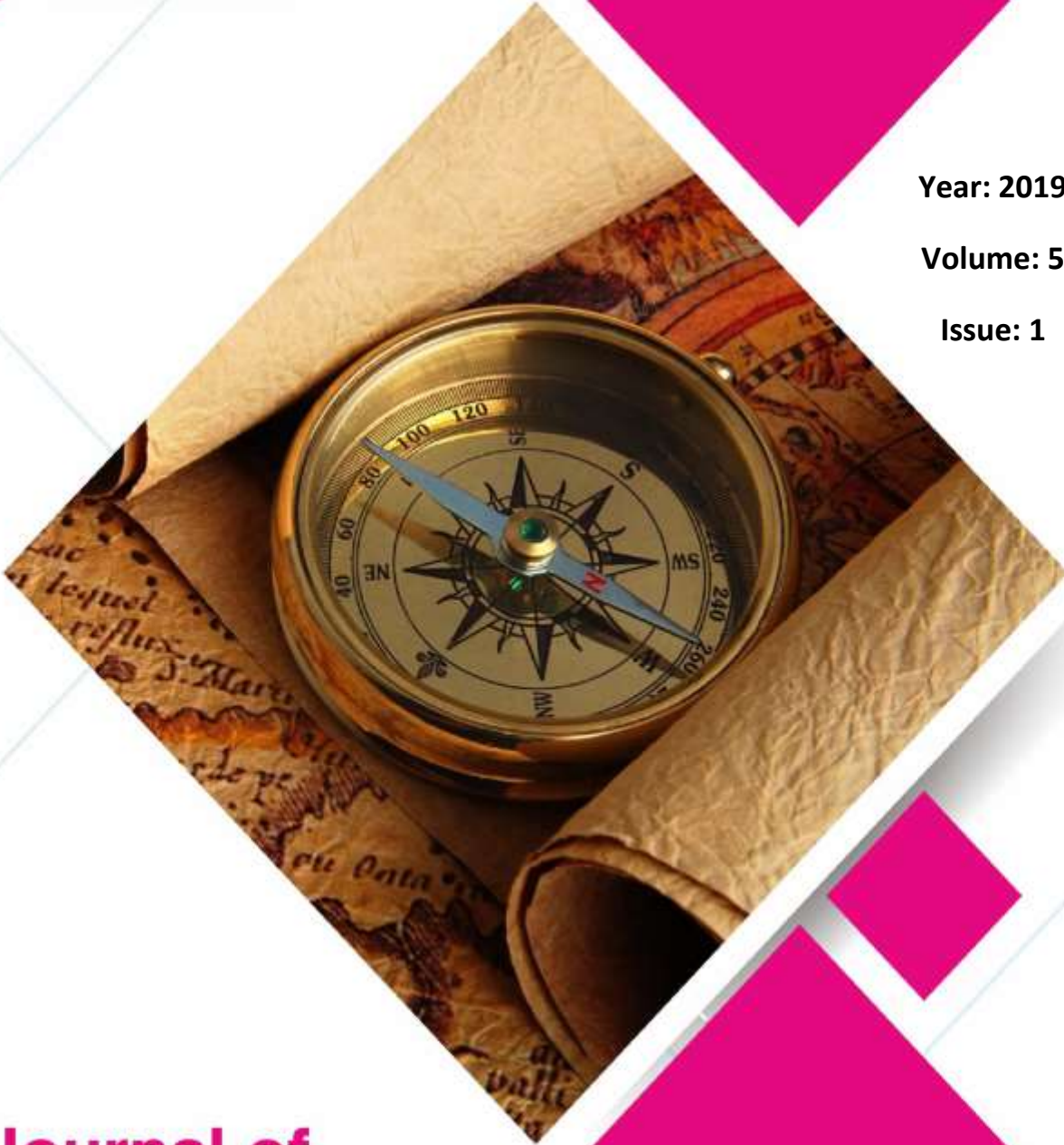

 JoSReSS

Year: 2019

Volume: 5

Issue: 1

Journal of Strategic Research in Social Science

Journal of Strategic Research in Social Science (JoSReSS)

www.josress.com

ISSN: 2459-0029

Year: 2019

Volume: 5

Issue: 1

ABOUT THE JOURNAL

Journal of Strategic Research in Social Science (JoSReSS) is a peer-reviewed, quarterly and publicly available online journal. JoSReSS aims to provide a research source for all practitioners, policy makers, professionals and researchers working in the area of social science. The editor in chief of JoSReSS invites all manuscripts that cover theoretical and/or applied researches on topics related to the interest area of the Journal. The publication languages of the Journal are English and Turkish.

Editor-in-Chief

JoSReSS is currently indexed by

Index Copernicus, CrossRef, ResearchBib, Google Scholar, OpenAIRE, Open J-Gate, International Scientific Indexing (ISI), Directory of Research Journals Indexing (DRJI), International Society for Research Activity (ISRA), InfoBaseIndex, Scientific Indexing Services (SIS), TUBITAKDergiPark, International Institute of Organized Research (I2OR), Science Library Index, SOBIAD, ASOS Index, Acarindex,

CALL FOR PAPERS

The next issue of JoSReSS will be published in three months.

JoSReSS welcomes manuscripts via e-mail.

E-mail: sra.academic.publishing@gmail.com

Web: <http://dergipark.gov.tr/josress>

EDITORIAL BOARD

- Dr. Aicher Thomas, University of Cincinnati
Dr. Alexandre Kalache, Oxford University
Dr. Alparslan Murad Kasalak, Akdeniz University
Dr. Apostolopoulou Artemisia, Robert Morris University
Dr. Bülent Cercis Tanrıtanır, Yüzüncü Yıl University
Dr. Choi Han-Woo, Korea University of International Studies
Dr. E. Annamalai, University of Chicago
Dr. Emrah Atay, Mehmet Akif Ersoy University
Dr. Erdal Zorba, Gazi University
Dr. Erkan Çetinkaya, Aydın Adnan Menderes University
Dr. Ersin Teres, İstanbul University
Dr. Esias Meyer, University of Pretoria
Dr. Gloria Gutman, Simon Fraser University
Dr. Gürer Gülsevin, Ege University
Dr. Helen Harton, University of Northern Iowa Cedar Falls
Dr. Horst Unbehaun, Robert Gordon University
Dr. İlhan Genç, Düzce University
Dr. Jürgen Nowak, Uygulamalı Bilimler Alice Salomon University
Dr. Kaplanidou Kyriaki, University of Florida
Dr. Kartakoulis Nicos, University of Nicosia
Dr. Kemal Göral, Muğla Sıtkı Koçman University
Dr. Marcus V. A. Goncalves, Nichols College
Dr. Mehmet Demirbağ, Sheffield University
Dr. Michael H. Eaves, Valdosta State University
Dr. Monika Dohnanská, Teknoloji, Slovackya Dubnica Enstitut
Dr. Muammer Çetingök Tennessee Knoxville University
Dr. Murat Özbay, Gazi University
Dr. Nadir İlhan, Ahi Evran University
Dr. Nurşen Adak, Akdeniz University
Dr. Özden Tezel, Eskişehir Osmangazi University
Dr. Ronald A. Feldman, Columbia University

Article Type/Makale Türü	Pages/ Sayfalar
Makale Başlığı/Article Title Author(s)/Yazar(lar)	
Review/Derleme	
Post-Consumer Textile Waste Minimization: A Review Gokce COSKUN & Fatma Nur BASARAN	1-18
Research Article/Araştırma Makalesi	
Financial Literacy: An Application on Akdeniz University Students Eda ORUÇ ERDOĞAN	19-28
Research Article/Araştırma Makalesi	
External Debt and Growth Relationship in Turkey: An Econometric Analysis (1983-2017) / Türkiye’de Dış Borç ve Büyüme İlişkisi: Ekonometrik Bir İnceleme (1983-2017) Ali Osman BALKANLI	29-46
Research Article/Araştırma Makalesi	
The Relationship Between Unemployment and Formation: A Research on University Graduates / İşsizlik ve Formasyon İlişkisi: Üniversite Mezunları Üzerinde Bir Araştırma Şakir İŞLEYEN	47-56
Bibliography/Bibliyografi	
The Bibliography Essay of Turkish Personal Names / Türkçe Kişi Adları Bibliyografyası Denemesi Ahmet KAYASANDIK	57-90
Research Article/Araştırma Makalesi	
Evaluation of the Performances of Provinces in Turkey in Terms of Cultural Values / Türkiye’deki İllerin Kültürel Veriler Açısından Performanslarının Değerlendirilmesi Şenol ALTAN & Ayşe EDİZ	91-108
Research Article/Araştırma Makalesi	
Distance Learners Metaphorical Images to Open Education / Uzaktan Öğrenenlerin Açıköğretim Kavramına İlişkin Metaforik Algıları İlker USTA	109-122
Research Article/Araştırma Makalesi	
The Role of Gatekeepers in Agenda-Setting on Twitter: The Major US Newspapers Sample Aygün ÖZSALİH	123-140

Research Article/Araştırma Makalesi Analysis of Competitive Strategies: A Research on Accommodation Enterprises in Çanakkale Sena ERDEN AYHÜN & Bilge ÇAVUŞGİL KÖSE	141-154
Research Article/Araştırma Makalesi Entrepreneurship and Women Entrepreneurship in the Scope of New Entrepreneurship: Example of Van / Yeni Girişimci Desteği Kapsamında Girişimcilik Ve Kadın Girişimciliği: Van Örneği Abdullah OĞRAK, Haluk YERGIN & Şenay ÖZAR	155-170
Research Article/Araştırma Makalesi Privileged Taxation of Football Players / Futbolcuların Ayrıcalıklı Olarak Vergilendirilmesi Meltem İRTEŞ GÜLŞEN	171-186
Art and Literature/Sanat ve Edebiyat An Analytic Approach on Technical Aspect of Rodrigo's Concierto Para una Fiesta / Rodrigo'nun Concierto Para Una Fiesta Eserine Teknik Açidan Analitik Bir Yaklaşım Cem ÇELİKSİRT	187-194
Research Article/Araştırma Makalesi A Proactive Economic Intelligence Model Suggestion for Developing Country / Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Pro-Aktif Bir Ekonomik İstihbarat Modeli Önerisi Abdullah ÇELİK, Mustafa KOÇAK & Fikri KAPLAN	195-222
Research Article/Araştırma Makalesi Ottomans Marsh Reclamation Works the Republic of Turkey (1920-2000) / Türkiye Cumhuriyeti'nde Bataklık Islah Çalışmaları (1920-2000) Haydar ÇORUH	223-242
Review/Derleme Marketing 5.0: Internet of Things Marketing / Pazarlama 5.0: Nesnelerin İnterneti Pazarlaması Abdullah ÖZ & Baran ARSLAN	243-266
Review/Derleme Swamp Rehabilitation Works in the Ottoman Period (1840-1920) / Osmanlı Döneminde Bataklık Islah Çalışmaları (1840-1920) Haydar ÇORUH	267-294
Review/Derleme Our Composers, who Left his Mark on Ottoman/Turkish Musical History / Osmanlı/Türk Musiki Tarihine Damgasını Vuran Bestekârlarımız Hüseyin Bülent AKDENİZ & Ayşe Özlem AKDENİZ	295-322

Post-Consumer Textile Waste Minimization: A Review*

Gokce COSKUN¹ & Fatma Nur BASARAN²

Keywords

Post-consumer, Textile waste, Waste management, Over consumption, Consumer behaviour.

Article History

Received

13 Nov, 2018

Accepted

14 Mar, 2019

Abstract

The rise of fast fashion in the textile industry has led to a high level of waste generation in the sense that over consumption and disposal of garments. Therefore every year million tons of textile waste is being sent to landfills. Despite high volume and high recycling potential of post-consumer textile waste, there is more effort to recycle pre-consumer textile waste as it is easier to sort and process. In recent years, there is a growing sensitivity to post-consumer product waste management because of environmental issues. In this study post-consumer textile waste management strategies, methods and practices are presented. In addition to these, consumer behaviour in disposal of textiles and the influencing - motivating factors are discussed in the direction of literature review.

1. Introduction

In 21st century, textile and fashion consumption in the world has increased dramatically as a result of various factors such as the growth in world population, overall improvement of living standards and the rapid rise of the fast-fashion. The total volume of textile and fashion production at the global level is estimated to be more than 80 million tons annually. The fashion industry has great impact on the environment (Lu & Hamouda., 2014, Eser et. al., 2015, Üner & Başaran., 2016). Every year million tons of textile waste is being sent to landfills. Statistics collected by the Council for Textile Recycling indicate that less than 25% of the total post-consumer textiles waste is recycled annually (World Wear Project., 2018).

According to the Environmental Protection Agency, 15.3 million tons of textile waste is generated in US in a year, account for 9 percent of total Municipal Waste (MSW) generation (Figure 1) and the amount has doubled over the last 20 years. While estimates suggest as much as 95 % of the post-consumer waste is recyclable, only 15.2 % of this waste is recovered, 84.8 % of this waste is sent to landfills (Table 1) (United States Environmental Protection Agency., 2015). In China, the situation is more serious, there are more than 20 million tons of textile wastes, and less than 10% is recycled per year (Lu & Hamouda., 2014). In the UK and overseas,

* This article modified and enlarged version of the study presented in "Zone Moda Conference 2017: Sizing" in University of Bologna, Rimini-Italy 3th-5th May 2017.

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0002-9156-2214. Res. Assist. Dr., Ankara Hacıbayram Veli University, Faculty of Art and Design, Textile Design Department. gkccskn@gmail.com

² ORCID: 0000-0002-6024-1709. Assoc. Prof. Dr., Ankara Hacıbayram Veli University, Faculty of Art and Design, Textile Design Department. fnurbasaran@gmail.com

there is 2 million tons of textile waste generated annually; 24% were collected for reuse and recycling (Morley et. Al., 2009). In Japan, approximately 1 million tons of used clothing every year are disposed of, with only from 12 to 13 %, being recovered in some way (Guo., 2010).

Figure 1. Total MSW generation (by material)
(United States Environmental Protection Agency., 2015).

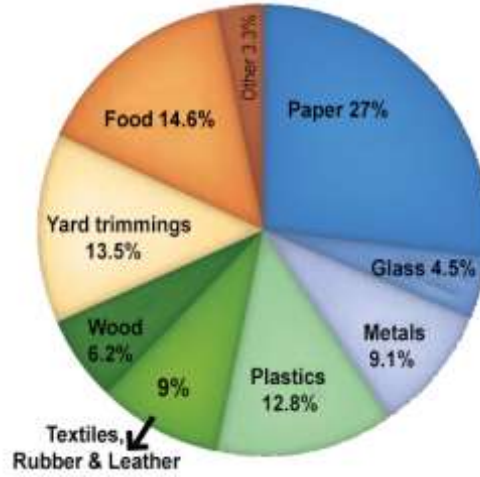

Table 1. Generation, recovery and discards of materials in MSW, 2013
(United States Environmental Protection Agency., 2015)

Material	Weight Generated (million tons)	Weight Recovered (million tons)	Recovery as Percent of Generation	Weight Discarded (million tons)
Paper and paper board	68.60	43.40	63.3 %	25.20
Glass	11.54	3.15	27.3 %	8.39
Metals	23.06	7.87	34.1 %	15.19
Plastics	32.52	3.0	9.2 %	29.52
Rubber and leather	7.72	1.24	16.1 %	6.48
Textiles	15.13	2.30	15.2 %	12.83
Wood	15.77	2.47	15.7 %	13.30
Other materials	4.58	1.31	28.6 %	3.27
Other wastes (Food, yard trimming etc.)	75.19	22.44	29.8 %	52.75
Total municipal solid waste	254.11	87.18	34.3 %	166.93

In Turkey, post consumer textile waste constitutes 1.14% of the total post-consumer waste. With this approach, the amount of textile waste thrown into garbage from houses is approximately 565.000 tons per year (Altun., 2016). Although a certain amount of post-consumer waste recycling rate is not given in official records, according to the report of Turkish Statistical Institute (TÜİK), the amount of recoverable waste collected separately by municipalities is about 15.000 tons in 2016 (Türkiye İstatistik Kurumu., 2016). Furthermore, the recyclable waste amounts that belong to a municipality with a population of 210.000 in Turkey; have been calculated by Kaya et. al (2012). If the results are generalized to Turkey with a population of approximately 80 million, the amount of recyclable textile waste can be said that over 130 million tons per year. In this

case, it is not wrong to say that the recycling rate for post-consumer textile waste is below 10% in Turkey.

In recent years, there have been increasing concerns in the disposal of textile waste around the world (Kaya et. Al., 2012). Textile wastes cause environmental problems, significant resource and energy losses, additional storage, and accumulation costs (Vadicherla & Saravanan., 2014). The long life of textiles in landfills contributes significantly to greenhouse gasses, including Carbon Dioxide and Methane. The Environmental Protection Agency estimates that the recovery of 2.25 million tons of textiles, diverted from landfills, has the carbon reduction equivalent impact of removing 1.2 million cars from roads (Newell., 2015). This information provides evidence that increased recovery of textiles can have a major impact on reducing greenhouse gasses. The United Nations Environment Programme's (UNEP) prediction, in its 2011 annual report that the rate of consumption would become three times higher by the year 2050, indicates that waste problem will continue to increase in the future (UNEP., 2011). The concepts of recycling, together with reduce and reuse are the most important key factors for minimizing the amount of post-consumer textile wastes (Doğan., 2013, Gupta & Khare., 2017).

In this study, post-consumer textile waste is considered in the context of fast fashion and over consumption of textiles. Post-consumer textile waste management strategies, methods and practices are reviewed. In addition, textile and clothing disposal behaviors of consumers, the factors motivating and influencing them, are discussed in the direction of literature review.

2. Fast Fashion and Over Consumption of Textiles

A key current trend in the world clothing demand is the growth in fashionable, low priced, 'disposable' clothing (Allwood et. Al., 2006). This business model, which called 'Fast Fashion' focuses on bringing new products to market as quickly as possible, and rapidly changing consumer preferences, has encouraged increased consumption among consumers. (Thompson., 2017). Due to globalization and technology development, the apparel industry is able to use cheap resources such as materials and labour anywhere in the world. Because such apparel is made of cheap materials, sold and made to be worn fewer than ten times, and are even called disposable fashions (Chau., 2012, Joung., 2014).

The rise of fast fashion in the textile industry has led to a high level of waste generation in the sense that over consumption and disposal of garments (Kaya et. Al., 2012). "Fast fashion" brands such as Zara, Topshop, H&M, Primemark and many others shorten the fashion cycle and attune the costumer for consume more. Consumers react to changes in fashion, both in clothing and household interior designs. Thus consumers are motivated to displace the garments in their wardrobe with the trendy items in a routine manner. Fast fashion model allows people to make numerous choices, even to make mistakes, as their choices do not have a high cost (Koukouvinos., 2012, Gabrielli et. al., 2013, Büyükaslan et. al., 2015, Gupta & Khare., 2017). Fast fashion and over consumption of textiles have two main effects on environmental change;

- 1) the increase in waste generation as a result of consumption,
- 2) the destruction of natural resources (Eser et. al., 2015).

3. Post-Consumer Textile Wastes

According to Council for Textile Recycling, the recycling materials can be classified as pre-consumer and post-consumer wastes (Council for Textile Recycling., 2018). Textile industry produces by-products during manufacturing process and some of these by-products, in other words pre-consumer wastes, are recycled to be used for automotive, aeronautics, furniture, home building, paper, and apparel industries. Post-consumer products are defined as any garment or household product that owner no longer need and decides to discard. There are several reasons for disposal of a garment such as poor fit, low quality, worn out, boredom and the influence of the fast fashion industry on consumers that pushed them to dispose garments more often. There is more effort to recycle pre-consumer textile waste as it is easier to sort and recycle when compared to post-consumer textile waste (Büyükaslan et. al., 2015, Eser et. al., 2015, Üner % Başaran., 2016, Gupta & Khare., 2017). The post-consumer textile waste is a mixture of natural fibers, synthetic fibers, and other substances (zippers, buttons, snap fasteners etc), which make it hard to degrade. Furthermore, landfilling may release toxic substances, and it can generate methane, which contributes to the global warming issue. Therefore, these accumulated wastes lead to an environmental problem (Pensupa et. al., 2017). The volume of post-consumer waste is quite high and it is almost 100% recyclable. According to the Council for Textile Recycling, post-consumer textile waste in the US increased 40%, in ten years' time, however the waste diversion rate has increased only 2% (Council for Textile Recycling., 2018).

3.1. Management Strategies

Due to the depletion of natural resources and the increase in waste disposal costs, textile waste management is becoming increasingly important all over the world. The strategies and policies, to promote viable textile waste management from the perspective of enabling both environmental conservation and economic efficiency, have been formulated in different regions. Many organizations in waste management around the world are working to raise awareness of textile waste (Lu & Hamouda., 2014, Eser et. al., 2015).

OECD's "Sustainable Materials Management Policies" are the most known of waste management strategies. This study report focuses on three fundamental rules for sustainable resource use; 1- Saving resources and energy, 2- Reusing the product and extending the use period, 3- Recycling. In the study involving fourteen OECD countries, the scope of sustainable materials management policies was extended in 2007-2011, product categories and the countries in which the policies apply have been increased. As of 2011, textile wastes are the seventh rank in the materials that have a high waste amount, such as glass, paper, metal and plastic (Doğan., 2013). The 3R (Reduce, Reuse, Recycle) strategy is also integrated in the United Nation's Sustainable Development Goals. For example, the target of Goal 12 is to ensure sustainable consumption and production patterns by aiming to substantially reduce waste generation through 3R by 2030. Numerous countries

and cities around the world also incorporate and encourage these principles as part of their waste management strategies (OECD., 2005, Thompson., 2017).

There are several organizations which encourage consumers to dispose their used clothes in a most environmental way and provide them opportunities for re-use or recycling. Textile Recycling Association (TSA), Secondary Materials and Recycled Textiles (SMART), Waste & Resourcing Action Programming (WRAP), Council for Textile Recycling (CTR) are some governmental organizations which put an effort to reduce textile waste in UK and US. These organizations offer some road maps to consumers, designers, industry and governments to create more sustainable clothing cycles (Büyükaslan et. al., 2015). The UK Department for Environment, Food and Rural Affairs (DEFRA) led Sustainable Clothing Roadmap industry initiative to improve the environmental and ethical impacts of clothing; it has commissioned a series of industry informed evidence projects in key areas one of which is "Maximizing Reuse and Recycling of UK Clothing and Textiles". The aim of this project was to report up-to-date, comprehensive and robust data on the quality and quantity of post-consumer textile waste in the UK, and present strategies for increasing reuse and recycling in order to divert them from landfill (Lu & Hamouda., 2014). Since the 1990s, numerous environmental management system (EMS) have been developed for textile customers to assess the suppliers' operational performance, for example, the Green Dragon Environmental Management Standard in the UK and Global Recycling Standards for textiles and clothing (Pensupa et. al., 2017).

The Turkey Solid Waste Management Project, which was enacted in 1995, aimed to prepare an international waste management strategy and this aim became the focus of other projects. Studies in the field of waste management have shown a very significant development with increasing social and political sensitivity. "National Recycling Strategy and Action Plan" prepared in order to find solutions to recycling problems and reach sustainable recycling system and effective structure, aims at the same rate with European Union criteria in the long-term. One of the waste reduction efforts in the textile industry in Europe is "EU Cost Action 628: Life Cycle Assessment of Textile Products Project". A study was conducted on this subject that a total of sixteen universities attended by Turkey and the European countries (Öztürk., 2014, Gören & Özdemir., 2011, Unites Nations., 2018).

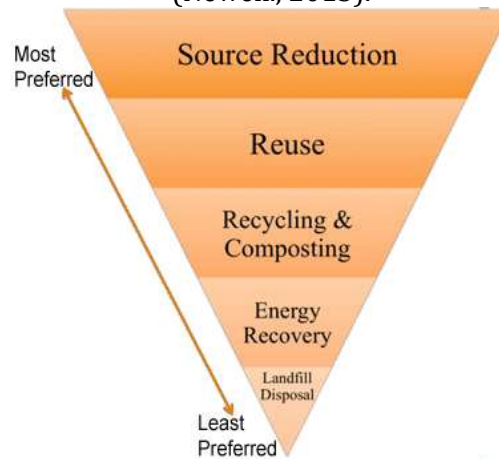
3.2. Methods and Practices

The hierarchy of methods for managing solid waste, developed by the Environmental Protection Agency in 1989, includes reducing, reusing, recycling and composting, waste-to energy combustion and traditional landfill disposal, in that preferred order as shown in Figure 2. This is also used for textile waste management (Newell., 2015).

Textile waste management strategies include 3R (Reduce, Reuse, Recycle). According to some in the literature, "Repair" is proposed as one of the components of this waste hierarchy, while for others "Repair" should be considered in the "Reduce" stage. Furthermore Recovery of energy can also be accepted as a part of

this strategy. The purpose of all these strategies is to provide maximum benefit by prolonging life of the products (Eser et. al., 2015, Thompson., 2017).

Figure 2. Graphic developed on outline from the U.S. Environmental Protection Agency (Newell., 2015).

The first principle in the 3R waste hierarchy is Reduce. It focuses on changing consumption habits to prevent the generation of waste (Thompson., 2017). Low product qualities and environmentally hazardous effects of fast-fashion have encouraged the growth of the “Slow Fashion” movement. Slow fashion refers to using greener fibers, reducing waste or taking into account the movement of the product through the supply chain. Slow fashion items are becoming popular as designers begin to forgo the high frequency fashion industry and adopt flexible, seasonless designs. Eileen Fisher, Abercrombie and Fitch, Burberry, and James Perse all carry clothing pieces that may be considered slow fashion (Pookulangara & Shephard., 2013). However, reducing consumption is a controversial issue as it challenges our current consumption driven culture. Given the widespread adoption of the fast fashion business model by retailers and consumers, the idea of slow fashion to take the place of fast fashion will not be a realistic approach. Ekström and Salomonson (2014) found that Fast Fashion companies are not interested in discussing reduced consumption but instead consider their participation in the promotion of recycling as action on sustainability issues and a way to continue consumption at its current rate (Wicker., 2016). For example, the latest initiative by H & M is getting customers to recycle their old clothes by putting them in bins in H&M’s stores worldwide (Wicker., 2016, H&M., 2017).

The second principle in the 3R is Reuse. Reuse focuses on using an item again, prolonging its life. In practice, the most common example of Reuse is the second-hand market. There are also other options for reusing textile item except using it in its original state by a new owner (Chamorro., 2014, Thompson., 2017). When clothing is not suitable for reuse for its original purpose, it can be downcycled into some other products with different functions: for example, some goods are used for wipers. This represents an economic and environmental saving of valuable way (Hawley., 2006, Dissanayake & Sinha., 2012). Redesigning is another alternative option to reuse post-consumer wastes, which gives textiles a long-term value. The wasted item may be recontextualised, without changing its form, or it may be up-cycled into a new object. The deconstruction of old clothes into new fashion is also

a magic of designer. There are examples include Nawato, using mending and patchwork strategies to embellish and deconstruct denim jeans, or Studio Mücke, deconstructing men's shirts to create womenswear (Payne & Binotto., 2017). Independent designer Rachael Cassar is another example of sustainable redesigning, who creates couture pieces from the fabric of secondhand garments (Cassar., 2018). Designers and fashion lines such as Miguel Adrover, Ggrippo for trash-a-porter, Koi, ynnub, and VICC, are being praised for their innovative reconfigurations of Burberry coats, mattresses, t-shirts, jeans, and suits (Young et. al., 2004).

The final R in the 3R Waste Hierarchy is Recycle. This process conserves wastes to virgin materials (Thompson., 2017). After synthetic fibers came onto the market in the 20th century, post-consumer textile waste recycling became more complex due to increased fiber strength (made it difficult to "open" the fibers), and fiber blends (made it difficult the sorting process) (Hawley., 2008, Büyükaslan et. al., 2015). The textile recycling industry is undertaking efforts to the recovery of post-consumer textile waste dumped into landfills by two methods; mechanical and chemical recycling. (Chen & Burns., 2006).

In the mechanical recycling process, textiles are broken down through cutting, shredding, and carding processes. Creation of new products, Shoddy (from knitted textiles) and Mungo (from woven textiles), by mechanical recycling is term used for the category of recycling that "opens" textile waste and used clothing and returns them to fibrous form. The fibers produced through this process are weaker and shorter than virgin fibers. To increase quality these fibers are blended with virgin fibers. Mechanically recycled fibers are used in various applications, including upholstery, automotive components, building materials such as insulation and roofing felt, disposable diapers, wiping, and fillings (Gadkari & Burji., 2015, Thompson., 2017). Chamorro (2014), proposed a new sustainable business model that offers the creation of an up-cycling process using mechanically recycled fabrics, and working with skilled women in handicraft living in developing countries (Figure 3). His business model called as MOOD, is able to create sustainable as well as fashionable and high quality products using discarded fabrics by incorporating sustainable design principles and up-cycling processes (Hawley., 2006). Also Turkish people recycle their worn cloths to make rugs, mattresses and furniture (Büyükaslan et. al., 2015). In Anatolia, traditional shoddy weaving, called as "çaput weaving" uses clothing wastes as raw material and it is obtained by plain weaving technique (Figure 4). These fabrics are preferably used as rugs, mats, automobile seat covers, pillowcases, bags and accessories (Üner & Başaran., 2016). Chapputz, a brand founded by a young Turkish designer, transforms worn clothes to stylish handmade kilim products while using "çaput" weaving culture of Turkish Nomads as a mechanical recycling method. This brand employs villager women in its production process and brings outmoded weaving culture and modernization mindset together, produces Ipad cases, clutches, backpacks etc. and sells them in designer stores (Chapputz., 2018).

Figure 3. Up-cycling process to obtain mood products (Chamorro., 2014).

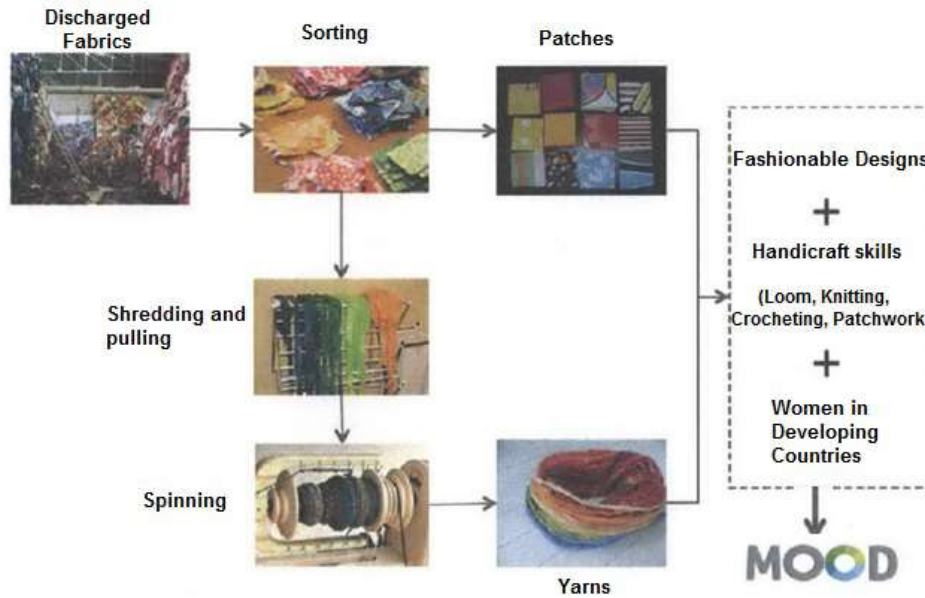

Figure 4. Shoddy weaving “çaput” from Anatolia (Üner & Başaran., 2016, Chapputz., 2018)

The principle of chemical recycling is to convert high molecular weight polymers into low molecular weight substances via chemical reactions. The obtained substances can be used as the reactants for other chemicals and polymers by re-polymerizing and then can be re-spun into new fibers. Unlike mechanical recycling, there is no loss of quality since the resulting fibers are the same length and quality as virgin fibers. This process is most commonly used for synthetic textiles, particularly polyester. Teijin, a Japanese company, has a production process for manufacturing raw polyester materials by breaking down discarded polyester fabric into monomers without using of petroleum. Their production results in an energy saving of 76% and a 71% CO₂ emissions reduction compared with polyester produced from virgin materials. Chemical recycling techniques exist for natural fibers as well, however these technologies are not yet widespread (Hawley., 2006, Gadkari & Burji., 2015, Thompson., 2017). For example Evrnu, an American company, is chemically recycling cotton scraps into a new manufactured

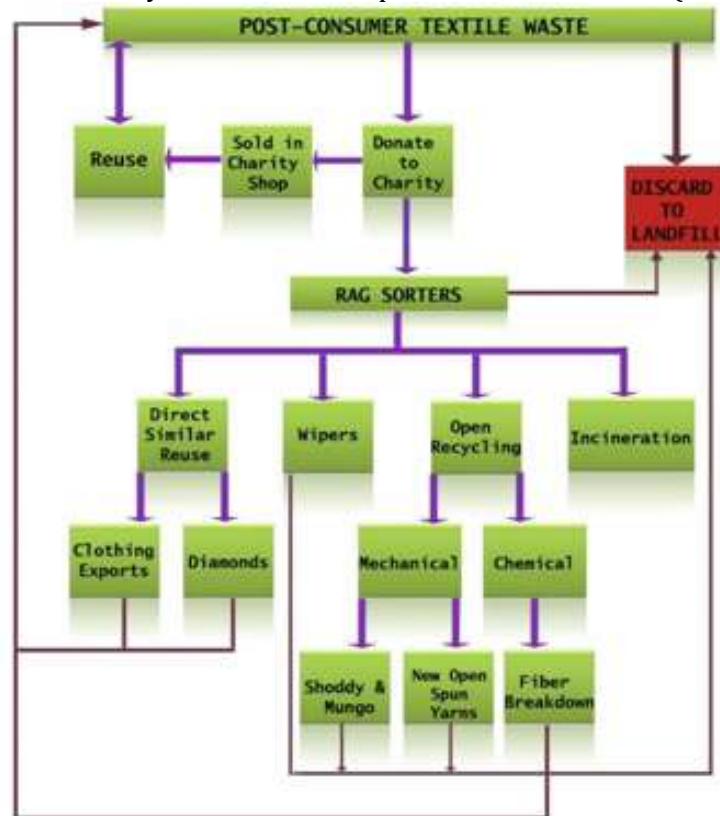
cellulosic yarn and Re: newcell (Sweden) and Saxion (Netherlands) are also working on emerging technologies.

A schematic for the sorting process of post-consumer textiles is illustrated in Figure 5. Most of the post-consumer textile waste is collected by municipalities together with other household waste and usually buried in municipal landfills. There are alternative ways as described above (Büyükaslan et. al., 2015). Consumers often give their old clothes to charity agencies. These agencies sort the clothes, choose items for the sales floor, and then the leftovers are sold to rag sorters. Largest volume of goods (48%) is sorted for secondhand clothing markets, primarily for export markets in developing countries or disaster relief and what is referred to as diamonds. The Diamond category accounts for approximately 1% of the total volume of goods that enter the textile recycling stream, yet this category also accounts for the largest profit center for most textile recycling companies. Categories of diamonds include couture clothing and accessories, Americana items such as Harley Davidson and Levi's, certain branded items, trendy vintage clothes, luxury fibers for new yarn production, and antique items. Many of the customers for diamonds are well-known designers or wealthy individuals. Ralph Lauren and Donna Karan both now have vintage collections. Other sorting categories are converting to wipers, new products from open recycling, incineration for energy or landfill dumping (Hawley., 2006). Incinerating textile wastes for energy production is a topic of recent researches. It is preferable to landfill, as it allows energy recovery and reduces final waste volumes. Incineration of used textiles as an alternative fuel source is more common in Europe than in the United States. This is primarily due to the higher costs of fuel in Europe (Alwood et. al., 2006, Hawley., 2006). For some reclaimed fiber, no viable value-added market exists, so the used goods must be sent to the landfill. When textile fibers, are buried in a landfill, they produce the potent greenhouse gas methane as they degrade, even if they are natural. Natural fibers go through a lot of unnatural processes (bleaching, dyeing, and printing, scouring in chemical baths) on their way to become clothing. Those chemicals can leach from the textiles and into groundwater. Burning the items in incinerators can release those toxins into the air (Hawley., 2006, Wicker., 2016).

3.3. Consumer Behaviours

According to literature there are several reasons for consumers to dispose of textiles such as poor fit, outdated style, boredom or wear-out and also several options to get rid of them such as discarding, donating, reusing, trading or selling (Shim., 1995, Koch & Domina., 1999). The most commonly used consumer behaviors are donating to charities, passing on to family and friends (Büyükaslan et. al., 2015). In recent years, researchers pay more attention to consumers' environmental attitudes, concerns, and awareness and examine their effects on textile disposal behaviors. Shim (1995) identified eight clothing disposal motivations and behaviors: (1) economically motivated resale; (2) environmentally motivated resale; (3) charity-motivated donation; (4) environmentally motivated donation; (5) economically oriented reuse; (6) environmentally motivated reuse; (7) convenience-oriented discarding; and (8) unawareness-based discarding. It has been noted that there may be multiple motivations that drive certain disposal behavior.

Figure 5. General life-cycle schematic for post-consumer textiles (Hawley., 2006).

Most of the people in US donate their used garments to professional organizations such as Goodwill and Salvation Army and to other nonprofit organizations (Gupta & Khare., 2017). Büyükaşlan et. al. (2015), revealed that Turkish people traditionally keep and store their used cloths for years and they give less worn and in good condition clothes to family members, friends or people who need them. In urban areas historical perspective of recycling of cloths are still prevalent. People reuse their worn cloths to make rugs, mattresses and furniture. Morgan and Birtwistle's study (2009) confirms that UK citizens have similar clothing disposal behavior to US citizens. According to this study the majority of the clothing (36 %) was given to charity shops and 7.4 % was put in textile recycling bins. They examined the purchase behavior and disposal habits of young female consumers in UK. The findings of this study have highlighted that, although there is concern about the environment, there is no direct correlation between environmental awareness and textile disposal behavior. Meanwhile, several other studies indicate that consumers, who have positive attitudes towards the environment, have more tendencies on recycling their clothes (Bianchi & Birtwistle., 2012, Joung & Park-Poaps., 2013, Weber et. al., 2017). Bianchi and Birtwistle's study (2012) which used data from females located in Australia and Chile shows that consumer recycling behavior is a strong and direct driver of donating to charity. Their results find that consumer awareness of the environment and consumer age affects donating behavior.

Shim (1995) has studied to examine the influence of consumers' general environmental attitude and waste recycling behavior on their clothing disposal

patterns. Results indicated that one's environmental attitude was a more influential factor for environmentally oriented clothing disposition than was one's self-reported actual recycling behavior of waste. Also the results showed that resale behavior is more driven by monetary or economic reasons rather than by environmental reasons. Furthermore gender and age were significant factors in predicting donation and discarding behaviors. For instance, females were more likely to choose environmentally friendly disposal patterns and were less likely to discard old garments than were males. And the older people tend to keep rather than throw things away and to be more socially responsible (Shim., 1995).

It is a well-known fact that the fast-fashion creates a wasteful culture. However Weber et. al. (2017), indicated that less purchasing and less disposing by non-fashion consumers, does not mean that they manage their unwanted garments in a more sustainable way. The results of their study highlighted that, those with a higher fashion index show a stronger interest in what to do with unwanted clothes (Weber et. al., 2017).

Ha-Brookshire and Hodges (2009) interpreted their analyses in the way that the primary motivation of consumers' used clothing donation behavior is the need to create space in the closet for something new. The fact that the threat of guilt feelings played a significant role throughout the process prior to donation, specifically in the decision whether to discard or donate a clothing item, showed that consumers had both utilitarian and hedonic values regarding their donation behavior (Ha-Brookshire & Hodges., 2009)

Joung and Park-Poaps (2013) examined factors that motivate and influence college students' clothing disposal behaviors. Their results showed that although peer influence has been a significant predictor of purchase behaviors, such influence was not related to disposal behaviors. According to the conclusion of their study; consumers dispose of unwanted clothing in different ways based on different motivational factors. That is, those who want to save money resell or reuse. Consumers who donate used clothing are motivated by environmental and charity concerns. Those motivated by convenience tend to discard unwanted textiles (Joung & Park-Poaps., 2013).

Convenience is an important determinant of recycling behavior (Laitala., 2014). A survey by Goodwill Industries, found that half of the people making donations prefer door-to-door pickup, and more than half would not go more than 10 minutes out of their way to make a drop off (Gupta & Khare., 2017). In a similar way, national survey on recycling coordinators reported that communities with a curbside collection programme for recyclable solid waste had a 24% higher participation rate than communities with a drop-off site (Joung & Park-Poaps., 2013). Domina and Koch (2002), in their study about convenience and frequency of recycling, noted that the respondents did not participate in recycling because they did not have local recycling programmes and did not know other options. A Value Village survey of North American consumers found that 62% of respondents threw away items because they did not think a donation centre would accept them. However, even if items cannot be resold through charity thrift shops, they can be sold to for-profit recyclers (Value Village., 2017).

3. Conclusion

Over consumption of textiles lead to their over disposal so every year million tons of textile waste is being sent to landfills. Estimates indicate that waste problem will continue to increase in the future. Post-consumer waste has strong reuse and recycling potential. There is a growing sensitivity to environmental issues has stimulated increased consumer recycling of post-consumer product waste. For developing a more sustainable future, minimizing post-consumer textile waste is a crucial issue throughout the world. This could be achieved by the cooperation of academia, business and government as well as consumers.

Rational planning and policy guidance from governments by adopting a comprehensive textile waste strategy, that incorporates the 3R principles, is important. At this point, awareness should be created on people about alternatives of throwing their clothes to the garbage bin by education and campaigns. There should be more educational efforts and community recycling programmes based on consumer motivations to dispose of textiles appropriately. Making these campaigns integrated with social media is an opportune way to reach the millennial generation, primarily targeted by fast fashion retailers. Consumers should be encouraged to; Buy second-hand clothing and textiles, Buy more durable products, Lease clothes that would otherwise not be worn to the end of their natural life, Extend the life of clothing and textile products through repair, Dispose of used clothing and textiles through recycling businesses.

On the other hand, textile products should be designed in a way which they can actually be recycled. Designers and manufacturers must account for the entire life cycle of the product during production. For example restricting the number of materials and blends used in products would facilitate recycling. Or increased emphasis on durability as a component of fashion would support a move towards reduced material flow. The sector could halve its material flow without economic loss if consumers pay a higher price for a product that lasts twice as long. In this context, education, both for designers and manufacturers, is another efficient factor in minimizing post-consumer textile waste. Training designers in areas such as zero-waste pattern design and recycling processes will have a positive impact on the environment and profit margins. So it would be a great benefit to include the relevant lessons in the curriculum of fashion and textile design education programmes. Besides, new business models, where consumers pay for services such as repair, novel coatings, remanufacturing or 'fashion upgrades' could help prolonging the use life of products. The entrepreneurs, interested in this kind of business models, could be supported by governments through incentive programs.

References

- Allwood, J.M., Laursen, S.E., Rodriguez, C.M., & Bocken, N.M.P. (2006), Well dressed? The present and future sustainability of clothing and textiles in the United Kingdom. Technical annex. Institute for Manufacturing, University of Cambridge: 1-68.
- Altun, Ş. (2016), Tekstil Üretim ve Kullanım Atıklarının, Geri Kazanımı, Çevresel ve Ekonomik Etkileri. Uşak Ticaret ve Sanayi Odası Raporu. http://usaktso.org/dosya/Kurumsal/Trk_Teks_Ger_Don.pdf (03.09.2018)
- Bianchi, C., & Birtwistle, G. (2012), Consumer clothing disposal behaviour: a comparative study. *International journal of consumer studies*, 36(3): 335-41
- Büyükaslan, E., Jevšnik, S., & Kalaoglu, F. (2015), A Sustainable Approach To Collect Post-Consumer Textile Waste In Developing Countries. *Marmara Fen Bilimleri Dergisi*, 27: 107-11.
- Cassar R. (2018), Sustainable, Slow, Fashion. <https://www.rachaelcassar.com/> (06.08.2018).
- Chamorro, R.F. (2014), Green business model: changing our home decoration according to our MOOD, Doctoral dissertation, Massachusetts Institute of Technology.
- Chapputz, (2018), <http://www.chapputz.com/> (06.08.2018).
- Chau, L. (2012), The wasteful culture of Forever 21, H&M, and fast fashion, <https://www.usnews.com/opinion/blogs/economic-intelligence/2012/09/21/the-wasteful-culture-of-forever-21-hm-and-fast-fashion> (06.08.2018).
- Chen, H. L., & Burns, L. D. (2006), Environmental analysis of textile products. *Clothing and Textiles Research Journal*, 24(3), 248-261.
- Council for Textile Recycling. (2018), The facts about textile waste. <http://www.weardonaterecycle.org/about/issue.html> (06.08.2018).
- Dissanayake, D. G. K., & Sinha, P. (2012), Sustainable waste management strategies in the fashion industry sector. *Int J Environ Cult Econ Soc Sustain*, 8(1), 77-90.
- Doğan, Z. (2013), Tekstil Sektöründe Atık Ekolojisi Uygulamaları. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 4(8): 24-26.
- Domina, T., & Koch, K., (2002), Convenience and frequency of recycling – implications for including textiles in curbside recycling programs. *Environment and Behavior*, 34, 216–238.

- Ekström, K. M., & Salomonson, N. (2014), Reuse and Recycling of Clothing and Textiles-A Network Approach. *Journal of Macromarketing*, 34(3), 383-399.
- Eser, B., Çelik, P., Çay, A., & Akgümüş, D. (2016), Tekstil ve Konfeksiyon Sektöründe Sürdürülebilirlik ve Geri Dönüşüm Olanakları. *Tekstil ve Mühendis*. 23(101): 43-60.
- Gabrielli, V., Baghi, I., & Codeluppi, V. (2013), Consumption practices of fast fashion products: a consumer-based approach. *Journal of Fashion Marketing and Management: An International Journal*, 17(2), 206-224.
- Gadkari R., & Burji M. (2015), Textiles Waste Recycling. <http://www.textilevaluechain.com/index.php/article/technical/item/273-textiles-waste-recycling>. (31.03.2017).
- Gören, S., & Özdemir, F. (2011), Regulation of waste and waste management in Turkey. *Waste Management & Research*, 29(4), 433-441.
- Guo, W. Y. (2010). How Japan Recycling Fiber Products. *China Fiber Inspection*, 10 :75-76.
- Gupta, V., & Khare, A. (2017), Value Creation in post-consumer apparel waste: a study of urban-rural dynamics in India. https://www.academia.edu/5426242/Value_Creation_in_post_consumer_apparel_waste_a_study_of_urban-rural_dynamics_in_India (10.07.2017).
- Ha-Brookshire, J.E. & Hodges, N.N. (2009), Socially responsible consumer behavior?: exploring used clothing donation behavior, *Clothing & Textiles Research Journal*, Vol. 27 No. 3, pp. 179-196.
- Hawley, J. M. (2006), Digging for diamonds: A conceptual framework for understanding reclaimed textile products. *Clothing and Textiles Research Journal*, 24(3): 262-75
- Hawley, J. M. (2008). Textile recycling: A systems perspective. In *Recycling in textiles*. Woodhead Publishing Limited, UK.
- H&M. (2017). M.I.A and H&M will recycle your old clothes. Newsletter source. http://www.hm.com/ma/magazine/culture/h-m-inside/2016/03/m_i_a-and-h_m-will-recycle-your-old-clothes (10.07.2017).
- Joung, H. M. (2014), Fast-fashion consumers' post-purchase behaviours. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 42(8), 688-697.
- Joung, H. M., & Park-Poaps, H. (2013), Factors motivating and influencing clothing disposal behaviours. *International Journal of consumer studies*, 37(1), 105-111.

- Kaya D., Eyidoğan, M., Polat, R., & KILIÇ, F. Ç. (2012), The feasibility analysis of household solid waste recycling and an energy production facility installation in technical and economic point of view. *Tarım Makinaları Bilimi Dergisi*, 8(3): 321-326.
- Koch, K., & Domina, T. (1999), Consumer textile recycling as a means of solid waste reduction. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 28(1): 3-17
- Koukouvinos, D. (2012), Psychosocial Factors Influencing Young Consumers' Clothing Disposal Behaviour in Greece. Master Thesis. The Swedish School of Textiles.
- Laitala, K. (2014), Consumers' clothing disposal behavior – a synthesis of research results. *International Journal of Consumer Studies*, 38(5): 444-57
- Lu, j. j., & Hamouda, H. (2014), Current Status of Fiber Waste Recycling and its Future. *Advanced Materials Research*. 878: 122-31
- Morgan, L. R., & Birtwistle, G. (2009), An investigation of young fashion consumers disposal habits. *International Journal of Consumer Studies*, 33: 190-198
- Morley, N., McGill, I., & Bartlett, C. (2009), Maximising Reuse and Recycling of UK Clothing and Textiles. Defra Technical Report: 1-124. <http://randd.defra.gov.uk/Default.aspx?Menu=Menu&Module=More&Location=None&ProjectID=16096> (06.08.2018).
- Newell, A. (2015), Textile waste resource recovery: A case study of New York State's textile recycling system, Master Thesis, Cornell University.
- OECD. (2005), Resource Productivity in the G8 and the OECD: A Report in the Framework of the Kobe 3R Action Plan. (OECD Publishes): 1-43.
- Öztürk, M. (2014), Waste Management in Turkey: Sustainable Resource Management. Republic of Turkey Ministry of Environment and Urbanization. http://www.stoffstrom.org/fileadmin/userdaten/dokumente/Veranstaltungen/Veranstaltungen_2014/Kreislaufwirtschaftswoche/Praesentationen/5_11/03_Oeztuerk.pdf (05.09.2018).
- Payne, A., & Binotto, C. (2017), Towards a typology of waste in fashion practice: An Australian perspective. *PLATE: Product Lifetimes And The Environment*, 9, 340-346.
- Pensupa, N., Leu, S. Y., Hu, Y., Du, C., Liu, H., Jing, H., & Lin, C. S. K. (2017), Recent trends in sustainable textile waste recycling methods: Current situation and future prospects. *Topics in Current Chemistry*, 375(5), 76.
- Pookulangara, S., & Shephard, A. (2013), Slow fashion movement: Understanding consumer perceptions-An exploratory study. *Journal of retailing and consumer services*, 20(2), 200-206.

- Shim, S. (1995), Environmentalism and consumers' clothing disposal patterns: an exploratory study. *Clothing and Textiles Research Journal*, 13(1), 38-48.
- Solomon, M.R. & Rabolt, N.J. (2009), *Consumer Behavior in Fashion*. Prentice Hall, Upper Saddle River, NJ
- Thompson, N. (2017), *Textile Waste & The 3R's: Textile Waste Strategy Recommendations For The City Of Toronto*, <https://yorkspace.library.yorku.ca/xmlui/handle/10315/34835> (06.08.2018).
- Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK). (2016). *Belediye Atık İstatistikleri*, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24876>) (03.09.2018).
- UNEP. (2011). *The United Nations Environment Programme Annual Report*. <http://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/8053/-UNEP%202011%20Annual%20Report-20121086.pdf?sequence=5&isAllowed=y> (16.08.2018).
- United Nations. (2018), *Sustainable Development Goals / Goal 12: Ensure Sustainable Consumption and Production Patterns*, <http://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-consumption-production/> (06.08.2018).
- United States Environmental Protection Agency. (2015). *Advancing Sustainable Materials Management: 2013 Fact Sheet Assessing Trends in Material Generation, Recycling and Disposal in the United States*. https://www.epa.gov/sites/production/files/2015-09/documents/2013_advncng_smm_fs.pdf (10.07.2017).
- Üner, İ., & Başaran, F.N. (2016, November). *Tekstilde Sürdürülebilirlik İçin Yöresel Ürünlerin Yaşam Döngüsü Değerlendirmesindeki Rolü: Çaput Dokumacılığı Örneği*. Akdeniz Üniversitesi, IV. Yöresel Ürünler Sempozyumu ve Uluslararası Kültür/Sanat Etkinlikleri, Antalya.
- Vadicherla, T., & Saravanan, D. (2014), *Textiles and apparel development using recycled and reclaimed fibers*. In *Roadmap to sustainable textiles and clothing*. Singapore, Springer
- Value Village, (2017), *The State of Reuse Report: give a shirt about your clothing footprint*, https://www.savers.com/sites/default/files/reuse_report_2017_vv.pdf (06.08.2018).
- Weber, S., Lynes, J., & Young, S. B. (2017), *Fashion interest as a driver for consumer textile waste management: reuse, recycle or disposal*. *International Journal of Consumer Studies*, 41(2), 207-215.
- Wicker A, (2016), *Fast fashion Creating an Environmental Crisis*, <http://www.newsweek.com/2016/09/09/old-clothes-fashion-waste-crisis-494824.html> (31.03.2017).

- World Wear Project, (2018), Why Recycle Shoes and Clothing?
<http://worldwearproject.com/about-us/global-responsibility>
(06.08.2018).
- Young, C., Jirousek, C., & Ashdown, S. (2004), Undesigned: A study in sustainable design of apparel using post-consumer recycled clothing. *Clothing and Textiles Research Journal*, 22(1-2), 61-68.

Journal of Strategic Research in Social Science
(JoSReSS)

ISSN: 2459-0029

www.josress.com

2018 © All Rights Reserved

Financial Literacy: An Application on Akdeniz University Students

Eda ORUÇ ERDOĞAN¹

Keywords

Financial Literacy,
University Students,
Nonparametric Tests.

Abstract

The concept of financial literacy, which can be expressed as the ability of individuals to budget, to make savings, to make various financial decisions and to make financial planning, is extremely important for both individuals and the economy. It is seen that individuals who have a correct and effective financial decision, who have financial concepts, have high prosperity, contribute to the formation and economic development of strong societies. Financial decisions and financial awareness of households, which are one of the decision-making units in the economy, are important for social welfare. Therefore, determining individuals' financial literacy levels has become an important issue in recent years. In this study, it has been tried to determine the financial literacy levels of the students who are in the university and who are in need of making financial decisions for the first time in the university life and their relationship with demographic factors. For this purpose, a study on financial literacy was carried out for students studying at 6 different faculties at Akdeniz University. When the results are evaluated, it is concluded that the financial literacy levels of students differ in terms of age groups, the faculty they study and the class they study. It is observed that the financial literacy level of the 4th grade students in the 20-23 age group who are educated in the faculty of economics and administrative sciences is higher than the other groups.

Article History

Received
20 Feb, 2019
Accepted
14 Mar, 2019

1. Introduction

In recent years, it is seen that individuals are more involved in the financial system. In particular, efforts to increase the financial well-being of individuals have led to the emergence of the concept of financial literacy. Efforts to create accurate financial plans for budgeting, cash management, borrowing and investment by taking financial decisions accurately and effectively depend on the ability of individuals to develop themselves in the financial field, to understand and interpret financial concepts correctly. Developing these skills is related to having sufficient financial knowledge. If the individuals, who are one of the economic units, have sufficient financial literacy levels, the country's economy is also healthy. Therefore, it is important to determine whether each individual has an adequate level of financial literacy.

Financial literacy has so many definitions with a very different content and scope. Financial literacy is the ability of an individual to comprehend basic financial concepts such as budgeting, savings, borrowing behavior and

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0003-1507-4232. Assistant Professor Dr, Akdeniz University, Business Administration Department, edaoruc@akdeniz.edu.tr

investment decisions, and accordingly manage his/her individual financial situation through correct and effective financial decisions and planning (Remund, 2010). Huston (2010) defined financial literacy as "an individual's ability to make effective financial decisions". Without financial knowledge, it is difficult to talk about a skill. In this respect, Lusardi (2008) makes a double distinction about financial literacy as the basic level of knowledge and advanced level of financial literacy knowledge. Individuals with financial knowledge are expected to have the ability to make financial decisions effectively. Therefore, in some of the definitions related to financial literacy, the concept is associated with the level of financial knowledge. In this respect, financial literacy is defined as income, savings, expenditure, borrowing and ability to take the decisions of investment and knowledge level of individuals. (Moore, 2003: 4; Hilgert and Hogart, 2003; Lusardi and Mitchell, 2007). Mandell (2006) refers to financial literacy as making financial decisions that will result in the best possible outcome for individuals. Financial literacy can also be defined as the ability of individuals to rationalize their savings, income and investments and to have the competence to manage their budget correctly (Parmaksız and Oymak, 2017: 170).

In this study, it is aimed to determine financial literacy levels of university students. For this purpose, undergraduate students in different departments of Akdeniz University are examined with a survey. The survey was applied to 340 students in 6 different faculties. In the study, firstly literature review about the studies on financial literacy is included, which is followed by research purpose, method and results.

2. Literature Review on Financial Literacy

There are many studies on financial literacy in the literature. While some of these studies aim to determine the level of financial literacy among certain groups, some are investigating the possible impact of financial literacy on various financial decisions and behaviors. Some of the studies in the literature are given below.

One of the studies in the field of financial literacy belongs to Chen and Volpe (1998). Chen and Volpe (1998) examined the relationship between financial literacy and student characteristics, as well as the effects of financial literacy on the views and decisions of university students. Researchers conducted study on about 1000 university students. According to the results, it is seen that women, first graders, non-experienced and those studying outside the department of business have low level of knowledge in financial literacy. According to the results obtained, it is determined that students in the lower class have less work experience and a lower level of financial knowledge.

Beal and Delpachitra (2003) found that among the male students in Australia, those with high income and work experience have higher financial literacy levels. In their studies on university students, Cude et al. (2006) concluded that students' financial literacy knowledge was not sufficient and that their parents played a major role in financial matters. Wagland and Taylor (2009) investigated the social gender gap and its impact on the level of financial literacy among undergraduate students at the University of Western Sydney. The findings show that gender is not

an important factor affecting the level of financial literacy among students in Australia. Lusardi and Mitchell (2009), in their research on the relationship between retirement and financial literacy, found that the participants lacked knowledge about some subjects, such as basic financial calculations, stock exchange and risk diversification, which in turn influenced retirement planning.

Jorgensen and Savla (2010) conducted surveys for 420 university students. At the end of the study, it was stated that the families had an impact on the financial behaviors and attitudes of the students but they did not have any effect on the financial knowledge levels.

Ansong and Gyensare (2012) applied a survey to the students who were both studying and working in Ghana. According to the results of the study, there is a positive relationship between the students' work experience and mother's education level and age, while there is no relationship between father's education level, student's education level and work place. In another study, Louw, Fouche and Oberholzer (2013), who investigated the effect of families on university students' literacy levels, tried to measure the level of financial literacy of university students in South Africa. It was concluded that the students do not have enough knowledge about financial issues such as investment and retirement plan. Adeleke (2013) conducted a survey in order to measure the financial literacy of university students in the USA, based on gender differences. According to the results, there was no relationship between the gender of students and the level of financial literacy knowledge, but there was a relationship between the age of students and the number of years spent in school and their financial knowledge levels.

Sarıgül (2014) conducted a survey on financial literacy level for senior university students in three universities in Konya. According to the results of the survey, female students had a lower level of financial literacy knowledge than male students. In addition, it was concluded that the students studying in other faculties had less financial knowledge than the students of the Faculty of Economics. Ergün et al. (2014) examined the relationship between the students' financial literacy levels and the demographic characteristics of the students in the survey conducted on the students of Faculty of Economics and Administrative Sciences at Osmaniye Korkut Ata University. As a result of the study, it was observed that the students had financial literacy knowledge at a basic level, and the education, gender and monthly household income of the students were demographic factors affecting financial literacy. Homan (2015) discussed the effects of demographic effects on financial literacy. He found that the level of education or income level of the families of university students had no effect on financial literacy. Akben and Selçuk (2015) conducted a survey on the 1539 university students. As a result, it was concluded that the students displayed a more consistent behavior with the financial knowledge they received from their families. Özdemir et al. (2015) measured the levels of financial literacy of students of Anadolu University Faculty of Economics and Administrative Sciences and concluded that students' financial literacy levels were high. Yağlı and Alkaya (2015) measured the financial literacy level and financial attitude, financial behavior of the students of the Faculty of Economics and Administrative Sciences of Nevşehir Hacı Bektaş Veli University. As a result of the study, a relationship between financial attitude and behavior was

observed and it was concluded that the students' financial behaviors and attitudes were positive, but it was observed that the students were not sufficient in terms of financial knowledge. In a study conducted on 12 faculty students at Gaziantep University, Kılıç et al. (2015) found that internet banking or credit card use affected financial literacy levels and the students' knowledge about financial issues was insufficient. At the same time, the students' financial literacy levels were different and gender differences were observed because of these differences. Although students were sensitive to current finance and individual banking issues, they did not have sufficient knowledge about investment issues.

3. Purpose and Method of Research

In this study, it is tried to determine the relationship between financial literacy levels of undergraduate students and various indicators. For this purpose, financial literacy status of undergraduate students studying at Akdeniz University is determined. In this study, in order to evaluate the financial literacy status of undergraduate students in Akdeniz University, students in the Faculty of Economics and Administrative Sciences, Faculty of Law, and Faculty of Education in the field of social sciences and the students in the faculty of medicine, the faculty of dentistry and the engineering faculty in the field of physical sciences were examined. The survey technique was used to evaluate the students' financial literacy status. On the basis of surveys used by Kılıç et al. (2015) in the studies and included in the literature, the financial literacy survey formed by the researchers was used in the research and it was applied to 340 students. Of the 340 randomly selected 340 students, 90 are studying in the faculty of economics and administrative sciences, 50 in the faculty of law, 50 in the faculty of education, 50 in the medical school, 50 in the faculty of dentistry, and 50 in the faculty of engineering.

Since the assumptions of the parametric tests were not provided, the Mann-Whitney U Test testing the differences between the non-parametric and two independent groups and the Kruskal-Wallis test making comparison for three or more groups were used. In the study, by taking the correct answers of the respondents to the questions, the correct answers were proportioned to the total number of questions and the correct answer percentage was established (Kalaycı, 2010). Questions in the survey are the questions that express the elements that constitute financial literacy. Therefore, the rate of responding correctly to the survey questions is stated as the level of financial literacy. While the dependent variable is financial literacy level in the analyses, the independent variables are demographic factors (Gender, Age, The Faculty and The Grade). The hypotheses based on these variables are as follows.

H1: There is a significant difference between the gender of students and their financial literacy levels.

H2: There is a significant difference between the ages of students and their financial literacy levels.

H3: There is a significant difference between the financial literacy levels of the students and their faculties.

H4: There is a significant difference between the financial literacy levels of the students and their grade levels.

4. Research Results

The surveys were applied to a total of 340 students and 43.8% of the total 340 students were female and 56.2% were male. 29.4% of these students are in the 18-20 age range, 51.7% are in the 21-23 age range, 16.4% are in the 24-26 age range and 2.3% are in the age range of 27 and above. Mainly, students are in the 21-23 age range. When the faculties of the students are evaluated, 26.5% of them are in the Faculty of Economics and Administrative Sciences, 14.7% in the Faculty of Engineering, 14.7% in the Faculty of Law, 14.7% in the Faculty of Dentistry, 14.7% in the Faculty of Medicine and 14.7% in the Faculty of Education. Of the students who were surveyed, 19.1% were 1st grade, 13.5% were 2nd grade, 24.4% were 3rd grade and 42.9% were 4th grade students.

When the answers given by the students to the questions regarding the use of credit card and internet banking and the individual pension system are evaluated, 68.8% of students use credit cards while 31.2% do not use credit cards. While 82.6% of the students are using internet banking, 17.4% did not use internet banking. In addition, 19.4% of the students are in the individual pension system, while 80.6% did not participate in the individual pension system.

When demographic factors are evaluated with financial literacy levels, the results obtained are given in Table 1.

Table 1. Average of Financial Literacy Level According to Demographic Characteristics

Demographic Features		Financial Literacy Level
Gender	Female	0.426296028
	Male	0.465968586**
Age	18-20 Age Range	0.436027846
	21-23 Age Range	0.458384521**
	24-26 Age Range	0.446183025
	27 Age and Older	0.405405405
Class	1.class	0.437492723
	2.class	0.412455934
	3.class	0.442526864
	4.class	0.468345057**
Department	Engineering Faculty	0.406486486
	Faculty of Business and Administrative Sciences	0.49009009**
	Faculty of Law	0.393513514
	Faculty of Dentistry	0.417297297
	Faculty of Medicine	0.474686486
	Faculty Of Education	0.476216216

When the average financial literacy levels are examined on the basis of demographic characteristics, it is seen that male students have a higher level of financial literacy than female students, that students in the 21-23 age group have a higher level of financial literacy than the other age group students, that the 4th grade students have a higher financial literacy level than students in other grades and the students at the Faculty of Economics and Administrative Sciences have a higher level of financial literacy than the students of other faculties.

The analysis results of the Mann-Whitney U Test, which examines whether there is a significant relationship between gender and financial literacy level, are given in Table 2.

Table 2. Result of Mann- Whitney U Test

Group	N	Mean Rank	Sum of Ranks	U	p
Female	149	162,02	23979,00	129,53	0,184
Male	191	176,18	33651,00		

When the obtained results are examined, it is seen that there is no significant difference between the female students and male students in terms of financial literacy levels.

Whether there is significant relationship between the age, faculty and the grade levels of the students and their financial literacy levels was examined with Kruskal-Wallis test analysis. The results of the analysis are as shown in table 3.

Table 3. Result of Kruskal-Wallis Test

Age	N	Mean Rank	SD	χ^2	p
18-20 Age Range	100	169,35	4	33,150	0,033*
21-23 Age Range	176	240,38			
24-26 Age Range	56	176,62			
27 Age and Older	8	192,75			
Department	N	Mean Rank	SD	χ^2	p
Engineering Faculty	50	175,12	4	58,109	0,000*
Faculty of Business and Administrative Sciences	90	208,37			
Faculty of Law	50	97,05			
Faculty of Dentistry	50	131,42			
Faculty of Medicine	50	123,47			
Faculty Of Education	50	136,60			
Class	N	Mean Rank	SD	χ^2	p
1.class	65	158,02	3	7,221	0,055*
2.class	46	158,64			
3.class	83	177,40			
4.class	146	191,42			

According to the results of the analysis, a significant difference was observed between the age ranges and financial literacy levels of the students. Considering the order averages of the groups, the values of financial literacy levels of students aged 20-23 were found to be higher. When the faculty of students and their financial literacy levels are examined, a significant difference is observed between the faculties and the level of financial literacy. Accordingly, it is seen that the values of financial literacy level of students who are studying in the faculty of economics and administrative sciences are higher. There is a significant difference between the students' grade levels and their financial literacy levels. When the order averages of the groups were evaluated, it was found that 4th grade students had higher financial literacy level.

When the results obtained are evaluated, whereas the H1 hypothesis is rejected, H2, H3 and H4 hypotheses are accepted. It is seen that financial literacy levels

show significant differences between the groups in terms of age, faculty and grade levels.

5. Results

In today's social and economic conditions, financial literacy has become one of the new and interesting concepts that are being emphasized. Changes in socio-economic structure, problems in income distribution, imbalances in the level of regional development, increase in rural to urban migration rates and many more such reasons are the processes of change that emphasize the importance of financial literacy. Considering that individuals, society and businesses are actors in the economy, financial literacy becomes crucial in terms of making correct and accurate economic decisions and creating a sustainable economy.

It is important to have sufficient knowledge in the financial sense for the financial consciousness to be started in the smallest of the economic units and to have the individuals with the ability to use this knowledge. In this study, it is aimed to evaluate the financial literacy levels of university students. For this purpose, a survey was applied to students studying at various faculties of Akdeniz University.

When the results are evaluated, it is seen that the level of financial literacy is high especially in the students studying in Economics and Administrative Sciences and in the 4th grade students. The reason for this is that students studying in the faculty of economics and administrative sciences take the finance courses related to financial issues, and students in 4th grade have more experience compared to other classes related to budget management. In addition, it is seen that the financial literacy levels of the students between the ages of 20-23 are high in terms of age groups. Overall, financial literacy levels do not differ in terms of gender but have a significant difference in terms of age, department and grade level.

References

- Adeleke, T. (2013). The effects of gender and gender role on the financial literacy of college students (Master's thesis, Oklahoma State University). <https://shareok.org/bitstream/handle>
- Alkaya, A. ve Yağlı, İ. (2015). "Finansal Okuryazarlık - Finansal Bilgi, Davranış ve Tutum: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İİBF Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (40): 585-599.
- Ansong, A. ve Gyensare, M. A. (2012). "Determinant of University Working-Students' Financial Literacy at the University of Cape Coast, Ghana", *International Journal of Business and Management*, 7(9): 126-133.
- Beal, DJ & Delpachtra, (2003), Financial literacy among Australian university students, *Economic Papers*, 22, 65-78.
- Chen, H. ve Volpe, R.P. (1998). "An Analysis of Personal Financial Literacy Among College Students", *Financial Services Review*, 7(2): 107-128.

- Cude, BJ, Lawrence, FC, Lyons, AC, Metzger, K, LeJeune, E, Marks, L, andMachtmes, K (2006), College Students and Financial Literacy: What They Know and What We Need to Learn. Louisiana. Eastern Family Economicsand Resource Management Association.
- Hilgert, M. A., Hogarth, J.M. ve Beverly, S. G. (2003). "Household Financial Management: The Connection between Knowledge and Behavior", *Federal Reserve Bulletin*, 89(7):309-322.
- Huston, S.J. (2010). Measuring financial literacy. *The Journal of Consumer Affairs*, 44 (2), 296.
- Jorgensen, B. L.,& Savla, J. (2010). Financial literacy of young adults: The importance of parental socialization. *Family Relations*, 59 (4), 465-478.
- Kalaycı, Ş. (2010), "SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Kılıç. Y., Ata, H. A. ve Seyrek, İ. H. (2015), "Finansal Okuryazarlık: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (66): 129-150.
- Louw, J.,Fouché, J. &Oberholzer, M., (2013). Financial literacy needs of South African third-year university students. *The International Business &Economics Research Journal (Online)*, 12(4), 439.
- Lusardi A., Mitchell, O. S. (2009), "How Ordinary Consumers Make Complex Economic Decisions: Financial Literacy and Retirement Readiness", National Bureau of Economic Research Paper, No. 15350.
- Lusardi, A. (2008). "Financial Literacy: An Essential Tool for Informed Consumer Choice?", *National Bureau of Economic Research*, NBER Working Paper No.14084.
- Lusardi, A. ve Mitchell, O.S. (2007). "Baby boomer retirement security: the roles of planning, financial literacy, and housing wealth",*Journal of Monetary Economics*, 54: 205-224.
- Mandell, L. (2006). Financial literacy: Improving education results of the 2006 national Jump start survey. Washington, DC: Jumpstart Coalition.
- Moore, D. L. (2003). "Survey of financial literacy in Washington State: Knowledge, behavior, attitudes and experiences",*Technical Report Washington State Department of Financial Institutions*, No: 03-39.
- Özdemir, A., Temizel, F., Sönmez, H. ve Er, F. (2015). "Financial Literacy of University Students: A Case Study For Anadolu University, Turkey", *International Journal of Management Economics and Business*, 11(24): 97- 110.
- Parmaksız, H. ve Oymak, S.A. (2017). "Finansal Okuryazarlık: Harran Üniversitesi Öğretim Görevlileri Üzerinde Bir Araştırma", *4. Ulusal Meslek Yüksekokulları Sosyal Ve Teknik Bilimler Kongresi*, Burdur, 169-182.

- Remund, D.L. (2010). Financial literacy explicated: the case for a clearer definition in an increasingly complex economy. *The Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 276.
- Sarıgöl, H. (2014). "A Survey of Financial Literacy Among University Students", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 17(64): 207-224.
- Wagland, S.P. and Taylor, S. (2009) When it comes to financial literacy, is gender really an issue? *Australasian Accounting Business and Finance Journal* 3(1): 13-24.

Journal of Strategic Research in Social Science
(JoSReSS)

ISSN: 2459-0029

www.josress.com

2018 © All Rights Reserved

External Debt and Growth Relationship in Turkey: An Econometric Analysis (1983-2017)

Ali Osman BALKANLI¹

Keywords

External Debts in Turkey, Economic Growth in Turkey, Debt and Growth.

Article History

Received
14 Feb, 2019
Accepted
14 Mar, 2019

Abstract

External debt is a financing method that is used frequently by most of developed and developing economies. And Turkey, as a developing economy, has also long been an economy that uses external borrowing effectively. The advantage of external debt for developing economies is that offer a funding and increase country's foreign exchange stocks, albeit with debt. Turkey has used increasingly external debt method, after 1980s, while it open economy to world. In this article, at the first stage, external borrowing process of Turkey have been analyzed from 1980 till to 2017 and then, it was investigated whether the external borrowing has an effect on economic growth by using the Cointegration and Stationarity analysis in the period of 1983-2017. Analysis has shown that foreign debts affected economic growth in the period 1983-2017.

Türkiye'de Dış Borç ve Büyüme İlişkisi: Ekonometrik Bir İnceleme (1983-2017)

Anahtar Kelimeler

Türkiye'de Dış Borçlanma, Türkiye'de Ekonomik Büyüme, Borç ve Büyüme.

Makale Geçmişi

Received
14 Şubat 2019
Accepted
14 Mart 2019

Özet

Dış borçlanma gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerin çoğunun sıklıkla kullandığı bir finansman yöntemidir. Türkiye de, gelişmekte olan bir ekonomi olarak, uzun süredir dış borçlanmayı etkin olarak kullanan bir ekonomidir. Dış borçlanmanın gelişmekte olan ekonomiler açısından avantajı hem bir fonlama -ödünç gelir-olanağı sunması ve hem de ülkenin döviz stoklarını, borçla da olsa artırmasıdır. Türkiye dışa açılmanın arttığı 1980 sonrasında, artan ölçüde dış borçlanma yönetimini kullanmıştır. Bu makalede, Türkiye'nin 1980 sonrasından 2017'ye dek yaşadığı dış borçlanma süreci analiz edilmiş ve bu süreçte özellikle 1983'den 2017'ye gerçekleştirilen dış borçlanmanın ekonomik büyümeye etki edip etmediği araştırılmıştır. Araştırma göstermiştir ki, dış borçlar 1983-2017 döneminde ekonomik büyümeyi etkilemiştir.

1. Giriş

1980 sonrasında dünya ekonomisinde yaşanan değişim sürecinde finansal sermayenin önündeki engellerin adım adım kalkması söz konusu olmuştur. Finansal sermayenin önündeki engeller kalkarken, finansal sermaye tüm dünyayı bir pazar yeri olarak görmeye başlamıştır. Reel yatırımların bu yıllarda sergilediği olumsuz gelişim trendleri, sermayenin görece olarak daha fazla finansal sermaye

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0003-1074-9069. Dr., İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat A.B.D., aobalkan@yahoo.com

biçimine dönüşmesini teşvik etmiş ve dolayısıyla bu yıllarda finansal sermaye hızlı bir büyüme sergilemiştir. Bu yıllar aynı zamanda, gelişmekte olan ekonomilerin bu fonların (finansal sermayenin) en cazip müşterisi konumunda olduğu yıllardır.

Diğer taraftan, bu yıllarda (bu yıllar dünya ekonomisinde dışa açıklığın artmaya başladığı yıllardır) gelişmekte olan ekonomilerin finansal sermayenin odaklandığı ülkeler arasında olması şaşırtıcı değildir. Çünkü bu ülkeler bu yıllar öncesinde de fon ihtiyacı içindedirler ve dolayısıyla dünya ekonomisinde gittikçe artan serbestleşme hali, bu ekonomiler için de, 1980 öncesine göre, 1980'li yıllar ve sonrasında dış fonlara daha rahat ulaşabilmek anlamına gelmiştir. Bu yıllarda Türkiye de gelişmekte olan bir ekonomi olarak geçmişten gelen tasarruf darboğazı ve döviz darboğazını bir biçimde yaşamaktadır ve bunu aşmak yolunda dış borçlanma gereksiniminde olmuştur.

Hem finansman/fonlama olanağı sunan ve hem de dış fon olduğu cihetle de döviz darboğazını aşmada bir seçenek sunan dış borçlanma, açıktır ki, ekonomide değişkenleri de etkileme gücüne sahip bir değişken konumundadır. Dış borçlanma, ekonomilerde olumlu etkilere neden olabildiği gibi, olumsuz etkilere de neden olabilir. Ve hatta bazı durumlarda ekonomik krizlere de neden olabilmektedir. Bu nedenle bir ekonomi için dış borçlanmanın gerçekleştirilebilmesi gibi, dış borçlanmanın yönetilebilirliği de büyük önem taşır. Bu yönetilebilirlik, bazı durumlarda özellikle dış borçlanmanın etkilerinin denetlenmesi anlamına da gelebilir. Bu bağlamda dış borçlar konusunda iktisat literatüründe ciddi tartışmalar vardır.

Burada, bu tartışmaların en başta geleni özellikle dış borçlanmanın ekonomik büyümeyi etkileyip etkileyemediği ya da ne düzeyde etki yapabildiği ya da olumsuz mu etkilediği konusundadır. Bu noktada da, bu makalede, Türkiye'nin 1980'lerden günümüze sergilediği borçlanma süreci ortaya konulacak, bunun ardından ise bu süreçte Türkiye'nin gerçekleştirdiği borçlanma yönelişi ile ekonomik büyüme arasında bir ilişkinin var olup olmadığı ve var ise ne yönde bir etkileşimin olduğu saptanmaya çalışılacaktır.

2. Türkiye'de Borçlanma Eğiliminin Uzun Dönem Görünümü ve Nedenleri

Tasarruf darboğazı ve döviz darboğazı 19. Yüzyıldan 20. yüzyıla gelişmekte olan ekonomilerin kurtulamadıkları, kurtulmakta ciddi olarak zorlandıkları iki ana sorun öbeği olmuştur. İşte bu iki kronik darboğazı akut olarak aşabilmek noktasında, gelişmekte olan ekonomiler için dış borçlanmanın önemli bir finansman aracı olma özelliği vardır. Ancak dış borçlanmayı sadece gelişmekte olan ekonomilerin kronik ya da akut açıklarını kapatmakta bir araç olarak görmek de yanlıştır. Dış borçlanma, gelişmekte olan ekonomilerden gelişmiş ekonomilere birçok ülkede değişik nedenlerle talep gören bir fonlama yöntemidir.

Ekonomiler iç finans piyasalarının gelişmemişliğinde ya da iç tasarrufların zayıflığında ya da dışlama etkisinin yüksek düzeylerde olmasının etkisinde, dış borçlanmaya yönelebilmektedirler. Ayrıca kamu otoriteleri bazı durumlarda yatırımların finansmanı için de dış borçlanmaya gidebilmektedirler (Balkanlı,2017:381). Ülkeler ekonomilerinin özgül koşullarında çeşitli nedenlere bağlı olarak dış borçlanmalara gidebilirler ve dolayısıyla dış borçlanma yönelişinde yukarıdaki nedenler daha da çoğaltılabilir. Ancak, belirtmek gerekir ki, çoğu zaman

iç fonlama olanağının olmadığı durumda ya da özgül olarak bir tercih nedeni olarak dış borçlanmaların nedeni ya ödemeler dengesi açıklarının finansmanı, ya da bütçe açıklarının finansmanı veya ekonomik gelişmenin finansmanı olmak durumundadır. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerde, ulusal sermaye birikiminin yetersiz olmasından dolayı istenen yatırım ve üretim düzeyinin sağlanamadığı durumlarda dış finansman kaynakları büyük bir önem arz etmektedir (Karagöz,;100,Web Erişim:7.02.2019;Kara,2001:101) . Bunun da yolu, esasen ya dış borç ve uluslararası sermaye akımı (portföy ve doğrudan yabancı yatırımlar) olmak durumundadır. Türkiye'nin dış borçlanma sürecini analiz ederken, bu durumu hatırd tutmak gerekir.

Diğer taraftan, Türkiye'nin dış borçlanma sürecinden söz ederken, borçlanmanın 1980'ler sonrasına özgü bir olay olmadığını, öncesinde de ciddi bir borçlanma olgusunun var olduğu belirtilmelidir. Bu noktada, Türkiye'nin dış borçlanma sürecine bakıldığında, denilebilir ki, borçlanmada Osmanlı deneyimi sonrasında, dış borçlanmaya bakışında rota değişikliği olmak anlamında temel değişimin tarihi 1980'ler değil, özellikle 1940'ların sonlarıdır (Bilginoğlu ve Aysu,2008:2). 1945 sonrasında ülkedeki tüm siyasetçilerde savaşın diğer galibi olan Batı ve kapitalist dünyasına katılma isteği kendini gösterirken, bu süreçte, dış borçlanmaya bakışta da değişim kendini göstermiştir (Balkanlı,2018:171). Bunu saptamak noktasında 1947'de Cumhuriyet Halk Fırkası (Partisi) Ticaret Vekili Tahsin Bekir Balta'nın şu sözleri bu genel yönelişi ortaya koyar. Ticaret Vekili Tahsin Bekir Balta, şunları söylemektedir:

“Şimdiye kadarki C.H.P. hükümetleri gibi hükümetimiz de yeni dünya şartlarının bahsettiği imkanlardan faydalanmak suretiyle esaslı bir sanayileşme ve kalkınma programı hazırlama yönündedir... Bir memleketin ihtiyacı bulunan iktisadi teşebbüsleri, faaliyeti normal vergi kaynakları ile yapmak ne adalete uygundur ve ne de maddeten mümkündür..(Bunları) Memlekette mümkün olan kredilerden, icabında memleket dışı kredilerden de faydalanmak suretiyle behemehal bu işi tahakkuk ettireceğiz (Aktaran, Tekeli,İlkin,1981:6-7)”.

Bu yıllarda Menderes hükümeti ile birlikte artan borçlanma ile kendini fiilen de gösteren bu değişim, ekonomik krizler ile karşılaşılana dek (diğer hükümetlerce de) çok büyük ölçüde sürdürülen ekonomik ve siyasal bir seçiş olmuştur. 1950'lerle başlayan bu borçlanma sürecinde, önemli bir tartışma konusu, bu kaynakların (dış borçların) ne derecede kalkınmanın finansmanına aktarılabildiği, ne derecede güncel bütçe açıklarının finansmanında kullanılabildiği, ne derecede artan nüfusun baskısında artan kamu hizmetlerinin finansmanında kullanılabildiğidir.

1950'lerden 1980'lere gelene dek geçen sürede, Türkiye'de sınai üretimin ithalata bağımlılığı ve ülkenin tarımsal ürün ve hammadde ihracatı ile ekonominin gereksinim duyduğu döviz kazanmadaki yetersizliği dış borçlanmaların önemli bir nedenini oluşturmuştur. Ki dış borçlanmaların gerçekleştirilemediği ya da dış borç ödemelerinin gerçekleştirilemediği durumlarda da, ekonomik krizler ile karşılaşmıştır. Bu sorunsal 1970'lerin sonuna doğru, dünya ekonomisindeki petrol krizinin yansımaları ve 1974 Kıbrıs savaşının etkileri ile daha da büyümüştür (Balkanlı,2018:288/363). 1970'lerin sonuna (1980'lere) geldiğinde, Türkiye dönemin başbakanı Süleyman Demirel'in ifadesi ile “70 cent'e muhtaç”

olan bir ekonomi konumundadır(<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/demirel-1-cente-bile-muhtaciz-573669>, Web Erişim: 09. 11.2018). Bu bağlamda, 24 Ocak 1980 Kararları bu sorunsalı çözmeye önemli bir etkinlik olmuştur.

24 Ocak kararları ile birlikte, ekonominin döviz kazanım gücü farklı alanlara dönük politikalarının (ihracatın teşviki/ücretlerin sınırlandırılması/seçici kredi uygulamaları vd.) desteğinde artırılmaya çalışılırken, bu yıllardaki dış açılma ve yapı değişimi ile 1950'lerdeki rota değişikliği bir ileri adıma taşınmıştır. Bu değişim sürecinde, disipline olan ekonominin de desteğinde dış borçlanma kanalları yeniden açılmıştır. 12 Eylül 1980'den 1983 yılına dek geçen dönem askeri bir rejim olup, dönemin Milli Güvenlik Konseyinin izin verdiği üç parti olan MDP, ANAP ve HP seçimlere katılmış ve 1983 yılı ile birlikte Türkiye demokratik hayata geçiş yapmıştır (Şahin, 301). Bu noktada denilebilir ki, 1980-1983 dönemi gelişmeler askeri yönetimin yansıması iken, 1983 sonrası gelişmeler demokratik yaşamın getirdiği seçişlerdir. Dolayısıyla dış borçlanma ekonomik büyüme etkileşiminde 1983 sonrası dönemin eğilimi normal dönemin (askeri dış dönemler olarak) eğilimi olmak durumundadır.

Burada bu ayırım önemlidir. Çünkü askeri yönetim döneminde dış borçlanma artışı 1981'de yüzde 0.55 iken, 1982'de yüzde 2.5 iken, 1983'de yüzde 5.6'dır. GSİYH artışı ile bu yıllardaki borçlanma artışı ilişkilendirildiğinde, dış borçlanma ile büyümenin uyarıldığını söylemek zordur. Bu dönemlerde büyüme artışı dış borç artışının üzerindedir. Ancak 1984 yılıyla birlikte dış borç artışı ivme kazanmaya başlar. Öyle ki, 1984 yılında dış borçlanmada artış yüzde 7.8, 1985 yılında yüzde 20.4, 1986'da yüzde 26.6'dır. Bu artış yüksekliği daha sonraki yıllarda da sürmüştür. Buradan da denilebilir ki, 1983 yılı sonrasında belirgin bir dış borçlanma yönelişi vardır. Tüm dönem incelendiğinde, özellikle 1985-2007 döneminde (bazı yıllar dışında) genelde Türkiye'de dış borçlanma artışının GSİYH artışından daha fazla olduğu görülmektedir. Bir bakıma bu yıllarda ekonomideki harcama akımlarına belirgin bir biçimde dış borçlanma da (fon) harcama artırıcı bir kaynak-etken olarak katılmıştır. Bu durum ise alınan dış borç ile ülkenin üretim kapasitesinin artırılıp artırılmadığına (ne derecede arttırıldığına) bağlı olarak, ekonomide ilgili dönemde dış borç-ödünç büyüme ilişkisinin var olup olmadığını düşündürmüştür.

Çizelge 1: Türkiye’de GSYİH, Büyüme Oranı ve Dış borçların Gelişimi ,US \$ (1980-2017)

Yıllar	GSYİH	GSYİH Büyüme Oranı	Dış Borçlar	Dış Borç Artışı	KKGDBS	KKGDBS/DBS
1980	68789289566	-2,44735043	19131092825	-	15040434135	78.6
1981	71040020140	4,856648767	19235548687	0,6	15272311775	79.4
1982	64546332581	3,563228	19715948885	2,5	16095927709	84.0
1983	61678280115	4,971081	20324049084	5,6	16070391416	79.0
1984	59989909458	6,712016	21607735275	7,8	16571790063	76.7
1985	67234948265	4,241336	26012647741	20,4	19568372741	75.2
1986	75728009963	7,012031	32933723354	26,6	24996941354	75.9
1987	87172789528	9,485539	40943579865	24,3	31684182464	77.9
1988	90852814005	2,320737	40992842916	0,1	33742055800	82.3
1989	1,07E+11	0,290244	41577128630	1,4	34989899330	84.2
1990	1,51E+11	9,266147	49424152195	18,9	38870339195	78.6
1991	1,5E+11	0,720279	50873488640	2,9	39828826640	78.3
1992	1,58E+11	5,035635	56553858154	11,2	40462716154	71.5
1993	1,8E+11	7,651265	68604763966	21,3	44063719966	64.2
1994	1,31E+11	-4,66815	66249185120	-3,5	48436753456	73.1
1995	1,69E+11	7,878267	73781102424	11,4	50317002774	68.2
1996	1,81E+11	7,379664	80624816759	9,27	49199186166	61.0
1997	1,9E+11	7,577664	84719917065	5,1	47448206111	56.0
1998	2,76E+11	2,308146	96953865166	14,4	50008216178	51.6
1999	2,56E+11	-3,38928	1,02E+11	5,2	50143296288	49.0
2000	2,73E+11	6,640147	1,17E+11	14,7	55736411678	47.6
2001	2E+11	-5,96233	1,13E+11	-3,5	53691106818	47.5
2002	2,38E+11	6,430189	1,3E+11	15,0	59605388720	45.8
2003	3,12E+11	5,608342	1,44E+11	10,8	65585464344	45.5
2004	4,05E+11	9,644246	1,6E+11	11,1	69775446875	43.6
2005	5,01E+11	9,009901	1,74E+11	8,8	64436027297	37.0
2006	5,52E+11	7,109756	2,11E+11	21,3	69901752003	33.1
2007	6,76E+11	5,030441	2,6E+11	23,2	82687731716	31.8
2008	7,64E+11	0,845219	2,91E+11	11,9	83916502475	28.8
2009	6,45E+11	-4,70445	2,79E+11	-4,1	87184897956	31.2
2010	7,72E+11	8,487358	3,01E+11	7,9	93280799218	31.0
2011	8,33E+11	11,1135	3,06E+11	1,7	95225327623	31.1
2012	8,74E+11	4,78992	3,39E+11	10,8	1,0019E+11	29.5
2013	9,51E+11	8,491316	3,9E+11	15,0	1,06279E+11	27.3
2014	9,34E+11	5,166672	4,06E+11	4,1	1,05469E+11	26.0
2015	8,6E+11	6,085899	4E+11	-1,4	1,03283E+11	25.8
2016	8,64E+11	3,183819	4,09E+11	2,3	1,07727E+11	26.3
2017	8,52E+11	7,441233	4,55E+11	11,3	1,18458E+11	26.0

Kaynak:www.worldbank.org, KKGDBS/D.B.S.:Kamu ve Kamu Güvenceli Dış Borç Stoku/Dış Borç Stoku (DOD,Cari, US\$).

Uzun dönemli bakıldığında, Türkiye’de kamu ve kamu güvenceli borçlanmanın payı sadece toplam borçlar itibariyle değil, aynı zamanda gerek gayri safi gelire (GNI) oranı ve gerekse ihracata oranı itibariyle azalış sergilemiştir. 1980 yılında yüzde 28.67 olan kamu ve kamu güvenceli borçların ihracata oranı 1988’de yüzde 34.33’e çıkmışsa da, zaman içerisinde azalma göstererek 2017 yılında yüzde 7.5’e inmiştir. Kamu ve kamu güvenceli dış borcun gayrisafi gelire oranı ise 1980 yılında yüzde 1.56 iken, 1994’de yüzde 6.01 olmuş, geçen zaman içerisinde dalgalanmalar gösterse de, 2017 yılında da yüzde 1.93 olmuştur.

Dış borç stokunun gayri safi gelire oranı ise 1980 yılında yüzde 28.28 iken, 1994’de yüzde 51.99’a çıkmıştır. Daha sonraki yıllarda dalgalanma gösteren bu oran 2017 yılında yüzde 54.13 düzeyine yükselmiştir. Borçlanmada zaman içerisinde kamu

kesiminin payı azalırken, özel kesimin payının arttığı görülür. 1980 yılında kamu kesiminin ve kamu güvenceli borçların toplam borçlara oranı yüzde 78.6 iken, 200 yılında yüzde 37.6, 2017 yılında ise yüzde 26'ya düşmüştür. Buradan da anlaşılacağı üzere, zaman içerisinde kamu kesiminin dış borçlanmada payı azalırken, bunun yerine zaman içerisinde özel kesim daha fazla öne çıkmıştır. 2017 yılı itibariyle kamu kesimi ve kamu güvenceli borçların toplam borçlara oranı yüzde 30'un altındadır (%26.0).

Diğer taraftan uzun dönemli bakışta, Türkiye'de dış borçlanmada kısa dönem borçların toplam borçlara oranı 1980'de yüzde 13.1 iken, 1993'e kadar artış gösterdiği (yüzde 27), sonraki bir iki yılda kısa dönemli borç oranında azalma yaşandığı ve fakat yeniden kısa vadeli borçların toplam borçlara oranının yükselerek 2013 yılında yüzde 33.4'e çıktığı görülür. Bu oran 2017 yılında ise yüzde 25.9'dur. Süreç içerisinde dış borç faiz ödemelerinin gayri safi gelire (GNI) oranı ise 1980 yılında yüzde 1.27 iken, 1984'de yüzde 3.13'e yükseldiği, 1988'de yüzde 3.62 olduğu, sonraki yıllarda küçük marjlarla düşüş gösterdiği ve 2016 yılında da yüzde 1.7'ye düştüğü (2017'de yüzde 2.07) görülür. Zaman içerisinde dış borç faiz ödemelerinin ihracata (döviz borcunun döviz faizinin döviz gelirene) oranı zaman içerisinde dikkate değer ölçüde düşüş göstermiştir. Öyle ki 1980 yılında yüzde 23.35 olan bu oran 1997'ye kadar görece bir düşüş göstermesinin ardından, sonraki yıllarda bir artış eğilimine girse de, 2002 yılı sonrası yeniden düşüş eğilimine girmiş ve 2017 yılında da yüzde 8.07 olmuştur. Elbette burada ihracatta yaşanan artışın faiz payını görece olarak azalttığı gerçektir. Ancak ihracat artışı ithalat artışını besliyor olsa da, net bir durumdur ki, artan ihracat nedeniyle dış borç faiz ödemelerinin ihracat içerisindeki payı görece olarak düşmüştür.

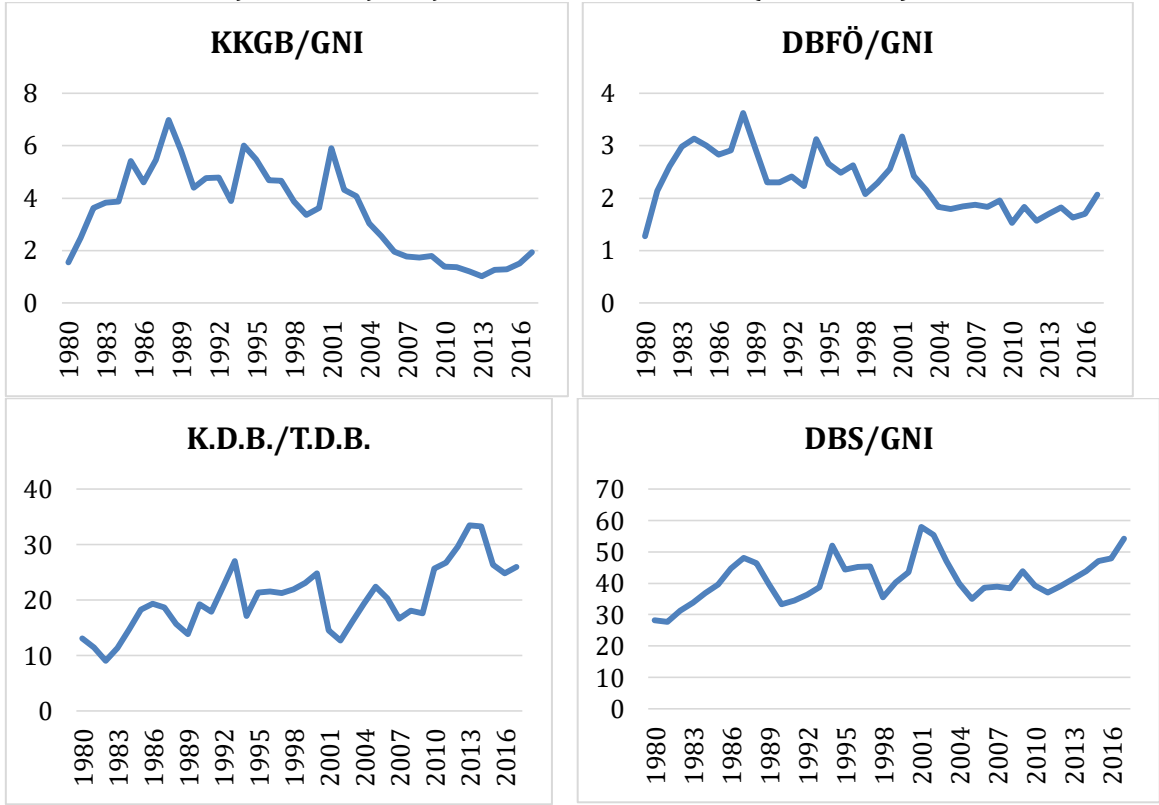
Burada belirtmek gerekir ki, Türkiye'de devletin aldığı dış borçlar, bütçede yer almadığından dolayı, alınan dış borçların nerede ve nasıl kullanıldığı bilinmemektedir. Dolayısıyla da, dış borçların büyüme üzerindeki etkilerinin doğrudan incelenemesi zordur (Kara,2001:100). Ayrıca dış borçlanmada, kamu kesiminin payının azaldığı ve buna karşın özel kesimin payının arttığı düşünülürken, bu alanda hesaplamaların daha da zorlaştığı açıktır.

Çizelge 2: Dış Borç-Gelir İlişkisinde Temel Göstergelerinin Seyri (1980-2017)

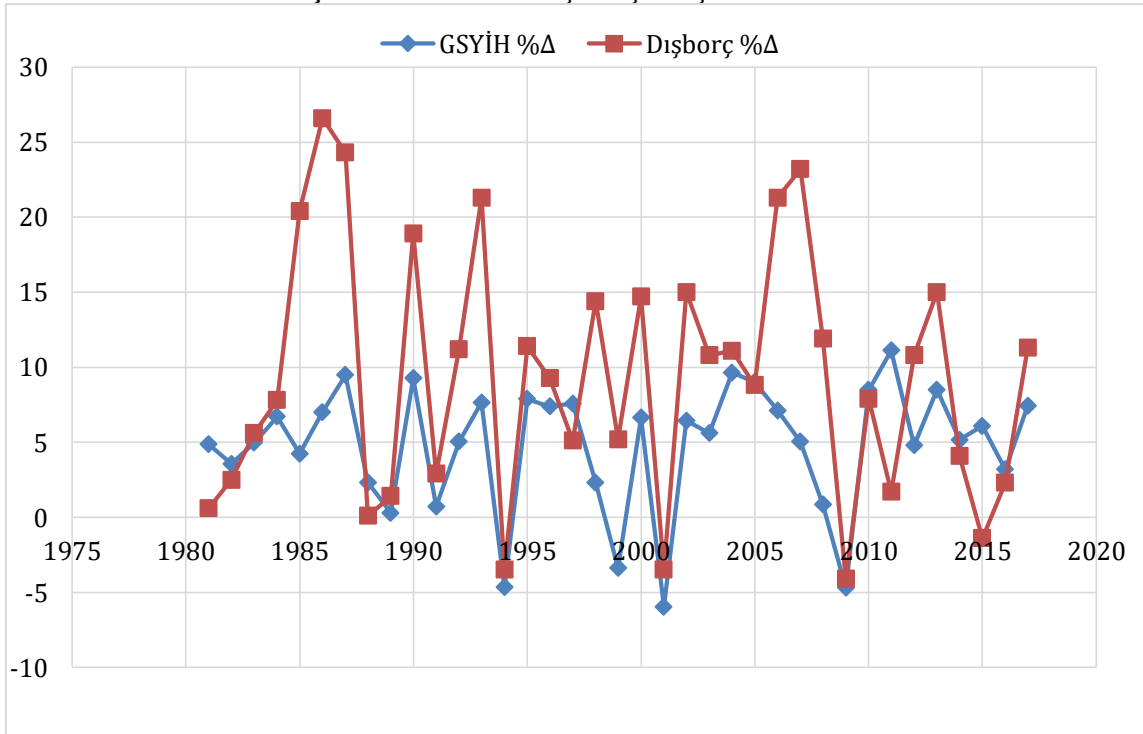
Yıllar	KKGB/İ	KKGB/GNI	DBFÖ/GNI	D.B.F.Ö./İ.	K.D.B./T.D.B.	KDB/İ	D.B.S.K.K.G.\$	DBS/GNI	DBS/İ.
1980	28,67	1,56	1,27	23,35	13,1	68,1	15040434135	28,28	521
1981	28,73	2,49	2,14	24,71	11,4	36,6	15272311775	27,64	319,6
1982	28,92	3,63	2,61	20,77	8,98	22,3	16095927709	31,25	248,7
1983	29,07	3,83	2,98	22,56	11,3	28,8	16070391416	33,73	255,8
1984	23,21	3,87	3,13	18,74	14,7	32,6	16571790063	36,94	221,5
1985	31,12	5,41	3	17,27	18,3	41,7	19568372741	39,6	227,8
1986	31,12	4,6	2,83	19,12	19,3	58,1	24996941354	44,59	301,6
1987	31,93	5,45	2,91	17,08	18,6	52,5	31684182464	48,12	282
1988	34,33	6,98	3,62	17,8	15,7	35,7	33742055800	46,4	228,3
1989	32,35	5,83	2,94	16,33	13,8	30,4	34989899330	39,67	220,2
1990	29,63	4,39	2,3	15,54	19,2	43,3	38870339195	33,36	225,1
1991	30,52	4,76	2,3	14,77	17,9	39,7	39828826640	34,52	221,4
1992	29,49	4,79	2,41	14,84	22,4	50	40462716154	36,29	223,4
1993	25,23	3,9	2,23	14,47	27	67,6	44063719966	38,67	250,4
1994	25,45	6,01	3,12	13,23	17,1	37,6	48436753456	51,99	220,2
1995	23,94	5,48	2,66	11,64	21,3	41,2	50317002774	44,37	193,8
1996	17,92	4,69	2,48	9,486	21,5	37,1	49199186166	45,16	172,5
1997	16,29	4,66	2,63	9,193	21,2	33,7	47448206111	45,35	158,6
1998	18,63	3,87	2,08	10,03	21,9	37,5	50008216178	35,54	171,3
1999	17,8	3,37	2,29	12,1	23,1	49,1	50143296288	40,33	212,8
2000	18,3	3,62	2,55	12,9	24,8	54,4	55736411678	43,42	219,6
2001	21,84	5,9	3,17	11,73	14,5	31	53691106818	57,85	214,3
2002	17,59	4,31	2,42	9,886	12,7	28,7	59605388720	55,37	226,3
2003	17,12	4,07	2,16	9,107	16	31,6	65585464344	47,04	198
2004	12,85	3,04	1,83	7,707	19,3	32,6	69775446875	39,99	168,8
2005	11,4	2,54	1,79	8,039	22,4	35,2	64436027297	35	157,2
2006	8,592	1,96	1,84	8,062	20,3	34,3	69901752003	38,62	168,9
2007	7,773	1,77	1,87	8,219	16,6	28,3	82687731716	38,84	170,3
2008	7,04	1,73	1,83	7,438	18,1	28,3	83916502475	38,4	156,5
2009	7,549	1,79	1,96	8,257	17,6	32,4	87184897956	43,77	184,2
2010	6,591	1,4	1,53	7,198	25,7	47,5	93280799218	39,31	185
2011	5,996	1,37	1,83	8,004	26,7	43,3	95225327623	37,03	162,3
2012	4,948	1,21	1,57	6,429	29,6	47,4	1,0019E+11	39,06	160,4
2013	4,473	1,02	1,7	7,45	33,4	60,5	1,06279E+11	41,44	181,3
2014	5,203	1,27	1,82	7,462	33,3	59,8	1,05469E+11	43,86	179,9
2015	5,37	1,29	1,63	6,81	26,3	51,7	1,03283E+11	47,05	196,6
2016	6,693	1,51	1,7	7,499	24,8	52,4	1,07727E+11	47,86	211,6
2017	7,526	1,93	2,07	8,071	25,9	54,7	1,18458E+11	54,13	211,4

Kaynak:www.worldbank.org, KKGB/İ Kamu ve Kamu Güvenceli Borç Servisi/İhracat; KKGB/GNI Kamu ve Kamu Güvenceli Borçlar/GSG (GNI) ; DBFÖ/GNI Dış Borç Faiz Ödemeleri/GSG, D.B.F.Ö./İ. Dış Borç Faiz Ödemeleri/İhracat , K.D.B./T.D.B. Kısa Dönem Borç/Toplam Dış Borç, KDB/İ Kısa Dönem Borçlar/İhracat, D.B.S.K.K.G.\$ Dış Borç Stoku, Kamu ve Kamu Güvenceli(DOD, Cari US\$), DBS/GNI Dış Borç Stoku/GSG, DBS/İ. Dış Borç Stoku/İhracat

Şekil 1: Dış Borç-Gelir Zaman Dizilimleri (1980-2017)

Şekil 2: GSYİH ve Dış Borç Artış Trendleri

Kaynak: Çizelge 1-2.. KKGB/İ Kamu ve Kamu Güvenceli Borç Servisi/İhracat; KKGB/GNI Kamu ve Kamu Güvenceli Borçlar/GSG (GNI) ; DBFÖ/GNI Dış Borç Faiz Ödemeleri/GSG, D.B.F.Ö./İ. Dış Borç Faiz Ödemeleri/İhracat , K.D.B./T.D.B. Kısa Dönem Borç/Toplam Dış Borç, KDB/İ Kısa Dönem Borçlar/İhracat, D.B.S.K.K.G.\$ Dış Borç Stoku, Kamu ve Kamu Güvenceli(DOD, Cari US\$), DBS/GNI Dış Borç Stoku/GSG, DBS/İ. Dış Borç Stoku/İhracat

3. Dış Borçlanma-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Literatür Taraması

Dış borçlar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki tek boyutlu bir ilişki değildir. Dış borcun ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, diğer değişkenler ile etkileşimin sonucunda ortaya çıkar. Belirtmek gerekir ki, dış borçlar ekonomik döngüye katıldığında, bir fon olduğu cihetle ekonomide öncelikle harcama akımını güçlendirirler. Harcamaların artışının makro ekonomik eşitlikte, talebin artışını anlatacağı açıktır. Talebin artışı ise yöneldiği alanlara bağlı olarak, ekonomide üretim kesimleri üzerinde etkili olabilir. Eğer dış borçlar ithal ürünlerin/girdilerin alımına yönelecek ise, o zaman bu etkinin düşük düzeyde olacağı düşünülmelidir. Dolayısıyla denilebilir ki, dış borçların yöneldiği alanlar, onun ekonomideki etki düzeyinin de belirleyicisidir. Ve yine aynı zamanda dış borçların bir ekonomide olumlu etkilere sahip olabilmesi için, ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkilere sahip olabilmesi için borcun faiz oranı da önemli bir belirleyicidir. Ayrıca dış borçların aktarım sürecinin uzunluğu düşünüldüğünde, dış borç ekonomik büyüme ilişkisinde anlamlı sonuçları daha ziyade orta ve uzun dönemde görmek daha mümkün olsa gerektir. Tüm bunlar düşünüldüğünde, analiz yöntemlerinin farklılığın etkileri bir yana, özellikle aktarım mekanizmasındaki etkenlere bağlı olarak ülkesel farkların etkisinde, ekonometrik analizde dış borçların ekonomi üzerindeki etkilerinin ülkeden ülkeye farklılaşacağı apriorik olarak öngörülebilir. Bu durum aşağıdaki literatür çalışmalarında da görülen bir durumdur.

Çizelge 3: Dış Borçlanma ve Ekonomik Büyüme Literatür İncelemesi

Araştırmacı/Yıl	Araştırma	Elde edilen Sonuçlar
Öztürk ve Çınar,2018	Kamu Dış Borçlanması Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Uygulama (1975-2016)	1975-2016 dönemi Türkiye incelenmiştir. Değişkenlerin birim kök özelliklerinin belirlenmesinde ADF, PP ve Ng-Perron testi kullanılmış olup, değişkenler arasındaki eşbütünlük (koentegrasyon) varlığı Engle-Granger eşbütünlük testi ile araştırılmıştır. Uzun dönem katsayılarının analiz edilmesinde DOLS tahmin tekniği uygulanmıştır. Değişkenlerin birinci farkında durağan olduğu, değişkenlerin eşbütünlük olduğu, uzun dönemde kamu dış borçlanmasının ekonomik büyümeyi arttırdığı görülmüştür.
Mahmoud, 2015	The Role of External Debt on Economic Growth: Evidence from Mauritania	Bu çalışma, dış borcun Moritanya'nın ekonomik büyümesindeki rolünü incelemektedir. Birim kök testi, Sıradan En Küçük Meydan (OLS), Johansen Eşbütünlük (Koentegrasyon) Testi gibi çeşitli ekonometri tekniklerini uygular. Araştırmada Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) bağımlı değişken, Dış Borç (ED) ve Borç Servisi (DS) bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Sonuç, tüm değişkenlerin 1. fark seviyesinde durağan olduğunu gösterdi. OLS testi, GSYİH ile ED arasında pozitif bir ilişki olduğunu ve GSYİH ile DS arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermiştir. Johansen Eşbütünlük Testi GSYİH ile ED arasında negatif bir ilişki olduğunu ve GSYİH ile DS arasındaki olumlu ilişkiyi ortaya koymuştur.
Malik ve Hayat, 2010	External Debt and Economic Growth: Empirical Evidence from Pakistan	Bu çalışma, Pakistan'da 1972-2005 döneminde dış borç ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi zaman serisi ekonometrik tekniğini kullanarak incelemiştir. Araştırma, dış borcun ekonomik büyüme ile negatif ve önemli ölçüde ilişkili olduğunu göstermiştir. Dış borçta artış ekonomik büyümede düşüşe yol açar.
Kharusi ve Ada, 2018	External Debt and Economic Growth : The Case of Emerging Economy	1990-2015 dönemine ait zaman serisi verileri, Dünya Bankası ve Umman Merkez Bankası'ndan toplanmıştır. Otoregressive Distributed Lag eşbütünlük yaklaşımıyla yapılan araştırmada, dış borç ve ekonomik büyümenin kısa dönem dinamik yapısını tespit etmek için hata düzeltme mekanizması kullanılmıştır. Çalışma Umman'da dış borcun ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz ve önemli bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur.

:U:ysal,Özer ve Mucuk,2009	Dış Borçlanma Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1965-2007)	Dış borçlar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki Türkiye için VAR tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Ampirik bulgular dış borçların kısa ve uzun vadede ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir.
Bilginoğlu, ve Aysu	Dış Borçların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği	Türkiye için 1968-2005 dönemine ait yıllık verilere göre yapılan regresyon analizinde Türkiye'deki dış borçların ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu, dolayısıyla Türkiye'nin borç fazlası sorunu ile karşı karşıya olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Kamacı,2016	Dış Borçların Ekonomik Büyüme ve Enflasyon Üzerine Etkileri: Panel Eşbütünleşme ve Panel Nedensellik Analizi	Bu çalışmada, 6 Orta Asya Cumhuriyeti (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan) ve Türkiye için, dış borçların büyüme ve enflasyon üzerine etkileri panel veri analizi ile test edilmiştir. 7 ülke için panel veri kullanılmış olup, alınan verilerin durağanlığını test etmek için Breitung Panel Birim Kök Testi kullanılmıştır. Daha sonra, Pedroni eşbütünleşme testi ve Panel Granger Nedensellik Testi yapılmıştır. Yapılan analizlerde, dış borçlardan büyümeye doğru tek yönlü bir nedensel ilişki tespit edilmiştir.
Tülümce ve Yavuz	Türkiye'de Borçlanma Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki	Toplam borç, iç/dış borç, uzun ve kısa vadeli iç/dış borç arasında bir ilişkinin olup olmadığını ARDL ve VAR yöntemleri ile analiz edilmiş olup ARDL analizi bulgulara göre, değişkenler kısa ve uzun dönemde eş-bütünleşik hareket etmektedir. VAR yöntemi kapsamında yapılan etki-tepki sonuçlarına göre, toplam borçlanma, iç ve dış borçlanma, kısa vadeli iç borçlanma ve uzun vadeli dış borçlanma ekonomik büyümeyi negatif etkilemekte iken, uzun vadeli iç borçlanma pozitif etkilemektedir
Çögürücü ve Çoban,2011	Dış Borç Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1980-2009)	Bu çalışmada, dış borç ekonomik büyüme ilişkisi Türkiye açısından ele alınmıştır. Türkiye'ye ait 1980-2009 yılları arasındaki bazı ekonomik veriler kullanılmıştır. Analizde kullanılan zaman serilerinin ADF testi ile durağanlığı incelenmiştir. Aynı düzeyde durağan hale gelen değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını araştırmak amacıyla Johansen tarafından geliştirilen eşbütünleşme testi uygulanmıştır. En Küçük Kareler yöntemiyle bir regresyon analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucuna göre, Türkiye'deki dış borçların ve nüfus artış hızının ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Ulusoy ve Küçükale,1996	Türkiye'de Dış Borçların İktisadi Büyüme Ve Enflasyon Üzerine Etkisi	Yapılan Granger nedensellik testi sonucunda anlamlı bir ilişki bulunmuş ve dış borçların enflasyonu artırıcı bir etkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır .Borçlanma ile ekonomik büyüme arasında ise negatif ilişki bulunmuştur.
Gürdal ve Yavuz, 2015	Türkiye'de Dış Borçlanma- Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1990-2013 Dönemi	1990:Q1- 2013:Q12 dönemi için zaman serisi yönteminin kullanıldığı çalışmada, dış borçlanma ile ekonomik büyüme arasında eşbütünleşme (ekonomik büyümeden dış borca doğru tek yönlü) ilişkisi saptanmıştır.
Çiçek, Gözegir ve Çevik, 2010	Bir Maliye Politikası Aracı Olarak Borçlanma Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1990-2009)	Bu çalışmada, Türkiye için, 1990Q1-2009Q3 dönemi için iç ve dış borçlanma ile büyüme arasındaki ilişki Birim kök testi, Yapısal kırılma testi ve Regresyon analizi yardımıyla 3'er aylık veriler ile araştırılmıştır. Araştırma sonucuna göre, iç borç stokundaki herhangi bir artışın GSYİH'da pozitif bir etki meydana getirirken, dış borç stokundaki artışların GSYİH'da negatif bir etki meydana getirdiği sonucu ortaya çıkmıştır.

Zhumakunova ve Kydyralieva,2017	Kırgızistan'da Dış Borçların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi	1993-2015 yılları arası Kırgızistan incelenmiş olup, Regresyon analizi, zaman serileri Ve ADF testi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda dış borç ile ekonomik büyüme arasında negatif ilişki saptanmıştır.
Saraç veYücel,2017	Dis Borc ve Ekonomik Buyume Iliskisi Turkiye Ornegi	Bu çalışmada Eşik değer regresyon analizi ile 2000:1 -2016:3 döneminde Türkiye'de dış borç düzeyi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonucunda dış borç düzeyinin ekonomik büyüme üzerinde negatif etki meydana getirdiği saptanmıştır.
Kanca,2017	İç Borçlanma, Enflasyon ve Ekonomik Büyüme: Türkiye için Ekonometrik Bir Uygulama (1980- 2014)	1980-2014 dönemine ait yıllık büyüme oranı, enflasyon oranı ile iç borç/GSYİH kullanılmıştır. Değişkenlere önce ADF ve PP durağanlık testi uygulanmış ve sonra değişkenler arasındaki nedenselliğin tespiti amacıyla "Toda-Yamamoto" nedensellik testi uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, enflasyon ile iç borç arasında çift yönlü, büyümeden enflasyona doğru ise tek yönlü nedensellik sağlanmıştır.
Kutlu ve Yurttagüler, 2016	Türkiye'de Dış Borç Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1998-2014 Dönemi İçin Bir Nedensellik Analizi	Çalışmada, Türkiye'de net dış borç stoku ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki 1998:01-2014:02 dönemi için Granger nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Araştırma saptaması, dış borçtan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığıdır.
Ward ve Ricci ve Pattillo,2002.	External Debt and Growth	1969-98 yılları arasında gelişmekte olan 93 ülkenin geniş panel veri kümesi kullanılmıştır.. Sonuçlar genellikle farklı ekonometrik metodolojiler, regresyon spesifikasyonları ve farklı borç göstergelerinde güçlüdür. Ortalama borçluluğu olan bir ülke için, borç oranının iki katına çıkarılması, kişi başına yıllık büyümeyi yarı yarıya azaltacaktır.
Panizza ve Presbitero.,2014.	Public Debt and Economic Growth: Is There a Causal Effect?	OECD ülkeleri, 1946-2009 dönemi. Regresyon Analizi, Sonuçlar borç ve büyüme arasında negatif bir ilişki bulan mevcut literatürle uyumludur. Bununla birlikte, borç ve büyüme arasındaki bağlantı, içselliği düzelttikten sonra kaybolmuş ve borç ve büyüme arasındaki negatif korelasyon bulunmuştur.
Afonso ve Alves,2014	The Role of Government Debt in Economic Growth	1970-2012, 14 Avrupa ülkesi incelenmiştir. Kamu borcunun, yıllık ve 5 yıllık ortalama büyüme oranları için ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ve ayrıca 1970'ten 2012'ye kadar 14 Avrupa ülkesi için borcun büyümeye doğrusal olmayan etkilerinin varlığını incelenmiştir. GSYİH oranı ile parasal, kamu maliyesi, kurumsal ve makroekonomik değişkenler arasındaki etkileşimler incelenmiştir. Sonuçta, kamu borcunun her % 1 artışında% -0.01 oranında olumsuz bir etki görülmüştür.

4. Veri Seti ve Ampirik Çalışma

Çalışma Koentegrasyon (Eşbütünleşme) analizi ve Durağanlık testi kullanılarak EViews 10 programı ile gerçekleştirilmiştir. Engel ve Granger tarafından ortaya atılan Eşbütünleşme (koentegrasyon) (1987) analizi, zaman serisinin yapısında bozulmaların olduğu durumlarda en iyi analitik çözümleyici durumundadır (Sümer,2013:268). Tahmin edilecek model aşağıdadır.

$$GDP=\beta_0+ \beta_1.DB$$

Modelde DB, Dış Borçlanma'yı göstermektedir.

Öncelikle serilerin durağanlık dereceleri Augmented (Genişletilmiş) Dickey-Fuller (ADF) testi kullanılarak incelendi. ADF testi DF testinde otokorelasyon sorunun giderilmesi amacıyla gecikmeli terimlerin eklenmesi ile geliştirilmiş olan boş

hipotezi incelenen serinin durağan olmadığını, birim kök içermediğini öne süren bir durağanlık sınavıdır. (Uğurlu, 2009:3). Durağanlık zaman serilerinin en önemli bölümünü oluşturmaktadır (Sümer, 2013:265-266). Aşağıdaki tablolarda görülen gecikme uzunluğu bahsedilen bu otokorelasyondan arındırmak için eklenen gecikme sayısını göstermektedir.

Boş Hipotez: GDP birim kök içerir
Gecikme Uzunluğu: 0 (SIC)

	t-İstatistiği	Prob.*
ADF Test İstatistiği	1.872542	0.9834
Test Kritik Değerleri:		
1% düzeyinde	-2.632688	
5% düzeyinde	-1.950687	
10% düzeyinde	-1.611059	

ADF testi Level (Seviyede) Durağan Değildir.
*MacKinnon (1996) tek yönlü p-değerler.

Boş Hipotez: D(GDP) birim kök içerir

Gecikme Uzunluğu: 0 (SIC)

	t-İstatistiği	Prob.*
ADF Test İstatistiği	-4.788378	0.0000
Test Kritik Değerleri:		
1% düzeyinde	-2.634731	
5% düzeyinde	-1.951000	
10% düzeyinde	-1.610907	

1. Mertebeden Durağan görülmüştür.

*MacKinnon (1996) tek yönlü p-değerleri

Boş Hipotez: DB birim kök içerir
Gecikme Uzunluğu: 0 (SIC)

	t-İstatistiği	Prob.*
ADF Test İstatistiği	5.765482	1.0000
Test Kritik Değerleri:		
1% düzeyinde	-2.632688	
5% düzeyinde	-1.950687	
10% düzeyinde	-1.611059	

AD testi Level (Seviyede) Durağan Değildir.
*MacKinnon (1996) tek yönlü p-değerleri

Boş Hipotez: D(DB) birim kök içerir
Gecikme Uzunluğu: 0 (SIC)

	t-İstatistiği	Prob.*
ADF Test İstatistiği	-2.355707	0.0199
Test Kritik Değerleri: 1% düzeyinde	-2.634731	
5% düzeyinde	-1.951000	
10% düzeyinde	-1.610907	

Mertebeden Durağan görülmektedir.
*MacKinnon (1996) tek yönlü p-değerleri

Boş Hipotez: R2 birim kök içerir
Gecikme Uzunluğu: 0 (SIC)

	t-İstatistiği	Prob.*
ADF Test İstatistiği	-4.530653	0.0000
Test Kritik Değerleri: 1% düzeyinde	-2.634731	
5% düzeyinde	-1.951000	
10% düzeyinde	-1.610907	

Hata terimleri ise Level (Seviyede) Durağandır.
*MacKinnon (1996) tek yönlü p-değerleri

Eşbütünleşme uzun dönem ilişkisi nihai modelde görülebilir:
Nihai Model:
Bağımlı Değişken: GDP

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Prob.
C	3.08E+10	1.13E+10	2.733272	0.0101
DB	2.164395	0.054285	39.87105	0.0000
R2(-1)	0.945156	0.150810	6.267201	0.0000
R-kare	0.983728			
Düzeltilmiş R kare	0.982712			
F-statistic	967.3138	Durbin-Watson		1.758828
Prob(F-statistic)	0.000000			

Tahmin Edilen Denklem:

=====

$$GDP = C(1) + C(2)*DB + C(3)*R2(-1)$$

İkame Katsayısı:

=====

$$GDP = 30826342546.5 + 2.16439461513*DB + 0.945156237563*R2(-1)$$

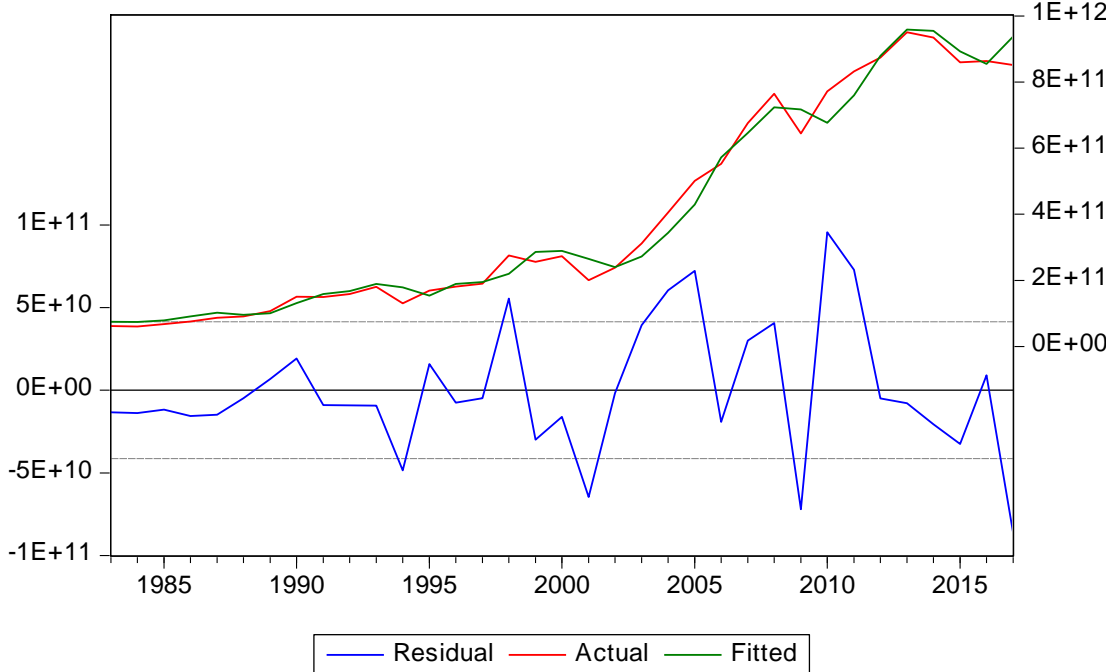
GDP → 1.durağan

DB → 1.durağan

Bulgulara göre, denilebilir ki, iki değişken arasında eşbütünleşme ilişkisi vardır.

Hata duyarlılığına da bakılmıştır. Level (Seviyede) durağan olduğu görülmüştür. Hata terimlerinin bir gecikmeli hali modele hata düzeltme faktörü olarak eklenmiştir. Kısa dönemde bir ilişki görülmez iken, uzun dönemde iki değişken arasında 0.945 oranında ilişkinin olduğu saptanmıştır. Buna göre denilebilir ki, Türkiye’de demokratik hayata geçişi ifade eden 1983 yılından 2017 yılına dek geçen sürede, bütün bir dönem itibariyle dış borçlanmada artış GSYİH’nın artışını etkilemiştir. Bu durum bu dönemde dış borç ile bir ödünç büyümenin söz konusu olduğunu göstermektedir.

Şekil 3: Kalıcı (Residual), Aktüel (Actual) ve Uyumlanmış (Fitted) Trend Çizgileri

5. Sonuç

Türkiye uzun dönemli ekonomik gelişme sürecinde, kronik olarak döviz darboğazı ve tasarruf darboğazı yaşamasının etkisinde, dış borçlanmayı etkin olarak kullanmıştır. 1983 sonrası dışa açılmanın arttığı ortamda, Türkiye dış borçlanma düzeylerini de yıldan yıla artırmıştır. Bir bakıma Türkiye dışa açılma sürecinde ekonomisini küresel ekonomiye taşıırken, 1983’den 2017’ye dek geçen sürede,

özellikle 1985-2007 döneminde ve 2012-2013 yıllarında dış finansmana etkin olarak başvurmuş ve burada ödünç büyüme diyebileceğimiz dış borca dayalı bir büyüme süreci ortaya çıkmıştır. 1983-2017 dönemi eşbütünleşme analizinin de gösterdiği bu olmuştur. Sonuç olarak denilebilir ki, Türkiye’de 1983-2017 yıllarını içeren uzun dönem itibariyle dış borçlanma artışı ile GSYİH arasında olumlu bir ilişki vardır ve bu yıllarda Türkiye’nin dış borçlanmasındaki artış GSYİH’nin büyümesi üzerinde olumlu etkiye sahip olmuştur.

Kaynakça

- Afonso, A. ve Alves, J.,(2014), “The Role of Government Debt in Economic Growth”, Working Papers, Lisboa School of Economics and Business, (Lisboa), https://www.iseg.ulisboa.pt/aquila/getFile.do?method=getFile&fileId=509491&request_checksum_=0858589bfd82461e8d217f42c06b2ff64181cec.
- Balkanlı, A.O., (2018), “Türkiye’de Ekonomik Gelişme, Dış denge ve Kriz”, Filiz Yay. (İstanbul).
- Balkanlı, A.O., (2017), “Dış Borçlanmanın İktisat Teorisindeki Yeri ve Makro Ekonomik Etkileri”, (Eylül) 8. Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi, (Köstence/Romanya).
- Bilginoglu, M. A. ve Aysu, A, (2008), “Dış Borçların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 31, Temmuz-Aralık 2008, (1-23).
- Çiçek, H., Gözegir, S. ve Çevik, E., (2010), “Bir Maliye Politikası Aracı Olarak Borçlanma Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1990–2009)”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 11, Sayı 1, (141-156).
- Çöğürçü, İ. ve Çoban, O., (2011)“Dış Borç Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1980-2009), KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 13 (21),(133-149).
- Gürdal, T. Ve Yavuz, H., (2015), “Türkiye’de Dış Borçlanma-Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1990-2013 Dönemi”, Maliye Dergisi, Sayı 168, Ocak-Haziran 2015, (154-169).
- <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/demirel-1-cente-bile-muhtaciz-57366>
- <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423911591.pdf>.
- Kamacı, A., (2016), “Dış Borçların Ekonomik Büyüme ve Enflasyon Üzerine Etkileri: Panel Eşbütünleşme ve Panel Nedensellik Analizi” , International Journal of Cultural and Social Studies, August, Vol:2 (Special Issue 1), (165-175), <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/253530>.
- Kanca, O. , (2017), “İç Borçlanma, Enflasyon ve Ekonomik Büyüme: Türkiye için Ekonometrik Bir Uygulama (1980- 2014)”, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar 2017 Cilt: 54 Sayı: 627, (47-58).

- Kara, M., (2001), "Türkiye'nin Ekonomik Büyüme Sürecinde Dış Borç Çıkmazı", S.D.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, C.6.,Sayı:1, (95-110).
- Karagöz, K., "Türkiye'de Dış Borçlanmanın Nedenleri Ekonometrik Bir Değerlendirme", Sayıştay Dergisi, Sayı: 66-67, (99-110)
- Kutlu, S. ve Yurttagüler,İ., (2016), "Türkiye'de Dış Borç Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1998-2014 Dönemi İçin Bir Nedensellik Analizi", Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi , Cilt 38 ,Sayı 1 ,Haziran.
- Öztürk, S. Ve Çınar, U., (2018), "Kamu Dış Borçlanması Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Uygulama (1975-2016)", Sosyal Bilimler Metinleri, Sayı:1, (66-79).
- Panizza, U. ve Presbitero, A.F. ,(2014), "Public Debt and Economic Growth: Is There a Causal Effect", Journal of Macroeconomics, Volume 41, September, s. 21-41, <http://www.siecon.org/online/wp-content/uploads/2012/08/Panizza-Presbitero.pdf>
- Mahmoud, L.O.M., (2015),"The Role of External Debt on Economic Growth: Evidence from Mauritania", International Journal of Economics and Management Sciences,4/4, https://www.researchgate.net/publication/277967696_The_Role_of_External_Debt_on_Economic_Growth_Evidence_from_Mauritania,
- Malik, S. ve Hayat, M.K., (2010), "External Debt And Economic Growth: Empirical Evidence From Pakistan", International Research Journal Of Finance And Economics 44, https://www.researchgate.net/publication/260321284_External_Debt_And_Economic_Growth_Empirical_Evidence_From_Pakistan,283
- Saraç, T. ve Yücel, H., (2017), "Dis Borc ve Ekonomik Buyume Iliskisi Turkiye Ornegi", Turansam,Vol:9,Yaz,35.
- Sümer, K.K.,(2013), "Makro Ekonomik Modeller", Beşir Yay. (İstanbul).
- Sümer, K.K.,(2013), " Ekonometriye Giriş", Beşir Yay. (İstanbul).
- Şahin, G., "1983 Seçimlerine Katılan Siyasi Partilerin Askeri Yönetim Sonrası Türkiye'si'ne İlişkin Söylemleri", Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi https://www.researchgate.net/publication/312205979_1983_Secimlerine_Katilan_Siyasi_Partilerin_Askeri_Yonetim_Sonrasi_Turkiyesi'ne_Iliskin_Soylemleri (283-307).
- Tekeli, İ. ve İlkin, S., (1981),"1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı", O.D.T.Ü., (Ankara).
- Tülümce, S.Y. ve Yavuz, E., "Türkiye'de Borçlanma ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki ", Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, ICMEB17 Özel Sayısı.
- Uğurlu,E., (2009), "Durağanlık Ve Birim Kök Sınamaları, (Ders Notları),(İstanbul).

- Ulusoy, A. Ve Küçükkale, Y., (1996), "Türkiye'de Dış Borçların İktisadi Büyüme Ve Enflasyon Üzerine Etkisi", Ekonomik Yaklaşım, Cilt 7, Sayı 21, Yaz,(13-25).
- Uysal, D. ve Özer, H. Ve Mucuk, M.,(2009),"Dış Borçlanma Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1965-2007) ", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 4, (161-178).
- Uzgören, N. , Ceylan, G., Uzgören, E., (2007), "Türkiye'de Kredi Kartı Kullanımını Etkileyen Faktörleri Belirlemeye Yönelik Bir Model Çalışması", Yönetim ve Ekonomi, Cilt:14 Sayı:2.
- Ward, H.P. , Ricci, L. A ve Pattillo, C.A ,(2002), "External Debt and Growth," IMF Working Papers 02/69, International Monetary Fund.
- Zhumakunova, T. ve Kydyralieva,Z., (2017), "Kırgızistan'da Dış Borçların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi", International Conference On Eurasian Economies, <https://www.avekon.org/papers/2019.pdf>.

**Journal of Strategic Research in Social Science
(JoSReSS)**

ISSN: 2459-0029

www.josress.com

2018 © All Rights Reserved

The Relationship Between Unemployment and Formation: A Research on University Graduates

Şakir İŞLEYEN¹

Keywords

Economics,
Formation,
Pedagogical
Formation, Economic
Formation,
Unemployment.

Abstract

The most important source of our time is knowledge. At the stage of production or consumption, information is the most indispensable element of success. In addition, in all kinds of structuring, work-related works will necessarily be associated with information. It is an important element that will not be overlooked as to where, how, and for what purposes the information that is so indispensable. Knowledge is the most fundamental source of wisdom. Countries spend a significant part of their budget for this purpose. For the sake of this purpose, hundreds of institutions and organizations to open and access to information easier to avoid any sacrifice. At this point, the most important question that will come up is: Despite the fact that hundreds of universities are established in our country, is there enough information in economic sense? Or, what proportion of our students are able to produce economic information? The answer to these questions can be given easily by looking at the economic indicators of the countries published worldwide. This study will search for these questions.

Article History

Received
22 Feb, 2019
Accepted
14 Mar, 2019

İşsizlik ve Formasyon İlişkisi: Üniversite Mezunları Üzerinde Bir Araştırma

Anahtar Kelimeler

İktisat, Formasyon,
Pedagojik
Formasyon, İktisadi
Formasyon, İşsizlik.

Özet

Çağımızın en önemli kaynağı bilgidir. Üretim veya tüketim aşamasında, bilgi başamanın en vazgeçilmez ögesidir. Bunun yanında, her türlü yapılanmada, iş aşamasında mutlaka bilgi ile alakalı işler karşımıza çıkacaktır. Bu kadar vazgeçilmez olan bilginin, nerde, nasıl ve hangi amaçlarla kullanılacağı gözden kaçırılmayacak önemli bir unsurdur. Bilgi, bilgeliğin en temel kaynağını teşkil eder. Ülkeler bilgiye erişmek için bütçelerinin önemli bir kısmını bu amaçla harcarlar. Bu amaç uğruna yüzlerce kurum ve kuruluş açıp bilgiye daha rahat erişim için hiçbir fedakârlıktan kaçınmazlar. Bu amaçla kurulan en önemli kuruluşlardan biri de üniversitelerdir. Üniversiteler bilgi üretmenin ve üretilen bu bilgilerin ekonomik bir değer kazanması için gerekli insan gücünü yetiştirmeyi amaçlarlar. Tam bu noktada karşımıza çıkacak en önemli soru şudur: Ülkemizde yüzlerce üniversite kurulmasına rağmen ekonomik anlamda yeterince bilgi üretiliyor mu? Veya yetiştirdiğimiz öğrencilerimizi ekonomik bilgi üretmeleri ne orandadır? Bu sorulara verilecek cevap dünya genelinde yayınlanan ülkelerin ekonomik göstergelerine bakılarak kolaylıkla verilebilir. Bu çalışmada bu soruların cevabı aranacaktır.

Makale Geçmişi

Received
22 Şubat 2019
Accepted
14 Mart 2019

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0002-8186-1990. Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, sakirisleyen@yyu.edu.tr

1. Giriş

Çağımızın en önemli kaynağı bilgidir. Üretim veya tüketim aşamasında, bilgi başamanın en vazgeçilmez ögesidir. Bunun yanında, her türlü yapılanmada, iş aşamasında mutlaka bilgi ile alakalı işler karşımıza çıkacaktır. Bu kadar vazgeçilmez olan bilginin, nerde, nasıl ve hangi amaçlarla kullanılacağı gözden kaçırılmayacak önemli bir unsurdur. Bilgi, bilgeliğin en temel kaynağını teşkil eder. Ülkeler bilgiye erişmek için bütçelerinin önemli bir kısmını bu amaçla harcarlar. Bu amaç uğruna yüzlerce kurum ve kuruluş açıp bilgiye daha rahat erişim için hiçbir fedakarlıktan kaçınmazlar. Bu amaçla kurulan en önemli kuruluşlardan biri de Üniversitelerdir. Üniversiteler bilgi üretmenin ve üretilen bu bilgilerin ekonomik bir değer kazanması için gerekli insan gücünü yetiştirmeyi amaçlarlar. Tam bu noktada karşımıza çıkacak en önemli soru şudur: Ülkemizde yüzlerce üniversite kurulmasına rağmen ekonomik anlamda yeterince bilgi üretiliyor mu? Veya yetiştirdiğimiz öğrencilerimizi ekonomik bilgi üretmeleri ne orandadır? Bu sorulara verilecek cevap dünya genelinde yayınlanan ülkelerin ekonomik göstergelerine bakılarak kolaylıkla verilebilir. Ne yazıkki bu sorulara cevap aradığımızda karşımıza çıkan tablo ürkütücüdür. Ülke ekonomisinin nerdeyse yüzdelik anlamında en büyük paylardan birini alan eğitim kurumları, istenilen düzeyde insan yetiştirmekten uzaktırlar. Bu durum her yıl binlerce mezun veren üniversitelerimizden mezun olan gençlerin işsiz kalmalarına sebep olmaktadır. Genellikle özel sektörde çalışma olanağı bulabilecek olan bu kitle, mesleklerine ait formasyonu alamadıkları için bir mülakata nasıl hazırlanacağını veya bir iş başvurusunda nasıl davranması gerektiğini bilmemektedir (İşleyen & Altun, 2017). Bu durum iş hayatına başlarken muhtemel rakiplerine karşı önemli bir sorun teşkil edecektir. Günümüzde genelde tüm üniversite mezunları, özede ise İİBF mezunlarının işsiz kalmalarının en büyük sebeplerinden birisinin formasyon eksikliği olduğu söylenebilir. Öğrenci, neyin fayda neyin zarar verebileceğini veya bir kariyer planlamasında hedeflerini belirleme konusunda sıkıntı yaşayabilir. Bu bağlamda öğrenci öğretim üyeleri tarafından değerlendirilirken başvurulması gereken tek kaynak görülmemektedir (Green, 1994).

TUİK verilerine göre istihdamın %61'i lise altı eğitilmiş olduğu, lise ve dengi mesleki okul mezunu olduğu tespit edilmiştir. İ.İ.B.F'lilerin de içinde yer aldığı üniversite mezunları istihdamın %19'unu oluşturmaktadırlar (TUİK, 2018). Bu durum işgücü piyasasının İ.İ.B.F mezunu istihdam etmek istemediği anlamına da gelebilir. İİBF mezunları ile yapılan yüz yüze görüşmelerde, bölümleri ve gelecekleri hakkında düşüncelerini sorulduğunda,

- *“Devlet İ.İ.B.F mezunları için yeterince kadro sağlamıyor. Boşuna okuyoruz”İİBF lilerin işsizlik sorunu asla bitmeyecektir. Çünkü çok fazla mezun var ve yeterince çalışma alanı yok” İktisat Bölümünü seçtiğim için çok pişmanım. Bize Sadece teorik dersler veriliyor. İnsanlarla nasıl diyalog kuracağımızı bilemiyoruz.”*
- *“Bir yandan hocalarımız öte yandan çevre bizim motivasyonumuzu düşürüyor. Çalışma heves ve isteğimiz yok, sonuçta okulu bitirip boş kalacağız.” diyor.*

- *“Geleceğe umutla bakıyorum. Güzel planlarım var ama kendimi özgüvensiz hisediyorum, bununla ilgili özgüven ve bilgilendirici konferanslar verilmeli”*
- *“Bölümü seviyorum ama geleceğe dair korkularım var. KPSS’den yetmezmiş gibi mülakat sistemi getirildi. Mülakat tekniği hakkında herhangi bir eğitim almadık ve kendimizi nasıl ifade edeceğimizi bilemiyoruz. Eğitim sistemi mutlaka gözden geçirilmeli.”*
- *“son sınıf olması nedeniyle iş arayışlarına giriyoruz ve bu nedenle özel şirketlere, bankalara başvuru yapıyoruz, ancak yeterli donanıma sahip olmadığımızı düşünerek mülakatlarda eleniyoruz”* şeklinde görüşlerini dile getirdiler.

Görüş ve temennilerini aldığımız bu öğrencilerle yapılan görüşmeler sonucunda, okullarda teorik bilgilerin yanında kısaca adına ‘formasyon’ diyeceğimiz kavramın da aslında ne kadar önemli olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Teorik bilgileri tam olarak alan öğrenciler, iktisat dili, diksiyon, özgüven, kendini ifade etme, öğrendiği bilgileri hayatına uygulama gibi konularda da yeterli donanıma sahip olduklarında, bu öğrencilerin işsiz kalma sorununun ortadan kalkacağı sonucu ortaya çıkmaktadır. Devlet kadrolarında istihdam şansı bulamayan bu kitlenin kendi işini kurarak veya herhangi bir şirkette çalışarak büyük başarılar elde etmesi mümkün olacaktır.

2. İşsizlik Sorunu ve Üniversite Mezunlarının İşsizlik Tabloları

2.1. İşsizlik

İş-Kur’a kayıtlı olduğu dönemde son üç ay herhangi bir iş arama şekillerinden en az birine başvurmuş tüm kişiler işsiz olarak tanımlanır (TUİK, 2018).

2.2. İşgücü

Toplam nüfus içinde istihdam edilen ve işsiz olan kişilerin toplamı olarak ifade edilebilir. İşgücü iktisadi büyümenin en önemli unsurlarından ve kişi başına düşen milli gelirdeki artışın sebeplerinden biridir (Altun ve İşleyen, 2019:663).

2.3. Hane Halkı

Aynı evde yaşayan, gelir giderleri bir olan herkes hane halkı olarak görülür ve aralarında akrabalık bağı olması gerekmemektedir.

2.4. İşgücüne Katılma Oranı

İşgücünün, çalışma çağı toplam nüfusuna oranına denir.

2.5. İstihdam Oranı

İstihdamın, çalışma çağı toplam nüfusuna oranıdır.

Tablo1: Türkiye’de cinsiyete ve eğitim durumuna göre istihdam-İşgücüne katılım-İşsizlik verileri

Eğitim		İstihdam			İşgücüne katılım			İşsizlik		
		Cinsiyet			Cinsiyet			Cinsiyet		
		Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Okuma Yazma Bilmeyen	Sayı	282	731	1013	318	758	1076	36	27	63
	Eğitime göre %	27,8	72,2	100,0	29,6	70,4	100,0	57,1	42,9	100,0
	Cinsiyet göre %	1,4	8,4	3,6	1,5	7,5	3,4	1,8	1,9	1,8
	Toplam %	1,0	2,6	3,6	1,0	2,4	3,4	1,0	0,8	1,8
Lise Altı Eğitimliler	Sayı	10854	4155	15009	12004	4640	16644	1151	485	1636
	Eğitime göre %	72,3	27,7	100,0	72,1	27,9	100,0	70,4	29,6	100,0
	Cinsiyet göre %	55,8	47,6	53,2	55,9	45,7	52,6	56,8	33,9	47,4
	Toplam %	38,5	14,7	53,2	37,9	14,7	52,6	33,3	14,0	47,4
Lise ve Dengi Mes. Okulu	Sayı	4370	1377	5747	4832	1741	6573	462	364	826
	Eğitime göre %	76,0	24,0	100,0	73,5	26,5	100,0	55,9	44,1	100,0
	Cinsiyet göre %	22,5	15,8	20,4	22,5	17,1	20,8	22,8	25,5	23,9
	Toplam %	15,5	4,9	20,4	15,3	5,5	20,8	13,4	10,5	23,9
Yüksek Öğretim	Sayı	3954	2466	6420	4330	3020	7350	376	554	930
	Eğitime göre %	61,6	38,4	100,0	58,9	41,1	100,0	40,4	59,6	100,0
	Cinsiyet göre %	20,3	28,3	22,8	20,2	29,7	23,2	18,6	38,7	26,9
	Toplam %	14,0	8,7	22,8	13,7	9,5	23,2	10,9	16,0	26,9
Toplam	Sayı	19460	8729	28189	21484	10159	31643	2025	1430	3455
	Eğitime göre %	69,0	31,0	100,0	67,9	32,1	100,0	58,6	41,4	100,0
	Cinsiyet göre %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	Toplam %	69,0	31,0	100,0	67,9	32,1	100,0	58,6	41,4	100,0

İstihdam için: $\chi^2=1178$ sd=3 p<0,005, İşgücüne katılım için $\chi^2=1229$ sd=3 p<0,005, İşsizlik için: $\chi^2=2222$ sd=3 p<0,005.

2017 yılı +15 yaş üstü bireyler için istihdam, işgücüne katılım ve işsizlik oranlarının eğitim durumu ve cinsiyete göre değişip değişmediğini belirlemek amacıyla frekans tablosu oluşturulmuş ve Khi-kare testi ile test edilmiştir.

Okuma yazma bilmeyenlerin %3,6’sı (%1 erkek, %2,6 kadın), lise altı eğitimlilerin %53,2’si (%38,5 erkek, %14,7 kadın), lise ve dengi meslek okulluların %20,4’ü (%15,5 erkek, %4,9 kadın) ve Yüksek Öğretimlilerin %22,7’si (%14,0 erkek, %8,7 kadın) 2017 yılında istihdam edilmiştir. Buna göre toplam istihdamın %69’ü erkeklerden ve %31’i kadınlardan oluşmasının yanı sıra toplam istihdamın yarısından fazlası lise altı eğitimlilerden oluşmaktadır. İstihdam, eğitim ve cinsiyete göre (p<0,005) önemli bir fark göstermektedir.

Okuma yazma bilmeyenlerin %3,4’ü (%1 erkek, %2,4 kadın), lise altı eğitimlilerin %52,6’sı (%37,9 erkek, %14,7 kadın), lise ve dengi meslek okulluların %20,8’i (%15,3 erkek, %5,5 kadın) ve Yüksek Öğretimlilerin %23,2’si (%13,7 erkek, %9,5 kadın) 2017 yılında işgücüne katılmıştır. Buna göre toplamda işgücüne katılım oranları erkekler için %67,9 ve kadınların %32,1 olarak bulunmuş ve iş gücüne katılanların yarısından çoğunu lise altı eğitimliler oluşturmaktadır. İşgücüne katılım, eğitim ve cinsiyete göre (p<0,005) önemli bir fark göstermektedir.

Okuma yazma bilmeyenlerin %1,8’i (%1 erkek, %0,8 kadın), lise altı eğitimlilerin %47,4’ü (%33,3 erkek, %14,1 kadın), lise ve dengi meslek okulluların %23,9’u (%13,4 erkek, %10,5 kadın), Yüksek Öğretimlilerin %26,9’u (%10,9 erkek, %16,0 kadın) 2017 yılında işsizlik başvurusunda bulunmuştur. İşsizlik başvurusunda bulunanların %58,6’sını erkekler ve %41,4’ünü kadınlar oluşturmaktadır. Ayrıca işsizlik başvurusunda bulunanların yarısına yakını (%47,4) lise altı eğitimliler oluşturmaktadır.

Sonuç olarak; 2017 yılı 15 yaş üstü toplam istihdam içerisindeki Yüksek Öğretim mezunlarının oranı yüzde 22,8 seviyelerinde seyrederken, işsizlik başvurusunda bulunanlar içerisinde Yüksek Öğretim mezunlarının oranı yüzde 26,9 un altında kalmaktadır. Ayrıca, 2017 de 15(+) yaş gurubundaki işsiz sayısı 2018 yılının aynı döneminde 3 milyon 670 bin olmuş(Yaklaşık 266 bin) ve işsizlik oranı 0,5 puan artarak yüzde 11,1 seviyesinde gerçekleşmiştir. Aynı zaman diliminde; tarım dışı işsizlik oranı yüzde 13,2 hesaplanmıştır(Yaklaşık % 0.4 puan artmış). 15-24 yaş işsizlik oranı 0,2 puan artmış ve yaklaşık 21 seviyelerine gelirken, 15-64 yaş aralığındaki işsizlik oranı 0,6 puanlık artış göstererek yaklaşık %11,4 seviyelerine yükselmiştir. 2018 yılında istihdam edilenlerin sayısı yaklaşık 29.5 milyon olarak tespit edilmiş buda yaklaşık 0,3(Yüzde 48) lük bir istihdama denk gelmektedir. Ayrıca 2018 yılında kayıt dışı çalışanların oranı %34 olarak gerçekleştiği tespit edilmiştir.

2018 yılı üçüncü döneminde toplam kamu istihdamı 2017 yılının aynı dönemine göre %20,2 oranında artarak 4 milyon 296 bin kişi olarak artış göstermiştir. İstihdam oranı(Mevsim etkisinden arındırılan) % 47.6, işsizlik oranı ise % 11,2 olarak hesaplanmıştır. 2018 yılında işsiz sayısı 57 bin artarak 3 milyon 627 bine yükselmiştir. Bununla birlikte işsizlik oranı ise 0,2 puan artarak %11,2 civarında hesaplanmıştır. İşgücüne katılma oranı ise 0,3 puanlık artışla yaklaşık %53,5 olarak gerçekleşmiştir.

3. Eğitim Durumuna Göre İşgücü Durumu

Tablo2: Eğitim durumuna göre işgücüne katılma, Haziran 2017-2018 (15+yaş)
(Bin Kişi)

Eğitim durumu	İşgücüne Katılma Oranı					
	Toplam		Erkek		Kadın	
	2017	2018	2017	2018	2017	2018
Toplam İşsiz	53.4	53.8	73.0	73.4	34.1	34.6
Okur-Yazar Olmayanlar	19.2	19.9	32.2	31.5	16.5	17.5
Lise altı Eğitimliler	49.4	49.9	69.9	70.2	28.3	29.0
Lise	55.9	57.2	72.1	74.4	36.2	36.2
Mesleki veya Teknik Lise	66.6	66.3	82.1	82.2	41.4	41.2
Yükseköğretim	80.2	78.5	86.5	85.8	72.7	70.1

Tablo3: Eğitim durumuna göre istihdam, Haziran 2017-2018 (15+yaş)
(Bin Kişi)

Eğitim durumu	İstihdam Oranı					
	Toplam (%)		Erkek (%)		Kadın (%)	
	2017	2018	2017	2018	2017	2018
Toplam İşsiz	48.0	48.4	66.8	67.0	29.5	30.1
Okur-Yazar Olmayanlar	18.2	19.0	28.8	28.7	15.9	17.0
Lise altı Eğitimliler	45.1	45.3	64.1	64.1	25.6	26.0
Lise	48.6	49.9	65.0	66.9	28.8	29.2
Mesleki veya Teknik Lise	59.1	59.4	75.3	76.1	32.9	33.1
Yükseköğretim	70.1	69.1	79.0	78.3	59.3	58.3

Tablo4: Eğitim durumuna göre işsizlik, Haziran 2017-2018 (15+yaş)
(Bin Kişi)

Eğitim durumu	İşsizlik Oranı					
	Toplam (%)		Erkek (%)		Kadın (%)	
	2017	2018	2017	2018	2017	2018
Toplam İşsiz	10.2	10.2	8.6	8.7	13.5	13.2
Okur-Yazar Olmayanlar	5.4	4.3	10.5	8.7	3.3	2.7
Lise altı Eğitimliler	8.7	9.2	8.4	8.7	9.4	10.3
Lise	13.0	12.7	9.8	10.1	20.6	19.2
Mesleki veya Teknik Lise	11.2	10.4	8.3	7.4	20.5	19.7
Yükseköğretim	12.6	12.0	8.6	8.7	18.4	16.8

TÜİK verilerine göre erkek üniversite mezunlarının %8,7 si işsiz olarak kabul edilirken bu oran kadın üniversite mezunlarında %16,8'i olarak hesaplanmıştır.

Türkiye genelinde 15+ yaş gurubundaki işsiz sayısı 64 bin kişi artışla 3 milyon 315 bin seviyelerine yükselmiştir. İşsizlik oranı ise sabit kalarak %10,2 olarak gerçekleşmiştir. Aynı zaman diliminde; tarım dışı işsizlik oranı 0,1 puanlık azalarak %12,1e düşmüştür edilmiştir. 15-24 yaş arası işsizlik oranı 1,2 puan düşerek %19,4 seviyelerinde, 15-64 yaş aralığındaki işsizlik ise sabit kalarak %10,4 seviyelerinde gerçekleşmiştir.

Bu tabloda Üniversite mezunlarının işsizlik oranı yüzde 12 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Erkek üniversite mezunlarının işsizlik oranı yüzde 8,7 olarak gerçekleşirken, kadınlarda bu durumun %16,8 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Lise mezunu kadınlarda işsizlik oranı % 20'nin üzerine çıktığı tespit edilmiştir.

Yükseköğretim mezunların işgücüne katılım oranı da cinsiyete göre farklılıklar gösterdiği gözlenmiştir. Erkek üniversite mezunlarının işgücüne katılım oranı yüzde 85,8 iken kadın üniversite mezunlarında bu oran yüzde 70,1 olarak gözlemlenmiştir. Erkek üniversite mezunlarında istihdam %78,3 olurken kadınlarda %58,3'e kadar düştüğü görülmektedir. İstihdam 2018 de, 29 milyon 314 bin kişi, istihdam oranı ise 0,4 puan artarak yüzde 48,4 olmuştur. İşgücü 2018 de 32 milyon 629 bin olurken, işgücüne katılma oranı %53,8 şeklinde gerçekleşmiştir (erkeklerde %73,4 yükselirken, kadınlarda %34,6 ya yükselmiştir (TÜİK,2018).

4. Sonuç

Üniversite mezunları arasında işsizliğin bu denli yüksek olmasının en önemli sebepleri araştırıldığında, üniversite dönemlerinde almaları gereken uygulamalı eğitimlerin alınmaması veya eksik alınması olarak öngörülebilir. Bu uygulama alanları sırasıyla detaylı bir şekilde aşağıda verilmiştir. Bu eğitimleri alan üniversite öğrencilerinin işsizlik problemi yaşamayacağı ve yaşam kalitesini artıracak bir iş sahibi olması beklenmektedir.

1. Beden Dili Eğitimi: Bu eğitimin amacı iletişimde beden dili etkisinin ne denli yüksek olduğunu ortaya koymaktır. Müşteriyi karşılama, ilk temas, oturma sanatı, ses tonu, jest ve mimikler gibi durumlar iletişimin en etkili yöntemidir. Burada amaç iletişim kurulacak kişiyi doğru okumak, doğru anlamlayarak pozitif bir etki yaratmaktır. Gerçek duygu ve düşüncelerimizi kelimelerin arkasına gizleyebiliriz, ama beden dilimizi gizlemek çoğu zaman mümkün olmayabilir (Kemaloğlu, 2011).

Bu sayede; kişilerin iletişim rengi ve tarzı keşfedilerek iletişimde güçlü anlaşmalar yapılabilir. Ayrıca bu sayede iletişimin yüzde 60 başarı ile sonuçlanabilecektir (Yaman, 2018). Ayrıca yönlendirme ve etkileme yöntemleri sayesinde kolay ikna etme yolları öğrenilecek ve sorunlara daha etkin ve hızlı çözümler bulabilmesi sağlanacaktır (Tat, 2007).

2. Anlaşmazlık Çözme Teknikleri Eğitimi: Anlaşmazlık durumu ve uzlaştırma Eğitimlerinin amacı; çatışma durumlarını doğru yöneterek uzlaşma sağlayacak bir iletişim kanalı geliştirmek, yönetim ve iletişim becerilerini geliştirmek ve anlaşmazlıkların nasıl çözümlenebileceğini aktarmaktır. Bu sayede; zor insanları yola getirmede tecrübe kazanılacaktır. Öfke ve kızgınlıkların nedenlerinin farkına vararak sorunlara daha kolay çözüm bulunacaktır.

Anlaşmazlığı Çözmenin temel adımları:

1. Adım: Taraflar işbirliğine davet edilmeli ve öncelikle tarafların çözüm bulmak için orada bulduklarından emin olunmalı. Tarafların çözüm bulma konusunda anlaşmaları sağlanmalı ve taraflar sakin olmaya çağırılmalı.

2. Adım: Kuralları belirlenerek karşılıklı suçlamalara girilmemeli, birbirlerinin görüşlerine saygılı olunmalı, birbirlerinin sözü kesilmemeli, ses tonu yükseltilmemeli, dürüst olunmalı, taraflar için de kabul edilebilir, adil bir çözüm bulunmalı.

3. Adım: Kazan-Kazan Çözümü İçin Yol Göstermek: Taraflar soruna ilişkin duygularını ve bakış açısını dile getirmeli ve birbirlerini doğru anlayıp anlamadıkları kontrol edilmeli, sorunun ortaya çıkmasındaki rollerinin ne olduğunu söylenmeli, beraberce kazan-kazan çözümü bulmak için fikir üretilmeli ve her iki tarafı da memnun eden bir çözümde uzlaşılmalı, birbirlerini takdir etmeli, gerekirse özür dilenmelidir (Bir arabulucu olarak sadece dinleyin, asla çözüm üretmemelidir. Çözümü kendilerinin bulması çok önemlidir (MEB, 2012).

3. Duygu ve Yönelimleri Yönetme Eğitimi: Çalışanların en temel sorunu duygusal duygusal dilin yeterince anlaşılabilmesidir (Öke, 2001). Davranış üzerinde duygusal aklın üstün gelmesi, akıl-duygu ilişkisini bilmek ve doğru konumlandırmak (yer zaman denklemine) önemlidir (Çeşitçioğlu, 2003). Ayrıca duygular akla egemen olmamalıdır (Yaylacı, 2006). Bu konuda (Barutçugil, 2004) te yaptığı çalışmada, güvene dayalı bir yönetim süreci olup, karar almada gerçek değerleri, hayaller ve hissi beklentilerden ayırt edebilmesi gerektiğini söylemiştir. İnsanın sosyal yaşam içerisindeki birçok davranışının temelinde duygusal etkenler yer almaktadır. Bu bağlamda insan davranışlarının temelinde ya geçmişte yaşanan olayların duygusal etkileri ya da geleceğe yönelik hayaller belirleyici ve etkileyici olduğundan, duyguların etkili yönetimi burada anı yaşama bilincinde olmak ve yaşanan an içerisinde mevcut olmayan, bireyi bulunduğu an diliminden uzaklaştıran tetikleyicileri fark edebilmek olarak da kabul edilmektedir (Cüceloğlu, 2005). Bu Eğitimler sayesinde kişi duygularının farkına varacak ve duygularını yöneterek ilişkileri de yönetebilecektir.

4. İkili İlişkiler Eğitimi: İkili İlişkiler Eğitimi sayesinde kişi diyalog kurma ve kurdukları diyalogları faydaya dönüştürme, geliştirme konularında öğrencilerin eğitilmesi gerekmektedir.

5. İkna ve Müzakere Teknikleri: Bu eğitimin amacı, kişilere istediklerini zorlamadan ve zorlanmadan elde edebilmeyi sağlayacak beceriler kazandırmaktır. Ayrıca muhatap olduğu kişinin stratejilerini, oyun planını, bu süreçte karşılaşılabilecek başarısını, her türlü itiraza karşı müzakerede gücü elinizde tutabilmeyi öğretmektir. Müzakereler, irade yarışına benzer. İradesi sağlam olan, başarılı bir sonuç alacaktır. Müzakerelerde amaç, karşılıklı kazancın sağlanması ve bir noktada buluşmaktır. Ancak, bu buluşma noktası belirli bir tarafa daha fazla yarar sağlayabilir (ATSO,2017).
6. İletişim Kurma Eğitimi: İletişim eğitimi sayesinde kişi iletişimdeki güçlü ve zayıf yönlerini fark edecektir. Ortaya çıkabilecek iletişim kaynaklı çatışmaların önüne geçebilecektir. Bu sayede kurum içi verimliliği arttırmış olacaktır (Thomas,2019).
7. Yenilikçi ve Yaratıcı Özellik Geliştirme Eğitimi: İnovasyon Eğitimleri sayesinde, lider özelliklerini görmeleri ve geliştirmeleri hedeflenmektedir. Yapılan her yeniliğin, buluşun altında yaratıcı bir zekanın var olduğu görülmektedir. Hiç kimse yaratıcılığın sadece bir düşünme tipi ya da eleştiriye açık olmadığı için huzursuz olmaktadır (Yıldırım, 1998).
8. Kişilik Analizi Eğitimleri: Kişileri tanıma yönünden zaman ve pratiklik kazanacaktır (Thomas, 2019).
9. Kriz Yönetme Eğitimleri: Bu eğitim sayesinde, herhangi bir kriz ortaya çıktığında nasıl bir tutum sergileyeceğini belirlemek, kriz ortaya çıkmadan önlem almak ve beklenmedik anda krize düşmemek için gerekli donanımı kazanacaktır (Thomas,2019).
10. Liderlik Eğitimleri: Liderlik eğitimleri sayesinde, kişi kendisini daha detaylı tanıyacak, içinde var olan liderlik özelliklerini keşfedebilecek ve bu özellikleri daha etkin kullanabilecektir. Kişi davranış karakteristiğini daha detaylı olarak tanıyarak güçlü ve zayıf yönlerinin farkına varacaktır(Thomas, 2019).
11. Motivasyon Eğitimi: Motivasyon eğitiminin amacı; nelerin kendisini yükselttiğini, hangi yöntemleri kullanması gerektiğini öğretmek ve hem sosyal yaşamında hem de iş yaşamında başarı sağlaması için gerekli donanımı sağlamaktır. Ayrıca motivasyon tekniklerini öğrenerek ve bu teknikleri performansını arttırmak için kullanarak kişinin başarı yüzdesini yükseltmektir. (Thomas, 2019).
12. Mülakat Teknikleri Eğitimi: Bu eğitimin amacı özgüveni tam, bilgi sahibi ve bilgisini aktif hayatına uygulayan bireyler yetiştirmektir. (Thomas, 2019).
13. Özgüven ve Risk alma: Bu eğitimin amacı, kişinin cesaret ve kendine olan güvenini sağlamak ve geliştirmektir. Doğru zaman, doğru iş, doğru yer ve doğru kişilerle diyalog kurması sağlamaktır. Ayrıca özgüven ve risk alma konusunda kendine güvenen bireyler, güçlü ve zayıf yönlerini keşfedecek, yerinde evet veya hayır demeyi başaracaktır (Thomas, 2019).
14. Planlama Eğitimleri: Planlama eğitiminin amacı, planlamanın başarıya etkisinin ne denli yüksek olduğunu tanıtmak ve kişiye büyük hayallere ve hedeflere varmanın en etkili yolunun planlamadan geçtiğini kavratmaktır (Thomas, 2019).

15. Problem Çözme ve Karar Verme Eğitimleri: Problem çözme ve karar verme eğitimi sayesinde, kişi analitik düşünmeyi öğrenecek, problemleri kalıcı olarak çözebilecek, problemler ortaya çıkmadan önleyebilecektir. Ayrıca, yönetsel kararlar daha doğru verilebilecek ve karar alma süreçleri hızlanacaktır (Thomas, 2019).

16. Stratejik Düşünme Teknikleri Eğitimi: Bu eğitimin amacı, kişiyi gerek iş ve gerekse de sosyal yaşamında vizyon sahibi yapmak ve strateji geliştirme yeteneği sağlamaktır (Thomas, 2019).

17. Yaratıcılık Eğitimi: Bu eğitimin amacı; yaratıcılığın kimyasını anlamak, yaratıcılığın yaşama kattıklarını ve oluşan farkı deneyimlemek, farklı şeyler düşünerek zihnin yaratıcı düşünce prensibine geçmesini sağlamak, bilgiyi farklı yönleriyle kullanmak ve ihtiyaca cevap verebilir hale getirmektir. Ayrıca özgür düşünebilmeyi öğrenmek, yaratıcı taraflarını keşfetmektir (Thomas,2019).

18. Yönetim Teknikleri Eğitimi: Bu eğitimin temel amacı, kişilerin, güçlü ve zayıf oldukları yönetim özelliklerini belirlemektir (Thomas, 2019).

19. Zamanı İyi Yönetme Eğitimi: Bu eğitimin amacı, zamanı yönetmede hangi oranda sahip olup olmadığınızı belirlemektir. Zamanı yönetmede kişiye engel olabilecek faktörleri ortadan kaldırarak, zamanı nasıl daha etkili kullanabileceğini göstermektir. Zaman, olayların geçmişten bugüne gelip, geleceğe doğru birbirini takip ettiği, bireyin kontrolü olmaksızın sürekli devam eden bir olgudur (Smith, 1998: 24). Zaman israf edilmemesi, akılcı kullanılması gereken önemli bir kaynaktır.

Kaynakça

- Altun, Y. & İşleyen, Ş. (2019), Türkiye’de İktisadi Büyüme ile Sanayi Sektöründe İstihdam Arasındaki İlişkinin ARDL Sınır Testi Yaklaşımı ile Ekonometrik Analizi: 1991-2017, *Iğdır Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 657-666.
- ATSO, (2017), <https://www.atso.org.tr/yukleme/dosya/d44d587965727001999abbffd7754ed8>, (14.12.2018).
- Barutçugil, İ. (2004), *Organizasyonlarda Duygu Yönetimi, Kariyer Yayınları*, İstanbul.
- Cüceloğlu, D. (2005), *Başarıya Götüren Aile*, Remzi Yayınevi, İstanbul.
- Çeşitçioğlu, M. (2003), *Kaliteli İnsan*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Green, D. (1994), *What is Quality in Higher Education? Concepts, Policy and Practice* What is Quality in Higher Education. Diana Green (Ed.). SRHE and Open University Press.
- İşleyen, Ş. & Altun Y. (2017), *Sosyal Bilimlerde Okutulan Matematik Dersine Ait Öğrenci Görüşleri*, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(2), 177-193.

- Kemaloğlu, K. (2011), İletişim ve beden dilinin iletişimdeki yeri, http://www.acibademhemsirelikcom/edergi/yeni_tasarim/files/KUTLUHAN%20SON, (14.12.2018).
- MEB (2012), Çatışma Çözme ve Arabuluculuk Becerileri, http://kizlarinegitimi.meb.gov.tr/EP-/files/img/modul_7_catisma_cozme-arabuluculuk-final, (14.12.2018).
- Smith, H.W. (1998), Hayatı ve Zamanı Yönetmenin 10 Doğal Yasası: Üretkenliği ve İç Huzuru Artırmak İçin Kanıtlanmış Stratejiler, Çeviren: Adalet Çelbiş, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Öke, M.K. (2001), Küresel Toplum, Avrasya Stratejik Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Tat, M. (2007), Zihin Dili Programlaması (NLP)'nın Kişisel Gelişim Ve Kişilerarası İletişim Üzerindeki Etkileri, Doktora tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Thomas (2019), Danışmanlık Hizmetleri, Eğitimler, <http://www.thomasturkiye.com/>, (14.01.2019).
- TUIK, (2018), Hane halkı İşgücü Araştırması Mikro Veri Seti, <https://www.google.com.tr/>, (15.01.2019).
- Yaman, E. (2018), Beden Dili, <http://pdb.ormansu.gov.tr/Personel/Files/Beden%20Dili>, (14.12.2018).
- Yaylacı, Ö. G. (2006), Kariyer Yaşamında Duygusal Zekâ, Hayat Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım, R. (1998), Yaratıcılık ve Yenilik, Sistem Yayıncılık, İstanbul.

Journal of Strategic Research in Social Science (JoSRess)

ISSN: 2459-0029

www.josress.com

2018 © All Rights Reserved

Journal of Strategic Research in Social Science (JoSReSS)

www.josress.com

ISSN: 2459-0029

Year: 2019

Volume: 5

Issue: 1

The Bibliography Essay of Turkish Personal Names

Ahmet KAYASANDIK¹

Keywords

Person names
science
(anthroponomy),
name science
(onomastics),
Turkish person
names.

Abstract

The bibliographies in which the studies on the same subject are listed with specific criteria are one of the main reference sources of academic studies. Apart from the bibliography study of A. Esat Bozyiğit on Turkish noun science which was published in 1995, the master's thesis prepared by Dilek Keleş in 1996 and the study of Saim Sakaoğlu "Name Science I Prologue" in 2001, unfortunately there is no tidy bibliographical source. Recent bibliographies of sub-branches are needed in recent years due to the increase in special studies related to the sub-branches of name science rather than general science of names. This work are related to the names of science of names of people (anthroponomy), science of land names (toponym), science of mountain names (horonym), and science of water names, all of which are sub-parts of names of science (onomastics). Titles, nicknames and surnames are also included in the study area of anthroponics. This essay is limited to Turkish person names. Person names have a privileged place among the names because they contain very important issues related to the social and cultural qualities of the nation. The resources related to this bibliography experiment that are books / booklets, dictionaries, theses, articles, papers, newspaper articles, person names in the global network dictionaries and software / applications are organized with sub-titles. Although initially prepared for commercial purposes and not being scientific, some smart mobile phone applications were included in the study, which could be useful in evaluating the field. There are undoubtedly a number of shortcomings in this essay which includes sources of Turkish names.

Article History

Received
22 Feb, 2019
Accepted
14 Mar, 2019

Türkçe Kişi Adları Bibliyografyası Denemesi

Anahtar Kelimeler

Kişi adları bilimi
(antroponim), ad
bilimi (onomastik),
Türkçe kişi adları.

Özet

Aynı konuda yapılan çalışmaların belirli ölçütlerle sıralandığı bibliyografyalar, akademik çalışmaların temel başvuru kaynaklarından biridir. Türk ad bilimi konusunda A. Esat Bozyiğit'in 1995'te yayınlanan bibliyografya çalışması, Dilek Keleş'in 1996'da hazırladığı yüksek lisans tezi ve Saim Sakaoğlu'nun -ad bilimi çalışmalarından da bahsettiği- 2001 yılında yayınlanan "Türk Ad Bilimi I Giriş" adlı eseri dışında ne yazık ki derli toplu bibliyografik kaynak yoktur. Son yıllarda genel ad biliminden ziyade ad biliminin alt dallarıyla ilgili özel çalışmaların artması ve mevcut kaynakçaların eski olması sebebiyle alt dallara ait güncel bibliyografyalara da ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışma; kişi adları bilimi (antroponim), yer adları bilimi (toponim), dağ adları bilimi (horonim) ve su adları bilimi (hidronim) gibi alt dalları olan ad biliminin (onomastik) kişi adları bilimiyle ilgilidir. Unvanlar, lakaplar ve soyadları da antroponimin inceleme alanına dâhildir. Bu deneme, Türkçe kişi adlarıyla sınırlıdır. Millettin sosyal ve kültürel nitelikleriyle ilgili çok önemli hususları içermesi nedeniyle kişi adlarının isimler arasında ayrıcalıklı bir yeri vardır. Bu bibliyografya denemesinde konuyla ilgili kaynaklar; kitaplar/kitapçıklar,

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0001-8633-034X, Dr. Öğretim Görevlisi, Abdullah Gül Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, ahmet.kayasandik@agu.edu.tr

Makale Geçmişi
Received
22 Şubat 2019
Accepted
14 Mart 2019

sözlükler, tezler, makaleler, bildiriler, gazete yazıları, genel ağdaki kişi adları sözlükleri ve yazılım/uygulamalar alt başlıklarıyla sıralandı. Her ne kadar öncelikle ticari amaçlarla hazırlanmış, bilimsellikten uzak olsa da alan itibarıyla yine de değerlendirilmesinde yarar olabilecek çalışmalarla bazı akıllı cep telefonu uygulamaları da listeye alındı. Türkçe kişi adlarına dair kaynakları içeren bu denemede şüphesiz birtakım eksiklikler vardır.

1. Giriş

Önce dil olmak üzere din, kültür, müzik, güzel sanatlar, mimari, tarih, edebiyat, dünya görüşü, ahlak anlayışı, hukuk sistemi, folklor, örf ve âdetler, gelenek ve görenekler gibi maddi ve manevi unsurlar millî kültürü oluşturur. Bu değerler fertleri bir araya getirir, millet olma hazzını yaşatır. İsimler arasında ayrıcalıklı bir yeri bulunan ve kendine has nitelikler taşıyan kişi adları da millî kültürün unsurlarından biridir. Bunlar sadece geleneksel değerleri taşıyan adlandırma sistemi olarak düşünülemez. Çünkü milletin sosyal ve kültürel nitelikleriyle ilgili çok önemli hususları içerir. Milletin dünya görüşünü, hayata bakış biçimini, kültürünü, anlayışını ortaya koyduğu için de filoloji ve dil bilimi yanında halk bilimi, kültür tarihi, sosyoloji gibi disiplinlerin de inceleme alanına girer.

Milletlerin çocuklarına ad verme gelenekleri ve usulleri farklıdır. Türk kültüründe kişinin adı, onun kaderiyle ilgili olduğu için adların seçimine özen gösterilmiş, çocuklara ad verme gelenekleri çok eski devirlerde oluşmaya başlamış ve bazı değişikliklerle günümüze kadar ulaşmıştır. Ad verme, başlangıçta sadece ayırt edici nitelikteyken zamanla sıradan bir adlandırmanın ötesine geçip çeşitlenmiş, zenginleşmiş ve önemli bir kültür unsuru olmuştur. Millî ruhu, dinî inancı, huzurlu ve rahat yaşama isteğini, yaşanan yeri, sosyal olayları, mertliği, yiğitliği, kahramanlığı, güzelliği, sadakati, vefayı, saygıyı, sevgiyi, inceliği, estetik duyguları, zekayı, ilmi, uygarlık düzeyini, doğayı, zamanı, geleneği ve benzerlerini yansıtmıştır. Sözlü ve yazılı metinlerimizde ad vermeyle ilgili çok sayıda örnek bulmak mümkündür. Mesela Oğuz Kağan destanında ve Dede Korkut hikâyelerinde de geçtiği gibi eski Türklerde çocuk doğar doğmaz ona bir ad verilmez (adsız), o adını kendi kazanır veya onun niteliğine uygun bir ad daha sonra verilir. Bilge insanların, saygın kişilerin ve aile büyüklerinin çocuğa ad koymasına geleneği de çok eskilere dayanmaktadır. İslamiyetin kabulüyle birlikte dinî isimlerin ve din büyüklerinin adlarını vermek de bu kültürde yerini almış, İslamiyet anne ve babaya çocuğuna güzel bir isim koyma vazifesini de yüklemiştir.

"Başta eski Oğuz ili olmak üzere, Selçukoğulları, Beylikler ve hatta Osmanlı devletinde bile, Türk ve ulus büyüklerinin il, boy, aşiret ve soysoplarının menşe belirtilmelerinde, antroponiminin yapı bakımından gösterdiği değer ve hizmet, asla inkâr edilemez. Çağın ve ilin siyasî müesseselerine göre düzenlenen bu antroponimler, dikkatle araştırılacak ve dilce incelenecek olunursa, bunların uzun zaman yabancı etkisine karşı direndiğini ve eski öz Türkçe ad değerlerini ısrarla kullandıklarını görürüz. Nitekim, ilk tarihî Türk ülke ve uluslarında, ülke ulularının ve büyüklerinin etnik bağlılıkları, oldukça kesin dil unsurları ile ifade edilmiş ve kendi yapısı içerisinde Türkçe unvan ve lâkaplar basamağı vücuda getirilmiştir. Bundan dolayı Selçukoğulları, antroponim bulmakta hiç de zorlukla karşılaşmamışlardır. Çünkü, kendilerinden önceki Türk uluslarında, kurulmuş bir adlandırma geleneği, oldukça temelleşmiş bulunmakta idi... Daha sonraları Türk gücünün artması ve Türk uluslarının genişlemesi ile yeni kültür çevrelerine yayılan

Türkler, ister istemez, yeni devlet yapısı içerisinde, birçok yeniliklere katlanmağa mecbur olmuşlardır. Bunların içerisinde, dinî tesirin çok ağır bastığı antroponim alanında değişiklikler yapmak ve dilce bazı fedakârlıklara katlanmak gerekirdi. Avrupa ülkelerinde ve milletlerinde de geniş bir etki yaratan din kendi antroponimlerini eski Lâtin-Grek köklerine bağlarken, bizde de antroponimler, bilhassa Arapçaya kaymakta idi. Bununla beraber bu kayma XIII. yüzyıla kadar körü körüne olmamış, Orta-Asya Türk illeri idarelerinde, Arap ve İran unvanları yanında, Türkünkine de geniş yer verilmişti" (Caferoğlu, 1959: 59-60).

Tüm canlıların, kavramların, nesnelere, yerlerin... kısaca algılanan her şeyin ismini konu alan ad bilimi (onomastik), bilimsel disiplinlerden biridir. Kendi içerisinde; kişi adları bilimi (antroponim), yer adları bilimi (toponim), dağ adları bilimi (horonim) ve su adları bilimi (hidronim) gibi alt dallara ayrılmaktadır. Hâlen üniversitelerimizde onomastik bölümleri bulunmadığı için alanla ilgili çalışmalar, sosyal bilimcilerin kişisel gayretleriyle sınırlıdır.

Türk ad bilimi kaynakçası konusunda A. Esat Bozyiğit'in 1995'te yayınlanan bibliyografya çalışması, Dilek Keleş'in 1996'da hazırladığı yüksek lisans tezi ve Saim Sakaoğlu'nun -ad bilimi çalışmalarından da bahsettiği- 2001 yılında yayınlanan "Türk Ad Bilimi I Giriş" adlı eseri dışında ne yazık ki derli toplu bibliyografik kaynak yoktur. Son yıllarda genel ad biliminden ziyade ad biliminin alt dallarıyla ilgili özel çalışmaların artması ve mevcut kaynakçaların eski olması sebebiyle alt dallara ait güncel bibliyografyalara da ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışma; bu alana küçük bir katkı sağlamak amacıyla hazırlanmış olup Türkçe kişi adlarıyla sınırlıdır. Antroponimin inceleme alanına dâhil olan unvanlar, lakaplar ve soyadları hakkında yapılan çalışmalar, bibliyografyayı daha sınırlı ve özel yapma düşüncesiyle liste dışı bırakılmıştır.

Bu bibliyografya denemesinde konuyla ilgili kaynaklar; kitaplar/kitapçıklar, sözlükler, tezler, makaleler, bildiriler, gazete yazıları, genel ağdaki kişi adları sözlükleri ve yazılım/uygulamalar alt başlıklarıyla sıralandı. Her ne kadar öncelikle ticari amaçlarla hazırlanmış, bilimsellikten uzak olsa da alan itibariyle yine de değerlendirilmesinde yarar olabilecek çalışmalarla akıllı cep telefonu uygulamalarından bazıları da listeye alındı.

Türkçe kişi adlarına dair kaynakları içeren bu denemede şüphesiz birtakım eksiklikler vardır. Farklı çalışmalara ait dipnotlarda veya bibliyografyalarda yararlanılan aynı eserin yayın yılı veya yayınlandığı derginin sayı numaraları arasında tutarsızlıklar bulunanlardan teyit imkânı bulunanlar düzeltildi. Ancak bütün çalışmaları görmek mümkün olmadığı için daha muteber olduğu düşünülen çalışmadaki künye bilgileri tercih edildi. Bu çalışmada yararlanılan kaynaklar zaten makalede yer aldığı için ayrıca yazılmadı sadece sisteme makale yüklenirken "kaynakça" kısmı boş bırakılmayacağı için birkaç kaynak gösterildi.

2. Kısaltmalar

Akt. : Aktaran

C : Cilt

çev. : Çeviren

DTCF : Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi

haz. : Hazırlayan

MEB : Millî Eğitim Bakanlığı

S : Sayı

TDAY : Türk Dili Araştırmaları Yıllığı

TDK : Türk Dil Kurumu

TTK : Türk Tarih Kurumu

ty. : Tarih yok

Yay. : Yayınları

YL : Yüksek lisans

yy. : Yer yok

3. Kitaplar/Kitapçıklar

Abdi İbrahim Şevki (1934). *Öz Türkçe Adlar*, Balıkesir: Vilayet Matbaası.

ACIPAYAMLI, Orhan (1974). *Türkiye’de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

AKMAN, Ayşe ve KAPTI, Havva (2008). *A’dan Z’ye Çocuk İsimleri*, İstanbul: Mevsim Yayın Pazarlama.

ANDAÇ, Emre (2005). *En Güzel Çocuk İsimleri*, Ankara: Alperen Yayınları.

ANNAGILICOV, Ş. (1969). *Türkmenlerde At Dakılışı*, Aşgabat.

ARTAN, Gündüz (1994). *Takma Ad, Soyadı, Rumuz Dizinleri (Tanzimattan Günümüze)*, İçel.

ATALAY, Besim (1935). *Türk Büyükleri veya Türk Adları*, İstanbul: Devlet Basımevi.

ATALAY, Besim (1936). *Türk Adları*, Ankara.

ATANIYAZOV, Soltanşa (1978). *Adın Nəme?*, Aşgabat: Magarif.

AYDIN, Münire (2002). *Seçme Çocuk İsimleri*, İstanbul: Seda Yayınları.

AYDIN, Selma (2006). *En Güzel Çocuk İsimleri*, İstanbul: Ailem Yayınları.

AYSAN, Adviye ve TUNCAY, Selma (1981). *Türk Adları Kılavuzu/Dilimizde Kadın ve Erkek Adları*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.

AYYÜCE, Rafet Gökhan (2018). *İsimler Kitabı; Yeni Çağda Anadolu Nümerolojisine Göre Çocuk İsimleri Rehberi*, İstanbul: Mitra Yayınları.

Azərbaycan Şəxs Adları (1987), Bakı: İşıq.

BANARLI, Nihat Sami (1965). *Türkçenin Sırları*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.

BASKAKOV, Nikolay A. (1997). *Türk Kökenli Rus Soyadları* (çev. Samir Kâzımoğlu), Ankara: TDK Yayınları.

BAYRAK, Esranur (2005). *A’dan Z’ye Çocuk İsimleri*, İstanbul: Bilge Yayıncılık.

- BAYRAKTAR, Kadriye (2007). *Çocuk İsimleri*, İstanbul: Pozitif Yayıncılık.
- BEGMATOV, E. A. (1964). *Antroponimika Uzbekskogo Yazıka*, Taşkent.
- BEGMATOV, E. A. (1991). *Özbek Ismları Ma'nası*. Taşkent.
- BOZYİĞİT, A. Esat (1995). *Türk Adbilimi Bibliyografyası (Türkiyede Yayımlanan Çalışmalar (Deneme))*, Ankara: Ayyıldız Yayınları.
- BURKAY, Hasan (ty.). *Güzel İsimler (yy.)*
- CAFEROĞLU, Ahmet (1942). "Kars Vilayeti Kadın Adları, Kars Vilayeti Erkek Adları", *Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*, İstanbul.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1944). "Kız Adları" Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar, İstanbul.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1945). "Malatya Vilâyeti Kadın Adları" Güney Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar, İstanbul.
- ÇALIŞKAN, İsmail (2005). *Bana Adını Söyle/En Güzel Çocuk İsimleri ve Çocuk Hastalıkları Rehberi*, İstanbul: Romantik Kitap.
- ÇOBANOV, Madat Namazoğlu (1993). *Azerbaycan Kişi Adları* (haz. Cengiz Alyılmaz), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yay.
- ÇOPUROĞLU, F. Akçakoca (1933). *Öz Türk Adları*, İzmir: Yeni Matbaa, Denizli Halkevi Yayını.
- DAULETMURADOVA, Miras S. (2014). *Qaraqalpaq Yer Adam Atlarının Tariyxî-y-Lingvistikalı'q Analizi*, Nökis.
- DOSPANOV, O. ve DOSPANOVA, D. 2(009). *İsmiñizdiñ Sırı Nede?*, Nökis.
- DOSPANOV, O. ve KELENDEROV, M. (1994). *Karakalpak İsmi*, Nökis.
- Ebulgazi Bahadır Han. *Türklerin Soy Kütüğü (Şecere-i Türkî)*, (hızl. Muharrem Ergin), Tercüman 1001 Temel Eser.
- EFE, Ahmet ve EFE, Mehmet (1997). *Çocuklarımıza En Güzel İsimler*, Ankara: Alperen Yayınları.
- EGİLMEZ, Ahmet (2001). *A'dan Z'ye Çocuk İsimleri*, Erhan Yayınları.
- EROL, Aydil (1992). *Şarkılarla Şiirlerle Türkülerle ve Tarihî Örneklerle Adlarımız*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.: 124.
- ƏLİYEV, H. (1985). *Ümumi Antroponimika Problemleri*, Bakı.
- GENCER, Ömer (2003). *Çocuğumun İsmi Ne Olsun?*, İstanbul: Ay Yayınevi.
- GENÇAY, Nilay. *Çocuk İsimleri*, İstanbul: ASR Yayıncılık.
- GERÇEK, Ömer Faruk (1996). *Çocuklarımıza İsimler*, İstanbul: Nizam Yayınları.
- GÖKÇE, Nil Peri (2014). *İsmim Güzel Olsun: En Güzel Çocuk İsimleri*, İstanbul: Sis Yayıncılık.
- GÖKYAY, Orhan Şaik (1973). *Dedem Korkudun Kitabı*, İstanbul.

- HUDAYBERGENAV, R. (2008). *Özbek Antroponimiyası Tiziminin Variantdârligi*, AKD, Tâşkent.
- XUDİYEV, Nizami (2005). *Azərbaycan Antroponimlərinin Təşəkkülü və İnkişafı*, Bakı.
- ILGIN, Osman Özdemir (1959). *Türk Kadın ve Erkek İsimlerinin Manası*, Konya.
- İDRİSOV, A. (1971). *Kırgız Tilindegi İsimdar*, Frunze.
- İsimlerin Anlamı* (1986). İstanbul, *Sabah gazetesi eki*, 17 Nisan 1986.
- JANUZAKOV, Telhoca ve ESBAEVA, K. (1988). *Kazak Esimdarı*, Alma-Ata.
- JANUZAKOV, Telhoca (1989). *Esiminiz Kim?*, Almatı.
- JANUZAKOV, Telhoca (1971). *Kazak Esimleriniñ Tarıhı*, Almatı: Gılım.
- JANUZAKOV, Telhoca (1974). *Esimder Sırı*, Almatı.
- JANUZAKOV, Telhoca ve ESBAYEVA, K. (2003), *Kazak Türklerinde Kişi Adları* (Türkiye Türkçesine Aktaran: Nurettin Aksu), Ankara: TDK Yayınları.
- KALAYCIOĞLU, Muzaffer (2005). *Sevdiklerinizle Paylaşabileceğiniz En Güzel Çocuk İsimleri*, İstanbul: İncim Yayınları.
- KARAOĞUZ, Akın (1934). *Öz Türk Adları Kılavuzu I*, Zonguldak: Karaelmas Matbaası.
- KARASOY, Yakup ve TOKER, Mustafa (2005). *Türklerde Şecere Geleneği ve Anonim Şibani-name*, Konya: Tablet.
- QARİPOV, T. M. (1973). *O Drevnix Kıpçaksıx İmenax v Antroponimii Başkir*, Ufa.
- KAYA, Hüsameddin (1974). *Çocuklarımız ve İsimleri*, İstanbul: Nizam Yayınevi.
- KIRIŞ, Emin Refik (1939). *Türk Adları*, Balıkesir: Vilayet Matbaası.
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin (1953). *Dede Korkut Oğuznameleri I*, İstanbul.
- KİBAR, Osman (2005). *Türk Kültüründe Ad Verme Kültürü: Kişi Adları Üzerine Bir Tasnif Denemesi*, Ankara: Akçağ.
- KOÇ, Ali. *Ayetler ve Hadisler Işığında İslamda Çocuk İsimleri*, İstanbul: ASR Yayınları.
- QURBANOV, Afad(1988). *Azərbaycan Dilinin Onomalogiyası*, Bakı: Maarif Neşriyatı.
- QURBANOV, Afad (1993). *Azərbaycanlı Adları. Uşaga Neçə Ad Seçməli?*, Bakı.
- QURBANOV, Afad (1997). *Ümum Türk Antroponimiyası Tarixi*, Bakı.
- QURBANOV, Afad (1998). *Türk Xalqlarında Ad Vermə Ənənələri*, Bakı.
- KUSİMOVA, T. H. (1973). *Antroponimi v Başqırskıx Şejere*, Ufa.
- KUSİMOVA, T. H. (1982). *Başkort İsemdäre*, Ufa: Başkortostan Kitap Nəşriəte.
- KUTALMIŞ, Orhan G. (2003). *Türkçe Kişi Adları*, İstanbul: Karabudun Yayınları.
- KUTLU, Şemsettin (1969). *Türkçe Kadın ve Erkek Adları*, Ankara: TDK Yay.: 281.
- M. Cavit ve O. Saffet (1934). *Türk Adları*, Muğla: Muğla Halkevi Yayını.
- MEMMEDOV, Yunis (1921) *Orhon-Yenisey Âbidelerinde Adlar*, Bakı.

- MİRZAYEV, Osman (1986). *Adlarımız*, Bakı.
- ORBAY, Kemalettin Şükrü (1935). *Öz Türkçe Adlar ve Sözcükler*, İstanbul: Marifet Matbaası.
- ÖGEL, Bahattin (1971). *Caca Bey Vakfiyesindeki Bazı Unvan ve Kişi Adları Hakkında Notlar*, Ankara : Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ÖGEL, Bahaeddin (1997). *Türk Mitolojisi C I-II*, İstanbul: MEB Yay.
- Öz Türk Adları* (1934). Bursa: Bursa Halkevi Yayınları.
- ÖZDEMİR, Osman (1959). *Türk Kadın ve Erkek İsimleri*, Konya.
- ÖZER, Necati (2002). *En Güzel Bebek İsimleri*, Eskişehir: Mart Matbaacılık.
- PAMUK, Gökçen (2002). *En Güzel Anlamlı Çocuk İsimleri*, İstanbul: Pamuk Yayıncılık.
- PAŞA, Aydın (1997). *Azerbaycan Antroponimisinin Leksik Problemleri*, Bakü.
- SAKAOĞLU, Saim (2001), *Türk Ad Bilimi I (Giriş)*, Ankara: TDK Yayınları.
- SANATER, Erhan (1935). *Soyadı Kanunu ve Öz Türkçe Adlar*, İstanbul: Bozkurt Matbaası.
- SATTAROV, G. H. (1990). *Tyurskiy Plast Uzbekskey Antroponimii*, Taşkent.
- SAYIMBETOV, O. (1994). *Karakalpakşa Adam Atlarınıñ Koyulıw Özgeşelikleri*, Nökis.
- SAYIMBETOV, O. (2000). *Karakalpak Tilindegi Menşikli Adam Atları*, Nökis.
- SCHIMMEL, Annemarie (1992). *Herr "Demirci" Heisst EinFach "Schmidt"*, Köln.
- SOPİYEVA, G. K. (1971). *Morfologičeskoy Strukture Antroponimov Turkmenskogo Yazıka*.
- SÜLDÜR, Fahrettin (1972). *Türk Adı Albümü*, Ankara: Ajans Türk Matbaacılık Sanayii.
- SÜMER, Faruk (1972). *Oğuzlar*, Ankara.
- SÜMER, Faruk (1999). *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları I-II*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- ŞAHİN, İbrahim (2015), *Adbilim (Çerçeve, Terim, Yöntem ve Sınıflandırmalarıyla)*, Ankara: Pegem Yayınları.
- ŞAYXULOV, A. G. ve RAYEMGUCİNA, İ. M. (2006). *Başkort hәм Tatar İsemđere*, Ufa.
- ŞEMŞETOV, J. (1997). *İsmiñizdiñ Menisin Bilesiz Be?*, Nökis.
- ŞENEL, Mustafa (2013). *Adbilim Açısından Yanlış Yazılan Kişi Adları-Kars İli Örneği-*, Ankara: Hakim Yayınları.
- ŞİRƏLİYEV, M., ABDULLAYEV, B., SƏDİYEV, Ş. (1987). *Azərbaycan Şəxs Adları*, Bakı.
- TAÇMURADOV, T. ve ATANIYAZOV, S. (1989). *Türkmen Adam Atlarının Spravoçniği*, Aşkabat.
- TANRIVERDİ, Əzizxən (1996). *Türk Menşeli Azərbaycan Antroponimleri*, Bakı.

TANRIVERDİ, Əzizxən (2009). *Qədim Türk Mənbələrində Yaşayan Şəhs Adları*, Millî Kitapxana, Bakı.

TEMUR, Tuba (1998). *En Güzel Çocuk İsimleri*, İstanbul: Gül Yayınları.

TOKER, Yalçın (1995). *Türk İsimleri*, İstanbul: Toker Yayınları.

TUNCAY, Selma ve AYSAN, Advie (1981). *Türk Adları Kılavuzu, Kadın ve Erkek Adları*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Turan Celal ve Ali Rıza Seyfi (1929). *Türk İsimleri*, İstanbul: İkbal Kitaphanesi.

UĞUR, Vildan (1997). *Çocuk Adları Kılavuzu*, İstanbul: Cem Yayınevi.

UMAR, Bilge (1993). *Türkiyedeki Tarihsel Adlar*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

URAZ, Murad (1935). *Türk Adları*, İstanbul: Yeni Şark Bitik Evi.

UYSAL, Şeyma (1997). *Çocuk İsimleri ve Çocuk Oyunları*, Konya: Uysal Kitapevi.

UYSAL, Şeyma (2002). *Çocuk İsimleri (Örnekle Açıklamalı)*, Konya: Uysal Kitapevi.

VURAL, M. Zeki (1934). *Öz Türkçe Kadın ve Erkek Adları*, İstanbul: Şirketi Mürettibiye Basımevi.

VURAL, M. Zeki (1935). *Öz Türkçe Kadın ve Erkek Adları Soyadları*, Bursa: Bizim Matbaa.

YALÇIN, Aydın (2002). *Dünden Bugüne Adlarımız Soyadlarımız*, İstanbul: Geçit Kitabevi.

Yavrumuzun Adını Ne Koyalım? (1977). Tam Hayat Sigorta AŞ, İstanbul: Üçler Matbaası.

YURTSEVER, Erk (1997). *Türkçe Adlar Derlemesi*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını.

YÜREĞİROĞLU, Niyazi Ramazan (1935). *Atalarımızın Adları*, İstanbul: Akşam Matbaası.

ZENGİN, Dursun (2014). *Türk Toplumunda Adlar ve Soyadları (Sosyo-Kültürel ve Bilimsel Bir Yaklaşım)*, Ankara: Kurmay Yayınları.

ZENGİN, Ahmet Yaşar (2009). *Çocuk İsimleri Kütüphanesi*, İstanbul: Ekinoks Yayın Grubu.

4. Sözlükler

CAN, Arife ve AYTAÇ, Betül (2013). *Çocuk İsimleri Ansiklopedisi*, İstanbul: Çelik Yayınları.

ABIYEV, A. (1998). *Azərbaycan- Türk Adlarının İzahlı Lüğeti*, Bakı.

ACAROĞLU, M. Türker (1999). *Bulgarların Aldığı Türkçe Adlar ve Soyadlar Sözlüğü*, Ankara.

ANIL, Hilâl (1994). *Çocuk Adları Sözlüğü*, İstanbul: Akış Yayınları.

ATANİYAZOV, Soltanşa (1992). *Türkmen Adam Atlarınıñ Düşündürişli Sözlüğü*, Aşgabat.

- AYDIN, Aydın Abi (2002). *Şəxs Adları Lüğeti*, Bakı: Çıraq Neşriyat.
- AYDIN, Münire (2002). *Çocuk İsimleri Ansiklopedisi*, İstanbul: Seda Yayınları.
- AYSAN, Advie ve TUNCAY, Selma (1987). *Türk Adları Sözlüğü*, Ankara: V Yayınları.
- AYSAN, Advie ve TUNCAY, Selma (1992). *Türkiye'de Kadın-Erkek Adları Sözlüğü*, Ankara: Doruk Yayınları.
- BAYSALING, Hayat Batur (2018). *Anatolia (Anadolu) İsimler Sözlüğü*, İstanbul: Cinius Yayınevi.
- CAN, Engin (2004). *Çocuk Adları Sözlüğü*, İstanbul: Diğer Yayınevi.
- CAPAROV, Şerali (1979). *Kırgız Adam Attarının Sözdüğü*, Frunze.
- CELAL, Metin (1997). *Çocuk İsimleri Sözlüğü/Kadın ve Erkek İsimleri*, İstanbul: Papirus.
- CİVELEK, Metin ve CİVELEK, Hülya (2002). *Çağdaş İsimler Sözlüğü*, İstanbul: Gendaş Yayınları.
- ÇALIK, M. Kemal (1989). *Türk Ad ve Soyadı Sözlüğü*, İstanbul: Kastaş Yayınları.
- DİLÇİN, Cem (2014). *Adlar Sözlüğü*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- DİLİPAK, Abdurrahman, DİLİPAK, Asiye, MERİÇ, N. (1993). *Ansiklopedik İsim Sözlüğü*, İstanbul: Risale Yayınları.
- EGİLMEZ, Ahmet ve BÜYÜKPINARBAŞLI, Yusuf (1998). *Ansiklopedik Çocuk İsimleri ve Hastalıkları*, İstanbul: Erhan Yayınları.
- ERKMEN, Nevzat ve ERKMEN, Canan (ty.). *Kafiyeli İsimler Sözlüğü*, Hürriyet gazetesinin armağanı.
- ERMİŞ, F. Kemal ve ERMİŞ, Feyza (2003). *A'dan Z'ye Ansiklopedik Çocuk Adları Sözlüğü*, İstanbul: Gün Yayıncılık.
- GENÇOSMAN, Kemal Zeki (1975). *Ansiklopedik Türk İsimleri Sözlüğü, A'dan Z'ye Kadar Türk Adları ve Soyadları*, İstanbul: Hürriyet Yayınları.
- GÜL, Yılmaz (2004). *Çocuk İsimleri Sözlüğü*, İstanbul: Epsilon.
- GÜLENSOY, Tuncer ve KÜÇÜKER, Paki (2015). "Eski Türk-Moğol Kişi Adları Sözlüğü", İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- GÜZEL, Ragıp (2010). *Öyküleriyle Çocuk İsimleri Ansiklopedisi*, Çelik Yayınevi.
- İPEK, Emel (2005). *Çocuk İsimleri Ansiklopedisi*, İstanbul: Papatya Yayınları.
- KARTAL, Numan (2011). *Ninnilerle Çocuk İsimleri Sözlüğü*, İstanbul: Yaz Yayınları.
- KAYA, Hüsameddin (1992). *Çocuk İsimleri Ansiklopedisi*, İstanbul: Gonca Yayınevi.
- Kırgız Adam Attarının Sözdüğü* (1979), Frunze: Mektep.
- MƏMMƏDLİ, N. B. (1995). *Adını Mən Verdim- Yaşını Allah Versin (Türk Şəxs Adlarının İzahlı Sözlüyü)*, Bakı: Maarif.
- OKAY, Gökdal (1995). *Adlar Sözlüğü*, İstanbul: Saypa Yayın Dağıtım.

- OKTAY, Bülent (2007). *Çocuk İsimleri Ansiklopedisi*, İstanbul: Beyaz Balina Yayınları.
- OKUMUŞ, Fatih (2004). *Adım Güzel Olsun / Çocuk İsimleri Ansiklopedisi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- ÖZMEN, İpek (2016). *Ansiklopedik Çocuk Adları Sözlüğü*, İstanbul: Omega Yayınları.
- PAR, Arif Hikmet (1981). *A'dan Z'ye Ansiklopedik Türk Adları/ Ansiklopedik Türk Adları ve Soyadları Sözlüğü*, İstanbul: Serhat Dağıtım Yayınevi.
- PAŞAYEV, Aydın ve Alimə BƏŞİROVA (2003). *Azərbaycan Şəxs Adları Lüğəti*, Bakı: Mütərcim.
- PEHLİVAN, Serkan (1997). *Kız ve Erkek İsimleri Sözlüğü*, İstanbul: Alkım Yayınları.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali (1998). *Seçilmiş Çocuk Adları Sözlüğü*, İstanbul: Özgür Yayınları.
- RÜZGAR, Uğur (2005). *En Güzel Çocuk İsimleri Ansiklopedisi*, Rüzgar Kitapları.
- SAĞLAM, Vedat (1997). *Çocuk İsimleri Ansiklopedisi/Alfabetik Kız ve Erkek İsimleri*. Kahraman Yayınları.
- SATTAROV, G. H. (1981). *Tatar İsimleri Sözlüğü*, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.
- ŞENER, Cemal (2005). *Çağdaş Çocuk İsimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milliyet.
- TATAR, Recep S. (2008). *Bu Toprağın Çocuk Adları Sözlüğü*, İstanbul: Su Yayınevi.
- TOKER, Yalçın (1997). *A'dan Z'ye Ansiklopedik Çocuk İsimleri*, İstanbul: Toker Yayınları.
- ÜZÜM, Hakan (2013). *Çocuk İsimleri Ansiklopedisi*, İstanbul: Erboy Yayınları.
- YAĞCI, Öner (1999). *En Güzel Çocuk Adları Sözlüğü*, İstanbul: Deniz Kitapları Yayınevi.
- YARDIMCI, İlhan (1998). *Açıklamalı Ansiklopedik İsim ve Soyadları Sözlüğü*, İstanbul: Sinan Yayınevi.
- YILMAZ, Gül (2004). *Çocuk İsimleri Sözlüğü*, Epsilon Yayınları.
- YILMAZ, Levent F. (2008). *Anne Bana Bir İsim Bul/Çocuk İsimleri Sözlüğü*, İstanbul: Lamia Yayınları.
- YOLCU, İsmail (2005). *A-Z Alfabetik Kız-Erkek Çocuk İsimleri Ansiklopedisi*, İstanbul: Yolcu Yayınevi.

5. Tezler

- ADALIER, Oktay (1995). A Computerized System for Retrieval of Turkish Personal Names (Türkçe Şahıs İsimlerine Erişim İçin Bilgisayar Destekli Bir Yazılım Sistemi), (Yayımlanmamış YL Tezi), Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- AKSOY, İlhan (1993). Ankara Sancağı Kişi Adları (Yayımlanmamış Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi.

- AKYÜZ, Jülide (1991). *Kastamonu Sancağı Kişi Adları*, Dil - Tarih ve Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Bitirme Tezi, Ankara.
- AYDIN, Metin (2017). *Ordu Yöresi Kişi Adları* (Yayımlanmamış YL Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- BAŞTAK, Seran (1966). *Bugünkü Antroponimlerimiz Üzerine Bir Deneme* (Yayımlanmamış Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi.
- BEŞEN, Z. (1951). *Türk Şahıs Adları* (Yayımlanmamış Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi.
- BULUT, Adem (2012). *Hamzanâme 12. Cilt Gramer-Transkripsiyonlu Metin-Sözlük-Kişi Adları* (Yayımlanmamış YL Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- ÇELİK, Birsal (1986). *Türkiye’de Kullanılan Kadın ve Erkek Adları* (Yayımlanmamış Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- ÇELİKER, Abdurrahman (1968). *Devhatu’n-Nukaba’nın Şahıs ve Yer İsimleri İndeksi* (Yayımlanmamış Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi.
- ÇINGİ, Ayla (1966). *Türk Şahıs Adları* (Yayımlanmamış Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi.
- DAĞLI, Yücel (1994). *Evliya Çelebi Seyehatnamesi’nin I. Cildindeki Yer ve Şahıs İsimleri İndeksi* (Yayımlanmamış YL Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- DEMİR, Hilâl (2010). *Nevşehir’in Kozaklı İlçesinde Ad Verme Geleneği* (Yayımlanmamış Bitirme Tezi) Gazi Üniversitesi, Ankara.
- DEMİRYÜREK, Ayşe (1990). *Bozok’ta Kişi Adları* (Yayımlanmamış Lisans Tezi), DTCF, Ankara.
- DUMAN, Derya (2000). *A Linguistic Study of Turkish Personal Names: Micro and Macro Perspectives (Türkçedeki Kişi Adları Üzerine Dilbilimsel Bir İnceleme: Dar ve Geniş Perspektifler)* (Yayımlanmamış YL Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- EFE, Ayhan (1966). *Dede Korkut’a Göre Eski Türklerde Örf ve Âdetler (Toylar, Dügünler, Ad Koyma ve Çocuk)* (Yayımlanmamış Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi.
- EMECAN, Neşe (1981). *Son Yirmi Yılda Türkiye’de Ad Verme ile İlgili Çeşitli Eğilimlerin Sayısal İncelenmesi* (Yayımlanmamış Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi.
- ERGÜZEL, Sehire (2018). *Tokat’ta Müslüman Şahıs İsimleri (1455-1642)* (Yayımlanmamış YL Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- GENER, Mehmet (1998). *Bolu Sancağı Kişi Adları* (Yayımlanmamış Lisans Tezi), DTCF, Ankara.
- GÜNGÖR, Birgül (1997). *Hamid Sancağı Kişi Adları* (Yayımlanmamış Lisans Tezi), DTCF, Ankara.

- GÜNGÖRDÜ, Erol (1991). *Ana Çizgileriyle Türk Kişi Adları Sistemi* (Yayımlanmamış YL Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İŞİK, Mustafa (1967). *Vasıf Tarihi Cilt II İzahlı Şahıs İsimleri İndeksi* (Yayımlanmamış Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi.
- İNCE, İnci (1996). *Han Hanedanlığı Döneminde Hunlarla İlgili Yer, Unvan, Kişi Adları* (Yayımlanmamış YL Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İŞTİN, Haluk (1950). *Selânikî Tarihi Şahıs İsimleri İndeksi* (Yayımlanmamış Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi.
- KARA, Şahin (1999). *Elazığ Yöresi Kişi Adları Üzerine Bir İnceleme (1940-1990)* (Yayımlanmamış YL Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- KARADOĞAN, Ahmet (2001). *Anadolu'yu Türkleştirenlerin İsimleri – Kitab-ı Cihan-nüma'da Geçen Özel İsimler Üzerinde Bir Deneme* (Yayımlanmamış YL Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- KELEŞ, Dilek (1996). *Türk Adbilimi Bibliyografyası* (Yayımlanmamış YL Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- KORA, Nurgül (1990). *Biga'da Kişi Adları* (Yayımlanmamış Lisans Tezi), DTCE, Ankara.
- KÖYMEN, Nurtaç (1992). *Niğbolu Sancağı Kişi Adları* (Yayımlanmamış Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi.
- OKŞAK, Nurcan Aras (2012). *Azerbaycan Türkçesindeki Kişi Adları ve Kişi Adlarının Veriliş Çeşitliliği* (Yayımlanmamış YL Tezi), Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- ORUÇ, Hakkı (1990). *Afyonkarahisar (Karahisar-ı Sahip) Sancağı Kişi Adlarının Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Lisans Tezi), DTCE.
- ÖMÜR, Faik (1995). *Eine Vergleichende Studie Über die Namengebung und Personennamen im Deutschen und im Türkischen (İsim Verme Almanca ve Türkçede Kişi Adları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma)* (Yayımlanmamış YL Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ÖNGEL, Zekeriya (1970). *Aynî'nin İkdül-Cüman Adlı Eserinde H. 439-487 (1048-1095) Yılları Arasında Geçen Şahıs Adlarının İndeksi* (Yayımlanmamış Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi.
- ÖZDEMİR, Ahmet (1968). *Şecere-i Türki'nin s. 39-62 Arasındaki Moğol ve Sair Türklerin Asıl İsim ve Lakapları* (Yayımlanmamış Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi.
- ÖZTÜRK, Özgül (1993). *Ankara Sancağı Kişi Adlarının Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi.
- SARAÇ, Nejla (1990). *M. 1583 (H.991) Tarihli Trabzon Tahrir Defterindeki Şahıs Adları* (Yayımlanmamış Lisans Tezi), DTCE, Ankara.
- SOYUBOL, Emel (2007). *Türk Dili Kökenli Kişi Adlarının Yapısı* (Yayımlanmamış YL Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

ŞEN, Can (2012). *Âsaf Hâlet Çelebi'nin Şiirlerindeki Şahıs İsimlerinin İşlevleri Üzerine Bir İnceleme* (Yayımlanmamış YL Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

TUNÇ, Müzeyyen (1991). *Sinop, Taşköprü, Boyabad Çevresinde Kişi Adları* (Yayımlanmamış Lisans Tezi) DTCF, Ankara.

TUNGA, Adil (1972). *Kişi Adları* (Yayımlanmamış Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi.

TÜRK SARIŞIK, Zeynep (1993). *Bursa Sancağı Kişi Adlarının Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Lisans Tezi), Ankara.

YILMAZ, Necati (1977). *Horsan'da Çocuğa Ad Verme Geleneği* (Yayımlanmamış Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

YUNUSOVA, V. (1999). *Orhon-Yenisey Abidələrində Şəxs Adları*, NDA, Bakı.

6. Makaleler

ABBASOVA, N. G. (1984). "Azərbaycan Dilində Şəxs Bildirən Adlar", *Azərbaycan Dilində Adların Morfologiyası*, Bakı.

ABDURRAHMAN, Varis (2016). "Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme", *Millî Folklor*, S 61, İstanbul.

ACAR, Kenan (1995). "Türkiye Türkçesinde Bulunmayan veya Az Bulunan Kırım-Tatar Adları", *Türk Dili*, S 520.

ACAROĞLU, M. Türker (1987). "Tarih Boyunca Türkçe Lâkap, Ad ve Soyadı Alan Bulgar Ünlüleri", *Türk Kültürü Araştırmaları*, XXV, 2.

ACAROĞLU, M. Türker (1993). "Türkçe Ad ve Soyadı Alan Sofyalı Bulgarlar", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S 72.

ACAROĞLU, M. Türker (1994). "Türk Adları ve Soyadları Sözlükleri", *Güneyde Kültür*, VI, 69.

AÇIKEL, Ali (2003). "Artukabad Kazasında Türk Kişi Adları", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 13, S 2.

AÇIKGÖZ, Halil (1991). "Kitap Tanıtma: ADLARIMIZ" *Türk Dünyası Araştırmaları* 72, İstanbul.

AÇIKGÖZ, Halil (1993). "Türk Onomastiği", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XXVI, İstanbul.

ADİLOV, M. ve SADIKOV, Z. (1971). "Ob Azerbaycanskoy Antroponimiy: Azerbaijanian Personal Names", *Sovetskaya Türkologiya*, 3.

AKALIN, Sami (1998). "Türk Kişi Adlarının Kaynakları", *Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi*, S 141.

AKBABA, Dilek E. (2015). "Nogay Türklerinde Kişi Adları", *Dil Araştırmaları*, S 10.

AKER, Câvit (1960), "Muğla'da Adlarla İlgili Gelenek ve İnanmalar", *Türk Folklor Araştırmaları*, C 6, S 132.

AKSAN, Doğan (1969). "X. Uluslararası Adbilimleri Kurultayı ve Düşündürdükleri", *Türk Dili*, S 21.

- AKTAN, Ferhan (1970). "Takma Adlar", *Folklor*, II.
- AKYEL, Salih (2016). "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Payas Sancağında Kullanılan Müslüman Erkek Şahıs İsimleri", *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, S 56.
- AKYEL, Salih (2015). "XIX. Yüzyıl Ortalarında Harput Kazasında Meskûn Aşiretlerde Erkek Şahıs Adları", *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, C II, S 2.
- ALİMBAYEV, A. (1991). "İsmın Kandı Keldi?", *Adam Attarı Cönünde Caştın Cargısı*, 31 Ekim 1991, Kırgızistan.
- ALİYEVA, Esen Minara (2009). "Ahıska Türklerinde Kişi Adları", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 10, S 16.
- ALKAYA, Ercan (2001). "Tatar Türklerinin Kullandığı Türkçe Kişi Adları Üzerine Bir Değerlendirme", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 11, S 1.
- ALKAYA, Ercan (2001). "Türklerde Ad Verme Geleneğı ve Kişi Adları", *Türk Kültürü*, C 39, S 459.
- ALTAN, Cemal (2018). "Kişi Adları-Siyasal Eğilim İlişkisi: Mersin Üniversitesi Örneğı", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (66).
- ALTUN, Hilâl O. (2011). "1975-2009 Yılları Arasında Bitlis'te Çocuklara Verilen Adlar", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S 45.
- AMANOĞLU, Ebulfez Kulu (1999). "Kişi Adlarında Eski İnanç İzleri (Dede Korkut)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S 11, Erzurum.
- AMANOĞLU, Ebulfez Kulu (2000). "10-13. Yüzyıl Uygur Hukuk Vesikalarında Kişi Adları", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S 14, Erzurum.
- AMANOĞLU, Ebulfez Kulu (2000). "Divanü Luğati't-Türk'teki Kişi Adları Üzerine", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S 15, Erzurum.
- AMANOĞLU, Ebulfez Kulu (2001). Uygur Devletinin İlk Kaganlarının (744-840) Ad ve Unvanları Üzerine, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S 16, Erzurum.
- ARAS, M. Özgü (1988). "Ad Koyma", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C 1, İstanbul.
- ATSIZ, Nihal (1971). "Arslan Yabgu'nun Oğlunun Adı", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, III.
- AVCI, İsmail (2012). "Mesneviden Hikâyeye İskender-i Zülkarneyn: Doğum, Ad Verme, Hükümdarlık", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî*, S 61.
- AYDIN, Ahmet (2010). "Ağrı Civarında Kişi Adları", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (1).
- AYDIN, Mehmet (1990). "Orhon-Yenisey Abidelerinde Adlar", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S 67.

- BALCI, Fatih (2013). "Kıbrıs Türk Toplumunda Çocuğun Adının Verilişine Yönelik Uygulamalar ve Türk Dünyasında Görülen Uygulamalarla Mukayesesi", *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 6 (11).
- BALCI, Umut (2014). "Türk Toplumunda Adlar ve Soyadları (Sosyo-Kültürel ve Dilbilimsel Bir Yaklaşım)" *Diyalog dergisi*, Batman.
- BALTA, Nevin (2013). "Gaziantep'te Çocuklara Ad Verme Geleneği", *Folklor/Edebiyat*, C 19, S 76.
- BANARLI, Nihad Sami (1950). "Türklerde Soyadı", *Türk Folklor Araştırmaları*, C 1, S 7.
- BARANOĞLU, Şahin (2005). "Türkçede Ad Verme ve Tanımlama", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C 5, S 1.
- BASKİ, İmre (2005). "Macaristan'daki Türk Hâkimiyeti Zamanından Kalma Osmanlı Türkçe Adlar Üzerine", *Fikret Türkmen Armağanı*, İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
- BASRI, Hasan (1960). "Çarşamba ve Terme'de Adlarla İlgili Gelenek ve İnanmalar", *Türk Folklor Araştırmaları*, C 6, S 135.
- BAŞGÖZ, İlhan (1976). "İnsan Adları ve Toplum", *Türk Dili*, S 294.
- BAŞGÖZ, İlhan (1983). "The Meaning and Dimensions of Change of Personal Names in Turkey", *Turcica*, XV.
- BAŞGÖZ, İlhan. (2004). "Adlarımız ve Sosyal Değişim", *TÜBA Günce*, S 31.
- BEGMATOV, İ. (1985). "Drevnet-jurkskie Elementy Uzbekskoj Antroponimii", *Der Eigenname in Sprache und Gesellschaft*, Leipzig.
- BERKES, Mediha (1941). "Adlar ve Lakaplar" *Yurt ve Dünya*, I, 5.
- BOYEV, Emil Peyçev (1965). "Minzuhar Köyünde Özel Adlar", *Türk Folklor Araştırmaları*, C 9, S 191.
- BOZ, Erdoğan (2003). "2001 Yılında Afyon'da Verilen Çocuk Adları", *Türk Dili*, C 86, S 619.
- BOZ, Erdoğan (2004). "Türkiye Türkçesinde Kişi Adı Olarak Meyve Adları", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 6, S 1.
- BOZYİĞİT, A. Esat (1993). "Ankara İli Merkez İlçelerinde Bulunan Kişi Adlı Mahalle, Bulvar, Cadde, Sokak ve Meydan Adları Üzerine", *Folklor/Edebiyat*, S 9.
- BOZYİĞİT, A. Esat (1993). "İlçe Adlarımızdaki Kişi Adları Üzerine Bir Sınıflandırma Denemesi", *Ziya Gökalp*, C 12, S 70.
- BUTANAYEV, Viktor (2012). "Hakas Şahıs İsimleri" (çev. Mualla Uydu Yücel), *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, S 33.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1931) "Tukyu ve Uygurlarda Han Unvanları", *Türk Hukuk ve İktisat Mecmuası* I, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Yayınları.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1958). "Azerbaycan Antroponimisine Dair Notlar" *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 8.

- CAFEROĞLU, Ahmet (1959). "Dedem Korkut Hikâyelerinin Antroponim Yapısı", *TDAY Belleten*, S 180.
- CALP, Mehrali (2014). "Kişi Adları Üzerinde Dilbilimsel Bir Çalışma (Ağrı İli Örneği)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S 52.
- CANDAN, Hüseyin (1973). "Suşehri Folkloru: Lâkaplar, Takma Adlar", *Sivas Folkloru*, S 8.
- CİNLİOĞLU, Halis Turgut (1960) "Tokat'ta Adlarla İlgili Gelenekler ve İnançlar", *Türk Folklor Araştırmaları*, C 6, S 137.
- CİNLİOĞLU, Halis Turgut (1968). "Takma Adlar", *Folklor*, I.
- CİNLİOĞLU, Halis Turgut (1976). "Tokat Folkloru: Ailelerin Soyadı, Kişilerin Takma Adlarla Tanınması", *Sivas Folkloru*, III.
- ÇAĞATAY, Saadet (1962). "Türkçede 'Kadın' İçin Kullanılan Sözcükler", *TDAY Belleten*, 217, Ankara.
- ÇAĞIN, Sabahattin (1992). "Oğuz Kağan Destanında Şahıs ve Yer Adları", *Türk Yurdu*, C 12, S 59.
- ÇAKAN, A. V. (2004). "Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme", *Millî Folklor*, S. 61.
- ÇARIYAROV, B. ve ATANIYAZOV, Soltanşa (1976). "Dialekt i Turkmenskaya Antroponimiya (Dialects and Turkmen Antroponymics)", *Sovetskaya Türkologiya*, 1.
- ÇAY, Abdülhalûk (1975). "Türk Kadın Adları Üzerine", *Ötüken*, Mayıs-Temmuz, İstanbul.
- ÇELİK ŞAVK, Ülkü (2002). "Karakalpak Kişi Adları Adları Üzerine Bir İnceleme", *Millî Folklor*, S 54.
- ÇELİK, C. (2007). "Bir Kimlik Beyanı Olarak İsimler: Kişi İsimlerine Sosyolojik Bir Yaklaşım", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 10 (2).
- ÇOBANOV, Madat Namazoğlu (1983). *Azərbaycan Antroponimiyasının Esasları*, Tiflis: Ganatleba Neşriyyatı.
- ÇOLAK BOSTANCI, Gülcan (2009). "Kişilere İsim Vermenin Sahne Arkası", *Turkish Studies*, 4 (3).
- DAKUKLU, Mehmet Hurşit (1973). "Dakuk, Beşir ve Tazehurmatı Kasabalarındaki Eski Kadın Adları", *Kardaşlık*, Yıl 13, 7-8.
- DALBOY, M. Zeki (1956). "Konya'da Adlarla İlgili Gelenek ve İnanmalar", *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl 7, C 4, S 80.
- DEMİR, Alparslan (2011). "XVI. Yüzyılda Kelkit Kazası'nda Şahıs Adları", *e-journal of New World Sciences Academy*, 6/1.
- DEMİR, Alparslan (2012). "Zile Kazasında Kişi Adları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C 5, S 21.

- DEVELİ, Hayati (1985). "Orhon-Yenisey Âbidelerinde Adlar-Yunus Memmedov", *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, IV, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- DİLEK, İbrahim (1996). "Altay Türklerinde Çocuğun Doğması ve Doğum Günü Kutlamalarına Dair Bazı İnanışlar", *Bilig*, Bahar S 1.
- DUMAN, Seyyare (1991). "Türk Kadınına Verilen Adlar", *Dilbilim Araştırmaları Dergisi* (2).
- ƏBDUƏLİYLI, B. (2014). "Kıpçak Grubundaki Dillerde Ortak Antroponim Yapım Esasları ve Ulusal Nitelikleri", *Tehlikedeki Diller Dergisi*, C 3, S 4.
- EBERHARD, W. (1945). "Birkaç Eski Türk Unvanı Hakkında", *TTK Belleten*, s 35.
- EBERHARD, W. (1946). "Toba'larda Ad Verme", *Türk Dili Belleten*, S 6-7.
- EMECAN, Neşe (1998). "Türk Kişi Adlarının Değişen Sesi", *Doğan Aksan Armağanı*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- EREN, Hasan (1953). "Türk Onomastique'i Hakkında", *Fuad Köprülü Armağanı*, Ankara.
- ERGENE, Oğuz. (2016). "Türk Kişi Adlarında Örneklenen Söz Dizimsel Yapılar", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 5 (2).
- ESEN, Minara Aliyeva (2009). "Ahıska Türklerinde Kişi Adları" *Uludağ Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C XVI, S 16, Bursa.
- FELEK, Burhan (1963). "İslavlaştırma ve Türk Antroponimi", *İş*, XXIX, 242.
- FINDIKOĞLU, Z. Fahri (1942). "Çocuklarımıza İsimler." *İş*, IX, 34.
- FINDIKOĞLU, Z. Fahri (1949). "İsim ve Soyadı Müessesesi" *Folklor ve Etnografya Kılavuzu*, İstanbul.
- FINDIKOĞLU, Z. Fahri (1952). "Bizde Antroponimi", *Sosyoloji Dünyası*, 1.
- FINDIKOĞLU, Z. Fahri (1952). "Türk Folklorunda İsim Meselesi", *Türk Folklor Araştırmaları*, C II, S 39.
- FINDIKOĞLU, Z. Fahri (1953). "Halk Ruhu ve İsimler", *Çığır*, XIV.
- FINDIKOĞLU, Z. Fahri (1953). "İsimlerimiz", *İş*, XIX/146.
- FINDIKOĞLU, Z. Fahri (1954). "Antroponimik Mevzular" *İş*, XX, 160.
- FINDIKOĞLU, Z. Fahri (1955). "İsim Müessesemizin Türkçeleştirilmesi" *Türk Yurdu*, 242.
- FINDIKOĞLU, Z. Fahri (1955). "Türk Antroponimisi Bir Liste" *İş*, XXI, 166.
- FINDIKOĞLU, Z. Fahri. "Türk Antroponimisi ve Eğirdir'de Soyadları", *İş*, XX, 154.
- FUNK, Dimitriy (2015). "Güney Batı Sibiryaya Türkleri Materyallerine Göre Epik Metinlerde ve Kültürde Antroponim Modeller" (çev. Atilla Bağcı), *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S 40.

- GALİULLİNA, G. R. (2015). "Tatar Antroponimisinde Millî Geleneklerin Oluşmasında Abdullah Tukay'ın Rolü" (Akt. Seher Memiş), *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S 32.
- GAYRETULLAH, Hızır Bek (1956). "Türkistan'da Zeybek Kelimesi", *Yine Orda*, Aralık 1956.
- GAYRETULLAH, Hızır Bek (1967). "Kazak Türklerinde Kişi Adları", *Türk Kültürü*, S 10, Ankara.
- GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp (1943). "Lâkaplaşan Bozuk Adlar" *Damla*, 15.
- GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp (1943). "Rumların Dilinde Türk Adları I", *Damla*, 6.
- GÖKÇE, Orhan Rahmi (1934). "Her Türkün Adı Öz Türkçe Olmalıdır" *Öz Dilimize Doğru*, 17.
- GÖKPINAR, Edip Ali (1936). "XV. Asırda Afyon'da Türkçe Adlar" *Taşpınar*, IV, 40.
- GÖNÜLLÜ, Ali Rıza (1988). "Türk Destanlarına Ad Verme Âdeti", *Türk Yurdu*, C 9, S 20.
- GÖZAYDIN, Nevzat (2004). "Ad Verme ve Değiştirme", *Türk Dili*, S 630.
- GÖZAYDIN, Nevzat (2004). "Adımız Andımızdır...veya Türkiye'deki Adlar Üzerine Oyunlar-I, II, III", *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, S 634.
- GUBOĞLU, Mihail (1973). "Gagauzskaya Antroponimiya Kak Entnogenetiçeskiy İstoçnik = Gagauz Personal Names as a Ethnogenetic Source", *Sovyetkaya Türkologiya*, 2.
- GÜL, Bülent (2000). "Kazan Tatarlarında Kişi Adları", *Türkbilig*, C 1, S 1.
- GÜL, Bülent (2001). "Kırım-Tatar Türklerinde Kişi Adları", *Türkbilig*, C 2, S 2.
- GÜL, Bülent (2006). "Hayvan Adları ile Kurulan Türk ve Moğol Kişi Adları", *Türkbilig*, S 12.
- GÜL, Rıza ve HAZAR, Mehmet (2005). "Kazak Türkçesinde Fiillerle Yapılan Adlar", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S 20.
- GÜLENSOY, Tuncer (1973-1974). "Altay Dillerindeki Akrabalık Adları Üzerine Notlar", *TDAY Bellekten*, Ankara.
- GÜLENSOY, Tuncer (1976). "Cebe Adı Hakkında", *Atsız Armağanı*, İstanbul.
- GÜLENSOY, Tuncer (1981). "Emre Adı Üzerine", *Millî Kültür*, III, 1.
- GÜLENSOY, Tuncer (1982). "Eski Türk ve Moğol Şahıs Adları Üzerine", *Meydan*, 604-86.
- GÜLENSOY, Tuncer (1999). "Türk Kişi Adlarının Dil ve Tarih Açısından Önemi", *Türk Dili* S 565.
- GÜLENSOY, Tuncer (2011). "Anlamları Kötü Türk Kişi Adları", *Dil Araştırmaları*, S 8.
- GÜLENSOY, Tuncer (2012). "XXI. Yüzyılda Türkiye Kişi Adlarına Bir Bakış", *İdil Dergisi*, 1 (5).

- GÜLLÜDAĞ, Nesrin (2002). "Sarıkamış Başköy'de Kişi Adları", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 12, S 1.
- GÜNAY, Umay (1998). "Manas Destanı'ndaki Kadın Adları ile İlgili Bir Deneme", *Folkloristik, Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*, Ankara.
- GÜRAN, Sait (1956). "Antroponomi ve Hukuk Sosyolojisi: Aile İsimleri Etrafında Hukuk Nazariyeleri", *İş ve Düşünce*, 22.
- GÜZELBEY, Cemil Cahit (1984). "Gaziantep Şer'i Mahkeme Sicillerinde Türkçe Kişi Adları", *Türk Kültürü*, C 22, S 252.
- HABİBLİ, Reyhan (2015) "Ad Bilimsel Birimler ve Sosyal Etmeler", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S 28.
- HALAÇOĞLU, Ahmet (1988). "1866-68 Yıllarında Harput'ta Kullanılan Şahıs İsimleri Üzerine Bir Deneme", *Türk Folklor Araştırmaları*, 1988/2, Ankara.
- HAZAR, Mehmet (2008). "Artukoğulları Zamanında Dedekorkut Kitabı'ndaki Kişi Adları" *Turkish Studies*, Volume 3/1.
- ILGAZ, Kadriye (1957). "İstanbul'da Doğum ve Çocukla İlgili Âdetler ve İnanmalar", *Türk Folklor Araştırmaları*, C 4, S 93.
- İLHAN, Mehdi (2006). "Mufassal Tahrir Defterlerindeki Adların Önemine Dair Bazı Örnekler" *DTCF Tarih Araştırmaları Merkezi*, C XXV, S 40, Ankara.
- İLHAN, Mehdi (1990). "Onaltıncı Yüzyıl Başlarında Amid Sancağı Yer ve Şahıs Adları Hakkında Bazı Notlar", *Belleten*, C 54, S 209.
- İNAN, Abdulkadir (1958). "İslamdan Sonra Türkçe Adlar", *Türk Dili*, 7, 82.
- "İsimlerinizin Manasını Biliyor musunuz"? *Hayat Mecmuası*, İstanbul 1957-1958 (İmzasız).
- İSMAIL, Zeyneş (1994). "Kazak Halk Kültüründe Çocuklarla İlgili Toylar", *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, C 2, S 5.
- İSMALOVA, Cıldız, KUNDAKÇI, Mustafa, GÜNEŞ, H. (2017). "Kırgız Türklerinde Çocuğa Ad Verme Geleneği: Tarihsel Sürece ve Günümüze Kısa Bir Bakış", *İzvestiya Vuzov Kırgızstana*, No.: 9.
- İŞÇİLER, Salim Sami (1962). "Tekirdağ'da Kadın ve Erkek Adları", *Türk Folklor Araştırmaları*, C 7, S 158.
- İŞÇİLER, Salim Sami (1962). "Tekirdağ'da Güllü Adlar", *Türk Folklor Araştırmaları*, C 7, S 161.
- JANGABILOVA, Zaure ve HAMİTOV, Elmira A (2013). "Türk ve Kazak Dillerinde Fiil Kökenli Antroponimlerin Leksik-Semantik Özelliği" (çev. Gülmira Ospanova), *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* S 34.
- JANGABILOVA, Zaure, (2013). "Türkiye Türkçesi ile Kazak Türkçesindeki Kişi Adları Üzerine" (Akt. Gülmira Ospanova), *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S 33.
- KAFESOĞLU, İbrahim (1985). "Selçuklu Çağındaki İzmir Türk Beyi'nin Adı: Çakamı, Çağamı, Çakan mı?", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 34.

- KAFESOĞLU, İbrahim (1985). "Bilge Kağan'ın Ad ve Lakabı", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S 35, İstanbul.
- KALKANDELEN, Hilâl (2010). "Türkçemizde Kullanılan Kişi Adları", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (2).
- KANBOLAT, Hasan (2015). "Türkmen Kişi Adları", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Güz S 4.
- KARAAĞAÇ, Günay (2001). "Söyen Bike Adı Hakkında", *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, VIII.
- KARAAĞAÇ, Günay (2001). "Özel Ad Bilgisi", *Türk Dili*, S 593.
- KARADEMİR, Fevzi, (2008). "Gaziantep'te Çocuklara Ad Verme Geleneği ve 2007 Yılında Verilen Adlara Ad Bilimsel Bir Yaklaşım", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 7, S 2.
- KARADOĞAN, Ahmet (2003). "Türk Şahıs Adlarında Hayvan Kültü", *Millî Folklor*, S 57.
- KARANFİL, Güllü (1995). "Gagauz (Gökoguz) Çocuklarına Türk Adı Koyunuz!", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S 108.
- KARAÖRS, Metin (1995). "Kırım Tatar Türklerinde Kişi Adları", *Tuncer Gülensoy Armağanı*, Kayseri: Bizim Gençlik Yayınları.
- KARAY, Refik Halit (1943). "Has Unvanlar ve Adlar", *Yeni Adam*, 458.
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin (1949). "Kuzeydoğu Anadolu'da Kullanılan Türkçe Erkek Adları", *Türk Folklor Araştırmaları*, C 1, S 5.
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin (1961). "Çemizgezek ile Keği ve Sincar'da Eski Türkçe Erkek Adları", *Türk Dili*, C XI.
- "Kişi Adları" (1982), *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, C 5.
- KOCABAŞ, Süleyman (1989). "İsimlerdeki Değişiklik Neyi Gösterir?", *Erciyes*, S 139.
- KORKUT, Ata (1972-1973). "Türk Adları", *Adsız Dergi*, İstanbul.
- KOŞAY, Hamit Zübeyir (1927). "Türk Adlarına Ait Araştırma", *Türk Yurdu*, V/26.
- KOŞAY, Hamit Zübeyir (1964). "Türklerde Ad Verme ve Türk Adları" (çev. Şakir Ülkütaşır), *Türk Folklor Araştırmaları*, C 8, S 175.
- KÖPRÜLÜ M. Fuad (1950). "Türk Onomastique'i Hakkında", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih dergisi*, I, S 1.
- KÖPRÜLÜZADE, M. Fuad (1928). "Oğuz Etnolojisine Ait Notlar", *Türkiyat Mecmuası*, C I.
- KÖPRÜLÜZADE, M. Fuad (1939). "Eski Türk Unvanlarına Ait Notlar", *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, C I.
- KÖSE, Aynur (2014). "Değişimin Gölgesinde Gelenek: Popüler Diziler ve Farklılaşan Ad Kültürü", *Millî Folklor*, S 101.

- KURT, Yılmaz (1990). "Kozan (Sis) Sancağı'nda Kişi Adları", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C 5, S 1.
- KURT, Yılmaz (1991). "Adana Sancağı Kişi Adları", *DTCF Dergisi*, XV, S 26.
- KURT, Yılmaz (1992). "Türk Erkek Şahıs Adları", *Bellekten*, S 218.
- KURT, Yılmaz (1993). "Adana'da 1572 Yılında Kullanılan Türk Erkek Şahıs Adları", *TTK Bellekten*, C 57, S 218.
- KURT, Yılmaz (1993). "Sivas Sancağında Kişi Adları," *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S 4.
- KURT, Yılmaz (1994). "Kozan'da Şahıs Adları", *Bellekten*, C 58, S 223.
- KURT, Yılmaz (1995), "Çorum Sancağı Kişi Adları (XVI. Yüzyıl)", *Bellekten*, C 59, S 224.
- KURT, Yılmaz (1995). "Çorumlu Kazası Kişi Adları (XVI. Yüzyıl)", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S 6, Ankara.
- KURT, Yılmaz (1996). "Osmanlı Tahrir Defterlerinin Onomastik Değerlendirilmesinde Uygulanacak Metod", *Osmanlı Araştırmaları*, C XVI, İstanbul.
- KURT, Yılmaz (2000). "XVI. Yüzyılda Gerede Kazâsında Kişi ve Yer Adları", *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yılında Geçmişten Günümüze Gerede*, Gerede: Gerede Belediye Başkanlığı Yayınları.
- KURT, Yılmaz (2005). "1525 Tarihinde Adana Sancağında Türkçe Kişi Adları Üzerine", *Bal- Tam Türklük Bilgisi*, S 2, Prizren.
- KURT, Yılmaz (2008). "Osmanlı Ermenilerinde Türkçe Kişi Adları", *Prof. Dr. Yavuz Ercan'a Armağan*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- KUVAKICKE, Shiratori (1945). "Kaghan Unvanının Menşei", *Bellekten*, Ankara.
- KÜTÜK, Ahmet (2018). "Selçuklu Dünyasının Antroponimik Haritası (Selçuklu Çağında Ad Koyma Geleneği Hakkında Bazı Tespitler)". *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S 6.
- MEMMEDLİ, Yunus (1994). "Eski Türkçede Şahıs Adları ve Unvanları", *TDAY Bellekten*.
- MENEKŞE, Metin (2016). "XIX. Yüzyıl Ortalarında Eskişehir Kasabasında Aile Adları", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Güz (25).
- METİN, Rafet (2012). "XVIII. Yüzyılın Başlarında Nevşehir'de Kullanılan Şahıs Adları Üzerine Bir İnceleme", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C 31, S 52.
- MƏMİYEV, T. (1971). "Adam Atları ve Olarıñ Gelip Çıkışı Hakkında", *Türkmenistanıñ Halk Magarıfı*, Aşgabat.
- MUNKACSI, Bernat (1967). "Die Bedeutung des Names der Türken (Türk İsimlerinin Anlamı)", *Körösi Csoma-Archivum*, I: 59.
- MUSTAFA, Celal (2001). "Kosova'nın Gilan Şehrinde Kişi ve Yer Adları", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S 173.

- [MÜFTÜOĞLU], Ahmet Hikmet (1931). “Kaya Han mı, Kayı Han mı?”, *Türk Yurdu*, IX, 2.
- NAKİP, Mahir (1985). “Oruç Reis’in İsmine Dair”, *Türk Kültürü*, XXIII, 261.
- NAMIK, Hüseyin (1956). “Antroponomi: Eski Türklerde Ad Takma Âdetleri”, *İş ve Düşünce*, 22.
- NAMİ, Hasan (1960). “Havza’da Adlarla İlgili Gelenekler”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C 6, S 134.
- NASKALİ, Emine Gürsoy (2013). “İki Cins Ortak Olan Kişi Adları”, *Yeni Türkiye*, C 9, S 55.
- NOYAN, Bedri (1983). “Ad Vermede Gelenekler: Türkçe İnsan ve Aile Adları Hakkında”, *Türk Kültürü*, S 226.
- OĞUZ, Mustafa (2000). “Dağıstan Milletlerinde İnsan İsimleri”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, C 2, S 6.
- OKAY, M. Orhan (2000). “İnsanlığın Ortak Adları”, *Türk Dili*, S 584.
- ONGAN, Halit (1956). “Şer’iyye Sicillerinde Geçen Türkçe Kişi Adları”, *Türk Etnografya Dergisi*, S 1.
- ONGAN, Halit (1962). “XV’inci Yüzyıla Ait Bursa Şer’iyye Sicillerinde Geçen Bazı Türkçe Kişi Adları”, *Türk Etnografya Dergisi*, S 4.
- ORKUN, Hüseyin Namık, (1924). “Türk Büyükleri veya Türk Adları” *Millî Mecmua*, Yıl 1, S 12.
- ORKUN, Hüseyin Namık, (1934). “Has İsimlerin Tetkiki”, *Yeni Türk*, 25.
- ORKUN, Hüseyin Namık, (1942). “Eski Türklerde İsmi Kudsiyeti”, *Çınaraltı*, 3, 60.
- ORKUN, Hüseyin Namık, (1954). “İsmi Kudsiyeti”, *Türk Yurdu*, I, 2.
- ORKUN, Hüseyin Namık, (1956). “Eski Türklerde Ad Takma Âdetleri”, *İş ve Düşünce*, 32.
- ORKUN, Hüseyin Namık, (1969). “Eski Türklerde İsim Verme”, *Varlık*, 11, 169.
- ORTAYLI, İlber (1984). “Eski Osmanlı Adları”, *Tarih ve Toplum*, 7.
- OSMONKULOV, C. (2001) “İsmin Ayt, Kim Ekenindi Aytıp Berem”, *Erkin Too*, 17 Ağustos 2001, Bişkek.
- OY, Aydın (1959). “Dede Korkut Kitabında Kahramanların Ad Almaları”, *Türk Dili*, C 9, S 99.
- OY, Aydın (1992). “Türk Romanında Ad Verme Geleneği”, *Yusuf Atılğan Armağanı*, İstanbul.
- ÖGEL, Bahaeddin (1971). “Toğrıl Bey’in Adı Hakkında”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 3.
- ÖKSÜZ, Yusuf Ziya (1981). “İslamiyet Sonrası Türklerde Ad Verme Geleneği”, *Millî Kültür*, C 2, S 9.

- ÖNDER, Ali Rıza (1954). "Hınıs'ta İnsan İsimleri", *Türk Folklor Araştırmaları*, C 3, S 69.
- ÖNDER, Ali Rıza (1955). "Göle'de İnsan İsimleri", *Türk Folklor Araştırmaları*, C 4, S 74.
- ÖNEN, Ragıp (1959). "Bor Halil Nuri Bey Kütüphanesindeki Mahkeme-i Şeriye Sicilleri ve Bunlarda Görülen Türkçe Kişi ve Köy İsimleri", *Türk Etnoğrafya Dergisi*, S 3.
- ÖNERTOY, Olcay (1967). "Mithat Cemal Kuntay'ın Namık Kemal Adlı Eserinin Şahıs ve Eser Adları İndeksi", *Bellekten*, C 31, S 122.
- ÖRNEK, Sedat Veyis (2015). "Türk Folklorunda Ad Seçme ve Ad Koyma", *Folklor/Edebiyat*, S 82.
- ÖZBİLGİN, Tarık (1956). "Türk Antroponimisine Ait Bazı Materyeller", *İş ve Düşünce*, 8.
- ÖZDEL, Adil (1967). "Doğum Çocuk Üstüne Gelenekler, İnançlar", *Türk Folklor Araştırmaları*, C 10, S 214.
- ÖZER, Z. B. (2014). "Antroponim Çevirisinin Kültürdilbilimsel Yönü" (çev. S. Acar), *Kültürdilbilim*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- ÖZKAN, Fatma (1995). "Selcen Adı Hakkında", *Türk Dili*, S 524.
- ÖZLÜ, Zeynel (2007). "19. Yüzyılda Göynük Kırsalında Kullanılan Sülale ve Erkek Kişi Adları", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S 41, Ankara.
- ÖZLÜ, Zeynel (2009). "19. Yüzyılda Düzce ve Akçakoca Kazalarında Kullanılan Aile ve Kişi Adları", *Erdem*, S 53.
- ÖZMEN, Murat (1967). "Türklerde Ad Verme Göreneği ve Türk Adları", *İlgaz*, C 6, S 72.
- ÖZTELLİ, Cahit (1953). "Zile'de Doğum ve Âdetleri", *Türk Folklor Araştırmaları*, C 2, S 47.
- ÖZTÜRK DAĞABAKAN, Fatma (2010). "Türk ve Alman Toplumlarında Adlar ve Sahipleri" *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (2).
- ÖZTÜRK, İsmail (1983). "Yenikent Köyünde Çocuklara Ad Koyma ve Çocuğa İlişkin İnanmalar -Uygulamalar", *Türk Folkloru Araştırmaları:1982*, Ankara.
- ÖZYETGİN, A. Melek (2001). "Türk Ad Bilimine Malzemeler: Kitabı'l-İdrak li Lisani'l-Etrak'te Kişi Adları", *Bilig*, S 19.
- RASONYİ, Laszlo (1934). "Türk Özel Adlarının Kaynakları", *Türkoloji dergisi*, C I.
- RASONYİ, Laszlo (1939). "Selçuk Adının Menşesine Dair", *Bellekten no. 10'dan ayrı basım*, İstanbul.
- RASONYİ, Laszlo (1940). "Tuna Havzasında Kumanlar", *Bellekten no. 11-12'den ayrı basım*, İstanbul.
- RASONYİ, Laszlo (1963). "Türklükte Kadın Adları" *TDAY Bellekten 1963*,

- RASONYİ, Laszlo (1968). "Türk Özel Adları ve Leksikografyası", *TDK Bilimsel Bildiriler*, Ankara.
- RASONYİ, Laszlo (1969). "Kuman Özel Adları", *Türk Kültürü Araştırmaları dergisi*, III-IV.
- RASONYİ, Laszlo (1971). "Türklerle İlgili Has İsimler", *Tarihte Türklük*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- RASONYİ, Laszlo (1976). "The Psychology and Categories of Name Giving Among the Turkish Peoples", *Hungaro-Turcica*, Budapest.
- SAADİYEV, Ş. M. (1989). "Kategorialnaya Differentsiatsiya Azerbaycanskih Antroponimov = Categorical Differentiation of Azerbaijan Personal Names", *Sov'yetskaya Türkologiya*, 3.
- SAKAOĞLU, Saim (1991). "Türklerde Ad ve Ad Verme Gelenekleri", *Türk Aile Ansiklopedisi I*, Konya.
- SAKAOĞLU, Saim (1994). "Çocuklara Ad Konulmasında Görülen Yenilikler", *Türk Dili*, S 508.
- SAKAOĞLU, Saim (1995). "Anadolu'da Bölgelere Has Kişi Adları", *Türk Dili*, S 520.
- SAKAOĞLU, Saim (2007). "Çocuklarımıza Nasıl Yeni Adlar Koyuyoruz?", *Türk Dili*, S 668.
- SAMOYLOVIÇ, A. (1957). "Kazak Kelimesi Hakkında", (çev. Saadet Çağatay), *TDAY Belleten 1957*, Ankara.
- SANÇAR, Nejdet. "Türk Adları", *Ötüken*, S 10.
- SARITAŞ, Hülya (2009). "Balıkesir Üniversitesi Öğrencilerinin Günümüzdeki Adlar ve Ad Verme Hakkındaki Görüşleri", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S 21.
- SARIYEV, Berdi ve SARIYEVA, Gülalek, *Şahıs Adları Destanı I, II, III, IV* <https://www.turkmens.com/Dersat/Ozelisim.htm>
- SCHIMMEL, Annemarie (1989). *Islamic Names*, Edinburg: Edinburg Universty Press.
- SEBZECİOĞLU, Turgay (2003). "Türkçedeki Adlara Dizim, Biçim ve Anlam Açıklarından Bir Bakış", *Türk Dili*, S 621.
- SEVİNÇ, Necdet (1983). "Gaziantep'te Yer Adları ve Türk Boyları, Türk Aşiretleri, Türk Oymakları", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S 26.
- SİNANOĞLU, Samim (1957). "Özel İsimler ve Baş Harflerinin Yazılışı", *Türk Dili*, VI, 69.
- SOPİYEVA, G. K. (1971). "Voprosu o Klassifikatsii Antroponimov Turkmenskogo Yazıka" - İzvestiya AN TSSR, *Seriya Obşestv. Nauk*, No.:1.
- SOPİYEVA, G. K. (1972). "Türkmen Antroponimleriniñ Tarıhından", *Türkmenistanıñ Halk Mağarifi*, No.: 4.

- SOPİYEVA, G. K. (1978). "Leksiçeskie İstočniki Liçnih İmen u Turkmen (Türkmen Şahıs Adlarının Kelime Kaynakları)." *Onomastika Sredney Azii*. Akademiya Nauk, Moskova.
- SÖYLEMEZ, Faruk (2002). "Rişvan Aşireti'nin Cemaat, Şahıs ve Yer Adları Üzerine Bir Değerlendirme", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S 12.
- SÜMER, Faruk (1984). "Eski Türklerde İsim Koyma Geleneklerinden: Adsız", *Millî Kültür* S 47.
- SÜMER, Faruk (1989). "Kaçarlar Devrinde Türkçe Şahıs Adları", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, C 4, S 38.
- SÜMER, Faruk (1990). "Göktürkler'de Adlar", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S 68.
- ŞEN, Semra (2010). "Türklerde Ad Verme Törenleri, Adların Önemi, Ad Verme ile İlgili Gelenek ve İnançlar", *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S 6.
- ŞENEL, Mustafa (2017). "Gençliğin Adıyla İmtihani", *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (Türklad)*, C 1, S 1.
- TACİRMURATOĞLU, A. (1984). "Kazak Tilinin Söz Durağı", (Türkiye Türkçesine aktaranlar: Hasan Oraltay, Saadet Pınar, Nuri Yüce), *Türk Dünyası Araştırmaları*, S 30.
- TAHSİN, Hasan (1960). "Samsun'da Adlarla İlgili İnanmalar", *Türk Folklor Araştırmaları*, Ağustos.
- TAKLAMAKANLI, Abdurrauf Polat (1996). "Uygur Kişi Adları Üzerine" (çev. Alimcan İneyet), *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S 1.
- TANER, Nuri (1984). "Anadolu'da Kadınların Erkeklerine Taktıkları Adlar", *Türk Folkloru*, V, 60.
- TAŞ, Hülya (2005). "Uludağ Üniversitesindeki Öğrenci Adları Üzerine Yapılan Bir Araştırma", *Millî Folklor*, S 65.
- TAVKUL, Ufuk (1990). "Karaçay-Malkar'da Kişi/Soy Adları ve Soy Damgaları", *Türk Yurtları*, 4.
- TAZEBEYOĞLU, Sait (1940). "Kiliste Ad Verme Âdetleri", *Halkbilgisi Haberleri Mecmuası*, C 9, S 99.
- TEMİR, Ahmet (1983). "Türkçe Kül-tigin ve Moğolca Otçigin Adları ile İlgili Tartışmalar Üzerine", *Şükrü Elçin Armağanı*, Ankara.
- TIDIKOVA, N. N. (2004). "Altay Kahramanlık Destanlarındaki Kadın İsimlerinin Dil Bakımından Tahlili", *Bilig*, S 31.
- Tirebolulu Alparslan (1329). "Türk Adı Araştırmalarından: Edebâli, *Türk Yurdu*, 4, 41.
- TRYJARSKİ, Edward (1977). "Turkic Names for Mushrooms-native Terms and Loan Words (Türedilerden Türkçe Adlar-Yerli İsimler ve Alıntı Kelimeler)", *Memoires de la Societe Finno Ougrienne*, CLVIII: 24.
- TULUCU, Süleyman (1982). "Divanu Lugat-it-Türk'te Kadın İçin Kullanılan Sözler", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S 16.

- TURAN, Osman (1941). "Çingiz Adı Hakkında", *TTK Belleteri*, C V, Ankara.
- TURAN, Osman (1942). "İlig Unvanı Hakkında", *Türkiyat Mecmuası*, VII-VIII, İstanbul.
- TURAN, Osman (1944). "Türkân Değil, Terken", *Türk Hukuk Dergisi I*, Ankara.
- TUŞ, Muhittin. "Kırgızlarda Şahıs Adları", Bişkek.
- "Türk Erkek Adları", *Ötüken*, İstanbul, Şubat 1965, (İmzasız).
- "Türk Kadın Adları", *Ötüken*, İstanbul, Ocak 1965, (İmzasız).
- TÜRKMEN, Seyfullah (2009). "Atasözü ve Deyimlerde Yaşayan Kişi Adları", *Dil Araştırmaları*, C 4, S 4.
- TÜTENGİL, Cavit Orhan (1958). "Ata Sözcüklerimizde Geçen İnsan ve Yer Adları", *İş ve Düşünce*, XXIV.
- UCA, Alaaddin (2004). "Türk Toplumunda Ad Verme Geleneği", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S 23.
- UĞUR, Ahmet (1991). "Türkmen ve Aşağarlarda Ad Verme veya Adlandırma Âdetleri", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, C 5, S 55.
- ULUOĞLU, Suzan (2010). "Kulikovo Savaşı Üzerine Yazılan Eserlerde Türkçe Kökenli Kişi Adları (Antroponimler)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S 28.
- UYGUR, Mete (1973). "Gaziantep ve Çevresinde İnsan İsimlerindeki Değişmeler ve Değişik İnsan İsimleri", *Folklor Doğru*, S 27.
- UYĞUR, Sinan (2013). "Artvin İli Sarıbudak Köyü Ağzındaki Kişi Adları ile Bunlarda Meydana Gelen Ses Değişimleri" *Diyalektolog- Ağız Araştırmaları Dergisi*, S 7.
- UYĞUR, Sinan (2017). "1595 Tarihli Defter-i Mufassal-ı Livâ-i Ahışha'da Geçen Türkçe Kökenli Kişi Adları Üzerine" *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, S 2.
- UYSAL, İdris Nebi (2017). "Adlar ve Ad Verme Geleneği Üzerine Bir Araştırma: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Örneği", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S 60.
- ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir (1963). "Türklerde Ad Verme ile İlgili Âdet ve İnanmalar", *Türk Kültürü*, S 10, Ankara.
- ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir. "Türklerde Ad Verme, Türk Adları", *Türk Folklor Araştırmaları*, S 175, Ankara.
- ÜNAL, Recai (1995). "Türk Kültür Sisteminde Kimi İnsan Adları ve Bir Adlandırma İlkesi", *Dil Dergisi*, 34.
- YALÇINKAYA, Betül (2015). "Almanca ve Türkçe Ad Verme Geleneği", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C 55, S 1.
- YALGIN, Ali Rıza (1955). "Barak ve Burak", *Türk Folklor Araştırmaları*, Ekim.
- YALGIN, Rıza Ali (1941). "Gazi Antep'te Ad Verme Âdetleri", *Halkbilgisi Haberleri Mecmuası*, C 10, S 112.

YALGIN, Rıza Ali (1977). "Kadın İsimleri-Ad Takma Derneği", *Cenupta Türkmen Oymakları II*, Ankara: Millî Eğitim Basımevi.

YALTKAYA, Şerafettin (1937). "Türk Adları ve Türkmenler", *Ülkü*, S 52.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin ve İZGİ, Özkan, (1983). "1445 Yılında Ordu ve Yöresinde Kullanılan Şahıs Adları", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Şükrü Elçin Armağanı*, Ankara.

YETİŞEN, Rıza (1972). "Köyde Doğum ve Ad Verme", *Türk Folklor Araştırmaları*, C 4, S 279.

YILMAZ, H. Kâzım (1934). "Her Türkün Adı Öz Türkçe Olmalıdır", *Öz Dilimize Doğru*, S 17.

YILMAZ, İbrahim (2017). "Geçmişten Bugüne Ankara'da Kişi Adları ve Bunların Tarihî Süreç İçinde Değerlendirilmesi", *ASOS Journal Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S 62.

YILMAZ, Yaşar (2001). "Ad Koyma Geleneğimizde Yunus Emre", *Türk Dili*, S 600.

YUND, Kerim (1958). "Atatürk'e Verilen Ad ve Sanlar", *Türk Dili*, VIII, S 86.

YUND, Kerim (1967). "Atasözlerimizde Kişi Adları", *Türk Yurdu*, C 6, S 4.

YUND, Kerim (1967). "Atatürk'ün Ad Verme Yanı", *Türk Dili*, XVII, 194.

YUND, Kerim (1979). "Türk Atasözlerinde Kişi Adları", *Türk Halkbilim Araştırmaları Yıllığı 1977*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

YUND, Kerim (1981). "Kişi Adlarında Renk", *Türk Folkloru*, II, 22.

YURTTAŞ, Hüseyin (2005). "Dönemler, Toplumsal Değişim ve Kişi Adları", *Çağdaş Türk Dili*, C 17, S 205.

YUSUFOĞLU, Mehmet (1949). "Şer'iyeye Sicil Defterlerinde Türkçe Kişi Adları", *Anıt*, S 3.

YUSUFOĞLU, Mehmet (1949). "Şer'iyeye Sicil Defterlerinde Türkçe Kişi Adları", *Anıt*, S 4.

YUSUFOĞLU, Mehmet (1949). "Şer'iyeye Sicil Defterlerinde Türkçe Kişi Adları", *Anıt*, S 6.

ZENGİN, Dursun (1999). "Almanya'daki Türk Ad Verme Geleneği Üzerine", *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, Yıl 7, S 18.

7. Bildiriler

ACIPAYAMLI, Orhan (1992). "Türk Kültüründe Ad Koyma Folklorunun Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi", *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Ankara.

ADİLOV, M. (1990). "Antroponimlerin Tarihi Müqayiseli Tedqiqine Dair", *Azərbaycan Onomastikası Problemləri III*, Bakı.

AKALIN, Ş. Hâluk (1989). "Saltuk-nâme'de Ad Verme Hadiseleri", *III. Millî Türk Halk Edebiyatı ve Kongresi (Bildiri)*, Konya.

AKKAYA, Nevin (1998). "Dadaloğlu'nun Şiirlerindeki Tarihi Olaylar ve Bu Olaylarda Yer Alan Özel Kişi Adları", *III. Uluslararası Halk Kültürü Bilgi Şöleni*, Adana.

ALPTEKİN, Ali Berat (1989). "Halk Hikâyelerinde Kahramanlara Nasıl Ad Verilmektedir?", *III. Millî Türk Halk Edebiyatı ve Kongresi (Bildiri)*, Konya.

AMANOĞLU, Ebulfez Kulu (1994). "Manas'ın Kişi Adlarında Eski Türk İnançlarının İzleri" *XII. Türk Tarih Kongresi: Ankara 12-16 Eylül 1994*, C II.

BOZYİĞİT, A. Esat (1997). "Balıkesir'in Bazı İlçelerinde Kişi Adlı Sokak İsimleri", *I. Halkbilimi Bilgi Şöleni Bildirileri*, Ankara.

CAPAROV, Şerali ve KAZIEV, Nurbek (1996). "Manas Destanındaki Eski Antroponimler (Eski Adlar)", *VI. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri*, Eskişehir.

CƏMŞİDOV, Ş. (1986). "Kitabi Dədə Qorqud'da Şəxs Adları", *Azərbaycan Onomastikası Problemləri I*, Bakı.

CIKIA, Marika (2002). "Gürcistan Vilayətinin Mufassal Defterinde (1595) Kullanılan Öz Türkçe Adlar", *XIII. Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiriler*, Ankara.

CUMBUR, Müjgan (1989). "İnançtan Geleneğe İstanbul'da Ad Verme Âdeti", *III. Millî Türk Halk Edebiyatı ve Kongresi*, Konya.

ÇOBANOV, Madat Namazoğlu (1988). "Azərbaycan Dilinde Antroponomik Hədəsələr", *Azərbaycan Onomastikası Problemləri II*, Bakı.

DEMİREZ GÜNERİ, Aysun (2011). "Yeni Uygur Türkçesinde Fiillerden Türetilmiş Kişi Adları", *VI. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri (25-28 Eylül 2011)* Erzurum.

DOĞRU, Mecit (1986). "Kür Nehri Boylarında Şahıs ve Aile Adları ile Lakapların Arzettiği Özellikler", *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri II*, Ankara.

ERGUN, Metin (1989). "Alpamış Destanının Varyantlarında Ad Verme Geleneği ve Bu Geleneğin Türk Kültürü İçindeki Yeri", *III. Millî Türk Halk Edebiyatı ve Kongresi (Bildiri)*, Konya.

ERGUN, Metin (1997). "Manas Üçlemesinde Ad Verme Geleneği ve Bu Geleneğin Türk Kültürü İçindeki Yeri", *Manas 1000 Bişkek Bildirileri*. Ankara.

ƏLİYEV, H. (1988). "AntroponimikVariantlar", *Azərbaycan Onomastikası Problemləri II*, Bakı.

ƏLİYEV, H. (1990). "Qədim Türk Şəxs Adlarının Quruluşça Növləri", *Azərbaycan Onomastikası Problemləri III*, Bakı.

ƏLİZADƏ, H. (1986). "Kitabı Dədə Qorqud Antroponimiyasının Etimoloji Esasları", *Azərbaycan Onomastikası Problemləri I*, Bakı.

GÖZAYDIN, Nevzat (1979). "Yabancı Ülkelerde Türk Çocuklarına Verilen Adlar", *II. Millî Türkoloji Kongresi Bildirileri (5 Şubat 1979)*, İstanbul.

GÖZAYDIN, Nevzat (1982). "Federal Almanya'daki İşçilerimiz Arasında Gelenek Değişiklikleri Üzerine-Ad Verme ve Örnekleri-", *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C IV, Ankara.

GÜLENSOY, Tuncer (1981). "Eski Türk ve Moğol Kadın Adları Üzerine", *IV. Millî Türkoloji Kongresi (19-23 Ekim 1981)*, İstanbul.

GÜLENSOY, Tuncer (1988). "Eski Türk ve Moğol Şahıs Adlarının Cumhuriyet Dönemindeki Görünümü", *IX. Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiriler II (21-25 Eylül 1981)*.

GÜLENSOY, Tuncer (1989). "Türkistan Türklerinde 'Ad' Toyu", *III. Millî Türk Halk Edebiyatı ve Kongresi*, Konya.

HACIYEV, M. (1988). "Kitabı Dədə Qorqud'da İşlenen Bir Neçə Antroponim Haqqında", *Azərbaycan Onomastikası Problemləri II*, Bakı.

HALIQOVA, R. (1988). "Kitabi-Dədə Qorqud'da Antroponimlərin Struktur-Semantik Təhlili", *Azərbaycan Onomastikası Problemləri II*, Bakı.

HƏSƏNOV, H. (1988). "Azərbaycan Antroponimləri Qafqaz Xalqlarının Sistemində", *Azərbaycan Onomastikası Problemləri II*, Bakı.

İNAN, Mehmet Mehdi (1993). "Tapu Tahrir Defterlerindeki Şahıs Adları Hakkında Notlar", *III. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi*, Ankara.

İSMAYILOVA, S. (1986). "Şəxs Adlarının Bir Forması Haqqında", *Azərbaycan Onomastikası Problemləri I*, Bakı.

KAKUK, Zsuzsa (1988). "16-17. Yüzyıl Macar Kaynaklarındaki Türk Kişi Adları", *VI. Milletlerarası Türkoloji Kongresi (19-23 Eylül 1988)*, İstanbul.

KARAHAN, Leyla (2008). "Türkçe Dinî Anlamlı Bazı Kişi Adlarını Ekle Değiştirme Geleneği", *The 51st Meeting of the Permanent International Altaistic Conference (PIAC 51)*, Bükreş.

KHAZİYEVA, Guzaliya (2018). "Türk ve Tatar İsim Verme Geleneklerinde 'Korkutucu Adlar'", *I. Uluslararası Mersin Sempozyumu (1-3 Kasım 2018)*, Mersin.

QULİYEV, Ə. (1986). "Orxon-Yenisey Abidələri və Kitabı Dədə Qorqud Destanlarındakı Antroponimlərin Tipoloji Hususiyətləri", *Azərbaycan Onomastikası Problemləri I*, Bakı.

KURT, Yılmaz (1993). "Tapu Tahrir Defterlerine Göre Ayaş'ta Kişi Adları", *Ayaş ve Bünyâmin Ayaşî, (Tarihte- Günümüzde Ayaş ve Bünyâmin Ayaşî Sempozyumu, Bildiriler)*, Ankara.

KURT, Yılmaz (1998). "İskilip Kazasında Yer ve Kişi Adları (XVI. Yüzyıl)", *Türk Tarihinde İz Bırakan İskilipli Alimler Sempozyumu (23- 25 Mayıs 1997)*, İskilip/Çorum.

KURT, Yılmaz (2000). "XVI. Yüzyılda Harput Kişi Adlarının Işığında Bölgenin Sosyal Yapısı Üzerine Bazı Gözlemler", *Fırat Üniversitesi'nin 25. Kuruluş Yıldönümünde I. Milletlerarası Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Güvenlik ve Huzur Sempozyumu Bildirileri*, Elazığ.

- KURT, Yılmaz (2006). "Mardin Sancağı Kişi Adları", *I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, C I, İstanbul.
- KURT, Yılmaz (2009). "Giresun Kişi Adlarında Tarihî Gelişim", *Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu (9- 11 Ekim 2008)*, C I, Ankara.
- KURT, Yılmaz (2012). "Yabanabad Kazası Kişi ve Yer Adları" *Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, C I, Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- KURT, Yılmaz (2014). "Bodrum Kazasında Kişi Adları", *3. Uluslararası Her Yönüyle Bodrum Sempozyumu (30 Ekim –1 Kasım 2013)*, *Bodrum, Bildiriler*, C 2, İzmir.
- KURT, Yılmaz (2015). "Tokat Şehri Kişi Adları (XVI. Yüzyıl)", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildiriler*, C I, Ankara.
- MELİKOV, Tofik Davudoğlu (1992). "Azerbaycan Türkçesinde Soy Adları", *Uluslararası Dil Kongresi 1992*, C 24, Ankara: TDK Yay.
- OYGAR, Kâmil (1989). "Türkiye Antroponimisinde Kişi Adı Değişimiyle İlgili Bazı Tesbitler", *III. Millî Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi (16- 17 Ekim 1989)*, Konya.
- ÖLMEZ, Mehmet (2010). "Eski Uygur ve Çin Kaynakları Işığında Orhon Yazıtlarında Geçen Yer ve Kişi Adları", *Orhon Yazıtlarının Bulunuşundan 120 Yıl Sonra Türklük Bilimi ve 21 Yüzyıl Konulu III. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu, (26-29 Mayıs 2010)*, C II, Ankara.
- ÖZTÜRK, Ali (1989). "Anonim Edebiyatımızda Ad Verme Geleneği ve Psikososyal Niteliği", *III. Millî Türk Halk Edebiyatı ve Kongresi*, Konya.
- ÖZTÜRK, Jale (2004). "Türkçede Ad Koyma Geleneğinde Değişimler", *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II*, Ankara: TDK Yayınları: 855.
- SADIQOV, Z. A. (1988). "Azərbaycan Antroponimiyasında Cins Kateqoriyası", *Azərbaycan Onomastikası Problemleri II*, Bakı.
- SAKAOĞLU, Saim (1984), "İnsan Adlarından Kaynaklanan Yer Adlarımız", *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara.
- SAKAOĞLU, Yurdanur (1989). "Anadolu Eşrafında Ad Verme Geleneği" , *III. Millî Türk Halk Edebiyatı ve Kongresi*, Konya.
- SAKAOĞLU, Saim (2010). "Orhun Anıtlarından Günümüze Süzülen Birkaç Erkek Adı", *Orhon Yazıtlarının Bulunuşundan 120 Yıl Sonra Türklük Bilimi ve 21 Yüzyıl Konulu III. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu, (26-29 Mayıs 2010)*, C II, Ankara.
- TOYGAR, Kâmil (1989). "Türkiye Antroponimisinde Kişi Adı Değişimiyle İlgili Bazı Tespitler", *III. Millî Türk Halk Edebiyatı ve Kongresi*, Konya.
- TURAL, Güzin (2004). "Mahbubü'l – Kulüb'de Kişi Ad ve Unvanları", *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II*, Ankara: TDK Yayınları: 855

TÜRKMEN, Fikret (2004). "Türk Destanlarında ve Halk Hikâyelerinde Şahıslara, Kabilelere ve Yerlere Ad Verilmesi İnancı", *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II*, Ankara: TDK Yayınları: 855.

ÜLKATAŞIR, M. Şakir (1976). "Türkiye Türklerinde Ad Verme ile İlgili Gelenek ve İnançlar", *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri C IV*, Ankara.

VEYİSOV, B. (1980). "Adam Atlarındaki Variantlılık Hakkında Bellikler", *Türkmen Dilinin ve Dialektologiyasının Meseleleri*, Aşgabat.

VEYİSOV, B. (1980). "Adam Atlarının Resmî ve Resmî Dəl Ulanılışındaki Kəbir Ayratınlıklar", *Türkmen Dilinin ve Dialektologiyasının Meseleleri*, Aşgabat.

YAKICI, Ali (1989). "Gevher Nesibe Sağlık Eğitim Enstitüsü (Ankara) Öğrencilerinin Adları Üzerine Bir Değerlendirme", *III. Millî Türk Halk Edebiyatı ve Kongresi*, Konya.

YALÇINER, Necla (2004). "Türkçede Son Çocuğa Verilen Adlar", *4. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II*, Ankara: TDK Yay.: 855.

8. Gazete yazıları

ARVASI, Seyyid Ahmet (1987). "Türkçe Kökenli İsimler Meselesi", *Türkiye gazetesi*, 12 Nisan 1987.

AYDİL, Erol (1989). "Ad Koymanın İncelikleri", *İstanbul Bayram gazetesi*, 14 Temmuz 1989.

AZAK, Gürbüz (1995). "Adınız Ne?" *Türkiye gazetesi*, 13 Mart 1995.

CAPAROV, Şerali (1976). "Canı Tarmak-Antroponimika: Elgilüü Adam Attarın İzildöögü İlim", *Mugallimder Gazetesi*, 28 Haziran 1976, Bişkek.

ÇOTUKSÖKEN, Yusuf (1987). "Ad Takmada Karmaşa", *Güneş gazetesi*, 25 Haziran 1987.

HALICI, Feyzi (1960). "Türk Kadın ve Erkek İsimleri", *Özdemokrat Konya*, 1 Mayıs 1960.

HALMAN, Talat S. (1990). "Adım, Soyum" *Milliyet gazetesi*, 17 Eylül 1990.

ÖZDEMİR, Abdülkadir (1987). "Enis Türk İsmi Değil mi?", *Tercüman gazetesi*, 19 Kasım 1987.

ÖZYÖRÜK, Mukbil (1987). "İsimlerimiz", *Tercüman gazetesi*, 29 Eylül 1987.

RASONYI, Lazslo (1934). "Türk Has İsimleri", *Hâkimiyet-i Milliye*, 10-11 Nisan 1934, Ankara.

SAKAOĞLU, Saim (1979). "Erkek Çocuklarımıza Nasıl Ad Veriyoruz?", *Dadaş Gazetesi Eki*, 12 Kasım 1979.

SAKAOĞLU, Saim (1979). "Günümüzde Çocuklarımıza Nasıl Ad Veriyoruz?", *Dadaş (Halkın Sesi) gazetesi*, 8 Ekim 1979.

SOYSAL, İlhami (1991). "Çocuğun Adı", *Milliyet gazetesi*, 4 Aralık 1991.

ŞENOCAK, Yusuf (1982). "Anadolu Erkeğinin Kadınına Yakıştırdığı 99 Ad", *Hürriyet gazetesi (8. Gün Eki)*, 4 Nisan 1982.

ULAY, Ömer (1985). “Kökenleri Türkçe Olmayan Adlarımız”, *Karaman'ın Sesi gazetesi*, 24 Aralık 1985.

9. Genel ağıdaki kişi adları sözlükleri

Kişi Adları Sözlüğü

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=%20kisiadlari
(Erişim tarihi: 27.12.2018)

En Çok Kullanımda Olan Erkek İsimleri ve İlk 100 İsim İçindeki Sıralaması

En Çok Kullanımda Olan Kadın İsimleri ve İlk 100 İsim İçindeki Sıralaması

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059 (Erişim tarihi: 26.12.2018)

Türkçe Adlar Sözlüğü

<http://www.suatozer.com/tdh-turkce-adlar-sozlugu-2/> (Erişim tarihi: 25.12.2018)

İsminin Anlamını Ara

<https://www.isminin anlamini ara.com/turkce-isim-ara.aspx> (Erişim tarihi: 26.12.2018)

Ansiklopedik İsim Sözlüğü

http://www.beyazitcamii.com/Isim%20Sozlugu/Isim_Sozlugu.htm (Erişim tarihi: 24.12.2018)

Öz Türkçe Erkek İsimleri

https://www.turktarih.com/öz_Türkçe_İsimler.html (Erişim tarihi: 24.12.2018)

Öz Türkçe Kız İsimleri

https://www.turktarih.com/öz_Türkçe_Kız_İsimleri.html (Erişim tarihi: 24.12.2018)

Türk Balaları İçin Göktürkçe Ad Önerileri

<https://turkcetarih.com/turk-balalari-icin-gokturkce-ad-onerileri/> (Erişim tarihi: 23.12.2018)

Türkçe İsimler

<http://www.isimler.web.tr/turkce+isimler.html> (Erişim tarihi: 23.12.2018)

A'dan Z'ye Bütün İsimlerin Anlamları

<https://www.forumalevv.com/isimler-sozlugu/153282-a-dan-zye-butun-isimlerin-anlamlari-dev-arsiv.html> (Erişim tarihi: 23.12.2018)

Bebek İsimleri

<https://bebekisimleri.weebly.com/> (Erişim tarihi: 23.12.2018)

Erkek Bebek İsimleri

<https://www.bebek.com/erkek-bebek-isimleri/> (Erişim tarihi: 23.12.2018)

Kız Bebek İsimleri

<https://www.bebek.com/kiz-bebek-isimleri/> (Erişim tarihi: 23.12.2018)

İsmi Didikle

<http://www.ismididikle.com/> (Erişim tarihi: 25.12.2018)

Abhaz, Çeçen, İnguş, Kumuk, Dağıstan, Adige, Kabardin, Çerkes İsimleri

<http://mirsaro.com/abhaz-isimleri/> (Erişim tarihi: 25.12.2018)

<http://mirsaro.com/cecen-ve-ingus-isimleri/> (Erişim tarihi: 25.12.2018)

<http://mirsaro.com/kumuk-isimleri/> (Erişim tarihi: 25.12.2018)

<http://mirsaro.com/dagistan-isimleri/> (Erişim tarihi: 25.12.2018)

<http://mirsaro.com/adige-kabardin-cerkes-isimleri/> (Erişim tarihi: 25.12.2018)

10. Yazılım/Uygulama

İsimler Sözlüğü

<https://www.gezginler.net/indir/isimler-sozlugu.html> (Erişim tarihi: 25.12.2018)

İslami Çocuk İsimleri ve Anlamları

<https://apk.support/app-tr/com.farid.muslimbaby.name> (Erişim tarihi: 25.12.2018)

Bebek İsimleri (GÖKTUNA, Selçuk)

<https://itunes.apple.com/tr/app/bebek-i-simleri/id1222409059?l=tr&mt=8> (Erişim tarihi: 25.12.2018)

İsim Analizi (YOLOĞLU, Cem)

<https://itunes.apple.com/tr/app/i-sim-analizi/id1037981316?l=tr&mt=8> (Erişim tarihi: 25.12.2018)

İsim Analizi (GÜNER, Erman)

<https://itunes.apple.com/tr/app/i-sim-analizi/id1440433673?l=tr&mt=8> (Erişim tarihi: 25.12.2018)

Adımı Sen Koy (SARI, Serhat)

<https://itunes.apple.com/tr/app/adımı-sen-koy/id1232342707?l=tr&mt=8> (Erişim tarihi: 25.12.2018)

İsimler ve Anlamları

<https://play.google.com/store/apps/details?id=com.kksal55.isimlerveanlamlari> (Erişim tarihi: 25.12.2018)

Bebek İsimleri

<https://play.google.com/store/apps/details?id=com.unlembilisim.bebekisimleri> (Erişim tarihi: 24.12.2018)

İsim Analizi

<https://play.google.com/store/apps/details?id=com.snstu.nameanalysisisimanalizi> (Erişim tarihi: 24.12.2018)

Bebek İsimleri Türkiye

<https://play.google.com/store/apps/details?id=nl.neh1.babynamentr> (Erişim tarihi: 24.12.2018)

İsimler Kitabı

<https://apk.support/app-tr/com.ismlar.kitobi> (Erişim tarihi: 24.12.2018)

Özbek İsimlerinin Anlamları

<https://apk.support/app-tr/uzbek.names>

Kaynakça

Bozyiğit, A. Esat (1995). Türk Adbilimi Bibliyografyası (Türkiye’de Yayımlanan Çalışmalar (Deneme), Ankara: Ayyıldız Yayınları.

Caferoğlu, A. (1959). “Dedem Korkut Hikâyelerinin Antroponim Yapısı”, TDAY Belleten, S 180.

Sakaoğlu, S. (2001), Türk Ad Bilimi I (Giriş), Ankara: TDK Yayınları: 780.

Keleş, D. (1996). Türk Adbilimi Bibliyografyası (Yayımlanmamış YL Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Journal of Strategic Research in Social Science (JoSRess)

ISSN: 2459-0029

www.josress.com

2018 © All Rights Reserved

Evaluation of the Performances of Provinces in Turkey in Terms of Cultural Values*

Şenol ALTAN¹ & Ayşe EDİZ²

Keywords

Culture,
Cultural
Performance,
Provinces,
Entropy,
MAUT.

Abstract

Today, the cultural structure and cultural level of a society creates a social awareness both nationally and internationally while helping to provide a dynamic and innovative economic power that helps to increase employment and income. The proper planning, marketing and use of cultural assets that a country possesses will influence in a large field of activities ranging from economics, social communication, arts activities, local imagery, tourism to cultural industry. These influences created by cultural assets are defined as cultural economies, which are a subfield of economic science. All cultural activities examined within the context of the cultural economy increase cultural expansionism and consequently it makes it possible to aware local and national richness. If the article is in English, it is not mandatory to use the Turkish abstract. However, if the article language is Turkish, the English abstract must be written. One of the main objectives of all economic units is to maintain their presence in the market where intense competition is taking place and to reach the better one. In this competitive environment, the performance of economic units do not only concern itself but also all the units related to itself. In order to improve the performance of a system, it may sometimes be necessary to select the most appropriate one from among the compatible options and sometimes contradictory options. In such cases, where multiple and often conflicting options exist, multi-criteria decision-making (MCDM) techniques can facilitate the decision-making process. MCDM is a procedure of selecting from potential decision criteria according to absolute and abstract criteria or qualities. The importance weights of the alternative criteria for achieving the aim may vary. Models for MCDM methods describe the ordering of optimal decision alternatives according to the weights of various criteria. In this study, cultural performances of the provinces in Turkey are measured and compared quantitatively. To this end, entropy and MAUT techniques of the MCDM methods are used and the provinces are ranked according to their cultural performances.

Article History

Received
27 Feb, 2019
Accepted
17 Mar, 2019

* Bu çalışma, 6. Uluslararası Bilim, Kültür ve Spor Kongresi'nde sunulan "Türkiye'deki Illerin Kültürel Veriler Açısından Performanslarının Entropi Ve MAUT Yöntemleriyle Degerlendirilmesi" başlıklı bildiri genişletilerek hazırlanmıştır.

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0002-4260-0966. Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, senol.altan@hbv.edu.tr

² ORCID: 0000-0003-3307-3380. Dr. Öğr. Üyesi. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, ayseediz@gmail.com

Türkiye'deki İllerin Kültürel Veriler Açısından Performanslarının Değerlendirilmesi*

Anahtar Kelimeler
Kültür,
Kültürel Performans,
İller,
Entropi,
MAUT.

Özet

Günümüzde bir toplumun sahip olduğu kültürel yapı ve düzeyi hem ulusal hem de uluslararası alanda sosyal bir farkındalık yaratabilirken aynı zamanda istihdam ve gelir oluşturmaya yardımcı olan dinamik ve yenilikçi ekonomik bir güç de yaratmaktadır. Bir ülkenin sahip olduğu kültürel varlıkların doğru kullanılması, planlanması ve pazarlanması ekonomik getiriden, sosyal iletişimden, sanat faaliyetlerinden, yerel imajdan, turizme ve kültür endüstrisine uzanan geniş bir faaliyet alanında etki yaratacaktır. Kültürel varlıkların yarattığı bu etkiler, ekonomi biliminin bir alt alanı olan kültür ekonomisi adı altında tanımlanmaktadır. Kültür ekonomisi çerçevesinde incelenen tüm kültürel aktiviteler kültürel yayılmacılığı artırmakta ve bunun sonucu olarak da yöresel ve ulusal zenginliğin fark edilmesini olanaklı hale getirmektedir. Tüm iktisadi birimlerin temel amaçlarından biri de yoğun rekabetin yaşandığı piyasada varlıklarını sürdürme ve daha iyi olana ulaşmaktır. Var olan bu rekabet ortamında iktisadi birimlerin göstereceği performans sadece kendisini değil, kendisi ile ilgili tüm birimleri yakından ilgilendirmektedir. Bir sistemin performansını artırmak için bazen birbiri ile uyumlu, bazen de birbiri ile çelişen seçenekler arasından en uygun olanın seçilmesi gerekebilir. Bu şekilde çoklu ve genellikle birbiri ile çelişen seçeneklerin olduğu durumda çok kriterli karar verme teknikleri (ÇKKV) karar alma sürecini kolaylaştırabilmektedir. ÇKKV, somut ve soyut kriterlere veya niteliklere göre potansiyel karar kriterlerinden seçim yapma işlemidir. Amacı sağlamaya yönelik alternatif kriterlerin önem ağırlıkları farklılık gösterebilir. ÇKKV yöntemlerindeki modeller çeşitli kriterlerin ağırlıklarına göre optimal karar alternatiflerinin sıralanmasını tanımlarlar. Bu çalışmada Türkiye'deki illerin kültürel performanslarının ölçümü ve karşılaştırılması nicel olarak yapılmış, bunun için de ÇKKV yöntemlerinden olan entropi ve MAUT teknikleri kullanılarak iller kültürel performanslarına göre bir sıralamaya tabi tutulmuştur.

Makale Geçmişi

Received
27 Şubat 2019
Accepted
17 Mart 2019

1. Giriş

En genel anlamda bireylerin içerisinde yaşadıkları sosyal çevre ve şartlar olarak tanımlanabilen kültür, bir toplumun ya da sosyal grubun, ayırt edici maddi, manevi, entelektüel ve duygusal özelliklerinin bir kümesi olarak kabul edilmelidir. Kültür kapsamı içinde; her türlü sanatsal faaliyet, yaşam tarzı, birlikte yaşama yolları, değer sistemleri, gelenekler ve inançlar dahil edilebilir. Kültür, insan topluluklarının bir arada yaşamalarını sürdürmeye yönelik olarak tasarlanmış oldukları değerler ve normlar sistemi olarak tanımlanabilir.

Bir toplumun sahip olduğu kültürel yapı ve düzeyi hem ulusal hem de uluslararası alanda istihdam ve gelir oluşturmaya yardımcı olan dinamik ve yenilikçi ekonomik bir güçtür. Buna bağlı olarak ekonomik büyümede ve sosyal dışsallığın üretilmesinde önemli bir etkidir. Kültürel ve yaratıcı sektörler, yarattıkları katma değer ile ülkelerinin sürdürülebilir ekonomik kalkınmalarının sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Kültür unsurlarının tümünü kapsayan alanlar, kültür sektörlerinin dolaylı ve doğrudan katkılarının tümünü içeren sektörlerin gelişmelerine yardımcı olup, turizm ve tanıtım hizmetleri yoluyla kent ekonomilerini destekleyip güçlendiren rekabetçi bir alan oluşturmak açısından önemlidir. Günümüz ekonomisinde ülkeler, gelişme stratejilerini kültür üzerine kurgulamaktadırlar. Kültür alanı topluluklar arası yaşamın var olabilme kurgularının denendiği sosyal bir iletişim kanalıdır. Bu kurguların deneyim inovasyonu yolu ile ihraç edilebilir olması, ülkenin kültür stratejilerinin başarısı ile bağlantılıdır. Kültür; ekonomik getiriden, sosyal iletişimden, sanat faaliyetlerinden, yerel imajdan, turizme ve kültür endüstrisine uzanan geniş bir alanda faaliyet

göstermektedir. Kültür ekonomisi kültürel yayılmacılığı, yöresel ve ulusalın zenginliğini fark etmeyi sağlamakta, özgünlüğü ve belleğin küresel yayılmacılığını da olanaklı hale getirmektedir. Kültür, ülkelerin hem kendini tanıtmaya ve kültürel bellekte imgeler yolu ile iz bırakmaları, hem de maddi gelir elde etme açısından önem arz etmektedir.

Kültür ekonomisi, girdisi yaratıcı ve kültürel emek olan, çıktısı ise fikri mülkiyet hakları ile korunan ürünler, eserler, etkinlikler ve ürünlerin tüketici ile buluşmasını sağlayan endüstriler toplamıdır. Kültürün ekonomik bir faaliyet alanı olarak görülmesi onun değerini düşürmemekte, tam tersine kültürün ekonomik değeri, onların iletişim değerlerini ve etki alanlarını artırmaktadır. Kültür ekonomisi alanında yapılan faaliyetler, ülkenin kültürel çeşitliliğini ve zenginliğini koruduğu gibi ekonomik etkinliğini de olumlu olarak yönlendirme kabiliyetine sahiptir. Toplumların kültür ekonomisi kapsamında faaliyet gösteren sektörel gelişmeleri sağlayabilmeleri ve bu sektörleri yönetebilmeleri, ancak ilgili istatistiksel göstergelerin sağlıklı bir şekilde seçilmesi ve veri bankasının yapılandırılması ile mümkün olabilecektir.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO) ile Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (EUROSTAT) kültür istatistikleri öncü grubunu (LEG-kültür) oluşturarak kültür göstergelerinin ne olması gerektiğinin tanımını yapmışlardır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) da bu bağlamda Türkiye için bu istatistikleri yayınlamaktadır.

Türkiye’de kültür ekonomisi kapsamında yapılan çalışmalarda kültür ekonomisi alanındaki gelişmeler ve yansımalar, bilimsel verilerden yola çıkarak kültürel yatırım ve tanıtım politikalarına ilişkin hedefler belirlemek önem arz etmektedir. Bu çalışmada yerel ekonomilerin değerler toplamının kültür ekonomisi üzerindeki etkisi incelenerek, kültürel birikimlerin ekonomik olarak değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada, küresel ekonomi içinde önem kazanan itici güçler olan kültürel birikimler, ekonomiye sağlayacağı katkıyı kültür ekonomisinin öğeleri açısından incelenerek bölgeler ve iller arası farklılıklar üzerinde durulmaktadır.

2. Literatür İncelemesi

Çalışma kapsamında kullanılan entropi ve MAUT yöntemlerinin her biri tek başına beraber ya da farklı yöntemlerle birlikte birçok araştırmacı tarafından farklı konuların ele alınmasında kullanılmıştır.

Chen vd. (2015) çalışmalarında Çin’de yoksul olan on dört bölgeyi değerlendirmeye alarak ekonomik kalkınma, sosyal kalkınma, üretim ve yaşam, yoksullukla mücadelede ilerleme gibi kriterleri Entropi yöntemi ile değerlendirerek, yoksullukla mücadelenin etkilerinin ölçümünü yapmışlardır. Zhang vd. (2015), yeraltı sularının sürdürülebilirliğinin değerlendirilmesi ve geliştirilmesi için AHP (Analytic Hierarchy Process) ve Entropi yöntemlerini kullanarak sosyoekonomik talep, ekoloji ve çevre, yeraltı kaynakları gibi kriterlerin ağırlıklarını hesaplamışlardır. Shemshaid vd. (2011) çok kriterli karar verme yöntemleri ile tedarikçi seçimi için kriter ağırlıklarının belirlenmesinde Entropi yöntemini kullanmışlardır. Çalışmada; ürün kalitesi, işbirliği kurma çabası, tedarikçilerin teknik düzeyi, teslimat süresi, fiyat ve maliyet gibi kriterler dikkate

alınmıştır. Çakır ve Perçin (2013), Ar-Ge performansının ölçümünde entropi ağırlıklarını TOPSIS yöntemiyle birlikte kullanmışlardır. Öztel vd. (2012) ile Tunca vd. (2016) performans değerlendirmede, Konuşkan ve Uygun (2014) akıllı telefon seçimi işleminde, Ülkeryıldız vd. (2011) inşaat firmalarının iş güvenliği başarımlarının ölçülmesinde entropi ağırlıklarını kullanmışlardır. Çınar'ın (2004) çalışmasında nesnel ağırlıkların belirlenmesi için entropi yöntemi kullanılmıştır. Bostancı vd. (2006), kentsel silüetin çeşitlilik açısından değerlendirilmesinde entropi yöntemini kullanmışlardır. Çalışmada farklı ülkelerden kent silüetlerinin estetik açıdan çeşitli özelliğinin entropi yöntemi ile değerlendirilmesi anlatılmıştır.

Lopes ve Almedia (2015), petrol ve gaz endüstrisine dayalı bir portföy projesi seçiminde MAUT yöntemini kullanmışlardır. Kapur vd. (2015) çalışmalarında yazılımların en önemli uygulamalarından biri olan yazılımların güvenlik analizi sürümünün belirlenmesi için yeni bir model geliştirilmiştir. Bunun için birden fazla sürümü olan yazılımlarda güvenilirlik, maliyet, teslim süresi ve arıza yoğunluğu fonksiyonu gibi kriterleri ele alarak MAUT yöntemini kullanmışlardır. Alp vd. (2015) çalışmalarında kurumsal sürdürülebilirlik performansının ölçümü için entropi yöntemi ile MAUT yöntemini kullanarak performans ölçümünü yapmışlardır. Ahmed ve Lam'ın (2014) çalışmasında bir üretim tesisinde en etkili malzeme taşıma ekipmanını seçmek için MAUT ve Monte Carlo simülasyonu yöntemlerini kullanmışlardır. Türkoğlu ve Uygun (2014) çalışmalarında, Çukurova bölgesel havaalanı yer seçimini MAUT ve VIKOR yöntemleri ile tespit etmişlerdir. Konuşkan ve Uygun (2014) MAUT yöntemi ile günümüz akıllı telefonlar arasından en çok fayda sağlayan telefonun seçilmesine ilişkin bir çalışma yapmışlardır.

3. Çok Kriterli Karar Verme

Tüm iktisadi birimlerin temel amaçların biri de piyasada varlıklarını sürdürme ve daha iyi olana ulaşmaktır. Günümüzün artan rekabet ortamında bu amaç daha da önem kazanmaktadır. Çünkü var olan bu rekabet ortamında iktisadi birimlerin göstereceği performans sadece kendini değil, kendisi ile ilgili tüm birimleri yakından ilgilendirecektir. İktisadi birimlerin performansları ise alacakları kararlara bağlıdır. Bir iktisadi birimin "iyi" ve "başarılı" kararlar alması onun piyasadaki performansını artıracığından rekabet şansını da artıracaktır (Çınar, 2004: 13). Alınan kararların performans üzerindeki etkisinin bilinebilmesi için performansın ölçülebilir olması gerekmektedir. Performans, bir amaç doğrultusunda planlı olarak ortaya konulan tüm çabaların değerlendirilmesi anlamına gelmektedir ve ölçülmesi kişi, grup, işletme, ülke v.b. tüm iktisadi birimler için yapılabilir. Performans ölçümü; ürünlerin, hizmetlerin veya işlemlerin gerçekleştirilmesinde izlenen yolun bir program dahilinde tarafsız olarak ölçülmesidir. Performans ölçümü, bir faaliyetin etkinliğinin miktarının belirlenmesi süreci olarak tanımlanabilir. Bir karar verici, sistemin performansını artırmak için bazen birbiri ile uyumlu bazen de birbiri ile çelişen seçenekler arasından en uygun olanı seçmek zorunda kalabilmektedir. Bu şekilde çoklu ve genellikle birbiri ile çelişen seçeneklerin olduğu durumda çok kriterli karar verme teknikleri karar alma sürecini kolaylaştırabilmektedir (Bülbül ve Köse, 2011: 72).

Karar verme, olası alternatifler arasında en iyi olanı bulma olarak ifade edilmekle birlikte, her alanda en önemli problemlerden birisi olarak düşünülmektedir. Karar verme; bir karar vericinin karşılaştığı bir sorun ya da sonradan sorun

oluşturabilecek bir durum karşısında, farklı çözüm alternatiflerini belirlemesi ve bunlar arasından birini ya da birkaçını seçerek uygulamaya koyması süreci olarak tanımlanmaktadır (Yaraloğlu, 2010: 3). Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) ise somut ve soyut kriterlere veya niteliklere (özelliklere) göre potansiyel karar seçeneklerinden en iyisinin seçimiyle ilgilenmektedir. ÇKKV’de çoklu ve genellikle birbiriyle uyuşmayan kriterlerin olduğu durumlarda bir probleme çözüm getirecek karar verme süreci ele alınmaktadır. ÇKKV problemleri birçok alternatif içinden seçim yapmayı gerektiren bir işlemdir ve karar vericiye göre değişen öneme sahip kriterleri kapsayabilmektedir. Kriter ağırlıklarının belirlenmesi, amaca göre her bir kriterin diğerlerine göre öneminin belirlenmesidir.

ÇKKV yöntemleri belirlenen kesin alternatifler içerisinde bir alternatifin seçilmesi için kullanılır (Öztürk ve Batuk, 2006: 1). Bu yöntemlerdeki modeller, bir optimal sonuç bulmaktan ziyade, çeşitli kriterlere göre optimal karar alternatiflerinin sıralanmasını ve sıralama işlemlerini tanımlarlar. Karar problemleri genel olarak birden fazla kriter içerir ve klasik ÇKKV algoritmaları kullanılarak da çözülebilirler. Uygulamalarda entropi ve MAUT, kullanılan ÇKKV yöntemlerindedir (Karakışoğlu, 2008: 17)

4. Yöntemler

Bu bölümde çalışmada kullanılan yöntemler ve özellikleri hakkında bilgi verilecektir.

4.1. Entropi Ağırlık Yöntemi

Entropi yöntemi, alt kriter ağırlığını hesaplamak için kullanılır. Shannon Entropisi olarak da anılan bu kavram, doğa bilimlerinde sistemin düzensizliğinin ölçüsü olarak kullanılan termodinamiğin ikinci yasası olan entropi, bilgiyle ilgili olarak kullanıldığında belirsizliğin düzeyini belirlemektedir (Han-Liu vd., 2015: 218). Bu haliyle entropi, bilginin boyutu ve kalitesi açısından bir ölçüttür ve verinin sağladığı bilginin etkinliğinin göstergesi olarak kullanılabilir. Çok kriterli karar verme yöntemlerinde entropi ölçütü, ağırlıkların objektif olarak hesaplanması için kullanılan bir yöntemdir. Bir kriter için hesaplanan entropi değerinin büyük olması, alternatifler arasındaki farkların küçük olmasından kaynaklanır ve bu kriterin karar için az bilgi sağladığını belirtir. Bu nedenle entropi ağırlığı küçük değer alır (Wang-Lee, 2009: 8982). Shannon ve Weaver (1948), entropi kavramını olasılık teorisi açısından bilginin içerisindeki belirsizliğin ölçülmesi olarak tanımlamışlardır (Abdullah ve Otheman, 2013: 26). Entropi yönteminin adımları şu şekilde verilebilir (Shannon, 1948: 10-14):

Adım 1: Karar Matrisinin (A) Oluşturulması:

Karar matrisinin satırlarında, performansları sıralanmak istenen karar birimleri, sütunlarında ise karar vermede kullanılacak değerlendirme kriterleri yer alır. A matrisi karar verici tarafından oluşturulan başlangıç matrisi olup, eşitlik (1)’deki gibidir.

$$X = \begin{bmatrix} x_{11} & \dots & x_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{m1} & \dots & x_{mn} \end{bmatrix} \quad (1)$$

Adım 2: Karar Matrisinin Normalizasyonu:

Karar matrisinin normalizasyonu eşitlik (2) ile hesaplanabilir.

$$r_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sum_i^m x_{ij}} \quad (2)$$

Burada;

i: alternatif değeri,

j: kriter değeri,

r_{ij} : normalize edilmiş değerler.

Adım 3: Entropi Değerlerinin Hesaplanması:

Entropi değerleri eşitlik (3) ile bulunabilir.

$$e_j = -k \sum_{i=1}^m r_{ij} \ln r_{ij} \quad (3)$$

Burada;

$$k = (\ln(m))^{-1}$$

k : entropi katsayısı,

r_{ij} : normalize edilmiş değerler,

e_j : j. kriterin entropi değeri.

Adım 4: Ağırlık Değerlerinin Hesaplanması:

Ağırlık değerleri eşitlik (4) ile hesaplanabilir.

$$w_j = \frac{(1 - e_j)}{\sum_i^m (1 - e_j)} \quad (4)$$

w_j : ağırlık değeri,

e_j : entropi değeri (Tunca vd., 2016: 4-5).

4.2. MAUT Yöntemi

MAUT, birbiri ile çatışan birden fazla ölçütü olan problemlere ilişkin maksimum faydanın elde edilmesini amaçlamaktadır (Kul, 2012: 34). Bu yöntem hem niteliksel hem de niceliksel kriterler temel alınarak en faydalı alternatifin bulunmasına yönelik kullanılan bir yöntemdir. Yöntemde öznel veriler hesaplanabilir hale getirilerek en çok fayda sağlayan alternatifin bulunması

amaçlanır. MAUT yönteminin adımları aşağıdaki gibidir (Konuskan ve Uygun, 2014: 1405-1406):

Adım 1: Kriterlerin ve Alternatiflerin Belirlenmesi:

Karar problemine konu olan kriterler(a_n) ve kriterlerin seçilmesinde yardımcı olacak alternatifler/kriterler (x_m) belirlenmelidir.

Adım 2: Ağırlık Değerlerinin Belirlenmesi:

Alternatiflerin doğru şekilde değerlendirilmesini sağlayan ve önceliklerin belirlendiği ağırlık değerlerinin (w_j) ataması yapılır. Tüm (w_j) değerlerinin toplamı 1'e eşit olmalıdır.

$$\sum_j^n w_j = 1 \quad (5)$$

Adım 3: Karar Matrisinin Belirlenmesi:

Kriterlerin değer ölçülerinin ataması yapılır. Bu atama nicel kriterler için nicel değerler olurken nitel kriterler için ikili karşılaştırmalar göz önünde bulundurulur.

Adım 4: Normalize Edilmiş Fayda Değerlerinin Hesaplanması:

Atanan değerler karar matrisine yerleştirildikten sonra normalize etme işlemine geçilir. Normalizasyon işlemi öncelikle her nitelik için en iyi ve en kötü değerler belirlenerek en iyi değere "1", en kötü değere "0" değeri atanır ve diğer değerlerin hesaplanması için aşağıdaki eşitlik (6) kullanılır.

$$u_i(x_i) = \frac{x - x_i^+}{x_i^+ - x_i^-} \quad (6)$$

Bu eşitlikte kullanılan değişkenlerin anlamları şöyledir:

x_i^+ : alternatif için en iyi değer,

x_i^- : alternatif için en kötü değer,

x : hesaplanan satırdaki mevcut fayda değeri.

Adım 5: Toplam Fayda Değerlerinin Hesaplanması:

Normalizasyon işleminden sonra fayda değerlerinin belirlenmesi işlemine geçilir. Fayda fonksiyonu aşağıda eşitlik (7) ile gösterilebilir.

$$u_x = \sum_i^m u_i(x_i) * w_j \quad (7)$$

Burada;

u_x : alternatifin fayda değeri,

$u_i(x_i)$: her kriter ve her alternatif için normalize fayda değerleri,

w_j : ağırlık değerleri.

Eşitlik (6)'da gösterildiği gibi elde edilmiş her bir normalize değer, entropi yöntemi ile hesaplanan ağırlık değerleri ile çarpılarak MAUT yönteminin fayda matrisi oluşturulur.

Adım 6: Alternatiflerin Sıralanması:

Kriterlerin ağırlık toplamları alınarak her bir alternatifin ağırlıkları hesaplandıktan sonra alternatifler arasında en çok fayda sağlayan alternatif sıralaması yapılır.

5. Türkiye'de İl Bazında Kültürel Performansların Değerlendirilmesi

İllerin kültürel performanslarının ölçülmesi için öncelikle modelin değişkenlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Türkiye'deki tüm iller, kurulan modelin alternatif değişkenleri olarak tanımlanmıştır. Değişkenleri tanımlayan her bir il ve kodu Tablo1'de verilmiştir.

Tablo 1. Değişkenler ve Kodları

İller	İl Kodları	İller	İl Kodları	İller	İl Kodları
Adana	A1	Edirne	A28	Malatya	A55
Adıyaman	A2	Elazığ	A29	Manisa	A56
Afyonkarahisar	A3	Erzincan	A30	Mardin	A57
Ağrı	A4	Erzurum	A31	Mersin	A58
Aksaray	A5	Eskişehir	A32	Muğla	A59
Amasya	A6	Gaziantep	A33	Muş	A60
Ankara	A7	Giresun	A34	Nevşehir	A61
Antalya	A8	Gümüşhane	A35	Niğde	A62
Ardahan	A9	Hakkari	A36	Ordu	A63
Artvin	A10	Hatay	A37	Osmaniye	A64
Aydın	A11	İğdir	A38	Rize	A65
Balıkesir	A12	Isparta	A39	Sakarya	A66
Bartın	A13	İstanbul	A40	Samsun	A67
Batman	A14	İzmir	A41	Siirt	A68
Bayburt	A15	Kahramanmaraş	A42	Sinop	A69
Bilecik	A16	Karabük	A43	Sivas	A70
Bingöl	A17	Karaman	A44	Şanlıurfa	A71
Bitlis	A18	Kars	A45	Şırnak	A72
Bolu	A19	Kastamonu	A46	Tekirdağ	A73
Burdur	A20	Kayseri	A47	Tokat	A74
Bursa	A21	Kilis	A48	Trabzon	A75
Çanakkale	A22	Kırıkkale	A49	Tunceli	A76
Çankırı	A23	Kırklareli	A50	Uşak	A77
Çorum	A24	Kırşehir	A51	Van	A78
Denizli	A25	Kocaeli	A52	Yalova	A79
Diyarbakır	A26	Konya	A53	Yozgat	A80
Düzce	A27	Kütahya	A54	Zonguldak	A81

Modelin kurgusu için ikinci adım, modelin kriter değişkenlerinin belirlenmesidir. Kültürel performansı göstermesi açısından kütüphane, sit alanı ve müze, spor, eğitim, sinema, gelir ve erişilebilirlik göstergeleri altında toplamda 26 kriter kullanılmıştır. Tüm bu kriterlere ait veriler 2016 yılına ait olup TÜİK'den temin edilmiştir. Kriter değişkenleri ve kodları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Kriter ve Kodları

Ana Kriterler	Alt Kriterler	Kriter Kodları
kütüphane	Kütüphane	K1
	Materyal Sayı	K2
	Ödünç Verilen Materyal	K3
sit ve müze	Sit Alanı Sayısı	K4
	Taşınmaz Kültür Varlıkları Sayısı	K5
	Müze Sayısı	K6
	Ören Yeri Sayısı	K7
	Müze ve Ören Yeri Sayısı	K8
spor	Standyum Sayısı	K9
	Futbol Klübü Sayısı (Amatör + Profesyonel)	K10
spor bütçe	Spor Tesisi Yatırım Planı Proje Tutarı (*1,000,000)	K11
	Spor Tesisi Yatırım Planı 2016 Yılı Tahmini Küm. Harcamaları (*1,000,000)	K12
	Spor Tesisi İçin Harcanan Bütçe/Toplam Bütçe	K13
eğitim	Okur Yazar Nüfus Oranı	K14
	Okur Yazar Kadın Oranı	K15
	Yüksek Lisansve Doktora Nüfusun 30+Yaş Nüfusa Oranı	K16
mali	İldeki Tasarruf Mevduatının Türkiye İçindeki Payı	K17
	Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Aktif Çalışanların Toplam Oranı	K18
	İşgücüne Katılma Oranı	K19
	İstihdam Oranı	K20
erişilebilirlik	Hane Başına Sabit Genişbant İnternet Abone Sayısı	K21
	Kişi Başına Düşen Mobil Telefon Abone Sayısı	K22
	İlin Otoyol Ve Devlet Yollarına Göre Yük/Km Değerleri	K23
	Bin Kişiye Düşen Özel Otomobil Sayısı	K24
sinema	Sinema Salonu Sayısı	K25
	Sinema Gösteri Sayısı	K26
	Sinema Seyirci Sayısı	K27
tiyatro	Tiyatro Salonu Sayısı	K28
	Tiyatro Gösteri Sayısı	K29
	Tiyatro Seyirci Sayısı	K30
turizmtesisodayatak	Turizm Tesis Sayısı	K31
	Turizm Oda Sayısı	K32
	Turizm Yatak Sayısı	K33

5.1. Entropi Yöntemiyle Kriter Ağırlıklarının Bulunması

İllerin kültürel performanslarının değerlendirilmesi için her bir kriterin ağırlığının belirlenmesi gerekmektedir. Kriterlerin ağırlıklarının hesaplanması için entropi yöntemi kullanılmıştır. Yöntemin uygulama adımları aşağıdaki gibidir.

Adım 1: Karar Matrisinin (X) Oluşturulması: Karar matrisinin satırlarında, performansları sıralanmak istenen karar birimleri, sütunlarında ise karar vermede kullanılacak değerlendirme kriterleri yer alır. X matrisi karar verici tarafından oluşturulan başlangıç matrisi olup her bir il için 2016 yılına ait kriterlerin değerleridir. Karar matrisi Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Karar Matrisi

	K1	K2	K3	K31	K32	K33
A1	21	461405	96831		59	4502	9105
A2	12	223063	95028		18	1110	2218
A3	16	210771	140333		33	9362	20693
						
A79	2	37333	22942		15	1760	4404
A80	19	92345	42112		11	1035	2188
A81	7	158593	61545		15	1009	2073
Toplam	1137	23266599	9012110		4776	571597	1212793
Enbüyük	42	2174312	420760		909	233526	507518
Enküçük	2	26221	7708		1	32	64

Adım 2: Karar Matrisinin Normalizasyonu: Eşitlik (2) yardımıyla oluşturulan normalize edilmiş karar matrisi Tablo 4'deki gibidir.

Tablo 4. Entropi Yöntemine Göre Normalize Edilmiş Karar Matrisi

	K1	K2	K3	K31	K32	K33
A1	0,0185	0,0198	0,0107		0,0124	0,0079	0,0075
A2	0,0106	0,0096	0,0105		0,0038	0,0019	0,0018
A3	0,0141	0,0091	0,0156		0,0069	0,0164	0,0171
						
A79	0,0018	0,0016	0,0025		0,0031	0,0031	0,0036
A80	0,0167	0,0040	0,0047		0,0023	0,0018	0,0018
A81	0,0062	0,0068	0,0068		0,0031	0,0018	0,0017

Adım 3: Entropi Değerlerinin Hesaplanması: Her bir kriter için entropi değeri eşitlik (3) ile oluşturulmuştur.. Normalize edilmiş değerler ile bu değerlerin logaritmik değerleri çarpılarak toplanır. Bu toplam, en son “k” entropi katsayısı ile çarpılarak tabloya yerleştirilir. Burada entropi katsayısı “k”, ele alınan il sayısının logaritmik halidir. Sonuçlar Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Entropi Değerinin Hesaplanması

Kriterler	K1	K2	K3	K31	K32	K33
Entropi(E _j)	0,9605	0,9217	0,9429	0,7476	0,5717	0,5635

Adım 4: Ağırlık Değerlerinin Hesaplanması: Her bir kriterin ağırlık değeri eşitlik (4) yardımıyla oluşturulur. Ağırlık değerlerinin hesaplanması için hesaplanan entropi değerlerinin her biri “1” değerinden çıkarılarak toplanır. Daha sonra hangi kriter isteniyorsa o değer entropi değeri “1” değerinden çıkarılarak ilk hesaplanan toplama bölünerek ağırlık değeri bulunur. Sonuçlar Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Ağırlık Değerlerinin Hesaplanması

Kriterler	K1	K2	K3	K31	K32	K33	TOPLAM
Ağırlıklar(w _j)	0,0067	0,0133	0,0097	0,0429	0,0728	0,0742	1,00

Entropi yönteminden elde edilen ağırlıklar “0” ve “1” aralığında olmalı ve elde edilen ağırlıkların toplamı “1” değerini vermelidir.

Çalışma kapsamında kullanılan 26 adet kriter kütüphane, sit alanı ve müze, spor, eğitim, sinema, gelir ve erişebilirlik göstergeleri adı altında verilmiştir. Entropi yöntemi kullanılarak her bir kriterin ağırlık değeri hesaplanmıştır. Bu ağırlıklara göre kriterlerin sıralaması Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Kültürel Performansta Etkili Olan Kriterlerin Sıralaması

Sıra No	Kriter	Ağırlık	Sıra No	Kriter	Ağırlık	Sıra No	Kriter	Ağırlık
1	K33	0,07420	12	K5	0,04135	23	K2	0,01330
2	K29	0,07315	13	K28	0,04098	24	K10	0,01253
3	K32	0,07280	14	K12	0,03924	25	K3	0,00970
4	K30	0,06522	15	K22	0,03563	26	K1	0,00672
5	K17	0,06040	16	K11	0,03262	27	K24	0,00527
6	K27	0,05489	17	K13	0,02890	28	K16	0,00285
7	K26	0,04941	18	K8	0,02273	29	K18	0,00139
8	K25	0,04851	19	K9	0,02148	30	K20	0,00041
9	K21	0,04547	20	K6	0,01954	31	K19	0,00022
10	K7	0,04443	21	K4	0,01759	32	K15	0,00003
11	K31	0,04290	22	K23	0,01614	33	K14	0,00001

Bu kriterlere bakıldığında kültürel performansta en etkili olan kriterlerin ana başlık olarak turizm, tiyatro, sinema, mali durum, spor bütçesi, erişebilirlik ve sit ve ören alanlarının varlığı olduğu görülmektedir. Tüm ağırlıkların aritmetik ortalaması alındığında en önemli kriterler sırası ile turizm yatak sayısı, tiyatro gösteri sayısı, turizm oda sayısı, tiyatro seyirci sayısı, ildeki mevduat tasarruf oranı, sinema gösteri sayısı, sinema salonu sayısı, internet kullanım, ören yeri sayısı, turizm tesisi sayısı, taşınmaz kültür varlıkları sayısı, tiyatro salonu sayısı, spor tesisi için harcanan para, mobil telefon sayısı ve spor tesisi için ayrılan bütçe kriterleridir.

Eğitim, istihdam ve kütüphane ile ilgili kriterler kültürel performansta en az etkili olan kriterler olarak çıkmışlardır.

5.2. MAUT Yönteminin Uygulanması

İllerin kültürel açıdan gösterdikleri performanslarına göre sıralandırılmasında MAUT yöntemi kullanılmıştır. Entropi yöntemi ile her bir kriter için hesaplanan ağırlık değerleri MAUT yönteminde kullanılmıştır.

Adım 1: Kriterlerin ve Alternatiflerin Belirlenmesi:

Karar probleminin her bir alternatif ve kriterlerinin değerleri entropi yönteminde tanımlandığı gibidir.

Adım 2: Ağırlık Değerlerinin Belirlenmesi:

Alternatiflerin doğru şekilde değerlendirilmesini sağlayan ve önceliklerin belirlendiği ağırlık değerlerinin (w_j) ataması yapılır. Tüm (w_j) ağırlık değerlerinin toplamı "1" değerine eşit olmalıdır.

Entropi yöntemi ile bulunan ağırlık değerlerinin toplamının eşitlik (5)'e uygun olarak "1" değerine eşit olması gerekir. Bu durum zaten Tablo 6'da da verilmişti. İşlem kolaylığı nedeniyle burada da bir kez daha Tablo 8 olarak verilmiştir.

Tablo 8. Ağırlık Değerlerinin Toplamı

Kriterler	K1	K2	K3	K31	K32	K33	TOPLAM
Ağırlıklar(w_j)	0,0067	0,0133	0,0097	0,0429	0,0728	0,0742	1,00

Adım 3: Karar Matrisinin Belirlenmesi:

Her bir sütun için en iyi, en kötü değer atamalarının yapılması yani en iyi ve en kötü değerlerin belirlenmesi gerekir. Buradaki işlemlerde Tablo 3'deki bilgiler kullanılır.

Adım 4: Normalize Edilmiş Fayda Değerlerinin Hesaplanması:

Atanan değerler karar matrisine yerleştirilerek MAUT yönteminde normalize etme işlemine geçilir. Eşitlik (6) yardımıyla veriler normalize edilir. Normalizasyon işleminde öncelikle 3. adımda elde edilen sonuçlara göre her nitelik için en iyi ve en kötü değerler belirlenerek en iyi değere "1", en kötü değere "0" değeri atanır. Daha sonra diğer değerlerin hesaplanması için, hangi değer isteniyorsa o değer in o sütundaki en kötü değerden farkı, yine aynı sütundaki en iyi değer in en kötü değerden farkına bölünür. Sonuçlar Tablo 9'daki gibidir.

Tablo 9. MAUT Yöntemine Göre Normalize Edilmiş Karar Matrisi

	K1	K2	K3	K31	K32	K33
A1	0,4750	0,2026	0,2158		0,0639	0,0191	0,0178
A2	0,2500	0,0916	0,2114		0,0187	0,0046	0,0042
A3	0,3500	0,0859	0,3211		0,0352	0,0400	0,0407
.....							
A79	0,0000	0,0052	0,0369		0,0154	0,0074	0,0086
A80	0,4250	0,0308	0,0833		0,0110	0,0043	0,0042
A81	0,1250	0,0616	0,1303		0,0154	0,0042	0,0040

Adım 5: Toplam Fayda Değerlerinin Hesaplanması:

Eşitlik (7)'de gösterildiği gibi, elde edilmiş her bir normalize değer, entropi yöntemi ile hesaplanan ağırlık değerleri ile çarpılarak MAUT yönteminin fayda matrisini oluşturur. Bu matris Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. MAUT Yöntemine Göre Elde Edilmiş Fayda Matrisi

	K1	K2	K3	K31	K32	K33	Toplam
A1	0,0032	0,0027	0,0021		0,0027	0,0014	0,0013	0,0841
A2	0,0017	0,0012	0,0021		0,0008	0,0003	0,0003	0,0391
A3	0,0024	0,0011	0,0031		0,0015	0,0029	0,0030	0,0649
.....								
A79	0,0000	0,0001	0,0004		0,0007	0,0005	0,0006	0,0158
A80	0,0029	0,0004	0,0008		0,0005	0,0003	0,0003	0,0371
A81	0,0008	0,0008	0,0013		0,0007	0,0003	0,0003	0,0500

Adım 6: Alternatiflerin Sıralanması:

Alternatifler temelinde kriterlerin ağırlık toplamı alınır ve alternatiflerin puanları hesaplanır. Böylece alternatifler arasında en çok fayda sağlayan alternatif sıralaması yapılır. Tablo 10'daki sıralama değerleri dikkate alındığında aşağıdaki Tablo 11 verileri elde edilir.

Tablo 11. İllerin Kültürel Performansa Göre Sıralaması

Sıralama Sırası	İl Adı	Puan	Sıralama Sırası	İl Adı	Puan	Sıralama Sırası	İl Adı	Puan
1	İstanbul	0,7243	28	Diyarbakır	0,0578	55	Karaman	0,0320
2	Antalya	0,3352	29	Trabzon	0,0573	56	Van	0,0311
3	Ankara	0,3019	30	Şanlıurfa	0,0571	57	Bingöl	0,0298
4	İzmir	0,2519	31	Batman	0,0533	58	Amasya	0,0286
5	Muğla	0,2075	32	Edirne	0,0509	59	Giresun	0,0285
6	Bursa	0,1282	33	Zonguldak	0,0500	60	Iğdır	0,0284
7	Konya	0,1196	34	Erzincan	0,0487	61	Aksaray	0,0271
8	Mersin	0,1185	35	Kahramanmaraş	0,0479	62	Bilecik	0,0269
9	Samsun	0,1130	36	Uşak	0,0452	63	Bitlis	0,0252
10	Aydın	0,1106	37	Kütahya	0,0436	64	Düzce	0,0249
11	Nevşehir	0,0988	38	Karabük	0,0428	65	Mardin	0,0239
12	Balıkesir	0,0969	39	Isparta	0,0426	66	Kırşehir	0,0227
13	Eskişehir	0,0953	40	Ordu	0,0420	67	Rize	0,0224
14	Kocaeli	0,0943	41	Elazığ	0,0419	68	Sinop	0,0222
15	Sivas	0,0899	42	Bolu	0,0419	69	Şırnak	0,0216
16	Adana	0,0841	43	Kars	0,0410	70	Kırıkkale	0,0195
17	Gaziantep	0,0754	44	Adıyaman	0,0391	71	Muş	0,0195
18	Manisa	0,0753	45	Erzurum	0,0380	72	Çankırı	0,0178
19	Hatay	0,0694	46	Burdur	0,0373	73	Siirt	0,0160
20	Denizli	0,0693	47	Yozgat	0,0371	74	Yalova	0,0158
21	Kayseri	0,0691	48	Kastamonu	0,0368	75	Bartın	0,0129
22	Tekirdağ	0,0687	49	Niğde	0,0362	76	Artvin	0,0107
23	Malatya	0,0683	50	Kilis	0,0344	77	Gümüşhane	0,0100
24	Çorum	0,0672	51	Osmaniye	0,0334	78	Hakkari	0,0081
25	Afyonkarahisar	0,0649	52	Kırklareli	0,0330	79	Bayburt	0,0073
26	Çanakkale	0,0626	53	Tokat	0,0326	80	Tunceli	0,0056
27	Sakarya	0,0610	54	Ağrı	0,0326	81	Ardahan	0,0046

6. Sonuç

Kültür seviyesi bir birikimin sonucudur ve bir bireyin bir kesimin daha da ötesi bir toplumun yaşam biçimini, geleneklerini, değerlerini, kararlarını etkileyen önemli bir sosyal unsurdur. Teknoloji ve iletişimdeki gelişmeler ile kültürel bilgi birikimine ulaşılması daha kolaylaşmış, bu da özellikle yakın zamanda kültürel birikim ve faaliyetlerin hem ulusal hem de uluslararası alanda katma değeri yüksek mal ve hizmetlere dönüşmesine yol açmıştır. Bu kültürel mal ve hizmetlerin pazarlanması ile kültürel yayılmacılık artmakta ve bunun sonucu olarak da hem bölgesel hem de ulusal kültürel varlığın fark edilmesi olanaklı hale gelmektedir. Bu farkındalığın iyi kullanılması ve organize edilmesi ise bölge ve ulusal gelirin artması anlamında düşünülebilir.

UNESCO, kültür ekonomisi içinde yer alan mal ve hizmetleri kültürel ve ilgili alanlar başlığı altında tanımlamıştır. Kültürel alanlar kültürün üretimi ve yayılımını ifade eden faaliyetleri tanımlarken ilgili alanlar bu üretim ve yayılımın turizm ve sportif faaliyetlerle yapılanmasını içermektedir.

Bu çalışmada Türkiye'deki illerin kültürel performansları bir matematiksel model aracılığıyla hesaplanmıştır. Sayısal veriler için UNESCO'nun tanımından hareketle

kültürel ve ilgili alanlara ilişkin 26 gösterge kullanılmıştır. İl bazında derlenen bu veriler matematiksel olarak iki defa değerlendirilmiştir. İlk olarak entropi yöntemi ile göstergelerin ağırlıkları belirlenmiş, daha sonra MAUT yöntemi ile bu ağırlıklar kullanılarak iller, kültürel performanslarına göre sıralanmışlardır.

Göstergelerin ağırlıklarına bakıldığında Türkiye’de kültürel performansı değerlendirmede en etkili kriterlerin sırasıyla turizm yatak sayısı, tiyatro gösteri sayısı, turizm oda sayısı, tiyatro seyirci sayısı, ildeki mevduat tasarruf oranı, sinema gösteri sayısı, sinema salonu sayısı, internet kullanım, ören yeri sayısı, turizm tesisi sayısı, taşınmaz kültür varlıkları sayısı, tiyatro salonu sayısı, spor tesisi için harcanan para, mobil telefon sayısı ve spor tesisi için ayrılan bütçe olduğu görülmektedir. Eğitim, istihdam ve kütüphane ile ilgili kriterler kültürel performansta en az etkili olan kriterler olarak çıkmışlardır.

İllerin kültürel anlamda performansını ölçmek için hesaplanan performans katsayılarının ortalaması üzerinde kalan iller İstanbul, Antalya, Ankara, İzmir, Muğla, Bursa, Konya, Mersin, Samsun, Aydın, Nevşehir, Balıkesir, Eskişehir, Kocaeli, Sivas, Adana, Gaziantep, Manisa, Hatay, Denizli, Kayseri, Tekirdağ, Malatya, Çorum, Afyon, Çanakkale ve Sakarya’dır. Bu illere bakıldığında Nevşehir ve Sivas dışında tüm geri kalan illerin büyükşehir tanımı kapsamında olduğu görülmektedir. Kültürel anlamda performansı en düşük olan 15 il sırasıyla Ardahan, Tunceli, Bayburt, Hakkari, Gümüşhane, Artvin, Bartın, Yalova, Siirt, Çankırı, Muş, Kırıkkale, Şırnak, Sinopi ve Rize’dir.

Bölgesel olarak bakıldığında İstanbul, Ege Bölgesi, Marmara Bölgesi, Batı Anadolu Bölgesi, Akdeniz Bölgelerinin performansları yüksek çıkarken Orta Anadolu, Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin kültürel performanslarının düşük olduğu görülmektedir.

Bu çalışma Türkiye’de il bazında kültürel performansın değerlendirilmesi açısından matematiksel model olarak yapılan öncü bir çalışmadır. Kültürel performansın sayısal olarak ölçülmesi için etkili olan göstergelerin seçimi için UNESCO’nun kültür tanımından yola çıkılmış ve Türkiye için 26 göstergenin sayısal verisine ulaşılabilmektedir. Çalışma, daha fazla gösterge ile daha zengin hale getirilebilir.

Kaynakça

- Abdullah, L., & Otheman, A.(2013), A New Weight for Sub-Criteria in Interval Type-2 Fuzzy TOPSIS and Its Application, I. J. Intelligent Systems and Applications, 02, 25-33.
- Ahmed, A., & Lam, S. S.(2014), Material Handling Equipment Selection Using Multi-Attribute Utility Theory and Monte Carlo Simulation, Proceedings of the 2014 Industrial and Systems Engineering Research Conference.
- Alp, İ., Öztel, A., & Köse, M. S. (2015), Entropi Tabanlı Maut Yöntemi İle Kurumsal Sürdürülebilirlik Performansı Ölçümü: Bir Vaka Çalışması, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11(2), 65-81.

- Bostancı, S. H., & Ocakçı, M., Şekerci, S. (2006), Kentsel Silüetin Çeşitlilik Açısından Değerlendirilmesinde Entropi Yaklaşımı”, *Journal of İstanbul Kültür University*, 2, 83-95.
- Bülbül S., & Köse, A. (2011), Türk Gıda Şirketlerinin Finansal Performansının Çok Amaçlı Karar Verme Yöntemleriyle Değerlendirilmesi, *Atatürk Ü. İİBF Dergisi*, 10. Ekonometri Ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı, 71-97.
- Chen, W., Feng, D., & Chu, X. (2015), Study of Poverty Alleviation Effects for Chinese Fourteen Contiguous Destitute Areas Based on Entropy Method, *International Journal of Economics and Finance*, 7(4:2), 89-98.
- Çakır, S., & Perçin, S. (2013), AB Ülkeleri’nde Bütünleşik Entropi Ağırlık-TOPSIS Yöntemiyle Ar-Ge Performansının Ölçülmesi, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32(1), 77-95.
- Çınar, Y. (2004), Çok Nitelikli Karar Verme ve Bankaların Mali Performanslarının Değerlendirilmesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Doroodian, K., & Boyd, R. (2003), The Linkage Between Oil Price Shocks And Economic Growth With Inflation In The Presence Of Technological Advances: A CGE Model, *Energy Policy*, 3(31), No:10, 989-1006.
- EMEKLİER B., & ERGÜL N. (2010), “Petrolün Uluslararası İlişkilerdeki Yeri: Jeopolitik Teoriler ve Petropolitik”, *Bilge Strateji*, 2(3), 59-86. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, Yıl: 2016, Cilt: 7, Sayı: 14, ss.1-12 2010.
- Han, B., Liu, H., & Wang, R. (2015), Urban Ecological Security Assessment For Cities In The Beijing–Tianjin–Hebei Metropolitan Region Based On Fuzzy And Entropy Methods, *Ecological Modelling*, 318, 217-225. <http://doi.org/10.1016/j.ecolmodel.2014.12.015>
- Kapur, P. K., Singh, J. N. P., & Singh, O. (2015), Application of Multi Attribute Utility Theory in Multiple Releases of Software, *The Society for Reliability Engineering*, 6(1), 61-70.
- Karakaşoğlu, N. (2008), Bulanık Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ve Uygulama, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Sayısal Yöntemler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Denizli.
- Konuşkan Ö., & Uygun Ö. (2014), Çok Nitelikli Karar Verme (MAUT) Yöntemi ve Bir Uygulaması, *Akademik Platform, ISITES*, 18-20 Haziran, Karabük, 1403-1412.
- Kul, Y. (2012), Alışılmamış İmalat Yöntemlerinin Seçiminde Çok Kriterli Karar Verme Metotlarının Kullanılması, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Lopes, Y. G., & Almeida, A. T. (2015), Assessment of Synergies for Selecting A Project Portfolio in The Petroleum Industry Based on A Multi-Attribute Utility Function, *Journal of Petroleum Science and Engineering*, 126, 131-140.

- Öztel, A., Köse, M. S., & Aytekin, İ. (2012), Kurumsal Sürdürülebilirlik Performansının Ölçümü İçin Çok Kriterli Bir Çerçeve: Henkel Örneği, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 1(4): 32-44.
- Öztürk, D., & Batuk, F. (2006), Criterion Weighting In Multicriteria Decision Making, Journal of Engineering and Natural Sciences, vol:25, issue:1, 1.
- Shannon, C. E., (2014), A Mathematical Theory of Communication, The Bell System Technical Journal, 27, 10-14, 1948.
- Shemshadi, A., Shırazı, H., Toreihı, M., & Tarokh, M. J. (2011), A Fuzzy VIKOR Method for Supplier Selection Based on Entropy Measure for Objective Weighting, Expert Systems with Applications, 38, 12160-12167.
- Tunca, M. Z., Ömürbek, N., Cömert, H. G., & Aksoy, E. (2016), OPEC Ülkelerinin Performanslarının Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinden ENTROPİ ve MAUT İle Değerlendirilmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 7(14), 1-12.
- Ülkeryıldız, E., İlal, M. E., & Kale, S.(2011), İnşaat Firmalarının İş Güvenliği Başarım Düzeyinin Ölçülmesine Yönelik Entropi Tabanlı Bir Model, 3. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Sempozyumu, 21-23 Ekim, Çanakkale, 169-182.
- Türkoğlu, M., & Uygun, Ö.(2014), VIKOR-MAUT Yöntemleri Kullanılarak Çukurova Bölgesel Havaalanı Yeri Seçimi, ISITES, 1425-1433.
- Wang, T.C., & Lee, H. D.(2009), Developing A Fuzzy TOPSIS Approach Based On Subjective Weights And Objective Weights, Expert Systems with Applications, 36(5), 8980-8985. <http://doi.org/10.1016/j.eswa.2008.11.035>
- Yaralıoğlu, K. (2010), Karar Verme Yöntemleri, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Yardımcıoğlu, F., & Gülmez A.(2013), OPEC Ülkelerinde Hollanda Hastalığı: Petrol Fiyatları ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Ekonometrik Bir Analizi, Sosyoekonomi,117-140.
- Zhang, Y., Chen, J., Chen, Z., & Nie, Z. (2015), Improving Assessment Of Groundwater Sustainability With Analytic Hierarchy Process and information Entropy Method: A Case Study of The Hohhot Plain, China, Environment Earth Science, 73, 2353-2363.

**Journal of Strategic Research in Social Science
(JoSReSS)**

ISSN: 2459-0029

www.josress.com

2018 © All Rights Reserved

Distance Learners Metaphorical Images to Open Education

İlker USTA¹

Keywords

Open education,
metaphor, distance
learners.

Abstract

The aim of this study is to investigate metaphorical images of distance learner toward the concept of openeducation. The research has been conducted in line with the phenomenology pattern. The study group of the research consists of 41 distance learners who are student in a two year degree education program of Open Education Faculty. Data of the study were collected through the use of the prompt "By thinking about the characteristics of open education, I would like to resemble an to a living or inanimate entity, an object or anything because". Content analysis method was used to analyze the data. When research results are examined; 41 distance learners developed 32 different metaphors for openeducation. These metaphors are categorized into 7 conceptual categories with regard to their common features as "Necessary", "Change and Development", "Difficulty", "Information source", "Negative aspects", "Changeable and Unexpected" and "Size". 4 of the categories are positive and 3 of them are negative. When the results of the concept of openeducation are examined, it is seen that distance learners perceive open education as "Change and development". The most commonly used metaphor is "Second Spring".

Article History

Received
27 Feb, 2019
Accepted
17 Mar, 2019

Uzaktan Öğrenenlerin Açıköğretim Kavramına İlişkin Metaforik Algıları

Anahtar Kelimeler

Açıköğretim, metafor,
uzaktan öğrenen.

Özet

Bu araştırmanın amacı; uzaktan öğrenenlerin açıköğretim kavramına ilişkin metaforik algılarını ortaya koymaktır. Nitel bir yapıda olan araştırmada, olgu bilim (fenomonoloji) deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu; Açıköğretim fakültesinde bir önlisans programında öğrenim gören 41 öğrencidir. Araştırma verileri, (Açıköğretimi sahip olduğu özellikleri düşünerek, canlı veya cansız bir varlığa, bir nesneye ya da her hangi bir şeye benzetmek istesem ya benzetirdim. Çünkü) şeklinde eksik bırakılmış bir cümleden oluşan form aracılığıyla toplanmıştır. Verilerin analizinde, nitel araştırma desenine uygun olarak içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; 41 uzaktan öğrenen 32 farklı metafor geliştirmiş ve bu metaforlar "İhtiyaç", "Değişim ve Gelişim", "Zorluk", "Bilgi kaynağı olma", "Olumsuz yönler", "Değişken ve beklenmedik" ve "Büyüklik" olmak üzere 7 kategoride toplanmıştır. Kategorilerin 4'ü olumlu 3'ü de olumsuz düzeydedir. Açıköğretim kavramına ilişkin sonuçlar incelendiğinde, uzaktan öğrenenlerin açıköğretimi en çok "değişim ve gelişim" olarak algıladıkları görülmüştür. En çok kullanılan metafor ise "2. Bahar" olmuştur.

Makale Geçmişi

Received
27 Şubat 2019
Accepted
17 Mart 2019

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0002-3549-1511. Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, Uzaktan Öğretim Bölümü, ilkerusta26@gmail.com

1. Giriş

İnsanlar, bir düşünceyi açıklarken, onu karşısındaki kişi ya da kişilerin anlayabileceği bir yapıya dönüştürmek zorundadır (Pratte, 1981). Günlük yaşamımızda beklenti, istek ve görüşlerimizi tam olarak açıklamak veya isteklerimizi daha etkili olarak karşısındakine anlatma gereksiniminden ötürü kelimeleri gerçek manaları dışında farklı benzerlikler kurarak açıklamaya çalışırız (Korkmaz & Ünsal, 2016: 195). Bir kavramı daha iyi anlayabilmek ya da anlatabilmek için daha somut bir nesne ile ilişkilendirerek kullanmak daha etkili olabilmektedir. Bu sebeple bireylerin gerçek dünya ile etkileşiminden biriken doğal ve mantıksal örgüler, daha soyut yapıların açıklanmasında yaşamsal önem taşırlar (Kövecses, 2002). İşte benzerliklerle kurulan bu bağlantılar hem söylediğimizi daha etkili bir biçimde ifade etme fırsatı sağlarken hem de uzun cümleler ve konuşmalarla açıklanabilen birçok durum çoğu zaman birkaç kelimeyle daha anlamlı şekilde ifade edilebilir. Kelimeler ve kelimelerin anlamı arasındaki benzerlikten hareketle bir duygu ve düşünceyi farklı bir sözcükle ifade etmeye metafor denilmektedir (Korkmaz & Ünsal, 2016:195).

Metaforlar, söylemek istediğimizi daha az sözcükle ve daha vurgulu bir şekilde ifade etmeyi kolaylaştırmaktadır. Metaforlar; bireyi yaratıcı düşünmeye, hayal kurmaya, kendi yaşantısı içinde anlamlandırmaya yönlendirmekte aynı zamanda bireylerin sınırlanmasını engelleyerek onları yaratıcılığa yönlendirirken, dilin derinliklerinde kendilerini bulmalarını sağlamaktadır (Tompkins & Lawley, 2002). Lakoff & Johnson (2003)'e göre metafor "bir şeyi başka bir şeyin bakış açısıyla anlamak ve tecrübe etmek, bir düşünce malzemesini, insan kavrayışının bir şekli ile ifade etme sürecidir. Metafor sadece bir söz figürü değil aynı zamanda bir düşünce figürüdür". Metafor, bir konuyu diğer bir konunun bakış açısından algılamaya ve anlamaya izin veren zihindeki bilgiler arasında bir bağ kurma sürecidir (Eraslan, 2011). Metaforlar, soyut veya karmaşık olguların daha somut veya tecrübe edilen olgularla karşılaştırılmasını ve bilinmeyen olgulara ilişkin anlayış geliştirilmesini sağlar (Saban, Koçbeker & Saban, 2006; Semerci, 2007).

Bilinenden bilinmeyene ulaşmak ve somuttan soyuta doğru gitmek öğretimin iki temel prensipleridir. Metaforlar bunu, soyut prensipleri açıklamak için somut örnekleri kullanarak yapmaktadırlar. Bilinen, görsel veya fiziksel bir gerçeklik bilinmeyen, görülmeyen veya fizikötesi bir şeyi açıklamak için kullanılmaktadır (Ormell, 1996). Metafor ile öğrenciler, yeni bilgileri, zihinlerinde var olan şemaya yapıştirarak eski bilgilerine bağlamaktadır. Metaforlar bu şekilde, öğrencinin geçmiş öğrenmeleri ve kişisel deneyimleri ile yeni öğrenilen kavramlar arasında güçlü bağlantılar kurarak ve canlı imajlar oluşturarak öğrenme sürecinin kalitesini daha da artırmaktadır (Arslan & Bayrakçı, 2006). Ayrıca Botha (2009) metaforun eğitimde keşfetme yolu olarak kullanılabileceğini, bir öğrencinin daha önceki anlayışı ile bilinmeyen bir konuya yönelik yeni bilgi kazanımı arasında benzerlikleri yaratıcı, yenilikçi ve etkileşimli rolü ile sağlayacağını söylemektedir.

Uzaktan eğitim alanını ve uygulamalarını anlatmak için de farklı kavramlar ve tanımlar kullanılmaktadır. Türkiye'de açıköğretim, e-öğrenme, uzaktan eğitim, internette eğitim, uzaktan öğretim, web destekli öğretim, internet tabanlı öğretim, yaygın eğitim, esnek öğrenme ve sanal eğitim gibi kavramlara sıklıkla rastlanmaktadır. Tüm bu kavramlar alanyazında çoğu zaman aynı anlamda

kullanılsa da Türkiye’de tamamen pratik gerekçelerle açıköğretim, uzaktan eğitim ve e-öğrenme kavramları farklı uygulamaları ifade etmek için kullanılmaktadır. Açıköğretim kavramı Türkiye’de 1980’lerden beri uygulanan kitlesel Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Sistemi için kullanılırken, açık ve uzaktan öğrenme ise daha küçük gruplara odaklanan ve bilgisayar ağlarına dayalı yürütülen uygulamaları tanımlamak için kullanılmaktadır (Özkul & Aydın, 2012).

Uzaktan eğitim için farklı kavramlar kullanılması farklı tanımlamaların yapılmasına da neden olmuştur. Uzaktan eğitimi Perraton (1984) öğrenme ve öğretme süreci içerisinde öğretimin öğrenenden zaman ve mekân olarak ayrı gerçekleşmesi olarak tanımlarken, Keegan (1986) öğrenen ve öğretenlerin genellikle aynı mekânda olmayıp, kurumsal bir yapı altında, elektronik ortamların ve teknolojilerinin iki yönlü iletişim kurmak amacıyla kullanıldığı ve nispeten bireysel öğrenmenin gerçekleştiği öğrenme süreçleri olarak tanımlamıştır. Yaygın tanım ise, öğrenenlerin birbirlerinden ayrı olduğu; öğrenenlerin, kaynakların ve öğretenlerin etkileşimli uzaktan iletişim teknolojileriyle bağ kurdukları; kurum tabanlı, yapılandırılmış (formal) eğitimidir (Simonson, Smaldino, Albright & Zvacek, 2006).

Öğrenen ve öğretenlerin fiziksel olarak birbirlerinden uzak oldukları kitle eğitimi modeli olan açıköğretim ile ilgili araştırmalarda kavramın doğası gereği oluşan sınırlıklardan kaynaklı doğrudan erişim zorluğu yaşanabilmektedir. Çok büyük sayılarda öğrenci grubuna öğretim sunulması sebebi ile ve tüm bu kişilerin öğretim sürecine getirdikleri hazırbulunmuşluklarının farklılaşmasından ötürü bu kişilerle çalışma yapmak yüz yüze öğretim sistemlerinde okuyan öğrencilerden daha farklı olacaktır ve bu süreç uygulayıcı açısından zor bir durum olarak değerlendirilebilecektir.

Açık ve uzaktan öğrenme alanında metafor analizi ile araştırma yapma şu sebeplerden ötürü oldukça uygundur:

- Açık ve uzaktan öğrenmenin kitlesel yapısından ötürü metafor analizinin geleneksel gözlem ve görüşme nitel araştırma yöntemlerine göre daha uygulanabilir olması,
- Açık ve Uzaktan Öğretimde öğrenen ile öğreten farklı ortamlarda bulunmasından ötürü diğer nitel araştırma yöntemlerine göre metafor analizinin daha verimli olması,
- Açık ve uzaktan öğrenme gibi yeni ve karmaşık konuların açıklanmasında metafor analizinin daha etkili bir yöntem olması (Güneş & Fırat, 2016, s. 124).

Metafor kullanımına ilişkin alan yazında eğitime ilişkin çalışmalar da bulunmaktadır. Metaforlar, “eğitimcilere iki şey arasında karşılaştırma yapmak, iki şey arasındaki benzerliklere dikkat çekmek veya bir şeyi başka bir şeyin yerine koyarak açıklamak için fırsat tanırlar” (Saban, 2004).

Açık ve uzaktan öğrenme alanında metafor çalışması olarak yapılan sınırlı araştırmaya ulaşılmıştır. Güneş ve Fırat’ın (2016) “Açık ve uzaktan öğrenmede metafor analizi araştırmaları” başlıklı çalışmaların da metafor analizinin açık ve uzaktan öğrenme araştırmalarında hangi amaçla, nasıl ve hangi koşullarda

kullanılabileceği kavramsal düzeyde tartışılmıştır. Yılmaz'ın (2018) 80 uzaktan ve 56 yüz yüze eğitim gören öğrencilerin uzaktan eğitime ilişkin algılarının metaforik karşılaştırıldığı araştırmasında uzaktan öğrenenler uzaktan eğitime altın bir lütf, büyük fırsat ve gereklilik metaforlarını söylerken yüz yüze öğrenciler ise daha çok önemli metaforunu kullanmışlardır. Tuncay ve Özçınar'ın (2009) uzaktan eğitim öğrencilerinin metaforları başlıklı araştırmasında 12 uzaktan eğitim gören öğrenci uzaktan eğitime ilişkin en çok okyanus metaforunu kullanmıştır. Yılmaz ve Güven'in (2015) öğretmen adaylarının uzaktan eğitime yönelik algılarının metaforlar yoluyla belirlenmesi başlıklı araştırmasında, 150 öğretmen adayının (70'i önceden uzaktan eğitim yoluyla ders almış, 80'i de uzaktan eğitim isimli seçmeli ders almış) uzaktan eğitime yönelik oluşturdukları metaforların ihtiyaca yönelik, çeşitlilik, isteğe bağlılık, gereklilik gibi farklı kategoriler altında toplandığı görülmüştür. Taş, Yavuzalp & Gürer'in (2016) "BÖTE Bölümü Öğrencilerinin Uzaktan Eğitime Yönelik Algılarının Metaforlar Yoluyla Belirlenmesi" başlıklı araştırmalarında 85 öğretmen adayının uzaktan eğitime yönelik oluşturdukları metaforların "eğitimi kolaylaştıran", "gerekli olmayan" ve "yeni bir eğitim şekli" gibi üç farklı kategori altında toplandığı görülmüştür. Özer & Türel'in (2015) "Bilişim Teknolojileri Öğretmen Adaylarının E-Kitap ve Etkileşimli E-Kitap Kavramına İlişkin Metaforik Algıları" başlıklı araştırmalarında bilişim teknolojileri öğretmen adaylarının e-kitaba yönelik geçerli 153, etkileşimli kitaba yönelik geçerli 151 metafor geliştirdikleri görülmüştür. e-kitaba ilişkin ilk sırayı "kolay taşınabilir" metaforu oluştururken etkileşimli kitaba yönelik geliştirilen metaforlar arasında ise ilk sırayı "birden çok duyuya hitap eder" metaforu almıştır.

Bu araştırma ise, Açıköğretim sisteminde kayıtlı öğrencilerin açıköğretim kavramına ilişkin metaforlarını saptamak üzere yapılmıştır. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Açıköğretim sistemine kayıtlı öğrencilerin açıköğretim kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar nelerdir?
2. Bu metaforlar ortak özellikleri bakımından hangi kavramsal kategoriler altında toplanabilir?

2. Yöntem

Bu bölümde araştırma modeli/deseni, araştırmaya katılanların demografik özellikleri, araştırma verilerinin toplanması, analizi ve geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları hakkında bilgiler yer almaktadır.

2.1. Araştırma modeli/ deseni

Bu araştırmada Açıköğretim sisteminde kayıtlı öğrencilerin açıköğretim kavramına ilişkin metaforlarını belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda nitel araştırma yaklaşımının fenomenoloji (olgu bilim) deseni benimsenmiştir. Esasında nitel araştırmacılar, insanların oluşturdukları anlamları kavramıyla ilgilenirler. Bu da onların dünyayı nasıl algıladıkları ve dünyada ne gibi deneyimler yaşadıklarıyla ilgilidir (Merriam, 2013). Fenomenoloji, "bireylerin bir fenomenle ilgili yaşadıkları deneyimleri betimlediği, kaynağını felsefe ve psikolojiden alan bir araştırma deseni" (Creswell, 2013: 14). Bu tür çalışmalar; kişilerin bir olguyu nasıl deneyimlediklerini açıklayan araştırmalardır (Seggie & Bayyurt, 2015).

2.2. Araştırma katılımcıları

Bu araştırma, açıköğretim sisteminde bir önlisans programında öğrenim gören öğrenciler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, amaçlı örnekleme yöntemlerinden uygun örnekleme ve benzeşik örnekleme yöntemleri kullanılmıştır. Uygun örnekleme, zaman, para ve işgücü açısından var olan sınırlılıklardan dolayı örneklemin kolay uygulama yapılabilecek birimden seçilmesi, benzeşik örnekleme yöntemi ise evrende araştırmanın problemi ile ilgili olarak benzeşik bir alt grubun veya durumun seçilerek çalışmanın buradan yapılmasını tanımlamaktadır (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2012: 92).

Araştırmada farklı yaş gruplarından ve farklı öğrenim düzeylerinden 41 öğrenci gönüllülük esasına dayalı olarak araştırma grubuna katılmışlardır. Araştırma katılımcılarının demografik özelliklerine göre dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırma katılan öğrencilerin demografik durumları

	Özellikler	f	%
Cinsiyet	Erkek	21	51,2
	Kadın	20	48,8
Yaş	30 ve altı	6	14,6
	30 ve üstü	35	85,4
Çalışma Durumu	Çalışan	30	73,2
	Çalışmayan	11	26,8
Kayıt Türü	İkinci Üniversite	38	92,7
	ÖSYM ile giriş	3	7,3
	TOPLAM	41	100

Araştırmaya katılanların cinsiyet olarak dağılımlarının eşit olduğu görülmektedir. Araştırmaya daha çok 30 yaş ve üstü kategorideki öğrencilerin ilgi gösterdiği belirlenmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin büyük bir oranı çalışmakta ve ilgili programı ikinci üniversitesi olarak okumaktadırlar.

2.3. Verilerin toplanması

Bu araştırmanın verileri, boşluk doldurmaya dayalı “Açıköğretime Yönelik Metaforik Algı Formu” ile toplanmıştır. Araştırmacı tarafından oluşturulan form, kişisel bilgiler (cinsiyet, yaş, programa kayıt türü ve öğrenim düzeyi) ve metaforik algı sorusundan (Açıköğretimi sahip olduğu özellikleri düşünerek, canlı veya cansız bir varlığa, bir nesneye ya da her hangi bir şeye benzetmek istesem ya benzetirdim. Çünkü) oluşmaktadır. Araştırmanın verileri 05.02.2019 tarihinde açıköğretim öğrencilerinin oluşturmuş olduğu bir sosyal medya ortamı içerisindeki grupta paylaşılmıştır. Bu grupta paylaşılmasının en temel nedeni araştırmacı hem bu grupta katılımcıdır hem de ilgili grubun öğrencilerinin okudukları programda bir dersin yürütücüsüdür. Katılımcılara ilgili elektronik formu doldurmaları hususunda ricada bulunulmuş ve ilgili paylaşım sayfada bir hafta süreyle durmuştur.

2.4. Verilerin analizi

Bu araştırmanın verileri içerik analizi ile çözümlenmiştir. Yıldırım ve Şimşek (2008), içerik analizinde yapılan işlemin, birbirine benzeyen verileri belirli

kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamak olduğunu belirtmektedirler. Başka bir deyişle “içerik analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir teknik olarak tanımlanmaktadır” (Büyüköztürk vd., 2012: 240).

Açıköğretim öğrencilerinin açıköğretim kavramına ilişkin metaforik algılarını belirlemek amacıyla oluşturulan elektronik form, toplam 41 katılımcıya uygulanmıştır. Daha sonra, katılımcıların doldurduğu her bir elektronik forma tek tek katılımcı kodu verilmiştir. Değerlendirmeye alınan 41 formdan elde edilen metaforlar, gerekçelendirilmelerindeki benzerlik ve ilişkisellik durumlarına göre bir araya getirilmiş, kavramsal kategori kodları oluşturularak sınıflandırılmıştır. Kategoriler oluşturulurken Yılmaz (2018), Kösem (2017), Korkmaz & Ünsal (2016), Yılmaz ve Güven (2015) ve Gültekin (2013)’ün benzer çalışmalarından da yararlanılmıştır.

Metaforların gerekçelendirilmesi ile ilgili anlatım, imlâ-noktalama, ifade seçimi gibi konularda öğrencilerin yazdıklarına herhangi bir müdahalede bulunulmamış, bulgular kısmında olduğu gibi aktarılmaya çalışılmıştır.

2.5. Geçerlik ve güvenilirlik

Bir araştırmada geçerlik ve güvenilirlik, araştırmanın bilimselliğini/nesnelliğini sağlamada en önemli ölçütler olarak görülmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2008; Merriam, 2013; Creswell, 2016). Bu araştırmada doğruluk ve inandırıcılığın sağlanabilmesi için öncelikle araştırma süreci, kapsamı, yöntemi ve işlem basamakları, uzman görüş ve önerileri doğrultusunda planlanmış; gönüllülük esasına göre farklı özelliklere sahip öğrencilerin görüşlerine yer verilerek betimleme yapılmaya çalışılmıştır. Araştırmacının çeşitli ön yargı, akademik kaygı, alan uzmanlığı ve inançlarının verileri değerlendirme ve yorumlama sürecini etkilememesine özen gösterilmiş ve raporlama detaylı bir biçimde yapılmaya çalışılmıştır. Elde edilen 36 geçerli metaforun gerekçelerinden aynı şeyin anlaşılıp anlaşılmadığının ortaya çıkarılması ve araştırma geçerliğinin artırılması için metaforlar ve gerekçeleri, araştırmacı dışında iki uzman tarafından ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Yine metaforların kavramsal kategorilerinin oluşturulmasında ve gerekçelerine göre bu kategorilerde sınıflandırılmasında da iki alan uzmanının görüşlerine başvurulmuş, uzmanlar arası uyum düzeyi belirlenmeye çalışılmıştır. Uzman görüşlerinde güvenilirliği sağlamak amacıyla Miles & Huberman (1994: 64) tarafından önerilen formül (Güvenirlik= görüş birliği/ [görüş birliği + görüş ayrılığı] X 100) kullanılmış ve uyum yüzdesi %100 (32/ [32+0] X 100= 100) olarak tespit edilmiştir. Uyumun %90 ve üzeri olması durumunda arzu edilen güvenirlığın sağlandığı (Saban 2009: 288) dikkate alındığında, araştırmanın güvenirlilik düzeyinin yüksek olduğu ifade edilebilir. Son olarak araştırmanın ham verileri başka araştırmacıların denetimine sunulmak üzere saklanmıştır.

3. Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılan öğrencilerin açıköğretime ilişkin oluşturdukları metaforlara ilişkin olarak elde edilen bulgular öncelikle genel olarak Tablo 2’de sunulmuş, daha sonra metaforlardan oluşturulan kategoriler ve temalar, şekiller

halinde sunulur ve öğretmen adaylarının açıklamalarından alıntılar yapılarak verilmiştir.

Tablo 2. Açıköğretim kavramına ilişkin metaforların frekans ve yüzde dağılımı

Katılımcı	Metafor	f	Katılımcı	Metafor	f	Katılımcı	Metafor	f
1	Gülün dikenini	1	13, 25	Boş ders	2	28, 35	Yenilik	2
2	Son duraktaki tren	1	14	Bilgi	1	30	Boşluk	1
3	Ağaç	1	15	Balon	1	32	Özgürlük	1
4	Yaşlı, gözlüklü amca	1	16	Ayna	1	33	Kuş	1
5	Hayat	1	17, 31	Yeni şans	2	36	Ansiklopedi	1
6, 27, 29, 34, 39	2. Bahar	5	18, 20	Teknoloji	2	37	Nar	1
7	Deniz	1	19, 40	Ehliyet	2	38	Su	1
8	Kütüphane	1	21	Yalnızlık	1	41	İşbirliği	1
9	İlim yuvası	1	22	Işık	1			
10	Patika yol	1	23	İnternet	1			
11	Ahtapot	1	24	Kaptan	1			
12	Kirpi	1	26	Köprü	1			

Tablo 2'ye göre, katılımcıların 32 adet farklı metafor geliştirdiği, bunlardan bazılarının birden çok tekrar edildiği görülmektedir. Frekans değerlerine göre en sık tekrarlanan metaforlar '2. bahar' (f=5), 'boş ders' (f=2), 'yeni şans' (f=2), 'teknoloji' (f=2), 'ehliyet' (f=2) ve 'yenilik' (f=2) şeklindedir. Uzaktan öğrenenlerin ürettikleri metaforlar dikkatle incelendiğinde, açıköğretimi daha çok cansız varlıklarla ilişkilendirdikleri görülmektedir. Tablo 3'te 'açıköğretim' kavramına ilişkin metaforların benzer özelliklerine göre gruplandırıldığı kavramsal kategoriler ve bu kategorilerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 3. Açıköğretime kavramına ilişkin geliştirilen metaforların kategorilere göre dağılımı

Kategoriler	Metaforlar	Frekans	Yüzde (%)
İhtiyaç	Ehliyet (2), Işık (1), Kaptan (1), Köprü (1), Su (1)	6	14,6
Değişim ve Gelişim	2. Bahar (5), Yeni şans (2), Ayna (1), Bilgi (1), Son duraktaki tren (1),	10	24,4
Zorluk	Gülün dikenini (1), Balon (1),	2	4,9
Bilgi kaynağı olma	Ağaç (1), Yaşlı ve gözlüklü amca (1), Hayat (1), Kütüphane (1), İlim yuvası (1), Ansiklopedi (1), İşbirliği (1)	7	17,1
Olumsuz yönler	Boş ders (2), Kirpi (1), Ahtapot (1), Boşluk (1), Yalnızlık (1), Patika yol (1),	7	17,1
Değişken ve beklenmedik	Yenilik (2), Kuş (1), İnternet (1),	4	9,8
Büyüklik	Teknoloji (2), Deniz (1), Hayat (1), Nar (1), Özgürlük (1)	6	14,6

Tablo 3'de görüldüğü gibi uzaktan öğrenenlerin 'açıköğretim' kavramına ilişkin geliştirdikleri metaforlar yedi kategoride gruplanmıştır. Her metafora ilişkin açıklamalar dikkate alınarak, benzer özellik ve anlam içeren metaforlar aynı kategoriye dahil edilmiştir. Bu kategoriler "İhtiyaç", "Değişim ve Gelişim", "Zorluk", "Bilgi kaynağı olma", "Olumsuz yönler", "Değişken ve beklenmedik" ve "Büyüklik" olarak belirlenmiştir. Bu kategorileri daha iyi açıklamak için kategorilere ait örnekler katılımcı ifadelerinden doğrudan alıntılar yapılarak her kategori için ayrı ayrı ele alınmıştır. Uzaktan öğrenenlerin doğrudan ifadeleri yazılırken gerçek

isimleri yerine 'Uzaktan Öğrenen' anlamında 'UÖ' şeklinde kod isimler kullanılmıştır.

Kategori 1: İhtiyaç

Bu kategoride 5 metafor üretilmiştir. Üretilen metaforların toplam metaforlara oranı % 14,6 olarak tespit edilmiştir. "İhtiyaç" kategorisinde Ehliyet (2) en fazla vurgulanan metafordur. Bu kategoride uzaktan öğrenenler açıköğretimi temel özellikler bağlamında bir ihtiyaç olarak görmektedirler. "İhtiyaç" kategorisi altında katılımcıların bazı görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

UÖ22. Işığa benzetirim çünkü meslek hayatımda bana umut, bir yol gösterici, bir yardımcıdır.

UÖ24. Kaptana benzetirim çünkü nasıl gemi kaptansız gidemezse, bana yol gösterende açıköğretimdir.

UÖ26. Köprüye benzetirim çünkü başlanışıda bitişide görülür ve o yol olmazsa görülene varılamaz.

UÖ38. Ehliyete benzetirim çünkü imkansızlıklar zorluklar içinde okuyorum. 3 çocuğumda okuyor. Onları örnek olmalıyım. diploma alacağım ehliyet kursumdur.

UÖ40. Suya benzetirim çünkü nasıl susuz yaşanmazsa diplomasızda artık zor yaşanır.

Kategori 2: Değişim ve Gelişim

Bu kategoride 5 metafor üretilmiştir. Üretilen metaforların toplam metaforlara oranı % 24,4 olarak tespit edilmiştir. "Değişim ve Gelişim" kategorisinde; 2. Bahar (5), Yeni şans (2) en fazla vurgulanan metaforlardır. Bu kategoride uzaktan öğrenenler açıköğretimi kendi kişisel gelişim ve değişimleri için önemli birer unsur olarak görmektedirler. "Değişim ve Gelişim" kategorisi altında katılımcıların bazı görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

UÖ2. Son duraktaki trene benzetirim çünkü gençliğimde gerçekleştiremediklerimi AÖF de okuyarak gerçekleştirdim ve de devam etmekteyim.

UÖ6. 2. Bahara benzer çünkü emekliliğimde ne yapacağıma burada okuduğum yön verecek.

UÖ14. Bilgiye benzetirim çünkü devamlı eğitim yeni bilgiler demektir.

UÖ16. Aynaya benzetirim çünkü nasıl aynaya bakıp ne giyeceğimi belirliyorsam açıköğretimde ne yapabileceğimi gösterir.

UÖ17. Yeni şansa benzer çünkü 10 yıldır çalıştığım işden ayrılırsam aldığım diplomayı kullanırım.

Kategori 3: Zorluk

Bu kategoride 2 metafor üretilmiştir. Üretilen metaforların toplam metaforlara oranı % 4,9 olarak tespit edilmiştir. Bu kategoride uzaktan öğrenenler açıköğretimi zorlu bir süreç olarak görmektedirler. "Zorluk" kategorisi altında katılımcıların görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

UÖ6. 1. Gülün dikenine benzetirim çünkü eğitime gitmek için dikenlere katlanmak gerek acık öğretimdeki zorluklar diken olsada sonucu gulde bitiyor

UÖ15. Balona benzetirim çünkü tecrübeniz yoksa şişiremediğiniz bir balon gibi ne yapacağınızı bilemiyorsunuz, oysa daha önceden sistemli bir ün. bitirmişseniz şişirip keyf alıyorsunuz salıyorsunuz veya sadece bileğinize bağlıyorsunuz

Kategori 4. Bilgi kaynağı olma

Bu kategoride 7 metafor üretilmiştir. Üretilen metaforların toplam metaforlara oranı % 17,1 olarak tespit edilmiştir. Bu kategoride uzaktan öğrenenler açıköğretimi bilgi alma kaynağı olarak görmektedirler. “Bilgi alma kaynağı” kategorisi altında katılımcıların görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

UÖ3. Ağaca benzetirim çünkü kaliteli kitapları ve bilgisayarlı eğitimleri ile verimli meyveler verir.

UÖ4. Yaşlı ve gözlüklü amcaya benzetirim çünkü Bu amca hem geleneksellikten kopamıyor hem de yeniliklere adapte olmaya çalışıyor arada kalmış gibi.

UÖ5. Hayata benzetirim çünkü hayatımızın her anında açıköğretim var.

UÖ8. Kütüphaneye benzetirim çünkü kitaplarım çok çok iyi.

UÖ9. İlim yuvasına benzetirim çünkü çocuklarıma yuvamda çalışmadıkları zaman babaları olarak kızıyorum açıköğretimde düşük aldığım zaman bana kızıyor.

UÖ36. Ansiklopediye benzetirim çünkü içinde her şey var ama açıp okumak lazım ama ben okuyorum

UÖ41. İşbirliğine benzetirim çünkü yaşım birazca gençlerden yaşlıyım ama teknoloji ile işbirliği yapırım, öğreniyorum

Kategori 5: Olumsuz yönler

Bu kategoride 6 metafor üretilmiştir. Üretilen metaforların toplam metaforlara oranı % 17,1 olarak tespit edilmiştir. “Olumsuz yönler” kategorisinde “Boş ders” (2) en fazla vurgulanan metafordur. Bu kategoride uzaktan öğrenenler açıköğretimi çeşitli özellikler bağlamında eleştirmektedirler. “Olumsuz yönler” kategorisi altında katılımcıların bazı görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

UÖ10. Patika yola benzetirim çünkü yolun sonu belli değil . yol da sizi bekleyen bilinmezlikler var . her yıl kurallar ve şartlar değişiyor yolun neresi çukur neresi tümsek nelerle karşılaşacaksınız belli değil . yolunuzu kolaylaştıran trafik ışıkları sizi koruyan bariyerler yok . Yol ıssız kaybolduğunuzu hissettiğinizde yardıma ihtiyaç duyduğunuzda istikamet soracağınız kimse yok yolda birileri olsa bile onlarda kaybolmuş. Tek başına yürüyeceksiniz zorlanacaksınız sonunda da hiç bir yere varamıycaksınız.

UÖ11. Ahtapota benzetirim çünkü iyi bir şekilde öğrencileri sömürüyor.

UÖ12. Kirpiye benzetirim çünkü herkese iğneleriyle batıyor.

UÖ13. Boş derse benzetirim çünkü her an müdür gelebilir. Sorular çok zor.

UÖ21. Yalnızlığa benzetirim çünkü tek başıma çalışırken öğrenmeyi çok deniyorum ama lisedeki gibi hoca olsa sanki daha kolay eğitim alıcam.

UÖ30. Boşluğa benzetirim çünkü eğitmenin değerini kat be kat anladım.

Kategori 6: Değişken ve beklenmedik

Bu kategoride 3 metafor üretilmiştir. Üretilen metaforların toplam metaforlara oranı % 9,8 olarak tespit edilmiştir. “Değişken ve beklenmezlik” kategorisinde “Yenilik” (2) en fazla vurgulanan metafordur. Bu kategoride uzaktan öğrenenler açıköğretimde kuralların değişebildiği ve beklenmedik durumların olduğuna dair görüş bildirmişlerdir. “Değişkenlik ve beklenmedik” kategorisi altında katılımcıların görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

UÖ23. İnternete benzetirim çünkü her zaman her yerden değişik araçlarla ulaşılandır.

UÖ28. Yeniliğe benzetirim çünkü öğrenci (müştesi) düşmesin diye yeni yeni programlar açıyorlar...

UÖ33. Kuşa benzetirim çünkü kuşlar rüzgara göre nasıl beklenmedik uçarsa açıköğretimde beklenmedik iyi kitapları ve vidaları var.

Kategori 7: Büyüklük

Bu kategoride 5 metafor üretilmiştir. Üretilen metaforların toplam metaforlara oranı % 14,6 olarak tespit edilmiştir. “Büyüklük” kategorisinde “Teknoloji” (2) en fazla vurgulanan metafordur. Bu kategoride uzaktan öğrenenler açıköğretimi büyük bir sistem olarak görmektedirler. “Büyüklük” kategorisi altında katılımcıların bazı görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

UÖ5. Hayata benzetirim çünkü yaşadıkça birşeyler öğreniyoruz okudukça da

UÖ7. Denize benzetirim çünkü uçsuz bucaksız olduğu için

UÖ18. Teknolojiye benzetirim çünkü teknoloji çok ilerledi ve neler yapabileceğini bilmiyorum. Aöf te bakalım hangi programları açacak. Büyümeye devam yani

UÖ32. Özgürlüğe benzetirim çünkü işimden eve giderken sesli kitaplarınızı dinleyerek çalışıyorum, bana derse git diye zorlamadığı için tam bir özgürlük olarak görüyorum. teşekkürler

UÖ37. Nara benzetirim çünkü ne kadar çok çalışılacak kaynak var yaaa... hangisine çalışcamı bilmom.

4. Sonuçlar ve Öneriler

Uzaktan öğrenenlerin açıköğretim kavramına ilişkin geliştirdikleri metaforların belirlendiği bu araştırmaya 41 öğrenci dahil olmuş olup bu öğrenciler toplamda 32 adet farklı metafor geliştirmişlerdir. Bunların 19’u somut 13’ü de soyut düzeyde metaforlardır. Bu metaforlar yedi kategoride gruplanmıştır. Her metafora karşılık gelen açıklamalar dikkate alınarak, benzer özellik ve anlam içeren metaforlar aynı kategoriye dahil edilmişlerdir. Bu kategoriler “İhtiyaç”, “Değişim ve Gelişim”, “Zorluk”, “Bilgi kaynağı olma”, “Olumsuz yönler”, “Değişken ve beklenmedik” ve “Büyüklük” olarak belirlenmiştir. Yılmaz’ın (2018) 80 uzaktan ve 56 yüz yüze eğitim gören öğrencilerin uzaktan eğitime ilişkin algılarının metaforik karşılaştırıldığı araştırmasında uzaktan öğrenenler uzaktan eğitime altın bir lütuf, büyük fırsat ve gereklilik metaforlarını kullandıkları ayrıca Yılmaz & Güven’in (2015) öğretmen adaylarının uzaktan eğitime yönelik algılarının metaforlar yoluyla belirlenmesi başlıklı araştırmasında, 150 öğretmen adayının (70’i önceden uzaktan eğitim yoluyla ders almış, 80’i de uzaktan eğitim isimli seçmeli ders almış)

uzaktan eğitime yönelik oluşturdukları metaforların ihtiyaca yönelik, çeşitlilik, isteğe bağlılık, gereklilik gibi farklı kategoriler altında toplandığı belirlenmiş olup bu araştırmada da benzer bir sonucun ortaya çıktığı görülmüştür.

Öğrencilerin metaforlarına ilişkin açıklamalarına göre kategorilendirilen başlıklardan 3'ü olumsuz (Zorluk, Olumsuz yönler ve değişken ve beklenmedik) 4'ü de olumlu (İhtiyaç, değişim ve gelişim, bilgi kaynağı olma, büyüklük) düzeydedir. Açıköğretim kavramına ilişkin sonuçlar incelendiğinde, uzaktan öğrenenlerin açıköğretimi en çok "değişim ve gelişim" olarak algıladıkları görülmüştür. Geliştirilen metaforların frekans değerlerine bakıldığında ise, en çok kullanılan metaforlar '2. bahar' (f=5), 'boş ders' (f=2), 'yeni şans' (f=2), 'teknoloji' (f=2), 'ehliyet' (f=2) ve 'yenilik' (f=2) olarak ortaya çıkmıştır. Tüm bu metaforlar, kategoriler ve metaforlara dair açıklamalar göz önünde bulundurulduğunda; 'açıköğretim' kavramına yönelik olarak genel algının pozitif yönde olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda 'açıköğretim', bireyler için faydalı olan, bir çok ihtiyaca cevap verebilecek düzeyde, bilgiye erişimi kolaylaştıran, değişim ve gelişimi destekleyen büyük bir yapı olarak görülmektedir. Sonuçlar incelendiğinde bazı öğrencilerin açıköğretim kavramını "Açıköğretim Sistemi" ile birlikte düşünerek sistemde karşılaştıkları zorlukları dikkate alarak olumsuz yönde metaforlar ve açıklamalar geliştirdikleri görülmektedir. Bu durum araştırmanın yapıldığı sırada öğrencilere sunulan sorunun daha anlaşılır hale getirilmesi gerektiğine dair önemli bir geribildirim olarak görülmektedir.

Bu araştırma uzaktan öğretim yöntemiyle öğrenim gören öğrencilerin sosyal medya ortamında oluşturdukları ve sadece kendi programları ile ilgili paylaşımda buldukları bir hesapta paylaşılan bir ankete cevap öğrencilerin verdikleri yanıtlarla sınırlıdır. Daha farklı programlarda okuyan öğrenci gruplarına da böyle bir araştırmanın yapılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Arslan, M. M., & Bayrakçı, M. (2006), "Metaforik düşünme ve öğrenme yaklaşımının eğitim-öğretim açısından incelenmesi", *Milli Eğitim Dergisi*, 35(171), 100-108.
- Botha, E. (2009), "Why metaphor matters in education", *South African Journal of Education*, 29, 431-444.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. & Demirel F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (11. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Creswell, J. W. (2016), *Nitel araştırma yöntemleri* (Çev. M. Bütün, S. B. Demir). Ankara: Siyasal.
- Creswell, J. W. (2013), *Araştırma deseni* (Çev. Ed. S. B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap.
- Eraslan, L. (2011), "Sosyolojik metaforlar", *Akademik Bakış Dergisi*, 27, 1-22.
- Gültekin, M. (2013), "İlköğretim öğretmen adaylarının eğitim programı kavramına yükledikleri metaforlar", *Eğitim ve Bilim*, 38(169).

- Güneş, A. & Fırat, M. (2016), "Açık ve uzaktan öğrenmede metafor analizi araştırmaları" AUAd, 2(3), 115-129.
- Keegan, D. (1986), The foundations of distance education. London: Croom Helm.
- Korkmaz, F. & Ünsal, S. (2016), "Okul Öncesi Öğretmenlerin "Teknoloji" Kavramına İlişkin Metaforik Algılarının İncelemesi", Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13 (35), 194-212
- Kösem, Ş. (2017), "Öğretmen Adaylarının Bilim ve Teknoloji Konularındaki Metaforik Algıları", International Journal Of Eurasia Social Sciences, Vol: 8, Issue: 28, pp. (I-XIX).
- Kövecses, Z. (2002), Metaphor: A practical introduction. Oxford: Oxford University Press.
- Lakoff, G & Johnson, M. (2003), Metaphors we live by. Chicago: University of Chicago Press.
- Merriam, S. B. (2013), Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber, (Çev. Ed. S. Turan). Ankara: Nobel.
- Miles, B. M. & Huberman, A. M. (1994), Qualitative data analysis: An expanded sourcebook (Second Edition). London: Sage.
- Ormell, C. (1996), "Eight metaphors of education", Education Research, 38(1), 67-75.
- Özer, S. & Türel, Y. K. (2015), "Bilişim teknolojileri öğretmen adaylarının e-kitap ve etkileşimli e-kitap kavramına ilişkin metaforik algıları", Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry, 6(2), 1-23.
- Özkul A.E. & Aydın C.H. (2012), "Öğrenci adaylarının açık ve uzaktan öğrenmeye yönelik görüşleri", Akademik Bilişim 2012, Uşak: Uşak Üniversitesi
- Perraton, H. (1984), Training at a distance, London: Commonwealth Secretariat Marlborough House
- Pratte, R. (1981), "Metaphorical models and curriculum theory", Curriculum Inquiry. 11 (4), 307-320.
- Saban, A. (2009), "Öğretmen adaylarının öğrenci kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeler", Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 7(2), 281-326.
- Saban, A. Koçbeker, B. N. & Saban, A. (2006), "Öğretmen adaylarının öğretmen kavramına ilişkin algılarının metafor analizi yoluyla incelenmesi", Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 6(2), 461-522.
- Saban, A. (2004), Çoklu Zeka Teorisi ve Eğitimi, Nobel Yayınları, Ankara
- Seggie, F. N. & Bayyurt, Y. (2015), Nitel araştırma: Yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları. Ankara: Anı
- Semerci, Ç. (2007), "Program geliştirme kavramına ilişkin metaforlarla yeni ilköğretim programlarına farklı bir bakış", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 31(1), 139- 154.

- Simonson, M., Smaldino, S., Albright, M. & Zvacek, S. (2003), Teaching an learning at a distance. Ohio: Columbus.
- Taş, H., Yavuzalp, N. & Gürer, M. (2016), "BÖTE Bölümü Öğrencilerinin Uzaktan Eğitime Yönelik Algılarının Metaforlar Yoluyla Belirlenmesi", 4th International Instructional Technologies & Teacher Education Symposium, At Elazig, Turkey
- Tompkins, P. & Lawley, J. (2002), The magic of metaphor. The Caroline Newsletter, March
- Tuncay, N. & Özçınar, Z. (2009), "Distance education students""metaphors"", Procedia-Social and Behavioral Sciences, 1(1), 2883-2888.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, (6.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, A. B. (2018), "Distance and Face-To-Face Students' Perceptions Towards Distance Education: A Comparative Metaphorical Study", Turkish Online Journal of Distance Education, 20(1), 191-207.
- Yılmaz, G. K. & Güven, B. (2015), "Öğretmen adaylarının uzaktan eğitime yönelik algılarının metaforlar yoluyla belirlenmesi", Turkish Journal of Computer and Mathematics Education, 6(2), 299-322.

**Journal of Strategic Research in Social Science
(JoSReSS)**

ISSN: 2459-0029

www.josress.com

2018 © All Rights Reserved

The Role of Gatekeepers in Agenda-Setting on Twitter: The Major US Newspapers Sample*

Aygün ÖZSALİH¹

Keywords

Gatekeepers,
Agenda-Setting,
Social Media, Twitter,
the USA.

Abstract

The main purpose of this study was to reveal the extent to which the role of gatekeepers in traditional mass media is realized in agenda-setting in social media. In this context, this study focused on Twitter, the most common microblogging service classified under social media, and examined the role of gatekeepers in agenda-setting on the Twitter accounts of major newspapers in the USA. In the study, the Twitter accounts of three major national newspapers in the USA were selected as the research sample, and the relationships between Twitter accounts and agendas of each newspaper were analysed. Data were collected over a four-week period in October 2014, through content analysis; autocorrelations among Twitter agendas of newspapers were determined through Pearson Correlation Analysis week by week. In the study, it was found that there were statistically significant and positive autocorrelations between their own issue agendas of the Twitter accounts of each leading US newspapers. The findings showed that all three of the US newspapers on Twitter had considerable high agenda autocorrelations. While the New York Times had the highest autocorrelation, the USA Today had the second-highest; and the Washington Post had the third-highest autocorrelation. It means that all three US newspapers followed their own issue agendas to a high degree, and those agendas demonstrated continuity. The New York Times followed its own agenda on Twitter most, often, followed by the USA Today, and then the Washington Post. The newspapers continuously reported on certain issues on Twitter, which led to continuity within the own agenda of each newspaper. One of the most important roles of gatekeepers play in the media in terms of agenda-setting is that of focusing on featured agendas and report them for creating a dramatic effect. It was observed that on the Twitter accounts of US newspapers, the role of gatekeepers in agenda-setting mainly occurred through frequently tweeted of the news that would create more agenda. This study has expanded the role of gatekeepers on agenda-setting in the media to the US newspapers' Twitter accounts.

Article History

Received
27 Feb, 2019
Accepted
17 Mar, 2019

1. Introduction

The term gatekeeper or door holder is used to refer to those individuals who handle the messages that are distributed to receivers through a mass communication outlet (Tekinalp & Uzun, 2009: 93). Gatekeepers are among the

* This study was reproduced from the PhD thesis of the researcher.

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0003-4175-3001. PhD., Res. Asst., Trabzon University, Faculty of Communication, aygunozsalih@gmail.com

PhD., Istanbul University, Faculty of Communication, Department of Public Relations and Publicity, Istanbul, Turkey

media routines, one of the elements that determine the media agenda, and within the media routines, the gatekeeping is shown as one of the most important factors in determining the media agenda. In this context, gatekeepers have remarkable roles while setting agenda.

Although gatekeeping is known as a concept used especially for traditional mass media (Narmanlıoğlu, 2016: 157), considering that nowadays news reporting has expanded to various forms of social media, it appears that gatekeepers have filtered into the realm of social media, as well. As with the traditional news media, the filter of the publisher also affects the information disseminated on the internet. However, the ease of use and the diversity of the internet allows us access, through diverse sources, to the information that any particular editor may have missed, deemed to be irrelevant or consciously left (Kahriman, 2013: 75).

In this study, it was investigated the extent to which the role of the gatekeepers in agenda-setting in traditional mass-communication outlets is actualized in social media. In this context, the study focused on Twitter, the most popular micro-blog service, as a social media source and examined the role of gatekeepers in agenda-setting in the Twitter accounts of major newspapers in the USA. For this purpose, the study tried to determine the relations between their own issue agendas of the Twitter accounts of major newspapers in the USA.

2. Theoretical Framework

2.1. Gatekeeping

The concept of a gatekeeper or door holder was first used in 1947 by German-American psycho-sociologist Kurt Lewin, to investigate the decision-making mechanism for food expenditure within the family. The name that conveys this concept to the media is D.M. White. White analyzed the relations and the functioning of the selection of the news to be published in the newspapers in 1950 by taking advantage of this concept (Mutlu, 1995: 122, as cited in Kahriman, 2013: 70).

Gatekeeping is predominantly known as a concept used for communication and especially for traditional mass media (Narmanlıoğlu, 2016: 157). As is known, not all news materials that are acquired by communications outlets can be turned into the news; therefore, they do not all reach the community. Rather, gatekeepers inspect and make selections from the materials they have acquired and determine which to re-edit and present it to the public (Tekinalp & Uzun, 2009: 94). Thus, the term gatekeeper or door holder is used to refer to those individuals who handle the messages that are distributed to receivers through a mass communication outlet (Tekinalp & Uzun, 2009: 93). In other words, gatekeeping involves the process of taking control of the coding of messages or message components by selecting the information to be disseminated and making choices about a message's display, presentation, timing, storing and repetition (Donohue et al., 1972: 53, as cited in Narmanlıoğlu, 2016: 157).

Gatekeepers can refer to individuals or groups of people through whom a message passes as it proceeds from the sender to the receiver; the main purpose of the gatekeeper is to filter the messages that are sent. In this sense, while a gatekeeper

may allow some messages to go through, they may also stop others from being distributed. For instance, an editor may decide to include one issue and to withhold another (Tekinalp & Uzun, 2009: 94). Weaver et al. (1975: 460) contend that gatekeepers always decide what is to be news and what is not, but that the news that is to be made public is not always evaluated justly. For instance, as they explain, in traditional newspapers, some items may be handled extensively, while others can be cut short; some stories may make the headlines, while others are left to a corner of the page. In this manner, newspapers reveal the importance they place on a story by the size of the headline and the arrangement of the page (Terkan, 2005: 71). Likewise, cases where some of the truth is included in the news, while some are left out; or where stories are edited to hide the facts of a political, economic or cultural interests issue, are also included as actions related to gatekeeping. Moreover, according to Narmanlioğlu (2016: 156), covering the main news stories in detail or leaving being covered with details or leaving certain events out altogether also comprises gatekeeping activities.

Even if the term gatekeeper is mostly based on news media's own economy politics, publisher's rules made in this line -general publication policy- other dynamics that affect this process are also mentioned. For instance, the personalities of those that make the news materials are also an important filter (Narmanlioğlu, 2016: 158).

2.2. The Role of The Gatekeepers in Agenda-Setting in The Media

Just as the media sets the public agenda, there are also other factors behind setting the media agenda. According to Pamela J. Shoemaker and Stephen D. Reese (1991: 54), who evaluate the studies on how media contents were set, evaluated the effects on media contents in five levels: 1) Individual Effects Level, 2) Media Routines Level, 3) Institutional Effects Level, 4) Off-Media Effects Level and 5) Ideological Effects Level (İrvan, 2001: 74; İrvan, 2002: 130).

Media routines are the repeating and routinized practices that journalists do during their works. Considering the limited sources of media organizations, it becomes inevitable for them to use routines in order to report unlimited series of events as news. Walter Lippmann (1965: 214) was one of the first people who emphasized that media routines were highly effective for determining which news would be reported as news (İrvan, 2001: 76). Remarkable media routines in news production are reported similar to the below account. (Çebi, 2002: 19, as cited in Terkan, 2005: 69-70):

Media routines may be "receiver-centred such as newsworthiness criteria design and professional journalism codes, or institutional-centred such as gatekeeping, sponsorship, consensual journalism, news scooping, closing news gaps, thematic classification of news, trust on the routine news sources, adoption of the reporting structures, assigning the journalists to newsworthy areas, dependence on publishing policy, highlighting and framing, and due-dates of news, or off-the-record-centered".

It is understood that media routines may be various. Furthermore, newsworthy, gatekeeping, framing and highlighting factors are especially important for agenda setting (Terkan, 2005: 70).

Thus, gatekeeping takes place in the important tasks that shape the media agenda in media routines. Within the media routines, the gatekeeping is shown as a particularly important factor in shaping the media agenda (Terkan, 2005: 69-70). As such, McCombs and Shaw (1972: 176) asserted that editors and publishers, through their choices, have an important impact on shaping political reality. Because of this, the term gatekeeping is closely associated with agenda-setting; by choosing the most important stories to disseminate, editors affect the public view according to their agenda (Carter, 1998: 392, as cited in Narmanlioğlu, 2016: 157). According to Mcquail and Windhal (1993: 145), gatekeepers are the primary determiners of the agenda of the organizations they work for, and as such, they contribute to determining the public agenda (Yaylagül, 2006: 73). Yüksel (1994: 109) likewise states that gatekeepers have a very significant influence on the agenda-setting in a society. In fact, the media's agenda-setting function is considered as an extension of the gatekeeping (İnceoğlu, 2000: 158, as cited in Terkan, 2005: 70-71).

Mass communication outlets monitor information about agenda-setting; and in fact, agenda-setting and gatekeepers (also known as door holders) are equivalent in terms of the tasks they entail. In the process of agenda-setting, news and information pass through various gatekeepers before they are released for the audience/reader use (e.g., for publication). For example, wire services such as the AP, AA and Reuters are important determinants or gatekeepers of a news agenda; the news items they emphasize are typically adopted by local mass media. Thus, gatekeepers' decisions about the selection, design, manifestation, timing, restriction, lack of delivery, and repeating or not repeating are important aspects of information supervision (Erdoğan & Alemdar, 2002: 214). In this sense, Erdoğan and Alemdar (2002: 214-215) summarize some important findings of the important roles of gatekeepers in agenda-setting in the media as follows:

- Gatekeepers act without thinking about their audience when making a decision about information bearing news content. Gatekeepers' decisions are more linked to what publishers or editors think than what the audience is interested in.
- Wire services influence editors-in-chief.
- In foreign news; politic news; sensational news that is reported to create a dramatic effect; and tabloid thematic news, gatekeepers dwell on the same issues and deliver same news. In this context, generally, there are rarely any news items delivered by one of these that are not delivered by the others.
- Most news sources utilized by gatekeepers are official. News items are obtained from reporters' own efforts (interviews and research), from semi-official sources (confidential, other non-governmental organizations and institutions) and from the reporting of other news media.

When the media focuses on a particular issue, it has a tendency to sustain the news related to that issue. As such, there are generally no other issues on an agenda when it is focused on a specific issue. Events may only enter a media agenda after they have reached a certain point in terms of politics and quality after they have been viewed one by one. In short, the media keeps bringing forward the same

issues in order to keep them on the agenda, thus increasing the interest of the public in the news (http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/G%C3%BCndem%20Organizasyonu.pdf, February 6, 2019).

3. Aim and Methodology

The main purpose of this study is to reveal the extent to which the role of the gatekeepers in agenda-setting in traditional mass-communication outlets is actualized in social media. In this context, the study focused on Twitter, the most popular micro-blog service, as a social media source and examined the role of gatekeepers in agenda-setting in the Twitter accounts of major newspapers in the USA. The goal of this effort was to determine the relationships between their own issue agendas of the Twitter accounts of major newspapers in the USA.

3.1. Method

3.1.1. Research Question and Hypothesis

RQ₁: Are there statistically significant and positive autocorrelations on issue agendas of Twitter accounts of each leading US newspaper?

In the agenda-setting studies within traditional and/or online media, there is evidence that various media sustain or follow their own agendas. This situation is related to their own agenda autocorrelations. Except for Twitter, Tedesco (2005a) found that the autocorrelations of leading newspapers of the USA which are New York Times, Washington Post and Los Angeles Times are quite high. Gunho Lee (2004) found that the first edition of each online paper has significant rank order correlation with its own last edition, and even the “original” online newspapers have higher autocorrelation than the online extensions of traditional newspapers. Moreover, Kushin (2010), who studied on Twitter as public agenda, and setting agenda between New York Times and Twitter, found out that both Twitter and the New York Times have high autocorrelations. The hypothesis that is based on the assumption that the same autocorrelations will also occur between their own issue agendas of Twitter accounts of leading US newspapers in the social media is as follows:

H₁: There are statistically significant and positive autocorrelations on issue agendas of Twitter accounts of each leading US newspaper.

3.1.2. Population and Research Sample

The Twitter accounts of all national newspapers in the US make up the main population for this study. As entire the population was too large to be practical, the research sample was selected through purposive, rather than random sampling. In this study, purposive sampling was used. A purposive sampling technique is a nonprobability based sampling method (Baxter & Babble, 2004) (Kushin, 2010: 56). As it is in all sample types, in purposive sampling, the ability to generalize from the sample to the larger population is fairly limited. However, in cases where there is extended information about a population, purposive sampling is recognized as a good alternative sampling method (Böke, 2009: 125). It is appropriate for agenda-setting research because it allows the researcher to sample from media which are believed and have been shown in previous research to have

an agenda setting role. This strategy stands opposed to the researcher attempting to produce a representative sample of all news media, many of which may or may not have a strong agenda-setting role (Kushin, 2010: 56-57).

In the study, the Twitter accounts of the USA's leading three major national newspapers were chosen as the research sample, including the New York Times, the USA Today and the Washington Post. The Twitter accounts of these newspapers were chosen due to the newspapers' role as the most important agenda-setting channels, as compared to other media sources (such as television) in the agenda-setting studies. These newspapers were chosen on the grounds that they are the leading newspapers in the USA, thus representing the other newspapers of the nation; more importantly, they are the newspapers with the highest profile in social networking. The three newspapers selected for the sample in the US were also selected as the most respected and prestigious newspapers and at the same time due to past research findings revealing their importance in determining the media agenda (e.g., Reese & Danielian, 1989; Ku et al., 2003; Boyle, 2001; Schiffer, 2006).

Furthermore, prior researchers (Barber & Weir, 2002; Carpenter, 2007; Pfau et al., 2004) frequently used The New York Times and The Washington Post because they were widely considered the prestige media in the United States in covering international news and national news (Lim, 2010: 298). As USA Today is considered as an international newspaper, its Twitter account was also selected for the US sample in this study.

The three major newspapers in the United States are shown as the most powerful and influential newspapers in the traditional and online media to determine the media agenda. In addition, these newspapers are the most circulating newspapers in the US in the last five years. USA Today and the New York Times are among the leading top five US newspapers according to sales averages in 2014 (<https://www.statista.com/statistics/184682/us-daily-newspapers-by-circulation/>, September 29, 2017).

The New York Times, which was established in New York, the USA on September 18, 1851, is a daily published American newspaper. It is considered one of the leading newspapers of the country. The Published version of the New York Times has the highest circulation among metropol newspapers of the USA (https://tr.wikipedia.org/wiki/The_New_York_Times, July 16, 2016). It joined Twitter in March 2007. While the New York Times had approximately 13,8 million followers in October 2014, the number of its followers reached 42,8 in January 2019 (<https://twitter.com/nytimes>, January 31, 2019). The New York Times has the largest number of followers on Twitter among US newspapers.

USA Today is also a daily national newspaper in the USA. USA Today, which was established by Allen 'Al' Neuharth on September 15, 1982, and is one of the highest reader circulations, reaches more than 1,8 million per day according to 2012 statistics (https://tr.wikipedia.org/wiki/USA_Today, July 16, 2016). It joined Twitter in August 2008. While USA Today had approximately 1,32 million followers in October 2014, the number of its followers reached 3,73 in January 2019 (<https://twitter.com/USATODAY>, January 31, 2019). USA Today is in the

third place among the sample newspapers in terms of the number of Twitter followers.

Washington Post, on the other hand, is the biggest and oldest newspaper in Washington DC, the capital of the USA. It was established by Stilson Hutchins in 1877 (https://tr.wikipedia.org/wiki/The_Washington_Post, July 16, 2016). It joined Twitter in March 2007. While Washington Post had approximately 3,62 million followers in October 2014, the number of its followers reached 13,3 in January 2019 (<https://twitter.com/washingtonpost>, January 31, 2019). Washington Post is in the second place among the sample newspapers in terms of the number of Twitter followers.

3.1.3. Data Collection and Coding

In this study, the data were collected via content analysis. This step of the content analysis process, where the collection and coding of the data are carried out, is the one in which categories, time frames, coding units, and analysis units (also called contexts or resource units) are identified (Roberts et al., 2002: 457). This step, which McMillan (2000) also refers to as *defining the categories*, is the phase in which the time frame to be considered with the measuring instruments and units to be used in the study are determined. Budd, Thorp, and Donohew (1967: 33-36) identified two primary units of measurements used in content analysis studies as coding units and context units. Coding units are the smallest segment of content counted and scored in the content analysis. The analysis unit (source or context unit) is the body of material surrounding the coding unit. Therefore, it is the source of the variable to be measured. For example, if the coding unit is a word, the unit of analysis (the context unit) might be the sentence in which the word appears or the paragraph or the entire article. Many researchers use the term "unit of analysis" to refer to the context from which coding units are drawn (McMillan, 2000: 81-82).

The unit of analysis used in this study consisted of the tweets/posts that the leading three major national newspapers in the USA shared in their official Twitter accounts. Furthermore, the coding units of the study consisted of content categories, which are commonly used by researchers working on content analysis on Web (see McMillan, 2000: 87). *Subject matter categories* are the most frequently used categories in content analysis. The goal is to determine what communication is about (Holsti, 1969: 104). In this study, the content categories consisted of "subject matter categories". When the focus of the study is on a specific issue, rather than on all the news stories published during a particular period, such an approach may overlook a clear relationship between agendas. Therefore, in this study, subjects that were routinely covered for a period of time were examined via the Twitter accounts of the major newspapers in the USA, to reveal a clear relationship between their own issue agendas. The content categories/subject categories were used as coding units in the study were developed based on the previous literature and according to the contents of the tweets that the newspapers published on their official Twitter accounts during the time period examined. In this study, the content analysis conducted in order to determine issue agendas of the Twitter accounts of major newspapers in the USA, the resulting 22 subject categories are shown in Table 1.

Table 1. Issue Agendas of the Study

Issue Agendas on Twitter of the Leading Three Major Newspapers in the USA	
1	Terror in Syria
2	Turkey
3	China and Asian Countries
4	National Security
5	Terror
6	National Policy
7	Foreign Affairs
8	Military
9	Economy
10	Education
11	Science and Technology
12	Health
13	Sports
14	Art and Culture
15	Crime
16	Media
17	Energy and Environment
18	Law
19	Magazine
20	Human Rights
21	Travel and Transportation
22	Immigration

These 22 subject categories were defined and coded via content analysis. The total number of tweets in the Twitter accounts of the leading three major newspapers in the USA and the issue agendas raised in this study are presented in Table 2:

Table 2. Total Number of Tweets and Issue Agendas

	Tweets	Issue Agendas
New York Times	572	1701
USA Today	385	645
Washington Post	366	674

According to Table 2, within the time zone analyzed in the study, the New York Times posted 572 tweets, USA Today posted 385 tweets, and the Washington Post posted 366 tweets in total. The total numbers of news and the agendas in those tweets are 1701 in New York Times, 645 in USA Today, and 674 in Washington Post. The high number of agenda items in the New York Times is due to the fact that it has published tweets on Twitter in the morning and evening of the same day, at least a maximum of two times as a briefing, and containing more than one topic. Because the importance of the tweets among the others for the newspaper is unknown, all of the topics of the tweets and related agendas were coded. As seen in Table 2, the New York Times, as globally known as the most esteemed and effective newspaper, has the largest number of tweets and agendas on Twitter.

One of the first steps at this stage of the content analysis where the categories are identified and the data is collected is to specify the period of the study. So far, there has been no research showing definitively the time period over which the agenda-

setting process takes place on the Internet and/or social media. Winter and Eyal's (1981) standard duration of 4 to 6 weeks is still in use by most researchers, although it is known that researches covering other forms of social media often use a period of several weeks (e.g., Dunn et al., 2007).

As such, in this study, the Twitter accounts of the major newspapers in the USA and the relationships between their own issue agendas were examined over a four-week period in October of 2014. This specific period did not include any kind of groundbreaking or milestone events that endangered the stability of the news coverage. Namely, October of 2014 was chosen because it was a normal time period during which Twitter's newspapers were not exposed to external shocks; nor did it encompass a political campaign period, so as not to cause a convergence between their own weekly agendas. This was done in consideration of the fact that an important event or a political campaign can affect the entire agenda, as the media, in general, will continuously depict the same event or political content; thus, the various outlets display a convergence in their own agendas over time. With this in mind, a normal period was chosen to investigate the Twitter accounts of each of the selected newspapers in terms of whether there was a clear relationship between their own issue agendas. In this manner, it was assured that the situation under normal conditions was presented and that the surveys were objective. In other words, in case of an extraordinary event, the impact that the media takes the same event constant on its agenda, the impact was under control.

In this study, a four-week period was used, as suggested by Winter and Eyal's (1981) assertion that a four to the six-week period is traditionally used in agenda-setting studies. Because the goal of analyzing each of the major newspaper's Twitter accounts was to determine the clear relationships between their own issue agendas, it was considered necessary to analyze the news tweeted over a sufficient period. Thus, a one or two-week period was deemed to be insufficient. Moreover, a four-week period was believed to allow for a more objective relationship analysis, since newspapers may not publish tweets on their Twitter accounts for some days (for example, on weekends), whereas during other periods, they may publish a large number. Thus, the four-week time period was chosen to allow observations of both short-term (one-week) and long-term relationships (four-week) between the own issue agendas on the Twitter accounts of the newspapers. Furthermore, Lee, Lancendorfer and Lee (2005: 62-63) suggest that in such studies, it is more convenient to use four-week than two-week period. For this reason, in this study, the time period for analysis was determined as four-week parts. These were arranged as follows: Week 1: October 1-7, 2014; Week 2: October 8-14, 2014; Week 3: October 15-21, 2014; and Week 4: October 22-28, 2014. Each week included 7 days, and the relationship between weeks was examined. In other words, the extent to which each newspaper maintained its own agenda for 4 weeks on Twitter was determined by examining each newspaper's relationship with its own issue agendas on a weekly basis. Tweets were collected twice a day for 4 weeks, between 7:00-9:00 in the morning and 7:00-9:00 in the evening, because these are the time periods during which Twitter is most intensely used for news and the most tweets are sent. As such, these time periods are commonly known as morning and evening news hours.

3.1.4. Data Analysis

The data collection method for this study consisted of content analysis, which is one of the qualitative analysis types. Additionally, the data were analyzed with the use of frequency and Pearson Correlation Analysis, which are types of quantitative analysis. On account of this, this study is considered as mixed-method research.

The study focused on the relationships between the Twitter accounts of major newspapers in the United States and their own issue agendas. For this reason, the data were first collected using the content analysis to identify newspapers' issue agendas on Twitter. Content analysis is considered as the first step in agenda-setting researches (Kushin, 2010: 62) and content analysis is often used in for this purpose (e.g., Tedesco, 2005a; Tedesco, 2005b; Wallsten, 2007) (Kushin, 2010: 64). The analysis that is carried in order to present the agendas of media outlets is considered content analysis (King, 1994: 50). The content analysis in this study was conducted by an examination of the posts/ tweets they shared in their official Twitter accounts in order to identify the issue/news agendas in the major US newspapers' Twitter accounts. Next, the statistical significance and relationships between the agendas were tested in the agendas that were identified using the content analysis. The relationships between the own issue agendas were analyzed using the Pearson correlation analysis method (Pearson Product Moment Correlation Analysis).

4. Findings

4.1. Normal Distribution of Twitter Agenda Contents of the US Newspapers

Firstly, the normal distribution test was applied in order to establish the relations among Twitter account agendas of newspapers. Table 3, below, shows the normal distribution of Twitter agenda contents of the US newspapers.

Table 3. Normal Distribution Tests of Twitter Agenda Contents of the US Newspapers

	Kolmogorov-Simirmov Z	p
New York Times (week 1)	0,695	0,720
New York Times (week 2)	0,527	0,944
New York Times (week 3)	0,734	0,654
New York Times (week 4)	0,757	0,616
USA Today (week 1)	1,274	0,078
USA Today (week 2)	0,906	0,385
USA Today (week 3)	0,987	0,284
USA Today (week 4)	1,032	0,237
Washington Post (week 1)	0,809	0,529
Washington Post (week 2)	1,144	0,146
Washington Post (week 3)	1,025	0,244
Washington Post (week 4)	0,820	0,512

The results of the One-Sample Kolmogorov-Simirmov Test in Table 3 shows that the contents of Twitter accounts have a normal distribution. As a result, it can be said that autocorrelations of newspaper contents could be parametrically analysed. One of them is Pearson Correlation Analysis. For the Pearson Correlation, the variables need a linear relationship. Therefore, the scatter plots, which were made for establishing whether the relationship was linear or not, prove a linear

relationship. Accordingly, Pearson Correlation was used while analysing the autocorrelations of the contents.

4.2. Relationships Among Newspapers' Twitter Agenda Contents in the USA

The Pearson Correlations showing the relationships among the Twitter accounts of leading three major newspapers in the USA and their own issue agendas are shown in Table 4 below.

When the autocorrelations of the New York Times's four-week agenda in Table 4 were examined, it was observed that the correlation values were between about 0.70-0.90. This result indicated that the continuity of the New York Times's Twitter account agenda was high. When the autocorrelations of USA Today's Twitter agendas were observed for 4 weeks, the correlation values were found to be between about 0.58-0.93. These levels of autocorrelation indicated that USA Today was a follower of its own agenda. When the Washington Post's autocorrelations of Twitter account agendas were examined, it was found that the correlations were between 0.52 and 0.80. The autocorrelations among the Washington Post's agenda issues were lower than the autocorrelations of the other two newspapers.

Consequently, it was found out that three of the US newspapers on Twitter have high autocorrelation, namely, they mostly sustain their own agendas during the selected study period. The New York Times is the newspaper which sustains its own agenda most. It can be claimed that the relationship among the agenda topics is high because the New York Times repeated the featured topics in order to remind the followers. The situation shows that the New York Times uses its Twitter account as a traditional or online media tool. USA Today also has a high relationship within its own agenda because it reminds the topic titles to the followers although to a lesser extent to the New York Times. Briefly, both newspapers, especially the New York Times, have high Twitter agenda relationships within themselves because of the fact that they periodically repeat the featured topics by posting their title summaries. On the other hand, Washington Post is the newspaper which follows its own Twitter agenda least, comparing to the New York Times and USA Today. This situation has a direct proportion to the fact that it posts fewer repeating news than the two other newspapers.

Accordingly, the reason for the high agenda autocorrelation of the three US newspapers on Twitter is that they keep their agenda by reminding the readers some specific topics by repeating and retweeting, and thus trying to have the attention of the readers to those topics. Repeating and retweeting the topics on Twitter by US newspapers bring about the persistence and high agenda autocorrelations. The high agenda autocorrelation shows each newspaper keeps and follows its own agenda during the four-week period. The newspapers focused on effective topics and posted the same news. This situation can be explained by the role of media gatekeepers on agenda setting.

Table 4. Pearson Correlations Among the Contents of Twitter Accounts of US Newspapers

	NYT(T1)	NYT(T2)	NYT(T3)	NYT(T4)	USAT(T1)	USAT(T2)	USAT(T3)	USAT(T4)	WP(T1)	WP(T2)	WP(T3)	WP(T4)
NYT(T1)	1											
NYT(T2)	0,808**	1										
NYT(T3)	0,869**	0,899**	1									
NYT(T4)	0,680**	0,695**	0,719**	1								
USAT(T1)	0,656**	0,703**	0,777**	0,570**	1							
USAT(T2)	0,598**	0,680**	0,752**	0,550**	0,927**	1						
USAT(T3)	0,487*	0,529**	0,730**	0,630**	0,695**	0,685**	1					
USAT(T4)	0,414*	0,398*	0,605**	0,704**	0,633**	0,579**	0,900**	1				
WP(T1)	0,710**	0,643**	0,825**	0,604**	0,574**	0,537**	0,633**	0,557**	1			
WP(T2)	0,432*	0,490*	0,592**	0,599**	0,644**	0,622**	0,667**	0,667**	0,516**	1		
WP(T3)	0,560**	0,684**	0,800**	0,690**	0,552**	0,594**	0,812**	0,723**	0,799**	0,626**	1	
WP(T4)	0,452*	0,526**	0,634**	0,778**	0,525**	0,503**	0,621**	0,689**	0,695**	0,710**	0,792**	1

* and ** indicate statistical significance levels of 5% and 1%, respectively.

As previously mentioned, gatekeeping involves the process of taking control of the coding of messages or message components by selecting the information to be disseminated and making choices about a message's display, presentation, timing, storing and repetition (Donohue et al., 1972: 53, as cited in Narmanlioğlu, 2016: 157), and gatekeepers have various roles in agenda setting (Erdoğan & Alemdar, 2002: 214-215).

When considering the roles of gatekeepers about agenda setting, it is possible to state that the roles are manifested by repeating the news on the Twitter accounts of leading US newspapers, in other words, frequently retweeting the agenda-setting news (such as ebola epidemic, or Hong Kong protests in 2014). For example, ebola epidemic, which appeared in Africa, then affected the USA, and which had global importance, was remarkable evidence to the role of gatekeepers by setting the agenda of the Twitter accounts of US newspapers for four weeks. Sustaining the topics about ebola epidemic, and making it newsworthy by repeating and retweeting them show that the US newspapers intended to have the attention of their followers and public opinion. Similarly, bringing up and repeating of the topics about Hong Kong protests, which deeply affected mainly China and then the rest of the World, in 2014 by US newspapers for four weeks on Twitter is another example of the role of gatekeepers.

These examples prove that the findings of Irfan Erdogan and Korkmaz Alemdar (2002) about the roles of gatekeepers are also valid for Twitter and US newspapers on Twitter. Therefore, the current study approves their study. The high agenda autocorrelation of US newspapers on Twitter for four weeks, shown in Table 4, is also evidence of this situation. In this regard, sustaining the own agenda of US newspapers on Twitter, and following their own agenda explain the role of gatekeepers about agenda setting.

H₁: There are statistically significant and positive autocorrelations on issue agendas of Twitter accounts of each leading US newspaper.

According to the findings in Table 4, Hypothesis 1 is approved in the current study. Accordingly, there are statistically significant and positive autocorrelations on topic agendas of Twitter accounts of each leading US newspaper.

5. Discussion and Conclusion

In this study, the relations between the top three major newspapers in the USA and their issue agendas, namely autocorrelations, were investigated. In other words, the autocorrelations of each newspaper's four-week agenda on Twitter were examined.

It was found that Twitter accounts of each major newspaper have statistically significant and positive autocorrelations on own issue agendas. The findings show the three US newspapers have high autocorrelations. According to the results of the current study, the New York Times has the highest autocorrelations, USA Today is in the second place, and the Washington Post is the third one. Washington Post has lower autocorrelation comparing to the other two newspapers.

The findings of the study that US newspapers have high agenda autocorrelations mean that three of the newspapers follows or sustains their own agendas. The fact

that Washington Post has lower autocorrelation comparing to the other two newspapers shows that the Washington Post follows its own agenda in a lesser extent comparing to the others. The reason for the high autocorrelations of three US newspapers on Twitter can be explained with the role of media gatekeepers about agenda setting. According to the findings of Erdogan and Alemdar (2002: 214-215), gatekeepers focuses on agenda-creating topics and repeat the same news frequently. Media sets the agenda by reporting some specific topics as news, and thus increases the attention of public opinion on the news (http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/G%C3%BCndem%20Organizasyonu.pdf, February 6, 2019). In this study, it is understood that US newspapers keep some topics in agenda by retweeting the titles in order to remind the followers about the featured topics, and thus intend to have the attention of followers and other media. This situation provides sustainability within the own agendas of US newspapers, and also creates high agenda autocorrelations. Therefore, the roles of gatekeepers about agenda setting are manifested by repeating the news on the Twitter accounts of leading US newspapers, in other words, frequently retweeting the agenda-setting news (such as ebola epidemic, or Hong Kong protests in 2014). By this way, the current study approves the findings of Erdogan and Alemdar (2002), and shows that the role of gatekeepers is also valid for Twitter and US newspapers on Twitter.

Furthermore, the findings of the high agenda autocorrelations of the three major US newspapers also approve the findings of studies on traditional or online media. Gunho Lee (2004) found that online newspapers have high autocorrelations. Tedesco (2005a) proved that the New York Times, Los Angeles Times and Washington Post have high autocorrelations. Kushin, who evaluated Twitter as public agenda, and studied the agenda-setting between the New York Times and Twitter, determined high agenda autocorrelations.

This study has important benefits. This study investigated the relationships between their own issue agendas of the Twitter accounts of major newspapers in the USA. The study shows that Twitter is used by major newspapers in the USA as an active and effective reporting tool in order to spread the news nowadays. The study shows that the specific issues that become featured in mass media become also featured on Twitter accounts of major newspapers in the USA; and that these issues are also frequently presented as news in the newspapers' Twitter agendas just as they are in the traditional media. The study shows that, just as the traditional and/or online media follow their own issue agendas, the major newspapers in the USA also maintain their own issue agendas on Twitter. The study supports the findings of İrfan Erdoğan and Korkmaz Alemdar (2002) with reference to the roles of gatekeepers on agenda-setting in the media, and it also has revealed that these roles are also applied on Twitter by US newspapers. As such, the study shows that the role of gatekeepers on agenda-setting in the media is also applicable in the context of the US newspapers' Twitter accounts. This study has expanded the role of gatekeepers on agenda-setting in the media to the US newspapers' Twitter accounts. This study has important results regarding the media market and its implementers in the USA. From the perspective of media markets, it is found that the US newspapers are stable in terms of following their

own agendas on Twitter. As such, there are no disruptions of their Twitter agendas in any sense and Twitter is consistently used by newspapers as a media tool. Thus, it can be seen that newspapers use Twitter as a media tool in terms of traditional media. This study shows the implementers of the news media embrace social media and use it actively. Therefore, it appears that traditional media has been integrated with social media, especially Twitter, in newspaper applications. The evidence in this study shows that social media tools such as Twitter have been embraced in terms of gathering news, publishing, sharing with followers and other media.

6. Limitations and Future Research

Occupying a long-term and not focusing on one single issue provided to see clearly the relations of Twitter accounts of the newspapers and their agendas. On the other hand, the study is limited to only one social media service –Twitter- and three major US newspapers in order to investigate the relationships between Twitter accounts and the agendas. The study is also limited to a four-week period. The most important recommendation arising from this study is that other social media tools, which the traditional media use as a news tool, should be used in order to test the role of gatekeepers on agenda-setting in terms of different media forms, time periods and issues.

References

- Atabek, N. & Uztuğ, F. (1998). "Haberlerde Çerçeveleme ve Öne Çıkarma", *Kurgu Dergisi*, No: 15, pp. 96-105.
- Barber, R., & Weir, T. (2002). "Vietnam to Desert Storm: Topics, source changes", *Newspaper Research Journal*, 23(2/3), 88-99.
- Baxter, L.A. & Babble, E. (2004). *The basics of communication research*. Australia: Thomson Wadsworth.
- Boyle, T.P. (2001). "Inter-Media Agenda Setting in the 1996 Presidential Election", *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 78(1), pp. 26-44.
- Böke, K. (2009). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Alfa Yayıncılık, İstanbul.
- Budd, R.W., Thorp, R. K. & Donohew, L. (1967). *Content Analysis of Communications*, Collier-Mac.
- Carpenter, S. (2007). "U.S. Elite and non-elite newspapers' portrayal of the Iraq war: A comparison of frames and source use", *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 84(4), 761-776.
- Carter, T. B. (1998). "Electronic Gatekeepers: Locking Out the Marketplace of Ideas", *Communication Law and Policy*, 3 (3), pp. 389-408.
- Çebi, M.S. (2002). *Haberi Anlamak*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Donohue, G.A., Tichenor, P.J. & Olien, C.N. (1972). "Gatekeeping: mass media systems and information control", in Kline, F.G. and Tichenor, P.J. (Eds), *Current Perspectives in Mass Communication Research*, Sage, pp. 41-70.

- Dunn, S., Mccollough, C. & Martin, J. (2007). "An Exploratory Analysis of Intermedia Agenda Setting Between Blogs and Newspapers in the 2006 Senate Race", [Article]. Conference Papers -- National Communication Association, 1.
- Entman, R. (1993). "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm", *Journal of Communication*, 43 (4): 51-58.
- Erdoğan, İ. (2011). "Gündem Koyma ve Saptama Yaklaşımında Bir Araştırma Geleneği ve Tasarımı Olarak Çerçeveleme", *Erciyes İletişim Dergisi "akademia"*, Vol: 2, No: 1, pp. 48-62.
- Erdoğan, İ. & Alemdar, K. (2002). *Öteki Kuram: Kitle İletişimine Yaklaşımların Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi*, Erk Yayınları, Ankara.
- Holsti, Ole R. (1969). *Content Analysis for the Social Sciences and Humanities*, Reading, MA: Addison-Wesley.
- İnceoğlu, M. (2000). *Tutum Algı İletişim*, 3. Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara.
- İrvan, S. (2001). "Gündem Belirleme Yaklaşımının Genel Bir Değerlendirmesi", *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, No. 9, pp. 69-106.
- İrvan, S. (2002). *Medya, Kültür, Siyaset*, İkinci Basım, Alp Yayınevi, Ankara.
- Kahriman, G. (2013). *Yazılı ve Görsel Basında Çocuk Haberlerinin Seçiminde Eşik Bekçilerinin Rolü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.*
- King, P. (1994). *Issue Agendas in the 1992 Taiwan Legislative Election*, Doctor of Philosophy, the University of Texas, Austin, May 1994.
- Ku, G., Kaid, L.L. & Pfau, M. (2003). "The impact of web site campaigning on traditional news media and public information processing", *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 80, 528-547.
- Kushin, M. J. (2010). *Tweeting the Issues in the Age of Social Media? Intermedia Agenda Setting Between the New York Times and Twitter*, Doctor of Philosophy, Washington State University, Edward R. Murrow College of Communication, May.
- Lee, B., Lancendorfer, K. M. & Lee, K. J. (2005). "Agenda-Setting and the Internet: The Intermedia Influence of Internet Bulletin Boards on Newspaper Coverage of the 2000 General Election in South Korea", *Asian Journal of Communication*, Vol. 15, No. 1, pp. 57-71.
- Lee, Gunho (2004). "Do you mirror me? Inter-Media Agenda-Setting Effects Among Eight Online Media in Korea", Paper presented to the International Communication Division at the annual convention of the Association for Education in Journalism and Mass Communication, Toronto, Canada, August.
- Lim, J. (2010). "Convergence of Attention and Prominence Dimensions of Saliency Among Major Online Newspapers", *Journal of Computer-Mediated Communication*, 15 (2), 293-313.

- McCombs, M. E. & Shaw, D. L. (1972). "The Agenda Setting Function of Mass Media", *Public Opinion Quarterly*, 36(2), pp. 176-187.
- McMillan, Sally J. (2000). "The Microscope and the Moving Target: The Challenge of Applying Content Analysis to the World Wide Web", *Journalism & Mass Communication Quarterly*, Vol. 77, No. 1, pp. 80-98.
- McQuail, D. & Windhal, S. (1993). *İletişim Modelleri, Çeviren: Mehmet Küçük Kurt*. Ankara: İmaj Yayınları.
- Mutlu, E. (1995). *İletişim Sözlüğü*, 2. Basım, Ark Yayınları, Ankara.
- Narmanlıoğlu, H. (2016). "İnternet Haber Sitelerinde Eşik Bekçiliği", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (1), pp. 153-168.
- Pfau, M. et al. (2004). "Embedding journalists in military combat units: Impact on newspaper story frames and tone", *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 81(1), 74-88.
- Reese, S. & Danielian, L. (1989). Intermedia influence and the drug issue. In P. Shoemaker (Ed.), *Communication Campaigns about Drugs*. NJ: Lawrence Erlbaum (pp. 29-46).
- Roberts, M., Wanta, W., & Dwzoz, T.-H. (2002). "Agenda Setting and Issue Salience Online", *Communication Research*, 29 (4), pp. 452-465.
- Shoemaker, P. J. & Reese, S. D. (2002). "The Impact of Ideology on Media Content", Irvan, S. (Eds), In *Media Culture Politics*, 2nd Edition, pp. 127-178, Alp Publishing, Ankara.
- Tedesco, J.C. (2005a). "Issue and Strategy Agenda Setting in the 2004 Presidential Election: Exploring the Candidate-Journalist Relationship", *Journalism Studies*, Vol. 6, Issue 2, pp. 187-201.
- Tedesco, J.C. (2005b). "Intercandidate Agenda Setting in the 2004 Democratic Presidential Primary", *American Behavioral Scientist*, 49 (1), pp. 92-113.
- Tekinalp, Ş. & Uzun, R. (2009). *İletişim Araştırmaları ve Kuramları*, 3. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Terkan, B. (2005). *Gündem Belirleme: Medya ve Siyasal Gündem Üzerine Bir Çalışma*, Tablet Kitabevi, Konya.
- Tokgöz, O. (2000). *Temel Gazetecilik*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Wallsten, K. (2007). "Agenda Setting and the Blogosphere: An Analysis of the Relationship Between Mainstream Media and Political Blogs", *Review of Policy Research*, 24 (6), pp. 567-587.
- Weaver, D.H. et al. (1975). "Watergate and the Media A Case Study of Agenda Setting", *American Politics Quarterly*, 3 (4), pp. 458-472.
- Winter, J. P. & Eyal, C. H. (1981). "Agenda Setting for the Civil Rights Issue", *Public Opinion Quarterly*, 45 (3), pp. 376-383.
- Yaylagül, L. (2006). *Kitle İletişim Kuramları: Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*, Dipnot Yayınları, Ankara.

Yüksel, A.H. (1994). İkna Edici İletişim, Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, Eskişehir.

http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/G%C3%BCndem%20Organizasyonu.pdf, (February 6, 2019).

<https://www.statista.com/statistics/184682/us-daily-newspapers-bycirculation/>, (September 29, 2017).

https://tr.wikipedia.org/wiki/The_New_York_Times, (July 16, 2016).

https://tr.wikipedia.org/wiki/USA_Today, (July 16, 2016).

https://tr.wikipedia.org/wiki/The_Washington_Post, (July 16, 2016).

<https://twitter.com/nytimes>, (January 31, 2019).

<https://twitter.com/USATODAY>, (January 31, 2019).

<https://twitter.com/washingtonpost>, (January 31, 2019).

Journal of Strategic Research in Social Science (JoSRess)

ISSN: 2459-0029

www.josress.com

2018 © All Rights Reserved

Analysis of Competitive Strategies: A Research on Accommodation Enterprises in Çanakkale

Sena ERDEN AYHÜN¹ & Bilge ÇAVUŞGİL KÖSE²

Keywords

Competition, competitive strategies, strategic management, accommodation industry.

Abstract

The implementation of competitive strategies within the enterprise will cause them to gain a distinctive identity from their competitors and to be preferred by customers more particularly. In the study, accommodation enterprises, which are one of the important sectors of Turkey's economy, are examined. The study population consists of two-star, three-star, four-star and five-star hotel enterprises operating in the province of Çanakkale and operating under the Ministry of Tourism with special certification. In this context, semi-structured interview method which is among qualitative research methods has been applied and the study has been conducted with 15 accommodation enterprises. Research findings indicate that hotel enterprises often implement cost leadership strategy. In addition, it has been observed that the strategy of unrelated diversification, which is among basic level strategies, has been frequently implemented in accommodation industry. In the study, no differentiation has been found between the competitive and basic level strategies applied by hotel enterprises and types and classes of enterprises. The fact that hotels remain idle during winter season in Çanakkale province, while, there is a frequent customer concentration during the summer season has caused the hotel managements to often prefer the cost leadership strategy and unrelated diversification strategy.

Article History

Received
8 Mar, 2019
Accepted
19 Mar, 2019

1. Introduction

With the effect of globalization, all enterprises operating in different sectors and business lines have been struggling with many problems such as increasing the quality of their goods and services, reducing costs, adapting to new market conditions and responding to rapidly changing customer expectations in order to gain an advantage over their competitors. Companies within the tourism industry, which has been growing rapidly every day, are no exception in this regard. Nowadays, tourism industry is regarded as one of the largest and fastest growing industries in the world. The tourism industry contributes to the economic growth and development of countries and also creates employment opportunities. Today, one in every ten people in the world are working in the tourism industry (UNWTO, 2018). Tourism also has positive social and political characteristics such as adding value and promoting the culture of a country or region and strengthening

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0003-0142-1344. Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, senaerden@comu.edu.tr

² ORCID: 0000-0001-8646-4401. Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ezine Meslek Yüksekokulu, bilgecavusgilkose@comu.edu.tr

intercultural communication. Given all these outcomes produced by the tourism industry under increasing competition, it is known that all countries have been making great efforts to benefit from this return.

Turkey, with the natural and cultural attractions has been one of the most tourist-exporting countries in the world. 37.6 million tourists visited Turkey in 2017. Turkey has become the seventh most visited destination in the world according to these figures (UNWTO, 2018). The tourism industry is becoming an important income source for Turkey's economy with the effects such as enhancing currency input and creating income opportunities and is of great importance due to its characteristics like contributing to the balance of payments, having higher multiplier coefficient and creating employment.

Çanakkale destination, ranks among the provinces that are prominent in terms of Turkey's tourism industry given the number of guests hosted in Çanakkale throughout the year. Trojan Wars, World War I that had changed the history of our world and important events that had affected the results of these wars had taken place within the borders of Çanakkale. Furthermore, Çanakkale holds an important position and a specific value both in terms of Turkey's tourism industry and world tourism with the cultural heritage and natural beauty enriched by the civilizations ruled in the region (Çakıcı et.al., 2007: 114). Considering all these features, Çanakkale is an important destination for both domestic and foreign visitors where tourism activities can be carried out throughout the year.

This study aims to determine the competitiveness criteria that are prioritized by the accommodation enterprises operating under the Ministry of Tourism in Çanakkale, their application levels of these criteria and which competition strategies they are following in order to compete against their competitors. This study also aims to determine the basic level strategies implemented by the accommodation enterprises. In addition, in this study, we have also tried to determine the similarities and / or differences between the competitive and basic level strategies implemented by the accommodation enterprises operating in the destination of Çanakkale and the types and classes of the enterprises. Due to time and space constraints, the research study has only been applied in Çanakkale province. Another constraint of the study is that; the study only been conducted on senior executives / entrepreneurs working in the accommodation industry.

2. Theoretical Background- Competitive Strategies

The concept of competition continues to arouse the interest of researchers, organizations and decision-makers as long as social, economic and political units continue to exist in the world (Wilde & Cox, 2008: 468). The concept of competition, which is also the subject of different disciplines such as biology and sociology, can be defined as "the struggle between the ones who want to sell goods and services to the same purchaser" (Köroğlu et.al. 2011: 35) or as "the contests of enterprises with other organizations engaged in similar works in order to survive" in terms of business science (Güleş & Bülbül, 2004: 38).

Competition is necessary for securing the line that will protect the existence of the enterprises and also ensure their survival (Bilge, 2010: 334). Enterprises that are unable to use scarce resources effectively and efficiently may fall behind their

competitors and face the risk of losing their market shares or dissolution (Besler, 2014: 26). The enterprises need to be able to respond to rapidly changing customer expectations faster than their competitors in order to maintain their existence and increase their effectiveness. In this context, enterprises need to know the behaviors of competitors, their strategies and their shares in the market.

The competition is a concept that consists of the whole environment and conditions that affect the activities of the enterprises, which try to offer products or services, either directly or indirectly, to the market. Inter-enterprise competition; is based on a number of factors such as price, quality, service and support and is influential in achieving the objectives of the enterprises. The concept of changing competition has started with production superiority, improved with cost, quality and speed superiority and today has become more prominent with service superiority (Çekerol & Kurnaz, 2011: 50). In other words, the competition refers to fighting in the market with the strategies that realize the customers' expectations while meeting their needs and create value for them (Ülgen & Mirze, 2013: 255). In this context, from the perspective of enterprises, it is of great importance to create value for their customers and to come to a stronger position in the face of competitors.

The concepts of competition and competitiveness are the subjects that have been profoundly examined by Michael Porter, who is one of the most important academicians of management literature. Porter, in his two works published in 1980 and 1985, emphasized how competitive forces in industry shape the strategies and he also focused on strategies to provide competitive advantage accordingly (Dinçer, 1998: 71). These strategies, also called as generic strategies, help managers evaluate industry competitiveness.

The basis of generic strategies consists of competitive strategies. These strategies have been developed to be feasible, whether it is one of manufacturing industries or a line of business that requires advanced technology or a service or business enterprise (Eren, 2008: 166). According to Porter, competition strategy is defined as the aggressive or defensive action of the enterprise in order to achieve a defensible position in a sector, to cope successfully with five competitive powers and thus to achieve a great return on investment (Porter, 2003: 43). The five powers that are named by Porter (2003: 4) as the forces stimulating competition in the sector are as follows; the threat of new enterprises entering in the sector, the threat of substitute goods and services, the bargaining power of the suppliers, the bargaining power of the consumer and the competition between the existing firms. Upon the analysis of these five competitive powers, Porter states that an enterprise can compete with its competitors in the subjects of cost leadership, differentiation and focusing, and thus can deliver superior performance.

Cost Leadership Strategy: This strategy is aimed at making the enterprise's operations at a lower cost than its competitors and gaining a return over the sector average. The strategy is implemented on a broad market platform, by targeting all customers without grouping the customers (Besler, 2014: 34). Cost leadership covers two alternative types of strategies. The first is the low-cost strategy that offers products or services to a wide range of customers at the lowest price on the market, while the second is the best-value strategy that offers products or services

to a larger scope of customer at the best price-value on the market. The best value strategy aims to offer customers a range of products or services at the lowest price compared to competitors' products having similar characteristics (David & David, 2015: 149).

Differentiation Strategy: It is aimed at gaining a return on the average for the enterprise by means of offering goods and services to customers in a different manner and higher prices compared to other similar goods and services (Ülgen & Mirze, 2013: 256). This strategy is based on the idea that customers with higher brand loyalty will have lower sensitivity in the face of prices (Porter, 2003: 47).

Focus Strategy: Covers only aiming at a specific group of consumers, product range or geographic market (Porter, 2003: 47). The first of two alternative focus strategies is a low-cost focus strategy that offers products or services to a small number of customers (niche groups) at the lowest price available on the market. The second one is the strategy of focusing on the best value which offers products or services to a small customer at the best price-value (David & David, 2015: 149). In summary, the focus strategy is the implementation of two main competitive strategies on a different market platform (only in a specific segment of the market).

According to Porter (2003: 53), these three generic strategies are alternative to each other. In other words, it would be inevitable for an enterprise to fail if it happens to implement more than one generic strategy at the same time. In this case, which is named as being stuck in the middle by Porter, enterprises should make a basic strategic decision. With these three strategies that will lead to superior performance, Porter brings a concrete content for the company strategy after eliminating the abstract concept related this strategy.

In addition, the basic level strategies that can be followed by the enterprises are referred to as growth strategies, stagnant growth strategies and retrenchment strategies in the literature (Eren, 2005: 221). Related or unrelated diversification strategies, which are one of the most important growth strategies; constitute the most important strategies in order to grow, reduce risk and increase profitability. Related diversification strategies are relevant to the enterprises' own field of activity, while unrelated diversification strategy is named as the growth of enterprises outside their own fields of activity (Kannan & Saravanan, 2012: 66; Alparslan & Çarıkçı, 2014: 21).

3. Generic Strategies within the Accommodation Sector

Porter's generic strategies have become a dominant paradigm in a short time because they are easy to understand and practical (Barca, 2005: 13). In recent years, generic strategies have been applied in many sectors, but there is still a lack of clear evidence of how strategies have been used in the accommodation industry so far (Bordean et. al., 2011: 501). In the accommodation industry, a competitive strategy is a strategy in which a company's product and service portfolio has been designed to bring unique resources and capabilities together in order to gain advantage in the market (Tavitiyaman et.al., 2012: 142). Although the cost leadership strategy is a widely used strategy in the accommodation industry, it is considered to be negative in terms of the competitive position in the industry.

Because, this strategy provides short-term benefits and it can be imitated by many competitors in a shorter period (Wong & Kwan, 2001: 294). Studies in the literature show that hospitality and quality-oriented perspectives adopted in the accommodation industry are important for the sustainability of the company's competitive structure (Jönsson & Devonish, 2009: 498). In this context, research findings related to hotel managements operating in Romania have determined that; cost leadership strategy is used in order to gain competitive advantage in the market and in addition to this, it has been tried to improve the quality of products and services offered to customers within the framework of differentiation strategies (Bordean et. al., 2011: 511). Differentiation strategies protect the hotels from the pressure of lowering prices as the competition increases, but it should be noted that being better is more effective than just being different (Becerra et.al., 2013: 71). It can be seen that hotels following the differentiation strategy are beginning to generate a higher market shares, while, hotels following the focus strategy are beginning to focus on a narrow segment of the market by trying to address a particular customer category consisting of people who are interested in special products and services and who are not sensitive to the prices of these products and services (Bordean et. al., 2010: 175). The findings research conducted on the hotel enterprises in Baku show that the hotels attach more importance to the practices related to the differentiation strategy, which is followed by cost leadership and focus strategies (Mirzayeva & Türkey, 2016: 74).

It is seen that competitive strategies are also investigated on the hotel enterprises operating in Turkey. Accordingly, the findings of research conducted in the province of Nevşehir, clarify that the most competitive accommodation enterprises consist of hotels offering services in the form of boutique hotels (Güneren Özdemir & Yılmaz, 2016: 61). In addition to this, the studies conducted in the literature state that the hotel managers often give importance to reducing their costs (Coşar, 2008: 54). The findings of the research conducted on the hotel enterprises in Safranbolu district of Karabük province have determined that; the hotel businesses mainly prefer the strategy of differentiation in the face of their competitors' competitive moves. It has been revealed that accommodation enterprises that implement differentiation strategies gain competitive advantage against their competitors by differentiating their services. Also, it has been determined that more than half of accommodation enterprises implement both differentiation and cost leadership strategies together in line with their strategy policies that are followed on the basis of room numbers (Tan & Öztürk, 2018: 144).

4. Research Methodology

This study aims to determine the competitiveness criteria that are prioritized by the accommodation enterprises operating under the Ministry of Tourism in Çanakkale, their application levels of these criteria and which competition strategies they are following in order to compete against their competitors. In this context, accommodation enterprises have been analyzed on the axis of competitive strategies developed by Porter (2003). This study also aims to determine the basic level strategies implemented by the accommodation enterprises (Ülgen & Mirze, 2013: 199). In addition, in this study, it was tried to determine the similarities and / or differences between the competitive and basic level strategies applied by the

accommodation enterprises operating in the destination of Çanakkale and the types and classes of the enterprises.

The study population consists of two-star, three-star, four-star and five-star hotel enterprises operating in the province of Çanakkale and operating under the Ministry of Tourism with special certification. In this context, it has been observed that there are 25 hotel enterprises in total. The study has been conducted with 15 enterprises one of which has special certification, two have two-stars, six have three-stars, four have four-stars and two have five-stars and 60% of the study population has been reached. In the literature, it is recommended that the sample size should be at least 15 in entire qualitative data collection studies (Mason, 2010, p.3). In this study, which has been conducted between 10/01/2019 and 20/01/2019, semi-structured interview method, among qualitative research methods, has been applied. In semi-structured interview technique, questions are prepared to be used in all interviews, these questions are asked to the people to be interviewed in the same order, but the interviewees are allowed to answer the questions in a manner they wish during the interview (Yıldırım & Şimşek, 2003).

In the study, we have tried to determine the cost leadership, focus and differentiation strategies implemented by the accommodation enterprises within the scope of competitive strategies developed by Porter as the research question. In addition, it is aimed to determine the other basic level strategies implemented by these enterprises. In the study, five-star hotels are coded as (G1, G12), four-star hotels are coded as (G1, G8, G13 and G14), three-star hotels are coded as (G2, G3, G5, G6, G7, G15), two-star hotels are coded as (G4, G11) and hotels with special certification are coded as (G9).

4. Evaluation of Research Findings

Table 1 shows the various features of the hotel enterprises investigated in the study.

Table 1. Information on Hotel Enterprises

Features	Information	Number	Percentage (%)
Number of employees	1-10	3	20
	11-20	4	27
	21-30	1	7
	31-40	0	0
	41-50	2	13
	51 - 60	2	13
	61-100	2	13
	101-200	1	7
Owner and manager are the same person	Yes	8	53
	No	7	47
Education status of the manager	High School	2	13
	Undergraduate	10	67
	Master's degree	3	20
Manager's professional time in the current hotel	1-10	13	87
	11-20	2	13
Manager's total term of office	1-10	5	34
	11-20	6	40
	21-30	2	13
	31-40	2	13
Is there any other initiative that the entrepreneur carries out apart from the hotel?	Yes	9	60
	No	6	40

Table 1 shows that the number of employees in the hotel enterprises is frequently in the range of 11 and 20 (27%), the owners and managers of the hotels are often the same persons (53%), the managers mainly have bachelor's degrees (67%), their professional time in the current hotel is between 1 and 10 years (87%) and their total term of office is between 11 and 20 years (40%). In addition to these, it is observed that hotel entrepreneurs often have other initiatives (53%) other than the existing hotels.

In the study, the following findings have been reached in the interviews conducted with the senior hotel managers.

Research question 1: Do you make efforts to reduce your costs, if it is important for you to reduce your costs, what methods are you implementing for this purpose?

- Yes, we care about reducing our costs. (G1, G2, G3, G6, G7, G9, G10, G11, G13).
- No, we believe that reducing our costs will lead to poor quality and dissatisfaction (G4, G5, G8, G12, G14, G15).

Research question 2: Are you making efforts to differentiate from your competitors, if so, which methods are you implementing?

- Yes, we are making efforts to differentiate from our competitors (G4, G5, G8, G12, G14, G15).

- No, we are not making efforts to differentiate from our competitors, we think that we are different from our competitors thanks to our various features (G1, G2, G3, G6, G7, G9, G10, G11, G13).

Research question 3: Do you appeal to a specific customer group in your activities in terms of age, gender, income and race?

- Yes, we are serving a specific consumer group (G4, G5, G8, G12, G13, G14)
- No, we focus on the domestic market and consumer group from every segment, and we don't resort to any differentiation (G1, G2, G3, G6, G7, G9, G10, G11, G15).

Research question 4: What is the strength of your enterprise?

- Being in the city center (G1, G2, G4, G7, G8, G11, G13, G14)
- Customer Relations (G2)
- Decisions based on principles
- Recognition (G4)
- Considering the consumer as a guest (G5, G15, G16)
- Providing a new and different concept in the axis of best service quality (G6)
- Physical facilities (G7, G13, G17)
- Peaceful accommodation and delicious food (G10)
- Historical features of our building and our management approach (G11)
- Being the hotel that accommodates the highest number of government officials thanks to our VIP service (G12)
- Our hotel is very new (G14)
- Being a nature-friendly hotel (G17)

Research question 5: What basic level strategy do you implement in your enterprise?

Growth strategy (Related and unrelated diversification)

- We apply related diversification strategy (G2)
- We apply unrelated diversification strategy (G3, G13, G11, G7, G8, G12, G6, G15)

In this study, we have tried to determine the competitive strategies implemented by the hotels by means of conducting interviews with the hotel managers. In this context, it has been seen that hotel enterprises frequently implement cost leadership strategy, while fewer enterprises prefer strategy of differentiation and focus. The statements regarding preferred competitive strategies in the accommodation industry are shown in Table 2.

Table 2. Preferred Competition Strategies in Accommodation Industry

Competition Strategies	Statements
Cost Leadership Strategy	<p><i>We attach quite importance to cost minimization (G1).</i></p> <p><i>We are making efforts to reduce our costs by reducing the number of printed documents, using led lamps and performing stock control (G2).</i></p> <p><i>We aim to keep the number of employees at lower levels (G3, G7, G9).</i></p> <p><i>We are hiring employees in the season and closing the lights and natural gas valves on floors where we do not host any guests (G6).</i></p> <p><i>We are making efforts to reduce cost loss and placing importance to cost controls (G10).</i></p> <p><i>We distribute warnings in the rooms and we take care to keep the number of employees at a certain level (G11)</i></p> <p><i>We pay attention not to hire more than necessary employees. In addition, we pay attention to recycling operations. We are also implementing awareness-based responsibility projects by providing waste oils to animal shelters (G13).</i></p> <p><i>We believe that the cost minimization will bring about dissatisfaction and poor quality (G4, G5, G8, G12, G14, G15).</i></p>
Differentiation Strategy	<p><i>We make a difference in terms of our image, service quality and location (G4)</i></p> <p><i>We aim to differentiate from our competitors thanks to our feature of being a boutique hotel and attending national and international fairs (G5).</i></p> <p><i>We try to make a difference with organic products, comfortable beds, zone of silence and SPA services (G8)</i></p> <p><i>We care to be the best in terms of SPA service (G12).</i></p> <p><i>We make a difference with our pool service (G14)</i></p> <p><i>We aim to stand out thanks to the differences in our physical conditions within the same level hotels. Standard rooms in other hotels correspond to the suite room in our hotel (G15)</i></p> <p><i>No, we are not making efforts to differentiate from our competitors, we think that we are different from our competitors thanks to our various features (G1, G2, G3, G6, G7, G9, G10, G11, G13).</i></p>
Focus Strategy	<p><i>You cannot accommodate a young age group and 60-age group in the same hotel. We are creating local and foreign target groups on a seasonal basis and try to appeal them (G4).</i></p> <p><i>We appeal to customers other than student groups (G5, G13).</i></p> <p><i>We often appeal to higher income groups thanks to our feature of being a boutique hotel (G5).</i></p> <p><i>We focus specifically on customers in the Balkans and Europe (G8)</i></p> <p><i>Our hotel appeals to foreign groups and higher income groups (G12)</i></p> <p><i>We focus on family and long-term accommodation rather than excursion tourism (G14).</i></p> <p><i>We focus on the domestic market and consumer group from every segment, and we don't resort to any differentiation (G1, G2, G3, G6, G7, G9, G10, G11, G15).</i></p>

In this study, we have tried to determine the basic level strategies implemented by the hotels by means of conducting interviews with the hotel managers. In this context, it has been determined that hotel enterprises frequently implement the strategy of unrelated diversification, which is among the growth strategies, within the framework of the responses given regarding growth, stagnant growth and retrenchment strategies. The basic level strategies preferred in the accommodation industry are shown in Table 3.

Table 3. Basic Level Strategies Preferred in Accommodation Industry

Basic Level Strategies	Statements
<i>Unrelated diversification</i>	<i>Food and Beverage (G3)</i>
	<i>Food and automotive (G6)</i>
	<i>Jewelry (G7)</i>
	<i>Organic farming (G8)</i>
	<i>Forest Products (G11)</i>
	<i>Construction (G15, G12, G13)</i>
	<i>Education, tourism and livestock (G12)</i>
	<i>Fuel, mining, transportation (G13)</i>
<i>Related diversification</i>	<i>Accommodation (G2)</i>

5. Conclusion and Recommendations

As a result of globalization, importance attached to human rights and developments in information and communication technologies, the competition process has accelerated thus the enterprises have undergone a process of change and transformation. In this context, the implementation of competitive strategies in enterprises has gained importance in terms of their enhancement in sustainable success, profitability and efficiency criteria. In this study, the competitive strategies implemented by the hotel enterprises operating in the accommodation industry have been examined within the scope of the competitive strategies developed by Porter (2003), who is one of the important researchers of the business literature. In the study, it is determined that hotel enterprises operating in Çanakkale province often implement the cost leadership strategy. As a result of interviews conducted with hotel managers / entrepreneurs in the study, it has been determined that the measures related to costs are frequently given importance. In this context, it has been identified that hotel enterprises attach importance to reduce the printed documents, to save electricity by using led lamps, to wash less towels, to review their prices every week, to employ less employees and to perform cost control studies. In addition, it has been determined that a smaller number of enterprises have implemented differentiation and focus strategies. Within this framework, it is stated that the enterprises provide organic and high quality products in their bed and breakfast services and try to make distinction with their architectures and offer comfortable beds, Spa and pool services so that they could differentiate their service qualities. The enterprises stating that they are implementing a focus strategy, have expressed that they serve domestic-foreign target groups on a seasonal basis, they focus on customers in the Balkans and Europe, that they appeal to customers outside the student groups, and that they are focusing on higher-income groups, families and long-term accommodation. In the study, the basic level strategies implemented by enterprises are evaluated within the framework of the growth, stagnant growth

and retrenchment strategies which have been stated by Ülgen ve Mirze, (2013: 199) in the literature. In this context, it has been observed that the unrelated diversification strategy, which is one of the growth strategies, is frequently implemented in the accommodation industry. In the interviews conducted with hotel managers, it is stated that this situation is caused by the fact that there is often a customer density in Çanakkale during the summer season and that hotels remain idle during the winter season. In this context, it is stated that the hotels that implement unrelated diversification strategies operate in sectors other than their own fields of activity and thus try to cover their losses in the winter period by means of doing works in other sectors. In the study, the most powerful aspects of hotel enterprises have been mainly expressed as being located in the city center, regarding their customers as the guests and their physical facilities.

It is determined that the cost leadership strategy is frequently implemented in the accommodation industry as also stated by Wong and Kwan (2001: 294), Coşar (2008: 54) in the literature. However, the fact that this strategy provide short-term benefits and that it could be imitated by many competitors in a shorter period causes that the strategy in question is regarded as negative in the literature. The study has determined that a smaller number of enterprises implement a strategy of differentiation and focus. In this context, the study bears resemblance to the differentiation strategies that Mirzayeva and Türkay (2016: 74) and Tan and Öztürk (2018: 144) determined in hotel managements. In the study, no differentiation has been found between the competitive and basic level strategies applied by hotel enterprises and types and classes of enterprises. Historical and cultural heritage of Çanakkale leads the city to be among others provinces that come to forefront in terms of Turkey's tourism industry. In the study, it has been found out that all hotels in Çanakkale have frequent customer density during the summer months regardless of any class distinction; however, they are operating in idle capacity during winter months. To this end, it has been observed that the hotels in question have been trying to meet their competitive levels in the winter months by means of cost leadership and unrelated diversification. The choice of differentiation and focus strategies in the mentioned hotels will lead to the development of more qualified service understanding in enterprises, increase in customer satisfaction rates and ultimately the ability to become more competitive.

In this context, it is recommended that the projects aiming to increase the occupancy in the province of Çanakkale should be carried out in a manner that will especially cover the winter months. In the light of the opinions stated in the literature, it is recommended to prefer differentiation or focus strategies frequently in order to ensure sustainable customer satisfaction in accommodation enterprises against the risk that the cost leadership strategy will provide short-term benefits and could be imitated by many competitors in a shorter period.

References

- Alparslan, A. M. & Çarıkçı, İ. H. (2014), "İşletmede Strateji Oluşturma Yaklaşımını Değerlendirmeye Yönelik Bir Vaka Çalışması", İ.Ü. İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi, 25(76), 18-44.
- Barca, M. (2005), "Stratejik Yönetim Düşüncesinin Evrimi: Bilimsel Bir Disiplinin Oluşum Hikayesi", Yönetim Araştırmaları Dergisi, 5(1), 7-38.
- Becerra, M., Santaló, J. & Silva, R. (2013). Being Better vs. Being Different: Differentiation, Competition, and Pricing Strategies in the Spanish Hotel Industry. *Tourism Management*, 34, 71-79.
- Besler, S. (2014), "Stratejik Yönetim II", içinde, Rekabet Stratejileri, Celil Koparal, A. Nurhan Şakar (Ed.), Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, sayfa: 24-51.
- Bilge, F. A. (2010), "Turizm Sektöründe Kalite Anlayışı ve Konya'da Faaliyet Gösteren Turizm Belgeli Otellerde Alan Araştırması", Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 14(20), 331-346.
- Bordean, O. N., Borza, A. & Glaser-Segura, D. (2011). A Comparative Approach of the Generic Strategies within the Hotel Industry: Romania vs. USA. *Management & Marketing*, 6(4), 501-514.
- Bordean, O. N., Borza, A. I., Nistor, R. L. & Mitra, C. S. (2010). The Use of Michael Porter's Generic Strategies in the Romanian Hotel Industry. *International Journal of Trade, Economics and Finance*, 1(2), 173-178.
- Coşar, Y. (2008), "Otel İşletmelerinde Rekabet Üstünlüğünü Etkileyen Faktörler: Yöneticiler Üzerine Bir Araştırma", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 19(1), 45-56.
- Çakıcı, A.C., Mercan, Ş.O. & Harman, S. (2007), "Sayılarla Çanakkale Turizminin Değerlendirilmesi", *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 1(2), 113-135.
- Çekerol, G. S. & Kurnaz, N. (2011), "Küresel Kriz Ekseninde Lojistik Sektörü ve Rekabet Analizi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25, 47-59.
- David, F.R. & David, F.R. (2015), *Strategic Management*, Pearson Education, London.
- Diñçer, Ö. (1998), *Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Eren, E. (2008), *Stratejik Yönetim*, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- Eren, E. (2005), *Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Güleş, H.K. & Bülbül, H. (2004), *Yenilikçilik, İşletmeler için Stratejik Rekabet Aracı*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Güneren Özdemir, E. & Yılmaz, V. (2016), "Konaklama İşletmelerinin Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler Üzerine Nevşehir İlinde Bir Uygulama", *Disiplinlerarası Akademik Turizm Dergisi*, 1(1), 61-80.

- Jönsson, C. & Devonish, D. (2009). An Exploratory Study of Competitive Strategies Among Hotels in a Small Developing Caribbean State. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 21(4), 491-500.
- Kannan, P. & Saravanan, R. (2012). Diversification-Strategies For Managing a Business. *International Journal of Multidisciplinary Management Studies*, 2(5), 64-73.
- Koroğlu, Ç., Biçici, F. & Sezer, D. (2011), Otel İşletmelerinde Maliyet Kontrolünün Rekabet Üstünlüğüne Etkisi, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 33-48.
- Mason, M. (2010). Sample Size and Saturation in PHD Studies Using Qualitative Interviews. *Forum: Qualitative Social Research*, 11(3), 1-19.
- Mirzayeva, G. & Türkay, O. (2016), "Rekabet Stratejilerinin Değerlendirilmesi: Bakü'deki Otel İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma", *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 74-83.
- Porter, M. E. (2003), *Rekabet Stratejisi Sektör ve Rakip Analizi Teknikleri*, (Çev. Gülen Ulubilgen), Sistem Yayınları, İstanbul.
- Tan, F. Z. & Öztürk, M. (2018), "Porter'ın Rekabet Stratejileri: Safranbolu Turizm İşletmelerinde Bir Uygulama", *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 131-147.
- Tavitiyaman, P., Zhang, H.Q. & Qu, H. (2012). The Effect of Competitive Strategies and Organizational Structure on Hotel Performance. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 24(1), 140-159.
- UNWTO (2018). World Tourism Organization (2018). *Tourism Highlights, 2018 Edition*, Madrid, DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284419876>.
- Ülgen, H. & Mirze, K. (2013), *İşletmelerde Stratejik Yönetim*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Wilde, S. J. & Cox, C. (2008). Linking Destination Competitiveness and Destination Development: Findings From A Mature Australian Tourism Destination, *Proceedings of the Travel and Tourism Research Association (TTRA) European Chapter Conference- Competition in Tourism: Business and Destination Perspectives*, Helsinki, Finland, 467-478.
- Wong, K. K. & Kwan, C. (2001). An Analysis of The Competitive Strategies of Hotels and Travel Agents in Hong Kong And Singapore. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 13(6), 293-303.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

**Journal of Strategic Research in Social Science
(JoSReSS)**

ISSN: 2459-0029

www.josress.com

2018 © All Rights Reserved

**Journal of Strategic Research in Social Science
(JoSReSS)**

www.josress.com

ISSN: 2459-0029

Year: 2019

Volume: 5

Issue: 1

Entrepreneurship and Women Entrepreneurship in the Scope of New Entrepreneurship: Example of Van

Abdullah OĞRAK¹, Haluk YERGIN² & Şenay ÖZAR³

Keywords

Entrepreneurship,
Women
Entrepreneurship,
KOSGEB.

Abstract

Today, entrepreneurship tendency has gained momentum towards increasing. The entrepreneur needs incentives for their progress and serious support in line with their planning. At this stage, KOSGEB is the leading institution for the entrepreneur. KOSGEB informs and develops entrepreneurs with the programs it opens. In this process, it gives practical entrepreneurship trainings in order to enable individuals to realize their responsibilities and gain knowledge and experience.

The main purpose of this study is; to determine the number of female and male entrepreneurs participating in KOSGEB's certified entrepreneurship courses throughout Van and to determine how much of the entrepreneurs who have received the certificate realize their business ideas.

In addition, between 2012 and 2017 KOSGEB supports the sectors in which the establishment of the business by using the supports.

Article History

Received
28 Feb, 2019
Accepted
17 Mar, 2019

Yeni Girişimci Desteği Kapsamında Girişimcilik Ve Kadın Girişimciliği: Van Örneği

Anahtar Kelimeler

Girişimcilik, Kadın
girişimciliği, KOSGEB.

Özet

Günümüzde girişimcilik eğilimi artma yönünde bir ivme kazanmıştır. Girişimcinin planlamaları doğrultusunda ilerlemeleri için teşviklere ve ciddi manada desteğe ihtiyaçları vardır. Bu aşamada girişimcinin başvuracağı kurumların başında KOSGEB gelmektedir.

KOSGEB açtığı programlarla girişimcileri bilgilendirmekte ve geliştirmektedir. Bu süreçte bireylerin sorumluluklarının farkına varmaları, bilgi ve deneyim kazanmalarını sağlamak amacıyla uygulamalı girişimcilik eğitimleri vermektedir.

Bu çalışmanın temel amacı; Van genelinde KOSGEB'in sertifikalı girişimcilik kurslarına katılan kadın-erkek girişimci sayısını belirlemek ve sertifika alan girişimcilerin ne kadarının iş fikirlerini hayata geçirdiklerini tespit etmektir. Ayrıca 2012-2017 yılları arasında KOSGEB desteklerden yararlanarak işletme kuran kişilerin hangi sektörlerde faaliyet gösterdiğini incelemektir.

Makale Geçmişi

Alınan Tarih
28 Şubat 2019
Kabul Tarihi
17 Mart 2019

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0003-4331-8652, Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, aograk47@gmail.com

² ORCID: 0000-0002-8168-9115, Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, halukyergin@yyu.edu.tr

³ ORCID: 0000-0002-8108-2081, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, okyanusunkalbi19@hotmail.com

1. Giriş

1890-1920 yıllarında girişimcilik, iktisat camiasında önemli bir yer almış ve girişimci iktisatta önemli bir üretim faktörü olarak kabul edilmiştir. Özellikle Schumpeter, bu görüşün en önemli savunucusu olarak ön plana çıkmıştır (Topkaya; 2013). Refahın yaratılması ve dağıtılmasında temel bir araç olarak değerlendirilebilen girişimciliği (Gürol:2000), Maltalı düşünür De Bono (1989) “bir şeyi gerçekleştirme arzusu” olarak tanımlamaktadır. Çetin (1996) ise, “üretim hizmetlerinin ve girdilerinin bu günden satın alınarak daha belli olmayan bir karşılık ile satmayı planlamak” olarak tanımlamaktadır. Tekin (2004)’e göre de girişimcilik, sermaye, doğal kaynak ve emek gibi üretim faktörlerini, piyasa imkânlarını göz önünde bulundurarak bir iş kurma amacıyla bir araya getirilerek işletilmesiyle ilgili tüm çalışmalardır.

Ayrıca mevcut girdilerde değişiklik yaparak üretimi de arttıran girişimci, toplumsal faydayı ortaya çıkaran ekonomik bir aktördür (Tekin: 2005). Bu tanımlara baktığımızda girişimcilerin başarıya sahip insanlar olduğu ortaya çıkmaktadır (Top:2008). Schumpeter’de girişimciliğin esasını yenilik olarak açıklamaktadır. Fırsatları kovalama, hayata geçirme ve risk alma girişimcilik olarak adlandırılabilir (Çetindamar, 2002: 34).

Girişimcilik, her türlü riskleri alarak parasal kazançların ve kişisel tatminin elde edildiği bir süreçtir (Hisrich; Michael: 1989). Diğer bir deyişle emek ve zaman harçayarak bir değer yaratma işidir (Çelebi:1997). Bir ülkede yeni iş olanaklarıyla beraber yeni girişimciler için imkân oluşturulması adil bir gelir dağılımını sağlayacak önemli bir faktördür (Müftüoğlu:2004).

2. Girişimcilik ve Girişimciliğin Sosyo-Ekonomik Boyutu

Girişimcilik, günümüz ekonomisi ve onun yenilikçi özellikleri açısından bir sorun olan işsizliğe, bilhassa genç işsizliğine, bir çözüm haline gelmektedir. Dolayısıyla girişimcilik, toplumun enerjisinden faydalanmak amacıyla insan faktörünü ekonominin üretim ve hizmet alanına çekmektedir. Girişimci, toplumu ya hiç kullanılmamış ya da çok az kullanılan yeni kaynaklarla ve yeni teknolojiler ile tanıştırmakla üretimi arttırmaktadır. İşsizliğin önlenmesinde, bireyler kendi işlerini kurarak bu işyerlerinde işsiz insanları istihdam ederek, işsizliğin azaltılmasına katkıda bulunabilirler (Oğrak, 2018:836).

Girişimcilerin ticari hayatta tutunabilmeleri ve amaçlarına ulaşabilmeleri pazarlama alanında gösterdikleri çabaya bağlıdır (Dolgun, 2003). Sosyo-ekonomik süreçte girişimciliğin meydana gelmesi, Girişimcilik hareketinin sosyal itibar görmesi ve girişimciliğin ilerlemesinde devletin ve bizzat girişimci grubun bu süreçteki çabası ve davranışları önemli bir etkidir. Bir ülkenin teknolojik ve ekonomik anlamda ilerlemesi, girişimcilerin yeteneklerine bağlıdır (Cornwall; Perlman:1990). Sosyo-ekonomik girişimci grubun menfaat güdüsüyle hareket etmeleri ve toplumu göz ardı etmesi sosyal itibar düzeyini azaltır girişimcilik statüsünü aşağılara çekmeye neden olur. Girişimciler toplum tarafından benimsenmeleri için değerler alanında değişmek zorundadırlar (Gilder:1992). Sosyo-ekonomik sürece hızlı bir ivme kazandırmanın ve toplumda güçlü ve köklü bir girişimci grubun oluşturulmasının temel koşullarından biri girişimci kişi

sayısının artırılması ve girişimcilerin çağdaş ve ilerici girişimcilik özellikleriyle donanımlı hale girilmesidir.

Girişimcilerin bu süreçte sosyal sorumluluk zihniyetiyle hareket etmeleri, toplumun yararına olacak şekilde ekonomik bir değer üretmeleri, girişimcilere karşı önyargıların yıkılmasını, toplumsal statülerinin yükselmesini ve girişimci değerler sisteminin toplum içinde kabul görmesi kolaylaştırır. Bu da girişimci grubun toplumsal kabulünün önündeki engelleri kaldırır. Diğer bir deyişle girişimci değer sisteminin toplum içinde ağır basması bu grubun güçlenip gelişmesine sebep olacaktır (Şaylan:1974).

Günümüzde girişimcilik, dünya genelinde kabul gören bir olgu haline gelmiştir. Uluslararası ilişkilerin mevcut konumu ve küresel ekonomi sistemi, girişimciliğe dayalı sosyo-ekonomik örgütlenmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu sistemin, rekabet odaklı piyasa ekonomisine dayanması ve küreselleşmesi uluslararası bağımlılığı kaçınılmaz hale getirmiştir. Özellikle para, sermaye, ürün, teknoloji ve hizmetin küresel alandaki dönüşümü uluslararası sistemden bağımsız hareket etmeyi olanaksız hale getirmiştir. Bu yüzden ülkeler, ekonomik yapılarını küresel ekonominin izlediği ana trende göre dizayn etmek zorunda kalmışlardır (İlhan,2004:71).

Öte yandan girişimci kültürün gelişmesi, korunması ve sürdürülmesini gösteren en önemli etken girişimci grubun güçlü ve büyük hacimli olmasıdır. Ayrıca bu etken sosyo-ekonomik gelişmeye de ciddi katkılar sağlar. Girişimcilik ne pahasına olursa olsun para kazanmak değil, köklü ekonomik değer yaratmaktır (Müftüoğlu, 6,1995). Yerel ve ulusal pazarlar üretimin yönünü, çeşitliliğini ve genel niteliklerini belirlemekten çıkarak yerlerini küresel pazara bırakmışlardır. Küresel pazarda var olabilmek, yüksek rekabet kapasitesi bulunan gelişmiş ekonomilerle rekabet edebilme gücüne sahip olmayı gerektirmektedir. Yüksek rekabet gücüne ulaşabilmek ise, kalite, miktar ve hızlı bir değişim seyri içindeki modaya uygun tasarıma sahip üretim yapabilmeye ve genel anlamda üretim kapasitesini yükseltmeye bağlıdır. Bu da hiç kuşkusuz, girişimcilik odaklı bir örgütsel yapı tesis etmeyi gerektirmektedir (İlhan,2004:72).

Tablo 1. Orta Çağdan Bilgi Toplumuna Kadar Girişimciliğin Gelişim Aşamaları

Richard Cantillon (1725), Girişimci, sermaye sahibinden bağımsız olarak risk alan kişidir	Jean Baptise Say (1803), sermayenin içinden girişimcinin karı ayrılmıştır
Francis Walker (1876), Sermayedar ile proje sahibi girişimcinin kazancı olarak belirlemiştir	Joseph Schumpeter (1934), Girişimci, yenilik yapan, yeni teknoloji geliştiren kişidir
David Mc Clelland (1961), Girişimci, faal ve ılımlı riskleri alan kişidir	Peter Drucker (1964), Girişimci, fırsatları en üst seviyeye çıkaran kişidir
Albert Shapero (1975), Girişimci, örgütün sosyo-ekonomik işleyişinde sorumluluk alan ve olası başarısızlık riskini üstlenen kişidir	Karl Vesper (1980), Girişimci; ekonomist, psikolog, iş adamı ve siyasetçiler tarafından farklı görülmüştür
Gifford Pinchot (1983), İç girişimci, bir örgüt içerisinde çalışan kişidir	Robert Hisrich (1985), Girişimci; zaman ve emek harcayarak değer üreten, risk üstlenen ve sonunda maddi/manevi karşılık alan kişidir
Peter Drucker (1995), Girişimci, elindeki kaynakları düşük verimlilik alanlarından, yüksek seviyelere çıkaran kişidir	Jeffrey Timmons (1999), Girişimci, çağdaş davranış ve düşünme biçimine sahip, dürüstlük ve samimiyetle doğruların inşasını yapan kişidir
Philip A. Wickham (2001), Girişimci, belirli bir projeyi kendi anlayışı ile geliştirendir	G. Brenkert (2002), Girişimci, piyasa ekonomisinin vazgeçilmez ögesidir
L. W. Busenize(2003), Ekonomik refahın oluşmasında başrol oynayan kişidir	

Kaynak: Salih Ercan, İsmail Gökdeniz, Girişimciliğin Gelişim Süreci ve Girişimcilik Açısından Kazakistan,2009,s.66

3. Girişimciliği Etkileyen Faktörler

Ekonomik ve teknolojik yeterlilik, aile ve toplum yapısı, etik değerler, algılar, davranışlar, kültürler, eğitimler, kurumsal yapılar girişimciliği direkt etkileyen faktörlerdir. Aynı zamanda özgüven eksikliği, ticari ve yönetsel tecrübesizlik, sermaye temini gibi sorunların da girişimciliğe etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

Kişilerin aile yapıları da girişimci bir kişiliğin meydana gelmesinde payı vardır. Aileden gördüğü eğitim, gelenek görenek, tecrübe, etik vb. etkenler girişimcilik üzerinde Teşvik edici, kısıtlayıcı ve kararsızlık yaratıcı etki gibi durumlara neden olmaktadır (İraz, 2005). Ailenin geçimini üstlenen kişi girişimci ise yâda aile etrafında girişimci kişiler var ise bu durum girişimciliği teşvik niteliğindedir. Diğer taraftan ailedeki maddi durum yetersizliği veya hayatlarını tarıma dayalı şekilde sürdüren bir durumda ise girişimcilik kısıtlanır. Ailede öğretim gören bireylerin aileden aldıkları eğitim yeterli olmadığı için sadece uzun süre okula devam etmeleri gerektiğini düşünürler. Bu da bireylerde girişimcilik konusunda kararsızlık yaratan bir etkiye neden olur. Girişimciler için önemli kabul edilen ekonomik çevre açısından düşük fiyat, yüksek kalite ve müşteri memnuniyeti vb. bu çevrenin lokomotif gücüken; sosyal, politik ve ekonomik değerlere sahip olan teknolojiler de bu çevrenin itici bir gücü olmuştur (Hindle; Rushworth:2001) . Ekonominin dışa açık olma düzeyi girişimciler açısından oldukça önemlidir. Bu faktör girişimciyi direkt pazarın içine dahil eden ve girişimlerin önündeki engelleri

gösteren önemli bir etkidir. Dışa kapalı olmayan ekonomiler dış alım ve satımında kısıtlamalar olmadan yeni işletmelerin ülke içinde ve dışındaki pazara ulaşabilmesini sağlamaktadırlar (Çetin Damar, 2005). Öte yandan bazı kültürler girişimciliği baskılarken bazı kültürler de Girişimciliğin önünü açan bir tutum içinde olurlar. Girişimciliğin kolay bir şekilde ilerlemesine zemin hazırlayan kültüre 'girişimcilik kültürü' denir. (İraz, 2005). Bireyci, rekabetçi, hür teşebbüs kültürüne ve girişimciliğe dair olumlu yöndeki düşünsel eğilimlere dayalı yapılar, ortak düşünme, ortak hareket etme gibi güdüler var ederek girişimci bir kültürün oluşmasına zemin hazırlarlar. Bu kültür; rekabet, farklılık, başarı gibi değerlerin önünü açacak bir tutum içinde olması da girişim potansiyelin artmasına vesile olacaktır. Kültürel değerler bir toplumda kimin girişimci olması gerektiği yönünde önemli rol oynamaktadır.

İktisadi faaliyetlerle, şahsiyet yapıları ve psikolojik özellikler arasındaki yakın ilişki araştırma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Max Weber'in "Protestan ahlak" kavramı, psikolojik yönüyle "yüksek başarı güdüsü" ne sahip insan tipine benzemektedir. Öte yandan Max Weber, despotik ve aşırı otoriter devlet yönetimlerinin kişilerdeki teşebbüs ruhunu, onları rasyonel bir şekilde kazançlarını artırmaya sevk eden motifleri zayıflattığı üzerinde durmuştur. Joseph Schumpeter "Dinamik müteşebbisler" önce mahdut sayıda "dinamik müteşebbis" in açtığı yoldan daha sonra geniş kütlenin, "statik müteşebbisler" in gelmeleri ve onları taklit ederek ilerlemeleri şeklinde açıklanmaktadır. Everett E. Hagen "Yaratıcı kişilik yapıları" kalkınma için gerekli şartların meydana gelmesi süreci, belli özellikleri taşıyan sosyal yapılarda ortaya çıkan yaratıcı (icatçı) kişilerle sıkı sıkıya ilgilidir. Toplumsal plandaki herhangi bir değişiklik, fertlerin kişilik yapılarında bir değişiklik olmadan gerçekleşmez şeklinde açıklanmaktadır (Kozak; 1999).

Yoksulluk Kültürü, Oscar Lewis (1966), tarafından ileri sürülen, en altta olmanın bir adaptasyonu şeklinde tanımlanmaktadır. "yoksulluk kültürü, sınıf katmanlaştırılmış, yüksek ölçüde bireyleşmiş, kapitalist bir toplumda, yoksulluğun hem marjinal konumlarına, hem de bir uyarlamasıdır." Fakat bu sadece bir uyarlama değildir. "Bir kez ortaya çıktığı zaman, çocuklara olan etkisi nedeniyle kendisini nesilden kuşağa sürdürebilir." Gajdosikienė (2004) Başka bir kavram ise "kaderci yoksulluk" kavramıdır. Bu kavram; "Doğu" ve "Batı" kavramları coğrafi olmayan bir ayrım üzerine temellenmektedir. Bu kavramlar daha çok zihinsel dünyayı ifade etmek için kullanılmıştır. Bu kapsamda, Doğu kavramı ile birlikte "kaderci" bir yaklaşımın, önceden belirlenmiş olan geleceğin değiştirilemeyeceği kanaati yaşamı etkilemektedir. Olumsuzlukların nesiller boyu devam ettiği ve bunun değişmeyeceği, kader zincirinin kırılmayacağı inancı ön kabuldür. Doğu toplumlarında yoksulluk kavramı kaderci yaklaşımla ile birlikte ele alınmadığı sürece doğru bir sosyo-ekonomik analiz yapmak mümkün olmayabilir şeklinde ifade edilmektedir. Bir toplumun ya da bölgenin yoksul olması ile bu yoksulluğun değişmeyeceği inancı ayrı birer olgudur. Bu anlamıyla "kaderci yoksulluk" kavramının Doğu ile ilişkisinin ne olduğu; yoksulluk içeren sorunlarda önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. (Yergin, 2013)

Yukarıda belirtilen tüm psikolojik ve sosyal faktörler bir zaman veya yerde yaşayanların, sahibi oldukları değerlerin, hayatlarını ve hayata dair eylemlerini

etkilemektedir. Bir toplumda girişimciliğin yaygın ve etkili olup olmasının bu faktörlerle yakın bağlantısı vardır. Bir toplumda olumlu yönde bir değişim ve yenilik istenmesi durumunda yasal mevzuatın değişmesi tek başına yeterli olmayacaktır. İnsanların zihinlerindeki yaşama dair algı ve anlayış değişimi bu konuda çok daha etkili olabilmektedir. Bir bireyin değişimi bir toplumun değişimi için çok önemli olabilmektedir. Yoksul bir toplumda başarılı bir girişimcinin çıkması örnek olması bakımından çok önemlidir. Daha önce başarı hikayesi yaşamamış bir yerleşim yerinde, üniversite sınavında başarı kazanmış bir öğrenci, geride kalanlar için "başarı hikayesi" oluşturduğu için önemlidir. Bu durum 0 (sıfır) ile 1 (bir) arasındaki fark kadar etki yaratacaktır.

Ülkemizde kültürün etkisiyle girişimcilikte bölgesel farklılıklar bile olduğunu söylemek mümkündür. Konyalı girişimci, Gaziantep'li, ya da Karadenizli bir girişimciden farklıdır. Konyalı bir girişimci yatırımını kredi ile yapma konusunda istekli davranırken Karadenizli bir Girişimci yatırımını yurt içinde tade yurt dışında en karlı bulunduğu yerlerde yapma eğilimine sahipken Gaziantep'li bir girişimci ise yatırımını sadece kendi bölgesinde gerçekleştirme eğiliminde olduğu anlaşılmıştır (Akmüt:2003). Bir kadın girişimci, kişisel yeterliliğe ve ekonomik özgürlüğe sahip olmalıdır (Jalbert:2000). Fakat bazı toplumlarda kültürel değerler kadınların girişimci olmalarını engellemektedir.

4. Girişimcilerin Özellikleri

Girişimciler her ne kadar farklı özelliklere sahip olsalar da bunların sahip olması gereken bir takım ortak özellikleri bünyelerinde barındıklarını söylemekte fayda vardır. Bu özelliklerden en dikkat çekenler, kontrol odaklılığı, İleriyi görme, düşünmeye meyilli, vizyoner bir bakış, bir yenilik başlatma ve kreatif özelliği, risk alma ve kendine olan güvenidir (Cansız, 36-43,2007). Öte yandan kaynaklarla ilgili tahmin yürütmek, yapılacak olan işi tasarlamak, ihtiyaç duyulan kaynakları tedarik etmek, girdileri alıp müşterilere sunma yeteneklerini kar elde ederek gerçekleştirmek girişimcileri girişimci yapan temel özelliklerdendir. (Bozkurt,93-111:2007).

Girişimciler toplumun yenilikçi ve dinamik yapısını meydana getirirler (İlhan; 2004. Girişimcilerin önündeki en büyük engellerden biri de dünya genelinde yaşanan ekonomik gelişmelerden kaynaklı gelecek beklentilerinin yarattığı strestir. Stres insanın yaşantısını ve çalışma hayatını olumsuz etkileyen bir durumdur. Stres iş hayatı üzerinde kaliteyi düşüren, girişimci ve çalışanın performansını olumsuz etkileyen ve çalışan sağlığı üzerinde ciddi etki yaratan bir durumdur. Bu da girişimcilerin herhangi bir işe başlayamaması ve büyük maliyetleri olan insan kaynaklarından yeterince verim alamamasına yol açmaktadır (Oğrak,2017:)

Girişimci bir girişim fikrini hayata geçirirken zaman ve çaba konusunda da cömert davranması ve risk alması gerekir. Diğer bir deyişle mal veya can varlığında zarar ya da kayıp olasılığını ifade eden bir kavram olan risk (Alpugan:1998). Bağımsızlık, kişisel tatmin ve parasal ödüller gibi girişimciler için oldukça önemlidir (Atik, 38-51,2002). Öte yandan girişimcilik kavramına davranışsal açıdan bakıldığında, elde edilen bir imkânı olumlu yönde değerlendirmek, bir iş fikrini tanımlamak, ihtiyaç olan kaynaklara ulaşmak sonrasında bir girişim fikrini hayata geçirmek ve girişilen

işin sonunda ekonomik değere sahip bir ürün elde etme çabalarının bir bütünü olarak ifade edilebilir (Müftüoğlu; Durukan:2004). Schumpeter'e göre üretimde yeni bir yöntem geliştirip pazara yeni bir ürün yeni bir hizmet tanıtmak, yeni bir talep açığını yakalamak ve bir sanayi alanında yeni bir firmayı faaliyete geçirmek, girişimciliğin dört farklı davranışsal göstergesidir (Ercan, 59-82,2009).

5. Kadınların Girişimcilik Eğilimi ve Karşılaştıkları Zorluklar

Kadın girişimci; evinde ya da evinin sınırları dışında iş yeri açma niyetiyle başka insanlarla ortaklık kuran veya kendi işletmesini kurup tek başına yâda kurduğu işletmesinde istihdam ettiği işçi(ler) ile beraber çalışan, işletmesi lehine gelecek odaklı planlar yapan ve işletmesinde her türlü riskleri göze alan, kazandığı sermayesi ile yatırım ve kullanım alanları üzerinde söz sahibi olan ve işi ile alakalı kamu ve özel işletmelerle irtibat halinde olan kadındır. Alt yapı ve üst yapıda meydana gelen iyileşmeler neticesinde aile yapısında oluşan değişiklikler ile günümüz toplumlarında kadının konumu ve rolü belirgin bir şekilde farklılaşmıştır. Kadının iş hayatında bilhassa girişimcilik alanında etkinliği artmıştır.

1970 yılından itibaren kadın girişimcilik gündeme gelmiştir. 1980'li yıllar ise 'kadın girişimciliği on yılı olarak adlandırılmıştır (Megginson,2000,38). Kadınların kendi ayakları üzerinde durabilme ve özgür çalışma istekleri, esnek çalışma saatlerinin olması, yüksek sosyal statü isteği ve başarılı olma güdüsü, kadınların herhangi bir alanda mesleki bilgilere yâda diplomaya sahip olma isteği ve kendilerine ait iş yeri yâda işletmede aktif olarak yer almak istemeleri, aile geçimine katkıda bulunma istekleri, daha iyi yaşam sürdürme istekleri kadınları girişimci olmaya iten faktörlerdir. Günümüze baktığımızda çalışma hayatında rasyonel perspektif ışığında karar verme yetkisine sahip olmayı elde eden kadınlar, edindikleri en tepe noktadan kendi güç ve iletişim ağlarını yaratmayı da başarmışlardır. Ayrıca girişimcilik sıfatıyla yaptıkları çalışmalardan başarılı sonuçlarla kendilerini ispatlamışlardır (Cem, Ünal, 84,2006).

Tablo 2. 2010-2017 Yılları Arasında Van İl'inde Girişimcilik Sertifikası Alan Kadınların Sayısı

Yıllar	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
GSAKS	55	378	240	393	726	825	1725	1201

Van ilinde KOSGEB aracılığı ile Girişimci sertifikası alan kadın sayısına baktığımızda 2010 yılında 55 iken bu rakamın yıllar itibariyle giderek arttığını, 2017 yılında 1201 sayısına ulaştığını görmekteyiz KOSGEB tarafından verilen girişimci sertifikalar özellikle kadın girişimcilerin önünü açacak biçimde yapılan çeşitli düzenlemelerle beraber girişimciliği geliştirici adımların da atılmasıyla kadınların girişimcilerin artmasına neden olduğunu söylemek mümkündür.

Kadın girişimciler iş hayatında yeni alanlar yaratmakta, bilgiye dayalı yeni ekonominin kayda değer aktörleri olma potansiyelini taşımaktadırlar. Günümüzde gerçekleştirilen pek çok araştırma, kadınların erkeklerden farklı bir bakış açısına sahip olmaları, hem sosyal ilişkileri hem de iş ve özel yaşamlarındaki dengeleyici özellikleriyle dikkat çekmektedirler. İş hayatının da bir parçası haline getirmeyi başaran ve çalışma sırasında arkadaşlık ve akrabalık ilişkileri aksine profesyonel

davranan kadınlar, çalışma hayatına farklı bir bakış açısıyla başarı kattıkları aşikârdır.

Van ilinde 2012–2017 yılları arasında Yeni Girişimci Desteği kapsamında kurulan işletmelerin kadın girişimcilere ait sayısı ve sektör (NACE sınıflamasına göre) bazında dağılımına baktığımızda kadın girişimcilerin birçok alanda iş sahibi olduklarını görmekteyiz. Girişimci kadınların birkaç alanla sınırlı kalmayıp birçok sektörde söz sahibi oldukları, çalışma hayatına rasyonel bir bakış açısıyla hareket ettiklerinin ve bu beş yıllık bir süreçte girişimci ruhlu kadınların günümüz çalışma koşullarının kendi lehlerine iyileştiğinin bir göstergesidir.

Tablo 3. Van ilinde 2012–2017 Yılları arasında Yeni Girişimci Desteği Kapsamında Kurulan İşletmelerin Kadın Girişimcilere Ait Sayısı ve Sektör (NACE Sınıflamasına göre) Bazında Dağılımı

	Bilgi ve İletişim	4
	Diğer Hizmet Faaliyetleri	35
	Finans ve Sigorta Faaliyetleri	1
	İdari ve Destek Hizmet	8
Kadın	İmalat	38
	Yapı-İnşaat	1
	Yiyecek Hizmeti ve Konaklama	32
	Bilimsel, Teknik ve Mesleki Faaliyetler	12
	Su Temini; Atık Yönetimi ve İyileştirme Faaliyetleri	1
	Perakende ve Toptan Ticaret; Motorlu Taşıtlar ve Motosiklet Onarımı	53
	Kadın Toplam	185

Kadın girişimcilerin başarı ve başarısızlıklarını etkileyen sosyo-kültürel etkenlerin belirlenmesi ve sorunların çözümüne yönelik etkin çalışmaların yapılması bilhassa Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kalkınma yolunda atılması gerekli olan en önemli adımlardan biridir. Ülkemizde bu konuyla ilgili önemli adımlar atılmaktadır. Kadın istihdamı sorununun bilincinde olan Türkiye, Gerek resmi kurumları gerekse de diğer sivil kuruluşlar aracılığı ile birçok çalışma yürüterek kadınları bu konuda desteklemektedir.

İstihdam sorunuyla yüzleşen ülkelerde Kadın girişimciler ekonomik hayatta aktif rol oynamaya başlamıştır. Kadın girişimcilerin sayısında meydana gelen artışlar toplam nüfus içerisinde çalışan kişi sayısını da olumlu yönde etkilemektedir. Ülkemizde Kadın girişimcilerin kendilerine özgü sorunları vardır. Kadınlarla ilgili Toplumda var olan geleneksel değerler ile değer yargıları ve inanışlar, bürokratik engeller, sermaye temini gibi sosyo-ekonomik yapıdan kaynaklanan sorunlar, rol çatışması, cinsiyete dayalı ayrımcılık gibi birçok engel ülkemizde kadın girişimcilerin karşılaştıkları en önemli sorunlardır. Bu sebeplerden dolayı Çalışma hayatında sayıları hızla artan kadın girişimciler kendi işlerini kurarken yâda faaliyetlerini sürdürürken erkek girişimciler kadar özgür olamamaktadırlar. Kadın Girişimci rolünün gerekleri, annelik rolünün gerekleri gibi aileyle ilgili roller kadın girişimcilerin karşılaştıkları zorluklardır. Kadınların beceri, eğitim ve iş hayatındaki başarıları için gerekli olabilecek desteklerden mahrum edilmesi, çocukların bakımı, toplum içindeki konumuna uygun iş bulmadan yaşanan zorluklar kadınların girişimci olmalarını engellemektedir (Bedük,106–117:2005). Oldukça katı sayılabilecek kadınların sosyal kimlik ve sorumlulukları, bilgi yâda

beceri eksikliği, kurumsallaşmış geleneksel kurallar gibi engeller risk barındıklarından kadınların piyasaya yönelmelerini de güçlendirmektedir. Bu yüzden erkeklere oranla kadınlar için bu durum daha fazla risk taşımaktadır.

6. KOSGEB’te Misyon ve Girişimcilik

KOSGEB, KOBİ’lere hizmet ve destek veren, özel yasası bulunan ve ülke çapında faaliyet gösteren bir kamu kuruluşudur. 1990 yılında özel bir kanunla kurulan Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)’in amacı: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi ve girişimcilerin rekabet güçlerini ve etkinliğini arttırarak destek ve hizmetler vererek ekonomik ve sosyal kalkınmadaki paylarını arttırmaktır (<http://www.kosgeb.gov.tr>, 2018).

7. Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi ve Girişimcilik Sertifikası:

KOSGEB, girişimciliğin desteklenmesi, başarılı işletmelerin kurulması ve girişimciliğin ilerlemesi amacıyla girişimcilik destek programı uygulanmaktadır. . Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi de KOSGEB’in Girişimcilik Destek Programlarından. Bu programın amacı, ekonomik kalkınma ve istihdam sorunlarının çözümünün temel faktörü olan girişimcilik kültürünün yaygınlaştırılması, yaygınlaştırılması ve başarılı işletmelerin kurulmasını sağlamaktır. KOSGEB’in uygulamalı girişimcilik eğitim programları sürecinde katılımcılara girişimcilik, pazarlama planı, iş planı hazırlama, iş kurma ve yönetme gibi konularda eğitim verilmektedir.

Uygulamalı Girişimcilik Eğitimleri, ülkede ve başarı elde eden işletmelerin kurulması genel hedefine uygun olarak; girişimcilerin iş kurma ve yürütme konularında bilgi ve beceri sahibi olmaları, bu süreçte kendi rol ve sorumluluklarının farkına varmaları ve kendi iş fikirlerine yönelik iş planı hazırlayabilecek bilgi ve deneyim kazanmaları amacıyla KOSGEB ile paydaş kurum ve kuruluşların ortaklığı ile düzenlenir (<http://www.kosgeb.gov.tr>:2018).

KOSGEB Girişimcilik sertifikası; girişimciliğin geliştirilmesi ve kurumsal bir alt yapı haline getirilmesi açısından önem arz etmektedir. Ayrıca girişimciler için toplumsal kurumlar arasındaki geçişi kolay hale getirmesini ve bu birikimlerin girişimcilik üzerinden değer kazanması etkileyen önemli bir araçtır. Küçük birikimlerle iş kurmanın kolaylaşması ve sağlamlaştıkla beraber, bireylerde iş kurarak gelir elde ederek toplumdaki statülerini değiştirme yâda yükseltme güdüsü oluşturur. Bu da toplumsal hareketliliğin hızlanmasına neden olmaktadır. Öte yandan mülkiyet rejimine de olumlu katkı sağlayan girişimcilik sertifikası refahın üretimi ve dağıtımını da etkilediğini söylemek mümkündür.

Gerçekte girişimciliğin oluşması ve kurumsallaşması sürecinde KOSGEB’in önemli bir görev üstlendiği görülmektedir. Girişimciliğin öneminin anlaşılmasıyla, ekonomik yapıyı girişimcilik temelinde organize etmiştir. Ayrıca sosyo-ekonomik örgütlenmeye dikkat çekilerek girişimcilik merkezli örgütlenme anlayışı ekonomik yapının ana temeli haline getirmiştir.

Tablo 4. Yıllara Göre Van il'inde Toplam Girişimcilik Sertifikası Alan Kadın ve Erkek Sayısı

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Toplam Girişim. Sertifikası Alan	196	1950	978	1593	2453	2529	4596	5435
Kadın Girişim. Sertifikası Alan	55	378	240	393	726	825	1725	1201
Erkek Girişim. Sert. Alan	141	1572	738	1200	1727	1704	2821	4234
İşini kuran girişimci sayısı	Veri yok	Veri yok	Veri yok	54	126	126	202	300

2010 yılında Van ilinde toplam girişimcilik sertifikası alan kadın erkek sayısı 196 iken bu rakam 2017 yılında 5.435'e ulaşmıştır. Kendi işini kurmak amacıyla girişimcilik sertifikası alan girişimcilerin bu yöndeki çabaların yetersiz olduğunu görmekteyiz. İşini kuran girişimci sayısında yıllar itibariyle bir artış görülse de sertifikayı alan girişimci sayısına baktığımızda bu katılımlar pek iç açıcı boyutta olmadığı görülmektedir. 2016 yılında sertifika alan toplam girişimci sayısı 4596 iken bu rakam 839 artarak 5435 e ulaşmıştır fakat İşini kuran girişimci sayısı 2016 yılında 202 iken 2017 yılında sadece 98 kişi artarak 300 kişiye ulaşmıştır.

Van ilinde girişimciliğe dair geliştirilen politikalar ve iyileştirilen koşullar neticesinde kadın ve erkeklerin kendi işini kurmak ve çalışma hayatına katılmak için atılan gerekli adımların yetersiz olduğunu görmekteyiz. İstihdam hacmini ve ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyecek olan girişimcilik destekleri, kadın ve erkeklerin ekonomik hayatta daha aktif rol almalarına da olanak sağlamaktadır. Kadın ve erkeklerin öğrenim düzeylerinin yükselmesi, kadın ve erkeklere yönelik toplum içerisinde kalıplaşan yargıların zamanla değişmesi, iş ve aile yükümlülüklerini artık beraber yürütebilmeleri, hayatın müşterek olduğunu düşünen zihniyetlerin varlığı kadın ve erkekleri çalışma hayatına daha da itmeye ve kendi işlerini kurma istekleri daha da artmıştır. Özellikle kadın girişimcilere büyük destek veren ve kadınların iş hayatında etkin bir yere sahip olmalarında büyük katkıları olan (KOSGEB) kadınlara vermiş olduğu girişimcilik desteği ile de kadın işgücünün toplam işgücü içerisindeki oranını giderek arttırmıştır. Ekonomik büyümeye ciddi destekleri olan girişimci kadınlar, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı'ndan (KOSGEB) girişimcilik desteği ile ekonomik hayatta giderek daha fazla rol oynamaya başlamıştır. Fakat Van ilinde yıllar itibariyle eğitime katılan girişimci kadın sayısında bir artış gözlemlense de işini kuran girişimci sayısındaki azlığa baktığımızda bu ilde kadınların hatta erkeklerin girişimci ruhlarının henüz ortaya çıkmadığı aşikârdır.

Tablo 5. Van ilinde 2012–2017 yılları arasında Yeni Girişimci Desteği Kapsamında Kurulan İşletmelerin Cinsiyet ve Sektör (NACE Sınıflamasına Göre) Bazında Dağılımı

	Desteklenen Firma Sayısı	
Erkek	Bilgi ve İletişim	6
	Diğer Hizmet Faaliyetleri	26
	İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	15
	İmalat	86
	İnşaat	27
	Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	40
	Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	36
	Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Kara Taşıtlarının ve Motosikletlerin Onarımı	130
	Ulaştırma ve Depolama	3
	Erkek Toplam	369
Kadın	Bilgi ve İletişim	4
	Diğer Hizmet Faaliyetleri	35
	Finans ve Sigorta Faaliyetleri	1
	İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	8
	İmalat	38
	İnşaat	1
	Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	32
	Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	12
Su Temini; Kanalizasyon, Atık Yönetimi ve İyileştirme Faaliyetleri	1	
Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Kara Taşıtlarının ve Motosikletlerin Onarımı	53	
Kadın Toplam	185	
GENEL TOPLAM	554	

Tablo 1 ve tablo 2 verilerine baktığımızda Uygulamalı Girişimcilik Eğitimlerine katılarak sertifika alanlardan KOSGEB'e bir iş planı sunarak destek başvurusunda bulunanlar ile Yeni Girişimci Desteği kapsamında kurulan işletmelerin sayısına baktığımızda Van ilinde gerçek girişimcilere eğitim verilmediği görülmektedir. Sertifika alıp belli eğitimlerden geçen girişimciler ile kendi işini kuran işletmeci sayısındaki tutarsızlık Van ilinde girişimci ruhun tam olarak gelişmediğini gösterir.

Van ilinde 2012–2017 Döneminde Yeni Girişimci Desteği Kapsamında Kurulan İşletmelerin Cinsiyet ve Sektör Bazında Dağılımına baktığımızda desteklenen firma sayıları kadın erkek olarak değişse de her iki cinsiyet grubun farklı birçok alanda iş sahibi olduğunu görmek mümkündür. Erkek ve kadınlar Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Kara Taşıtlarının ve Motosikletlerin Onarımında en fazla işletmeye sahipken bunu erkeklerde 86 kadın girişimcilerde ise 38 ile imalat sektörü takip etmektedir. Erkek girişimcilerde Ulaştırma ve Depolama alanında kurulan işletme sayısı 3 iken kadın girişimciler Su Temini; Kanalizasyon, Atık Yönetimi ve İyileştirme Faaliyetleri, İnşaat, Finans ve Sigorta Faaliyetleri alanlarında kurulan en az işletme olarak göze çarpmaktadır. Girişimcilik ile ilgili verilen eğitimler önem arz etmektedir Çünkü aile ve eğitim kurumlarında kişilere verilen eğitimin felsefesi, programı ve kapsamı girişimci ruhunu ve yaratıcılık zihniyetini belirlemektedir (Arıkan:2004). Eğitimler, bireylerin girişimciliğe dair

fikirlerin gelişmesine ve yaratıcılıkların artmasına neden olabilmektedir. KOSGEB girişimcilik destek programlarıyla ekonomik kalkınma ve istihdam sorunlarının çözümünün temel faktörü olan girişimciliğin desteklenmesi, yaygınlaştırılması ve başarılı işletmelerin kurulmasını amaçlamaktadır. Ülkede girişimcilik kültürünün yaygınlaştırılması ve başarılı işletmelerin kurulmasını hedefleyen KOSGEB, girişimcilere bu yönde desteklerde bulunmaktadır. Ayrıca girişimcilerin iş kurma ve yürütme konularında bilgi ve beceri sahibi olmaları, bu süreçte kendi rol ve sorumluluklarının farkına varmaları ve kendi iş fikirlerine yönelik iş planı hazırlayabilecek bilgi ve deneyim kazanmaları amacıyla uygulamalı girişimcilik eğitimleri verilmektedir.

8. Sonuç

Van ilinde İşini kuran girişimci sayısında yıllar itibariyle bir artış görülse de sertifikayı alan girişimci sayısına baktığımızda bu katılımların pek iç açıcı boyutta olmadığı görülmektedir. 2016 yılında sertifika alan toplam girişimci sayısı 4596 iken bu rakam 839 artarak 5435 e ulaşmıştır fakat İşini kuran girişimci sayısı 2016 yılında 202 iken 2017 yılında sadece 98 kişi artarak 300 kişiye ulaşmıştır. Uygulamalı Girişimcilik Eğitimlerine katılarak sertifika alanlardan KOSGEB'e bir iş planı sunarak destek başvurusunda bulunanlar ile kendi işini kuran girişimci sayısındaki tutarsızlık bir tesadüf olmadığını idrak etmek gerekir. Global Girişimcilik Platformunun 38 ülkeyi temel alarak yaptığı araştırmaya göre; girişimcilik eğitim oranı Şili, Kolombiya ve Finlandiya gibi ülkelerde %40 iken; Türkiye'de girişimcilik eğitim oranı %6 olarak tespit edilmiş (<https://www.gemconsortium.org/report2008>). Bu orana baktığımızda Türkiye'de de girişimcilik eğitimleri üzerinde durulmalı ve girişimciler için gerekli ve yeterli sayıda eğitimlerin önü açılmalı ve gerçek girişimcilere eğitim verilmesi amacıyla ilk adımdan başlayarak gerekli önlemlerin alınması faydalı olacaktır.

Bilgi ve iletişim maliyetlerinin düşürülmesi, pazara giriş kolaylıklarının ve rekabetin arttırılmasıyla beraber girişimcilerin ticari faaliyetlerindeki değişiklikler neticesinde üretim ile istihdamda büyük artışlar görülebilecektir (Tosunoğlu, 2003).bu yüzden girişimcilik, aktif bireylere ve sosyal ilişkilere, toplumsal ve politik yapılara zemin hazırlar. Girişimci sayısı ne kadar artarsa, istihdam oranı da o ölçüde artar.

Gerekli teşvik ve kolaylık mekanizmalarının çalıştırılması durumunda girişimcilik, sermaye birikiminde en önemli unsurlardan birisi haline gelebilir. (Küçük:2005).

Avrupa'da eğitim sistemi girişimci kişilerin fırsatları görebilmesine ve yeteneklerini pekiştirmelerine olanak göstermektedir. Eğitim sistemi sayesinde girişimciliğe özenen bireyler yetişmektedir (Müftüoğlu:2004).Türkiye'de de buna benzer eğitim sistemi geliştirilerek girişimcilik bilinciyle yetişen bir toplum oluşturulabilir. Bu yüzden var olan girişimci sayısını artırmak günümüzün önemli politikalarından biri olmalıdır.

KOSGEB'in farklı illerde vermiş olduğu eğitim ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde eğitimin yeterli düzeyde olduğu görülmektedir. Bu gibi araştırmalara baktığımızda verilen eğitimlerin yeterli seviyede olmasına rağmen eğitimi alan girişimcilerin hepsi kendi işini kuramamaktadır. Bunun birçok sebebi olsa da girişimcilerin karşılaştıkları sorunlar için çözüme gidildiğinde ve Van

ilinde/diğer illerde girişimci profilindeki ön yargılar, oturmuş eksik yâda yanlış değerler tamamlandığında ve düzeltildiğinde aldığı eğitim doğrultusunda kendi işini kuran kişi sayısında artış yaşanacaktır. Ayrıca Van ilinde girişimcilik eğitiminin önemini kavrayabilmek için de çözümler üretilmeli ve kişileri zorunlu bir girişimci olmaktan çok, fırsatları görebilen bireyler haline getirilmelidir. Girişimci ruhunu ortaya çıkarabilecek politikalar ve çevresel faktörlerdeki iyileşmeler Van ilindeki girişimci sayısını arttıracak nitelikte olmalıdır. Girişimcilere verilen doğru eğitimlerle ekonomi ve istihdam alanında da ciddi iyileşmelerin olacağını öngörebiliriz. Girişimcilik bilinciyle yetişen bir toplumda yeni yatırımlar artar. Bireylerin kendi işlerini kurması istihdam alanı da genişler. İşsizlik sorunuyla mücadele de girişimciler aktif rol oynamaktadır. Ülkemizde İşletme ve İktisadi ve İdari Bilimler alanında eğitim veren fakülte öğretim üye ve elemanları geleceğin iş adamlarını ve önderlerini yetiştirmektedir. Bu sebepten dolayı girişimci olma eğilimde olan öğrencilere iş dünyasının geleceği hakkında ekonomik olduğu kadar sosyal değer yaratan örgütler kurmaları tavsiyesinde bulunmalıdırlar. (Kümbül Güler;259:2008).

Eğitimde inovasyon için girişimci öğretim liderleri ile girişimci kişilerin girişimcilik eğilimlerinin geliştirilmesine önem verilmelidir (Çelikoğlu;258:2015).ayrıca günümüzde işsizliğin ve yoksulluğun giderek arttığı bir gerçektir. Bu gerçeğe mücadelede, nüfusun önemli bir bölümünü oluşturan kadınları ülke ekonomisine katmak ve işgücü piyasasında kadınlara da yer vermek önemli bir husustur. Türkiye’de bulunan illerin ortak değerleri olsa da her ilin kendine göre gelenek ve görenekleri olduğunu söylemek mümkündür. Bu sebepten dolayı girişimcinin çevrede var olan fırsatları görebilmesi, fırsatları kazanca dönüştürebilmek için risk alması, bazı konulardan feragat etmesi ve bu süreç içinde yeni bir ürün veya hizmeti planlamayı ya da bunları yeni şekillerde, yeni hedef kitlelerle tanıştırmayı yâda bunları yeni kaynaklar ile tanıtmayı hedefleyen yenilikçi uygulamalarda bulunması için her ilde verilen eğitimlerin kültür ve değerlere göre şekillenmesi gerekir. Bazı illerde farklı alanlarda yapılan girişimcilik deneyimi olumlu sonuç verse de aynı alanda farklı bir ilde olumsuz sonuçlanabilir. Bu yüzden girişimcilere buldukları ili iyi analiz yapabilme kabiliyeti ve risk alması gerektiği düşüncesi aşılması gerekir. Girişimci sertifikasına sahip olan bireylerin neden kendi işini kuramadıkları gibi soruların cevabı sosyo-kültürel etkenlerin belirlenmesi ve sorunların çözümüne yönelik etkin çalışmaların yapılmasında gizlidir.

Kaynakça

- Akmut, Ö. (2003), "Girişimciler İçin İşletme Yönetimi", Ankara, Gazi Kitabevi.
- Alpugan, O. (1998) "Küçük İşletmeler Kavramı, Kuruluşu Ve Yönetimi", Ankara, Beta Yayınları.
- Altuntaş, H.T. (2016), "Girişimcilik Destek Programlarının Aktif İstihdam Politikası Üzerindeki Etkinliği: KOSGEB Yeni Girişimcilik Programı Örneği Ve Tr 21 Analizi" "<http://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/detay/5926/2016-yili-butun-destek-programlari-afisleri>
- Arda, E. (2002), "Ekonomi El Sözlüğü", İstanbul, Alfa Yayınları.

- Arıkan, S. (2004), "Girişimcilik, Temel Kavramlar Ve Bazı Güncel Konular, Ankara Siyasal Kitapevi".
- Atik, S. (2002), "Kültürün Girişimciliğe Etkileri", Kara Harp Okulu Bilim Dergisi, Sayı:3, Ankara.
- Bedük, A. (2005), "Türkiye’de Çalışan Kadın Ve Kadın Girişimciliği" Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C.3 S.12, Bahar.
- Bono, E. (1989), "Başarı Taktikleri", Çev.: Nesrin Yalçın, İlgı Yayıncılık, İstanbul.
- Bozkurt, Ö. (2006), "Girişimcilik Eğiliminde Kişilik Özelliklerinin Önemi", Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Cilt 1, Sayı 2.
- Cansız, E. (2007), Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Özelliklerinin Belirlenmesi: Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma, Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İşletme Ana Bilim dalı, Isparta. Sf:36-43
- Cem, F. & Ünal, E. (2006), "Türkiye’nin En Güçlü Kadınları". Forbes Dergisi, Sayı 4.
- Cornwall, J.R. & Perlman B. (1990), Organizational Entrepreneurship, Irwin Pub. Boston.
- Çelebi, N. (1997), "Turizm Sektöründeki Küçük İşyeri Örgütlerinde Kadın Girişimciler", T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yay., Ankara.
- Çelikoğlu, O. (2015), "Eğitimde Girişimcilik Ve İnovatif Öğretim Liderleri Yetiştirmek" Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 20, Aralık.
- Çetin, C. (1996), "Yeniden Yapılanma, Girişimcilik, Küçük Ve Orta Boy İşletmeler Ve bunların Özendirilmesi", Der Yayınları, İstanbul.
- Çetindamar, D. (2002), "Türkiye’de Girişimcilik", İstanbul, TÜSİAD Yayınları.
- Dolgun, U. (2003), " Girişimcilik", 1. Baskı, İstanbul, Aktüel Kitabevi.
- Ercan, S. & Gökdeniz, İ. (2009), "Girişimciliğin Gelişim Süreci ve Girişimcilik Açısından Kazakistan", Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt No 49.
- Narin, M., Marşap, A. & Gürol, M.A. (2006), "Global Kadın Girişimciliğinin Maksimizasyonunu Hedefleme:Uluslararası Arenada Örgütlenme Ve Ağ Oluşturma", Gazi Üniv. İİBF Dergisi 8/1.
- Gajdosikienė, I. & Oscar, L. (2004), "Culture of Poverty: Critique and Further Development, Sociologija. Mintis ir veiksmas", 2004/1, Gilder, George, (1992), Recapturing The Spirit Of Enterprise, ICS Press, San Francisco.
- Gürol, M.A. (2000), "Türkiye’de Kadın Girişimci ve Küçük İşletmesi: Fırsatlar, sorunlar, Beklentiler ve Öneriler", Atılım Üniv., Yay., Ankara, 2000
- Hindle, K. & Rushworth, S. (2001), "Regional Differences in Business Start-Up in Australia: implications for future research and public policy". <http://kevinhindle.com/publications/J29.2001%20ANZAM%20Hin->

Rush%20Regional%20differences%20Paper%20-%20figures%20in%203.pdf

Hisrich, R.D. & Michael, P. (2002), "Entrepreneurship Starting, Developing And managing A New Enterprise", America: R. R. Donnelley&Sons Company,. Entrepreneurship. (Fifth Edition), New York: Mcgraw-Hill/Irwin.

<http://www.kosgeb.gov.tr/>

<https://www.gemconsortium.org/report :2008> Implications For Future Research Hand Public Polic, Auckland, Unitecand

İlhan,S. (2004), "Girişimcilik Ve Sosyo-Ekonomik Süreçteki Rolü", Doğu Anadolu Bölge Araştırmaları.

İraz, R. (2005), "Yaratıcılık ve Yenilik Bağlamında Girişimcilik ve Kobi'ler", Konya, Çizgi kitabevi Yayınları.

Jalbert, S.E. (2007), "Women Entrepreneurs in the Global Economy", New Jersey, 2000.kalkınma Dergisi, Sayı 1, ss. 93-111.

Kozak, İ.E. (1999), İnsan-Toplum-İktisat, İbn Haldun'dan Yola Çıkılarak Çok Yönlü Bir Tahlil Denemesi, Değişim Yay., 1999- Adapazarı

Küçük, O. (2005), Girişimcilik ve Küçük İşletme Yönetimi, Seçkin Yayıncılık.

Kümbül, G.B. (2001), "Sosyal Girişimciliği Etkileyen Faktörlerin Analizi"2008 Massay University.

Lewis, O. (1966), "Established 1845 American", Volume 215 Number 4, October.

Megginson, W.L., Byrd, M.J. & Megginson, L.C. (2000), Small Business Management.

Müftüoğlu, T. & Durukan, T. (2004), "Girişimcilik ve KOBİ'ler", Ankara, Gazi Kitabevi.

Müftüoğlu, T. (1995), "Girişimci ve Bürokrat", Girişim Dergisi. Ekim, sayısı.

Oğrak, A., İşleyen, Ş. & Demir, A. (2018), Örgütlerde Stres Yönetimi: acil servis örneği, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, The Journal of Social Sciences Institute, Sayı/Issue:37 ISSN: 1302-6879 VAN/TURKEY

Oğrak, A., İşleyen, Ş., Altun, Y. & Aksoy, G. (2018), Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Niyetlerini İncelemeye Yönelik Bir Araştırma:Örnek Bir uygulama,Social Mentality And researcher Thinkers Journal,ISSN:2630-632X,vol:4,Issue:13.

Oğuzhan, Ç. (2015), "Eğitimde Girişimcilik ve İnovatif Öğretim Liderleri Yetiştirmek" Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 20,Aralık.

Şaylan, G. (1974), "Türkiye'de Kapitalizm Bürokrasi Ve Siyasal İdeoloji",Todaie Yay., Ankara.

Tekin, M. (2004), "Girişimcilik Ve Küçük İşletme Yöneticiliği", Ankara.

Tekin, M. (2005), "Hayallerin Gerçeğe Dönüşümü: Girişimcilik", 4. Baskı, Günay Ofset.

Top, S. (2008), Girişimcilik Keşif Süreci, Beta Yayınları Sf:13

Topkaya, Ö. (2013), "Tarihsel Süreçte Girişimcilik Teorisi: Girişimciliğin Ekonomik Büyüme ve İstihdam Boyutu", *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, Cilt; 8, Sayı;1.

Tosunoğlu, T. (2003), *Girişimcilik Ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişme Sürecinde*

Yergin, H., Erol, A. & Mercan, M. (2013), "Kaderci Yaklaşımın Doğudaki Yoksulluk Üzerine Etkileri", *11h International Conference On Knowledge, Economy & Management Proceedings 11. Uluslararası Bilgi, Ekonomi Ve Yönetim Kongresi Bildirileri*, Malta.

Journal of Strategic Research in Social Science (JoSRess)

ISSN: 2459-0029

www.josress.com

2018 © All Rights Reserved

Privileged Taxation of Football Players

MeltemİRTEŞ GÜLŞEN¹

Keywords

Wage, Taxation,
Taxation of Football
Players, Equality
Principle.

Abstract

Tax justice is the main objective of tax systems. In order to achieve this objective, basic taxation principles such as equality, taxation by fiscal power, and security principles should be taken into consideration in the tax system, in accordance with constitutional principles. Taxes on wages are an element of income in our tax system. The income of the footballers from their employers in return for physical labor is considered as wage income in accordance with the Income Tax Law. As the income is taxed, some privileges have been granted in the law because it is considered to generate lower income than capital revenues. The purpose of this study is to examine how athletes that are secured by constitutional provisions, in particular football players, are taxed. It is also to determine whether the privileges granted to the players are in accordance with the principles of taxation. For this purpose, the taxation of wage income and the provisions which the players are subject to are mentioned. Then, the provisions applied to the players were compared with the application in foreign countries. Thus, the provisions of the law in force and applicable to football players have been tried to be analyzed and evaluated in terms of basic taxation principles. As a result of the evaluation, it has been determined that being a football player is very advantageous in Turkey and that the players pay very low taxes in a way that would damage the equality principle.

Article History

Received
25 Feb, 2019
Accepted
17 Mar, 2019

Futbolcuların Ayrıcalıklı Olarak Vergilendirilmesi

Anahtar Kelimeler

Ücret, Vergilendirme,
Futbolcuların
Vergilendirilmesi,
Eşitlik İlkesi.

Özet

Vergi adaleti vergi sistemlerinin esas amacıdır. Bu amaca ulaşmak için vergi sisteminde, Anayasal ilkeler gereği eşitlik, mali güce göre vergilendirme ve güvenlik ilkeleri gibi temel vergilendirme ilkelerine özen gösterilmesi gerekmektedir. Ücretlerde vergi sistemimizde yer alan bir gelir unsurudur. Futbolcuların bedensel bir emek karşılığında işvereninden elde ettiği gelir, Gelir Vergisi Kanun'u gereğince ücret geliri olarak kabul edilmektedir. Sermaye gelirlerine göre daha düşük seviyede gelir getirmesi bakımından gözetildiğinden kanunda bu gelir unsurunun vergilendirilmesi sırasında bazı ayrıcalıklar tanınmıştır. Bu çalışmanın amacı, Anayasal hükümlerle güvence altına alınan sporcular genelinde ve futbolcular özelinde, nasıl vergilendirildiklerini irdelemektir. Ayrıca futbolculara tanınan ayrıcalıkların vergilendirme ilkelerine uygun olup olmadığını tespit etmektir. Bu amaçla öncelikle ücret gelirinin vergilendirilmesinden ve futbolcuların tabi olduğu hükümlerden bahsedilmiştir. Daha sonra futbolculara uygulanan hükümlerin yabancı ülkelerdeki uygulaması ile karşılaştırılmıştır. Böylece yürürlükte olan ve futbolculara uygulanan kanun hükümleri temel vergilendirme ilkeleri açısından analiz edilmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. Değerlendirme sonucunda Türkiye'de futbolcu olmanın çok avantajlı olduğu ve futbolcuların eşitlik ilkesini zedeleyecek derecede düşük vergi ödedikleri tespit edilmiştir.

Makale Geçmişi

Alınan Tarih
25 Şubat 2019
Kabul Tarihi
17 Mart 2019

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0002-5068-053X, Dr, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, mirtes@anadolu.edu.tr

1. Giriş

Kamu hizmetlerinin temel kaynağı olarak kabul ettiğimiz vergiler, dolaylı ve dolaysız olarak alınmaları suretiyle ödeme gücüne göre vergilendirme ilkesinin yerine getirilmesine yardımcı olmaktadır. Gerçek kişilerin gelirlerini vergilendiren Gelir Vergisi Kanun'unun (GVK) 1. maddesinde verginin konusu, 2. maddesinde de kimlerden alınacağı sayılmıştır. Madde de sayılan gelirlerden biride ücret gelirdir.

Ücret gelirleri yapısal olarak sermaye gelirlerine göre daha düşük seviyede gelir getirmesi bakımından gözetilmesi gereken bir gelir türüdür. Bedensel ve zihinsel emeğin karşılığı olarak elde edilen ücret gelirin vergilendirilmesinde, vergilemede adalet, eşitlik ve dolayısıyla ödeme gücü ilkeleri temel alınmalıdır. Ücretler, ayırma ilkesine göre diğer gelir unsurlarından farklı yapıda olduğu göz önünde bulundurulmalıdır (Armağan, 2006: 324-325).

Türk Vergi Sistemi'nde ücret gelirin vergilendirilmesinde eşitlik ilkesinin hedeflenmesi konusunda diğer gelir türlerine göre dezavantajlı olmasının yanında kendi içinde de bazı eşitsizlikler olduğu görülmektedir. Günümüzde toplam vergi gelirleri arasında en fazla gelirin ücretin vergilendirilmesinden elde edildiği göz önünde bulundurulduğunda bu gelir unsurunun önemini göz ardı etmeden, eşitliğin bozulmaması ve vergi adaletinin korunması için ücretin vergilendirilmesine ilişkin aksaklıkların giderilmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda çalışmamızda ücret gelirlerinin Türk Vergi Sistemi'nde vergilendirilme esaslarından kısaca bahsedildikten sonra futbolcuların vergilendirilmesi konusunda vergide eşitlik ve adalet ilkeleri çerçevesinde irdelenmiştir. Futbolcuların ücret geliri, elde edilmesi, vergiden istisna edilen gelirleri ve tabi oldukları oran hakkında bilgi verildikten sonra yabancı ülkelerde oynayan futbolcuların ücret geliri ile karşılaştırma yapılmıştır. Son olarak da vergi sistemimiz çerçevesinde futbolcuların elde ettikleri ücret gelirin vergilendirilmesine ilişkin düzenlemeler ile ilgili değerlendirme ve önerilerde bulunulmuştur.

2. Ücret Gelirlerinin Vergilendirilme Esasları

GVK, gerçek kişilerin bir takvim yılı içinde elde ettikleri kazanç ve iratların vergilendirilmesine ilişkin hükümlerin yer aldığı bir kanundur (GVK md.1). Gerçek kişilerin vergilendirilecek olan gelirlerini de kanunun 2. maddesinde sayarak belirlemiştir. Sayılan yedi gelir unsuru içerisinde yer alan ücret gelirlerinin vergilendirilmesine ilişkin hükümler, GVK, 61 ile 65. maddelerinde açıklanmaktadır.

GVK'nun 61. maddesi, (Değişik: 24/12/1980-2361/43 md.) Ücret, "*işverene tabi belirli bir işyerine bağlı olarak çalışanlara hizmet karşılığı verilen para ve ayınlar ile sağlanan ve para ile temsil edilebilen menfaatlerdir. Ücretin ödenek, tazminat, kasa tazminatı (Mali sorumluluk tazminatı), tahsisat, zam, avans, aidat, huzur hakkı, prim, ikramiye, gider karşılığı veya başka adlar altında ödenmiş olması veya bir ortaklık münasebeti niteliğinde olmamak şartı ile kazancın belli bir yüzdesi şeklinde tayin edilmiş bulunması onun mahiyetini değiştirmez.*" şeklinde tanımlamıştır. Gelir İdaresi Başkanlığı da ücret, "*bedensel ya da zihinsel bir emek karşılığında işverenden elde edilen hasıla*" olarak ifade etmektedir (GİB, 2012, s.6). Yani ücret bağımlı

emeğin karşılığıdır (Saban, 2009: 333). Kanun maddesinden de anlaşılacağı üzere hizmet akdi karşılığında işveren tarafından yapılan ödeme, ücret adı altında para şeklinde yapılan ödemeler gibi aynı veya menfaat sağlamak şeklinde sunulan ve para ile temsil edilebilen değerler de ücret kapsamında değerlendirilerek vergiye tabi tutulmaktadır.

GVK' unun 63. maddesi ücretin ve değerlemesini; *“ücretin gerçek safi değeri, işveren tarafından verilen para ve ayınlarla sağlanan menfaatler toplamından kanunda belirtilen indirimler yapıldıktan sonra kalan miktardır. Ücretin gerçek değerinin tayininde, gelir vergisi gibi şahsi vergiler ücretten indirilmez. Yabancı parasıyla ödenen ücretler ödeme gününün borsa rayiciyle Türk parasına çevrilir. Hizmet erbabına verilen ayınlar, verildiği gün ve yerdeki ortalama perakende fiyatlarına göre; konut tedariki ve sair suretle sağlanan menfaatler, konutun emsal kirasına veya menfaatin emsal bedeline göre değerlendirilir.”* şeklinde hüküm altına almıştır.

GVK' nun 61. maddesinde tereddüt yaratabilecek ancak ücret olarak vergilendirilmesi söz konusu madde ile hüküm altına alınan ödemeler ise şu şekilde sıralanmaktadır:

“1. 23 üncü maddenin 11 numaralı bendine göre istisna dışında kalan emeklilik, maluliyet, dul ve yetim aylıkları;

2. Evvelce yapılmış veya gelecekte yapılacak hizmetler karşılığında verilen para ve ayınlarla sağlanan diğer menfaatler;

3. Türkiye Büyük Millet Meclisi, İl genel meclisi ve belediye meclisi üyeleri ile özel kanunlarına veya idari kararlara göre kurulan daimi veya geçici bütün komisyonların üyelerine ve yukarıda sayılanlara benzeyen diğer kimselere bu sıfatları dolayısıyla ödenen veya sağlanan para, ayın ve menfaatler;

4. Yönetim ve denetim kurulları başkanı ve üyeleriyle tasfiye memurlarına bu sıfatları dolayısıyla ödenen veya sağlanan para, ayın ve menfaatler;

5. (Değişik: 4/12/1985-3239/53 md.) Birlikçilere, resmi arabuluculara, eksperlere, spor hakemlerine ve her türlü yarışma jürisi üyelerine ödenen veya sağlanan para, ayın ve menfaatler;

6. Sporculara transfer ücreti veya sair adlarla yapılan ödemeler ve sağlanan menfaatler.

7. (Ek: 21/3/2018-7103/7 md.) Hizmet sözleşmesi sona erdikten sonra; karşılıklı sonlandırma sözleşmesi veya ikale sözleşmesi kapsamında ödenen tazminatlar, iş kaybı tazminatları, iş sonu tazminatları, iş güvencesi tazminatları gibi çeşitli adlar altında yapılan ödemeler ve yardımlar.”

GVK' nun 1. Maddesinde gelir tanımlanırken, vergiyi doğuran olay unsurunu da “elde etme” kavramı ile ilişkilendirmiştir. Örneğin 70, 75, 82, 84, 85, 101 ve 102. Maddelerinde “elde etme” kavramı kullanılmıştır (Öncel & Kumrulu & Çağan, 1998: 250). Gelirin elde edilmiş olması, bazı durumlarda paranın elde edene ödenmesi (tahsil ilkesi), bazen de gelirin hukuken elde edenin tasarrufuna geçmiş olması (tahakkuku İlkesi) anlamına gelmektedir. GVK'unda ücret geliri için tahsil esası kabul edilmiştir. Yani gelirin “para veya ayın olarak kişinin malvarlığına girmesi”

bir başka deyişle gelirin tahsili “fiili tasarruf” anlamına gelmektedir (Erginay, 1988:154-155).

2.1. Ücretin Kapsamı

GVK’ unda ücret gelirleri, 63. maddeye göre gerçek ücret ve 64. maddeye göre de diğer ücretler kapsamında vergilendirilmektedir. Ücret gelirin vergilendirilmesinde üç yöntem bulunmaktadır. Birden fazla işverenden kesinti yoluyla vergilendirilmiş ücretlilerden, birden sonraki işverenden aldıkları ücretlerin toplamı GVK’ unun 103. maddesinde yazılı tarifenin ikinci gelir diliminde yer alan tutar aşan (GİB, 2017: 13) ve madde de yazan durumların gerçekleşmesi halinde ücretliler beyanname verme zorundadır. Yani Türk Vergi Sisteminde gelir vergisi, bir gerçek kişinin bir takvim yılı içerisinde çeşitli kaynaklardan elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarına artan oranlı vergi tarifesinin uygulanması ile bulunan miktarın yıllık beyanname ile beyan edilmesi (GVK, md.103-104) prensibine dayanır.

Bir diğer yöntem de “Diğer Ücretliler” in vergilendirilmesidir. Bu yöntemde göre diğer ücretlilerin safi tutarları, takvim yılı başında geçerli olan ve sanayi kesiminde çalışan 16 yaşından büyük işçiler için uygulanan asgari ücretin yıllık (GVK, md.108) brüt tutarının %25’in (GVK, md.64) esas alındığı yöntemdir (GİB, 2017: 29). Bu yöntemden bir kısım hizmet erbabının gerçek usulde vergilendirilmesi, ücretin saptanmasındaki güçlük nedeniyle mümkün olmadığından yararlanılmaktadır. Sayılan iki yöntem sınırlı sayıda ücretliyi (Nurettin Bilici, 163) ilgilendirmektedir. Ücretin vergilendirmesinde esas olan yöntem ise stopaj usulüdür. Bazı kaynaklardan elde edilen kazanç ve iratlar GVK’ un 94. maddesine göre kaynaktan kesinti suretiyle vergilendirilmektedir. Bu kazanç ve iratlardan biri de ücretlerdir. Vergilendirmede stopaj yönteminin uygulandığı vergilerden sadece ücret geliri üzerinden artan oranlı vergi tarifesine uygulanmaktadır. Diğer stopaj kesintilerinin uygulandığı gelirler de ise sabit oranlar uygulanarak vergilendirilmektedir. Bu durum artan oranlılığın yapısını bozarak, vergi adaletinin sağlanmasını engellemektedir (Öz & Rakıcı, 2004: 30).

Zira vergide eşitlik ilkesi, yükümlülere vergilendirirken kişilerin ödeme güçlerinin dikkate alınmasını gerekli kılar. Yani, kişiler vergilendirilirken, genel vergi yüküne güçleri oranında katılmalarını sağlamayı öngörür. Bu ifade Anayasa’da hüküm altına alınan verginin “malî güce göre ödenmesi” ve “herkesin vergi ödemesi” ilkesiyle birlikte, vergilendirmede adalet ve eşitlik ilkesine uygunluğu gerekli kılar. Anayasa’nın 73. maddesine göre, “*vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı*” bu ilkelere uyularak sağlanır (AYM, 1995/34) . Aynı mali güce sahip olanlar, ayın gelir türünü elde edenler aynı hükümlere tabi tutularak vergide eşitlik ilkesi gerçekleşebilir. Mali güce göre vergi ödeme ilkesinin uygulamadaki yansımaları artan oranlı tarifesi oluşturmaktadır (Tosuner & Arıkan, 2010: 97-104).

Vergilendirmede stopaj yönteminin uygulandığı vergilerden sadece ücret geliri üzerinden artan oranlı vergi tarifesine uygulanmaktadır. Diğer stopaj kesintilerinin uygulandığı gelirler de ise sabit oranlar uygulanarak vergilendirilmektedir. Bu durum artan oranlılığın yapısını bozarak, vergi adaletinin sağlanmasını engellemektedir (Öz & Rakıcı, 2004: 30).

3. Futbolcuların Vergilendirilmesi

Futbolcu özelinde sporcuların vergilendirilmesinden bahsetmeden önce, yasalarda sporculara ilişkin düzenlenen hükümlerden bahsetmek gerekir. Öncelikle 1982 Anayasası'nın 3. Bölümünde yer alan "Gençliğin Korunması" ve "Sporun Geliştirilmesi ve Tahkim"e ilişkin hükümler yer alır. 58. madde "*Devlet, istiklal ve Cumhuriyetimizin emanet edildiği gençlerin müspet ilmin ışığında, Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda ve Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü ortadan kaldırmayı amaç edinen görüşlere karşı yetişme ve gelişmelerini sağlayıcı tedbirleri alır. Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır.*" diyerek gençliği koruyucu önlemler almasına hükmetmiştir. 59. maddesi ise; "*Devlet, her yaştaki Türk vatandaşlarının beden ve ruh sağlığını geliştirecek tedbirleri alır ve sporun kitlelere yayılmasını teşvik eder. Devlet başarılı sporcuyla korur.*" hükümlerine yer vermiştir.

Söz konusu hükümler çerçevesinde devletin sorumluluğundaki bu görevleri, 3289 Sayılı Kanun ile Başbakanlığa bağlı bir tüzel kişilik olarak kurulan Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak Spor Genel Müdürlüğü'ne (SGM)(Başaran, 2012: 10), futbol faaliyetlerinin yönetimi ise 3813 Sayılı Kanunla Başbakanlık gözetiminde Türkiye Futbol Federasyonuna verilmiştir. Böylece gençliğe ve sporcuya verilen önem Anayasa'nın ilgili maddeleri ile belirlenmiştir. Buradan hareketle sporun ve sporcunun vergilendirilmesinde bir takım ayrıcalıkların sağlanması normal bir durumdur. Nitekim kanunlarımızda ekonomik, sosyal ve çevresel nedenlerde bazı ayrıcalıklar tanınabilmektedir.

193 sayılı GVK' nun 61. maddesinde; ücret gelirinin tanımı yapılmıştır. Adı geçen maddenin 6. bendinde de, sporcunun ücretlerinin vergilendirilmesine ilişkin hüküm yer almaktadır. GVK' un 61. Madde 6. Fıkrasında "Sporculara transfer ücreti veya sair adlarla yapılan ödemeler ve sağlanan menfaatler" ücret olarak sayılmıştır. Türkiye Futbol Federasyonu (TFF) da ücreti, "sözleşmede belirlenmesi zorunlu olan ve futbolcuya aylık asgari ücret tutarının altında olmamak kaydıyla ödenen tutar" (TFF, 2016: 11) tanımlamıştır.

Futbolcuların vergilendirilmesine ilişkin hükümlerde GVK' un Geçici 72. Maddesinde ve yayınlanan 267 sayılı Genel Tebliğ ile hüküm altına alınmıştır.

3.1. Mükellef

Çalışma konumuz olan futbolcuların vergilendirilmesini irdeleyebilmek için; GVK' u karşısındaki durumlarını, mükellef, geliri elde etme, vergiye tabi gelir, vergiden istisna olan gelir ve gelire uygulanacak vergi oranı incelemek gerekmektedir. Burada GVK 'una göre verginin mükellefi sporcular, verginin sorumlusu da spor kulüpleri veya sportif faaliyetlerle uğraşan şirketlerdir. Futbolcuları, profesyonel ve amatör futbolcular olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Zira vergilendirme sırasında sporcunun statüsü vergi oranını belirlemektedir. Türkiye Futbol Federasyonu'nun çıkardığı "Profesyonel Futbolcuların Statüsü ve Transferlerinin Talimatı" nın 3. maddesi profesyonel futbolcuyu "Bir kulüple yazılı sözleşme yapmış olan ve kendisine futbol faaliyetleri kapsamında yaptığı harcamalardan daha fazla miktarda ödeme yapılan futbolcudur." şeklinde tanımlanmıştır. PFTT 4. Maddesi ise amatör futbolcuyu, "3. maddede belirtilen tanımın dışında kalan tüm

futbolcular” olarak tanımlamıştır. Bu tanımlamalara göre futbolcunun bir maça ulaşması, gerekli olduğunda konaklaması, kullandığı malzemeler, sigortası ve antrenman için yapılacak giderlerinin karşılanması, onun amatör statüsünü değiştirmeyeceğini belirtmiştir.

OECD'nin Sanatçı ve Sporcuların Vergilendirilmesi ile ilgili Model Anlaşma'nın 17/1. Maddesi, “bir Akit Devletin mukimi olan sanatçı ve sporcuların, ticari ya da istihdam niteliğinde olsun, bu sıfatlarıyla kişisel faaliyetlerini gerçekleştirdikleri diğer Akit Devletlerde vergilendirilebileceklerini” belirterek, sporcuların Türkiye'de yaptıkları hizmetler karşılığı elde ettikleri gelirler Türkiye'de vergilendirilecektir (GİB, 2015: 249- 257).

Bu nedenle Türkiye'de oynayan yabancı sporcuların GVK' undaki mükellefiyet yapılarına dikkat ederek ve çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmalarını göz önünde bulundurarak elde ettikleri gelirlerin vergilendirilmesi gerekmektedir.

3.2. Elde Etme

Sporcuların spor kulüplerinden transfer ücreti, primi, maaş gibi elde edecekleri gelirler, spor kulüpleri tarafından ödendiği dönemde bunların sporcunun fiili olarak elde edilebilir hale gelmesiyle bu gelir ücret olarak vergilendirilir.

Transfer ücreti, prim ya da maaşın kısmen veya tamamen aynı olarak ödenmesi durumunda, ayın olarak verilen kıymetler yasada belirtilen biçimde değerlendirilerek ücret kapsamında değerlendirilecek ve vergilendirilecektir.

Futbolcular için vergiyi doğuran olay; “ tarafların aralarında akdedecekleri bir ya da birden fazla yazılı ya da sözlü iş/hizmet sözleşmesi uyarınca veyahut herhangi bir biçimde spor kulübü derneği/anonim şirket tarafından sporcu ya da temsilcisine nakden ya da hesaben ödeme yapılması” ile gerçekleşmektedir (Öz & Akçay, 2013).

3.3. Ücret Sayılan Ödemeler

Futbolculara yapılan aşağıdaki ödemeler ücret olarak vergilendirilir.

- Transfer Ödemeleri,
- Maaş Ödemeleri,
- Prim Ödemeleri,
- Milli ve Temsili Karşılaşmalarda Verilen Ödüller,
- Dünya, Olimpiyat ve Avrupa Şampiyonluğu Kazanmış Sporculara Verilen Ücretler,
- Diğer Gelirler,
 - Amatörlükten Profesyonelliğe Geçişte Ödeme,
 - Ölüm Halinde Ödeme,
 - Haksız Fesih Tazminatı,
 - Jübile Gelirleri,
- Reklam ve Tanıtım Gelirleri ve

- Aynı Olarak Sağlanan/Para İle Temsil Edilen Menfaatler.

Sporculara yapılan ödemeler aynı ya da nakdi olarak yapılabilir. GVK' unun 63. maddesinin son fıkrası uyarınca sporcu ücretlerinin nakit dışında aynı şekilde yapılması halinde, ücretin safi tutarı; konut ya da araba tedariki halinde, konutun ya da arabanın emsal kira bedeli esas alınır. Uçak bileti ise bilet bedeli ya da başka tür menfaat sağlandı ise bu mafaatin verildiği gün ve yerdeki ortalama perakende fiyatlarına göre, tespit edilerek değerlendirilir. Ayrıca sporculara ödeme yabancı para ile yapıldıysa o zaman da gününün borsa rayiciyle Türk parasına çevrilecektir. Yapılan bu ödemeler üzerinden de gelir vergisi tevkifatı yapılacaktır.

Ayrıca sporcu herhangi bir ürünün tanıtımı amacıyla bir reklam filminde oynadığında elde ettiği gelir, ücret geliridir. Sporcunun transfer edilmesi durumunda transfer ve bonservis gelirlerinin idman ve spor faaliyeti kapsamında değerlendirileceği 1 Seri No' lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliğinde belirtilmiştir. Sporcuya bir ödeme yapılmadığından dolayı, karşı kulübe ödenen bonservis bedelleri ücret olarak değerlendirilemeyecektir (Sarılı, 2012: 83).

3.4. Sporcuların Elde Ettiği Gelirlere Uygulanan İstisnalar

GVK' unun 23, 25, 27 ve 29. Maddelerine sporculara tanınan istisnalar yer almaktadır.

- G.V.K.'nun 23/15. inci maddesi; "yüz ve daha aşağıda işçi çalıştıran işyerlerinde bir, yüzden fazla işçi çalıştıran işyerlerinde iki amatör sporcuya yapılan ödemeler, her yıl milli müsabakalar katıldığına belgelenmesi ve asgari ücretin iki katını aşmamak koşuluyla vergiden istisnadır." (Genel Tebliğ: 147)
- G.V.K.' nun 25/1. maddesi; "Ölüm, sakatlık, hastalık ve işsizlik sebepleriyle verilen tazminat ve yapılan yardımlar vergiden istisnadır."
- G.V.K.' nun 29/4. maddesi; "spor yarışmalarını yöneten hakemlere ödenen ücretler vergiden istisnadır."
- G.V.K.' nun 27/2. maddesi; "resmi ve özel daire ve müesseselerce hizmet erbabına işin icabı olarak verilen ve bunların işten ayrılmaları halinde geri alınan giyim eşyası vergiden istisna edilmiştir."
- G.V.K.' nun 29/1. maddesi; "spor hizmet ve faaliyetlerinde üstün başarı gösterenlerin ödüllendirilmesine dair yönetmelik düzenlemeleri uyarınca ulusal ve uluslararası spor hizmet ve faaliyetlerinde üstün başarı gösteren sporcular ile bunların kulüpleri, teknik direktörleri ve antrenörlerine başarıda emeği geçen diğer kişilere aynı ve / veya nakdi ödenen ödül ve ikramiyeler vergiden istisna tutulmaktadır."
- G.V.K.' nun 29/3. üncü maddesi; "amatör sporculara ödenen ödül ve ikramiyeler vergiden istisnadır."
- 7103 sayılı "Vergi Kanunları ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ile 21/5/1986 tarihli ve 3289 sayılı Spor Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'un 35. Maddesine ilave edilen ek 12. Maddesiyle; Spor

kulüplerinin ve spor faaliyetlerle uğraşan şirketlerin amatör spor dallarındaki faaliyetlerinde harcamaları şartıyla, sporculardan yapılmış gelir vergisi kesintilerinin belirli şartlar altında iadesi imkanı getirilmiştir.

3.5. Uygulanacak Oran

GVK' un Geçici 72. madde ile sporcu ücretlerinin vergilendirilmesi aşağıdaki şekilde düzenlenmektedir;

"GEÇİCİ MADDE 72- (1) 31/12/2017 tarihine kadar sporculara yapılan ücret ve ücret sayılan ödemelerden aşağıdaki oranlarda gelir vergisi tevkifatı yapılır.

a) Lig usulüne tabi spor dallarında;

1) En üst ligdekiler için % 15,

2) En üst altı ligdekiler için % 10,

3) Diğer liglerdeki için % 5,

b) Lig usulüne tabi olmayan spor dallarındaki sporculara yapılan ödemeler ile milli sporculara uluslararası müsabakalara katılmaları karşılığında yapılan ödemelerden % 5.

(2) Bu ödemeler üzerinden 94 üncü madde kapsamında ayrıca tevkifat yapılmaz. Bu gelirler için yıllık beyanname verilmez, diğer gelirler dolayısıyla beyanname verilmesi halinde de bu gelirler beyannameye dahil edilmez.

(3) Bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten önce yapılmış olan ücret ve ücret sayılan ödemelerin vergilendirilmesinde 31/12/2007 tarihinde yürürlükte olan hükümler uygulanır.

(4) Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslarını belirlemeye Maliye Bakanlığı yetkilidir.

Bu ödemeler nihai vergileme niteliğinde olduğundan ayrıca Gelir Vergisi Kanununun 94 üncü madde kapsamında tevkifat yapılmayacak ve ücret gelirini elde edenler tarafından bu gelirleri için yıllık beyanname verilmeyecek, diğer gelirleri için beyanname verilmesi halinde de bu gelirler beyannameye dahil edilmeyecektir." denilmektedir. Söz konusu maddenin uygulama tarihinde sürekli değişiklik yapılmış ve en son olarak 20 Aralık 2017 tarihli Resmi Gazete' de yayımlanan 7063 sayılı "Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" un 1. maddesiyle geçerlilik süresi 31 Aralık 2017 tarihinden 31 Aralık 2019 tarihine kadar uzatılmıştır. Bu değişiklikte, sporculara yapılan ücret ödemelerindeki stopaj uygulamasının süresi 2 yıl daha uzatılmıştır.

Sigorta konusunda da profesyonel – amatör ayrımı söz konusudur. Sosyal Sigortalar Kurumu Genel Müdürlüğü'nün 16 Sayılı Genelgesine göre profesyonel sporcuların; "kulüplerinin (yani işverenin) gösterdiği yerlerde tespit edilmiş çalışma saatlerine tâbi olarak ve işveren veya vekilinin emir ve talimatı altında antrenman ve müsabakalar yaptıklarına, mukabilinde önceden yapılmış anlaşma ile tespit edilmiş ücretleri aldıklarına göre, anılan kimselerin işverenle hukukî rabitaları bir hizmet akdine dayanmasından dolayı" sigortalı sayılması gerektiği belirtilmiştir. Amatör sporcuların ise "Sporu kazanç getiren bir meslek şeklinde

yapmayan amatörlerin ise, 506 sayılı Kanuna göre sigortalı sayılması mümkün bulunmamaktadır.” şeklinde belirterek sigortalı olmadıkları ifade edilmiştir.

4. Yasal Hükümler ve Güncel Durum

Sporculara dolayısıyla profesyonel futbolculara uygulanan vergi oranları yıllar itibarıyla aşağıda verilmiştir;

- 1994 yılından önce profesyonel sporculara ödenen transfer ücretleri üzerinden GVK' un 94. Maddesine göre % 15 oranında kesinti yapılacağı Bakanlar Kurulunun 1992/3802 Sayılı Kararıyla tespit edilmiştir.
- 1993 yılında 3946 Sayılı Kanun ile GVK' unda değişiklik yapılarak, 01.01.1994-01.05.1994 tarihleri arasında profesyonel sporcuların elde etmiş oldukları tüm kazançlar genel hükümlere göre vergilendirilmiştir.
- 1994 yılında 3986 Sayılı Kanun'un 15. Maddesi ile GVK' unda düzenleme yapılarak sporculara transfer ücreti olarak yapılan ödemeler 01/05/1994-31/12/2000 tarihleri arasında gelir vergisinden istisna edilmiştir. Tevkifat oranı da %15 olarak belirlenmiştir.
- 1998 yılında yürürlüğe giren 4369 Sayılı Kanun ile 01.01.1999-24.04.2003 tarihleri arasında sporcu ücretleri artan oranlı gelir vergisi tarifesine tabi tutulup, belirli bir tutarı aşanlara beyanname verme zorunluluğu getirilmiştir.

Söz konusu yasa ile futbolcuların elde etmiş oldukları gelirin vergilendirilmesinde, GVK' da uygulanmakta olan ücretlerin vergilendirilmesine ilişkin hükümler esas alınacağı hüküm altına alınmıştır (GVK, md.94/1). Böylece futbolcuların elde etmiş oldukları gelir vergilendirilirken artan oranlı gelir vergisi tarifesine göre tevkifat yapılacaktır. 4369 Sayılı Kanun'un amacı, verginin tabana yayılarak vergi yükünün eşit ve adaletli bir şekilde topluma dağıtılmasıdır (Ortaç & Sarçoğlu, 1998). Bu vergi adaletinin sağlanması için olumlu bir gelişme olmuştur.

- Daha sonra 2003 yılında 4842 Sayılı Kanun'un 17. maddesi ile geçici 64. madde ile sporcuların ücretleri istisna kapsamına alınarak, 31/12/2007 tarihine kadar ödemeler üzerinde %15 kesinti yapılması hükmü getirilmiştir. Bakanlar Kurulu uygulanacak olan oranı artırmaya veya kanuni oranına kadar indirmeye yetkili kılınmıştır.
- 2008 yılında da 5766 Sayılı “Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” un 8. maddesi ile 01/07/2008 tarihinden itibaren eklenen geçici 72. madde ile istisna devam etmiş, kesinti oranı da yine % 15, % 10' e % 5 olarak uygulanmaya devam etmiştir. Son olarak bu hükmün uygulama süresi 20 Aralık 2017 tarihli Resmi Gazete' de yayımlanan 7063 sayılı “Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” un 1. maddesiyle 31 Aralık 2019 tarihine kadar uzatılmıştır.

Sporcuların dolayısıyla futbolcuların vergilendirilmesi ile ilgili geçmişten günümüze birçok değişiklik yapılmıştır. Sporcuların gelirleri, bazen artan oranlı tarifeye tabi tutulmuş bazen de sabit oran üzerinden vergilendirilmiştir. Bu kadar sık aralıklarla kanun maddesinin değiştirilmesi, verginin belirlilik ilkesini

zedelemektedir. Ayrıca bu değişiklikler devletin sporcuları vergilendirmesi konusunda kararsızlığı ve karşılaştıkları lobi faaliyetlerinin sonucu olduğu da açıkça görülmektedir.

5. Sporcuların Vergi Yükü ve Beyanı

Anayasa'nın gençliğin, sporun ve sporcuların korunmasına ilişkin hükümleri doğrultusunda yasalarda sporculara ve spor kulüplerine ve doğal olarak spor faaliyetiyle uğraşan anonim şirketlere vergisel ayrıcalıklar tanınmaktadır. Bu kulüp ve şirketlerin kurumlar vergisinden muaf tutulmaktadır. Sporcular, diğer bir ifade ile inceleme konumuzu oluşturan futbolcular ise çok düşük ve sabit bir oranda tevkifatla vergilendirilmektedir. Futbolcuların sabit oranla vergilendirilmeleri yanı sıra futbolcuların kulüplerle sözleşmelerini yaparken net ücret üzerinden anlaşmaları aslında futbolcuları değil spor kulüpleri vergilendirilmekte ve futbolcular vergi yükünü hiç hissetmemektedir. Vergiden muaf olan spor faaliyeti ile uğraşan kurum, sporculara yapılacak olan ödemelerin brüt tutarının %15'i oranına vergi yükü altında kalmaktadır. Bu durum spor kulüpleri ve spor faaliyeti ile uğraşan kurum için son derece adaletsizdir. Söz konusu kurumlar vergiden muaf olmasına rağmen vergi ödemenin yanında, aynı şekilde kurulan ve ticari faaliyetle uğraşan bir kurumun ticari faaliyeti sonucu oluşan gelir ve giderlerinin dikkate alınması sonucu oluşabilecek mali karı üzerinden %20 oranında vergi hesaplanacaktır. Oysaki sadece futbolla ilgilenen kurumlarda böyle bir gelir gider farkı olmadan futbolcuya ödediği ücretin brüt tutarından % 15 ödemektedir (Öz & Akçay, 2013). Bu durum başlı başına kanunlarla getirilen ayrıcalık uygulamasına aykırıdır. İnceleme konumuz olan futbolcuların ücreti üzerinden görünürde ödenmesi ancak aslında hiç vergi ödememeleri son derece adaletsizdir. Üstelik çok yüksek meblağlarda para kazanan futbolcuların hiç vergi yükü altında kalmaması vergi adaleti ve mali güce göre vergi ödeme ilkelerine kesinlikle aykırıdır.

Tablo 1' de yabancı ülkelerde futbol oynayan sporcuların elde etmiş oldukları ücret gelirlerinin tabi olduğu vergi oranları yer almaktadır. Bu oranlara, ülkemiz de futbolculara uygulanan vergi oranlarının durumunun diğer ülkelerle karşılaştırılabilmesi adına yer verilmiştir.

Görüleceği üzere Türkiye futbolculara en az vergi oranı uygulayan ülkeler arasında yer almaktadır. Diğer ülkelerle yapılan bu karşılaştırmadan da anlaşılacağı üzere, ülkemizde futbolcuların sadece %15 stopaja tabi tutulması, Türkiye'yi futbolcular için vergi cenneti haline getirmektedir.

Tablo 1. Dünya'da Sporcuların Tabi Oldukları Yaklaşık Vergi Oranları

İngiltere	% 50	Arjantin	% 35
Japonya	% 50	Hollanda	% 30
İspanya	% 47	Brezilya	% 27
Almanya	% 45	Türkiye	% 15
İtalya	% 43	Rusya	% 13
Fransa	% 40	Katar	% 0

Kaynak: Dinçer, Milliyet Gazetesi. (<http://www.milliyet.com.tr/kadir-onur-dincer-vergi-ve-futbol-1767247-skorer-yazar-yazisi/>)

Yukarıdaki tabloya bakarak, ülkemizde oynayan profesyonel yabancı bir futbolcunun yıllık 10 Milyon TL kazandığını varsaydığımızda ortaya çıkan durum çok açıktır. Aynı futbolcu İngiltere’de oynasaydı Türkiye’de ödeyeceği verginin üç katından fazla, İspanya’da yaklaşık üç buçuk, Almanya ve İtalya’da ise üç katından fazla vergi ödeyeceği görülmektedir (Öz & Akçay, 2013). Tabloda görüleceği üzere Türkiye’de futbolcu olmanın dayanılmaz hafifliği gözler önüne serilmektedir. Yani bu durum ülkemizin futbolcular için nasıl bir cennet olduğunun göstergesidir.

Konuya bir de artan oranlı tarife ve stopaj uygulaması açısından da bakmak gerekmektedir. Bir örnekle açıklamak gerekirse, Türkiye’de bir futbolcuya 650.000 TL ücret ödendiğini varsaydığımızda, futbolculara net ücretin ödenmesinden dolayı öncelikle brüt ücreti hesaplayıp daha sonra tevkifat oranını uyguladığımızda (Başaran, 2010);

Gelir Vergisi Tevkifat Matrahı(GVTM)= Transfer Ücreti + Gelir Vergisi Tevkifatı

$$GVTM = 650.000 + (GV \text{ Matrahı} - 148.000) \times \% 35 + 36.260$$

$$GVTM = 650.000 + (\%35 \times GV \text{ Matrahı}) - 148.000 \times \% 35 + 36.260$$

$$GVTM = 650.000 + (\%35 \times GV \text{ Matrahı}) - 51.800 + 36.260$$

$$GVTM - (0.4 \times GV \text{ Matrahı}) = 650.000 - 15.540$$

$$0.6 \text{ GV Matrahı} = 634.460$$

$$GV \text{ Matrahı} = 634.460 / 0.6$$

$$GV \text{ Matrahı} = 1.057.433,33 \text{ TL (Brüt)}$$

Gelir Vergisi Tevkifatının Hesaplanması:

$$GVT = 36.260 + (VTM - 148.000) \times \% 35$$

$$GVT = 36.260 + (1.057.433,33 - 148.000) \times \% 35$$

$$GVT = 36.260 + 909.433,33 \times \% 35$$

$$GVT = 36.260 + 318.301,667$$

$$GVT = 344.561,667 \text{ TL tevkifat yapılacaktır.}$$

Ancak mevcut uygulamada kesinti oranı % 15 olduğuna göre, sporcunun ödenecek ücretine ait ödenecek vergi miktarı;

$1.057.433,33 \times \% 15 = 158.615 \text{ TL.}$ dir. Yani 185.946,66 TL daha az vergi alınmaktadır. Diğer bir deyişle alınması gereken verginin yarıdan fazlası bu yolla alınmamaktadır.

Diğer taraftan asgari ücret alan evli ve üç çocuklu bir vatandaş, 2019 yılında 2 bin 20 lira olan asgari ücreti ile eylül ayından itibaren bir üst vergi diliminden yani % 20’den vergilendirilecektir. 3.500 TL maaş alan bir memur ise bir üst dilime Haziran ayında girecektir. Ancak futbolcular sabit oranda vergilendirilmeye devam edilecektir. Elde edilen gelir arttıkça futbolcu ile bir memurun ödediği vergi arasındaki fark artacaktır. Ancak futbolcuların geliri diğer ücret geliri elde edenler gibi artan oranlı vergiye tabi olması durumunda, futbolcular ile diğer ücretli kesim arasındaki adaletsizlik sona erecektir.

Anayasal güvence altına alınan spor ve sporcunun desteklenmesine ilişkin hüküm, profesyonel amatör sporcu ayrımı ile hayat bulmaktadır. Geçici 72. madde ile lig usulüne tabi olmayan spor dallarındaki sporcular ile milli sporculara bir ayrım getirilerek, "lige tabi olmayan spor dallarındaki sporculara yapılan ödemeler ile milli sporculara uluslararası müsabakalara katılmaları karşılığında yapılan ödemelerden %5 oranında" tevkifat yapılacağı hüküm altına alınmıştır. Böylece amatör sporcuların vergi yükü profesyonel olmayan sporcuların vergi yükünden çok daha düşük olmaktadır ki bu da zaten sporu ve sporcuyla teşvik etmek için olması gereken bir durumdur.

Aynı şekilde, GVK 'nun 29/3. maddesine göre, spor yarışmalarına katılan amatör sporculara ödenen ödül ve ikramiyeler ve 29/4. Maddesine göre, spor yarışmalarını yöneten hakemlere ödenen ücretler gelir vergisinden istisnadır. Bu gelirler için vergi tevkifatı yapılmamaktadır. Ama profesyonel sporcular bu gelirleri için GVK' nun 94. Maddesine göre tevkifata tabidir.

6. Değerlendirme

Futbolun günümüzde geniş kitlelere hitap etmesi ve artık önemli bir endüstriyel sektör olması nedeniyle, sadece sportif faaliyet olarak görmek doğru olmayacaktır. Futbol artık ekonomik ve ticari hayatta önemli bir faktördür ve birçok alan da olduğu gibi vergisel alanda da bazı sorunlar meydana gelmektedir.

Futbolun vergisel alanda yarattığı ilk sorun, yüksek transfer ücretleri nedeniyle tartışmalara neden olduğu kayıttır. Futbol kulüplerinin vergiden muaf olması, yüksek transfer ücretleri, sporcuların ücretleri ve onlardan kulüplerin üzerine kalan vergi yükü, kulüplerin finansal yapılarının bozulmasına ve mali yapılarının tam olarak kayıt altına alınmamasına neden olmaktadır. Futbol kulüplerinin kayıt altına alınması vergi adaleti açısından artık bir zorunluluk durumuna gelmiştir. Diğer taraftan 1982 Anayasasının 73. maddesine göre, "Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür". Burada vergilemede genellik ilkesi belirtilmiştir. Futbolcuların vergi yüklerini sözleşme yaptıkları kulüp ya da şirketlere yansıtmaları ve dolayısıyla hiç vergi ödememeleri temel vergilendirme ilkelerini zedelemektedir.

Ücret gelirinin yapısı gereği sermaye gelirlerine göre daha fazla vergisel avantaja sahip olmasının yanında ücret geliri elde eden futbolcuların sabit oranlı tarife tabi olmaları nedeniyle diğer ücretlilere göre çok daha fazla ayrıcalık tanınmaktadır. Futbolcuların ayrıcalıklı bir konumda olması Anayasa'nın devlete vermiş olduğu bir görevin sonucu olmakla birlikte bu ayrıcalık, futbol kulüplerinin yürüttükleri ve çok da başarılı oldukları çalışmalar sonucunda çok düşük oranda vergilendirme olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak burada dikkati çeken en önemli nokta futbolcuların ücretlerinden tevkif edilmesi gereken verginin, futbolcunun kulüple imzalamış olduğu sözleşme ile kulüplerin üzerine kalması (Kleven & Landis & Saez, 2011: 1-2) ve futbolcunun üzerine hiçbir vergi yükünün kalmamasıdır. Bu durum hukuku dolanmaya verilebilecek en güzel örneklerden biridir. Yasal olarak vergi ödenmekte ama vergi yükü vergi sorumlusu tarafından taşınmaktadır. Asıl mükellef ise vergiye ait hiçbir yük hissetmemekte ve hepsi yasal yollarla gerçekleşmektedir.

Mali güce göre vergilendirme ilkesi, kişilerin sahip oldukları mali güç oranında vergi ödemesini, az olandan az, çok olandan çok alınmasını ifade eder. Emek geliri elde eden bir çalışanın kazandığından çok çok daha fazla mali güce sahip olan bir futbolcunun çok düşük oranda vergi ödemesi bu ilkeye aykırılık oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu durum eşitlik ilkesine de aykırıdır. Her şeyden önce aynı durumda olan mükellefler aynı, farklı durumda olan mükellefler farklı vergi oranlarına tabi olması gerekmektedir. Futbolcuların elde ettikleri gelir de GVK' una göre ücret olarak kabul edilmektedir. Ancak futbolcuların söz konusu kanunun 63. maddesi hükümlerine göre gelirlerinin ücret sayılmasına rağmen diğer emek gelir elde edenler gibi artan oranlı tarifeye tabi olmak yerine sabit oranlı tarife ile vergilendirilmektedirler. Bu da eşitlik ve adalet ilkesine aykırı düşmektedir. Üstelik sabit oran, artan oranlı basamak tarifenin ilk gelir dilimine denk gelen orandır. Yani diğer ücret gelir elde edenlerle asgari ücretliler gibi en düşük gelire sahip ücretlilerin vergilendirildiği oranda (%15) vergilendirilmektedirler (Yeşilyurt, 2008).

Bir örnek vermek gerekirse; Ocak 2019' da Türkiye Birinci Ligindeki bir takıma 1 Milyon Euro ile bir oyuncu transfer edilmiştir (Transfermarkt, 2019). Bu rakamlar normal bir ücret geliri elde eden kişinin bütün ömrü boyunca kazanamayacağı bir ücret gelirdir ve bu gelir artan oranlı tarifeye tabi değildir. Bu durum futbolcularla diğer ücret geliri elde eden mükelleflerin vergilendirilme konusunda aralarındaki adaletsizliğin en büyük göstergesidir. Diğer ülkelerde futbolcuların tabi olduğu vergi oranları göz önünde bulundurulduğunda ülkemizde, devletin almaktan vazgeçtiği vergi geliri, olması gerekenin yarısından fazladır. Bu durum devletin spor ve sporcuyu teşvik etme amacından uzaklaştığını göstermektedir.

Üstelik Anayasamızdaki 58. ve 59. maddelerdeki hüküm, gençlerin yanlış yollara sapmaması için spora yönelmesini amaçlamaktadır. Oysa günümüzde özellikle birinci lig takımlarında oynayan profesyonel futbolcuların büyük çoğunluğu yabancılardan oluşmaktadır. Yani bu teşvikten yararlanan kişiler korunmak ve desteklenmek istenen gençlik değil daha çok belirli bir yaşı geçmiş yabancı futbolculardır.

Bu nedenle eğer spor faaliyetleri desteklenmek ve teşvik edilmek isteniyorsa öncelikle futbolun sağladığı birçok yararlı etkileri de dikkate alınarak, devletin bu konuda vergisel teşvikleri yeniden düzenleyerek öncelikle spor kulüplerinin tam olarak vergilendirilmelerinin sağlanması gerekmektedir. Zira kulüplerin gelirleri ile beyan edilen gelirleri arasında çok büyük farklar bulunmaktadır.

7. Sonuç

Devletin gençliği koruması ve sporu geliştirerek toplumsallaştırılması görevi Anayasal hükümlerle güvence altına alınmıştır. Sağlıklı nesiller yetiştirmek ve gençliği korumak sağlıklı bir toplumun kurulabilmesi için önemlidir. Günümüzün iletişim araçlarının gelişmesi ile spor faaliyetlerini takip edenlerin sayıları artarken toplum için sporun önemi de gün geçtikçe artmıştır.

Ülkemizde Anayasal hükümlerle güvence altına alınan gençliğin, sporun ve sporcunun teşvik edilmesi amacıyla vergisel ayrıcalıklar tanınmıştır. Duruma inceleme konumuz olan futbol ve futbolcular açısından bakıldığında; sporcuya, sportif kulüp ve şirketlere bazı ayrıcalıklar sağlanmıştır. Sponsorluk harcamaları

da bunlardan biridir. Spor faaliyetleri ile ilgili olarak yapılan sponsorluk harcamaları için indirim imkânı tanındığı görülmektedir. Profesyonel spor dallarına yapılan harcamaların yarısı sponsor şirket veya kişi tarafından elde edilen kazançtan indirilebilir. Amatör spor dallarına yapılan harcamaların tamamı sponsor şirket veya kişinin kazancından indirilebilmektedir. Bu durum sportif faaliyetlerin desteklenmesi açısından son derece faydalı bir ayrıcalıktır.

Futbolun sahip olduğu pozitif dışsallıklar da göz önünde bulundurularak devlet futbol alanında futbolu ve futbolcuyu teşvik edici önlemler almıştır. Devlet sporu hem yapmış olduğu harcamalarla finanse ederken, diğer taraftan futbol kulüplerine ve futbolculara vergisel teşvikler tanımaktadır. Ancak dünya uygulamaları ile ve aynı gelir türünü elde edenlerle karşılaştırıldığında, futbolculara sağlanan bu teşviklerin amacını fazlasıyla aştığı görülmektedir.

Futbolcuların vergilendirilmesi konusunda vergi adaleti ve eşitlik ilkelerini zedelenmektedir. Spor konusunda devletin yapmış olduğu harcamaların finansmanında vergi gelirlerinin kullanıldığı da göz önüne alınırsa, spor alanında ve futbol faaliyetlerinden dolayı ortaya çıkan vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesi için gerekli önlemlerin alınması ve sporculara uygulanan vergi oranlarının yeniden düzenlenmesi ve vergi adaletinin sağlanabilmesi için artan oranlı vergi tarifelerinin uygulanmaya geçilmesi gerekmektedir.

Spor ve sporculara sağlanan vergisel teşviklerin ne derece amaca ulaştığı spor alanında kazandığımız başarılarla değerlendirilebilir. Asgari ücretin vergi dışı bırakılmadığı aksine artan oranlı tarifeye tabi tutulduğu bir sistemde milyon dolarlar kazanan futbolcuların elde ettikleri başarıların da sorgulanması gerekmektedir. Anayasamızın devletimize vermiş olduğu görev doğrultusunda spora verilecek desteğin, spor yatırımları doğrultusunda yapılması, teşviklerin amatör sporculara yöneltilmesi ve eksik olan altyapı yatırımlarına destek verilmesi çok daha fazla teşvik edici olacaktır. Böylece Anayasamızın devletimize vermiş olduğu görev çok daha eşit ve adil bir şekilde yerine getirilebilecektir.

Kaynakça

- Armağan, R. (2006), 'Gelir Vergisi'nde Ücret Gelirlerinin Vergilendirilmesi ve Sosyo-Ekonomik Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme', Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF Dergisi, Cilt:11, Sayı:2.
- Başaran, M. (2012), 'Sponsorluk İlişkisi ve Vergisel Yansımalarında 5N1K', Vergi Sorunları Dergisi, Ağustos, Sayı:287.
- Bilici, N. (2011), Vergi Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Dinçer, Milliyet Gazetesi. <http://www.milliyet.com.tr/kadir-onur-dincer-vergi-ve-futbol-1767247-skorer-yazar-yazisi/>,(19.02.2019).
- Erginay, A. (1988), Erginay, A. Kamu Maliyesi (Kamu Gelirleri, Kamu Giderleri, Devlet Bütçesi, Maliye Politikası, Kamu Borçları), Ankara: 11. Baskı, Turhan Kitabevi.
- Gelir İdaresi Başkanlığı. (2012), Ücret Kazançları Vergi Rehberi, Mart.

- Gelir İdaresi Başkanlığı. (2015), Gelir İdaresi Başkanlığı Gelir ve Servet Üzerinden Alınan Vergilere İlişkin Model Anlaşma, (Tax Convention on Income and on Capital: Condensed Version 2014), (19.02.2019).
- Henrik Kleven, H. & Camille Landais, C. & Saez, E. (2011), Taxation and International Migration of Top Earners: Evidence From The Foreigner Tax Scheme in Denmark.
- Ortaç, R & Sarçoğlu. (1998), 'Ücret Gelirlerinin Vergilendirilmesinde Farklı Vergi Tarifesi Uygulamasının Değerlendirilmesi', Yaklaşım Dergisi, Sayı:71, Kasım.
- Öncel, M. & Kumrulu, A. & Çağan, N. (1998), Vergi Hukuku, 6. Bası, Turhan Kitabevi.
- Öz, E. & Akçay, F. (2013), "Futbolcular Özelinde Sporcuların Vergilendirilmesi", Vergi Sorunları Dergisi, Eylül.
- Öz, E. & Rakıcı, C. (2004), "Türk Gelir Vergisi Tarifelerinin Değerlendirilmesi", Çimento İşveren Dergisi, Cilt:18, Sayı: 5.
- Saban, N. (2009), Vergi Hukuku, Beta Yayınevi, Yayın No: 3177.
- Sarılı, M.A. (2012), Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması, Hermes Baskı Hizmetleri, Eylül, Ankara.
- Tosuner, M. & Arıkan, Z. (2012), Türk Vergi Sistemi, 17. Bası, Kanyılmaz Matbaacılık, İzmir.
- Türkiye Futbol Federasyonu, (2016), "Profesyonel Futbolcuların Statüsü ve Transferleri Talimatı" 21. Madde, Ağustos.
- Yeşilyurt, Ş.P. (2008), 'Sporculara Yapılan Ücret ve Ücret Sayılan Ödemelerin Vergilendirilmesinde Yeni Düzenlemeler', Vergi Sorunları Dergisi, Ağustos, Sayı:239.
- Anayasa Mahkemesinin 18.07.1995 gün ve E.1994/91, K.1995/34 Sayılı Karar.
- 267 sayılı Gelir Vergisi Genel Tebliği.
- 4842 Sayılı Kanun Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun.
- <https://www.transfermarkt.com.tr/alanyasporda-3-transfer-birden/view/news/330334>, (20/02/2019).
- <http://haber.gazetevatan.com/dakikada-7-bin-lira/495671/5/spor>, (24/02/2019).
- 3813 Sayılı Kanunla Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun.
- 7103 Sayılı Vergi Kanunları ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun.
- 3289 sayılı Spor Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun.
- 7063 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.
- 5766 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun.

**Journal of Strategic Research in Social Science
(JoSReSS)**

ISSN: 2459-0029

www.josress.com

2018 © All Rights Reserved

An Analytic Approach on Technical Aspect of Rodrigo's Concierto Para una Fiesta

Cem ÇELIKSIRT¹

Keywords

Joaquin Rodrigo,
Guitar, Konçerto,
Concierto para una
Fiesta.

Article History

Received
26 Feb, 2019
Accepted
17 Mar, 2019

Abstract

During his life time, Joaquin Rodrigo wrote over 200 works for Orchestra, chor, piano, violine, violincello, guitar, flute, etc. in varied forms such as Concerto and solo. Although Valencian composer's contribution has been limited with his famous „Concierto de Aranjuez“ for the big concert halls, his works have taken it's well deserved place in competitions and conservatoriums. Compared to his contemporaries, virtuos pianist Rodrigo's works has a very wide range. Despite of Rodrigo not been able play the guitar, he had proven himself as one the best interpreter of guitar's culture and language among 20th century composers. In this following article I will analyse effects of Rodrigo's open minded productivity on his guitar concerto called: „Concierto para una Fiesta“.

Rodrigo'nun Concierto Para Una Fiesta Eserine Teknik Açidan Analitik Bir Yaklaşım

Anahtar Kelimeler

Joaquin Rodrigo,
Gitar, Konçerto,
Concierto para una
Fiesta.

Makale Geçmişi

Alınan Tarih
26 Şubat 2019
Kabul Tarihi
17 Mart 2019

Özet

Joaquin Rodrigo uzun yaşamı süresince Orkestra, koro, piyano, keman, çello, gitar, flüt ve daha pek çok enstrüman için 200'ün üstünde konçerto ve solo eser yazmıştır. Valensiya doğumlu bestecinin gitar repertuvarına katkısı, günümüzde büyük konser salonlarında neredeyse yalnızca „Concierto de Aranjuez“ in yorumu ile sınırlandırılmış olsa da, uluslararası yarışma ve konservatuvarların zorunlu eserleri arasında önemli bir yer taşımaktadır. Kendisi virtüöz düzeyde piyanist olan bestecinin bu geniş ve üretken repertuarı dönem bestecilerine kıyasla oldukça geniş bir yelpazeye dağılmıştır. Farklı dönem ve stillerden esinlenen Rodrigo, gitar çalmamasına rağmen gitarın kültürünü ve dilini en iyi ifade eden 20. yüzyıl bestecilerinden birisidir. Bu makalede Rodrigo'nun açık görüşlü üretkenliğinin „Concierto para una Fiesta“ isimli gitar konçertosunu ne derece etkilediğini inceleyeceğim.

1. Giriş

Concierto para una Fiesta (Bir Parti/Kutlama için Konçerto) Texas Fort Worth'da yaşayan Portekizli bir aile tarafından sipariş edilmiştir. Rodrigo'nun 3. ve son konçertosudur. Bestecinin diğer gitar eserlerinden teknik ve müzikal olarak farklı bir noktadadır.

Ününü 1939 yılında tamamladığı Concierto de Aranjuez (Aranjuez'in Konçertosu)'den alan Joaquin Rodrigo, stilistik olarak Isaac Albeniz, Manuel De Falla ve Enrique Granados'un yolundan devam etmiş fakat 1927-1932 yıllarında

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0002-0146-1541. Dr. Öğr. Üyesi, cemceliksirt@gmail.com

Paris Konservatuvarında Paul Dukas'ın sınıfında okumasının da etkisiyle, müziği güçlü Fransız izlenimleri de taşımaktadır. Uzun yaşamı süresince 200den fazla eser yazan Rodrigo gitar için 25 eser bestelemiştir. 1926 (Zarabanda lejana) – 1987 (Dos pequenas fantasias) arasında yazılmış olan bu eserlerin sayısı az gibi görünse de kendisi gitar çalmayan bir besteci olarak kaliteli içeriğe sahip zengin eserleri hafife almamak gerekir. Gitar repertuarının büyük ve önemli bir dilimini elinde tutan bu eserlerin içinde 3 solo, 1 duo ve 1 quartet konçertosu bulunmaktadır.

Bestecinin gitar için yazdığı 5 konçertoyu kronolojik olarak şöyle sıralayabiliriz;

- Concierto de Aranjuez (1939)
- Fantasia para un Gentilhombre (1954)
- Concierto Madrigal (1966)
- Concierto Andaluz (1967)
- Concierto para una Fiesta (1982)

Çocukken geçirdiği difteri hastalığı yüzünden gözlerini kaybeden Rodrigo'nun eserlerinin bir kısmı Braille* olarak bazıları da 1933 yılında evlendiği Türk piyanist Victoria Kamhi'nin el yazmaları olarak günümüze ulaşmıştır. Gitara eser yazmak, kendisi gitar çalmayan besteciler için her zaman büyük bir zorluk olmuştur. Bu zorlukların en başta geleni çoğunlukla piyanoda yazdıkları veya buldukları tınıları 6 telli ve 3 oktavlı bir enstrumanda sadece ppp – mf arasına sıkıştırmak zorunda kalmış olmalarıdır.

Şekil 1

Şekil 2

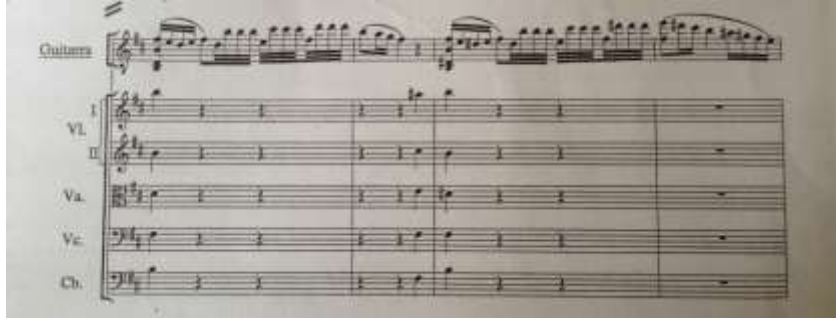

2. Concierto Para Una Fiesta'ya Genel Bir Bakış

Concierto para una Fiesta'nın en ilgi çekici yanı tremolo tekniğini kullanan tek gitar konçertosu olmasıdır. Her enstrumani diğerlerinden ayıran ve özel kılan belli çalım teknikleri vardır. Gitarda ilk akla gelen çalım tekniği hiç tartışmasız „Rasquedo“ adını verdiğimiz akor çalım tekniğidir. Sağ el parmaklarının farklı kombinasyonları ile duyurulan bu teknik kendisini özellikle Flamenko müziği ve İspanyol kültürü ile bütünleştirmiştir. Rasquedo'dan sonra akla gelen diğer çalım tekniği ise çarpıntı anlamına gelen „Tremolo“ dur. Yaylı veya üflemeli enstrumanlar

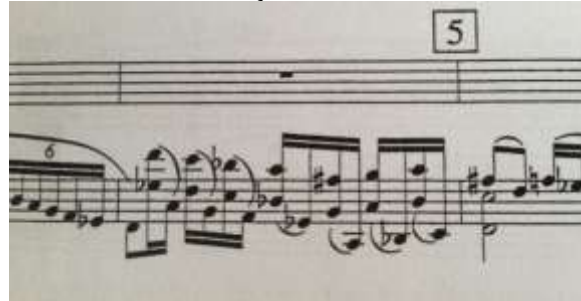
gibi tek sesi uzatabilme imkanı olmadığı için, aynı nota üzerinde kalıp nüans yapabilmek veya „cantabile“ bir melodiyi insan sesiyle söyleniyormuş ilizyonunu yaratmak amacıyla kullanılan bu çalım tekniği solo gitar repertuarında köklü bir geçmişe sahip olmasına rağmen konçertolarda ciddi şekilde göz ardı edilmiştir.

Şekil 3

Rodrigo'nun eserlerinde ön plana çıkan diğer bir teknik ise birbirine yarım ses uzaklıkta bulunan iki notanın oluşturduğu „küçük ikili“ (minör ikili) aralığıdır. Sadece gitar eserleri değil, pek çok eserinde bu aralıkları bulmak mümkündür. Concierto para una Fiesta'yı diğer eserlerden farklı kılan detay ise küçük ikili aralıkların yerini „büyük yedili“ kullanarak oluşturduğu melodik motiflerin almış olmasıdır.

Şekil 4

Rodrigo'nun geç dönem eserlerinden olmasına rağmen yalınlığı ile kulak yanıtlan bu konçerto ünlü gitar vitüözü Pepe Romero'nun sözleri ile „...bu onun en iyi eseri değil, Concierto de Aranjuez'in ekosunu barındırıyor ama Rodrigo hala gitarın diline uygun eser yazabilme kabiliyetini kaybetmemiş...“ şeklinde yorumlanmış fakat yine Romero bunun çaldığı en zor eser olduğunu belirtmekten de çekinmemiş. Çok sade bir orkestrasyon ile başlayan konçerto yavaş yavaş gitarı boğmaya başlasada, neredeyse „kadans“ diyebileceğimiz uzunlukta pasajlar için gitarı sık sık yalnız bırakıyor. Korku verici uzunlukta asla kendini tekrar etmeyen gamlar Pepe Romero'ya konçertonun prömiyeri için hazırlanırken şunları söylemiştir; „...el yazısındaki metronom numarasını gördüğümde kanım dondu! Ve Maestro'ya bunun imkansız olduğunu söyledim!“ Eski bir belgeselde Pepe Romero'yu, Maestro Rodrigo'ya konçertoyu eşlik olmadan seslendirirken görebiliyoruz. Bu kısa belgeselde en çok dikkat çeken an, 83 yaşındaki Rodrigo'nun uzun ve başarıyla seslendirilmiş gamların ardından gelen „Oley!“ çığlıkları. Geleneksel konçerto fikrinden uzaklaşarak, flamenko ve „fiesta“ kültürünü işlemeye çalıştığı bu eserin gitar partisi hiçbir şekilde imkansız veya yanlış olmamakla birlikte kelimenin tam anlamıyla solisti dehşete düşürebilecek yoğunluktadır.

3. Concierto Para Una Fiesta - Analiz

Klasik formda bestelenmiş bir konçerto olan Concierto para una Fiesta'nın birinci bölümü „Allegro deciso“ 2 temadan oluşuyor. Concierto de Aranjuez'i anımsatan bir usulde, gitarın rasquedo akorları ile başlayan konçerto aniden zorlu bir solo gitar eserine dönüşüyor. Hızlı ve hareketli 16'lık notalarla tasarlanmış küçük melodik motifler ve onlara armonik eşlik yapan alpejler ile başlayan 1. Tema (La minör), 1. bölümün B kısmına kadar hiç soluksuz devam ediyor. Gitarın yalnız başına aldığı ani bir karar ile belirlenen tempoyla kemanların duyurduğu 2. tema (Re minör), kadansa kadaryine soluksuz devam ediyor. Genel olarak bu 2 temel fikirden oluşan 1. bölüm, çoğunlukla modülasyon tekniğini kullanarak kendisini 12 dakikalık bir eser haline getiriyor. Rodrigo'nun 2. Temayı kullanarak yarattığı kadans, uzun bir trill ile 1. temaya geri dönüşüyor. Bestecinin kendi sözleriyle; „Valensiya'yı anımsatan“ bir bölüm.

Fikir ve tını olarak Concierto para una Fiesta'ya en yakın eser hiç tartışmasız, „Concierto Andaluz“dur. 1957'de Amerika'ya göç eden, gitarın „Royal“ ailesi olarak da bilinen Los Romeros gitar dörtlüsü için 1967 yılında bestelenmiş ve yine onlar tarafından pek çok defa seslendirilmiş ve kayıt edilmiştir. Yavaş bölüm „Andante calmo“, Aranjuez Konçertosu'nun ikinci bölümünü anımsatıyor, özellikle de tema Korangle'ye emanet edildiğinde;

Şekil 5

Gitarın yalnız başına sunduğu ritmik yapıyı, sırayla önce fagot ve baslar ardından tematik motif ile korangle takip ediyor. Bölümün tamamı, 2 temel ritmik yapıya sahip olup, küçük intermezzolardan sonra tekrar aynı ritmik yapıya sadık kalarak, tematik yapıyı çeşilendirerek devam ediyor.

Şekil 6

Ritmik yapıları bölmek için gitar ve üflemeli enstrumanlar arasında yarattığı küçük gam atışmalarını kullanıyor. Bu tekniği daha önce yine 4 gitar ve orkestra için yazdığı *Concierto Andaluz*'un 2. Bölümünde duymak mümkün. 57 mezurluk bir kadansın ardından ritmik yapıyı klarinet ile duyurup, gitarda suni ve doğal flajöleler kullanarak „Fiesta“ öncesi eseri en sakin noktasına doğru çekmeye çabılıyor. Eserin Andaluz havasını son 3 ölçüdeki „dem“ üzerine yazdığı oriental motiflerde duymak mümkün.

Şekil 7

The image shows a musical score for multiple instruments. The staves are labeled: C.i. (Clarinet), Guitarra (Guitar), I (Violin I), II (Violin II), Va. (Viola), Vc. (Violoncello), and Cb. (Contrabasso). The score includes various musical notations such as notes, rests, and dynamic markings like *pp* and *ppp*. The time signature is 6/8. The score is written in a key signature of one sharp (F#).

Akdeniz kültürünü ve tınısını barındıran *Concierto Andaluz* hem orkestral kullanım hem de atmosfer açısından „fiesta“ ile benzeri özellikleri taşımaktadır. Bu benzerlikleri, Konçertonun Andaluz havası ile eseri sevinçli bir sona taşıyan 3. Bölümünde de „Allegro moderato“ görmek mümkün. Görkemli ve atışmalı giriş motifleri bitir bitmez 1. bölümün 2. temasını duyuyoruz. Rodrigo bu bölümde

tremolo tekniğini kullanmak için 1. bölümün 1. teması ve 3. bölümün açılış motifini kombine ederek yeni bir melodik yapı oluşturmuş. (bkz. Resim 3). Zil „Piatto“ ve tutti ile temayı duyuran orkestra, 2 bölümün sürdünli sessizliğinden sonra dinleyenlerde, kelimenin tam anlamıyla bir havai fişek etkisi yaratıyor. 6 ölçü süren tema, orkestra tarafından sunulduktan sonra sonu gelmeyecekmiş gibi hissettiren bir atışma başlıyor. Gitar sürekli olarak orkestrayı yalnız başına taklit etmeye çalışıyor. Küçük istisnalar dışında bölüm boyunca gitar ve orkestra anlaşamıyor. Final öncesinde 3. Bölümün 2 temel fikri birbiri ardına gelerek codayı sunuyor. Gitar ve orkestra kapanış akorlarında aynı fikre varmış gibi görünüyorlar.

Şekil 8

4. Joaquin Rodrigo ve Metafor

Rodrigo eserlerinde metafor kullanmayı seven bir besteci olarak bilinir ve gitar için yazdığı eserlerin pek çoğunda buna rastlamak mümkündür. Konçertolarına verdiği isimlerin Aranjuez, Andaluz vb olmasının sebebini, örnek aldığı bestecilerden birisi olan Isaac Albeniz'in İspanyol Süt'ine bağdaştırmak mümkün. Albeniz bu eserinde İspanya'nın her bir köşesinden şehirleri solo piyanoda betimlenmiş ve bu eserler 19. yüzyıl İspanyol müzikleri arasında en ünlü, en çok seslendirilen ve en fazla diğer enstrümanlara aktarılan eserler olmuşlardır. Rodrigo'nun bazı solo gitar eserlere hızlıca göz atacak olursak, kullandığı metafor ve özellikle betimleme tekniklerini fark etmemek imkansız;

- Zarabanda lejana (1926) - „Uzak saraband“
- En los trigales (1938) - „buğday tarlalarında“
- Junto al Generalife (1959) „Generalife'ye doğru“

Eserlerinde ispanyol danslarını ve skeçlerini canlandırmaya çalışan Rodrigo, çoğunlukla İspanya'nın yaşam, tarih ve geleneklerini müzikal bir derleme ile arşivlemeye odaklanmıştır. Örneğin „en los trigales“ (buğday tarlalarında) İspanya'nın kırsal yaşamını 4 dakika gibi kısa bir sürede özetlemeye çalışıyor.

5. Concierto de Estio ve Concierto Pastoral ile İlişkisi

Bestecinin gitara özgü yazım teknik ve üslubundan oldukça uzaklaştığı bu konçertoyu, diğer gitar konçerto ve solo eserlerinden çok, James Galway için yazdığı flüt konçertosu; „Concierto Pastoral“ (1978) ve Christian Ferras sayesinde ün kazanan keman konçertosu „Concierto de Estio“ (1943) ile ilişkilendirmek mümkün.

Örnekte 3 konçertonun giriş pasajlarını görüyoruz. Keman ve flüt eserlerinde oldukça sık rastlanılan bu yazım tekniği gitarda pek tercih edilen bir çalım tekniği değildir. Gitarın sonoritesini daraltan bu çalım tekniği duate ve temiz çalım açısından bakıldığında da gitaristler için yepyeni bir mücadele olarak repertuardaki yerini almıştır.

Şekil 9

6. Sonuç

Rodrigo'nun 20. Ölüm yıldönümü dolayısıyla Türkiye'de prömiyeri gerçekleşecek olan „Concierto para una Fiesta“ nın, bestecinin diğer gitar konçertolarından teknik ve müzikal olarak farklı bir yapıya sahiptir. Bu eser Rodrigo'nun son konçertosu olup, bestecinin gitar konusundaki fikir olgunluğunun daha net anlaşılması için daha sık seslendirilmeli ve repertuardaki hakettiği yerini almalıdır. Sadece „zor olduğu için konçertolar çalınmıyor olsaydı müzik dünyası çok büyük kayıplar vermiş olurdu.

Kaynakça

Duarte, J (2008). *Joaquin Rodrigo (1901-1999)*. www.naxosmusiclibrary.com,
<https://www.naxosmusiclibrary.com/sharedfiles/booklets/NZC/booklet-8.555720.pdf>

Miura, E. M. (2003). *Joaquin Rodrigo (1901-1999)*. www.naxosmusiclibrary.com,
<https://www.naxosmusiclibrary.com/sharedfiles/booklets/ZMC/booklet-8.555842.pdf>

Ornish, L. www.peperomero.com. <https://peperomero.com/articles-reviews/#dallasmorn>

Wade, G. (2008). *Joaquin Rodrigo (1901-1999)*. www.naxosmusiclibrary.com,
<https://www.naxosmusiclibrary.com/sharedfiles/booklets/GEC/booklet-8.570286.pdf>

Joaquin Rodrigo (1901-1999). www.joaquin-rodrigo.com, <https://www.joaquin-rodrigo.com/index.php/en/obra-menu-principal>

www.youtube.com, <https://www.youtube.com/watch?v=to7V6RlXcpw>

Journal of Strategic Research in Social Science (JoSRess)

ISSN: 2459-0029

www.josress.com

2018 © All Rights Reserved

A Proactive Economic Intelligence Model Suggestion for Developing Country

Abdullah ÇELİK¹, Mustafa KOÇAK² & Fikri KAPLAN³

Keywords

Economic
Intelligence,
Developed and
Developing
Countries, Economic
Intelligence Model.

Abstract

The increasingly harsh competitive conditions in the globalizing world are leading to the preservation and development of the technological and intellectual accumulations of developed economies.

Emerging economies that have to compete with developed economies in global markets are in an effort to transform the limited resources they have in production effectively. The economic intelligence activities and practices that are in place at this point provide the basis for the development of stable, safe and high-quality commercial relations between developed and emerging economies.

It can be said that economic intelligence models and approaches are more interested in developed economies considering the development line of 30 years. Developed economies, especially the US, France, Britain, Germany and so forth, are developing economic intelligence models and approaches to protect their production technologies, intellectual property and other wealth.

However, emerging economies are in great need of economic intelligence applications and activities that enable them to survive in today's global markets, to bring competition into identical conditions and above all to economic intelligence practices and activities which provide valuable perspectives on planning by predicting the future.

Yet, an economic and financial system without economic intelligence is shaken by the sudden entry and exit of every foreign capital, does not show stability in its economic activities, cannot protect its domestic businesses against its competitors in global markets and above all, it cannot be mentioned absolutely "economic security."

This research, which proposes a pro-active economic intelligence model for emerging economies as a core objective in the framed narrative, is based on the qualitative analysis method.

As a result of the research, a model of economic intelligence on a macroeconomic scale has been proposed for developing countries, which combines both offensive and defensive strategies, based on the traditional intelligence production cycle in the production of economic intelligence, and adopts a future-oriented notion based on the present situation.

Article History

Received
28 Feb, 2019
Accepted
17 Mar, 2019

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0002-3912-3724, Öğretim Görevlisi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, clkabdullah@gmail.com

² ORCID: 0000-0002-4093-9202, Öğretim Görevlisi, Türk Hava Kurumu Üniversitesi, mkocak@thk.edu.tr

³ ORCID: 0000-0002-4284-3466, Öğretim Görevlisi, Türk Hava Kurumu Üniversitesi, kaplanfikri@gmail.com

Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Pro-Aktif Bir Ekonomik İstihbarat Modeli Önerisi

Anahtar Kelimeler
Ekonomik İstihbarat,
Gelişmiş ve
Gelişmekte Olan
Ülkeler, Ekonomik
İstihbarat Modeli.

Özet

Küreselleşen dünyada her geçen gün şiddetlenen rekabet koşulları, gelişmiş ekonomilerin sahip oldukları teknolojik ve entelektüel birikimleri korumaya ve geliştirmeye yöneltmektedir. Gelişmiş ekonomilerle küresel piyasalarda rekabet etme durumunda kalan gelişmekte olan ekonomiler ise sahip oldukları kısıtlı kaynakları etkili bir şekilde üretime dönüştürme çabası içerisindeyler. İşte bu noktada devreye giren ekonomik istihbarat faaliyet ve uygulamaları gelişmiş ekonomilerle gelişmekte olan ekonomiler arasında dengeli, güvenli ve kaliteli ticari ilişkiler geliştirilmesinin zeminini oluşturmaktadır.

Yaklaşık 30 yıllık gelişim çizgisine bakıldığında ekonomik istihbarat model ve yaklaşımlarının daha çok gelişmiş ekonomilerin ilgisini çektiği söylenebilir. Özellikle ABD, Fransa, İngiltere, Almanya ve benzeri gelişmiş ekonomiler, sahip oldukları üretim teknolojilerini, entelektüel birikimlerini ve diğer zenginlikleri korumak amacıyla ekonomik istihbarat model ve yaklaşımları geliştirmektedirler.

Oysa günümüz küresel piyasalarında ayakta kalabilme, rekabeti eşit koşullara taşıma ve her şeyden önemlisi geleceği tahmin ederek planlama konusunda önemli perspektifler sunmayı sağlayan ekonomik istihbarat uygulama ve faaliyetlerine, gelişmekte olan ekonomilerin de oldukça fazla ihtiyacı bulunmaktadır.

Zira ekonomik istihbaratı olmayan bir ekonomik ve finansal sistem, her yabancı sermayenin ülkeye ani giriş ve çıkışıyla sarsılır, ekonomik faaliyetlerinde istikrar göstermez, bünyesindeki ulusal işletmeleri küresel pazarlarda rakiplerine karşı koruyamaz ve her şeyden öte o ekonomide “ekonomik güvenlik” kesinlikle bahsedilemez.

Anlatılan çerçevede temel amacı, gelişmekte olan ekonomilere yönelik pro-aktif bir ekonomik istihbarat modeli önermek olan bu araştırma nitel araştırma yöntemiyle hazırlanmıştır.

Araştırma sonucunda gelişmekte olan ülkelere yönelik olarak, hem ofansif hem de defansif stratejiler içeren, ekonomik istihbaratın üretiminde geleneksel istihbarat üretim döngüsünü esas alan, mevcut duruma göre değil geleceğe odaklı anlayışı benimseyen, makroekonomik ölçekte bir ekonomik istihbarat modeli önerilmiştir.

Makale Geçmişi

Alınan Tarih
28 Şubat 2019
Kabul Tarihi
17 Mart 2019

1. Giriş

21. Yüzyılda bilginin ekonomileri ayakta tutan ve kalkındıran temel üretim faktörü haline gelmesiyle birlikte, her ülke ekonomisini geliştirmek ve halkının refah seviyesini yükseltmek amacıyla, sahip olduğu bilgiyi güvenli bir şekilde üretim süreçlerinde kullanmaya daha fazla gayret göstermeye başlamıştır.

Özellikle gelişmiş bir ekonomiye sahip olan ülkeler ekonomik kalkınmasını hızlandıracak, ulusal işletmelerinin uluslararası piyasalardaki konumlarını güçlendirecek ve bu sayede ülkelerinin refah seviyesini daha da geliştirecek niteliklere sahip bilgileri korumaya ve geliştirmeye yönelik istihbarat faaliyetleri ortaya koymaktadırlar. Pek çok gelişmiş ülkenin hükümetleri tarafından çok yönlü bir şekilde sürdürülen bu tür faaliyetleri öncelikle istihbarat servisleri ve şirketler, ticaret odaları, ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları ile küresel işletmelerin bilgi yönetim departmanları gibi farklı kurum ve birimler aracılığıyla yürütülmektedir (Ivan, 2013:182-183).

Stratejik açıdan anlam ve önemi büyük olan bu alanda ekonomik istihbaratı oluşturmak içinse pek çok uzman önceden belirlenen amaç ve hedefler çerçevesinde ekonomik verileri toplamak ve analiz etmek amacıyla bir araya gelmektedirler (Demirel, 2004:29). Bu tür çalışmalar bir program ya da model çerçevesinde sürdürülmekle birlikte, ülkelerin ekonomik istihbarata verdikleri

önem ve emek seviyesinde ekonomik istihbarat faaliyetleri gelişmeye devam etmektedir.

Son yıllarda gelişmiş ekonomilerde yaygın bir şekilde görülen bu tür uygulama ve faaliyetler pek çok gelişmekte olan ülkelerin hükümet ve işletmelerinin de dikkatini çekmeye başlamıştır. Ayrıca ekonomik açıdan zenginleşmenin en önemli aracı olarak görülen entelektüel sermayesini arttırmak isteyen gelişmekte olan ekonomiler, bilgiyi temin etmede, etkili kullanmada ve muhafaza etmede her geçen gün daha fazla ekonomik istihbarat yaklaşımlarına ihtiyaç duymaya başlamıştır.

Ne var ki literatüre bakıldığında makro ölçekte yapılandırılan ekonomik istihbarat model ve yaklaşımları konusunda zaten ekonomisi ve istihbarat teşkilatları son derece gelişmiş ABD, İngiltere, Fransa, Almanya ve Rusya Federasyonu gibi ülkelerin bu alanda sistemli çalışmalara yöneldiği; gelişmekte olan ülkelerin ise ekonomik istihbarat alanında akademik anlamda bile pek ilgi duymadığı gözlenmektedir. İşte hem alandaki hem de literatürdeki bu boşluğa bir katkı sunmak amacıyla yapılan bu çalışmada gelişmekte olan ülkeler için pro-aktif bir ekonomik istihbarat modeli önerilmiştir.

Bu kapsamda, öncelikle literatür çerçevesinde istihbarat ve ekonomik istihbarat kavramı tüm boyutlarıyla tanımlanmış; daha sonra dünyanın gelişmiş ekonomilerinde sürdürülen ekonomik istihbarat uygulamalarından kısaca bahsedildikten sonra, gelişmekte olan ekonomilere göre tasarlanmış bir ekonomik istihbarat modeli önerilmiştir.

2. Ekonomik İstihbarat Kavramı

Daha çok makro düzeyde ekonomik veriler ile ekonomik analizlerden oluşan ekonomik istihbarat alanında pro-aktif bir model önermek amacıyla tasarlanan bu araştırma kapsamında öncelikle, ekonomik istihbarat kavramının tanımlanarak bu tür faaliyetlerin unsurları, türleri ile günümüzdeki anlam ve önemi aşağıdaki başlıklar altında kısaca açıklanmıştır.

2.1. İstihbarat Kavramının Tanımı ve Doğuşu

İstihbarat kelimesi Türkçe diline Arapça 'da kullanılan "istihbar" kelimesinin çoğul hali olarak geçmiş olup, "haberler", "yeni öğrenilen bilgiler" veya "haber alma" anlamında Türkçe'de sıklıkla kullanılmaktadır (Kararabulut, 2013: 34).

Literatürde istihbarat kavramının en basit şekilde; "Bilginin toplanması ve kullanıma hazır hale getirilmesi" (Ratcliffe, 2008:38); "Çeşitli faaliyetleri yönlendirmek üzere önceden bilinmesi gerekenlerin araştırılması" (Köseli, 2008:56); "Karar vericiler için gerekli bilgilerin toplanması" (Gill, 1998:290); "Etkili karar vermek için gerekli verilerin toplanması"(Dupont, 2003:16);"haberlerin işlenmesi ve işlenme sonucunda ortaya çıkarılan yeni bir ürün veya bilgi" (Aydın, 2009:42) şeklinde tanımlandığı görülmektedir.

İstihbarat kavramını ulusal güvenlik hizmetleri çerçevesinde "Ulusal düzeyde devletin ve milletin güvenliğini sağlamak üzere kurulmuş ve yetkilendirilmiş devlet birimleri tarafından yürütülen; ülkenin iç ve dış güvenliğinin sağlanabilmesi için devlet otoritesinin bilmesi gerekli bilgilerin gizli yöntem ve içeriklerle konunun uzmanı kişilerce toplanması süreçleri" şeklinde tanımlamak

mümkündür(Gibbs vd., 2015:243). Teknik anlamda ise, bir amacı gerçekleştirecek hedeflere ulaşmayı engelleyen veya kolaylaştıran unsurlar hakkında her türlü bilgi ve malumatın toplanması, tasnifi, yorumlanması, değerlendirilmesi ve ilgili yer ve makamlara zamanında ulaştırılması şeklinde tanımlanmaktadır (Tağma, 2001:124).

Tanımlardan anlaşılacağı üzere kamusal güvenlik alanlarında (örneğin polislik, casusluk anlamında) istihbarat adı altında yürütülen faaliyetler “devlet birim ve yetkilileri” tarafından (Peterson, 2005), “kamu güç ve otoritesi” kullanılarak “gizlice” yapılması (Ratcliffe, 2004) ve karar vericilere nakledilen haberlerin konunun uzmanı kişiler aracılığıyla yapılan sentezler sonucunda oluşması gerekmektedir (Eck ve Clarke, 2013).

Ayrıca farklı türde olsa da kamu güvenliği amacıyla yapılan istihbarat bir devlet fonksiyonu olması nedeniyle kurumsal olarak mutlaka devlet kurumları ve çalışanları tarafından ifa edilmesi gerekmektedir(Wardlaw ve Boughton, 2006:134).O yüzden denilebilir ki istihbaratı diğer entelektüel faaliyetlerden (risk analizi, bilgi yönetim süreci, sorun analizi, vb) ayıran en temel özellik, bu tür etkinliklerin kamusal fayda sağlaması ve devlet kurum ve personelleri aracılığıyla yerine getirilmesidir (Gill vd., 2011).

21.yüzyılda büyük sıçrayışlar kaydeden iletişim ve bilişim teknolojileri aynı zamanda hem suç örgütlerinin suç işleme yöntem ve tekniklerinin gelişmesine hem de istihbarat faaliyetlerinin sürdürülmesi alanlarının çeşitlenmesine neden olmuştur (Arslan, 2006:126). Ayrıca bu durum istihbarat üretme süreç, sistem ve yöntemlerinin yeniden yapılandırılmasının yolunu açmış; böylece teknolojiden maksimum seviyede yararlanmaya özen gösteren, finansal açıdan büyük bütçelerden beslenen, özenle seçilen uzman personellerden oluşan ve bir model etrafında örgütlenen istihbarat üretim sistemlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Ratcliffe, 2011:91).

2.2. İstihbaratın Sınıflandırılması ve Türleri

Eskiden daha çok insan kaynaklı bilgi toplama ve casuslukla birlikte ele alınan istihbarat tür, yöntem ve araçlarına her geçen gün yenileri eklenmekte, böylece konusuna, içeriğine, yöntemine ve amacına göre istihbarat tasniflerinin yapılmaktadır (Clark, 2010).

Nitekim literatüre bakıldığında modern anlamda istihbaratın konularına, kaynaklarına, seviyelerine, kullanıcı makamlara, oluşturulma yöntemlerine, kullanılan vasıtalarına ve asıl önemlisi istihbarata ihtiyaç duyulan alanlara göre sınıflandırılarak tanımlandığı söylenebilir (King, 2001; Ratcliffe, 2002; Peterson, 2005).

Ancak bu araştırma kapsamında istihbarat kavramına ekonomik açıdan bakıldığında istihbaratın elde edilmesinde açık kaynaklardan yararlanmayı esas alan model ve yaklaşımlardan da bahsetmek yerinde olacaktır. Zira ekonomik istihbaratın en önemli araçlarının başında açık kaynaklardan elde edilen istihbarat gelmektedir (Özdağ, 2000:23).

Açık kaynaktan istihbarat toplamının tam tersine kamu güvenliğini sağlamaya yönelik toplanan suç istihbaratında gizli ve özel kaynaklardan bilgi toplamak

esastır. Zaten kamu güvenliği açısından suç istihbaratı, kamuya yönelik bir suç işlenmişse suçluyu ortaya çıkarmak; ortada henüz işlenmiş bir suç yok ise, suç işlenmesini önleyici tedbirler geliştirmek amacıyla sürdürülen istihbarat faaliyetlerinden oluşmaktadır (Scott ve Hughes, 2006:653).

Genellikle kolluk organları tarafından halkın güvenliğini sağlamak için yürütülen ve çok kapsamlı bir şekilde tasnif edilen suç istihbaratı kendi içerisinde iki temel kategoride toplanmaktadır. Bunlardan ilki olan “önleyici” nitelikteki suç istihbaratıdır. Bu tür istihbarat daha çok suça yönelmiş kişilere yönelik, “gizli” istihbarat toplama yöntemleriyle sürdürülen ve ulaşılan bilgilerin henüz ceza hukuku anlamında herhangi bir delil niteliği taşımadığı bilgi toplama ve analiz etme faaliyetlerden oluşmaktadır (Scott ve Jackson, 2004:141). İstihbarat uzmanları çeşitli kaynaklardan gelen bilgileri, gizli yöntemlerle elde ettiği diğer haber veya bilgilerle harmanlayarak önleyici suç istihbaratı üreterek, halkın güvenliğini sağlamayı hedeflemektedirler (Ratcliffe, 2004).

İkinci grupta yer alan suç istihbaratı ise, suç sonrası failerin yakalanması ve suç delillerinin toplanmasına yönelik yürütülmektedir (Ericson ve Haggerty, 2007:35). Adli yönden delil kıymeti olan bu tür suç istihbaratları genellikle suç işlendikten sonra suçun delillerini tespit ederek aydınlatılması ve failerinin yakalanması amacı ile kolluk birimlerince yerine getirilen istihbarat faaliyetler olduğunu söylemek mümkündür (Peterson, 2005:117).

Öte yandan literatüre bakıldığında istihbaratın içeriğine, toplanma ve kullanılma amaçlarına göre askerî, siyasî, sosyal, teknolojik, elektronik/siber ve ekonomik istihbarat şeklinde 6 temel başlık altında sınıflandırıldığı görülmektedir. Bunlardan ilki olan “askerî istihbarat” hem iç politika, hem de dış politika kapsamında, silahlı kuvvetlerin nasıl ve ne şekilde kullanılmasının belirlenmesi kapsamında gerçekleştirilen istihbarat faaliyetidir (Özdağ, 2002:117). Siyasî İstihbarat ise hedefteki bir ülkenin siyasal yapısını meydana getiren ve devletin sistematığının yani anayasal düzenin yapısındaki mevcut tüm öğelere ulaşma çerçevesinde gerçekleştirilen istihbarat türüdür (Özdağ, 2002:118).

Üçüncü olarak, toplumsal/kültürel istihbarat olarak da isimlendirilebilecek olan sosyal istihbarat, “Toplumsal olayların önceden tespit edilebilmesi veya gerçekleşen toplumsal olaylar analiz edilerek yapılan istihbarat çalışmalarını tanımlamaktadır (Savaş ve Topaloğlu, 2016).İçeriğine göre istihbarat sınıflandırmasının dördüncüsü olarak sayılan “Teknolojik İstihbarat” ise özellikle işletmeler açısından yeni teknolojilerin öğrenilmesi ve buna göre olası tehditlerin analizinin yapılması süreçlerini içermektedir (Koç, 2014:6). Teknolojik istihbaratın gerçekleştirilmesi sadece güvenlik alanında değil özellikle işletmeler açısından pazarlama, AR-GE faaliyetleri kapsamında rakipleriyle ilgili bilgi toplama noktasında oldukça etkili bir rekabet aracı olarak görülmektedir (Yılmaz, 2008: 229).

Siber istihbarat faaliyetleri, düşman siber organizasyonların, ağ sistemi, donanım, yazılım, veri ve saldırıya açık olabilecek olası diğer elektronik verilerin toplanması, işlenmesi, analiz edilmesi, bütünleştirilmesi, değerlendirilmesi ve yorumlanmasından meydana gelir (Eom, 2014:138- 140).

Son olarak “ekonomik istihbarat” ise ülkelerin ya da işletmelerin yerel, bölgesel veya uluslararası düzeyde faaliyet gösterdikleri alanlarda, üretimsel faaliyetlerine devam edebilmek, pazardaki payını arttırmak, yeni yatırımlar yapabilmek, yeni pazarlara açılmak, AR-GE faaliyetlerinde bulunmak gibi amaçlarla gerçekleştirdiği istihbari faaliyetler oluşturur (Güldiken, 2006:170).

2.3. Ekonomik İstihbaratın Kavramı ve Unsurları

Ekonomik istihbarat literatürde, önceleri bazen “iletişim sistemi” ya da “ofansif veya defansif bir gözlem süreci” olarak değerlendirilmiş; gelişim süreci içinde kavram isim değiştirmiş ve başlangıç formu olan “İş İstihbarat Sistemi”(Business IntelligenceSystem) kavramından, ekonomiyle ilgili olan bir süreci ifade edecek şekilde “Ekonomik İstihbarat”(EconomicIntelligence) kavramına dönüşmüştür (Briciu vd., 2009:23-24).

Literatürde ekonomik istihbarat, ilgililer tarafından politik ya da ekonomik anlamda değeri olan teknolojik verilerin, stratejik bilgilerin, finansal rasyoların ya da hükümetlere/işletmelere ait örtük bilgilerin doğrudan ya da dolaylı olarak elde edilmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Güldiken, 2006: 172).

Son yıllarda sıklıkla ekonomik istihbarat ile birlikte kullanılan kavramlardan birisi de “ekonomik casusluk” kavramıdır. Ekonomik casusluk (Espiyonaj) kavramı literatürde “*hükümetler ve ülkeler ya da işletmeler arasında ekonomik değeri yüksek olan özel bilgi hırsızlığı*” şeklinde tanımlanmaktadır (Nasheri, 2005:16). Endüstriyel casusluk ise daha çok küresel işletmelerin birbirlerinden teknoloji, tasarım, model veya bunlara benzer bilgileri çalması eylemlerinden oluşmaktadır (Mesjasz, 2008:11). Ekonomik casusluğu endüstriyel casusluktan ayıran temel farklılık ise ekonomik casusluğun “bir devletin bilgi toplamak için sarf ettiği çabalar” olmasından kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Ekonomik istihbarat kapsamında diğer tanımlanması gereken önemli bir kavram da “ekonomik istihbarata karşı koyma” faaliyetleridir. Bu kavram rakiplerin ekonomi ve işletme hakkında istihbarat yaptıkları gerçeğinden hareket ederek, ekonomik istihbarata konu olabilecek bilgilerin korunması ya da muhafaza altına alınması yönünde yapılan uygulamaları ifade etmektedir(Nasheri, 2005:18).Her geçen gün ekonomik casusluk faaliyetlerinin hız kazandığı yüzyılımızda ekonomik istihbarata karşı koyma etkinliklerini planlama, örgütleme ve tüm ekonomik uygulamalara entegre etmek stratejik öneme sahiptir (Mesjasz, 2008:15)..

Öte yandan ekonomik istihbarat alanında yapılan tüm tanımlarda görüldüğü üzere ekonomik istihbarat literatürde ya makroölçekte ulusal ve kamusal anlamda ele alınarak tanımlanırken, işletmeler açısından mikro ölçekte ele alınarak tanımlanmaktadır (Levytskyi, 2001:37). Ekonomik istihbaratın diğer bir özelliği ise bu tür faaliyetlerin genellikle sofistike bir yapı içerisinde değil, daha çok açık kaynaklardan da faydalanmak suretiyle toplanması olduğunu söylemek mümkündür (Özdağ, 2008: 93). Zira günümüzde internet sayesinde artık pek çok finansal ve ekonomik veri açık kaynaklardan kolaylıkla temin edilebilmekte olup bu şekilde elde edilen veriler de ekonomik istihbarat üretiminde kullanılmaktadır (Wright vd., 2013:8-9).

Ayrıca günümüzde çeşitli nedenlerle rakipler hakkında kamu oyuna açıklanan pek çok veri ve bilgi, etkili yöntemlerle analiz edilerek değerlendirildiğinde, stratejik açıdan ekonomik istihbarat üretiminin kolaylıkla gerçekleşmesi mümkündür (Mesjasz, 2008:36). Hatta bazı ülkelerin açık olarak ortaya koyduğu veya gizli bir şekilde izlemekte olduğu politikaların analizi açısından da etkili bir araç olarak kullanılabilmesinin de önünde hiçbir engel bulunmamaktadır. İşte tüm bu açık kaynaklardan yararlanılarak ortaya konulan ekonomik istihbarat, gerek açık kaynaklardan gerekse diğer yollardan elde edilen finansal, ticari, teknolojik, politik veri ve bilgilerin toplanması, analiz edilmesi ve sonrasında ilgili hükümet veya özel kesim kurum ve kuruluşlarının hizmetine sunulmasına ilişkin çalışmaları içermektedir (Duramaz ve Gökbunar, 2017:49).

Sonuç olarak, makroekonomik ölçekte devletlerin; mikro ekonomik ölçekte ise işletmelerin rakipler hakkında stratejik öneme haiz veri, enformasyon ya da bilgiye ulaşma, bunları işleme, yorumlama ve ulaştığı bulgulara göre stratejik kararlar ya da bazı önlemler alma süreçlerinden oluşan ekonomik istihbaratın temel amacı rakiplerinden ekonomik yönden daha üstün duruma geçmektir (Mesjasz, 2008).

2.4. Ekonomik İstihbaratın Kapsam ve Önemi

Uluslararası politik ve ekonomik sistemde meydana gelen dönüşümler günümüzde ekonomi, bilim ve teknoloji gibi yeni güç paradigmalarının ortaya çıkmasına yol açmıştır (Wright vd., 2013).

Sayılan paradigmaların artan önemi doğrultusunda ekonomik istihbarat uygulama ve faaliyetlerinin kapsamı oldukça genişlemiş ve bu tür etkinliklerin kapsam ve önemini doğrudan doğruya toplanan ekonomik istihbaratın somut amaç ve hedefler belirlemeye başlamıştır. Böylelikle ekonomik istihbarat ya bazı ülkelerin kendi ulusal çıkarları doğrultusunda toplanarak kullanılmaya, ya da uluslararası şirketlerin faaliyet gösterdikleri alanlarda rekabet üstünlüğü elde etmek amacıyla toplanmaya ve kullanılmaya başlamıştır (Clerc, 1997:310).

O nedenle ki, literatürde ekonomik istihbaratın kapsam ve önemi makro düzeyde devletler açısından; mikro ölçekte ise işletmeler açısından açıklanmaktadır. İlk olarak makro ölçekte ekonomik istihbaratın kapsam ve önemine bakıldığında, bu alanda yapılan ilk uygulamaların soğuk savaş öncesinde yaşandığını söylemek mümkündür (Durmuş ve Karabulut, 2015:66-67). Bu dönemde ekonomik istihbaratın önem kazanmasındaki en önemli etken ise uluslararası alanda askeri ve politik güvenliğin yanında ekonomik güvenliğin (economic security) ön plana çıkmasından kaynaklanmıştır (Clerc, 1997:311).

Soğuk Savaşın sona ermesi, küreselleşme ve ülkeler arasında karşılıklı bağımlılıkların artması nedeniyle küresel rekabet, mücadele ve hatta çatışma alanları askeri güçten ekonomik güce ve alanlara doğru kaymıştır (Samuels, 2006:256). Nitekim soğuk savaşın bittiği 1990-2000 yılları arasındaki dönem için oluşturulan "Kapsamlı Ulusal Güç (Comprehensive National Power- CNP) endeksine göre ekonomik faktörlerin ulusal güç içindeki ağırlığı %41 seviyesinde; buna karşılık askeri kapasite %10 seviyesinde kalmıştır (Pilsbury, 2000). Bu yüzden denilebilir ki, küreselleşen dünyada artık ulusal güvenlik ile ekonomik güvenlik arasındaki artan ilişkinin yansıması olarak, ekonomik istihbarat faaliyetlerinin kapsam ve önemi daha fazla artmıştır.

Öte yandan makro ölçekte ekonomik istihbaratın fonksiyonlarına bakıldığında; devletlerin bu tür bir istihbarat sistemi sayesinde ekonomi politikalarını belirlediği görülmektedir (Durmuş ve Karabulut, 2015:68).

Makro ölçekte devletler için önem arz eden ekonomik istihbaratın mikro ölçekte ulusal firmaların uluslararası alanda rekabet edebilmesi açısından da önemi ve değeri oldukça fazladır. Özellikle büyük işletmeler ve çeşitli sermaye kuruluşları, ekonomik istihbarata ağırlık vermesi sayesinde devletlerin ekonomi ve yatırım politikalarını bile şekillendirebilmektedirler (Koç, 2014).

Pek çok ülke açısından ulusal işletmelerinin güçlenmesi doğrudan doğruya sahip olduğu uluslararası imajın artmasına ve toplumun zenginleşmesine yol açacağı da açıktır. O yüzden tüm hükümetler ulusal işletmelerini çeşitli yöntemlerle desteklemeye gayret göstermektedirler. Özellikle günümüzün “hiper-rekabet” döneminde artık hiçbir firma hükümet desteği olmadan uluslararası arenadaki rakiplerine karşı “sürdürülebilir bir stratejik üstünlük” sağlayamamaktadır. Ayrıca nerdeyse kurlsız işleyen günümüzün küresel rekabet ortamında, firmalar endüstri casusluğu yoluyla önemli kaynak gerektiren araştırma harcamalarına girmeden diğer ülke firmaları aralarındaki rekabet gücü farkını kapatmaya çalışmaktadırlar. Sayılan nedenlerle işletmeler rekabette üstün taraf olabilmek için artan bütçelerle ekonomik istihbarat toplamaya ve rakiplerinin bu yönde sürdürdükleri faaliyetleri takip etmeye önem vermeye başlamışlardır. Bu durum ekonomik istihbaratın önem ve fonksiyonlarının artmasına yol açmıştır (Wright vd., 2013; Yücelik, 2015).

Son olarak söylenmelidir ki, ister makro ölçekte olsun isterse mikro ölçekte, rakip ekonomiler, işletmeler ya da sektörler hakkında toplanan ekonomik istihbaratlar hükümetlerin ekonomi politikalarını belirlenmesinde yol gösterici veri, bilgi ve dokümanlar olma özelliği taşımaktadır. Örneğin ulusal işletmelerin yatırım yapacağı coğrafyalardaki makro ve mikro ekonomik faktörlere ilişkin hızlı ve kapsamlı bilgi alması, ekonomik istihbaratın fonksiyonları açısından ne kadar önemli ve değerli olduğunu göstermesi açısından da oldukça etkili olacaktır. Bu durumda ekonomik istihbaratın kapsamı ve uygulama alanı sistemli ve pro-aktif bir ekonomik istihbarat anlayışı ve yapılanmasını gerekli kılmaktadır.

3. Dünyada Ekonomik İstihbarat Faaliyetleri

Küreselleşmeyle birlikte uluslararası ticaretin artması oranında gelişmiş ekonomiye sahip olan zengin ülkeler küresel pazarlarda daha büyük pay elde etme mücadelesine girmişlerdir. Böylelikle gittikçe şiddetlenen rekabet koşulları nedeniyle her gelişmiş devlet kendi ulusal işletmesinin ekonomik faaliyetlerine destek olacak çerçevede ekonomik istihbarat toplamaya başlamıştır.

Gelişmiş ülkelerin ekonomik istihbarata verdikleri önemin artmasıyla birlikte bu alanda birbirine benzeşen yöntem ve taktiklerle çeşitli uygulamalara yer verilmeye başlanmış; kimi ülkeler ulusal güvenliği sağlamak üzere kurulan istihbarat servisleri düzeyinde bu alana girerken; kimi ülkelerde elinde bulunan sendika, oda veya kamu kurumları aracılığıyla ulusal yatırımcılarına rehberlik etmeyi tercih etmiştir. Örneğin ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, Japonya, Çin ve Rusya başta olmak üzere çeşitli ülkeler ulusal güvenlik veya istihbarat teşkilatları aracılığıyla bu alanda aktif olmak için kurumsal yapılar oluştururken, bazı ülkelerde mevcut

istihbarat örgüt yapılarının fonksiyonlarında dönüşüm gerçekleştirmek suretiyle ekonomik istihbarat uygulamalarına yer vermeye başlamıştır (Clerc 1997).

Ayrıca ekonomisi gelişmiş ülkeler, rakip devletlerin ekonomik istihbarat uygulamalarını boşa çıkartmak için istihbarata karşı koyma noktasında da büyük yatırımlar yapmaya başlamıştır. Yapılan bir araştırmaya göre 2003 yılında ekonomik istihbarat toplamak için ABD tarafından 30 milyar dolar; İngiltere tarafından 1,2 milyar ve geri kalan tüm dünya ülkeleri tarafından 20 milyar dolar civarında bir kaynağın kullanıldığı söylenmektedir (Dedijer, 2003:5). Dolayısıyla denilebilir ki günümüzde ekonomik istihbarat faaliyetlerinin yürütülmesine ve korunmasına en az AR-GE ve yenilikçiliğe ayrılan bütçe kadar hatta daha fazla oranda gelişmiş ekonomiler tarafından bütçeler ayrılmaktadır.

Özetlenen çerçevede değerlendirilen ve geçmişten bu yana ekonomik istihbarat faaliyetlerine önem veren bazı gelişmiş ülkelerin ekonomik istihbarat faaliyetleri aşağıdaki başlıklar altında kısaca anlatılmıştır.

3.1. ABD ve Ekonomik İstihbarat

Ulusal güvenlik anlamında içinde 16 istihbarat birimi bulunan ABD istihbarat sistemi geniş bir istihbarat ağıyla ve rekabetçi istihbarat araçlarıyla işlemektedir. ABD’de bu sistem “İstihbarat Topluluğu” adıyla isimlendirilmektedir (Ivan, 2013:182).

Bu topluluk içindeki her grup kendi alanı ve yetkilerine göre ekonomik istihbarat toplamakta olup, topladıkları istihbaratları yine yasalarla sorumlu kıldıkları karar vericilere iletmektedirler. Şüphesiz bunların başında Amerikan Kongresi gelmektedir (CIA, 2017). Amerikan Kongresi tarafından her yıl ekonomik istihbarat faaliyetleri ile ilgili rapor hazırlanmakta, meydana gelen olaylar, tespit edilen hususlara bu raporlarda yer verilerek çeşitli ekonomik uygulamalarda politikacılara tavsiye kararları geliştirilmektedir (CIA, 2017).

Ayrıca ekonomik istihbarat faaliyetlerinin sürdürüldüğü bu yapı içinde ABD Yönetiminin etkin bir rol üstlendiğini ve ekonomik istihbaratta kontrolü tam olarak elinde bulundurduğunu söylemek mümkündür (Levytskyi, 2001). Bu durum literatürde eleştiri konusu edilmektedir. Örneğin Potter (1998), millî ekonomi ve özel ekonomik istihbarat arasındaki iletişim ve yardımlaşma sorununun ABD’de ekonomik büyümeyi yavaşlattığını öne sürmekte ve bu iki istihbarat yapısının işbirliğinin artması ve stratejik kaynakların hedef olarak belirlenmesiyle uzun dönemde ABD şirketlerine çok yardımcı olunacağını vurgulamaktadır (Levytskyi, 2001).

Öte yandan küresel düzeyde terör ve ekonomik güvenlik tehditlerinin yeniden önem kazanması ile birlikte ABD istihbarat örgütlerinin fonksiyonlarının ekonomik istihbarat için yeniden şekillendirildiğini söylemek mümkündür (Nasheri, 2005:58-59). Bu anlamda güçlü istihbarat toplama kapasiteleri olan CIA ve FBI gibi istihbarat örgütleri içinde yeni departmanlar oluşturularak, ekonomik istihbarat alanında yeni birim ve departmanlar oluşturulduğu söylenmektedir (Özdağ, 2008:87). Özellikle bu konuda görev tanımlarını gözden geçiren CIA son dönemde ekonomik casusluğa karşı koyma ve ekonomik istihbarat toplama faaliyetleri gibi konularda önceliklerini belirlemiş ve böylece CIA görev

tanımlarında ekonomik istihbarat önemli bir unsur haline gelmiştir (Perkins, 2005).

Ayrıca ABD’de Ekonomik Güvenlik Yasası (Economic Security Act) ülke firmalarının yabancı şirketlerin casusluk faaliyetlerinden korunmasına yönelik düzenlemeleri içermekte ve ülkenin iç ve dış istihbarat birimlerine bu konuda görevler yüklemektedir. Örneğin bu yasayla görevlendirilen FBI, ulusal güvenliği korumaya yönelik stratejilerinin en önemlilerini ekonomik istihbarat toplamaya yöneltmiş ve özellikle ekonomik istihbarata karşı koyma bağlamında yoğun operasyonlar düzenlemeye devam etmektedir (Miman, 2007:106).

Son olarak araştırma kapsamında ABD İstihbarat servislerinin ekonomik istihbarat uygulamalarına yönelik birkaç örnek olaydan bahsetmek yerinde olacaktır. Daha 1990’larda Çin’de tahıl ekimi yapılan alanlarda yer altı su seviyesinin azaldığını tespit eden ABD’li şirketler dünya tahıl fiyatlarının artacağına dair ekonomik istihbarat analizlerini kendi ulusal firmalarıyla paylaşmak suretiyle, onların önemli düzeyde kazanç sağlamalarına yardımcı olmuştur (Karabulut, 2014: 85).

Yine başka bir örnek Suudi Havayolları’nın yolcu uçağı satın alma konusunda açtığı 6 milyar dolarlık ihalede görülmüş; bu ihalede Avrupa konsorsiyumu ile bazı Suudi yetkililer arasındaki rüşvet ilişkisine dair iletişim trafiğini deşifre eden CIA sayesinde ihaleyi Amerikan Boeing Corporation ve McDonnell-Douglas ortaklığı kazanmıştır (Todd ve Bloch, 2006:107-108).

3.2. Fransa ve Ekonomik İstihbarat

Dünyanın sayılı ekonomik güçlerinin arasında sayılan Fransa’nın “ekonomik istihbarat” alanında sahip olduğu teknoloji ve bilgi ağlarının kullanılmasında güçlü rolü olduğu söylenebilir.

Daha 90’lı yılların başında ekonomik istihbarat faaliyetlerini ulusal güvenlik konsepti bağlamında ele alan Fransız ekonomik istihbarat sisteminin temelleri 1992-1994 yılları arasında gerçekleştirilen “Ekonomik İstihbarat ve Kurumsal Strateji” toplantılarıyla atılmıştır (Clerc, 1997:313). Bu toplantılarla ülkenin ekonomik istihbarat alanındaki eksiklikleri, fırsatları ve karşı karşıya kaldığı güçlükler sistematik bir şekilde ele alınarak ülkenin menfaatleri açısından etkili olacak şekilde, ulusal bir ekonomik istihbarat sistemi oluşturulmasına karar verilmiştir.

1995 yılına gelindiğinde “Fransa Rekabet ve Ekonomik Güvenlik Komitesi” kurulmuş, bu komisyon aracılığıyla ekonomik istihbarat konusunda koordinasyon ve bilgi değişim ağı oluşabilmesi için, kamu ve özel sektör yetkilileri arasında bir network kurulmuştur. Böylece Fransız ekonomik istihbarat sisteminin merkezine özel ve kamu kurumlarıyla işbirliği halinde uygulanacak nitelikte ve pratikte karşılığı olan bazı ekonomik istihbarat toplama ve uygulama planları konulmuştur (Clerc, 1997:313).

Yine bu dönemde ülkedeki tüm üniversitelerde ekonomik istihbarat konusunda kürsüler ve bölümler açılması karara bağlanarak, bu sayede alanda ihtiyaç duyulan insan kaynakları ve uzmanların yetiştirilmesinin yolu açılmıştır. Ayrıca ülkedeki KOBİ’lere bu alanda farkındalık ve eğitim programları sunulmaya başlanması yine

bu komitenin kararları doğrultusunda o yıldan itibaren başlamış olması dikkat çekici gelişmeler olarak zikredilmektedir (Karabulut, 2013: 86).

Günümüz Fransa'sında ise devletin İstihbarat organları ülkedeki tüm ekonomik istihbarat faaliyetlerini bir şekilde kontrol etmeye çalışmakta; bu faaliyetlerin güvenli bir şekilde sürdürülmesine ve ulusal çıkarların küresel çapta korunmasına yönelik istihbarat operasyonları yapmaktadır. Örneğin bir Fransız Gaz şirketi GDF, faaliyette bulunduğu bazı Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkeleri hakkında risk analizleri ile hassas danışmanlık hizmetlerini kamu istihbarat örgütlerinden almaktadır (Koç, 2014). Benzer şekilde Fransız havacılık şirket ve kuruluşunda aktif bir şekilde görev yapan yüze yakın istihbaratçı üç ayda bir ülkede konferanslar düzenleyerek havacılık sektörünün gelişimini ve ulusal havacılık işletmelerinin pozisyonlarını bilim insanlarıyla birlikte kurdukları 5-6 kişilik çalışma grupları aralığıyla sürekli tartışmaktadırlar (Koç, 2014).

Fransa hükümeti ve işletmeleri tarafından desteklenen bu tarz ekonomik istihbarat uygulamalarına bakıldığında bu ülkede oldukça etkili bir ekonomik istihbarat sistemi işletildiği söylenebilir. Bu sistem çerçevesinde ortaya konulan uygulama ve faaliyetlerini geliştirmek için ülkedeki iş istihbaratı şirketlerinin statüsü ile ilgili yeni yasal düzenlemeler yapılmaya devam ettiği göz önünde tutulursa ülkelerin ekonomik yönden gelişme düzeylerine paralel çizgide ekonomik istihbarat toplamaya önem verdiklerini söylemek mümkündür.

3.3. Almanya ve Ekonomik İstihbarat

Avrupa Birliği'nde ekonomik güç olarak ön sıralarda yer alan Almanya'nın ekonomik faaliyetlerinin güçlü bir ekonomik istihbarat sistemi içinde yer alan büyük şirketler, meslek ve ticaret odaları ile resmi İstihbarat kuruluşları aracılığıyla küresel düzeyde yürütüldüğü belirtilebilir (Potter, 1998; Levytskyi, 2001)

Ülkede etkin bir istihbarat sisteminin kurulmasında ve işletilmesinde özel sektör temsilcilerinin başta olmak üzere tüm kamu ve sivil toplum kuruluşlarının ulusal çıkarları öncelmesi büyük önem taşımaktadır (Miman, 2007). Hatta denilebilir ki bu sistem içinde resmî istihbarat kuruluşları ile büyük işletmeler yanında sivil toplum kuruluşları, siyasî yapı, birlikler ve meslek odaları da yer almaktadır (Levytskyi, 2001). Örneğin Almanya'da kurulan "Avrupa Uluslararası Müteahhitler Birliği" (EIC: European International Contractors) 1980'lerden itibaren ülkedeki İstihbarat teşkilatlarından sürekli olarak bilgi ve personel değişimleri yapılmaktadır (Potter, 1998:62). Sayılan sivil toplum kuruluşları ve özel teşebbüs işletmeleri adeta "ortak milli stratejik amaçlar" doğrultusunda ülkedeki ekonomik istihbarat yönetiminde etkin görevler almış durumdadırlar.

Ayrıca Almanya'daki Ulusal İstihbarat kurumları büyük ölçekli ulusal işletmelerin ekonomik açıdan faydalı olacak nitelikte bilgi ve veri toplamalarına yardım etmektedir. Nitekim yakın zamanda Siemens firması telekomünikasyon bölümünün Alman dış istihbarat teşkilatı BND ile yakın ilişkileri ünlü Alman dergisi Der Spiegel'e konu olmuştur. Bunun için BND'nin (Bundes Nachrichten Dienst) ve BKA'nın (Bundes Kriminal Amt) en üst düzey yetkilileri küresel Alman işletmelerinde sürekli işe alınmakta ve ulusal istihbarat birimleriyle küresel Alman

işletmeleri aralarında bilgi paylaşım ve iletişim ağı kurulmaktadır (Potter, 1998:62).

3.4. İngiltere ve Ekonomik İstihbarat

Ekonomik İstihbarat noktasında Fransız ekolünü güçlü bir şekilde uygulayan İngiltere’de ekonomik istihbarat büyük ölçüde devlet kontrolünde yönetilmektedir. İngiliz Gizli İstihbarat Servisi (Secret Intelligence Service – SIS) karşı istihbarat departmanı olan MI-5 ve istihbarat departmanı MI-6’da “ekonomik istihbarat üretmek” ve “ekonomik casusluk” suçlarına karşı koymak üzere görev yapan birimler bulunmaktadır (Koç, 2014).

Özellikle MI-6’nın aktif olarak ekonomik ve teknolojik bilgileri toplaması için ciddi bütçelerle hükümetler tarafından desteklendiği bugünlerde bilinen bir gerçektir (HM Government, 2010). İngiltere’nin ekonomik istihbarat uygulamalarına dair örnekler bakıldığında; Örneğin 90’lı yılların ortasında İsrail ve Gazze şeridinde yakın denizlerde dünyanın en büyük gaz rezervlerinin olduğuna dair istihbarat bu bölgede Rus ve İngiliz enerji şirketleri arasında ciddi bir çekişmeye neden olmuş; ancak İngiliz İstihbarat servisinin güçlü desteği sayesinde bölgedeki gaz rezervlerinin kullanım hakkı bir İngiliz şirketinde kalmıştır (Koç, 2014).

3.5. Japonya ve Ekonomik İstihbarat

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Japonlar, kapsamlı bir ekonomik veri toplama ve verileri işleme sistemi kurmuş, bu sayede Japonya ekonomik yönden hem kalkınmayı hem de savaş sonrasında yeniden küllerinden doğmayı başarmıştır.

Savaştan sonra Avrupa’ya ve ABD’ye yapılan turistik gezilerde yer alan Japon turistlerin boyunlarında asılı olan fotoğraf makineleriyle sembolleşen ekonomik istihbarat faaliyetlerinin kısa süre sonra meyvesini vermeye başlaması ve bu sayede Japonya’nın ekonomik gelişmişliğini arttırması Çin ve Kore gibi pek çok ülkeye de ilham olmuştur. Diğer yandan Japonya’nın ekonomik istihbarat sayesinde bu kadar hızlı bir netice almış olması rakip ekonomilerin bu tür faaliyetlerine karşı önlemler geliştirmenin önemine dair önemli bir örnek olduğunu da söylemek mümkündür (Levytskyi, 2001:62).

Günümüzde ekonomik istihbarat toplama noktasında bilgiyi bireysel kaynaktan çok kolektif ve kamusal kaynak olarak gören Japon toplumunun kültürel yapısı da ekonomik istihbaratın geniş kesimlerce desteklenerek zenginleşmesine zemin hazırlamaktadır (Clerc, 1997:310). Ayrıca Japon ekonomik istihbarat modeli iki temel özelliğe sahiptir. Bunlardan ilki ekonomik bilginin saldırgan ve yoğun bir şekilde endüstrinin gelişmesinde kullanılmasına yöneliktir. Rakip ülkelerin bilgilerini elde etme gayreti içinde Japon organizasyonunun oluşturulmasında rehber olmaktadır. İkinci özellik ise bilginin gizlilik seviyesinin açık bir şekilde ortaya konulması çabasıdır. Bu noktada bilgiler, mutlaka ülke çıkarları için korunması gereken” ve “ülkenin stratejik politikaları için farklı ülkeler ile değiş-tokuş yapılabilecek ya da paylaşılabilir” bilgiler olarak sınıflandırılmaktadır (Ivan, 2013: 185).

Öte yandan Japonya merkezli küresel işletmeler Batılı işletmelere göre ülke dışındaki danışman şirketlerden ekonomik istihbaratı büyük bedeller ödeyerek satın alma konusunda oldukça isteksizdirler. O yüzden karmaşık ve yüksek etkili

verilerin ölçümlerinin merkezi birimi olan Dış Ticaret ve Sanayi Bakanlığı kamusal hizmet bağlamında ortaya koyduğu etkili bilgi teknikleriyle Japon işletmelerine ekonomik istihbarat konusunda destek olmaya devam etmektedir (Ivan, 2013: 184).

Son olarak Japonya'nın ekonomik istihbarat uygulamalarına dair örnekler bakmak yerinde olacaktır. Örneğin Takashi Okamoto isimli ünlü bilim adamı, 1999-2000 yıllarında ABD'de çalıştığı klinikten temin ettiği numune ve bilgiler sayesinde ülkesinde milyonlarca dolar değerinde ilaçların üretilmesini sağladığı bilinmektedir (Nasheri, 2005:144-153).

3.6. Diğer Ülkeler ve Ekonomik İstihbarat

Ekonomik istihbarat, casusluğa karşı koyma ve ekonomik güvenlik açısından Rusya Federasyonu ve Çin de önemli düzeyde uygulama ve teşkilatlanma çabaları bulunmaktadır. Örneğin Rusya Federasyonu özellikle ekonomik casusluk faaliyetlerinde Çin ile birlikte etkin olan ülkelerin başında gelmektedir (Atay, 2002:309-328).

Rus İstihbarat Teşkilatı KGB (Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti) her ne kadar süreç içinde zaman zaman şekil ve yapı değişikliklerine uğrasa da, kuruluşundan bu yana 1.dairede yer alan ekonomik istihbarat birimi aracılığıyla ekonomik istihbarat üretmeye devam etmektedir (Arenas, 2014).

Son yıllarda ekonomik casusluk faaliyetleriyle sıklıkla gündeme gelen Çinliler ise daha çok elektronik, bilişim ve ulaşım teknolojilerine yoğun ilgi göstermektedirler. Örneğin 14 Ocak 2011'de Fransız Renault firmasında bazı çalışanları satın alan Çin istihbarat servisleri Renault'un elektrikle çalışan motor teknolojisini çalmaya çalışırken suçüstü yakalanmıştır. Benzer olaylar bu tarihten önce Ford, GM ve BMW gibi araba üreten Batılı firmalarda da yaşanarak kamu oyunun gündemine düşmüştür (Arenas, 2014).

Ayrıca 2003-2006 yılları arasında Çin Halk Cumhuriyetinde devletin de katkılarıyla 15.000'den fazla ekonomik istihbarat elemanı ve uzmanı yetiştirildiği göz önünde tutulduğunda, anlatılan bu skandalların gerçekliğine inanma konusunda fazla tereddüt olmayacağı rahatlıkla söylenebilir (SCIP, 2017).

Son olarak söylenmelidir ki, diğer gelişmiş ekonomiler olan İspanya, İtalya, Portekiz vb gibi ülkeler de ekonomik anlamda istihbarat stratejilerine sahip olmamakla birlikte, bu ülkelerdeki küresel şirketlerin bünyesinde kurdukları departmanlar aracılığıyla güçlü ve rekabetçi ekonomik istihbarat uygulamalarına yer vermeye devam etmektedirler (Ivan, 2013: 196).

3. Ekonomik İstihbarat Modeli Önerisi

Nitel araştırma yöntemleri, kullanılarak yapılan araştırmanın bu bölümünde, literatüre bağlı kalınmak suretiyle gelişmekte olan ülkelere yönelik makro ölçekli ve pro-aktif bir "ekonomik istihbarat modeli" (EİM) önerilmiştir. Araştırma kapsamında önerilen modelin kapsamı, özellikleri, amaçları, hedefleri, organizasyon ve insan kaynakları yapısıyla birlikte model kapsamında ekonomik istihbaratın üretim süreçleri aşağıdaki başlıklar altında kısaca açıklanmıştır.

3.1. EİM'nin Temel Özellikleri

Araştırma kapsamında önerilen EİM, her şeyden önce kalkınmak için sürekli yabancı sermayenin büyük yatırımlarına ihtiyaç duyan “gelişmekte olan ekonomilere” yönelik olarak tasarlanmıştır.

Bu tip gelişme düzeyindeki ekonomiler açısından uluslararası sermaye akımlarının sürekli ülkeye girmesi, girdikleri ekonomide kalıcı olmaları ve ekonomilerinde faaliyet gösteren ulusal işletmelerin yabancı ülkelere sürekli olarak teknoloji transfer etmeye devam etmesi oldukça önemlidir(Yılmaz, 2014).

Önerilen modelin kapsamını geliştirmekte olan ekonomiler oluşturması esas alındığında modelde yer alacak istihbarat uygulamalarının da hem ofansif hem de defansif özellikler taşıması gerekmektedir. Zira son derece ofansif bir EİM geliştirmekte olan ülkelere faydadan çok zarar verebilecek olayların yaşanmasına neden olabilirken; son derece defansif bir uygulama tarzı da ekonomik istihbaratın uluslararası arenada rekabet üstünlüğü sağlamaya yönelik çıktılar üretmesine engel olacaktır. Bu noktada ayağını yorganına göre uzatmaya dair atasözünü hatırlamak yerinde olacaktır.

Gerçekten de günümüzde trilyonlarca dolarlık sermaye akımları son derece akışkandır. Böyle bir ekonomik düzlemde ekonomik istihbarat ve ekonomik istihbarata karşı koyma uygulamaları bazen yatırımcıları ve sermaye sahiplerini ürkütebilirken, ancak böylesi bir modelde muhakkak suretle ekonomik espionaj faaliyetlerini önlemeye odaklı defansif nitelikte program yapılması da gerekmektedir (Yücelik 2015).

0 yüzden önerilen EİM kapsamında tüm ekonomik istihbarat faaliyetlerinin hem defansif hem de ofansif faaliyetler olarak çift yönlü işletilmesi planlanmaktadır. Defansif uygulama çerçevesinde dış dünyadan farklı şekilde gelebilecek her türlü ekonomik atakların belirlenmesi, bunların değerlendirilmesi ve önlenmesi planlanacaktır. Ofansif faaliyetler çerçevesinde ise ülke ekonomisi ve dolaylı olarak sistem içinde yer alan kuruluşların ekonomik çıkarlarına göre ekonomik istihbaratla desteklenmesi önerilmektedir.

Önerilen EİM'in diğer bir özelliği ise pro-aktif olmasıdır. Bu anlamda önerilen EİM sadece mevcut duruma ve zaman göre değil geleceğe yönelik de tahmin ve saptamalarda bulunacaktır. Daha açık bir ifadeyle önerilen model gelecek ve fırsat odaklı bir ekonomik istihbarat üretim felsefesi benimseyecektir.

Son olarak önerilen modelin makro ölçekte olması işletmelerden çok ekonomik istihbaratın ülke ekonomisine ilişkin uygulama ve politikaların belirlenmesi anlamında işletilmesi öngörülmektedir.

3.2. EİM'nin Amacı ve Hedefleri

Önerilen EİM'nin temel amacı geliştirmekte olan ülkelerin ekonomilerin gelişmesini hızlandırmak, küresel düzeyde rekabet gücünü arttırmak, siyasilere ekonomi politikalarında reel piyasa koşullarını gözetken, ulusal çıkarları önceleyen ve gelecekte ortaya çıkması beklenen fırsatları önceden tahmin edebilen nitelikte bir ekonomik istihbarat üretim sistemi oluşturmaktır.

Dolayısıyla modelin, hem mevcut zamanı ve ekonomik olayları, hem de gelecek zamanı ve fırsatları tanımlayarak, gelişmekte olan ekonomilerin büyüme ve kalkınma hedeflerine ulaşmasına katkı sunması beklenmektedir. Ayrıca önerilen EİM'nin aşağıda sıralanan şekilde hedeflerinin olduğunu söylemek mümkündür:

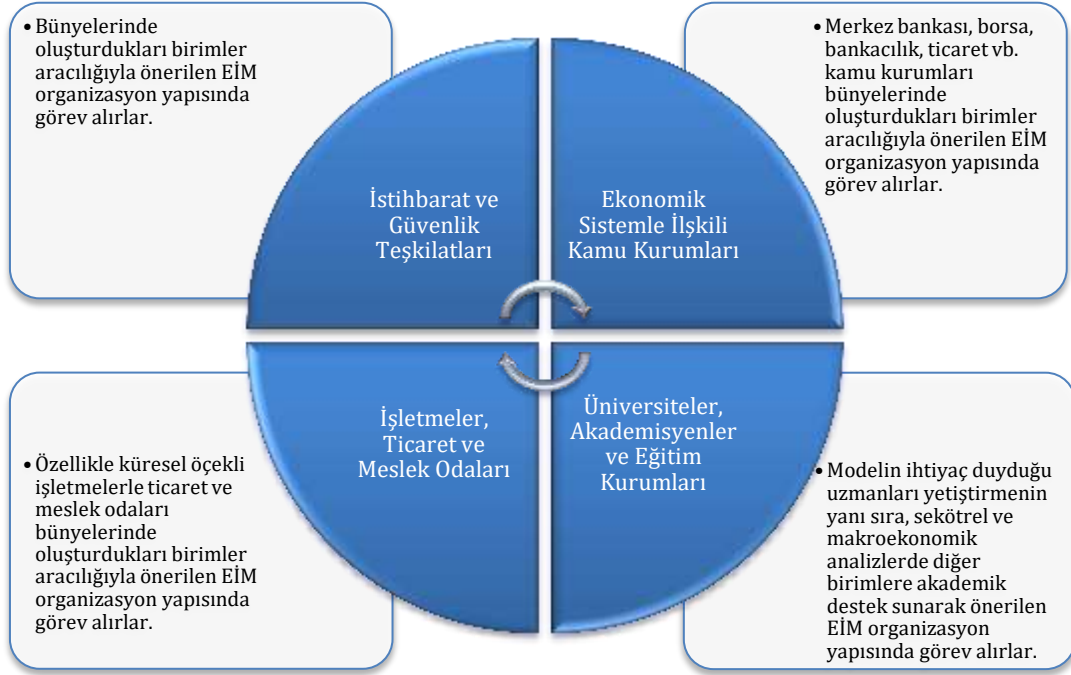
- Ülkedeki ekonominin karşı karşıya kalacağı kriz ve tehlikeleri önceden tespit ederek makro ve mikro düzeyde ekonomik güvenliği sağlamak,
- Ulusal ve uluslararası düzeyde rekabet koşullarını belirleyerek, bu koşullar altında başarılı olması beklenen ulusal aktörlerin doğru ve yerinde yatırımlar yapmasını sağlayacak nitelikte ekonomik istihbaratlar üretmek,
- Ülkeye ani giriş veya çıkış yapan uluslararası sermaye birikimlerinin hareketlerini analiz ederek, olası finansal krizleri önceden öngörmeye çalışmak,
- Makroekonomik değişkenler olarak kabul edilen enflasyon, rezervler, dövizler, istihdam, büyüme vb. alanlarda ekonomi yöneticilerini doğru yönlendirecek nitelikte bilgiler sunmak,
- Ulusal ekonomiye ve işletmelere yönelik ekonomik ve endüstriyel casusluk faaliyetlerini tespit ederek, karar vericileri tam zamanında uyarmak,
- Rakip ekonomilerin ve küresel işletmelerin geliştirdikleri stratejileri sürekli takip ederek, yaşanan gelişmelere dair politikacılara ve küresel yerli işletmelere stratejik kararlar alma konusunda destek olmaktır.

3.3. Önerilen EİM'nin Organizasyon Yapısı

Önerilen Modelde kamu, özel sektör ve ekonomik istihbarat üreten tarafların yüksek, orta ve düşük seviyede işbirliği koşulları ve alanları önceden tanımlanmalıdır.

Bu kapsamda modelde görevlendirilecek kamu kurumları ve özel sektörün pozisyonu, ekonomik istihbarat üretiminde görev olacak kurumsal aktörlerin görevleri ve sorumlulukları, birbirleri ile gerçekleştirilecek bilgi akış kanalları, istihbarat mı yoksa karşı istihbarat mı yapılacağına dair teknikler ülkenin sahip olduğu ekonominin gelişmişlik düzeylerine göre şekillendirilmelidir (Potter, 1998:54).

Şekil 1. EİM Organizasyon Yapısında Yer Alacak Aktörler

Şekilde görüldüğü üzere planlanan şekilde ekonomik istihbarat üretilmesi için araştırma kapsamında önerilen EİM içinde ulusal istihbarat servislerinin, ekonomiyle ilişkili tüm kamu-özel kurumların, özellikle küresel işletmelerin (milli sermayeli büyük işletmeler), meslek ve ticaret odalarıyla birlikte üniversite ve akademisyenlerin görevlendirileceği çok yönlü bir organizasyon yapılanması öngörülmektedir.

Ayrıca önerilen modelde ekonomik istihbarat için pro-aktif, bir şekilde hareket edilmesi öngörülen alanlarda yerli ve yabancı ayrımı yapılarak, buna göre özel sektör piyasaları ile işbirliği tesis edilmelidir. Önerilen modelin benimsenmesi açısından muhakkak suretle sektörel düzeyde farkındalık yaratacak uygulamalar ve etkinlikler düzenlenmesi gerekmektedir. Modelde gerekli görüldüğünde organizasyonel anlamda yeniden yapılanma oluşturulması ve yeni stratejiler geliştirilmesine büyük önem verilmelidir (Potter, 1998:54).

Son olarak belirtilmelidir ki, önerilen EİM makro ölçekte olduğu için organizasyonel açıdan bir ayağı ülkenin genelinde özellikle büyükşehirlerin sanayi ve finans merkezlerinin yoğun olduğu bölgelerde yapılanması gerekirken, diğer ayağının ise uluslararası düzeyde yapılanması gerekmektedir. Zira sadece ulusal düzeyde işletilen bir ekonomik istihbarat modelinin küreselleşen dünyada gelişen piyasa ve ekonomi koşullarını takip etmesi pek mümkün değildir.

3.4. EİM'nin İnsan Kaynakları Yapısı

Çok genel olarak önerilen EİM'nin aşağıda anlatılan birim ve çalışanlar tarafından hayata geçirilmesi gerektiğini söylemek mümkündür:

Karar vericiler: EİM yöneticiler ile karar vericiler farklı mercilerdir. Modele göre "karar vericiler" ekonomi politikaları geliştirmeye yetkili siyasi otoritelerdir ve topluma karşı birinci dereceden onlar sorumludurlar. Ayrıca karar vericiler, kamunun desteğini alabilmek ve kamu çıkarlarını korumak amacıyla, modelde öngörülen tüm çalışma yöntemlerine ve sonuçlarına hatta model kapsamında yapılan operasyonlara karar vermeye kadar geniş bir yetkiye sahiptir. Dolayısıyla modelde başarının mükâfatı da başarısızlığın faturası da "karar vericiler" denilen siyasi otoriteye ait olması esası düzenlenmiştir.

Yöneticiler: EİM hangi kaynaklardan bilgi toplanması veya hangi analiz ve sınıflandırma metotlarının kullanılacağına tespit edilmesinden, sistemin değerlendirme kriterleri olan değişkenlerden hangisine bakılacağına kadar geniş ve yaygın görev dağılımının çok iyi organize edilmesi gereklidir. Bu da ancak ekonomik piyasa koşul ve pratikleriyle birlikte istihbarat uygulamalarını ve istihbarat toplama süreçlerini, kaynaklarını, yöntemlerini, teknolojilerini ve operasyonlarını iyi bilen yöneticilerin var olduğu bir istihbarat organizasyonda mümkün olacaktır. O yüzden önerilen modelde görev üstlenecek yöneticilerin özellikle makro ve mikroekonomi alanlarında olduğu kadar "istihbarat tabanlı çalışma yöntemleri" konusunda da deneyim ve uzmanlığının olması da gerekmektedir.

Çalışanlar: Alanında uzman olan EİM modeli birimi personeli, modelin öngördüğü şekilde çalışmaları yapmak, yaratıcı zekâsını ve kabiliyetini etkili kullanmak üzere uzmanlık alanlarına ve kabiliyetlerine uygun birimlerde özenle görevlendirilmelidir. Uzmanlık alanı istatistik toplamak, analiz etmek olarak belirlenen personel masa başında istenileni yaparken, saha çalışanları ise belirlenen hedefler ile ilgili gereken veri ve bilgileri toplar. Bu personelin verimli bir şekilde sistemin amaçlarına göre çalışmasını organize edecek ve yönlendirecek yöneticiler, çalışanların uzmanlık ve tecrübelerinden maksimum seviyede istifade etmenin yollarını sürekli aramaktadır ve personelin doğru işi doğru zamanda ve doğru yöntemlerle yapması da modelde öngörülmektedir.

Uzmanlar ve Analizciler: Model kapsamında, lojistik destek sağlayıcı birimlere, çeşitli alanlarda uzman ve teknik elemanlara, bilgisayar operatör ve programcılara ve elektrik ve elektronik teknoloji uzmanlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu tip çalışanlar EİM kapsamında, ekonomik veri ve istatistiklerini toplama, sınıflandırma ve çeşitli programlarla analiz etmenin yanı sıra, yaptığı analizler sonucunda ulaştıkları bulgulara göre yöneticilerine ekonomik istihbarat hakkındaki uzman görüşlerini sunmak üzere görevlendirilmelidir. Ancak ekonomik istihbaratın oluşum çevresini, modelini amaçlarını ve süreçlerini iyi bilmeyen istatistik ve veri uzmanları bu bilgileri çok doğru bir şekilde toplayamaz, sınıflandıramaz veya analiz edemezler. Dolayısıyla önerilen EİM modeli kapsamında görev yapacak analizciler ve uzmanlar muhakkak suretiyle hem ekonometri ve istatistik analizi hem de istihbarat üretim süreçleri konusunda etkin ve yetkili olmalıdır.

Haber Kaynakları ve Saha Çalışanları: EİM modelinin özellikle istihbarat yöntem ve taktiklerini uygulamak ile görevli birimleri, istihbaratın doğasından kaynaklanan "gizlilik" ve "özel yöntem" kurallarına bağlı kalarak, ekonomik suç ve suçlu profilini veya çevresinin şartlarını iyi değerlendirmek suretiyle bilgi

toplamaya çalışmalıdır. İstihbarat ve haber toplama birimi çalışanları, modelde en az istihbarat kaynaklı bilgi ve haber toplama yöntem ve kaynaklarını bildiği kadar, önlenmeye çalışılan ekonomik casusluk suçunun sektörel ve çevresel faktörlerini de iyi bilmeleri gerektiği ilkesel olarak kabul edilmektedir.

Bu kapsamda toplanacak veri veya üretilcek istihbaratın kaynağı ile temas halinde olacak bu görevlilerin, ilgili sektör hakkında detaylı bir şekilde bilgisinin de olması gerekmektedir. Ayrıca bunun gibi alanlarda görevlendirilen istihbarat personelinin en doğru bilgi ve veriye ulaşma adına araştırmacı ruhlu olması, sürekli sorular sorarak konu hakkında haber kaynaklarını doğru yönlendirme becerisi de sergilemesi gerekmektedir.

Operasyon Birimleri ve Yol Göstericiler:EİM modeli kapsamında üretilen ekonomik istihbaratların nerde ve ne zaman hangi düzeyde ve kimler için kullanılacağı konusu taktiksel anlamda önceden planlanması gereken bir süreçtir. Örneğin ekonomik istihbarat kapsamında belirlenen strateji ve taktikler bazen operasyonel uygulamalara dönüştürülmektedir. Bu operasyonlar uzun süreler devam eden çalışmaların ürünüdür. O yüzden önerilen EİM modelinde operasyonel birimler ayrı bir departmanda toplamış ve diğer birimlerle işbirliği gereken durumlarda ise bu birimlere kılavuzluk görevi yüklenmiştir. Yine paylaşılan istihbarat sonucunda yaşanan gelişmeleri takip etmek ve gözlemekle görevli birim yetkililerinin tecrübe etkileri tespitler ve verilerin doğrulanması da bu birimlerin sıcak noktada elde ettiği bulgu ve gözlemler, bir sonraki çalışma için bilgi ve veri toplanmasını sağlamaktadır.

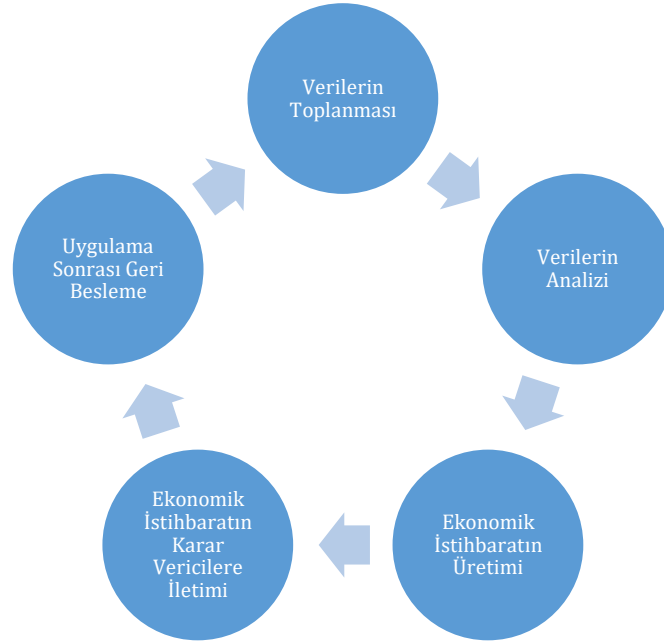
3.5. EİM'de Ekonomik İstihbarat Üretim Döngüsü

Ekonomik istihbarat üretilmesi işini bilimsel ve teknolojik yöntemlerle kurumsal bir şekilde yapılandırılmasını ve yürütülmesini ön gören EİM modeli, aslında karar vericiler için bir anlamda geleceğe dair çıkarımlarda bulunma ve ona göre ekonomi politikası belirleme olanakları sunmaktadır.

Üretilen bilgi ve istihbaratın kalitesi ise sahip olunan teknolojik imkânlarla, verilerinin doğru, kapsamlı ve türlerine göre toplanmasına, uzmanlar tarafından başka kaynaklardan gelen bilgilerin iyi harmanlanarak karar vericilere tam zamanında iletilmesine bağlıdır. Bu kapsamda önerilen EİM'nin her biri ciddi çalışma ve uzmanlık gerektiren dört yapıdan ve süreçten oluşması ön görülmektedir:

Bunlar sırası ile “ekonomik istihbarata konu edilecek konulara ilişkin verilerin toplanması”, “verilerin analizi”, “ekonomik istihbaratının üretilmesi”, “karar vericilerin harekete geçirilmesi” ve “geri besleme” olarak adlandırmak mümkündür:

Şekil 2. Önerilen EİM’de Ekonomik İstihbarat Üretim Döngüsü

Şekilde gösterilen aşamaları aşağıdaki başlıklar altında kısaca incelemek ve anlatmak mümkündür.

3.5.1. Verilerin Toplanması, Sınıflandırılması ve Muhafaza Edilmesi

Aslında “etkili bir analiz çıktısı” anlamına gelen ekonomik istihbarat, hedeflenen ekonomik alana ilişkin tüm doğru verilerin yine etkili yöntemlerle analizi sonucu ortaya çıkmasıyla ulaşılabacaktır. Ancak farklı ekonomik yapı ve uygulamaların kendine mahsus bir veri toplama çevresi ve yöntemi bulunmaktadır.

Ayrıca bu farklılaşmalardan dolayı hedeflenen ekonomik alana özgü verilerin içerikleri de farklılaşmaktadır. Dolayısıyla EİM modeli kapsamında toplanacak veriler hedeflenen ekonomik istihbaratın özelliklerine göre tasnif edilmesi oldukça önemli olacaktır. O yüzden de model çerçevesinde istihbarat üretebilmek için öncelikle ekonomi ile ilgili olan her bilgi analiz edilmek üzere toplanmalı, konularına göre bunlar sınıflandırılmalı ve muhafaza altına alınarak kullanımına hazır bir şekilde sürekli el altında tutulmalıdır.

Öte yandan EİM modeli analiz birimlerinin ekonomik istihbarat üretmek için veri alabilecekleri dört adet önemli kaynağı vardır. Bunlardan birincisi, ulusal İstihbarat birimlerinin her zaman elinin altında olan “kurum içi kaynaklardan” sağlanırken; ikincisi ülkede ekonomiyle ilgili görevli diğer kamu kuruluşlarından yani “kurum dışı kaynaklardan” sağlanmalıdır. Örneğin merkez bankaları, gümrükler, borsa yönetimleri, ulusal istatistik merkezleri, bankacılık denetleme kurumları, kolluk ve istihbarat birimleri vb kamu kurum ve kuruluşlarının sağlayacağı kapsamlı bilgi ve istatistikler olmadan önerilen EİM modeli her zaman sıkıntı yaşayacaktır. Ayrıca kurum dışı kaynaklar olarak açık kaynaklardan (medya, internet, ihbarlar vb.) sağlanan veriler de ekonomik istihbarat için önemli veriler olma özelliği teşkil edebilmektedir (Potter, 1998:39-41).

Önerilen modelin üçüncü temel veri toplama kaynağı ise meslek, ticaret odaları ile buna benzer kamu öncelikli sivil toplum kuruluşlarıdır. Ulusal düzeyde hem sektör ve işletmelerin ihtiyaçlarını iyi bilen, hem de uluslararası ölçekte ekonomik yaşamda gerçekleşen gelişmeleri takip eden bu tarz meslek oda ve birliklerinin ekonomik istihbarat üretim çarkında analiz edilecek nitelikte pek çok veri ve bilgiye sahip oldukları değerlendirilmektedir. Önerilen EİM modeli kapsamında istihbarata konu olacak veri ve bilgilerin temin edileceği kaynaklardan birisi de üniversiteler ve akademik çevrelerdir. Bu çevrelerle düzenli şekilde yapılacak toplantı, konferans veya çalıştayların ekonomik istihbarat üretim çarkına önemli düzeyde veri ve bilgi sağlayacağı aşikârdır.

Ekonomik istihbarat toplama kaynak ve yöntemlerinden birisi de hakkında veri ve bilgi toplanacak olay, pazar veya sektörün faaliyet çevresine ait makro ve mikro düzeydeki çeşitli istatistikleridir. Ekonomik istihbarat üretme açısından bu tür istatistiklerin çok büyük önem taşıdığı söylenmelidir. Tıpkı bir hastalığın teşhisinin yapılıp, daha sonra tedavisinin yapılması gibi düşünebiliriz. Önce durumun teşhisi için sağlıklı istatistikler yapılacak ve neticesinde ortaya konulan somut verilerle istihbaratın teyit edilmesi mümkün olacaktır.

Ayrıca EİM kapsamında üretilecek ekonomik istihbarata ilişkin yapılacak tahminlerle hem sektör temsilcilerinden hem de diğer kamu ve özel sivil kuruluşlarından gelen bilgilerden sürekli yararlanılmalıdır. EİM kapsamında 'Bilgi yönetimi sistemi' olarak adlandırılan sistemler aracılığıyla genellikle açık kaynaklardan, doğru zamanda elde edilip değerlendirilebilen bu tür veri ve bilgiler, bazen gizli istihbarat yöntemlerinden daha faydalı olabilmektedir. Bu nedenle özellikle açık veya yarı açık kaynaklar olarak nitelendiren, kamu veya özel kurumlardan, basından, işletmelerden vb. gibi temin edilen veriler çok önemli bir ekonomik istihbarat üretim verisi özelliği taşıyabilmektedir.

Son olarak belirtmelidir ki, çeşitli bilgisayar programlarıyla istatistiksel anlamda kullanıma ve karar vermeye yardımcı olacak şekilde hazır bulundurulmuş her türlü ekonomik istihbarata ilişkin veriler, yalnız ekonomik istihbaratın üretilmesi için değil, mevcut piyasalarda sürdürülen faaliyetlerin performansını değerlendirme açısından da önemi ve değeri büyüktür.

3.5.2. Verilerin Analizi ve Değerlendirilmesi

Sadece profesyonel ekonomi ya da istihbarat uzmanlarının oluşturduğu departmanlar tarafından gerçekleştirilen veri analiz ve değerlendirme uygulamaları bu sürecin başında çeşitli analizlere tabi tutulmalıdır. Özellikle teknik kaynaklı bilgi kanalları ve yöntemleri olan her türlü iletişimin tespiti ve dinlenmesinden elde edilen bilgiler, detay döküm ve dijital takip raporları, diğer dijital bilgilerle bir araya getirilerek, ekonomik istihbarat analizi üretmek amacıyla çeşitli analizlere tabi tutulmalıdır.

Örneğin EİM kapsamında "İrtibat Analizi" yapılarak, hakkında bilgi toplanan hedeflere ilişkin bağlantısı olduğu düşünülen tüm unsurlar incelenmeli ve elektronik ortamda bilgiler arasında ilişkiler kurulmalıdır. Neticede farklı yöntemlerle toplanan tüm bilgiler, EİM amaçları ve yöntemleri doğrultusunda harmanlanarak, net bir karar veya hüküm haline getirilerek "Ekonomik İstihbarat Üretim" süreci tamamlanmalıdır.

EİM kapsamında yapılan analizlerin fonksiyonel açıdan çok yönlü yapılması esastır. Bu kapsamda veri analizi değerlendirilmesi “taktiksel”, “stratejik” ve “operasyonel” olarak üç kategoride yapılmalıdır. Ancak modeldeki genel yönetim uygulamalarına yönelik bazı çalışmalarda bu üç yönetime “yönetsel” kullanımının da ilave edildiği görülmektedir (Wright, Bisson ve Duffy, 2013:23).

Son olarak söylememelidir ki, veri, bilgi, gözlem ve istatistiklerin ekonomik istihbarata dönüştürülmesi sürecinde hem teknik ve istihbarat uzmanları, hem de analiz personelinden oluşan tüm profesyonel kadrolar kendi birikim, tecrübe, uzmanlık ve deneyimlerinin yanı sıra içgüdülerini de harekete geçirmesi gerekmektedir. Bu suretle bütünsel bir bakış açısıyla yaşanan gelişmelerin neler olacağını ya da neler olduğunu anlamaya çalışmalıdır.

3.5.3. Ekonomik İstihbaratın Üretilmesi Aşaması

Önerilen EİM Modelinin üçüncü aşaması karar vericileri doğru yönlendirecek nitelikteki ekonomik istihbaratın üretilme aşamasıdır. Aslında sadece ekonomik istihbarat değil aksine tüm istihbarat türleri yorumlanmış, basitleştirilmiş ve operasyonel amaçlı düzenlenmiş bilgilere göre şekillenen kararlardan oluşmaktadır. O yüzden denilebilir ki karar vericiler bilgi ile değil istihbarat ile karar vermektedirler ve bu anlamda istihbarat ile ortaya çıkan olası hareket tarzlarına ilişkin tüm tasarımlar etkili ve sistemli karar alma süreçlerini gerekli kılar.

Nasıl ki insanlar geçmişte yaşadıklarından dersler çıkartarak, gelecekte yapması muhtemel hataların önüne geçebilirse, aynı şekilde geçmişte yaşanmış ekonomik etkinlikler ve gelişmeler iyi bir analizle değerlendirildiğinde gelecekte meydana gelmesi muhtemel değişimlerin ön görülmesi mümkündür.

Aslında önerilen modelin ekonomik istihbarat üretim aşamasında ulaşılan tüm veri ve bilgiler istihbarat yönünden kıymetlendirilerek bir karar verilmek üzere ilgili mercilere bildirilmelidir. Kıymetlendirme sürecinde istatistikler vasıtası ile önceki olaylara bakılarak, gelecekte olabilecek olaylara ilişkin tahminlerde bulunulmaya; gelecekte yüksek ihtimalle oluşması beklenen olaylarla ilgili sistematik tahminlerin verilere dayalı bir şekilde yapılması ve ekonomik açıdan ulusal menfaatlere uygun düşecek tedbirlerin neler olduğuna karar verilmesi gerekmektedir.

3.5.4. Ekonomik İstihbaratın Uygulama Aşaması

Önerilen EİM modelinde ekonomik istihbarat üretiminin dördüncü aşamasında karar vericilerin, ulaşılan ekonomik istihbaratı nerde, nasıl, kimlerle ve ne zaman kullanacağına ya da stratejik açıdan bu istihbaratı kullanmayacağına karar verilmesi gerekmektedir.

Aslında ekonomik istihbarat, karar vericilerin doğru yönlendirilmesi için sistemli bir şekilde üretilen stratejik bir karardır ve bu açıdan ekonomik istihbaratın değeri, bu istihbaratı talep eden makamların doğru bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesiyle ortaya çıkmaktadır. O yüzden üretilen ekonomik istihbarat hiçbir ayrıntıyı atlamadan ve ikna edici somut bulgulara dayandırarak karar vericilere sunulmalıdır.

Her ne sebeple olursa olsun ekonomik istihbarat üreten birimler karar vericileri doğru yönlendirmiyorsa ortaya çıkan başarısızlık ve zararlar kamuoyu nezdinde tamamen karar vericiye yansıtacağı için, üretilen ekonomik istihbaratın operasyona dönüşüp dönüştürülmeyeceği konusu tüm sorumluluğu üstlenen “karar vericilere” bırakılmalıdır.

EİM kapsamında yapılan çalışmaların son aşamasında ekonomik istihbarat değeri taşıyan bilgilerin, rapor veya bilgi notu formatında, bu bilgileri aktif olarak kullanarak gerekli tedbirleri alacak veya uygulayacak yetkiye sahip “karar verici makamlara” iletilmesi gerekmektedir. Karar verici makamlar, hakkında çalışma yapılan olayların veya işletmelerin ulusal menfaatlere zarar verecek uygulamalarını etkisiz hale getirecek nitelikteki istihbarat raporunda öngörülen tahmin ve tavsiyeleri icraya koyup koymayacağına karar verecektir. Bu şekilde yapılan operasyon veya başka uygulamalar ile faydalı ve olumlu sonuçlar elde edilirse EİM başarılı bir şekilde ekonomik istihbarat üretmiş demektir.

Model aslında bir istihbarat çarkıdır ve dünyadaki birçok istihbarat teşkilâtı bu evrelerle çalışmaktadır. EİM modeli kapsamında ekonomik istihbarat üretmesi gereken kurumlar toplumdan, kamu kurumlarından ve işletmelerden gelen güncel piyasa bilgileri çerçevesinde ortaya koyulması gereken ekonomi politikalarında karar vericilere rasyonel perspektifler sunabileceklerdir.

Son olarak belirtilmelidir ki, EİM modeli öngördüğü bu süreçlerin en büyük denetçisi halk ve halkın temsilcileridir. Bundan ötürü ekonomik istihbarat üretim departmanı yöneticileri ve karar vericileri, modelin öngördüğü tüm süreçleri takip ederken halkın denetimine açık ve halkın desteğini alarak görevlerini yapmalı ve model kapsamında önerilen uygulamaları yerine getirmelidirler.

3.5.5. Geri Besleme Aşaması

Son olarak, bu aşamalardan sonra karar vericilerin uygulamaları neticesinde ortaya çıkan durum tekrar gözden geçirilerek, yanılma durumları varsa nedenleri, sonuçları ve etkileri araştırılarak bir geri besleme ile sisteme yeniden müracaat edilebilmesi mümkün olacaktır. Bu durumda başarının ve başarısızlığın nedenleri ortaya konularak süreçler yeniden gözden geçirildikten sonra varsa sorunlar çözümlenebilecektir.

4. Sonuç

Araştırma sonucunda önerilen EİM’in geliştirmekte olan ülkelerin ekonomilerin büyümesini hızlandırması, küresel düzeyde rekabet gücünü arttırması, siyasilere ekonomi politikalarında reel piyasa koşullarını gözetken, ulusal çıkarları önceleyen ve gelecekte ortaya çıkması beklenen fırsatları önceden tahmin etme fırsatları vermesi beklenmektedir.

Ayrıca EİM’in ülke ekonomisinin güvenliğini sağlamak, ülkeye giriş - çıkış yapan uluslararası sermaye akımlarının hareketlerini tespit etmek, finansal ve ekonomik krizleri önceden öngörmek, ekonomi yöneticilerini doğru kararlar almaya ve etkili ekonomi politikaları geliştirmeye yönlendirmek şeklinde sıralanan kazanımlar sağlayabileceği söylenebilir.

EİM kapsamında yürütülecek tüm ekonomik istihbarat faaliyetlerinin hem defansif hem de ofansif nitelikte ve çift yönlü işletilmesi; defansif uygulamalar çerçevesinde dış dünyadan farklı şekilde gelebilecek her türlü ekonomik atakların belirlenerek, bu tür saldırıların istihbarata karşı koyma uygulamalarıyla pasifize edilmesi; ofansif faaliyetler çerçevesinde ise ülke ekonomisi ve dolaylı olarak sistem içinde yer alan kuruluşların ekonomik çıkarlarının korunması hedeflenmektedir.

Araştırma sonucunda önerilen EİM'in sadece mevcut duruma ve zaman göre değil geleceğe yönelik tahmin ve saptamalarda bulunması, gelecekte ortaya çıkacak yatırım olanak ve fırsatlarını öngörebilecek nitelikte çıktılara odaklanması ve ayrıca model kapsamında üretilecek ekonomik istihbaratın ülke ekonomisine ilişkin uygulama ve politikaların belirlenmesi aşamasında aktif bir şekilde kullanılması da öngörülmüştür.

Araştırma sonucunda ekonomik istihbarat için pro-aktif, bir şekilde hareket edilmesi öngörülen alanlarda yerli ve yabancı ayrımı yapılarak, buna göre özel sektör piyasaları ile işbirliği tesis edilmesi ve ekonomik istihbaratın önemi konusunda yüksek seviyede farkındalık yaratacak eğitsel etkinlikler düzenlenmesi önerilmektedir.

Sadece ekonomik istihbarat değil aksine tüm istihbarat türleri yorumlanmış, basitleştirilmiş ve operasyonel amaçlı düzenlenmiş bilgilere göre istihbarata dönüştürülmektedir. Dünyadaki her istihbarat teşkilâtı buna benzer şekillerde farklı alanlarda istihbarat üretmektedir. Bu nedenle önerilen model kapsamında üretilen ekonomik istihbaratın başarılı olabilmesi için elde edilen ekonomik istihbaratın tam zamanında ilgili ve yetkili karar vericilere iletilmesi oldukça önemlidir.

Son olarak şu söylenmelidir ki, araştırma sonucunda önerilen EİM modelinin en büyük denetçisi halkın temsilcileridir. Bundan ötürü ekonomik istihbarat üretim departmanı yöneticileri ve karar vericileri, modelin öngördüğü tüm süreçleri takip ederken, siyasi otoritenin ekonomi politikaları doğrultusunda ve kamuoyunun desteğini alarak görevlerini yerine getirmesi tavsiyeye değer görülmüştür.

Kaynakça

- Arenas, E. O., (2014). Strategic Intelligence and Economic Security, Spanish Institute for Strategic Studies. Spanish Official Publications Catalogue, Spanish Ministry of Defence, Spain.
- Arslan, Z., (2006). 11 Eylül Sonrası Yeni Güvenlik Anlayışı, İnsan Hakları ve Demokratik Kolluk, Polis Bilimleri Dergisi, C.8, S.2, Ankara, 125-134.
- Atay, M. (2002). Rusya Gizli İstihbarat Servisleri: KGB'nin Kısa Tarihi", Avrasya Dosyası, İstihbarat Özel, 8(2), 309-328.
- Aydın, S. (2009). Küreselleşme Sürecinde Türkiye'nin Ekonomik Güvenliği, Akademik Araştırmalar Dergisi, 42, 39-52.
- Briciu, S., Vrîncianu, M. and Florin, M., (2009). Towards a New Approach of the Economic Intelligence Process: Basic Concepts, Analysis Methods and Informational Tools. Theoretical and Applied Economics, 4(4), 21-34.
- CIA, (2017). Central Intelligence Agency Geographic Intelligence. <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/kent-csi/vol7no4/pdf/v07i4a14p.pdf>, (15.03.2016).
- Clark, M.R., (2010). Intelligence Analysis: A Target- Centric Approach. (Third Edition). Washington D.C.: CQ Pres.
- Clerc, Philippe, (1997). Economic Intelligence, World Information Report 1997-1998, Chapter 22, (Eds.: Yves Courrier ve Andrew Large) UNESCO, 304-317, (Çevrimiçi), <http://www.unesco.org/webworld/wirerpt/wirenglish/chap22.pdf>.
- Dedijer, S., (2003), Development and Intelligence, 2003-2053, Paper Presented at the Info-forum Business Intelligence Conference, Zagreb.
- Demirel, E., (2004). Teşkilat-I Mahsusadan Günümüze Gizli Servisler, 5. Baskı, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Dupont, A., (2003). Intelligence for the Twenty-First Century. Intelligence and National Security, Winter , V.18, N.4, 15-39.
- Duramaz, S. ve Gökbunar, A.R., (2017). Ekonomik istihbarat sisteminin oluşturulmasına Yönelik Türkiye İçin Yeni Bir Model Önerisi, Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, Cilt:12, Sayı: 47, Ocak, 49-69.
- Durmuş, S. ve Karabulut, U.A., (2015). Ülke Ekonomilerinde Ekonomik İstihbaratın Etkileri, Stratejik Önemi ve Örnekleri, Turan-Sam Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi, ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; 7(27), 62-83.
- EC, (2002). Economic Intelligence: A Guide for Beginners and Practitioners. European Commission Framework Programme: Cooperation to promote Economic and Technological Intelligence in Small and Medium-sized Enterprises Project.
- Eck, J. E., ve Clarke, R. V., (2013). Intelligence analysis for problem solvers. Washington, DC: Center for Problem-Oriented Policing, U.S. Department of Justice.

- Eom, J.H. (2014). Roles and Responsibilities of Cyber Intelligence for Cyber Operations in Cyberspace, *International Journal of Software Engineering and Its Applications*, 8(9), 137- 146.
- Ericson, R.V. ve Haggerty, K.D., (2007). *Policing the Risk Society*, Oxford: Clarendon Press.
- Gibbs, C., McGarrell, E. ve Sullivan, B. (2015). Intelligence-led policing and transnational environmental crime: A process evaluation. *European Journal of Criminology*, 12(2), pp.242-259.
- Gill, C., David, W., Trevor, B. ve Cody, T., (2011). Community-Oriented Policing to Reduce Crime, Disorder, and Fear and Increase Legitimacy and Citizen Satisfaction in Neighborhoods: A Systematic Review. Paper presented at the annual meeting of the American Society of Criminology, November 18.Washington DC.
- Gill, P., (1998). Making sense of police intelligence? The use of a cybernetic model in analysing information and power in police intelligence processes. *Policing and Society*, V.8, N.3, pp. 289-314.
- Güldiken, N. (2006). Bilginin Elde Edilmesi ve Korunmasında Ekonomik İstihbarat Sistemlerinin Rolü. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(2), 169- 182.
- HM Government, (2010), *A Strong Britain in an Age of Uncertainty: The National Security Strateji*, Her Majesty Government, (Çevrimiçi), http://www.direct.gov.uk/prod_consum_dg/groups-/dg_digitalassets/@dg/@en/documents/digitalasset/dg_191639.pdf.
- Ivan, V. (2013). Economic Intelligence. *Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology*. Special Issue, December, 182-198.
- Karabulut, Andaç, (2013). Dünya Tarihinde İstihbaratın Önemi. *Dünyayı Yöneten Güç: İstihbarat Bilimi*, (Ed.: Sait Yılmaz), Ankara: Kripto Yayınevi.
- King, J.W., (2001). *Collection In Intelligence: Revising the Basic Elements*, Edited by M.B. Peterson, B. Morehouse, and R. Wright. Lawrenceville, NJ: International Association of Law Enforcement Intelligence Analysts.
- Koç, Yaman, (2014). *Dış Ticaret İstihbarat Kanalları*. İstanbul Sanayi Odası Yayınları: 2014-6 ISBN: 978-605-137-371-3 (BASILI) no:19176 İstanbul Mayıs 2014, İstanbul.
- Köseli, M., (2008). Intelligence and its Role in Combating Terrorism. *Turkish Journal of Police Studies*, V.:11, N.2, 54-65.
- Levytskyi, V. (2001). *Economic Intelligence of the Modern State*. (Monterey California, Naval Post-graduate), (Yayınlanmamış Doktora Tezi), California, USA.
- Mesjasz, K. (2008). Ekonomik Güvenlik. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 18, 125- 150.

- Miman, A.T., (2007). Küreselleşmenin Ordusu Ekonomik İstihbarat, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Nasheri, H. (2005). Economic Espionage and Industrial Spying, Cambridge University Press, United Kingdom.
- Özdağ, Ü. (2002). Stratejik İstihbarat, Avrasya Dosyası İstihbarat Özel, 8(2), 109-149.
- Özdağ, Ü., (2008). İstihbarat Teorisi, Ankara: Kripto Kitaplar.
- Perkins, J., (2005). Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafı, İstanbul:April Yayıncılık.
- Peterson, M. (2005). Intelligence-Led Policing: The New Intelligence Architecture. Washington, D.C., Department of Justice, Office of Justice Journal,. V. 3, N.14, 117-126.
- Pilsbury, M., (2000). China Debates The Future Security Environment, National Defense University Press, (Çevrimiçi), <http://www.fas.org/nuke/guide/china/doctrine/pills2/part08.htm>.
- Potter, E.H., (1998). The System of Economic Intelligence– Gathering In Canada, Economic Intelligence & National Security, (Ed. Evan H. Potter), Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Ratcliffe, J. H. (2011). The Effectiveness of Police Intelligence Management:A New Zealand Case Study. New Zealand: Police Practice and Research, in Press.
- Ratcliffe, J., (2008). Intelligence - Led Policing. USA:Willan Publishing.
- Ratcliffe, J.H., (2002). Intelligence-led policing and the problems of turning rhetoric into practice. Policing and Society, V.12, N.24, pp. 53–66.
- Ratcliffe, J.H., (2004). Strategic Thinking in Criminal Intelligence. Sydney, Australia: The Federation Press.
- Samuels, Richard J., (2006), Encyclopedia of United States National Security, Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Savaş, S. ve Topaloğlu, N. (2016). Sosyal Medya Verileri Üzerinden Siber İstihbarat Faaliyetleri, 9.Uluslararası Bilgi Güvenliği ve Kriptoloji Konferansı, 25-26 Ekim.
- SCIP, (2017). The Society of Competitive Intelligence Professionals, (Çevrimiçi), <http://www.scip.org/>.
- Scott, L. ve Hughes, R.G., (2006). Intelligence, Crises and Security: Lessons from History?, Intelligence and National Security, October,V. 21, N.5, 653 – 674.
- Scott, L. ve Jackson, P., (2004). The Study of Intelligence in Theory and Practice. Intelligence and National Security, V. 19, N.2, 139 – 169.
- Tağma, K. (2001), Yeniden Yapılanma Kuralları, İstanbul:Timaş Yayınları.
- Todd, P. ve Bloch, J., (2006). Küresel İstihbarat Günümüzde Dünya Gizli Servisleri, İstanbul:Truva Yayınları.

- Wardlaw, G. ve Boughton, J., (2006). Intelligence-led policing: The AFP approach. in J. Fleming and J. Wood (Eds) Fighting Crime Together: The Challenges of Policing and Security Networks (Sydney: University of New South Wales Press), 133-149.
- White, N.R., (2004). Defending the Homeland Domestic Intelligence, Law Enforcement, and Security. Edited by Sabra Horne and Dawn Mesa. Belmont, CA: Wadsworth/Thomson Learning.
- Wright, Sheila, Bisson, Christophe and Duffy, Alistair, (2013) "Competitive Intelligence and Information Technology Adoption of SMEs in Turkey: Diagnosing Current Performance and Identifying Barriers", Journal of Intelligence Studies in Business 2, 5-29.
- Yılmaz, S. (2008). Türkiye’de Ulusal Güvenlik ve MİT’teki Değişim. 21. Yüzyıl Dergisi, 2(7), 227-236.
- Yılmaz, S., (2014). Ekonomik İstihbarat. (Çevrimiçi), <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/ekonomik-arastirmalarimerkezi/2014/01/20/7390/ekonomik-istihbarat>.
- Yücelik, R. (2015). Ekonomik İstihbarat Modelleri ve Türkiye İçin Öneri. İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü Tartışma Metinleri, WPS NO/ 04 / -06.

Journal of Strategic Research in Social Science
(JoSReSS)

ISSN: 2459-0029

www.josress.com

2018 © All Rights Reserved

Ottomans Marsh Reclamation Works the Republic of Turkey (1920-2000)

Haydar ÇORUH¹

Keywords

Ottoman, Republic,
Breeding, Lake, River,
Swamp.

Abstract

The rise in the agriculture, animal husbandry and textile industry, which started in the European and American continents after the Industrial Revolution, led to the rapid depletion of raw material resources and the search for new resources. In addition to the colonial movements that started on both continents, the search for the evaluation of the resources in the continents, the rivers, lakes and bogs were tried to be arranged from a new point of view and made available in terms of employment, food and health.

These changes that took place at the beginning of the Ottoman Empire were affected in a very short period of time and the marsh breeding activities started in America and Europe in the 1840s became one of the priority issues of the state in 1845 after five years. Between 1840 and 1920, many marshes were firstly evaluated in terms of health in terms of agriculture and stockbreeding and were introduced to the country's economy.

After the First World War began in 1914 in the Ottoman Empire in 1920 erased from history and take place with the Republic of Turkey, marshes had begun the second phase of reclamation adventure. After the Treaty of Exchange which was signed with the order of Mustafa Kemal Atatürk, the breeding of the marshes was continued in the face of the difficulties in the supply of soil and food to our fellow citizens who migrated from the Balkans, Moradan and Aegean Islands to Anatolia.

In this article, we will focus on the marshes left as an inheritance from the Ottoman Empire and the adventure of the marshes which were first introduced in the Republic period. The information to be obtained from the theses, articles and institutional data published in this review will be compiled.

Article History

Received
27 Feb, 2019
Accepted
17 Mar, 2019

Türkiye Cumhuriyeti'nde Bataklık Islah Çalışmaları (1920-2000)

Anahtar Kelimeler

Osmanlı, Cumhuriyet,
Islah, Göl, Bataklık.

Özet

Sanayi Devrimi sonrasında özellikle Avrupa ve Amerika kıtalarında başlayan tarım, hayvancılık ve tekstil sanayiindeki yükseliş, hammadde kaynaklarının hızla tükenmesine ve yeni kaynak arayışlarına sebep olmuştur. Her iki kıtada başlayan sömürgecilik hareketlerinin yanı sıra kıtalardaki kaynakların değerlendirilmesine yönelik arayışlar, nehirlerin, göllerin ve bataklıkların yeni bir bakış açısıyla düzenlenmesine ve istihdam, iaşe ve sağlık açısından kullanılabilir hale getirilmelerine çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti yanı başında meydana gelen bu değişimlerden çok kısa zamanda etkilenmiş ve 1840'lı yıllarda Amerika ve Avrupa'da başlatılan bataklık ıslah çalışmaları, beş yıl sonra 1845'te devletin öncelikli meselelerinden biri olmuştur. 1840-1920 arasında pek çok bataklık öncelikli olarak sağlık açısından ikinci aşamada tarım ve hayvancılık açısından değerlendirilerek ülke ekonomisine

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0002-7632-9721. Dr. Öğr. Üyesi, Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, haydarcoruh@hotmail.com

Makale Geçmişi

Alınan Tarih
27 Şubat 2019
Kabul Tarihi
17 Mart 2019

kazandırılmıştır.

1914'de başlayan Birinci Dünya Savaşı sonrasında 1920'de Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesinden silinmesi ve yerini Türkiye Cumhuriyeti'nin almasıyla, bataklıkları ıslah serüveninin ikinci aşaması başlamış oldu. Mustafa Kemal Atatürk'ün emriyle özellikle Yunanistan ile imzalanan Mübadele Anlaşması sonrasında Balkanlardan, Moradan ve Ege Adalarından Anadolu'ya göç eden soydaşlarımıza toprak ve işe temininde çekilen güçlükler karşısında, bataklıkların ıslahına devam edilmiştir.

Bu makalede Osmanlı Devleti'nden bir miras olarak kalan bataklıklar ile Cumhuriyet döneminde ilk defa ıslahına başlanılan bataklıkların serüveni üzerinde durulacaktır. Bu inceleme yapılırken yayımlanmış olan tezlerden, makalelerden ve kurumsal verilerden elde edilecek bilgiler kullanılmıştır.

1. Giriş

Birinci Dünya Savaşı sonunda dağılan ve tasfiye edilen Osmanlı İmparatorluğu'nun mirası üzerinde kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti, imparatorluktan geriye kalmış olan birçok problemin muhatabı olarak, bataklıkların kurutulmasıyla ilgili konuların da yeni mümessili ve müteahhidi olmak durumunda kalmıştır.

93 Harbi ile Osmanlı topraklarına Balkanlardan ve Kafkaslardan yapılan muhaceret, 1914'de Başlayan Birinci Dünya Harbi ile muhaceretin yönünü yeniden ve daha şiddetli bir şekilde Anadolu topraklarına döndürmüş, milyonlarca soydaşımız yeniden göç yollarına dizilmek zorunda kalmıştı. Bu savaşın sonuna doğru imzalanan anlaşmalar ve Yunanistan ile yapılan Büyük Mübadele Anlaşması, Mora ve Ege Adalarından yüzbinlerce Türk ve Müslüman'ın Anadolu'ya göçmesine sebep olmuştur.

Bu göçler, yeni kurulmakta olan Türkiye Cumhuriyeti'nin sırtına bir yük gibi binmiş olsa da onun kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, bu yükü kısa bir zaman içerisinde milletiyle el ele vererek yeni bir dirilişin temel taşı haline getirmeyi başarmıştır.

Mümbit topraklarla bezenmiş olan Anadolu, yeni gelen muhacirlerin tarım ve ziraata yönelik bilgilerini kullanabilecekleri pek çok imkân olduğu, bu karşılama sonrasında bizzat Atatürk tarafından dile getirilmiştir. 1 Kasım 1924'de yaptığı bir konuşmada; 1923 yılından itibaren başlatılan bataklık ıslah çalışmalarından beklentilerle ilgili olarak "muhakkaktır ki, bizim için nüfusun korunması ve artırılması ve çalışanların kuvvet ve zindeliğini temin eden tedbirlerin başında sıtma mücadelesi gelmektedir" demiştir. Hatta 5 Eylül 1923'te hükümetin programını okuyan Fethi Okyar, Nafia işleriyle ilgili düşüncelere tercüman olan bir konuşma yapmıştır (Sarı, 2011: 373). Bu konuşmanın hemen akabinde Atatürk'ün emriyle 1925 Talimatnamesi ilan edilerek "Nafia Müdüriyeti Umûmisi"ne bağlı olarak 12 adet su işleri müdürlüğü kurulmuştur. 1926-1928 yıllarında Anadolu'da meydana gelen kuraklık ve kıtlıklar Mustafa Kemal Atatürk'ü su işleriyle ilgili mühendislik çalışmalarının yapılması için teşvik etmiştir. 1929 yılında kurulan *Sular Umûm Müdürlüğü*, 1939 yılında *Su İşleri Reisiği*'ne dönüştürülmüştür.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Osmanlı Devleti'nden miras kalan Nafia kurumunu daha modern ve daha işlevsel hale getirmek için başlatmış olduğu bu çalışma meyvesini kısa zamanda verdi. Bu kurumun çabalarıyla özellikle sıtma hastalığıyla mücadele etmek için birçok bataklık kurutulduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışmalar daha sonra taşkınlardan korunmak ve özellikle büyük mübadele yıllarında ülkemize Yunanistan ve Ege adaları üzerinden gelen muhacirleri yerleştirmek amacıyla

başlatılan ve tarım arazisi elde etmeyi hedefleyen ıslah çalışmalarına 1940'lı yıllardan sonra daha fazla ağırlık verilmiştir.

18 Ocak 1950'de ise çıkarılan "Bataklıkların kurutulması ve bundan elde edilecek topraklar hakkında Kanun" (Ek: 1; Resmi Gazete, 1950: 1) ile Türkiye Cumhuriyeti'nde bataklık kurutma şartları ve kurutanlara verilecek hisse ve payların belirlendiği görülmektedir. Kanuna göre Devletin hükmü ve tasarrufu altında olan veya Hazine malı olarak bulunan bataklık ve bataklık mahiyetindeki göl ve su birikintilerinin kurutulması halinde bu araziler bazı şartlar dâhilinde kurutanlara verilecekti. Bu şartları yerine getirenler kişi veya tüzel kişi olmaları halinde valiliğin haber vermesi ve Bayındırlık Bakanlığının devreye girmesiyle üzerlerine devri yapılacaktı. Diğer taraftan köylerin müracaatı halinde kurutulması istenen bataklığın köy ile olan münasebeti incelenerek ihtiyaca göre kurutma işinin hangi köye verileceğine Bayındırlık Bakanlığının teşkilatına bağlı bir komisyon karar verirdi. Bu komisyon vali, defterdar, bayındırlık, sağlık ve sosyal yardım, tarım müdürlerinin bulunması halinde su işleri müdürü ve sıtma savaşı başkanlığından teşekkül ederdi. Projenin uygun olup olmadığına bu komisyon tarafından yapılacak inlemeden sonra karar verilirdi. Komisyonun karar vermesi halinde, müteşebbis komisyon tarafından mahallinde yapılacak bir tespit ile bataklık sınırları belirlenecekti. Sınırların tespiti için oluşturulan komisyona tapu memurlarının da katılması gerekmekteydi. Müteşebbise bu aşamadan sonra belirli bir süre verilir ve projeyi hazırlaması istenir. Hazırlanan proje valilik kanalıyla Bayındırlık Bakanlığınca gönderilir ve proje hakkındaki mütalaa en geç üç ay içerisinde taraflara bildirilir. Keşif tutarı 250 bin liradan fazla olan sözleşmeler de ancak Bayındırlık Bakanlığınca kesinleştirilir. Müteşebbis tayin edilen süreler içerisinde işe başlamadığı takdirde verilen kurutma izni geri alınır. Müteşebbis ise yaptığı harcamalardan hiçbirini talep dahi edemezdi (Ek: 1; Resmi Gazete, 1950: 1).

1954 yılında Bayındırlık Bakanlığınca ilaveten *Devlet Su İşleri Umûm Müdürlüğü* kurularak bu günkü Devlet Su İşleri yani DSİ'nin kuruluşu tamamlanmıştır. DSİ'nin amacı bataklık, su birikintileri ve bu meyanda kurutmaya uygun yerler üzerinde yapılan keşif, araştırma ve incelemeleri değerlendirerek ülke menfaatlerine uygun hale getirmektir (Büyükyıldırım, 2008: 43).

Bu çalışmalar 1950-1975 yılları arasında Marşal yardımlarıyla başlayan ekonomiye hız verme çalışmalarının tarım alanına yönlendirilmesiyle daha da önem kazanmıştır. DSİ'nin çabaları ve bölgesel çalışmalar sonucunda kurutulan sulak alanlar arasında Amik Gölü, Avlan Gölü, Kestel, Gâvur, Yarma, Aynaz, Hotamış, Eşmekaya Sazlıkları, Beyşehir Gölü, Tuz Gölü, Akşehir-Eber Gölleri, Bafa Gölü, Eğirdir Gölü, Kulu Gölü, Sultan Sazlığı dâhil edilmiştir (Demirel, 2009: 114, dp: 70). Kaynaklar her ne kadar bu göl ve bataklık adlarını veriyor olsa da bunlar arasında üzerinde ıslah çalışmaları yürütülenler arasından tespit edebildiklerimiz Akgöl (Ereğli Sazlıkları-Karaman), Amik Gölü ve Bataklığı, Aynaz Bataklığı, Avlan Gölü ve Bataklığı, Efteni Bataklığı, Emen Bataklığı, Eşmekaya Sazlıkları, Gâvur Gölü Bataklığı, Karasaz Bataklığı, Lâdik ve Seyfe Gölü ve Bataklığı (Ankara) ve Simav Bataklığı'dır (Çalışkan, 2003,100; Erdem 2005:12-55). Bunların dışında ıslah edilen bataklıklar arasında Tarsus Çayı Deltası'nda Karabucak Bataklığı, Aynaz Bataklığı ve Dipsiz Göl ve Tuz Gölü bataklıkları (Bozlak, 2008: 15) da

zikredilmektedir. Bununla beraber, bunlardan Dipsiz Göl bataklığının aslında Karamam Suğla Gölü ve Bataklığıyla aynı yer olduğu tespiti yapılmakla beraber, Tuz Gölü ve Bataklığı ne o dönemde ne de bugün kurutulabilmiştir. Kurutulmak üzere projelendirilen göl ve bataklıklar ise;

2. Karabucak Gölü ve Bataklığı Islahı

Çukurova'nın ortasında bulunan Tarsus-Karabucak bataklığının kurutulmasına dair 1883 yılında alınan bir kararda, bataklık "çevre temizliği" bakımından devleti ilgilendiren önemli bir sorun olarak ele alınmıştı. 1902 yılında Adana vilayeti Nafia Baş Mühendisinin hazırladığı raporda, bataklığın toplam da 56.260 dönüm ve iki bölümden oluştuğu ifade edilmiştir. Bu bataklığın Deliminnet, Karabucak, Hacı Kadir, Bahçe, Ali Efendi ve Çatalkeli köyleri arasında yer alan bölümünün 16.780 dönüm, Deliminnet, Çomdan, Hasan Ağa ve Kulak köyleri arasında yer alan bölümünün ise 35.780 dönümden ibaret olduğu tespit edilmiştir. Bataklığın ilk bölümünün oluşmasında Tarsus'taki bazı un fabrikalarına su taşıyan kanallar ile civardan akan diğer bazı suların olduğu anlaşılmaktadır. Bu kanalların tamamının büyük bir kanalda toplanması halinde bu bölümdeki bataklığın kolayca kurutulması mümkün olabilirdi. İkinci bataklığın ise denizle bağlantısı olması sebebiyle kayık ve sandallarla gezilebilecek derecede derin olması onun kurutulmasını zorlaştırmıştır(Uğuz, 2011, 291-292).

Karabucak Bataklığı, delta taşkın ovası üzerinde bulunan dört bataklıktan biri olup, Tarsus'un güney batısında yer alır. Bu bataklık Tarsus kenti için hastalık kaynağı olması sebebiyle 1880'li yıllardan itibaren ıslah edilerek tarıma elverişli bir hale getirilmeye çalışılmıştır. Ancak bataklık üzerinde yapılan çalışmaların 1939 yılına kadar devam etmesine rağmen bir başarı sağlanamamıştır. Aynı yıl başlatılan okalipütüs fidanı dikim çalışmalarına devam edilmiş ve burada bir okalipütüs ormanı oluşturulmuştur. Bu okalipütüsler doğrudan bataklığı kurutmak amacıyla dikilmiş olsa da, bataklığın tam olarak kurutulabilmesi için açılan kanallarla suların denize çıkışı sağlanmıştır. Buna rağmen suların birikmeye devam etmesi bataklığın sadece yağmur sularından değil, aynı zamanda çıkma suların da beslendiğini ortaya koymuştur. Denize yakınlığı sebebiyle Karabucak Bataklığı'nın zaman içerisinde denizle bağlantısı kesilmiş olduğu düşünülmektedir. Bataklık alanın daha önce bir göl yatağı olduğu varsayımından hareket edildiğinde, bu gölün Tarsus için aynı zamanda bir liman vazifesi görmüş olabileceğini akla getirmektedir. Ancak zamanla bakımsızlıktan bataklığa dönüştüğü düşünülmektedir(Bozlak, 2008: 15).

Karabucak Bataklığı kurutma çalışmalarına 1903 yılında başlanılmıştır. İhale Daruşşafaka Lisesi muallimi Halid Bey'e verildi. O da bir *Osmanlı Anonim Şirketi* kurarak 5 sene içinde çalışmayı bitirmeyi taahhüt etmesine rağmen, aradan geçen bir yıl zarfında hiçbir şey yapılamamıştır. 1925 yılında Tarsus'a da uğrayan Ali Sururi Bey başkanlığındaki TBMM heyeti, şehrin güneyinde yer alan, hastalık kaynağı olan ve kötü bir koku yayan bataklığın kurutulması için heyet başkanı Ali Sururi Bey'den yardım istenmiştir. O da 130 bin dönüm alanı kaplayan bu bataklığın kurutulması için teklif vermişti (TBMM, 1341: 2). Ancak bataklığın kurutulması için bir girişimde bulunulmadığı gibi, 1927 ve 1928 yıllarında da bu mesele Mecliste görüşülmeye devam etmiş olup, bataklık ancak 1940'lı yıllarda kurutulmuştur(Uğuz, 2011: 292). Bu yılda bataklığı kurutmak ve tarım arazisi haline getirmek için etrafındaki 89.000 dekar saha, 56.000 kuruş bedelle bir İngiliz

(Dara Kumpanyası) firmasına ihale edildi. Ancak firma bataklığın korkunç manzarası karşısında işe başlamaya cesaret edemeyerek parasını geri alarak teşebbüsten vazgeçti (Özgün, 2013: 10; Özgün, : 421-440: Saatçioğlu ve Pamay, 1968).

3. Samsun Çarşamba Deltası Bataklıklarının Islahı

Osmanlı döneminde ıslahına başlanılarak Cumhuriyet dönemine aktarılan bataklıklardan biri de Kızılırmak ve Çarşamba deltasındaki bataklıklardı. Söz konusu bataklıklar halkın sağlığını tehdit ettikleri gibi şehirde yaşamı etkileyen dayanılmaz bir kokunun ve lekeli humma (sıtma) hastalığının da kaynağı idiler.

Söz konusu bataklıkların kurutulmasına her ne kadar 1890 yılında başlanılsa da bu çalışma uzun bir zaman devam etmiştir. 1905 yılına kadar bataklığın ancak ¼'ü kurutulabilmiştir. Bu tarihten 1922 yılına kadar uzunca bir süre çalışmalara ara verilmiştir. 1922 yılında yeniden başlatılan çalışmalar Samsun Belediye'sinin gayretleriyle ıslah edilerek tarıma açılmış, bazı yerler mesire alanı yapılmıştır. Islah alanında yollar açılmış, ağaçlar dikilmiş ve faytonlar tahsis edilerek gelen misafirlere gezi imkânları sunulmuştur. Bütün bunlara rağmen problem tam olarak çözülememiştir. Kısa bir süre sonra Samsun'da sıtma hastalığı yeniden ortaya çıkmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında da gündemde olan bu mesele üzerinde hükümetin yaptığı incelemeler bataklığın kesin olarak kurutulmasını gerektirmiştir. Düzenlenen keşif raporlarında, Kızılırmak ve Yeşilirmak deltalarının, Çarşamba, Terme ve Bafra ilçeleri boyunca bir buçuk milyon dönüm araziye kapladığı ifade edilmekteydi. Şayet bu alanların ıslahı mümkün olursa her yıl ölen binlerce vatandaşın kurtulacağı gibi, son derece verimli bu arazilerde ülkenin çok zengin bir tarım alanına dönüşebileceği izah edilmekte ve bunun için hükümetin ciddi bir çalışma yapması gerektiği belirtilmiştir (Başkaya, 2011: 77-78).

Dönemin başbakanı İsmet İnönü Samsun'a geldiğinde bölge bataklıklarının kurutulması için 350 TL tahsisat ayrılarak sorunun kökünden çözülmesi istenmişti. Samsun bölgesindeki bataklık kurutma işlemlerinin 1936'ya kadar devam ettiği başka bir rapordan anlaşılmaktadır. Bu rapora göre çalışmalar Çarşamba ovasından başlatılmakla beraber kısa zamanda kat edilen mesafe Bafra ahalisini de ümitlendirmişti. Bataklık kurutma çalışmaları sadece Samsun ve Bafra bölgeleriyle sınırlı kalmamış, Terme Çayı civarındaki bataklıkların temizlenmesi de gündeme gelmiştir. İsmet İnönü'nün bizzat müdahil olduğu bu çalışmalar sonucunda Çarşamba Deltasında iki büyük (6 km) kanal açılarak bataklığın büyük kısmı kurutulmuştur. Bu deltaların kurutulması zirai alan kadar savunma sanayiine de katkı sağlayacaktı. Kurutulan bu arazinin devlete ait kısmında topları çekecek büyük baş hayvanların yanı sıra çift süren atlar, ağır süvari ve nakliye hayvanları da yetiştirilebilecekti. Bu çalışmalarla ilgili olarak 1940 ve 1941 tarihli iki ayrı rapordan daha söz edilmekle beraber, yapılan en kapsamlı ıslah çalışmasının 1943 yılına ait olduğu ifade edilmektedir. 13 Haziran 1943'te Samsun'un Kirazlık mevkiini içeren bu proje, üç aşamadan oluşmaktaydı. Proje 1.800.000 lira bedelle ihale edilen su boşaltma kanalının hafriyatına aynı yıl başlanılmasına rağmen, bu bataklıkların kurutulması meselesinde de pek bir ilerleme kaydedilemediği yapılan çalışmalardan anlaşılabilmektedir (Başkaya, 2011: 78-79, 81).

4. Konya Ereğli Akgöl Bataklığı Islahı

Akgöl 1900'lü yıllarda ıslahı tamamlanan Konya Gölü'nden geriye kalan önemli su kaynaklarından biridir. Konya havzasının en alçak yerini oluşturan bu göl de yeraltı ve yerüstü kaynakları tarafından beslenmekteydi (Kale, Ataol ve Erkal, 2017: 453). İki ayrı gölün arasında kalan bataklık 1950'li yıllarda taşkın önleme çalışmalarına konu olarak baraj inşaatlarına malzeme olmuşlardır. 1974 Konya Ovası Ana Tahliyesi Projesi hayata geçirildiğinde, ovanın kuzeyinde Bozdağ'da açılan bir tünel yardımıyla bu göllerin suların Tuz Gölü alt havzasına aktarılmıştı (Kale, Ataol ve Erkal, 2017: 453). Akgöl 1998 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kirliliğiyle gündeme gelmiştir. Ereğli ilçesinin 30 km batısında bulunan göl ve bataklık kuzeyde Karacadağ, güneyde ise Torosların Bolkar dağları ile çevriliydi. Arazi bataklık, sazlık, tatlı su gölleri ve tuzlu steplerden oluşmaktaydı. Bolkar dağlarından gelen sularla beslenen göl 6400 hektardan oluşmaktaydı. Vaktiyle sıtma hastalığına karşı önlem almak ve arazi kazanmak amacıyla gündeme gelen bu bataklık bu gün kuraklaşan ve çölleşen Konya Karapınar yöresi için bir kurtuluş havzası olarak görülmektedir.

Bununla beraber arazi 100 bin nüfuslu Ereğli'nin kanalizasyon atık sularına maruz kaldığından büyük bir kirlilikle karşı karşıyadır. Bu kirlenmeye ilave olarak yapılan barajlar buraya gelen suların tarım alanlarında kullanılması sebebiyle su miktarı her geçen gün azalmakta ve kuraklığın bir kurbanı haline dönüşmesine sebep olmaktadır (TBMM Tutanak Dergisi, 1998: 417-419).

5. Hatay Amik Gölü ve Bataklığı Islahı

6.600 km² beslenme alanıyla Amik Gölü, kurutulmadan önce derinlik ve flora özellikleri bakımından sulak alanlar kategorisine dâhildi. Gölün deniz seviyesinden yüksekliği 80-81 metre civarında olup, 1949 yılında minimum kot seviyesi 79,40 m iken maksimum seviyesi ise 1953 yılında 83,40 m civarındaydı (Korkmaz, 2008: 25). Amik Gölü kışın tek bir göl, yazın ise suyu çekildiğinden üç ayrı göle dönüşür. Normal zamanlarda 89 km² alana sahip olan göl, taşkın zamanlarında 220 km², bir başka kaynağa göre ise 100 km²'ye kadar genişlemekteydi (Korkmaz, 2008: 26). Amik Gölü bataklıkları kurutulmaya başlandığı 1950'li yıllarda 9 bin hektarı göl, 22 bin hektarı bataklık olmak üzere toplam 31 bin hektar olup, taşkın zamanlarında kapladığı alan ise yaklaşık 52 bin hektardı. Yaz aylarında suyu çekilen Karagöl bataklığı Amik Gölü'nün güney doğusunda bulunmaktaydı. Kuzeydoğusunda ise Sarısu Gölü bataklığı bulunmaktaydı. Bu bataklıklardan Sarısu Gölü, Karasu Çayı ve Murat Paşa Deresi'nden, Karagöl bataklığı ise Afrin Çayı'ndan beslenirdi (Kara ve Tiryakioğlu, 2012: 41).

Amik Gölü'nde ıslah çalışmaları bilinenin aksine 1940'lı yıllarda iki aşamalı başlatılmıştır. Birinci aşama da, göl sulama ve taşkın zararlarını en aza indirmek için bir rezervuar alanı haline getirilmiştir. Bunun için de Karagöl ve Sarısu bataklıklarının kurutulması gerekmektedir. 1954-1960 yıllarında bu iki bataklığı besleyen akarsular esas göl yatağına bağlanarak kurutma çalışmaları başlatıldı. Bu 1956-1957 yıllarında Küçük Asi Çayı derinleştirilerek fazla suların boşaltılması hedeflendi. İkinci aşama ise gölün tamamının kurutulmasına yöneliktir. Bunun için bataklıkların kurutulacak ve sululu pamuk tarımına geçilecekti. Bu sayede suların tarım alanlarına sevki sağlanacak ve zamanla kuruyan kanallardan Amik Gölü'ne

su sevkiyatı duracaktı. 1958 yılı sonlarına doğru Amik Gölü su rezervi azalmış ve 1960 yılında minimum seviyelere inmiş ve göl 70 km²'ye gerilemişti. Akarsuların tamamı da Küçük Asi Çayı'na bağlanarak 1975 yılında gölün tamamı haritadan silinmişti (Kara ve Tiryakioğlu, 2012: 42-43).

Amik Gölü ıslahıyla kurutulan alanların tarıma açılmasına ve elde edilen toprakların köylülere dağıtılarak Türkiye Cumhuriyeti ekonomisine kazandırılmasına çalışılmıştır. 1940'lı yıllarda başlatılan pamuk ekimi ve ülkenin içinde bulunduğu ekonomik darboğaz Amik Gölü ve Bataklığının kurutulmasını gündeme getirmiştir. Ancak halk arasında tepki toplamak istemeyen hükümet kurutma çalışmalara mesnet olarak sıtma hastalığı ve taşkınları göstermiştir. Ülkemizdeki sulak alanlar potansiyelini oluşturan bu ve benzeri göl alanlarının kurutulması her ne kadar ekonomik girdi sağlama yönünden önemli faydalar getirmiş olsa da esasında bu alanların kurutulması daha büyük problemlere kapı açmıştır. Meydana gelen büyük çaplı taşkınlar Amik gölünün yeniden geri dönmesine ve buna bağlı olarak büyük bataklık alanların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu durum sellerin kaçınılmaz olduğu Hatay ve Amik Ovası'nda yapılan kurutma çalışmalarının uzun vadede faydadan çok zarara da yol açabileceğini göstermektedir. DSİ'nin hazırladığı 1994 yılı raporları, ovanın birçok defa sel felaketiyle karşı karşıya kaldığını (Çalışkan, 2003: 103-104)² ve bugün itibarıyla bu sellerin devam etmekte olduğunu ve her aşırı yağış durumunda gölün tekrar geri gelerek göl yatağını işgal ederek tarım alanlarına büyük zararlar verebileceğini göstermektedir (Kara ve Tiryakioğlu, 2012: 43).

6. Tarsus Aynaz Gölü ve Bataklığı Islahı

Rhegma Gölü'nün bir parçası olduğu anlaşılan Aynaz Bataklığı, M.S. VI. Yüzyılda meydana gelen büyük bir taşkının verdiği zararlardan korunmak amacıyla zamanın imparatoru Justinianus'un Kydnos Nehri'nin yatağını değiştirmesiyle ortaya çıkan Rhegma gölü, bu değişim sonucunda bir bataklığa dönüşmüştür. Çevresinde bulunan sazlık ve düzensiz su göletlerine halk arasında Karabucak ve Aynaz Bataklığı adı verilmiştir (Polat, Polat ve Tüfekçi, 2011:1). 1973 yılında kurutulduğu belirtilen Aynaz Bataklığı (Timur, 2007: 17; Kara-Tiryakioğlu, 2012: 40), 1863'te kurutulmasına karar verilen Rhegma Gölü Bataklığıyla ismen de olsa ilişkilendirilmektedir (Ünlü, 2009:7). Aynaz bataklığı Kulak köyünün doğusunda Kumul sırtlarının kuzeyi ve güneyi arasında bulunan çukur bir alandır. Yağan yağmurların yanı sıra Tarsus Çayı taşkınlarıyla sürüklenen sular bu alanda birikir. Günümüzde açılan drenaj kanallarına rağmen taban suyu en yüksek olan yer burasıdır (Bozlak, 2008: 16).

19. Yüzyılın sonlarına doğru gereken önlemlerin alınamaması Aynaz Gölü'nün Tarsus Çayı'nın taşıdığı topraklarla dolmasına, bataklığa dönüşmesine ve Tarsus Şehri'nin deniz ile bağlantısının kesilmesine sebep olmuştur (Gülersoy, Çelik ve Sönmez, 2014: 746). Aynaz bataklığı konusunda 1950'li yıllarda TBMM'ne birçok öneri verildiği anlaşılmaktadır. Dr. Ali Menteşoğlu'nun İçel'in sorunlarından biri

² 1965 yılında 10.878 hektar. 1966 ve 1967 yıllarında 12.112'şer hektar, 1968 yılında 14.817 hektar, 1969 yılında 16.094, 1970 yılında 7.052 hektar ve 1988 yılında 11.289 hektar alanın su altında kaldığı tespit edilmiştir.

olarak aktardığı Aynaz Bataklığı meselesi hakkında verilen bilgiler bataklık kurutma çalışmalarının faydaları kadar zararlarının da olduğunu ortaya koymuştur. Ali Menteşoğlu, bazı köylerin son derece susuz olduğunu, köylere gidildiğinde içmeye su bulunmadığını, kadınların saatlerce uzak yerlerden su taşıdıklarını ifade ederek, kurutulan bataklık ile ortadan kaybolan su kaynaklarının bulunması için Hidro-jeologların tetkikatta bulunmasını istemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1950: 907).

Seyhan ve Berdan arasında bulunan ve yazın geçit veren, kışın ise bataklığa dönüşen arazileri örnek gösteren Menteşoğlu, köylülerin ne bu bataklıkları aşmak için ne de yol yapmak için araçları ve paralarının olduğunu söylemiştir. Ali Menteşoğlu, bu yokluğa rağmen köylülerin bedenen çalışabilecek güçleri olduğunu, gerektiğinde yapılacak yol için çalışarak ovalarını münbit arazilere dönüştürmeye katkı sunabileceklerini ileri sürmüştür.

40 bin dönüm araziye yayılmış olan Aynaz bataklığının da bu şekilde işlenebileceğine işaret eden Menteşoğlu, daha önce kurutulmuş olan Karabucak bataklığının Bayındırlık ve Tarım Bakanlığı işbirliğiyle okaliptüs ormanı şekline dönüştürüldüğünü, şimdilerde ise Kanada Kavağı ormanı haline getirildiğini belirterek, şehir ve köylerin sıtmadan kurtulduğunu, toprağın işlenerek verimin artırıldığına dikkat çekmiştir. Aynaz bataklığı için de aynı yolun izlenebileceğini, ancak bunun için bir şirket kurulması gerektiğini, ya da Bayındırlık Bakanlığının bu işi üstlenmesi gerektiğini ileri sürmüştür (TBMM Tutanak Dergisi, 1950: 908). 26 Nisan 1969 tarihli Resmi Gazete’de ilan edilen ikinci Beş Yıllık Kalkınma Planında 1969 yılı Programının yatırım hedefleri sıralanırken “1969 Yılı Programı Yatırım Projeleri” başlığı altında verilen bilgilere göre 1958-1969 yılları arasında 6255 hektar bataklık alanın kurutulması planlanmakta olduğu belirtilmiştir. Kurutulan bataklıklara Aynaz Gölü ve Bataklığı’nın kurutma çalışmalarının da dâhil edilmesi düşünülmüştür (Resmi Gazete, 1969: 6).

7. Avlan Gölü ve Bataklığı Islahı

Avlan Gölü, Antalya’nın Elmalı ilçesine 80 km uzaklıkta Elmalı Ovası’nın güney doğusundadır. Alüvyon tortulu bir göl olan Avlan Gölü 1029 rakımda bulunmaktadır. Avlan Gölü kurutma çalışmaları 1970 yılında DSİ tarafından hazırlanan Karagöl-Avlan Projesi Taşkın Tesisleri Planlama Raporu ile başlatılarak 1970-1975 yılları arasında göl sularının büyük bölümü ve Başgöz Dere Vadisi’nin ıslahı tamamlanmıştır. Yapılan Avlan tüneli ile Göğü Çayı ve Akçay’ın bir bölümü kanala alınmıştır. Karagöl’ün suları bir kanal ile Avlan Gölü’ne akıtılarak kurutulurken, 5,5 km uzunluğunda açılan yeni bir tünel ile Avlan Gölü’nün suları Başgöz Deresi’ne akıtılarak kurutulmuştur. 1978 yılında tarım alanı kazanmak amacıyla DSİ tarafından hazırlanan bir plan dâhilinde başlatılan kurutma çalışmaları 1980 yılında tamamlanmıştır (Timur, 2007: 20-21, 25). 1982 yılında yeniden gölde su tutulmasına çalışılmış olsa da Gömbe Akarsu Barajı’nın göle gelmesi gereken suları tutması ve su kaçakları sebebiyle başarı sağlanamamıştır. Bununla beraber 2005 yılından itibaren DSİ gölde su tutulması konusunda önemli aşamalar kaydetmiştir (Timur, 2007: 35).

Avlan Gölü kurutulduktan sonra taban suyu seviyesindeki düşüş ova köylerindeki toprağın tuz oranının yükselmesine sebep olmuştur. Bölge ikliminden meydana

gelen değişiklikler bitki örtüsünü de olumsuz etkilemiştir. Kurutma döneminde gölün kıyısından geçen yol, bir daha su ile doldurulamayacağı düşünöldüğünden gölün ortasından geçirilmiştir. Çevre Bakanlığı Sulak Alan Komisyonu tarafından 14 Ekim 2003'te düzenlenen 1. Olağan toplantısında alınan bir karar (11. Madde) ile göl yeniden ıslah alanı olarak değerlendirilmiştir. 30 Aralık 2004'te toplanan 2. Olağan toplantıda ise Elmalı-Finike karayolunun trafiğe kapatılarak eski yolun tekrar trafiğe açılmasına karar verilmiştir. Ancak 2006 yılında Karayolları Genel Müdürlüğü'nün yolu yenilememesi sebebiyle trafik yeni yoldan, yani hala gölün ortasından işletilmeye devam etmekteydi (Timur, 2007: 64-65).

8. Efteni Bataklığı Islahı

Holosen devrinde oluşmuş olan Efteni Gölü Düzce Ovası'nın güneyinde yer alır (ÇŞİM, 2018: 17). Roma döneminde (MÖ. 74-MS 395) Düzce Ovası'nın tamamen göl ve bataklık olması sebebiyle ilk yerleşim yeri Konuralp bu ovanın kuzeyinde kurulmuştur. Efsaneye göre göl adını Bizans kraliçesi Eftelya'dan alır. Cumhuriyetin ilk yıllarında içerisinde kayıkla gezilerek balık avlanabilen Göl, 1971 yılında (Düzce-Efteni Projesi Planlama Raporuna göre) yaklaşık 500 hektarlık bir alandan oluşmaktaydı (Keten, 2009: 37). Düzce ili sınırları dâhilinde ve Küçük Melen alt havzasında bulunan Gökaya İlçesi sınırları içerisinde yer alan göl ve bataklık alanın deniz seviyesinden yüksekliği 115 m'dir. Göl sular çekildiğinde 5 km² kadar düşer. Bu alan içerisinde mevsimsel olarak akışa uygun dereler ve bu derelerin oluşturduğu bataklık alan bulunmaktadır (Kırlangıç, 2014: 10). Bu derelerden Uğursuyu Deresi, Aksu Deresi ve Küçükmelen Deresi Efteni Gölü'nün beslenmesinde önemli rol oynadıkları gibi, Küçükmelen ile Büyükmelen derelerinin arasında kalan alan tamamen bataklıklardan oluşur. Bu alan 1976 yılında açılan kanallar ile tamamen kurutulmuştur (Kırlangıç, 2014: 10). Ancak daha sonra gölün canlandırılması için yapılan çalışmalar istenilen sonucu vermemiş, sadece 80 hektarlık yeni bir göl yatağı oluşturulmuş ve bu alan Yaban Hayatı Koruma Sahası ilan edilmiştir (Timur, 2007: 18).

9. Karagöl (Emen) ve Bataklığı Islahı

Gaziantep'in Islahiye kazasında bulunan Emen Gölü (Karagöl Bataklığı) Kahramanmaraş'ın Akçadağ ve Kartaldağı eteklerinden doğan Karasu Çayı'ndan beslenmektedir (Hatay İli 2014 Yılı Çevre Durumu Raporu, 2015: 28). Emen Gölü, buradan aldığı fazla suları Kantarlı Deresi, Islahiye ve Yoğungöz dereleri ve Türkiye-Suriye sınırında bulunan Hopnik Çayı ile birleştirerek Amik Gölü'ne akıtır. Ancak bu sahanın tamamı bataklıklardan oluşur. Amanos Dağlarının doğu kesimindeki bu beslenme alanı 1950 km²'dir. Karasu Çayı 1954 yılında kanala alınarak suladığı Emen Ovası'ndaki bataklığın 18 km'lik bölümü tamamen kurutulmuştur (Köklü, 2010: 10).

Amik Gölü ile Gâvur Gölü bataklıkları arasında Islahiye'nin kuzeyinde yer alan Emen Gölü ve Bataklığı 2.250 hektardır. Amik Gölü'nü besleyen Karasu Çayı'nın kaynağını oluşturan Emen Gölü, 1952-1958 yılları arasında kurutulmak istenmiş ve açılan derin kanallarla suları boşaltılmıştır. Bu gün itibariyle 50 hektarlık bir alana sıkışan bataklığın 2.200 hektarı tarım arazisi olarak işlenir hale getirilmiştir (Korkmaz, 2008: 24). 1955-1956 yılları arasında açılan kanallar sayesinde Afrin Çayı Amik Gölü'ne bağlanmak suretiyle, Karagöl Bataklığı boşaltılmış ve

kurutulmaya başlanmıştır (Evin, 2014: 4). Gâvur Gölü'nün güneyinde yer alan Emen Gölü ve Bataklığı 1970 yılında başlatılan kurutma çalışmaları sayesinde 1971 yılında tümüyle kurutulmuştur (Timur, 2007: 17; DSİ, 2016: 165).

10. Eşmekaya Gölü ve Sazlıkları Islahı

Eşmekaya Gölü ve Sazlıkları yeraltı suyu kullanımı açısından ilginç örneklerden biri olup, esasında kurutulmasına yönelik alınmış herhangi bir karar yoktu. Buna rağmen, önüne yapılacak bir bent ile tarım alanları için rezervuar olarak kullanılması planlanmaktaydı. 1995 yılında başlanan bu bent ancak 2000 yılında bitirilebilmiştir. Ancak bendin su toplama kapasitesi hiçbir zaman beklentileri karşılamamıştır. Bu sebeple bent bitirilmeden göl de kurumuştur. Buna rağmen proje durdurulmamıştır. Nihayetinde Nevşehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 1998'de mahkemeye başvurarak bent inşaatını durdurmuştur (Erdem, 2005: 9-10). Aksaray'da bulunan Eşmekaya Gölü ve Sazlıkları, 11.250 hektar alana sahip olup, 1992'de Sit alanı ilan edilmiştir. 1994 yılında Yaban Hayatı Koruma Sahası statüsüne alınmasına rağmen DSİ bu gölü baraj gölüne çevirme konusunda ısrar etmiştir. Ancak Kültür Bakanlığı'nın açtığı dava sonucunda barajın yarıda kalması ve su tutulamaması çevredeki sazlık alanların tamamen yok olmasına sebep olmuştur (Timur, 2007: 19).

1995 yılında DSİ tarafından başlatılan kurutma ve sulama projesinin iki ayrı amacı vardı. Birincisi Eşmekaya Gölü ve Sazlıkları'nın çevresindeki göl ve bataklıkların kurutulması tarıma açılması, ikincisi ise gölün kuzey ucuna 14 m yükseklikte bir sedde yapılarak burada bir baraj gölü inşa etmektir. Ancak 1998'deki başvuruyla durdurulan inşaat DSİ'nin çukurları doldurma talebiyle devam ettirilir. Asıl niyet çukurları doldurmak değildi. Amaç baraj inşasına devam etmektir. 5 Ekim 1999'da Çevre Bakanlığı'nın görüşü olmadığı için Konya Valiliği müdahale etti. Orman Bakanlığı Milli Parklar, Av ve Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü ve sivil toplum kuruluşlarının bütün müdahalelerine rağmen Eşmekaya Sazlıkları ortadan kaldırıldı. Aynı tarihlerde yapımına başlanılan Yeşil Hat Projesi de bölgede kuru tarım yapılan alanlarda sulu tarım koşullarının geliştirilmesini sağlamayı amaçlamaktaydı.

Bölgede sulu tarımı özendirmek isteyen devlet Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından çekilen elektrik hatlarından, çiftçiye bedava elektrik vereceklerini ilan etmiş olsa da bu süreç sadece 2004 yılına kadar devam ettirilmiştir. Sürecin sonuna doğru aşırı bir şekilde kullanılan yeraltı suyu çekilir ve kuruma başlar. Bu sırada %80'i tamamlanan baraj inşaatının tabanında da su kalmayınca, Eşmekaya Sazlıkları da ortadan kalkmıştır (Erdem, 2005: 43).

11. Gâvur Gölü Bataklığı Islahı

Kahramanmaraş'a bağlı Türkoğlu İlçesi'nin güneyindeki Sağlık Ovası'nda bulunan Gâvur Gölü ve Bataklığı il merkezine 30 km mesafede olup, söz konusu ovanın en çukur alanında yer almaktadır (Erdem, 2005: 20). Yaklaşık 5.585 hektar alana yayılan bataklık sonbahar yağışlarıyla genişleme göstererek kar sularıyla maksimum seviyeye ulaşır. Bataklık alanın su seviyesi 6 m'ye kadar yükselebilmektedir. Ancak bu durum uzun süre devam etmez. Göl ve bataklığın kurutulması öncesinde doğu ve batı doğrultusunda bütün yıl kurumadan kalan iki ayrı göl vardı. Doğuda Minehöyük yakınında 570 hektar alana yayılan Büyük

Bataklık Gölü, batıda ise 312 hektar alana yayılan Küçük Bataklık Gölü yer almaktaydı (Korkmaz, 2008: 24).

1950'li yıllarda başlayan kurutma çalışmaları, bataklığı besleyen derelerin kanallara alınarak Aksu Çayı'na bağlanması şeklinde yürütülmüştür. TİGEM adlı bir şirket tarafından yürütülen kurutma çalışmaları 1.230 hektar alanda sürdürülmüştür. Bataklık alanın sularını boşaltan kanallar kış ve ilkbahar aylarında yetersiz kaldığından boşaltım işlemi yaz aylarına kadar devam etmektedir. Kış döneminde su seviyesi 40-145 cm arasında bir yükselme göstererek, yakın bölgeleri bataklığa dönüştürmektedir (Korkmaz, 2008: 24).

1952 yılında sıtma ile mücadele amacıyla kurutulmasına karar verilen Gâvur Gölü, 1966 yılında tamamen kurutulmuştur. Kurutulmadan önceki hali iki ayrı sazlıktan meydana gelmekteydi. 7.125 hektar civarındaki bu alan yağışlara ve mevsime göre değişkenlikler göstermekle beraber, karların erimesi ve yağışların artmasıyla su seviyesi yükselse de fazla suları Aksu Nehri ile boşaltılırdı. Göl, geniş ve korunmalı sazlıkları, açık su yüzeyleri, su basar ormanları ve ılıman iklimiyle göç yolları üzerindeki önemli uğrak ve konaklama merkezlerinden biridir (Erdem, 2005: 20-21).

Gâvur Gölü'nün kurutma çalışmalarına destek veren halk, sonradan çıkan toprak kavgaları sebebiyle çalışmalara muhalif bir tavır sergilemiştir. 1990'lı yıllarda gölün geri getirilmesi için Çevre Bakanlığı'nın başlattığı girişim çerçevesinde Sütçü İmam Üniversitesi ile bir protokol imzalayarak, neler yapılabileceğine dair çalışma başlatılmıştır. Sonuçta en azından gölün içinde yer alan Büyüköl ve Küçüköl alanlarının kurtarılabilmesi fikri hâkim olunca 17 Mayıs 2005'te Kahramanmaraş Valisi İlhan Atış başkanlığında "Gâvur Gölü Restorasyon Toplantısı" yapılmıştır. Bu toplantıda hazineye ait 1211 nolu parsel ile TİGEM'e ait 644 nolu parselde bulunan göllerin korunmasına dair bir karar alınmıştır (Erdem, 2005: 21-31).

12. Karasaz Bataklığı Islahı

Günümüzde Hürmetçi Sazlığı olarak da bilinen Kayseri Karasaz Bataklığı, şehir merkezinin 13 km güney batısındadır. Hacılar ve İncesu ilçelerinin sınırları içerisinde kalan bataklık deniz seviyesinden yaklaşık 1073 m yüksekliktedir (KVKY, 2014: 103).

Kurutularak tarım arazisine dönüştürülmesine dair ilk fikirlerin Cumhuriyet döneminde ortaya çıktığı görülen Karasaz Bataklığı, Aksaray sınırlarına iki saat mesafede idi. Kurutulması için büyük çaba sarf edilen Karasaz Bataklığı, kurutulması halinde 70 bin dönüm arazinin aynı yıl Romanya ve Bulgaristan'dan gelecek muhacirlere tahsis edilmesine karar verilmişti. Hükümet, bu araziye yakın bir yerde 400 evli bir köy kuracaktı. 1934 yılında başlanan ve 1936 yılında büyük bir hız kazanan Bulgaristan ve Romanya muhaceretinin Aksaray'daki Karasaz Bataklık alanında son bulacak şekilde hazırlıkları sürdürülmekteydi. 1934-1939 yılları arasında Romanya'dan 138, Bulgaristan'dan ise 257 aile gelmiş ve iskân edilmişti. Gelenler daha önce Yunan Mübadelesi döneminde gelenlerin aksine yanlarında hayvanlarını, pulluklarını ve üretime katkı sunacak diğer vasıtalarını da getirmişlerdi. Söz konusu tarihlerde Aksaray Karasaz Bataklığı'nın kurutulan kısmı yaklaşık 8.650 hektar olup, bu alanda tarıma ve rençberliğe büyük katkı sağlayabilecek göçmenler için 250 ev inşa edilmesi planlanmaktaydı (Sarı, 2011:

241-242, 260). Kurutma çalışmalarının başladığı 1934 yılında Kayseri valisi yaptığı bir konuşmada Karasaz Bataklığının yaklaşık 50 bin dönüm araziden oluştuğunu, kurutulacak bataklıklardan elde edilen arazinin o çevrede olan ve tarlaları olmayan fakirlere dağıtılacağını ifade etmişti. Yapılan çalışmalar meyvesini verdi ve 1936 yılında Karasaz Bataklığı'nı kurutma amacıyla kazılan kanalların uzunluğunun yaklaşık 29.600 metreye ve kurutulan alan ise 50 bin dönüme ulaşmıştı (Sarı, 2011: 375-376).

Karasaz Bataklığı üzerinde yapılan kurutma çalışmaları yaklaşık 30 yıllık bir aradan sonra 1964'te yeniden gündeme oturmuştur. 28 Mart 1966 tarihli Resmi Gazete'de ilan edilen Kayseri İncesu Karasaz Bataklığı kurutma projesinin 1936'da kaldığı yerden devam ettirilerek, 1964 yılında yeniden başlatılmıştır. Bu defa bitirilmesi için gereken sürecin sonu da bildirilmek suretiyle, 1966 yılında 300 hektar alanın temizlenmesi için ihaleye çıkmıştır (Resmi Gazete, 1966: 11).

Bu ihale ile ilgili olarak senato üyesi Mehmet Özgüneş tarafından 01.11.1967 tarih ve 8522/7-359/05705 sayılı bir yazıyla Cumhuriyet Senatosu Başkanlığına sunduğu dilekçesinde; "Kayseri'de bulunan Karasaz Bataklığı"na dair verilen soru önergesi Başbakan Süleyman Demirel tarafından cevaplandırılmıştır. Buna göre Kayseri Karasaz Bataklığı;

"1. Kayseri'de bulunan Karasaz Bataklığının kurutulması için Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğüne 714 027 lira sarf edildiği,

2. Bu bataklığın kurutulmasıyla elde edilen arazinin tümünün 3.018 hektar olup bu arazinin, kurutma sonucunda DSİ tarafından tespit edilen durumuna göre, 1.718 hektarı tarıma elverişli olduğu,

3. 5516 sayılı Kanuna göre, kurutulan arazinin tamamı 15.01.1957 tarihinde Hazine adına tescil edilerek, 1962 yılında yapılan tapulamada, arazinin içinden geçirilen yollar ve kanalların tespit dışı bırakılması sebebiyle Hazine arazisinin 2.849 hektar olarak gösterdiği belirtilmiştir. Öte yandan, tapulama sonuçlarına göre, bu arazinin sadece 4.303.950 dönümü ihtilafsız durumda olup, 20.300.882 dönümünün mülkiyetinin Hazineye ve 3.892.979 dönümünün de şahıslara ait olduğu tespit edilmiştir. Bir kısım arazinin bu durumuna taraflarca itiraz edilmiş olduğundan, bunların mülkiyeti henüz ihtilafli bulunmakla birlikte, şahısların iktisabı eski tarihli, hudut bakımından tatbik kabiliyeti olmayan ve az miktardaki tapuya dayandığı,

4. İhtilafsız 4.303.950 dönüm arazinin 3.448.675 dönümü ve ihtilafli arazinin de 9.091.325 dönümü ki, ceman 12.540.000 dönümlük kısmının şahısların işgalinde olduğu belirtilerek, ihtilafli olması sebebiyle arazi, Maliyece kiraya verilememekte ve ecr-i misil bedeli alınamamakta olduğu ifade edilmişti. İhtilafli arazinin 500 dönümü üzerinde Topraksu İdaresi deneme yapmaktaydı ki bu arazinin 1.555 dönümü de Kayseri Veteriner Müdürlüğüne merinos yetiştirmek üzere tahsis edilmişti ve bu alan mera olarak kullanılmaktaydı,

5. Söz konusu arazinin, mülkiyet durumu kesin bir şekilde hükme bağlanmadan, işgal ve tecavüzler giderilmeden ve toprağın ıslah keyfiyeti gerçekleştirilmeden civardaki topraksız vatandaşlara dağıtılmasının mümkün olamayacağı ifade edilmiştir." (Cumhuriyet Senatosu, 1968: 8).

Başbakanın vermiş olduğu bu cevap, aslında o güne kadar yapılmış olan bataklık kurutma çalışmalarında meydana gelmiş olan usulsüzlüklerden bazı dersler çıkarılmış olduğunu ortaya koymaktaydı. Bu meyanda Amik Gölü ve Bataklığı Islahı sırasında yapılan yanlışlıkların burada tekrarlanmak istenmediği anlaşılmaktadır.

Bu itibarla Kayseri Karasaz Bataklığı'nın kurutulmasına da sıtma hastalığının azaltılması amacıyla başlanmıştır. Ancak bataklık zamanla sazlık ve durgun su alanlarının kurutulması ve buralardan tarımsal faydalar elde edilmesi, birçok göl ve bataklığın kurutulmasına sebep olmuştur. Bu şekilde kurutulan bataklıkların Türkiye genelinde yaklaşık 1.300 bin hektara ulaşmış olduğu tespit edilmiştir (Köklü, 2010: 3).

13. Seyfe Gölü ve Bataklığı (Kırşehir) Islahı

Seyfe Gölü yaklaşık 5000 yıl öncesine ait yerleşim yerlerine yakın bir arazi üzerindedir. Höyükler genelde bu tür su birikintilerinin yanı başında kurulurdu. Seyfe Gölü kaynağına yakın en son yerleşmelerin Romalılar döneminde olduğu düşünülmektedir. Günümüzde ise göl çevresinde genellikle kuru tarıma dayalı bir yaşam tarzı vardır. Sulanabilen araziler ise kısıtlı miktarlardadır (Yiğitbaşıoğlu, 1995: 155). Kırşehir'den 10 km mesafede bulunan göl Mucur İlçesi sınırları içerisinde yer alır. Seyfe Gölü aynı zamanda kapalı bir havzanın batı kısmında ve en alçak yerlerden biridir. Uzunluğu 33 km genişliği 13 km olan gölün yaklaşık 45 km²'lik alanı bataklıklarla kaplıdır. Derinliği 1 m olan göl en derin yeri 3-4 metredir (Yiğitbaşıoğlu, 1995: 148-150). Seyfe Gölü ve Bataklığı 1989'da 23.585 hektar olup 1990'da bu alanın 10 bin 700 hektarı Tabiatı Koruma Alanı olarak dönüştürülmüştür. Kalan kısım ise 1994'de kurutma amaçlı projelerle tamamen kurutulmuştur (Timur, 2007: 19).

Seyfe Gölü 1989'da yaşanan büyük kuraklıkta dahi tam olarak kurumamış olduğundan DSİ tarafından baraj yapılmak üzere projelendirilmektedir (Yiğitbaşıoğlu, 1995: 155-156). Ancak giderek kuraklığın etkisine giren göl yeterince beslenemediğinden kuruma süreci hızlanmıştır (Kıymaz, 2010: 183).

14. Simav Bataklığı Islahı

Kütahya İli'nde aynı adla ilçede bulunan Simav Gölü kurutma çalışmaları 1959 yılında başlatılmıştır. 1959'lu yıllarda tarım daha ziyade dağ eteği ovalarında yapılmaktaydı. Bu da köy halkını zor durumda bırakmaktaydı (Sicim, 2010: 54). Bu durumu göz önünde bulunduran hükümet, yılın belirli dönemlerinde 2065 hektar alana kadar genişlemekte olan göl ve bataklığı 1959 yılında kurutulmaya karar verdi. Bu çalışmaların temel maksadı sıtma hastalığına karşı önlem almak ve topraksız köylülere tarım arazisi kazandırmaktı. DSİ'nin başlattığı çalışmalar 1961'de sonuç vermeye başladı (Bingöl ve Korkmaz, 2013: 2)³. Ortaya çıkan tarım

3 "1982 yılında göl tamamıyla kurutulmuş, açılan arazi tarım arazisi olarak kullanılmak üzere Başbakanlık Toprak ve Tarım Reformu Başkanlığı tarafından göl çevresinde bulunan 11 yerleşim biriminde yaşayan çiftçilere kiralanmıştır."

arazisi uzun bir zaman çevredeki köylülere kiralandı (Sicim, 2010: 57)⁴. Ancak bu çalışma tamamlanamadığından, 1964 yılında tapulama çalışmaları başlatılarak arazilerin tamamı köylülere dağıtılarak, dağıtımdan geriye kalan araziler de hazineye devredilmiştir (Resmi Gazete, 1977).. Bu yapılırken 1757 Sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanunu ilan edilerek topraksız köylülerin topraklandırılmasına başlanmakla beraber, kanunun iptali üzerine 1617 Sayılı Ön Tedbirler Kanunu çıkarılarak elde kalan hazine arazileri de topraksız ve az topraklı ailelere dağıtıldı. Buna rağmen çevrede yaşayan köylüler hükümetin bu kararına karşı çıkınca 1980 yılında hazine arazilerinin de bu 11 köyün 8'ine kiralanmıştır. 1981'de kalan üç köy de ikna edilince düzenlemenin uygulanması mümkün olmuştur (Sicim, 2010: 60). Seyfe Gölü'nde yapılan üç yıllık çalışma sonucunda yaklaşık 18.500 dekar alan ıslah edilmiştir. Bunun 17600 dekarı 8 kasaba ve 2 köye tapulanırken, 1984 yılında 284 Sayılı Kiralama Genelgesi ile hak sahibi köylülere arazi teslimi yapılmıştır (Sicim, 2010: 61)⁵.

15. Arapçayırı, Çumra Ovası (Konya) Bataklıkları Islahı

Çumra Ovası sulama projeleri kapsamında 20 bin hektar alana yayılan ve mevsimlik bataklıklardan oluşan Beyşehir Gölü, Suğla Gölü ve Hotamış Sazlığı 1970 ve 1980'li yıllarda kurutularak tarım arazisi haline getirilmiştir (Timur, 2007: 18). 1965 yılı sonrasında Konya İmar Planı çerçevesinde kırsal alanların kent baskısından kurtarılması ve mesire alanlarının genişletilmesine yönelik bazı talepler vardı. Bu talepler üzerine Konya'nın kuzeydoğusunda bulunan Aslım mevki bataklık bölgesi ortadan kaldırıldı ve bu toprakların birinci sınıf tarım toprağı haline getirilmesi sağlanmıştır (Yenice, 2012: 346). Yapılan kurutma çalışmaları sonrasında Konya için ayrılan yeşil alan miktarı 3360 hektar alan çıkarılmıştır (Yenice, 2012: 349).

16. Sakarya Nehri Taşkın Ovaları Bataklıkları Islahı

Sakarya nehri taşkın ovalarında bulunan bataklık alanların büyük bölümünü oluşturan ve Adapazarı'nın kuzeydoğusunda yer alan Solman Gölü (6800 hektar) 1969'da kurutulmuştur (Timur, 2007: 18). Bu gölün dışında nehirden kaynaklı taşkın ovaları arasında bataklıklarıyla ünlü Aşağı Sakarya Vadisi'nde bulunan Akova ve Pamukova, daha kuzeyde Söğütlü Ovası yer almaktadır. Bu ovalar Sakarya Nehri taşkınlarının meydana getirdiği sazlık ve bataklıklar sebebiyle başlatılan kanal çalışmaları sonucunda bataklıkların büyük bölümü kurutulmuştur (Zorlu, 2010: 10-11). Sakarya Nehri boyunca uzanan alüvyal topraklar aynı zamanda bataklık durumundaki topraklar olup, bunlar Sakarya Nehri yatağına dökülen birçok dere ve çayı beslemektedirler. Bu dere ve çaylardan biri olan Mudurnu Çayı, Hendek ilçesinden başlayarak 65 km sonra Sakarya Nehri'ne

4 Gölde elde edilen arazilerin kiralanması amacıyla yürürlüğe konulan ve daha önce kaldırılmış olan 4753 Sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu yeniden devreye alınarak, Kütahya Toprak ve İskân Müdürlüğü Arazi Tevzi Komisyonu yeni bir proje ile göl etrafında bulunan 11 köye bölünen toprakları kira usulüyle işlettirmiştir.

5 Bu köyler Akdağ, Güney, Naşa, Çitgöl, Demirci Köy, Öreyler, Çaysimav ve Kelemyenice ile Boğazköy ve Gölköy'dür.

karışmakla beraber Akyazı ilçesinin Taşburun Köyü civarında taşkınlara sebep olarak bataklık alanlar oluşturur. Yine Poyrazlar Gölü'nün 15 km kuzeybatısında bulunan Taşkısıık ve Ekizce köyleri arasında 9 km² alan işgal eden Taşkısıık Gölü kışın genişlerken yazın daralmaktadır. Gölün kuzey kıyıları sazlık ve bataklıklarla örülüdür. Ferizli ile Karasu arasında kalan Gökent Beldesi'deki Büyük Akgöl ise 19 km² olup, gölün büyük kısmı sazlık ve bataklıktır (Atabey, 2015).

17. Ereğli Sazlıkları Islahı

Karacadağ ve Bolkar dağlarıyla sınırlı Ereğli havzasının ortasındaki sazlıklar, bataklıklar, çamur adaları ve bunların yanısıra uzayıp giden çayırlar vardır. Bu bölgede 21500 hektar bataklık bulunmaktadır 1950-1960'lı yıllarda sıtma hastalığıyla mücadele amacıyla 3000 hektar Ereğli ve Adabağ Köyü arasında, 12 bin hektarı Hortu (Sazgeçit) Köyü'nün kuzeyinde 12 bin hektarı ise 1983 yılında Ereğli'nin kuzeyinde olmak üzere 16 bin iki yüz hektar sazlık ve bataklık alan kurutuldu. Günümüzde Türkiye'nin en geniş sazlıklarından geriye sadece Akgöl olarak adlandırılan küçük bir alan ve bunu çevreleyen sazlıklar ve uzayıp giden tuzlu bataklıklar ve çorak step alanları kaldı. Akgöl'ü besleyen İvriz Çayı üzerinde 1984 yılında İvriz Barajı'nın yapımına başlanmış, 1988'de Karaman Deresi üzerine Gödet Barajı inşa edilmiştir. Bu baraj gölü besleyen bütün kaynakların kurummasına ve dolayısıyla hem bataklıklar hem de sazlıklar kurumaya başlamıştır. Ereğli Sazlıkları 20. Yüzyılın başlarında Türkiye'nin en önemli sulak alanlarından. Bu sazlıkların kurutulması Türkiye'nin en geniş sazlık, sulak çayırlıklarının ve taban suyunun yok olmasına sebep olmuştur (Erdem, 2005: 32-33). Karaman'da bulunan Ereğli sazlıkları, 37 bin hektar alana yayılmıştır. 1992 yılında sit alanı ilan edilmiş olsa da 6787 hektarı Tabiatı Koruma Alanı olarak vasıflandırılmıştır. Ancak gölün suyunu veren doğal kaynaklar DSİ tarafından yapılan barajlarla kurutulmuştur (Timur, 2007: 19).

18. Sultan Sazlığı ve Bataklığı Islahı

Kayseri İli Develi Ovası'nda yer alan Sultan Sazlığı, 17.200 hektarlık bir alana yayılır (Karabaş, 2006: 36). Adını Osmanlı Sultanlarının avlak yeri olmasından alan sazlığın içinde toplam alanı 3.300 hektara ulaşan Eğri, Sarp ve Camız gölleri yer almaktadır. Sultan Sazlığı, 1940'larda başlayan kurutma çalışmaları sonucunda, sıtma ile sürdürülen mücadele sırasında kurutulmuştur. DSİ bu alanın tümünü tarıma açmak amacıyla 1960'lı yıllarda iki aşamalı bir proje geliştirmiştir. Projenin ilk aşaması Yahyalı Deresi'nin ıslahı amacıyla kurulan Ağcaşar Barajı, Dünderli Deresi'nin ıslahı için inşa edilen Kovalı Barajı'nın yapılmasıyla, 1987'de tamamlanmıştır. Ancak proje Milli Parklar Teşkilatı'nın itirazıyla durdurulmuştur. Sultan Sazlığı'nın 45 bin hektarı 1971'de Yaban Hayatı Koruma Sahası ilan edilirken, 1974'de projede değişikliğe gidilerek Orman Bakanlığı ile DSİ arasında imzalanan bir protokol ile Yay Gölü'ndeki su oranının korunmasına karar verilmiştir (Karabaş, 2006: 37, 50-51). Sultan Sazlığı ve bataklığının 17.200 hektarı 1988'de Tabiatı Koruma Alanı statüsüne alınmıştır ve 1993'te SİT alanı ilan edilen bu alan tarım ve aşırı su kullanım sebebiyle hızla kurumaya yüz tutmuştur (Timur, 2007: 20). 1999 'da yaşanan kuraklık su seviyesinin 1,5 metreye düşmesine ve sazlığın kuruma noktasına gelmesine sebep olması üzerine 24 Temmuz 2000'de

“Ulusal Sulak Alanlar Komisyonu” tarafından koruma altına alınmıştır (Karabaş, 2006: 51)6.

Yukarıda saydığımız göl ve bataklıkların dışında kurutulmakla birlikte henüz literatüre girmemiş bazı bataklıkların da varlığı tespit edilebilmektedir. Bu bataklıklar hakkında elimizde henüz yeterince bilgi bulunmadığından bunlar hakkında var olan bilgiyi vermekle yetineceğiz. Bu bataklıklar;

19. Güvenç Gölü ve Bataklığı Islahı

Konya’da bulunan göl 200 hektar alana yayılmıştır, 1980’lerin sonlarına doğru kurutulmuştur (Timur, 2007: 17).

20. Gökçeli Gölü ve Bataklığı Islahı

Burdur’da bulunan ve 740 hektar alandaki göl 1975 yılında kurutulmuştur. Ancak 1989’da gölün geriye dönüşümünü sağlamak amacıyla Karakuyu Göleti oluşturulmaya çalışılmıştır (Timur, 2007: 17).

21. Sonuç

Osmanlı Devleti’nin 1840’lı yıllarda başlatmış olduğu sanayileşme hamlesine paralel olarak ülke topraklarını en verimli şekilde değerlendirme hamlesi, ülke çapında göl ve bataklıkların kurutularak tarım arazilerine dönüştürülmesi süreci, 1920’li yıllardan sonra onun bakiyesi üzerinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti tarafından devralınmıştır. Benzer sebeplerle göç dalgalarına maruz kalan Cumhuriyet Türkiye’si de ülke topraklarını en verimli şekilde kullanmak ve Büyük Mübadele ile gelen göçmenlere arazi ve iskan yeri açabilmek amacıyla göl ve bataklıkları kurutmak zorunda kalmıştır. Aslında bu zorunluluğun perde arkasında tarım ve iskan arazileri kazanmaktan daha çok, ülkenin büyük bölümünde hüküm süren sıtma ve dizanteri hastalığını sonlandırmak ve sağlıklı nesiller dünyaya getirme çabası olduğu da malumdur.

Türkiye Cumhuriyeti’nin içinde bulunduğu koşullar bir yana Osmanlı Devleti’nden aktarılan sermaye ve teknolojinin büyük oranda el emeğine dayalı olması ülkede yoksulluğu devam ettiren önemli sebeplerden biriydi. Bu yoksulluğu ortadan kaldırma için Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk öncelikle milli sermayeyi oluşturmak ve kendi mühendislik çalışmalarımızı yerli kaynakları ve özellikle kendi insanımızı eğiterek yapmamız gerektiğini açıkça belirtmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk, Osmanlı Devleti’nin devrettiği yönetim sistemini tasfiye ederken, Nafia Nezareti gibi önemli müesseselerin varlığını ve işlevini devam ettirmesini özellikle teşvik etmiştir. Bu amaçla Nafia Nezareti’ne özel bir önem vererek, Balkanlardan, Kafkaslardan ve Ege Adalarından akın akın gelen muhacirlere yaşayabilecekleri bir parça toprak ve işleyebilecekleri mümbit araziler hazırlamak amacıyla, birer hastalık yuvası olan göl ve bataklıkların kurutulmasına büyük önem vermiştir. Bunu yaparken de sadece Nafia nezaretini modernize etmeyi değil, nehir ve bataklık ıslahı çalışmalarını kurumsallaştırmak suretiyle işin peşini bırakmadan sonuca gitmeye çalışmıştır. Bunun için de “milli

6 Sazlık 1988-1989 kuraklığı sebebiyle 1990-1991 ve 2001-2002 yılları arasında büyük oranda kurumuştur

mühendislik teşkilatını” kurarak öncelikle ıslah işlerinde maharetli elemanlar yetiştirmenin önünü açmıştır.

Bu uğurda harcanacak mesaiyi ise önce millet sonra memleket şiarıyla yürütmüştür. Milleti büyük sıkıntılara maruz bırakan sıtma illetiyle mücadeleyi zirai alan edinme mücadelesinin önüne almış ve bu sayede halkın büyük bölümünün de çalışmalara katılması temin edilmiştir. 1923’te atılan bu temelin üzerine çıkartılan 1925 Talimatnamesi ile 1940’lı yıllara kadar pek çok ıslah çalışmasına imza atılmış, 1950 yılında çıkarılan genel bir yasa ile günümüze kadar sürdürülen bataklık ıslah çalışmaları tam bir düzene oturtulmuştur. Buna göre 1923 yılında başlatılan kanunlaşma hareketi 1950’li yıllardan tamamen olgunlaştırılmış olup, 1950’li yıllardan 2000’li yıllara kadar yirmiye yakın göl ve bataklık kurutulmuş veya ıslah edilmiştir.

Kaynakça

Telif Eserler

Cumhuriyet Senatosu (1968). Birleşim: 50, 10.06.1968, Oturum: 1.

Resmi Gazete (1950), Sayı: 7413, 23/1/1950.

Resmi Gazete (1966). Sayı: 12262, 28 Mart 1966.

Resmi Gazete (1969). Sayı: 13183, 26 Nisan 1969.

Resmi Gazete (1977). Sayı: 16607, 27 Ekim 1977.

TBMM Tutanak Dergisi (1950). 51. Birleşim, Dönem: VIII., Cilt: 24, Toplantı: 4, 20.11.1950.

TBMM Tutanak Dergisi (1998). 71. Birleşim, 25.03. Dönem 20, Cilt: 48, Yasama Yılı: 3, Ankara 1998.

Araştırma ve İncelemeler

Atabey, E. (2015). *Türkiye’de Illere Göre Su Kaynakları-Potansiyeli Ve Su Kalitesi* (Baskıda).

Başkaya, M. (2011). “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Samsunda Sağlık Alanında Karşılaşılan Sorunlar”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 11, s. 73-92.

Bingöl, N. A. ve Korkmaz M. (2013). “1961 Yılından Günümüze Simav Gölü (Kütahya)”, *Dumlupınar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 31, Ağustos, s. 1-12.

Bozlak, A. (2008). *Tarsus’un (Mersin) Beşeri Ve Ekonomik Coğrafya Özellikleri*, (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, SBE), Konya.

Büyükyıldırım, G. (2008). “Akarsu İstikşaf Seferberliği ve Genç Cumhuriyet’in Mühendisleri”, *Türkiye Mühendislik Haberleri (TMH)*, Sayı: 447, s. 42-46.

Çalışkan, V. (2003). “Amik Ovası ve Amik Gölü: Bir Sulak Alanı Kurutma Deneyiminin Günümüze Ulaşan Etkileri”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 41, İstanbul: s. 97-125.

- Demirel, M. (2009). *Su Kaynakları Yönetimindeki Politika ve Sorunlar: Denizli Örneğinde Bir Değerlendirme*, (Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi SBE), Denizli.
- DSİ (2016). *DSİ'ce İnşa Edilerek İşletmeye Açılan Sulama Ve Bataklık Islahı Tesisleri (2015-2016)*, Ankara.
- ÇŞİM (2018). *Düzce İli 2017 Yılı Çevre Durumu Raporu*, (Hız. Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü), Düzce.
- Evin, B. (2014). "Amik Ovası'nda Pamuk Üretim Alanlarının Islah Çalışmaları (1918-1970)", *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, Volume: 3, s. 1-13.
- Gülersoy, A. E., Mehmet, A. Ç. ve Sönmez M. E. (2014). "Tarsus Şehrinin Alansal Gelişimine (1985-2011) Ekolojik Bakış", *Turkish Studies*, Volume: 9/2, Winter, s. 741-759.
- Kale, M. M., Atalol M. ve Erkal, T. (2017). "Hotamış Ve Ereğli (Akgöl) Sazlıklarında 1954 – 2016 Döneminde Meydana Gelen Alansal Değişimler", *International Symposium On Geomorphology, 2-14 October 2017*, Elazığ, s. 453-460.
- Kara, A. ve Tiryakioğlu, M. (2012). "Amik Ovası'nda Muhtelif Zamanlarda Meydana Gelen Su Baskınları: Nedenleri ve Tarıma Etkileri", *MKU Ziraat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 2, s. 39-54.
- Karabaşa, S. (2006). *Kayseri Sultan Sazlığı'nda Kültür-Çevre İlişkisi*, (Yüksek Lisans Tezi, A.Ü., SBE), Ankara.
- KVKY, (2014). *Kayseri Yürüyüş Rotaları ve Turizm Keşif Rehberi*, Kayseri Valiliği Kültür Yayınları, No. 5, Kayseri.
- Keten, A. (2009). *Düzce-Efteni Gölü Vertebrata (Omurgalı) Faunası Üzerine Araştırmalar*, (Dr. Tezi, İ.Ü., FBE), İstanbul.
- Kırlangıç, E. (2014). *Efteni Gölü (Düzce) Sulak Alanı Ve Çevresinin Hidrojeoloji İncelemesi*, (Yüksek Lisans Tezi, S.Ü., FBE), İsparta.
- Kıymaz, S. (2010). "Seyfe Gölü Sulak Alanı ve Su Kaynakları Yönetimine İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *e-Journal of New World Sciences Academy*, Volume: 5, Number: 2, s. 174-185.
- Korkmaz, Hüseyin, "Antakya-Kahramanmaraş Graben Alanında Kurutulan Sulak Alanların (Amik Gölü, Emen Gölü Ve Gâvur Gölü Bataklığı) Modellerinin Oluşturulması", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 2008, Cilt: 5, Sayı: 9, Hatay, s. 19-37.
- Köklü, S. (2010). *Sulak Alanların Tarımsal Amaç Kullanılmasının Yarattığı Çevre Sorunlarının Amik Gölü Örneğinde İrdelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi, E.Ü., FBE), İzmir.
- Erdem, O. (Hızr), (2005). *Onlar Ne Dedi? Seyfe Gölü, Gavur Gölü, Ereğli Sazlıkları, Eşmekaya Sazlıkları ve Avlan Gölü Nasıl Kurutuldu?*, Kuş Araştırmaları Derneği, Ankara.

- Özgün, C. (2008). "Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Politikası Üzerine Bir Tetkik: Bataklıkların Islahı Sorunu", *Prof. Dr. Necmi Ülker Armağanı*, İzmir, s. 421-440.
- Özgün, C. (2013). "Osmanlı Ağaç Kültüründe Yeni ve Egzotik Bir Tür: Okaliptüs", *ÇTTAD*, XIII/26, (2013/Bahar), s. 5-29.
- Polat, S., Polat, O. ve Tüfekçi, S. (2011). "Rhegma Gölü'nden Bataklığa, Bataklıktan Okaliptüs Ormanlarına Dönüşümün Ekolojik Öyküsü", *Ekoloji Sempozyumu, 5-7 Mayıs 2011*, Düzce, Poster, s. 1.
- Saatçioğlu, F. Ve Pamay, B. (1968). *Tarsus- Karabucak Mıntıkasında Okaliptüs Tesis Çalışmalarının Yirmi Yıllık Neticeleri Üzerine Silvikültürel Araştırmalar*, İstanbul.
- Sarı, M.(2011). *Atatürk Dönemi İç Anadolu Bölgesi'nde İmar İskân Faaliyetleri (1923-1938)*, (Dr. Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE), Konya.
- Sicim, E. (2010). *Simav Gölü'nün Kurutulmasının Yarattığı Değişimler*, (Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü., SBE), İstanbul.
- Timur, Ö. B. (2007). *Avlan Gölü Örneğinde Islak Alan Kurutma Girişimlerinin Peyzaj Değerleri Üzerine Etkilerinin İrdelenmesi Üzerine Bir Araştırma*, (Yüksek Lisans Tezi, A.Ü., FBE), Ankara.
- Uğuz, S. (2011). *I. Meşrûtiyet'ten Cumhuriyet'in İlk Yıllarına Tarsus (1876-1926)*, (Doktora Tezi, A.Ü., SBE), Erzurum.
- Ünlü, T. S. (2009). "Bir İskeleden Liman Kentine Doğu Akdeniz'in Önemli Bir Limanı Olarak On Dokuzuncu Yüzyılın İkinci Yarisında Mersin'de Mekânsal Gelişim", *Planlama*, Sayı: 3-4, s. 5-26.
- Yenice, M. S. (2012). "Konya Kentinin Planlama Tarihi Ve Mekânsal Gelişimi", *Yenice, Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 28, Sayı: 4, Temmuz, s. 343-350.
- Yiğitbaşıoğlu, H. (1995). "Seyfe Gölü Ekosistemi", *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafya Araştırmaları ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı: 4, Ankara, s. 147-169.
- Zorlu, K. (2010). *Adapazarı Ovası ve Aşağı Sakarya Platosu'nda Tarımsal Değişim*, (Y. Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, SBE), Sakarya.

Journal of Strategic Research in Social Science
(JoSReSS)

ISSN: 2459-0029

www.josress.com

2018 © All Rights Reserved

Marketing 5.0: Internet of Things Marketing

Abdullah ÖZ¹ & Baran ARSLAN²

Keywords

Marketing 5.0,
Internet of Things,
IoT, Digital Marketing.

Abstract

After the stages of Marketing 1.0 (product-centric), Marketing 2.0 (consumer-centric), Marketing 3.0 (human-centric) and Marketing 4.0 (digital marketing) in its history of development, the marketing is now on the verge of a new age: Marketing 5.0. In other words, "Marketing of Internet of Things". The Internet of Things (IoT) refers to a network platform where things can connect with each other and digital media through Internet-based technologies. It is projected to make all things smart and connect them with each other and people by means of systems such as RFID, NFC, sensor and biochip, where the Internet of Things, the technology of near future, is used. Thus, tens of things such as smart homes, roads, fields, cities and smart production and marketing processes will surround the lives of future. Components that are a manifestation of IoT, such as 3D printer and smart robot, facilitate democratization of production processes. The purpose of this study is to establish what kind of changes the Internet of Things will cause in terms of marketing activities. In this context, comprehensive analyses of IoT-based studies that were conducted before with regard to marketing activities were made and such changes were identified accordingly. In this sense, Marketing 5.0 will ensure the inclusion of customer in the marketing process with the democratization of production. Also, extraordinary speed of Internet, effective use of big data by companies and tens of interconnected things and platforms will make it possible to personalize marketing and make it in real-time for the consumers. Moreover, the cost of access to information and energy has considerably decreased with the information and communication technologies. Furthermore, Marketing 5.0 facilitates conducting more effective marketing studies with immediate/detailed data coming from smart things.

Article History

Received
4 Mar, 2019
Accepted
24 Mar, 2019

Pazarlama 5.0: Nesnelerin İnterneti Pazarlaması

Anahtar Kelimeler

Pazarlama 5.0,
Nesnelerin İnterneti,
IoT, Dijital
Pazarlama.

Özet

Pazarlama, gelişim tarihi içerisinde Pazarlama 1.0 (ürün merkezli), Pazarlama 2.0 (tüketici merkezli), Pazarlama 3.0 (insan merkezli) ve Pazarlama 4.0 (dijital pazarlama) aşamalarından sonra yeni bir çağın eşiğinde: Pazarlama 5.0. Yani "Nesnelerin İnterneti Pazarlaması". Nesnelerin interneti (IoT), nesnelerin birbirlerine ve internet bazlı teknolojilerle dijital ortamlara bağlanabildiği ağ platformunu ifade eder. Yakın geleceğin teknolojisi olan nesnelerin internetinin kullandığı RFID, NFC, sensör ve bioçip gibi araçlarla tüm nesnelere akıllandırıp birbirlerine ve insanlara bağlaması öngörülmektedir. Böylece akıllı evler, yollar, tarlalar, şehirler ve akıllı üretim ve pazarlama süreçleri gibi onlarca unsur geleceğin yaşamlarını çevreleyecektir. IoT'nin bir tezahürü olan 3D yazıcı ve akıllı robot gibi unsurlar üretim süreçlerinin demokratikleşmesini kolaylaştırmaktadır. Bu

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0001-8544-904X , Öğr.Gör., Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, abduhaz@harran.edu.tr

² ORCID: 0000-0001-7582-749X. Doç. Dr., Harran Üniversitesi İ.İ.B.F İşletme Bölümü, barslan@harran.edu.tr

çalışmanın amacı, nesnelerin internetinin pazarlama faaliyetleri açısından ne tür değişikliklere neden olacağını ortaya koymaktır. Bu bağlamda daha önce pazarlama faaliyetleri açısından yapılmış olan IoT odaklı çalışmaların kapsamlı analizleri yapılarak bu değişiklikler saptanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Pazarlama 5.0, üretimin demokratikleşmesiyle beraber müşterinin pazarlama sürecine dahil olmasını sağlayacaktır. Yine, internetin olağanüstü hızı, büyük verinin şirketlerce verimli kullanımı ve birbirine bağlanan onlarca nesne ve platform ile pazarlamanın tüketiciler için olabildiğince kişiselleştirilmesi ve gerçek-zamanlı yapılmasını olanaklı kılacaktır. Bununla beraber, bilgi ve enerjiye ulaşmanın maliyeti bilgi iletişim teknolojileriyle birlikte oldukça ucuzlamıştır. Bu ise marjinal pazarlama maliyetlerinin sıfıra yaklaşması anlamına gelmektedir. Ayrıca, Pazarlama 5.0, akıllı nesnelere gelen anlık ve detaylı verilerle daha etkin pazarlama araştırması yapılmasını kolaylaştırmaktadır. Yine pazarlama iletişimi unsurlarının hem birbirleriyle hem de sosyal medya gibi dijital pazarlama mecralarıyla entegre olmasını, böylelikle müşteriye değer katan sunumların yapılmasını sağlamaktadır. Bu arada, yeşil elektrik ve kaynakların ortak kullanımının artması ile IoT'nin daha sürdürülebilir pazarlama çabalarını kolaylaştıracağı da söylenebilir. Son olarak, IoT ile birlikte pazarlama karması unsurları şirketlerce daha akıllıca yönetilebilecek yani insan merkezli, müşteriye değer katan bir biçimde ve yalnız ona özel olarak düzenlenebilecektir.

Makale Geçmişi

Alınan Tarih

4 Mart 2019

Kabul Tarihi

24 Mart 2019

1. Giriş

Ortaçağın feodal tarım dönemi matbaanın yaygınlaşması, su ve rüzgar gücünün kullanılmaya başlanması ve ardından kömürle çalışan ilk buhar motorunun üretimiyle yerini yeni bir paradigmaya, "Sanayi Çağı"na bıraktı. Bu dönemin hemen arkasından ise akıl, enformasyon ve ileri teknolojinin sermayesini oluşturduğu ve 2000'li yıllara kadar etkin olan "Enformasyon Çağı" hakim paradigmayı oluşturdu. Bugün ise teknolojinin akıllı robotlar, yapay zeka, artırılmış gerçeklik, vb. ile muazzam bir boyut kazandığı ve her alanda büyük işbirliklerinin olduğu dijital bir çağın yaşandığı söylenebilir. "Dijital Çağ"ı iki evreye ayırabiliriz: birinci evre, 1980'lerde yaygın olarak kullanıma giren ve hayatın tüm alanlarında iş yapma biçimlerini, tüm ilişkileri ve iletişimi kökten değiştiren "bilgisayar devrimi"dir. İkinci evre ise henüz yeni filizlenen, fiziksel ve dijital tüm nesnelere ve cihazları birbirlerine bağlamayı vadeden "*Nesnelerin İnterneti*" (*IoT, Internet of Things*) devrimidir (Greengard, 2017: 12). 1999'da Kevin Ashton tarafından P&G şirketinde bir sunum esnasında ilk defa kullanılmış olan "Nesnelerin İnterneti" kavramı sensör, çip vb. teknolojilerin entegre edildiği günlük olarak kullanılan fiziksel nesnelerin birbirleriyle ve insanlarla iletişime geçmesini ifade etmektedir. Böylelikle internet ve bilgisayardan çok daha büyük bir dijital dönüşüm sağlayacağı beklenmektedir (Ashton, 2009).

Nesnelerin interneti (IoT) kullandığı sensörler, gömülü cihazlar, internet, bluetooth, QR kodlar, vb. araçlarla hem üretim hem de tüketim yapısını kökten değiştirecek bir alt yapı sunmaktadır. Üretimde robotların, 3D yazıcıların, yapay zeka ve makine öğrenimi kullanımının artması, böylece kalite artışı ve maliyet azalımı konusunda sağlanan muazzam ilerlemeler, yine ürünlerin sensörler ve RFID gibi yöntemlerle taranıp ham madde aşamasından müşteriye ulaşıncaya kadar bir tedarik zinciri içinde takip edilmesi IoT'nin üretimde yarattığı katma değer sadece birkaç örneğidir. Aynı şekilde IoT'nin üretici-tüketici ya da perakendeci-müşteri ilişkisini bambaşka bir boyuta taşıması temel iktisadi paradigmayı kökten sarsabileceğini göstermektedir. Örneğin, tüketicilerin tüm çevrelerini kapsayan sensörler kendileri hakkındaki tüm alışveriş verilerini perakendecilere aktarabilecek, böylece işletmeler tüketicilere gerçek zamanlı,

kişisel indirim ve teklifler sunabilecektir. IoT'nin iş yapma biçimini kökten değiştirmesine ilham verici başka bir örnek 3D yazıcılardır. Üç boyutlu nesne üretimine olanak veren bu yazıcılar şimdilik çoğunlukla prototip üretme amacıyla kullanılsa da çok yakın bir gelecekte nihai tüketicilerin "üre-tüketici" olarak herhangi bir üretici işletmeye ihtiyaçları kalmadan istedikleri ürünü kendilerinin üretmelerine imkan tanıyacaktı.

Pazarlama, işletmenin kendisini ve ürünlerini tüm paydaşlarına tanıtmasını ve ürettiği mal ve hizmeti uygun mecralar ve sunumlarla müşterilerine ulaştırmasını ifade eder. Bu bağlamda pazarlama, *"işletme adına değer elde etmek üzere müşteriler için değer yaratma ve güçlü müşteri ilişkileri inşa etme sürecidir"* biçiminde tanımlanabilir (Kotler and Armstrong, 2016: 29). Pazarlama kapitalist üretim süreciyle sıkı bir ilişki içerisindedir ve paralel şekilde gelişme göstermiştir. Nitekim her şeyin alınıp satılabilen bir nesne haline getirilmesi için nesnelerin üretim metası olarak geçirdiği aşamalar kadar bunların tüketici olarak adlandırılacak nihai kullanıcıya bir şekilde tanıtılması, arzulanırılması ve satılması gerekmektedir. Bu da pazarlama kavramını doğurmuştur. Örneğin Rifkin (2015: 268) Adam Smith'in piyasadaki arz ve talebin herhangi bir dış müdahale olmadan görünmez bir el yardımıyla en verimli yerde dengeleneceği varsayımındaki *"görünmez el"*in artan arza paralel bir şekilde talebi artırmayı başaran reklamcılık (pazarlama) olduğunu söyler. Nitekim bugün enformasyon ve teknolojinin en uç noktası olan dijital teknoloji çağında pazarlama evrim geçirmesine rağmen hakim paradigmayla olan sıkı ilişkisini bozmamıştır.

Nesnelerin interneti teknolojisi bugün daha çok mühendis ve programcıların ilgi alanına girmektedir. Bu bağlamda geçmişin internet teknolojisine benzediği söylenebilir. Çünkü internet bir zamanlar sadece teknik bir araç olarak görülürken bugün muazzam bir sosyal platform olarak görülmektedir (Kalafatoğlu, 2014: 16). Aynı şekilde IoT'de yakın bir gelecekte sadece pazarlama alanında bir paradigma kayması oluşturmanın ötesinde her şeyi, herkesi her yerde ve her zaman birbirine bağlayan muazzam bir ekosistem olarak görülecektir. Bu çalışmanın amacı özellikle Türkiye'de çok fazla incelenmeyen, incelenen çalışmalarda ise mühendislik, mimari tasarım ve programcılık alanları üzerinden ele alınan IoT kavramının pazarlamayla olan ilişkisini irdelemektir. Bu bağlamda çalışma sürecinde elde edilen bilgilerin ışığında pazarlamanın "Pazarlama 5.0" olarak adlandırdığımız yeni bir evreye girdiği rahatlıkla söylenebilir.

2. Pazarlama 1.0'dan Pazarlama 5.0'a

Pazarlama yıllar içerisinde bugüne kadar üç temel aşamadan geçti. Bunlar: *"ürün merkezli"* Pazarlama 1.0, *"tüketici merkezli"* Pazarlama 2.0 ve *"insan merkezli"* Pazarlama 3.0'dır. Pazarlama 1.0 evresi sanayi devrimi ile başlayıp bugünde kısmen var olan, işletmelerin büyük ölçekli üretim yapıp ürünlerini insanlara kitlesel, standart ve farklılaştırılmamış biçimde sundukları bir anlayışı ifade etmektedir. Bu anlayışta tüketici istekleri önemsenmeyip ürün ve satış merkezli hareket edilmektedir. Örneğin, Sadece siyah renkte otomobiller üreten Ford'un sahibi Henry Ford'un kendisinden farklı renklerde otomobil talep eden müşterilerine söylediği "Her müşteri istediği renkte bir arabaya sahip olabilir, tabii renk siyah olduğu sürece" şeklindeki sözü bu anlayışı özetlemektedir. Pazarlama 2.0 enformasyon çağının ortaya çıkardığı bir süreçtir. 1980'li yıllarda önem

kazanıp bugünde ana akım yaklaşımlardan birini ifade etmektedir. Bu evrede fazlaca satıcı alternatifine sahip olan ve kolaylıkla ürünleri ucuzluk, kalite vb. yönlerden karşılaştırma gücüne sahip olan müşteriler satıcılar tarafından kral olarak görülmekte ve kendilerine ürün satışı yapabilmek için tüm istek ve talepler dikkate alınmaktadır. Pazarlama 3.0'da ise kişiye salt müşteri gözüyle değil "insan" olarak bakılmakta ve ürün satmanın ötesinde işletmeler tarafından değer merkezli bir ilişki anlayışı geliştirilmektedir. Pazarlama 3.0 bugün rekabet avantajı elde etme konusunda hala başat bir rol üstlenmektedir. Nitekim tüketicileri insan olarak görüp onların akıl, kalp ve ruhlarına dokunan, onların toplum ve doğayla ilgili endişe ve korkularını dikkate alan ve onları duygusal yönden tatmin eden, kısacası hedefi dünyayı daha iyi bir yer haline getirmek olan işletmeler takdir edilip rekabet avantajı elde etmektedirler (Kotler, vd., 2014: 15-18).

Bugünse *Pazarlama 4.0*, Pazarlama 3.0'ın insan odaklı anlayışıyla beraber "*dijital merkezli*" bir yaklaşım üzerine yükselmektedir. Çünkü Pazarlama 4.0, müşteri yolculuğunun her anını kapsayan insan merkezli pazarlamanın derinleşmesi ve genişlemesini ifade etmektedir (Kotler, vd., 2017). Nitekim, Kotler, vd. (2014: 17-18) "Yeni dalga teknoloji" olarak adlandırdıkları; ucuz bilgisayarlar ve cep telefonları, düşük maliyetli internet ve açık kaynaktan oluşan yeni dijital teknolojiyi Pazarlama 3.0'ın temel destekleyici/itici kuvveti olarak açıklamışlardır. Bu bağlamda Pazarlama 4.0 (*dijital pazarlama*); İşletmelerin TV, radyo, dergi gibi geleneksel medyadan uzak yöntemlerle, markalarını ve işlerini desteklemek ve tanıtmak amacıyla internet, e-mail, mobil ve diğer çevrimiçi ve interaktif platformları kullanmalarını (Çözen, 2011). Jara, vd. (2012:854) dijitali ve IoT'yi birbirinden ayırmadan yaptıkları tanımlamada Pazarlama 4.0'ın Pazarlama 1.0 ve 2.0'ın odaklandığı *ihtiyaç ve isteklerin* üzerinde durmaya ve Pazarlama 3.0'ın ise *arzular, endişeler ve yaratıcılık* gibi temel değerlerini tatmin etmeye devam edeceğini söylemektedirler. Ayrıca Pazarlama 4.0'ın bunlara ek olarak kişilerin halihazırdaki çevrimiçi platformlara (mesela sosyal medya mecraları) aktif olarak katılmalarını ve ürün ve markayla da direk bir etkileşim yaşamalarını sağlayacağını ifade etmektedirler. Nitekim tüm bunlar insanların temel değer ve sosyal hareketleri ve işletmelerin bunlara katkısını izlemelerini kolaylaştırmaktadır.

Pazarlama 5.0 yani *Nesnelerin İnterneti (IoT) Pazarlaması* ilk defa bu çalışmada ortaya konan yeni bir tanımlamadır. Pazarlama 5.0 tamamen yeni bir paradigma değil, aksine ilk üç pazarlama evresini de içerecek şekilde Pazarlama 4.0'ın daha gelişmiş versiyonunu ifade etmektedir. Nesnelerin İnterneti pazarlaması her ne kadar dijital pazarlamaya benzese de arada çok temel bir fark bulunmaktadır. Nitekim, Pazarlama 1.0, Pazarlama 2.0 ve Pazarlama 3.0 pazarlamanın geleneksel tarafını ifade edip daha çok fiziksel dünya ile ilgiliyken Pazarlama 4.0 pazarlamanın dijital boyutuyla ilgilidir (Kotler, vd. 2017). Pazarlama 5.0 ise nesnelere sensör vb. alıcıların entegre edilmesini ve adeta bu nesnelerin akıllanması ve hissetmesini sağlayarak dijital cihaz ve teknolojilerle iletişim kurmasına imkan tanımakta ve fiziksel ile dijitali birbirine bağlayan köprü bir platforma dönüşmektedir. Dijital pazarlama bilgisayar, tablet ve akıllı telefon gibi mecraları birleştirip çoklu ekran deneyimleri üzerinden ve sosyal medya, e-mail ve mobil uygulamalar gibi platformlar üzerinden müşteri iletişimi sağlamakta iken

IoT pazarlaması kişilerin etrafını çevreleyen tüm nesne ve cihazlardan elde edilen bilgiler ile daha hedefli, kişisel, az maliyetli ve etkin teklifler sunabilmekte ve daha yakın müşteri iletişimi sağlamaktadır. Özetle tüm pazarlama evreleri aşağıdaki gibi gösterilebilir:

Şekil 1: Pazarlama evrimi

3. Nesnelerin İnterneti Kavramı ve Kapsamı

Nesnelerin interneti (IoT) günlük nesnelerin tanımlama, hissetme, ağ oluşturma ve işleme kapasiteleriyle donatıldığı ve bu özelliklerin nesnelerin birtakım hedefleri gerçekleştirmesi için birbirleriyle ve diğer cihazlarla internet aracılığıyla iletişim kurmasına izin verdiği bir paradigmayı ifade etmektedir (Sağ, 2015: 8). IoT’de internet elektrik tertibatı görevi görmektedir (Greengard, 2017: 14). Ancak internet bazlı olmayan bluetooth, RFID vb. teknolojilerde IoT bünyesinde fazlasıyla kullanılmaktadır. IoT fiziksel nesnelerin bilgi paylaşım birliğinde karar alabilmeleri için adeta onlara birbirlerini görme, duyma, düşünme ve bir araya gelerek “konuşma” yeteneği vermektedir (Aktaş, vd., 2016:43). Nitekim bünyelerine sensör, mikroçip, etiket, vb. herhangi bir alıcı yerleştirilebilen her şey IoT ekosistemine dahil olacaktır. Yiyecekler, ürünler, kitaplar, ev ve mutfak gereçleri, ağaçlar, yollar, tarlalar, hatta hayvanlar ve insanlar... Hepsi IoT platformunun bir parçası olabilecektir. Bu yüzden Cisco Systems ve diğer bazı otoriteler nesnelerin interneti yerine “herşeyin interneti” (Internet of Everything, IoE) kavramını kullanmaktadırlar (Greengard, 2017: 33).

Nesnelerin İnterneti mimarisi üç temel katmandan oluşmaktadır (Çeltek, vd. 2015: 4-5):

- **Algılama (Perception) Katmanı:** Bu katman IoT’nin beş duyu organıdır. Bu tabakada iki temel amaç vardır; nesneleri tanımlamak ve nesnelere ait veri toplamak. RFID (radyo frekans tanımlama) en fazla kullanılan temel tanıma ve tanımlama aracıdır. RFID bir okuyucu ve etiketten oluşan otomatik bir tanıma sistemidir ve okuyucu ile etiket arasında elektromanyetik dalgalar aracılığıyla iletişim kurulması esasına dayanır (Aktaş, vd., 2016: 46). RFID günümüzde temassız ödeme sistemlerinde, yol geçiş ücretlerini tahsil etmede, hayvanları takip etmekte, pasaportlara veri yerleştirmekte (Greengard, 2017: 49), depodaki ürün kontrol ve sevkiyatlarında, vb. onlarca noktada kullanılmaktadır. Kısa menzilli radyo iletişim kanalı NFC (yakın alan iletişimi) uzun menzilli RFID’nin aksine 10 cm’lik bir alanda temassız teknoloji sağlar. Ayrıca akıllı telefonlara entegrasyonları sebebiyle mobil ödeme, bankacılık, e-bilet, elektronik geçiş sistemleri gibi pek çok alanda kullanılmaktadır (Bozdoğan, 2015: 13). Barkodlar, QR kodları ve filigranlar bu katmanda kullanılan diğer bazı

tanımlama araçlarıdır. Nesnelere veri toplama ise çoğunlukla ısı, basınç, ses vb. sensörler ile gerçekleştirilir (Çeltek, vd. 2015: 4).

- **Ağ (Network) Katmanı:** Nesnelere internetin etkileşim ve iletişim organıdır. IoT kapsamındaki her nesne benzersiz bir şekilde adreslenebilir olmalıdır. Bu yüzden internete bağlanabilmek için her nesne bir IP (internet protokolü) adresine sahip olmak zorundadır. Her geçen gün internete bağlanan nesne sayısının artması 2012 yılında hali hazırda kullanılan Ipv4'ün yetersiz kalmasına neden olmuş ve IPv6 standardına geçilmesini zorunlu kılmıştır. Bu standart ise 340 desilyon adrese (3.4×10^{38}) karşılık gelmektedir (Aktaş, vd., 2016: 44). Nitekim bu devasa rakam dünya üzerindeki her kum tanesine IP adresi verebilecek kadar büyüktür (Çeltek, vd. 2015: 4). Ağ katmanında iki temel görev bulunmaktadır. Bunlar, veri iletimi ve veriyi işleyip bilgi haline dönüştürme. Bilgiyi iletmeye görevini yerine getiren temel araçlar ise bluetooth, beacon (bluetooth tabanlı etkileşim teknolojisi), wi-fi, gprs, zigbee, 4.5 ve 5G olarak sayılabilir.
- **Uygulama (Application) Katmanı:** Bu son katman ise teknik kademelerden gelen bilgilerin sonuç olarak (örneğin kişinin akıllı bilekliği üzerinden antreman verilerinin akıllı telefondaki uygulamaya gönderilmesi) son kullanıcıya bir uygulama üzerinden sunulduğu platformu ifade etmektedir. Bugün akıllı telefon ve tabletlerin kullanıma sunulan App Store ve Google Android Market'te 1 milyondan fazla uygulama bulunurken çok yakın bir gelecekte IoT ile çok daha bağlantılı bir hayatta kullanıma girecek uygulama sayısını öngörmek bile oldukça güçtür (Çeltek, vd. 2015: 5).

3.1. Nesnelere İnterneti Tarihi

Nesnelere interneti her ne kadar geleceğin teknolojisini ifade etse de yaklaşık 35 yıllık bir geçmişi ve bazı ilkel uygulamaları bulunmaktadır. Bunları maddeler halinde özetlemek gerekirse;

- 1982 yılında soda makinesindeki stok durumunu tespit etmek için ilkel bir IoT uygulaması kullanılmıştır (Yüksel, 2016).
- 1990'da Olivetti şirketi çalışanların ofis içindeki durumlarını görüntüleyebileceği sensörlü bir sistem icat etti (Yüksel, 2016). Yine bu yıl içerisinde ilk web sayfası henüz tanıtılmadan internetli tost makinesi icat edildi (Rosemann, 2013: 4).
- 1991 yılında Cambridge Üniversitesi akademisyenleri birlikte kullandıkları bir kahve makinesinin içinde kahve olup olmadığını odalarından kontrol edebilmek için kahve makinesinin her bir dakika da üç adet görüntüsünü yakalayan ve masalarındaki bilgisayarlara aktaran bir sistem geliştirdiler (Kutup, 2011: 1).
- 1999 yılında "Nesnelere İnterneti" bir kavram olarak ilk kez Kevin Ashton tarafından kullanıldı (Ashton, 2009).
- 2000 yılında LG firması dünyadaki ilk internet erişimli buzdolabını üretti (Yüksel, 2016).

- 2005: Uluslararası Telekomünikasyon Birliği IoT'yi resmi olarak tanıttı (Erdem, 2015: 6).
- 2007 yılında bitkilere ilk kez yerleştirilen bir sensör vasıtasıyla bir telefon numarası aranabiliyordu (Yüksel, 2016).
- 2008: ilk kez uluslararası bir IoT konferansı Zürih'te gerçekleştirildi (Çeltek, vd. 2015: 3).
- 2009'da Avrupa Birliği yayınladığı *Nesnelerin İnterneti Avrupa için Eylem Planı* adlı bir raporla konuya verdiği önemi göstermiştir (Erdem, 2015:6).
- 2011 yılında Tesco'nun bir metro istasyonunda açtığı sanal mağazadaki duvarlarda ürünlerin fotoğraf ve videoları bulunuyor, QR kodlar ile alınan siparişler birkaç saat içinde müşterilere ulaştırılıyordu. Yine aynı yıl inekler de sensörlerle tanıştı. Böylelikle ineklerin kalp atış hızı, sıcaklık, solunum, yeme alışkanlıkları ve hareketleri gözlemlenebildi (Yüksel, 2016).
- 2013'de Lojistik firması DHL, ulaşması zor olan yerler veya 3 kiloya kadar acil gönderiler için drone kullanımını test etti (Yüksel, 2016).
- 2014 yılında önce uzaktan kumanda ile aktive veya deaktive edilebilen doğum kontrol çipleri icat edildi. Yine aynı sene, akıllı diş fırçası piyasaya sürüldü. Bu fırçada 3 boyutlu sensörler kişinin ağız hijyenine ilişkin alışkanlıklarını akıllı telefona aktarabilmekteydi (Yüksel, 2016).
- 2016 yılına gelindiğindeyse Amazon firması drone ile ilk insansız kargo teslimatını gerçekleştirdi (ntv.com, 2016).

Nesnelerin İnterneti teknolojisinin hızla büyümesi birbirine bağlı nesne sayısı ve bu bağlantılı ekosistemin ekonomik değeri üzerinde ciddi araştırma ve öngörüler yapılmasına olanak vermiştir. Ancak bazı teknoloji araştırma şirketleri tarafından farklı parametreler kullanılarak yapılan bu çalışmalar neticesinde farklı sonuç ve tahminler ortaya çıkmıştır. Nitekim bunların tutarlı bir sentezi şu şekilde yapılabilir: 1975 yılındaki akıllı cihaz sayısı sadece 10 bin iken bu rakam 2003 yılında akıllı nesnelere dahil olmasıyla 500 milyona, 2009 yılında ise 2.5 milyara çıkmıştır (Sağ, 2015:8). 2010 yılında 12.5 milyara çıkan tahmini akıllı nesne ve cihaz sayısının (Evans, 2011: 3), 2014 yılında 14.1 milyar olduğu söylenmiştir (Greengard, 2017: 28). 2020 yılına gelindiğinde ise Gartner şirketinin tahminine göre 26 milyar bağlantılı cihaz olması beklenirken (Sağ, 2015: 8) Cisco Systems'e göre bu sayının 50 milyar olacağı öngörülmektedir (Greengard, 2017: 28). 2020 yılında IoT'nin küresel ekonomik katma değerinin 1.9 trilyon dolar olacağı ve bağlantılı nesnelerin şirketlere yıllık 9 trilyon dolar yıllık gelir sağlayacağı da tahmin edilmektedir (Deloitte, 2014: 5).

3.2. Büyük Veri ve Bulut Bilişim

Nesnelerin İnternetini fazlasıyla önemli kılan en temel husus belki de nesnelerin ve cihazların birbirleriyle iletişim kurarak insanlara analiz edip farklı amaçlar için kullanabilecekleri veriler sunmaları ya da yapay zeka ve makine öğrenimi gibi yöntemlerle tüm bunları bizzat kendilerinin yapabilmesidir. Bu yüzden veri kavramı IoT için çok kilit bir rol üstlenmektedir. Nitekim 2005 yılında küresel ölçekte var olan veri akışı saniyede 4.7 terabit iken, 2014 yılında yaklaşık 45 kat

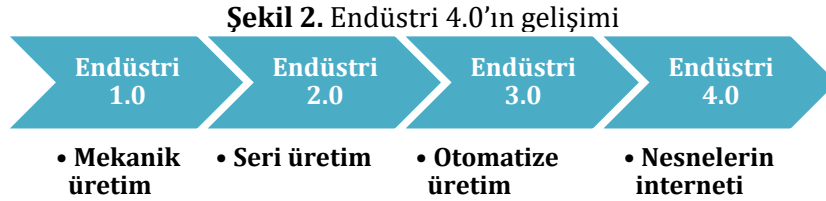
artarak 210 terabite ulaşmıştır (Ercan, 2016). Yine Cisco Systems dünyadaki toplam veri hacminin yıllık olarak %50 ile %60 oranında arttığını söylemiştir. Ayrıca Uluslararası Veri Kurumu (IDC) 2020’de dünyada toplam 40 zetabayt büyüklüğünde veri olacağı tahmininde bulunmuştur. Tek bir zetabaytın 250 milyar DVD’ye eş olduğu düşünüldüğünde bu tahminin muazzam bir rakamı gösterdiği görülmektedir (Greengard, 2017: 59). Nitekim bu kadar devasa bir veri havuzunun bulunduğu IoT ekosisteminde yazılım şirketleri ve işletmeler için temel amaç anlamlı ve işlenebilir bilginin elde edilmesi olmuştur. Bu ise “Büyük veri” (Big data) kavramını ortaya çıkarmıştır. Büyük veri, nesnelere gömülü sistemler ve sensörler vasıtasıyla toplanan verilerden sosyal medya mesajları, fotoğraf, video dosyaları ve bloglara kadar veri girdisi elde edilebilecek büyük bir ağı ifade etmektedir. Devasa büyüklükteki verilerin işlenmesi pek kolay olmadığından kitle işbirliğinden faydalanmak yani işletmelerin tüketiciler ile işbirliğine gitmesi oldukça makul gözükmemektedir (Kalafatoğlu, 2015: 48). Aynı zamanda algılama ve hesaplama yeteneklerindeki gelişmeler küçük cihazlardaki gömülü işlem gücünün artmasını mümkün kıldı. Bu, algılama cihazlarının sadece pasif olarak yüksek çözünürlükte veri yakalamasını değil, aynı zamanda gelişmiş durum yanıtı almasını da sağladı. Bağlantılı olarak makine öğrenimindeki gelişmeler, artan verilerin modellenmesine olanak sağlamıştır. Bu ise uçak motorları gibi ağır varlıklardan, sağlık monitörleri gibi giyilebilir tüm cihazların veri üretmesiyle kalmayıp zamanla performans geliştirmesine imkan vermiştir (Bozuklu, 2016: 29). Bununla ilgili olan “kestirimsel analitik” kavramı bir olayı gerçekleşmeden önce belirleyip anlamayı amaçlar. Bu ise örneğin, bir bankanın başka kurumlara geçme ihtimali olan müşterisini tespit etmesini, bir işletmenin bozulma ihtimali yüksek makine aksamalarını tespit etmesini ya da bir mağazanın müşterisinin hangi ürünleri alma eğiliminde olduğunu anlamasını sağlayabilir (Greengard, 2017: 69).

Devasa büyüklükteki büyük verinin depolanması önem arz eden bir başka konudur. Bilgisayar, DVD vb. ortamlarda saklanabilen büyük miktardaki veri hem oldukça pahalı, hem de karmaşık ve zor olacaktır. Ayrıca büyük veriyi internet bağlantılı bir platform üzerinde depolamak hem oldukça ucuzdur hem de daha da önemlisi bu veriye her yerden ulaşımı ve anlık veri transferini kolaylaştıracaktır. Bu bağlamda “bulut bilişim” (cloud computing) kavramı böylesi bir düşüncenin sonucunda ortaya çıkmıştır. Bulut bilişim internetin bulunduğu her yerde elektronik cihazlar ile istenilen veri, uygulama ve programlara kolayca erişim sağlanabilen sanal bir sunucuyu ifade eder. Bugün şirketler müşteri ilişkileri yönetimi (CRM), ofis yazılımları, veri saklama, veri tabanı paylaşımı hatta işlemci gücü ihtiyacı duyan yazılımlarına destek gibi güncel hizmetlerden faydalanmak için bulut bilişimden yararlanmaktadırlar. Depolanan bilgilerin ve verilerin internet ortamında saklanmasını sağlayan bulut bilişim, kişilere daha fazla depolama alanı, hızlı veri transferi, maliyet tasarrufu ve verilerin korunması gibi olanaklar tanımaktadır. Microsoft’un One Drive platformu yine Dropbox ve SkyDrive uygulamaları bulut hizmetlerine örnektir (<http://www.dia.com.tr/nedenbulut-bilisim-farki-ne-ayricaligi-ne/>). Örneğin, *Fitbit* bileklikleri atılan adımları, yakılan kalorileri ve hareket halinde geçirilen dakikaları ve uyku düzenini izleyebilmektedir. Bu cihazlar bluetooth aracılığıyla belli aralıklarla telefon ya da bilgisayarlara bağlanıp verileri buluta yüklemektedir. Veriler bulutta

analiz edildikten sonra şema, grafik vb. göstergelerle kullanıcılara sunulabilmektedir (Greengard, 2017: 54).

3.3. Endüstri 4.0: Dördüncü Sanayi Devrimi

İlk kez 2011 yılında kullanılmaya başlayan Endüstri 4.0 terimi daha çok nesnelerin interneti teknolojisinin akıllı üretim sistemleri üzerinde kullanılmasını ifade etmektedir. Bu bağlamda İlk sanayi devrimi 1760'tan 1840'lara kadar sürmüş ve demiryollarının inşası ve buhar makinesinin katkısıyla mekanik üretime öncülük etmiştir. 19. yy'ın sonu ve 20.yy'ın başında ivme kazanan ikinci sanayi devrimi elektriğin ve montaj hattının desteğiyle seri üretimi sağlamıştır. 1960'larda başlayan üçüncü sanayi devrimi ise bilgisayar ve internetin katalizörlüğünde gelişmiş ve dijital devrimi gerçekleştirmiştir. Dördüncü sanayi devriminin henüz eşiğinde olduğumuz şu dönem ise dijital devrimin üzerinde yükselse de onun asıl karakterini fazlasıyla yaygınlaşan mobil internet, küçülen daha güçlü sensörler, yapay zeka ile makine öğreniminin gerçekleşmesi (Schwap, 2016, s.16), akıllı robotlar ve üç boyutlu (3D) yazıcılarının kullanımının artması oluşturmaktadır. Bu gelişimi şu şekilde gösterebiliriz:

Endüstri 4.0 ile fiziksel parça, araç ve makineler, internet üzerinden birbirleriyle iletişime geçmeye başlamıştır. Bu sayede Endüstri 4.0 üç temel hedefi gerçekleştirebilir: Bunların ilki ekonomik büyüme, istihdam ve sosyal istikrar, ikincisi kalıcı değer ve iş güvenliği, üçüncüsü ise daha fazla verimlilik ve yüksek yaşam standardıdır. Ayrıca robotik alanındaki gelişmelerin akıllı üretim sistemlerinin oluşumunu tetiklediği söylenebilir. Bu sistemlerle müşteri ihtiyaçlarına daha fazla ve hızlı cevap veren özelleşmiş üretim, iyileştirilmiş üretim kalitesi, daha az hata ve israf, yerleşen imalat süreçleri, yenilik süreçlerinin hızlanması ve daha az kaynak kullanımı (enerji ve bellek kullanımının minimize edilmesi, vd) hedefleniyor. Bu bağlamda Endüstri 4.0 başta akıllı fabrikalar olmak üzere üretim sanayindeki değer zincirlerinin duruma özel çözümler sunmasını ve esneklik, verimlilik ve maliyet açısından optimize edilmesini ifade etmektedir (Şuman, 2017).

Görevinin ne olduğunu belirlemek ve makineye yapılması gerekenleri söylemek basit bir meseledir. Ancak *makine öğrenimi* ile robotların çoğunun otomatikleştirilmesi, gereken görevleri belirlemekle kalmaz bunları en iyi nasıl yapacaklarını ve diğer makinelere bu görevi nasıl tamamladıklarını öğretebilirler (<http://www.endustri40.com/bulut-baglantili-robotlarin-6-etkisi/>). Makine öğrenimi bilgisayarların örnek veri ya da geçmiş deneyimi kullanarak bir ölçüde göre başarımlarını arttıracak biçimde programlanmasıdır. Makine öğreniminin el yazısı tanıma, müşterilerin geçmiş davranışlarından öğrenilen verilerle yeni müşteriler için kredi risk hesaplama, sürücüsüz arabaların hareketi, gerçek

zamanlı başka dile çeviri yapabilen telefon görüşmesi uygulamaları gerçekleştirme gibi günlük birçok kullanım alanı vardır (Bozuklu, 2016: 30-31).

Üç boyutlu (3D) yazıcıların kullanımı robotlarla beraber Endüstri 4.0'ın diğer bir önemli kullanım alanını oluşturmaktadır. 3D baskı (eklemeli imalat) fiziksel bir nesnenin üç boyutlu dijital bir çizim ya da modelden tabaka tabaka basılarak oluşturulduğu süreçtir. Bu bağlamda 3D yazıcılar hammadde olarak plastikten kağıda, alüminyum ya da seramik gibi maddelerden canlı dokulara kadar çok çeşitli malzeme türlerini kullanmaktadır. Bu teknoloji bugün rüzgar tribünlerinden oyuncak yapımına kadar çok geniş bir yelpaze içerisinde kullanılmaktadır. Örneğin yapılan bir araştırmada katılımcıların %84'ü 2025 yılına gelindiğinde 3D ile ilk otomobil üretiminin gerçekleşeceğini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca yakın bir gelecekte biyo-baskı olarak adlandırılan süreçlerle insan organları 3D baskı ile yaratılabilecektir (Schwap, 2016: 172-175). Örneğin, 2014 yılında Sabancı Üniversitesi'nde canlı hücreler kullanılarak aort doku yapısı üretilmiştir (ntv.com, 2014).

4. Nesnelerin İnterneti Pazarlaması

İlk kez burada kavramsallaştırılan *Nesnelerin İnterneti Pazarlaması (Pazarlama 5.0)* aslında tüm diğer pazarlama evrelerinden kopuk bir anlayışı değil aksine ürünün, müşterinin, insanın ve dijitalin hala merkezde olduğu ancak hiç olmadığı kadar yakınsamasını yani yeni ve güçlü bir *bağlantısal pazarlama* biçimini ifade etmektedir. Pazarlama 5.0'da hala odak noktasında "insan" olarak müşteri bulunurken ürünler dijital ve fiziksel dünyanın kurduğu muazzam bir bilgi ağı üzerinden insanlara sunulmaktadır.

4.1. Nesnelerin İnterneti ve Akıllı Pazarlama Karması

Nesnelerin interneti (IoT) teknolojisi pazarlama karması (4P) unsurlarının daha akıllı ve entegre olmasını kolaylaştıracaktır. Nesnelerin interneti kendisi ve çevresi hakkında bilgi verebilen akıllı ürünlerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Örneğin *Fitbit* bileklikleri kullanıcının yiyecek tüketimi, kalori harcaması, uyku düzeni, vb birçok önemli bilgiyi üzerindeki sensörler sayesinde mobil uygulamalara ya da sanal bulutlara aktarabilmektedir. QR kodlar ya da RFID gibi IoT temelli teknolojiler tüketicilerin ürünlerin hammadde aşamasından kendilerine sunuluncaya kadar nasıl geldiğini takip edebilmektedirler. Örneğin, avlanan balıkların bu teknolojilerle etiketlenip kayıt altına alınması nereden geldiğinin sorgulanabilmesine böylelikle yasal olmayan, yasak zamanlı avlanmaların önüne geçilebilmesine olanak tanıyabilir (Sarnı, vd, 2016: 3).

IoT mağaza raflarında kullandığı dijital etiketlerle dinamik fiyatlandırma yapma imkanı sağlayıp satışları artırma ve son tüketim tarihi bitmek üzere olan ya da fazla stoğu olan ürünleri eritmeyi kolaylaştırmaktadır. IoT ayrıca *kullanım bazlı fiyatlama* yöntemlerinin ortaya çıkmasını kolaylaştırabilir. Örneğin, herhangi bir beyaz eşya markası insanlara çamaşır makinesi satmak yerine onu ücretsiz verip sadece kullandığı saat başı ödeme yapmasına imkan tanıyabilir. Kullanım miktarını ise çamaşır makinesi üzerindeki akıllı sensörler ve sağlam bir IoT alt yapısı üzerinden ölçümleyebilir (Rosemann, 2013: 7). Kullanım bazlı bu *esnek tüketim* anlayışı geleceğin tüketici pazarını ve iş yapma biçimini ciddi biçimde değiştirecektir. *Kullandığın kadar öde* yöntemi bugün sigorta ve araç kiralama

şirketleri ve uçak motoru üreticileri tarafından kullanılmaktadır (Greengard, 2017: 88).

Akıllı filolar ya da perakende mağazalarının tamamen farklı bir yapıya bürünmesi pazarlamada dağıtım fonksiyonunun yapısal anlamda değiştiğini göstermektedir. Örneğin bugün gündemde olan sürücüsüz kamyonlar, hali hazırda kullanımda olan RFID teknolojisi ile lojistik işlemlerinin anlık izlenmesi, yine drone teknolojisinin bir mamül dağıtım aracı olarak kullanılması üzerinde durulması gereken unsurlardandır. Örneğin, drone ile kargo dağıtımının öncüleri olan DHL ve Amazon firmalarının ardından Türkiye’de de PTT şirketi 2018’den itibaren drone ile kargo teslimatı yapacağını duyurmuştur (milliyet.com, 2017).

Pazarlama iletişiminin de IoT ile beraber kökten değişeceği söylenebilir. Bundan böyle pazarlama kampanyaları net olmayan hipotez ve tahminlere göre değil geçerli verilere, öngörülebilir davranışlara ve bilinen alışkanlıklara göre şekillenecektir. Bu da işletmenin etkisiz ve pahalı tutundurma faaliyetlerinden kurtulması demektir. Mesela bir zamanlar John Wanamaker’ın söylediği “Reklama harcadığım paranın yarısı boşa gitti, ancak sorun şu ki hangi yarısı olduğunu bilmiyorum” sözü belki de IoT ile geçerliliğini kaybedecektir. Çünkü IoT tüketici davranışlarının daha iyi analiz edilmesini ve onlara daha değerli tekliflerin yapılmasını sağlamaktadır. Kısacası verimli reklam kampanyaları, reklama harcanan paranın tamamını olmasa da büyük bir kısmını kurtaracaktır. Artık TV’de herkese yönelik reklamlar ya da internet bazlı sıkıcı banner ve pop up reklamlar yerine IoT ile rahatsız edici ve yanıltıcı olmayan, kişilerden toplanan verilere göre düzenlenen, ilişkili ve değer katan tanıtım ve öneriler tüketiciye sunulacaktır (Bayuk ve Öz, 2017: 55).

4.2. Müşteri Deneyimi

Nesnelerin interneti pazarlamanın bugün artık odak noktasının önce üründen hizmete oradan da “müşteri deneyimi”ne kaymasını sağlamıştır. Bu ürün satmaya odaklanmış şirketlerin ilişki merkezli hizmet modellerine geçtiklerini, daha da ötesinde bugün müşteriyle ilişki kurulan her temas noktasında onlara önemli deneyimler sunmaları gerektiğini göstermektedir. Bugün tüketici alışverişi bütün bir süreç olarak görmekte, satın alma öncesi, satın alma ve satın alma sonrası sürecin tüm aşamalarında aktif biçimde katılmayı arzulamakta ve bu sürecin haz verici, eğlendirici bir deneyim olmasını istemektedir. Bu ise işletmeleri alışveriş sürecine eğlence, katılım ve etkileşim gibi özellikleri eklemeye zorlamaktadır. Bu bağlamda “müşteri deneyimi” *müşterilerin katılımını esas alan fiziksel ve duygusal olmak üzere ikiye ayrılabilen, müşterilerin hoş hatıra ve duygularının bütünü olarak düşünülen, başka işletmelerce kolay taklit edilemeyen, müşteriyle temas kurulan noktalarda ortaya çıkan değerli çıktılarının tümü* olarak tanımlanabilir (Duran, 2016: 8). Örneğin, McKinsey şirketinin yaptığı bir araştırmaya göre müşteri deneyimi 2020 yılına gelindiğinde insanların bir markayı tercih etme sebeplerinden olan ürün ve fiyat unsurlarını geride bırakacaktır. Ayrıca tüketicilerin %86’sının yaşadıkları deneyimi arttırmak için daha fazla para ödemeye hazır olacağı ve müşterilerin % 89’unun karşılaştıkları kötü müşteri deneyimi nedeniyle rakip markaları tercih ettikleri belirtiliyor (<http://www.pazarlamasyon.com/wp-content/uploads/2015/12/2016-PazarlamaTrendleri2.pdf>).

İşletmelerin “müşteri deneyimini” temel strateji haline getirmelerinin en önemli sebebi birçok araştırmanın gösterdiği gibi *Müşteri Deneyimi ile Müşteri Sadakati, Müşteri Mutluluğu ve Satış arasında* pozitif yönlü bir ilişkinin olmasıdır (Kalit, 2017). Nesnelerin interneti pazarlamasının fiziksel ve dijital müşteri deneyimini birleştirdiği söylenebilir. Yani sadece fiziki ortamlarda değil dijital ortamlarda da ilişkili ve entegre biçimde deneyim, haz ve memnuniyet sunmaktadır.

4.2.1. Bağlamsal Pazarlama

Bağlamsal pazarlama kavramı kişiselleştirme ve gerçek zamanlı sunumlar gerçekleştirmeyi ifade etmektedir. Yani bu anlayışla beraber işletmeler IoT bağlantılı cihaz ve nesnelere üzerinden kişiye özel ürün ve hizmet teklifleri sunabilirken bunu gerçek zamanlı ve alışveriş ortamına uygun biçimde (bağlamsal) gerçekleştireceklerdir. Bunun içinse şirketler tüketicilerin geçmiş satın alma alışkanlıklarını IoT bağlantılı cihazlar ve nesnelere ile öğrenmekte, cookies (çerezler) ile internetteki alışveriş davranışlarını görmekte yine sosyal medya üzerinden de tüketim kalıp ve arzularını takip edebilmektedirler. Böylece kişiselleştirilmiş gerçek zamanlı teklifler yapmaktadırlar. Örneğin, *Starbucks* ABD'deki mağazalarında müşterilerinin geçmiş siparişlerini yer durumu ve hava koşullarına göre listelemiş ve müşterilerinin hangi lokasyonlarda, hangi zaman dilimi ve hava koşulunda, hangi ürünleri satın aldığını incelemiştir. Bu şekilde her müşterisinin farklı koşullardaki tercihlerini anlayıp onlara farklı durumlar için kişiselleştirdiği teklifler sunmuştur. Mesela, sabahları işe giderken genellikle filtre kahve sipariş eden müşterisine şubeye yaklaştığında, uygulama üzerinden filtre kahvesinin hazırlanmasını isteyip istemediğini sormuştur. Eğer müşteri güneşli günlerde buzlu kahve talep ediyorsa yine güneşli bir havada buzlu kahve teklif etmiştir. Teklifleri kabul eden müşterilerin kahveleri müşteri şubeye gitmeden hazırlanmış böylece uygulama üzerinden ödemelerini de yapabilmişler ve şubelerden sıra beklemeden kahvelerini almışlardır. Bu uygulama üzerinden haftada 10 milyon kişiselleştirilmiş teklifi müşterilerine ileten Starbucks kazanım oranını da mağaza içinde yapılan tekliflere göre %66, e-mail ile yapılan kişiselleştirilmiş tekliflere göre ise %25 artırmıştır (Kantar, vd., 2017: 34). Bugün çevrimiçi ya da sanal biçimde tüketilen bir ürün için şirketler ürün güncellemeleri eklemekte ve müşterilere güncel, nitelikli içerikler sunmaktadırlar. Aynı şey artık somut ürünler içinde geçerli duruma gelmektedir. Örneğin, elektrikli otomobil üreticileri hali hazırda yollarda olan otomobillerine kullandıkları IoT bağlantılı teknolojilerle yazılım güncellemeleri göndererek yeni özellikler ve fonksiyonlar eklemektedirler (Oduş, vd. 2016: 9). Yine başka bir kişiselleştirme örneğinde, *Absolut Vodka* markasının dokunmatik ekranlı şisesi wi-fi bağlantısını aktivite edip, şişenin bulunduğu lokasyonu, zamanı, hava durumunu, şişenin ne kadar soğutulacağını ya da ne tür kokteyl tariflerinin uygun olacağını gösterebilmektedir (Fiandaca, 2016).

Artık yeni nesil müşteriler işletmelerden daha kişisel ve proaktif etkileşim bekliyor (<http://tr.blog.genesys.com/nesnelerin-interneti/>). Bu ise *etkileşimli pazarlama* kavramını ortaya çıkarmaktadır. Yani tüketici kullanacağı malın ya da faydalanacağı hizmetin bir parçası olmak ve içeriği değiştirebilmek istiyor. Ya da kendisi değiştiremese dahi en azından işletmenin sadece ona has, özelleştirilmiş içerikler sunmasını ve proaktif bir tavır sergilemesini arzuluyor. Bu bağlamda *izinli*

pazarlama olarak bilinen ve müşteriden yapılacak pazarlama faaliyetleri için rızasının alınması durumu son bulacak, müşteri sadece ona özel ve ilişkili sunumların yapıldığını bunun da kendisine değer katan ve mutluluğunu artıran bir deneyime dönüştüğünü hissettiğinde zaten kendisi işletmeyle etkileşime girmek isteyecektir. Örneğin bugün işletmeler açık yazılımlı uygulamaları kullanıcılara sunarak onlara içeriği kendi isteklerine göre düzenleme ve kişiselleştirme imkanı vermektedir.

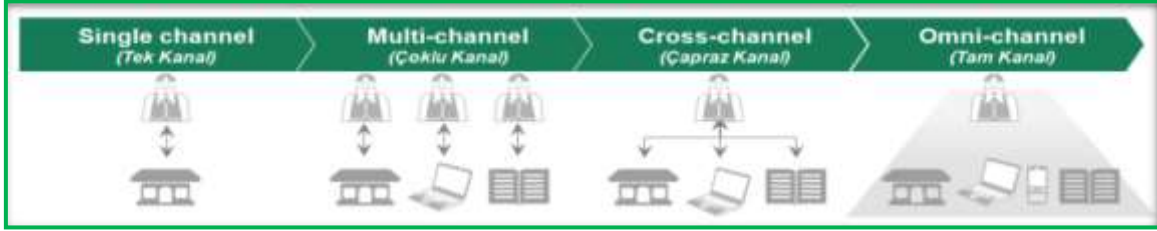
Temel ekonomik paradigma mamül hattının genişliği ve mamül çeşitliliğinin iyi olduğu savı üzerinde ilerlerken bugün insanlar *bolluk paradoksu* denebilecek bir durumla karşı karşıya. Yani tüketici için artık daha fazla ürün seçeneği daha çok seçme şansı ve tam istenilen ürünü bulma hazzı anlamına gelmiyor. Bugün bu varsayım "*seçenek zulmü*" diyebileceğimiz bir duruma evrilmiş durumda. Tüketici için daha fazla seçenek daha fazla karmaşa ve seçim zorluğu anlamına gelmektedir. Bir grup psikologun uzun süredir sürdürdükleri bir çalışmada elde edilen bulgular şunu göstermiştir ki seçenek miktarının artırılması insanlarda endişeyi, kafa karışıklığını ve seçim yapabilme yetersizliğini artırmıştır. Örneğin ilgili araştırmacılar bir grup müşteriye bir market içerisinde alışveriş kuponu dağıtmış ve bunlarla reçel satın almalarını söylemiştir. Müşterilerin bir kısmı sadece 6 farklı reçelin olduğu rafa diğer kısmı ise 24 farklı reçelin olduğu rafa yönlendirilmiştir. Sonuçta daha düşük sayıda seçenekle karşılaşan müşterilerin üçte biri (%33) reçel satın alırken daha fazla seçenek ile karşılaşan müşterilerin sadece % 3'ünün satın alma işlemi gerçekleştirdiği görülmüştür. Ayrıca yine benzer bir çalışmada daha fazla seçenekle karşılaşan müşteriler daha az memnun ve daha mutsuz olduklarını söylemişlerdir (Kambies, vd. 2016: 8). Ancak IoT'nin sağladığı bağlantılı uygulamalar ve büyük verinin kolayca temin edilmesiyle yani müşteri lokasyonu, gelişmiş analitikler, yapay zeka, vb. uygulamalardan elde edilecek verilerle perakende ve çevrimiçi mağazalarda müşteriye uygun, kişiselleştirilmiş mal ve hizmet sunumu yapıp müşteri deneyimi sağlanabilecektir. Bu bağlamda IoT merkezli pazarlama anlayışının müşteriye *seçenek zulmünden* kurtaracağı söylenebilir.

4.2.2. Omni-Channel Stratejisi (Tam Kanal)

Müşteri deneyimi, müşterilere dokunduğunuz tüm temas noktalarında onlarla kurduğunuz ilişkiler sonunda oluşan algılarının ve hissettikleri duygularının bütünüdür. *Müşteri Deneyimi Yönetimi* ise; iş süreçlerini yönetmekten bu süreçlerdeki "*duyguyu*" yönetmeye geçişi ifade eder (Kalit, 2017). Bu duyguyu yönetebilmek içinse tüm temas noktalarının tek bir deneyimin sunulması amacıyla koordine ve entegre edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda *mağaza, internet, çağrı merkezi, mobil ve sosyal network gibi kanalları içine alan ve müşterinin tüm kanallarda aynı deneyimi yaşadığı pazarlama şekli* (Acar, 2015) biçiminde tanımlanan "Omni Channel" stratejisi önem arz etmektedir. "Tek kullanıcı deneyimi" anlamına da gelen *Omni Channel*, kullanıcılara kanal bağımsız yani tüm platformlarda tek bir deneyim vadetmektedir. Bu yöntemle müşteriler perakendeden çağrı merkezine kadar tüm kanallarda aynı deneyimi yaşamaktadırlar (Şit, 2013). Yeni bağlantılı dünya tüketicinin de değişmesine neden olmuştur. Artık insanlar; markalarla her an her yerden bağlantıya geçmek, mal ve hizmetlere ve bunlar hakkındaki bilgilere her kanaldan ulaşabilmek, tüm

kanallardan markalar ve diğer müşterilerle etkileşim halinde olabilmek ve tüm bunlar için en az çabayı sarf etmek istemektedirler.

Şekil 3. Omni-channel ve diğer kanallar

Kaynak: Kantarcı, vd., 2017:25

Tek kanalda müşteri tek bir kanalla markayla iletişimde bulunurken *çoklu kanalda*, müşteri birbirinden bağımsız farklı türde kanallar üzerinden markayla iletişim gerçekleştirir. *Çapraz kanal* markanın müşteriyi tek bir kullanıcı olarak algılaması açısından omni-channel'a benzese de çapraz kanalda iş yapma açısından kanallar bağımsız hareket etmektedirler. *Omni-channel*'da ise müşterinin karşısında farklı nitelikteki kanallar değil tüm kimliğiyle bir marka görünmektedir. Marka'da aynı şekilde hem stratejik hem de operasyonel açıdan müşteriyi tek bir müşteri olarak görüp farklı mecralardan birbirini tamamlayan deneyim ve teklifler sunmaktadır (Kantarcı, vd., 2017: 25). Bu bağlamda tüm kanallarda tutarlı ve tek bir deneyim sunma süreci IoT cihazları üzerinden gelen, müşterilerle ilişkili sürekli ve anlık verilerle daha kolay, hızlı ve verimli olmakta, tüm müşteri ilişkilerinin de daha öngörülebilir biçimde yürütülmesini sağlamaktadır.

4.2.3. Artırılmış gerçeklik ve IoT

Artırılmış ya da sanal gerçeklik kavramları bileklik ve gözlük gibi giyilebilir teknolojiler üzerinden tüketicilerle buluşmuştur. Örneğin, Toyota'nın interaktif showroom uygulaması bilgisayar veya tablet gibi cihazların başında olan kullanıcılarla mağazadaki satış temsilcisinin sanal gerçeklik gözlüğünü takarak bağlantı kurmasına imkan tanıyor. Kullanıcı satış temsilcisinin gözünden istediği aracı, aracın özelliklerini ve donanım seçeneklerini inceleyebiliyor. Sesli konuşmayla ilerleyen süreçte kullanıcılar aklındaki tüm soruları sorup, görevliyi istediği bölüme yönlendirebiliyor. Aynı anda fiyat ve kampanyalarla ilgili bilgi de alabiliyor (Öğretmenoğlu, 2017). Bugün bazı sanal gerçeklik gözlükleri yanından geçmekte olduğunuz restoranın menüsünü görebilmenin yanında bir resim ya da videoyu herhangi bir kağıtın üstüne de yansıtılmaktadır (Schwap, 2016: 138). Bu gibi durumlar müşterilere eşsiz bir deneyim sunulmasını sağlamaktadır.

4.3. Nesnelerin İnterneti ve Perakende Mağazaları

Nesnelerin interneti fiziksel mağazaların da büyük ölçekli değişiklikler yaşayacağını göstermektedir. Bu ise hem mağaza-müşteri ilişkilerinde hem de mağaza tasarımı, stok yönetimi, vb. alanlarda belirgin biçimde görülmektedir. Bu dönüşümü şu şekilde özetlemek mümkündür:

Akıllı dijital işaretler ve ekranlar: "Beacon" adı verilen akıllı ve içerik duyarlı hale getirilmiş; kişiselleştirilmiş deneyimler sunan küçük Bluetooth radyo vericileri bugün perakende de fazlasıyla kullanılan bir IoT teknolojisidir. Özellikle mağazalarda izleme, etkileşim, güvenlik ve analiz gibi alanlarda

kullanılmaktadır(<http://www.endustri40.com/beaconbluetooth-tabanlı-etkileşim-teknolojisi/>). İşletmeler “beacon” ile yüz tanıma, raf veya ürün etrafında geçirilen süreyi saptama, vb. faaliyetleri gerçekleştirebilirler. Örneğin, müşteri bir dükkana girdiğinde kendi özel kimliği ile yayın yapan ve müşterinin bilgilerini tarayan Beacon’lar öncelikle “hoş geldiniz” mesajını müşterinin telefonunda yüklü olan uygulamaya gönderebilir, ardından da geçmiş alışveriş deneyimleri taranarak “size özel teklifler” adıyla müşteriye yeni bir bildirim gönderilebilir. Müşteri kendisine özel teklifi değerlendirip ilgili mağaza bölümüne doğru yöneldiğinde ikinci bir *beacon* onun geldiğini hissedip ürün fiyatlandırmaları, popüler ürünler ve ona özel hedefli sunumlar gibi ilişkili bilgileri paylaşabilir. Yine indirim kuponları, tamamlayıcı ürünler, vb. teklifler de buna benzer şekilde sunulabilir. Ayrıca aldığı ürünleri ödemek isteyen müşteri kasada hiç sıra beklemeden mobil uygulama üzerinden ödemesini gerçekleştirebilecek, ardından çıkış kapısında bulunan diğer bir beacon çıkış esnasında ödemenin mevcut mobil uygulamadaki dijital cüzdandan tahsil edildiğini belirtecektir (Sniderman and Raynor, 2015: 96). Bunun yanında zengin içeriklerle donatılmış mağaza içi etkileşimli ekranlar müşteriye mağaza içi veya çevrimiçi araştırma imkanı tanımakta, ürünleri kişiselleştirmeyi kolaylaştırmaktadır.

Akıllı raf uygulamaları: Mağaza ya da market raflarında kullanılacak olan dijital etiketler hem kağıt etiketlerin kullanımını düşürüp israfı ve maliyeti azaltırken hem de fiyatlamanın çok daha esnek biçimde uygulanmasını sağlayacaktır. Örneğin bugün ABD’deki *Kroger* perakende zincirinde mağaza raflarındaki kağıt etiketlerin dijital etiketlerle değiştirilmesiyle talep ve stok durumuna göre fiyatlar çok daha hızlı ve esnek şekilde güncellenebilmektedir. (Kantarci, vd. 2017: 33-37). Ayrıca raflarda ağırlık, ısı ya da sayı ölçümü yapabilen sensörler sayesinde etkin stok yönetimi de mümkün olabilir.

Ürün kaybının azaltılması ve verimli enerji kullanımı: Sıcaklık sensörleri, ürünlerin aşırı sıcak ya da aşırı soğuğa maruz kalabileceği böylelikle bozulacağı ya yıpranacağı durumda harekete geçerek ilgili kişi ya da cihazlara alarm gönderebilecektir. Ayrıca anlık olarak akıllı ısıtma, soğutma ve havalandırma makinelerinden veriler elde eden sensörler bu verileri merkezi bir gösterge paneline gönderebilecek böylelikle mağaza ortamı manuel ya da otomatik biçimde ideal hava ve sıcaklık koşullarına getirilebilecektir (Ibm Watson, 2016).

Önleyici bakım: Parça ve ekipman performansının gömülü çip ya da sensörler ile takibi; aşırı ısınma, aşınma, hata verme, vb. işaretler ile analiz edilecek, böylelikle makine ve cihazlara bozulmadan ya da işlevlerini kaybetmeden müdahale edilebilecek (Ibm Watson, 2016). Örneğin, sensörler marketteki derin dondurucunun aşırı ısındığını hissedip bunu mobil uygulama üzerinden market yöneticisine iletebilecektir.

Sıra yönetimi: Mobil cüzdan/ödeme gibi yöntemler mağazalarda sıra oluşumunu azaltacaktır. Ancak yine de kasalarda ya da reyonlarda yoğunluk oluşması durumunda kullanılacak ısı haritaları tam zamanında hizmet verilmesini ve ilgili personelin anında ilgili yerlere yönltilmesini sağlayacaktır (Ibm Watson, 2016).

Envanter ve filo yönetimi: RFID etiketleri GPS lokasyonu, sıcaklık, basınç, hava ve yol durumu, vb. çevresel bilgileri toplayabilir, bu ise tedarik zinciri sistemi üzerinden envanter kaydı yapılmasını ve rafların müşteri talebine göre anında doldurulmasını kolaylaştırırken lojistik hizmetinin de daha güvenli olmasını ve uzaktan kolaylıkla takip edilmesini sağlayacaktır (Ibm Watson, 2016).

Diğer akıllı uygulamalar: Akıllı aynalar IoT merkezli diğer bir teknolojidir. Örneğin Burberry markası sanal/artırılmış gerçeklik sayesinde Londra mağazasındaki ürünlerinin üretimden podyum görüntülerine kadar tüm bilgilerini mağazaya yerleştirilen akıllı aynalar ile müşterilerine vermektedir. Ürünlere yerleştirilen RFID'li etiketler sayesinde, ürün aynaya yaklaştırıldığında, ürünle ilgili bilgiler otomatik olarak aynaya yansımakta ve müşteriyi yönlendirmektedir. *Fiziksel mağaza dikkat ölçümü* de diğer uygulamalarından birisidir. Mağazaların kamera ve sensörlerle sürekli olarak takip edildiği bu yöntemle, müşterilerin mağazaların bölüm ve standlarında geçirdikleri süre takip edilerek mağaza ve standlar müşterilerin yoğunlaştığı alanlar dikkate alınarak düzenlenmektedir (Kantarıcı, vd., 2017: 33-37). Yine kullanılan diğer bir IoT teknolojisi olan *sanal giyinme odaları* sayesinde müşteriler istedikleri ürünleri akıllı ekran üzerinden araştırma, ilgili özelliklerini ve yorumları okuyabilmenin yanında sosyal ağlar üzerinden de satın alacakları ürünü paylaşabilme ya da arkadaşlarından yardım ve öneri isteme şansına da sahiptirler. Ayrıca mevcut ürünleri veya diğer mağazalardaki ürünleri sanal biçimde üzerlerinde deneyebilmektedirler.

4.4. Nesnelerin İnterneti ve Sosyal Medya Pazarlaması

Sosyal medya pazarlaması sosyal medya mecralarının kendilerine özel yapılarını gözeterek yapılan pazarlama faaliyetlerini ifade etmektedir. Nitekim sosyal medya mecraları bugün rastgele paylaşılan iletilerin toplamı olmanın ötesinde politika, eğlence, moda, tüketim vb. birçok alanla ilgili davranış ve eğilimleri gerçek zamanlı takip etme imkanı vermektedir. Bugün sosyal medya analitiği uygulamaları bir web sitesinin kaç kere ziyaret edildiği, ziyaretçi sayısı, yapılan yorumların tonu, arama motoru sıralamaları, forumlarda paylaşılan yorumlar, arkadaş sayısı, vb. sosyal medya etmenlerini kavrayabilmek için algoritmalar kullanıyor. Bunların yanında bu mecralar insan girdilerini akıllı telefon verileriyle birleştiriyor. Böylelikle kullanıcıların alışveriş yapma, yemek yeme ve seyahat etme biçimlerini, zaman damgaları, check-in verileri ve coğrafik konum bilgilerini kullanarak öğrenebiliyorlar. Tüm bunlar ise sensör ve gerçek zamanlı iletişim yeteneğiyle donatılan mobil cihazların desteği ile gerçekleştiriliyor (Greengard, 2017: 56-57). Örneğin, Fitbit bileklik kullanan kişinin bilgilerinin mobil uygulama üzerinden otomatik olarak sosyal medya sayfasında da paylaşılması egzersiz alışkanlıkları hakkında, takipteki şirketin bilgi edinmesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda mesela koşmaya yeni başlayan bu müşteri için ilgili giyim şirketi sosyal medya platformu üzerinden iletişime geçerek yeni bir koşu ayakkabısı satın alması için kişiselleştirilmiş bir promosyon kodu gönderebilir (Payton, 2016.) Ayrıca bugün artık dünya nüfusunun % 60'ı akıllı telefon kullanmaktadır (Kantarıcı, vd., 2017: 4). Bununla birlikte dünya üzerindeki aktif sosyal medya kullanıcı sayısı yaklaşık olarak 2.8 milyar iken sosyal medyayı mobil mecralar üzerinden kullananların sayısı yaklaşık 2.5 milyardır. Bu da dünya üzerindeki ortalama her üç insandan birinin mobil cihazlar üzerinden sosyal medyayı aktif kullandığını göstermektedir

(Kemp, 2017: 5). Mobil cihazlar ve sosyal medyanın entegrasyonu tüketicilerle IoT merkezli iletişimlerin kurulmasını kolaylaştıran önemli bir olguya işaret etmektedir.

4.5. Tüketici Davranışları ve Pazarlama Araştırmaları

Geleneksel pazarlama anket, gözlem, yüz yüze görüşme, vb. birçok yöntemi kullanmasına rağmen tüketici davranışlarını anlama konusunda fazlasıyla zorlanmıştır. IoT merkezli pazarlama anlayışında ise müşterilerden sensörler ve çipler vasıtasıyla elde edilen anlık ve detaylı veriler (örneğin en son ne satın aldıkları, bir sonraki alışverişte ne almak istedikleri, bütçe durumları, vb.) işletmelerce analiz edilmekte ve kişilere en çok hitap eden ürünler sunulmaktadır (Bayuk ve Öz, 2017: 52). Örneğin, bir şirket tarafından geliştirilen bir yazılım senaryoları okuyarak iyi gişe hasılatı yakalayabilecek filmleri önceden saptayabilmektedir. Bu bağlamda gelecekte kullanılacak olan bu tip algoritma temelli değerlendirme ve tahmin araçları sayesinde maliyeti yüksek pazarlama uzmanları tutup düşük isabet oranlı odak grup çalışmaları ve diğer pazar araştırması faaliyetleri yapmaya gerek kalmayacaktır (Rıfkin, 2015: 141). Ayrıca bağlantılı cihazlar nedeniyle örneğin buzdolabının biten süt nedeniyle otomatik sipariş vermesi ya da en azından en yakın marketteki süt alternatiflerini kullanıcılarına sunması muhtemel bir öngörüdür. Bu bağlamda süt firmalarının yeni hedef kitlesinin insan değil de buzdolabı olacağı yani en uygun satın alma koşullarını buzdolabına reklam ve tanıtımlarla sunacağı söylenebilir. Bu yüzden gelecekteki şirketlerin insanın değil yapay zeka ile donatılmış robot/makinelerin karar verme mekanizmalarını anlamaları gerekmektedir. Bu ise tüketici davranışları paradigmasının kökten değişeceği anlamına gelmektedir.

5. Sonuç ve Öngörüler

Nesnelerin interneti kablolu (ethernet, fiber optik, modem, vd.) veya kablosuz (NFC, Bluetooth, Zigbee, vd.) protokoller sayesinde tüm nesnelerin birbirlerine ya da başka cihazlara bağlanmasını mümkün kılan alt yapıyı ifade etmektedir. Özellikle internetin bu alt yapının merkezinde olduğu söylenebilir, nitekim diğer nesnelerin davranışlarını başlatma ya da bilgi erişimi sağlama gibi bazı gelişmiş etkileşimleri kolaylaştırmak için cihazların internete bağlı olması zorunlu gözükmemektedir (Rosemann, 2013: 5). Bugün internetin olmadığı ya da internete erişimin sağlanmadığı durumlar için bazı cihazlar bluetooth teknolojisini kullanıyor ya da şirketler cihaz ve sistemlere güç sağlayacak bataryaların iyileştirilmesi için uğraş veriyor (Greengard, 2017: 135-136). Böylece nesnelerin bağlantıları neredeyse hiç kesilmemiş oluyor. Ancak geleceğe yönelik bazı varsayımlarda internetin bugünün elektriğine benzediği yani kısa bir süre içerisinde tüm dünyada yaygınlaşacağı ve varlığının bir lüks olmaktan çıkacağı bildirilmektedir (Kalafatoğlu, 2015: 43). Bu ise gelecekte IoT alt yapısının tam anlamıyla oturacağı anlamına gelmektedir.

Nesnelerin İnterneti (IoT) Pazarlaması geleneksel pazarlama süreçlerinden ayrı değil aksine onların üzerine yükselen yeni bir anlayışı ifade etmektedir. *Nesnelerin İnterneti Pazarlaması (Pazarlama 5.0)*, ürün merkezli (Pazarlama 1.0), tüketici merkezli (Pazarlama 2.0), insan merkezli (Pazarlama 3.0) anlayışlarını dijital merkezli (Pazarlama 4.0) anlayışı ile birleştirir ve bu evrelerin daha gelişmiş bir

versiyonunu ifade eder. Bu bağlamda IoT merkezli bu pazarlama anlayışı müşteriye en üst düzeyde dijital ve fiziksel deneyim sunma ve tüm bunları tüm temas noktalarında (omni-channel) kişiye özel, esnek, bağlamsal ve gerçek zamanlı olarak sunmayı hedefler. Ayrıca özellikle perakende mağazalarına dijital devrimi taşıyıp bu mağazaları daha esnek (örneğin akıllı raf uygulamaları), daha hedefli (örneğin beacon gibi dijital işaretlemeler ile müşteri için en uygun sunumu gerçekleştirme) ve daha verimli (örneğin sıra yönetimi ve ürün kaybının azaltılması) hale getirir. Yine pazarlama araştırmalarını daha öngörülebilir hale getiren *IoT Pazarlaması* bağlantılı akıllı ürünleri, kullandığın kadar öde vb. akıllı fiyatlandırma biçimlerini, entegre dağıtım ve daha hedefli ve az maliyetli tutundurma yöntemlerini mümkün kılar.

Nesnelerin interneti ve pazarlamanın geleceğine dair yapılabilecek öngörülerin merkezinde *paylaşım ekonomisi* ve *üretimin demokratikleşmesi* kavramları bulunmaktadır. *Üretimin demokratikleşmesi* üretimin artık sadece işletmelerce değil nihai tüketicilerce de yapılabilmesini ifade etmektedir. Yani yakın bir gelecekte artık insanlar kendi ihtiyaçlarını kendilerinin karşılayacağı üretim faaliyeti gerçekleştirebilecekler. Böylece nihai tüketiciler *üre-tüketici (prosumer)* kimliğine bürüneceklerdir. Bu fikrin ilham kaynağı ise 3D (üç boyutlu) yazıcıların artık sadece prototip değil çoklu mamül üretimine imkan vermesidir. Bugün bile mevcut 3D yazıcılar imalattan tıbbi, savunma sanayinden tüketici ürünlerinin üretimine kadar birçok alanda kullanılmaktadır. 3D yazıcılarla üretim yapma devrimi bir aşırı üretkenlik örneğidir. Bu bağlamda marjinal maliyetleri sıfıra doğru indireceği, kârı ortadan kaldıracığı ve birçok ürün için pazarda alım satım yapmayı gereksiz hale getireceği belirtilmiştir (Rifkin, 2015: 101). Nitekim alım satımın olmaması ya da oldukça azalması pazarlama faaliyetlerinin tamamı olmasa bile önemli bir kısmının işlevini yitireceği anlamına gelmektedir. Örneğin, yeni dönemde pazarlamanın lokomotifini olan reklamın son bulacağı, tüketim arzusunun azalacağı, bunun yerine paylaşmaya dayalı bir ekonomik paradigmanın ortaya çıkacağı ifade edilebilir. Nitekim bugün bile reklamın kampanya etki gücü azalırken sosyal medyada paylaşılan değerlendirme, tavsiye ve hoşnutsuzlukların satın almayı etkileme gücü artmaktadır (Rifkin, 2015: 268-269). 3D yazıcılar insanların bizzat kendileri tarafından kişiselleştirilmiş ürünlerin üretimine imkan verirken, lojistik ve dağıtım maliyetlerinin azalmasını ve muazzam enerji tasarrufu elde edilmesini de sağlayacaktır (Schwap, 2016: 178).

Paylaşım ekonomisi üretimin demokratikleşmesi kavramının üzerinde yükseliyor. Bugün henüz yeni olsa da milyonlarca insan pasif tüketicilikten kendi haber, bilgi, eğlence ve enerjilerini üreten üre/tüketicilere dönüşmektedir. Yakın bir gelecekte bu insanlar kendi 3D üretimlerini de yapabilecekler. Üstelik bu kitle işbirliğine dayalı bir ekonomik düzende başkalarıyla sahip oldukları eşyaları paylaşarak alışverişlerini de asgari düzeye indirgemekte böylece malın sahibi olmak yerine o mala erişebilir olmayı istemektedirler (Rifkin, 2015: 268). Paylaşım ekonomisi, teknolojiye dayalı, sahiplik yerine ortak kullanımın tercih edildiği, kişisel varlıkların paylaşıldığı, erişimin kolay olduğu, sosyal etkileşim ve işbirlikçi tüketimi esas alan bir paradigma üzerinde yükselmektedir. Bugün bile gerçekleşmekte olan değişim şunu göstermektedir: En büyük perakendecilerden olan Amazon'un tek bir fiziksel mağazası, yine en büyük konaklama sunucusu olan

Airbnb'in tek bir hoteli/evi ya da en büyük ulaşım sunucusu olan Uber'in tek bir otomobili dahi bulunmamaktadır (Schwap, 2016: 168-170). Rifkin (2015: 25-28) paylaşım ekonomisinin getirdiği yeni sosyal düzeni "*işbirlikçi ortak kaynaklar*" (*collaborative commons*) olarak tanımlar. Ortak kaynaklar milyarlarca insanın hayatın sosyal yanlarıyla etkileşim kurduğu demokratik ve özerk oluşumlar/örgütlerdir. Ortak kaynaklar platformu herkesi *üre/tüketici* yapmakta, her faaliyeti işbirliğine dönüştürmektedir. Nitekim bu üre/tüketiciler kendi eğlencelerini, yeşil enerjilerini, 3D yazıcılarla yaptıkları ürünlerini, vb. her şeyi sosyal medya siteleri üzerinden ya da kiralama yöntemiyle yeniden dağıtma kulüpleri veya kooperatifler aracılığıyla sifıra yakın marjinal maliyetlerle paylaşımına sunabiliyorlar. Arabalar, evler, kitaplar, kıyafetler, vb. birçok ürün bu paylaşımın konusu olabilmektedir.

IoT temelli teknolojiler verimliliği öylesine artırmaktadır ki ilave ürün kalemlerinin üretilme maliyeti ilk yatırım ve sabit giderler dışında düştükçe düşüyor. Bu ise *marjinal maliyetlerin sifıra yaklaşması* anlamına gelmektedir. Bu süreç ise *sürdürülebilir bolluk* kavramını ortaya çıkarmaktadır (Rifkin, 2015: 297-298). Yani paylaşım ekonomisi kapitalist ekonominin aksine aşırı kaynak kullanımını uyguladığı paylaşım modeliyle engelleyecek ve mal ve hizmetlerin optimum kullanımını sağlayacaktır. Mesela bir aile sahip olduğu otomobili günlük ortalama 2 saat kullanırken aynı araba komşularıyla beraber ortak kullanıma tabi olduğunda bu kullanım günlük 12 saate çıkabilecek ve verimlilik %500 artabilecektir. Sürdürülebilir bolluk kavramının sürdürülebilir pazarlamayı da destekleyeceği söylenebilir. Örneğin, IoT'nin ortaya çıkaracağı yeni yaşam modelinde hem bireysel taşıt sayısının en aza inip kişilerin "*işbirlikçi ortak kaynaklar*"a yöneleceği, hem de taşıtların kullanacağı yeşil elektrik ile tamamen çevre dostu olacağı öngörülebilir.

Paylaşım ekonomisinin yavaş yavaş kapitalist ekonominin yerine geçeceği ve onun yıldızını söndüreceği söylenebilir. Ayrıca paylaşım ekonomisini tercih eden yeni toplum maddi eşyaların kullanım değerine daha az önem verirken, statüsüyle de ilgilenmiyor. Bu yüzden işbirliğini tercih eden *üre-tüketicilerin (prosumer)* bu ekonomik modeli daha empatik ve daha az materyalist bir sistemdir (Rifkin, 2015: 10 ve 307). Nitekim robotlar ve nesnelere sevgi ve şefkat gösteremezler (Greengard, 2017: 186) ancak insanlar empati ve sosyal ilişkilerin azalmasına bir çözüm olarak IoT merkezli paylaşım ekonomisini hayata geçirerek daha sade, daha az tüketimci ve daha az maddeci ve insan yakınlığını esas alan bir paradigmaya kavuşabilirler.

Kaynakça

- Acar, O. (2015). "Omnichannel Nedir?" <http://www.okanacar.com/2015/10/omnichannel-nedir.html>, Erişim Tarihi: 06.06.2017
- Aktaş, F., Çeken, C., Erdemli Y. E., (2016) Nesnelerin İnterneti Teknolojisinin Biyomedikal Alanındaki Uygulamaları, *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi* 4, s. 37-54
- Ashton,K.(2009) That 'Internet of Things' Thing, <http://www.rfidjournal.com/articles/view?4986> E.T:15.09.2017
- Bayuk, M.N., Öz, A. (2017) "Nesnelerin İnterneti ve İşletmelerin Pazarlama Faaliyetlerine Etkileri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 43, s. 41-58.
- Bozdoğan, Z. (2015) Nesnelerin İnterneti İçin Mimari Tasarımı, *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)* Düzce Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Bozuklu, M. (2016) Çevresel Veriler İle Gerçek Zamanlı Nesnelerin İnterneti Uygulaması, *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)* Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Çeltek, A., Soy, H., Hacıbeyoğlu, M. (2015) Nesnelerin İnternetine Doğru: Güncel Konular ve Gelecekteki Eğilimler, *17. Akademik Bilişim Konferansı, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.*
- Çözen, G. (2011) "Dijital Pazarlama Nedir? Teknikleri Nelerdir?" <http://www.dijitalmarketing.net/2011/03/31/dijital-pazarlama-nedir-teknikleri-nelerdir/> Erişim Tarihi: 16.09.2017.
- Deloitte, (2014) "The Internet of Things Ecosystem: Unlocking the Business Value of Connected Devices" <https://www2.deloitte.com/us/en/pages/technology-media-and-telecommunications/articles/internet-of-things-iot-enterprise-value-report.html>, Erişim Tarihi: 17.12.2017
- Duran, C. (2016) Teknoloji Temelli Self Servis Satış Kanallarının Algılanan Özelliklerinin Müşteri Deneyimine Etkisi, *(Yayımlanmamış Doktora Tezi)* İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Ercan, M. (2016). Dijital Küreselleşme, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/metin-ercan/dijital-kuresellesme-1527583/>, Erişim Tarihi: 08.06.2017
- Erdem, Ö. (2015). HoneyThing: Nesnelerin İnterneti için Tuzak Sistem, *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)* İstanbul Şehir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Evans, D. (2011). "The internet of things:how the next evolution of the internet is changing everything", https://www.cisco.com/c/dam/en_us/about/ac79/docs/innov/IoTIBSG0411_FINAL.pdf Erişim Tar: 18.09.2017
- Fiandaca, D. (2016). "How the Internet of Things will open up a new relationship between brands and consumers" <https://www.campaignlive.co.uk/article/internet-things-will-open-new-relationship-brands-consumers/1383139> Erişim Tarihi: 09.12.2017

- Greengard, S. (2017) *Nesnelerin İnterneti*, (Çev. Müge Çavdar), İstanbul, Optimist yayınları.
- <http://www.dia.com.tr/nedenbulut-bilisim-farki-ne-ayricaligi-ne/>, Erişim Tarihi: 18.06.2016.
- <http://www.endustri40.com/bulut-baglanti-robotlarin-6-etkisi/> Erişim Tarihi: 13.09.2017.
- <http://www.endustri40.com/beaconbluetooth-tabanli-etkilesim-teknolojisi/> Erişim Tarihi: 13.09.2017.
- <http://www.pazarlamasyon.com/wp-content/uploads/2015/12/2016-PazarlamaTrendleri2.pdf>. E.T.: 13.09.2017
- <http://tr.blog.genesys.com/nesnelerin-interneti/> Erişim Tarihi: 17.12.2017
- IBM Watson, (2016) “The New Retail Revolution: Connected Store”, <https://www.slideshare.net/IBMIoT/watson-iot-for-retail?from%20action=save> Erişim Tarihi: 09.12.2017
- Jara, A.J., Parra, M.C., Skarmeta, A.F. (2012) Marketing 4.0: A new value added to the Marketing through the Internet of Things, 6. *International Conference on Innovative Mobile and Internet Services in Ubiquitous Computing*, <https://www.researchgate.net/publication/261431780>, Erişim Tarihi: 16.09.2017.
- Kambies, T., Raynor, M.E., Pankratz, D.M., Wadekar, G., (2016) “Closing the digital divide: IoT in retail’s transformative potential”, Deloitte University Press.
- Kantarçı, Ö., Özalp, M., Sezginsoy, C., Öztaşkın, O., Cavlak, C. (2017) “Dijitalleşen Dünyada Ekonominin İtici Gücü: E-Ticaret”. Nisan ayı, TÜSİAD raporu.
- Kalafatoğlu, Y. (2014) “The prospective paradigm of Marketing Studies: Internet of Things”, <https://www.slideshare.net/yicit/the-prospective-paradigm-of-marketing-studies-internet-of-things> E.T 16.12.2017
- Kalafatoğlu, Y. (2015). “Yeni Medya, Nesnelerin İnterneti ve Pazarlamanın Geleceği” <http://www.slideshare.net/yicit/yeni-medya-nesnelerin-interneti-ve-pazarlamann-gelececi> (Erişim Tarihi: 20.05.2016)
- Kalit, E. (2017) “2017 Müşteri Deneyimi Yönetimi Trendleri” <http://www.pazarlamasyon.com/pazarlama/musteri-deneyimi-yonetimi-trendleri/> Erişim Tarihi: 02.09.2017
- Kemp, S. (2017). “Digital In 2017 Global Overview Report”, <https://wearesocial.com/special-reports/digital-in2017-global-overview>., Erişim Tarihi: 05.06.2017
- Kotler, P., Kartajaya, H., Setiawan, I. (2017) *Marketing 4.0: Moving from Traditional to Digital*, John Wiley and Sons, Inc., Hoboken, New Jersey. ISBN: 978-1-119-34120-8
- Kotler, P., Kartajaya, H., Setiawan, I. (2014) *Pazarlama 3.0*, Optimist Yayınları, İstanbul.

- Kotler,P. and Armstrong,G.(2016) *Principles of Marketing*,16.Ed, Pearson Education, ISBN 978-0-133-79502-8.
- Kutup, N. (2011). “Nesnelerin İnterneti; 4H Her yerden, Herkesle, Her zaman, Her nesne ile bağlantı.” <http://inet-tr.org.tr/inetconf16/bildiri/27.pdf> (Erişim Tarihi: 20.05.2016)
- milliyet.com, (2017) “PTT, 2018'de drone ile kargo teslimatı yapacak”, <http://www.milliyet.com.tr/ptt-2018-de-drone-ile-kargo-teknoloji-haber-2558895/> Erişim Tarihi: 10.12.2017.
- ntv.com, (2014). Biyo-yazıcıyla aort dokusu üretildi, <http://www.ntv.com.tr/saglik/biyo-yaziciyla-aort-dokusu-uretildi,wUmXWE1qECMEAtne2s4ug> Erişim Tarihi: 15.10.2017.
- ntv.com, (2016). Amazon ilk insansız teslimatını yaptı, <http://www.ntv.com.tr/teknoloji/amazon-ilk-insansiz-teslimatini-yapti-dronelu-hizmet,odbS0wuTG0KT72gv-Ixxig>, Erişim Tarihi: 18.09.2017
- Odusote, A., Naik, S., Tiwari, A., Arora, G., (2016) “Turning value into revenue: What IoT players can learn from software monetization”, Deloitte University Press.
- Öğretmenoğlu, O. (2017) “Toyota’dan Türkiye’de bir ilk: İnteraktif Showroom” <http://www.log.com.tr/toyotadan-turkiyede-bir-ilk-interaktif-showroom-video/> Erişim, 13.09.2017
- Payton, R. (2016) “How the Internet of Things Is Causing A Marketing Evolution”, <https://www.americaninno.com/dc/how-the-internet-of-things-is-causing-a-marketing-evolution/> Erişim Tarihi: 15.12.2017
- Rifkin, J. (2015) *Nesnelerin İnterneti ve İşbirliği Çağı*, (çev: Levent Göktem) Optimist Yayınları, İstanbul.
- Rosemann, M. (2013) The Internet of Things: New Digital Capital in the Hands of Customers, *Business Transformation Journal*, pp.6-15, <http://eprints.qut.edu.au/66451/> Erişim Tarihi: 17.12.2017
- Sağ, K. (2015). An analysis of the critical success factors for internet of things (IoT) projects, (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*) University of Southampton, Southampton Business School.
- Sarnı, W., Mariani, J., Kaji, J. (2016) “From Dirt To Data The Second Green Revolution And The Internet Of Things”, *Deloitte Review*, Issue 18.
- Schwap, K. (2016). Dördüncü Sanayi Devrimi, (Çev. Zülfü Dicleli) Optimist Yayınları, İstanbul.
- Sniderman, B., Raynor, M.E. (2015) “Power struggle: Customers, companies, and the Internet of Things”, *Deloitte Review*, Issue 17.
- Şit, A.C., (2013). “Mobil pazarlamanın gözdesi Omni Channel olacak”, <http://webrazzi.com/2013/04/17/mobil-pazarlamanin-gozdesi-omni-channel-olacak/>, Erişim Tarihi: 06.06.2017

- Şuman, N. (2017) "Akıllı üretim çağı: Endüstri 4.0", <http://www.fortuneturkey.com/akilli-uretim-cagi-endustri-40-42841>
Erişim Tarihi: 14.10.2017.
- Yüksel, Y. (2016) Dijitalleşme Çağında Büyük Veri ve Nesnelerin İnterneti, <https://tr.linkedin.com/pulse/dijitalle%C5%9Fme-%C3%A7a%C4%9F%C4%B1nda-b%C3%BCy%C3%BCk-veri-ve-nesnelerin-y%C3%BCcel-y%C3%BCksel-pmp>, Erişim Tarihi: 24.08.2017.

**Journal of Strategic Research in Social Science
(JoSReSS)**

ISSN: 2459-0029

www.josress.com

2018 © All Rights Reserved

Swamp Rehabilitation Works in the Ottoman Period (1840-1920)

Haydar ÇORUH¹

Keywords

Ottoman,
Rehabilitation, Lake,
River, Swamp.

Article History

Received
9 Mar, 2019
Accepted
25 Mar, 2019

Abstract

As a result of industrialization, the importance of military, commercial and transportation transportation in the Ottoman Empire has increased as in Europe. The trenching activities in Europe soon became a common system that extends to rivers, lakes, and marshes. The Ottoman Empire endeavored to increase the agricultural products in order to improve the swamps simultaneously with Europe and to increase its commercial volume. 1878 Migrations to Mora, Aegean Islands, Balkans and Caucasus to Anatolia after the Ottoman Russian War. The efforts of Ottoman State administrators to transform the lakes and marshes that cause the diseases to agricultural lands and to make the obtained lands into the country's economy. they had. In this study, it is aimed to examine lake and marsh breeding for health, agriculture and settlement in Anatolia, Balkans and Arab regions.

Osmanlı Döneminde Bataklık Islah Çalışmaları (1840-1920)

Anahtar Kelimeler

Osmanlı, Islah, Göl,
Nehir, Bataklık.

Makale Geçmişi

Alınan Tarih
9 Mart 2019
Kabul Tarihi
25 Mart 2019

Özet

Sanayileşmenin bir sonucu olarak Avrupa'da olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de askeri, ticari ve ulaşımaya yönelik nakliyatın önemi artmıştır. Avrupa'da gelişen kanal açma faaliyetleri kısa bir süre sonra nehirlerin, göllerin ıslahına ve bataklıkların kurutulmasına kadar uzanan yaygın bir sistem haline gelmiştir. Osmanlı Devleti de Avrupa ile eşzamanlı olarak bataklıkları ıslah etmeye ve bu sayede ticari hacmini büyütme yönelik zirai ürünleri artırmaya çaba göstermiştir. 1878 Osmanlı Rus Harbi sonrasında Mora'dan, Ege Adalarından, Balkanlar'dan ve Kafkaslardan Anadolu'ya yapılan göçler Osmanlı Devleti yöneticilerini birçok imkânı devreye sokarak hastalıklara kaynaklık eden göl ve bataklıkların ıslah etmek ve elde edilen arazileri ülke ekonomisine kazandırılması için tarım alanlarına dönüştürülmesine çaba sarf etmişlerdi. Bu çalışmada, Anadolu, Balkanlar ve Arap bölgelerinde sağlık, tarım ve iskana yönelik yapılan göl ve bataklık ıslahını incelemeyi amaçlanmaktadır.

1. Giriş

Bu makalenin ilkyazım aşamasında Osmanlı Devleti'nde nehirler, göller ve bataklıklar üzerinde yapılan ıslahatların ne zaman ve ne şekilde yapıldığını ortaya koymaya çalışmak üzere yola çıkılmıştı. Ancak bu verilerin oldukça karmaşık ve kantitatif yapılar olduğu yazım aşamasında anlaşıldığından nehirlerin ıslahı ile göller ve bataklıkların ıslahını birbirinden ayırmaya karar verdik. Böyle olunca da elimizde işlenmemiş olarak Mersin Tekfur Gölü ve Bataklığı malzemesi dışında işlenmiş olan Tarsus Rhegma Gölü ve Adapazarı Gökçeören Gölü'ne ait veriler

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0002-7632-9721. Dr. Öğr. Üyesi, Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, haydarcoruh@hotmail.com

kalmıştı. Bu durum oldukça kısır bir çalışma yapılmakta olduğu izlenimi yaratınca, gerçekte söz konusu gl ve bataklık kurutma çalışmalarının dünyada ve Osmanlı sonrası dönemde nasıl ele alındığı üzerinde birkaç Şey okumak, çalışmanın nn açtı. Bunun zerine önce Avrupa ve Amerika'da yapılan çalışmaları, sonrasında Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde ülkemizde yapılan çalışmaları daha detaylı olarak taramaya başlayınca Osmanlı dönemi kadar Cumhuriyet döneminde de muazzam bir gl ve bataklık ışlah çalışmasının yapıldığı ortaya ıktı. Bu durum çalışmanın ne denli önem arz ettiğini ve çok dağınık bir Şekilde derlenmiş olan bu verilerin bir araya getirilmesinin gerekliliğini ortaya koymuştur.

Bu sebeple çalışmada öncelikle Avrupa ve Amerika'da yapılan çalışmalar ve buradan devşirilmifş olan teknoloji üzerinde durularak, sonrasında Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde ülkemizde yapılan çalışmaları ortaya koyarak, birçok verinin bir araya getirilmesi temin edilmiştir.

XIX. yüzyıl başlarında gl ve bataklıkların kurutulması amacıyla yapılan çalışmalar incelendiğinde özellikle Batı dünyasında bu çalışmaların ilginç sebepleri olduğunu tespit edilebilmektedir. Bu sebepler arasında, güvenliği sağlamak, kirliliği önlemek suretiyle hastalık üreten ortamları ışlah etmek ve tarım arazilerini genişletmek sayılabilir. Ülkemizde yapılan ışlah çalışmalarının ise çok az bir kısmı güvenlik gerekçesiyle yapılmış olsa da ikincil ve ncl sebepler ülkemizde de bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu itibarla gl ve bataklık ışlah çalışmaları gerek 1878 Osmanlı Rus Harbi ve Mora İsyanı sonrasında başlayan ve giderek de bir gelenek haline alarak Cumhuriyet döneminde Büyük Mübadele ile devam eden muhacirlerin isknına are bulmaya dönüşmüştür. Daha sonraki dönemlerde ise muhacirlerin yerleştirildiği alanlarda başlayan sıtma ve dizanteri gibi önemli kıyım hastalıklarının ortadan kaldırılması için çalışmaların giderek insan sağlığına yönelik yeni bir çalışma alanına dönüştüğü fark edilmiştir.

Őehirleřmeye yönelik ilk modern bataklık kurutma çalışmaları ilk önce Batı Avrupa da gerekleştirilmifş olmasına rağmen, drenaj sistemlerinin en fazla gelişme gösterdiği lke Amerika Birleşik Devletleri'dir. Bataklık ve göllerin kurutulması amacıyla Amerika'da ilk çalışmalar 1845-1847 yılları arasında Florida Eyaleti'nde başlatılmıştır. Bu çalışmaların yapılmasında kötü koku/kirlilik ve sivrisinek türlerinin varlığına dayalı hastalıkların yok edilmesine öncelik verildiği görülmektedir. Bununla beraber bu çalışmalar insanoğlunun ihtiyaçlarından kaynaklanan bazı engellemelerle de karşı karşıya kalmıştır. İnsan sağlığı için her ne kadar büyük tehditler taşıyor olsa da, aynı zamanda çiftçiler için bir gelir kaynağı olması sebebiyle bataklık alanlara uzun zaman dokunulamamıştır. Diğer taraftan bu arazilerde yetişen bitkiler ve bu bitkilerden beslenen kuş ve hayvan cinsleri de bataklıkların yok edilmesini engelleyen etmenler arasında yer almıştır.

Bütün bu engellere ve bataklıkların var olması gerektiğine dair sebeplere rağmen Amerika'da bataklık ışlah çalışmalarının yapılmasında özel sebepler de vardı. Bunların başında bataklıkların uzun yolculuklar esnasında seyahat engeli çıkarmaları gelmektedir. Bataklıklar at ile seyahat edenler için olduğu kadar otomobillerin geçişinde de oldukça ciddi problem teşkil etmekteydi. Bir diğer önemli husus ise Amerikalılar için oldukça özel bir durumdur. Florida İç Savaşı sırasında Seminole Yerlilerine karşı yürütülen askeri mücadeledir. Bu savaş

sırasında sığınak olarak kullanılmaları bataklıkların yok edilmesini gerekli kılan bir başka önemli sebeptir (A Florida Wars Foundation, 2015: 3-11)².

Amerika'nın Florida Eyaletindeki bataklıkların kurutulmasına yönelik ilk iznin çıkış tarihi Osmanlı Devleti'nde yapılan nehir, göl ve bataklık ıslah çalışmalarıyla paralellik taşımaktadır (Çoruh, 2018: 169). 1845-1847 yılları bütün Batı dünyasında olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de çevre felaketlerine karşı önlem alınması için bir dizi çalışmanın yürütüldüğü bir dönem olmuştur. Amerika Federal hükümeti, 1817-1858 yılları arasında Seminole yerlilerine karşı sürdürdüğü savaş sırasında yerlilerin sığınak olarak kullandıkları Florida Bataklıkları'nı güvenlik açısından son derece tehditkâr bulduğundan kurutulmasına karar vermişti. Bu kurutma işlemini yapmak üzere Amerikan Hazine Bakanlığı, Buckingham Smith adlı bir mühendisi görevlendirmiştir. Buckingham Smith'in Florida bataklıklarının kurutulması çalışmalarını başlatmak üzere hazırladığı rapor sonraki dönemde bataklık kurutmak isteyen ülkeler için de bir örnek teşkil etmiştir (Meindl, 2003: 5-6; Meindl vd., 2002: 687). Seminole Savaşı'ndan on yıl sonra Kaliforniya Yasama Meclisi nehirlerin ve göllerin ıslahı ve bataklıkların kurutulmasına dair Tulare Kanal ve Land Company Franchise'nin desteklediği büyük bir projeyi de onaylamıştır. Bu proje dâhilinde söz konusu şirketler San Joaquin Nehri, Kral Nehri Slough ve Tulare Gölü olarak bilinen noktada yer alan bütün bataklık ve taşkın arazilerinin ıslahına karar vermişlerdi. Şirketler bu çalışma sonucunda San Joaquin Vadisi'ndeki Tulare, Buena Vista ve Kern göllerini çevreleyen geniş bataklık arazilerini tarım alanlarına dönüştürmeye muvaffak oldular (Littlefield, 2017: 37-38).

Osmanlı Devleti'nde ise göl ve bataklık ıslah çalışmaları Batı'da yapılan çalışmalardan çok daha öncesine ait veriler içermektedir. Ancak bu daha çok ordunun yol güzergâhı üzerindeki engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik olup, çalışmaların Batı dünyası ile geliştirilen doğrudan temas neticesinde gelişme gösterdiği anlaşılmaktadır (Hanılçe, 2018: 619)³. Batı dünyasında gelişen teknik ve teknolojiye rağmen, Osmanlı Devleti'nde bataklıklarla mücadele zamana ve mekâna göre farklılıklar gösterebilmekteydi. Verimsiz arazilerin ıslahı söz konusu olduğunda Osmanlı Devlet adamlarının bataklık sularından faydalanmak için yeni kanallar açarak verimsiz arazilerin sulanmasını sağladıkları gibi, bataklık ve göl sularını değirmen işletmek amacıyla da kullandıklarını tespit etmek de mümkündür (Hanılçe, 2018: 61-62).

Osmanlı Devleti'nde var olan bataklıkların büyük kısmı meydana gelen büyük sel felaketlerinden sonra ortaya çıkmaktaydı. Bu bataklıkların temizlenmemesi halinde, buldukları bölgede büyük problemlere sebep olmaları, Osmanlıların sel sularının çekilmesinden sonra ortaya çıkan bataklıkların temizlenmesi ve ıslahı

² Seminole Savaşı üç aşamada gerçekleşmiş olup, bu savaş sonrasında Florida'daki yerliler soykırımına tabi tutularak yok edilmiştir. İlk savaş 1817-1818 arasında tamamlanmış ve 3000'den fazla kişi öldürülmüştür, ikinci savaş 1835-1842 yıllarında tamamlandı ve 9000'den fazla yerli yok edildi, son savaş 1855-1858 yılları arasında sürdü ve yapılan kıyımdan sonra Florida'da sadece 300 Seminole yerlisi kaldı.

³ 10 Mayıs 1791'de Şumnu kadılarına gönderilen bir hükümde ordunun Şumnu Sahrası'ndan hareket ederek Babadağı'na gelinceye kadar var olan yollar üzerindeki bütün bataklıkların kurutulması, dar ve çalılık olan yolların düzeltilmesi istenmişti.

için bazı tedbirler aldıkları görülmektedir. Sele yatkın bölgelerde, daimi ve yeter sayıda amele birlikleri istihdam ederek ani taşkınlara müdahale ettikleri tespit edilebilmektedir. Bu tür müdahalelerin masrafları ise Nafia Nezareti'nden karşılanırdı (Hanilçe, 2018: 62)⁴. Bataklık kurutma çalışmalarının hedeflerinden biri de Batı dünyasında olduğu gibi havanın kalitesini bozan kötü kokuların yok edilmesi idi (Hanilçe, 2018: 62)⁵. Bu kötü kokulu ortamlarda yuvalanan sivrisineklerin neden olduğu sıtma salgınlarıyla mücadele de bataklıkların kurutulmasının önemli sebeplerinden biriydi (Hanilçe, 2018: 62)⁶.

Bu açıdan bakıldığında bataklık kurutma çalışmalarında tarıma elverişli arazi temini ve muhacirlerin yerleşiminin yanısıra insan sağlığı da önemli bir etmendi ve bu hususa yönelik tedbirler erken dönemlerden itibaren her zaman alınmıştır. Avrupa ve Amerika'da başlatılan bataklık temizleme çalışmalarına paralel olarak, Osmanlı Devleti'nde de 1845 yılı sonrasında bir program dâhilinde nehir ıslahı, yol yapımı, tarım ve ticaretin geliştirilmesi, vergi yükünün hafifletilmesi gibi bir dizi çalışma yapılmıştır. Bunun yanı sıra bataklık kurutma çalışmalarına da başlanılmıştır. Ancak bu çalışmaların daha ziyade 93 Harbi gibi yıkıcı etkileriyle büyük göç dalgalarına sebep olan savaşların açmış olduğu yaraları sarmak ve muhacirlere iskân alanları açarak, hem onların barınma ihtiyaçlarını gidermek hem de sahip oldukları tarımsal tecrübelerden faydalanarak ülke ekonomisine katkıda bulunmak olduğu gözlemlenebilmektedir.

93 Harbi olarak da bilinen Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında, Osmanlı devlet idarecileri normalleşmeyi sağlayabilmek için 1877 yılında tarımın geliştirilmesine yönelik bilgilendirme amaçlı kurslar açmış, toprağın ıslahı ve sulu tarıma geçiş yöntemleri özendirilmeye çalışılmıştır. Bu sırada üzerinde durulan hususlardan biri de atıl tarım alanlarının kullanıma açılması olmuştur. Bu hususta özellikle bataklıkların kurutulması tarıma kazandırılması amacıyla bir takım imtiyazların verildiği görülmektedir. Bunlar arasında 13 Mart 1884 İzmit kasabasında Keles Bataklığı'nın ve Selanik Karasu Bataklığı'nın, 5 Mart 1891'de Vardar Nehri mecrası bataklıklarının ve 20 Haziran 1890'da Selanik Pravişte Gölü ve Bataklığı'nın kurutulması ve temizlenmesi imtiyazları sayılabilir (Başkaya, 2011: 80; Gökmen, 2016: 118). Yine Selanik Vilayetindeki Lavada Bataklığı, Mersin'de Tekfur Gölü ve Bataklığı, Tarsus'ta Rhegma Bataklığı ve diğer bataklıklar ile Konya'nın çeşitli yerlerine dağılmış olan bataklıkların kurutulmasına yönelik imtiyazların varlığını da tespit etmek mümkündür (İmtiyazât ve Mukâvelât, 1302: 1109-1114, 1157-1176, 1443-1463, 1492-1506).

Osmanlı Devleti'nde modern anlamda bataklık kurutma çalışmalarının en aktif olduğu yıllar Kavalalı Mehmed Ali Paşa ile Sultan II. Mahmud arasındaki ıslahat

⁴ Trabzon ve Gümüşhane gibi yerlerde sellerden meydana gelen bataklıklar bir takım hastalıkların çıkmasına sebep olmaktadır.

⁵ Kala-i Sultaniye [Çanakkale]'de Kofalık denilen bataklığın etrafına yaydığı kötü koku hem fakir halkın hem de kışla ve kalelerde bulunan askerlerin sağlığına zarar verdiğinden Biga ve dört kale ahalisinin imece suretiyle çalıştırılarak adı geçen bataklığın kurutulması ve kendilerine ekmek ile gereken alet edevatın verilmesine dair 1835 senesine ait belge buna güzel bir örnektir.

⁶ Üzeyr haslarından Karakova ve Ağniyas nehirlerinin ziraat olunan yerleri Payas Kalesi etrafında olup bataklık ve sazlık yapmasıyla humma hastalığına yol açtığından halk tarafından kurutulmalarına izin verildiğine dair 1574 senesinde Halep Defterdarı Mehmed Çelebi'ye gönderilen hüküm bu durumu kanıtlamaktadır.

rekabetinin yaşandığı dönemdir. Tarımsal arazi kazanılmasına yönelik olsa da, Kavalalı Mehmed Ali Paşa yönetimindeki Mısır'da bu çalışmaların iki ayrı amacı olduğu görülmektedir. Bunlardan biri tarımsal arazi açabilmek için bataklık alanlarındaki suyun boşaltılması, ikincisi baraj veya kanallarla tarım alanlarına su taşıyabilmek için su seviyesinin düzenlenmesiydi. Suyun yükseltilmesi amacıyla yukarı Mısır'daki bataklık alanlara da müdahale edilmiştir. Bu müdahaleler 1830'lu yılların sonlarına doğru gelişme gösteren hidrolik sistemlerin kurulmasıyla da alakalıdır. Bununla beraber Mısır'daki bataklık kurutma çalışmalarında öncelikli amaç, büyük oranda zirai alan elde etmeye yöneliktir (Alleaume, 1999: 337-338).

Anadolu ve Rumeli'deki bataklık kurutma çalışmaları Mısır'daki ıslah çalışmalarıyla hemen hemen aynı tarihlerde başlatılmıştır. Osmanlı Devleti'nin üzerinde durduğu öncelikli mesele şehirleşmeden ziyade zirai alanların genişletilmesiydi. Bununla beraber devlet demiryolları, limanlar ve seyr-i sefa'nin geliştirilmesiyle ilgili önlemleri de almaya devam etmiş, hatta bununla ilgili layihalar hazırlamıştır (Dinçer, 1968-71:159).

Osmanlı idaresi Tanzimat sonrasında başlattığı yenileşme programlarına uygun olarak nehirler, göller ve bataklıkların ıslahı meselesini de milli bir konu olarak ele almış ve ülke çapında büyük projeler hayata geçirilmiştir. Meriç Nehri Islahı (1845) ile başlatılan modern nehir ıslah çalışmaları zamanla nehirlerin ve göllerin ulaşımında, ticaretle ve tarımda kullanılabilir hale getirilmesine yönelik çalışmalara dönüşmüştür (Çoruh, 2018: 167-185). Osmanlılar bataklıkları da kurutmak suretiyle geniş zirai alanlar elde etmek ve bu alanlara gerek mevcut nüfusun ve gerekse Rumeli'den ve Kafkasya'dan gelen göçmenlerin yerleştirilmesine gayret ederek yeni bir nüfus ve tarım politikası oluşturulmasına çalışmıştır. Osmanlı Devleti bu politikaya uygun olarak Anadolu, Balkanlar ve Arap topraklarında yoğun bir faaliyet sürdürmüştür. Bu gayretler sonucunda bu vilayetlerde toplam 16 adet bataklığın ıslahına çalışılmıştır.

Söz konusu ıslah çalışmaları 1840'lı yıllarda başlatılmış ve 1920'li yıllara kadar peyder pey devam etmiştir. Ancak ıslah çalışmalarının bu aşamada bırakılmadığı, Cumhuriyet kurulduktan sonra daha modern yöntemler kullanılmak suretiyle 1940'lı yıllara kadar uzayan bir çalışma süreci takip edildiği görülmektedir.

2. Karaman Dipsiz/Suğla Gölü Bataklığı

Dipsiz/Suğla Gölü, Konya İli sınırları içerisinde bulunan ancak sürekliliği olmayan bir göldür. Kuraklık yıllarında ortadan kaybolan bu göl kar ve yağmurlardan beslenir. Göl alanında biriken sular gölün tabanında bulunan ve düden denilen yerlerde birikerek ağır ağır yer altına çekilirler. Bu sebeple halk arasında gölün adı Dipsiz/Suğla olarak bilinir (Eren, 1972: 93-94). Göl, kış aylarında 165 km²'lik bir alana yayılırken, yazın bu alan daralmakta ve 30km²'ye kadar düşmektedir (Eren, 1972: 96). Beyşehir Gölü'nün fazla sularından beslenen bu göl, Avrana köyü yakınında bulunan bir düdenin üzerinde oluşmuş olup, yağışın bol olduğu yıllarda kabararak yakın köylerin arazilerini işgal eder. Kurak yıllarda 200 bin dönüme yakın oldukça yüksek verimli bir arazi ortaya çıkar. Bu araziden istifade etmek amacıyla gölün kurutulması ve sularının Konya Ovası'na akıtılması düşünüldükten 1850 yılında kurutulmasına karar verilmiştir (Değerli, 2014: 320-321; Uca-Ülker, 2015: 589-615).

Bu maksatla ilk girişim1 Eylül 1853'te projelendirilen Suğla Gölü bataklığının kurutulmasıyla yapılmıştır. 24 Mart 1853'te Hüseyin adlı bir mühendis görevlendirilse de çalışmalarından bir sonuç alınamaması, 2 Eylül 1855'te görevin Mühendishane-i Berr-i Hümayûn'dan Yusuf Efendi'ye verilmesine sebep oldu. Buna rağmen Suğla Gölü ve Bataklığı kurutma çalışmaları 30 Mart 1913'e kadar bir netice vermedi. Bunun üzerine bataklığı kurutma imtiyazı Osman Paşazade Ahmed, Ethem Paşazade Tevfik beyler ile tüccardan Mahmut, Bagos ve Ohannes efendilere verildi. Ancak bütün uğraşlara rağmen Suğla Gölü bataklıklarının kurutulması mümkün olmadı. 12 Ağustos 1923 tarihinde Suğla Gölü suları önce Beyşehir Gölüne, oradan da Sultan Hanı üzerinden Balıklı köyündeki arazilere yönlendirilmesine karar verildi (Değerli, 2014: 321-325).

3. Tarsus Rhegma Gölü ve Bataklığı Islahı

Tarsus Rhegma Gölü ve Bataklığı yaklaşık 80-100 bin dönüm civarında bir araziyi istila etmiş olup, ıslah çalışması sonucunda elde edilecek arazinin tamamı tarım arazisi olarak kullanılacaktı. Gölün ıslahı 1863 yılında Tuna Vilayeti Nafia Komisyonu Reisliği yapan Miralay Vagman Bey'e verildi (Uğuz, 2011: 289; Acar, 2013: 97; Oğuz, 2006: 62). Ancak görevin 1866'da Mersin Rus konsolosu Hoca Hanna'ya ihale edildiği görülmektedir (Uğuz, 2011: 290). Daha sonra gölün ıslahı önce 1880'de Mösyö Delanis'e, 1901 yılında ise Tarsus Kaymakamı Mehmed Ziya Bey'e verildi. O da 90 bin dönüm arazinin ıslahını hedeflese de sonuç alamadı. İhale 1902 yılında Adana vilayeti Nafia Başmühendisine, 1903 yılında ise Daruşşafaka Lisesi muallimi Halid Bey'e verildi. Halid Bey ıslah işini 5 yılda sona erdirecek ve imtiyaz süresi 30 yıl olacaktı. Ancak bu ihaleden de bir sonuç alınamadı (Uğuz, 2011: 291-292).

4. Tokat Kaz Gölü ve Bataklığı Islahı

Rhegma Gölü ve Bataklığı'nın ıslahının sonuçlarının ne olacağı dahi bilinmediği bir tarihte Sivas Vilayeti'ne bağlı Tokad Sancağı'ndaki Kaz Gölü ve Bataklığı'nın ıslahını gündeme alındı. Bu göl ve bataklığın yaydığı kötü kokular ve Kazova'da görülen sıtma vakaları göl ve bataklığın kurutulması için tedbir alınmasını gerektirdi. Saçtığı ölüm tehlikesine rağmen çevresinde yaşayanlar için bir geçim kaynağı olduğu için göl ve bataklığın kurutulmasına yönelik çalışmalar köylüler tarafından olumlu karşılanmamıştır. Osmanlı Devleti sadece Kaz Gölü'nü değil aynı zamanda Zinav ve Uyuz göllerini de bu projenin bir parçası yapmayı düşünüyordu (Hanılçe, 2018: 64-65).

Kaz Gölü bataklığının kurutulmasına 21 Ekim 1870 tarihinde başlandı. Elde edilecek arazilerin köylülere dağıtması planlanmıştır. Ancak 93 Harbi dolayısıyla ülkeye gelen muhacirlerin bir kısmının da bu arazilere yerleştirilmesi gündeme gelmiştir. Sivas Sancağı Umumi Meclisi, Dâhiliye Nezareti'nden gelen bu emre uygun olarak, gölün durumunu tetkik için Sivas Valisi Ahmed İzzet Paşa'yı 17 Ocak 1871'de görevlendirdi (Hanılçe, 2018: 68-69). Bu gezide bulunan Tesviye-i Turuk Baş Mühendisi Mösyö Abramoviç ve yardımcıları Kolağası Ahmed Efendi ve Tokat kaymakamı tarafından hazırlanan keşif gezisi haritaları Nafia Nezareti'ne gönderildi. Nezaret bu haritaları inceledi ve 18 Mayıs 1871'de Kaz Gölünün kurutulması işini Turuk ve Meabir İdaresi'ne vererek, daha detaylı bilgiler göndermesini ve bir tahliye planı hazırlamasını istedi. Bu emre rağmen, bu ilk

girişim sonuçsuz kaldı. 1890'da yeniden gündeme gelen projeye göre Kaz Gölü'ne yeni bir mecra açılması planlandı. Tokat Sancağı'ndan 11 Nisan 1890'da Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen ilk raporda, Kazlı Göl'ünün akarının olmaması sebebiyle bataklığa dönüştüğü ve şayet bir kanal açılması halinde, salgıladığı sıtma mikrobunun yok edilebileceği ileri sürüldü. Nezaret, kanalın açılmasında göl mağduru olan ahalinin kullanılmasına ve arazinin bir kısmının çalışma bedeli karşılığında dağıtılmasına karar verdi. Dâhiliye Mektûbî Kalemi, gölün doldurulması halinde nahiyeye bağlı köylülerin büyük zarara uğrayacaklarına dair iddialar sebebiyle 2 Aralık 1891'de yeni bir inceleme başlattı. Yapılan inceleme köylünün iâşe temin ettikleri bu gölün kurutulmasına rızalarının olmadığını ortaya koydu (Hanilçe, 2018: 70-74). Bataklığın kurutulmamasında ahalinin yanı sıra Sivas valisi Mehmet Memduh Paşa'nın yolsuzluklarının da etkisi vardı. Soruşturmalar 17 Eylül 1892'e sonuçlanmasına rağmen bir başarı kazanılmadı (Hanilçe, 2018: 74-81).

5. Menderes Nehri ve Çevresindeki Bataklıkların Islahı

Osmanlı Devleti, 1845'li yıllarda başlattığı göl ve bataklıkların ıslahı çalışmalarında henüz beklentileri karşılayabilecek bir başarı sağlayamamıştı. Rhegma Gölü'nden sonra ikinci bir yanılmanın yaşandığı Kaz Gölü projesine rağmen Menderes Nehri ve çevresindeki bataklıkların kurutulması amacıyla başlatılan yeni bir proje de benzeri bir sonuç doğuracak gibi görünmekteydi.

Menderes Nehri geniş hinterlandıyla Osmanlı Devleti'nin bu tasarılarına cevap verecek gibi görünmekteydi (Hanilçe, 2018: 62-63).

Menderes Nehri Projesi, 5 Ağustos 1884'de Ser-kılarî Osman Efendi'ye ihale edildi. Osman Efendi nehrin ıslahından çok elde edeceği gelirlerin peşindeydi. Ancak Nafia Nezareti, yapılacak anlaşmayla sadece nehir ulaşımını değil, aynı zamanda bütün bir bölgenin kalkınmasını hedeflemekteydi. Hazırlanan mukavelenin 35 maddesinin tamamında bu husus detaylı bir şekilde işlenmişti (Çelik, 2005: 119, 121). Nehir taşımacılığına yönelik hedefler mukavelenin ilk maddelerinde yer almaktaydı. Bu maddeler nehrin derinleştirilmesini, nehrin ağız kısmında bir liman inşa edilmesini ve nehrin etrafını büsbütün sarmış olan bataklıkların kurutulmasını içermekteydi. Mukavele 99 yıllık bir imtiyaz süresi öngörmekteydi. Ancak proje Osman Efendi'nin ile Nafia Nezareti'nin anlaşamaması sebebiyle 1885'te feshedildi (Gürbüz, 2015:504-510; Satılmış, 2015: 627-641)⁷.

6. Mersin Tekfur Gölü ve Bataklığı Islahı

Mersin Tekfur Gölü ve bataklığının ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar başladığında Osmanlı Devleti dört ayrı bataklık kurutma tecrübesinden hiçbir sonuç alamadan vaz geçmek zorunda kalmıştı. Ancak bütün bu olumsuzluklara rağmen devlet içinde bulunduğu zor şartlardan kurtulmak ve ülkenin her tarafına dağılmış olan muhacirleri yerleştirebilmek için yoğun bir çaba harcamaktaydı. Muhacirlerin iskânı kadar iâşesi de devletin sırtında büyük bir yük olmaya

⁷ Bu proje 1891-1892 yıllarında da gündeme gelmiş ancak yeterli sermayenin olmaması sebebiyle tehir edilmiştir.

başlayınca, tarım ve ziraat alanında Anadolu insanından daha fazla tecrübeye sahip bu insanların yeni açılacak arazilere yerleştirilmesi tek kurtuluş çaresi olmuştur.

Osmanlı Devleti, verimli arazileri ve sahipsiz topraklarıyla Mersin'deki Tekfur Gölü ve Bataklığı'nın ıslah edilmesi halinde kanayan bu yaraya merhem olabileceğine karar vererek göl ve bataklığın kurutulması çalışmalarını başlattı.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan konuyla ilgili belgeler Osmanlı Devleti'nin muhacirlerle ilgili endişelerini ve bu endişelere bağlı olarak Anadolu ve Arap bölgelerinde birçok projeyi devreye sokmuş olduğunu göstermektedir. Tekfur Gölü ve Bataklığı'nın temizlenmesi projesi de işte bu endişelerin bir ürünü olarak başlatılmıştır. Bu proje aynı zamanda Seyhan Nehri ile de bağlantılı hale getirilmiştir ve gölün temizlenmesinin hemen ardından nehrin de vapur işletmesine açılması tasarlanmaktaydı.

Tekfur Gölü ve Bataklığı'nın ıslahıyla ilgili ilk müracaat 21 Haziran 1875'te yapılmıştır BOA, ŞD., 500/35: 21 Haziran 1875, 21 Ağustos 1875)⁸. Adana valiliğinden Şura-yı Devlet'e gönderilen bir belge, Tekfur Gölü ve Bataklığı ile Seyhan Nehri'nin ıslah projesine daha önce Meriç Nehri ve Gediz Nehri havzalarının ıslahı için görevlendirilmiş olan Fen Müşaviri Mösyö Galan'ın vazifelendirildiğini ortaya koymuştur. Mösyö Galan 20 Şubat 1875'te İçel'de bulunan göl ve bataklıkların kurutulması ve temizlenmesiyle ilgili bir layiha hazırlayarak, Silifke'ye 8 km uzaklıkta bulunan ve Tekfur Bataklığı olarak bilinen bataklığın ıslahına başlamıştı. Bataklık üzerinde yapılan keşif sonuçlarına göre, bataklığın doğusu denizden gelen kum yığınlarıyla, kuzey batısı dağlarla ve güney doğusu Çürüksu adlı ırmak ile kuşatılmıştı. Bataklık üçgenimsi bir yapıya sahipti ve arazinin iki küçük kenarı 4'er km, büyük kenarı ise kuzey-güney istikametinde tahmini olarak 5,5 km uzunluğundaydı. Verilen bu değerler doğrultusunda bataklık yaklaşık 800 hektar civarında olduğu anlaşılmaktadır. Gölün 150 hektarı Büyük Teykâr (Tekir) denilen nehir yatağının sağ tarafında, kalan 650 hektarı ise nehir yatağının sol tarafında bulunan ve Dağ Eteği olarak adlandırılan yer ile deniz sahilinin kum yığıntıları arasında kalmaktaydı. Mösyö Galan, aslında tarıma elverişli bu ovada bataklığın meydana gelmesini Büyük Tekir'in taşması, dağ eteğinde bulunan küçük Tekir'den kaynaklı suların ve Tekfur dağından gelen suların ovada birikmesi olarak belirlemişti (BOA, ŞD., 500/35: 3/1):

Mösyö Galan, bu etkenlerden kaynaklanan güzergâhların düzenlenmemesinin, dağlardan gelen suların kum yığıntılarını ovada biriktirmesine ve Çürüksu Irmağı'na ulaşmayan suların Büyük Tekir ırmağına karışmasıyla meydana gelen taşkınların, köprülerin yıkılmasına veya su altında kalmasına sebep olduğunu ileri sürmekteydi.

Mösyö Galan, Büyük Tekir'in üzerinde bulunan bu köprüleri, vaktiyle bu ovadan geçen önemli yolların varlığına bir işaret olarak değerlendirmiştir. Hatta Büyük Tekir'in yakınlarında cami gibi bazı bina kalıntılarının varlığına da dikkat çeken Mösyö Galan, ovada daha önce bir bataklığın varlığından bahsedilemeyeceğini

⁸ Nafia Nezareti tarafından Şura-yı Devlet'e gönderilen tezkere ile beraber, bu işe memur edilen Fen Müşaviri Mösyö Galan'ın hazırladığı layiha haricinde İçel Sancağı mazbatası ve yapılacak ıslahatla ilgili bir de harita takdim edilmişti. Yapılan bu müracaata dair karar 21 Ağustos 1875'te alınarak mazbatası verilmiştir.

iddia etmiştir. Şayet böyle bir bataklık olsa da söz konusu yerleşim alanlarının var olduğu dönemlerde kurumuş olabileceğini ifade etmiştir. Mösyö Galan bu işaretleri değerlendirerek bölgenin daha önce bir iskân yeri olduğunu belirtmiştir.

Layihada, Büyük Tekir'in aslında bu ovada kurulmuş bir iskân mahalline ait olan ve çevresi duvar ile çevrili bir havuzun ortasından akmakta olduğunu, ancak bu havuzun daha sonra su altında kalmış olabileceğini ileri sürmüştür (BOA, ŞD., 500/35: 3/1). İlâveten, bataklığın Büyük ve Küçük Tekir ile dağlardan gelen suların akışını düzenleyen, gerek doğal yollardan oluşmuş ve gerekse sonradan insan eliyle yapılmış kanalların tıkanması sonucunda ortaya çıktığına yönelik bir de kanaat belirtmiştir (BOA, ŞD., 500/35: 3/1).

Bataklığın önemli bir diğer sebebi olarak, deniz yüzeyinden en fazla 5,5 metre yüksek olan Büyük Tekir'den gelen suların bataklığa sebep olduğunu, açılacak yeni kanallar ile bu suyun denize ulaştırılabileceğini bu sebeple söz konusu kanalların bir an önce açılmasını ve bataklığın temizlenmesine başlanmasını istemiştir. Şayet bu mümkün olmazsa daha önce açılmış olan kanalların temizlenmesiyle de bunun mümkün olabileceğine işaret etmiştir (BOA, ŞD., 500/35: 3/1).

Mösyö Galan, yapmış olduğu keşif esnasında suyun akışını engelleyen hususlara işaret eden bir de harita düzenlemişti (Harita: 1). Bu haritada suyun akışını sağlayacak yerleri kullandığı işaretlerle göstermiştir. Büyük Tekir'in yatağının dolmuş olan kısmından açılacak olan kanal için (ب ب), denize çıkış sağlanacak yeri (ن), kanalın ırmağa ulaşacağı yeri ise (ب) harfiyle işaretlemiştir.

Mösyö Galan, kış mevsiminde yükselen suların şiddetli bir şekilde denize ulaşacağını, ancak yaz mevsiminde kanalın deniz kumuyla dolmasından dolayı ırmak ile arasındaki bağlantının kopacağını dikkate alarak denize çıkış sağlayacak (ن) bölgenin açık tutulması gerektiğine işaret etmiştir (BOA, ŞD., 500/35: 3/1).

Büyük Tekir'in yatağının dolmuş olan kısmında yer alan (ب ب) kanalının ağız genişliğinin 8 m, kasr ağzının 5 metre, derinliğinin ise 1,25 cm olması gerektiğini ifade eden Mösyö Galan, araziye suların istilasından kurtarmak için çıkan toprakla kanalın iki tarafına bent yapılmasını önermişti. Bu bendin, Büyük Tekir yatağının temizlenmesi sonucunda (ب ب ب) kısmından çıkan kum ve toprağın ırmağın her iki tarafına yığılmasıyla inşa edilebileceğini belirtmiştir. Böylece Büyük Tekir'den denize kadar uygun seviyede bir set oluşturulması mümkün olacaktı (BOA, ŞD., 500/35: 3/2).

Mösyö Galan'ın işaret ettiği ikinci önemli husus, küçük membaalar ile dağın sularının akış istikametindeki meyilli arazinin kullanılması sayesinde Büyük Membaa'nın yatağına kavuşturulmasıydı. Bunun için yapılması gereken tek şey tesviye edilen bu suların (س س س) noktasından yani bataklığın kuzeyinden denize ulaşan Küçük Su yatağına ulaştırılmasıydı. Bu sayede toplanan suların tamamının Dağ eteğinde inşa edilecek olan bir mihenk noktasından (س د م) açılacak olan bir kuşak kanalı sayesinde suların denize taşınmasına herhangi bir engel kalmayacaktı. Buna mukabil (ب ق ق) noktasından açılacak diğer bir kuşak kanalı kum yığıntılarını sürükleyeceğinden, toplanan suların tamamının (م) ve (ن) noktalarından denize boşaltılması mümkün olabilecekti (BOA, ŞD., 500/35: 3/2).

Açılan bu kanallarda toplanan toprak (س س س) noktasının yardımıyla dağdan inen suların ovayı istila etmesini engelleyecekti. Buna mukabil (ق ق ف ب ب) noktalarına deniz sularının kum yığmasına mani olmak için bu kanalların aşağı taraflarına ve deniz seviyesine uygun bir set yapılması gerekmekteydi. Bu kuşak kanallarının kasrının 3,50 cm ve ağzının 6 metre ve derinliğinin 1,25 cm, setlerin yüksekliğinin 1,25 cm ve genişliğinin 2 metre olmasına karar vermişti(BOA, ŞD., 500/35: 3/2).

Üçüncü olarak, yağmur sularıyla bataklıklarda meydana gelen sızıntı sularını haritada (ل ل ق) harfleriyle göstermişti. Bunlar için de bir kanal açılmasını tavsiye etmişti. Bu kanalın ağız genişliği 2,55 cm ve derinliği ise 75 cm olarak hesaplanmıştı. Velhasıl (ل ل ل) noktasında ağız genişliği 1,50 cm, derinliği ise 50 cm olan küçük kanallar açılarak suyun boşaltılmasını hedeflemekteydi(BOA, ŞD., 500/35: 3/2).

Tekir bataklığının temizlenerek elde edilecek arazinin ziraate elverişli hale getirilmesi için ıslahata bir an önce başlanması ve Çürük Irmak'tan akan çamurlu suyun Büyük Tekir'e kadar getirilmesi gerekmekteydi. Bu ırmak üzerinde Silifke'den 2,5 km mesafede bir bent yapılarak, ırmağın suyunun açılacak kanallarla temizlenecek olan mahalle götürülmesi için (ـــ) ile işaretlenen kanalın da kazılmasına karar vermişti. Bu kanalın uzunluğu 8 km, derinliği 1 m ve genişliği 2 metre olacaktı(BOA, ŞD., 500/35: 3/2).

Tekfur gölü ve bataklığının temizlenerek tarıma elverişli hale getirilebilmesi için Büyük Tekir yatağının (ب ب) noktasından itibaren kazılması gereken kısmının uzunluğu 2,250 m ve (ث ب) noktasında sadece temizlenecek kısmın uzunluğu ise 4 km idi. Çıkarılacak toprak metre başına 4 metre-mükap olarak hesaplanmıştı(BOA, ŞD., 500/35: 3/2). Buna göre (ب ب) noktasından atılacak hafriyat (ث ب), (ن ب) ve (ب ب) noktalarının temizliği ve bunların haricinde ortaya çıkacak masraflar da dâhil edildiğinde bu kısım için ödenecek meblağı 35000 kuruş olarak tahmin etmişti.

(س س س) noktasındaki kanal ile (ث ث) noktasındaki kanalın uzunluğu 4'er km olacak olup, bu noktadan çıkarılacak toprak ise metre başına 6 metre-mükaptan 48000 metre-mükap, (ل ل ق) noktasındaki kanalın uzunluğu 3,5 metre olup buradan çıkarılacak toprağı ise 4 bin metre-mükap olarak hesaplamıştı(BOA, ŞD., 500/35: 3/2).

Bununla beraber Küçük kanalların tamamının uzunluğu 8 km ve çıkarılacak toprak 4 bin metreküp idi. Bu bataklığın temizlenmesi için yapılacak ıslahatın 91 bin metreküp civarında olacağı düşünüldüğünde kazı alanından çıkarılacak 1 metre-mükap toprak için yapılacak harcama ortalama 7 kuruş yani 1 frank 60 cm civarındaydı. Yapılacak bu işin tamamı için ise yaklaşık 150 bin frank ödeme yapılacaktı(BOA, ŞD., 500/35: 3/2).

Bataklığın temizlenmesinden sonra arazinin her hektarının tahmini bedelinin 250 frank olmasına karar verilmişti. Yaklaşık 800 hektar olması planlanan arazinin toplam fiyatının yaklaşık 200 bin frank civarında olabileceği tahmin edilmekteydi ki, bu ıslahatın tamamlanması halinde ortaya çıkacak arazinin satılmasından hazine kadar vilayet de kârlı çıkacaktı.

Diğer taraftan Çürük Irmak'tan sevk edilecek suyun akıtılabilmesi için kazılacak ve açılacak kanallara gelince, bu kanalların uzunluğu 800 km ve çıkarılacak toprağın ise 16000 metre-mükap olabileceği düşünülmekteydi (BOA, ŞD., 500/35: 3/3). Dağdan akan suların taşınması için kazılacak olan bu kanalın geçeceği yerlerde en az 20 adet su yolu inşa edilmesi gerekmektedir. Kanalın açılması için yapılacak hafriyatın (imalat-ı türâbiye) her metre mükâbı 1 frank 50 cm olarak hesaplanmıştı. Bu kısmın tamamı için ise 50000 frank harcama yapılacağı tahmin edilmekteydi (BOA, ŞD., 500/35: 3/3). Bu meblağ ile açılacak kanaldan dolayı bataklığın tahmini fiyatı 200 bin frank kadar artacaktı. Bu sebeple öncelikle bataklığın temizlenmesi için kanalların açılması, sonrasında bataklığın temizlenebilmesi için ırmağın üzerinde yapılmakta olan bendin tamamlanması ve ardından da ırmağın çamurlu suyunun büyük Tekir'e dökülebilmesi için gerekli olan kanalların açılmasına ihtiyaç vardı(BOA, ŞD., 500/35: 3/3).

Mösyö Galan'ın ortaya koyduğu proje sebebiyle Mersin mutasarrıfı 30 Mart 1875'te Tekfur Gölü'nün temizlenmesiyle ilgili olarak Adana valiliğine bir mazbata gönderdi. Bu mazbataya 5 Ekim 1874 tarihli temizliğe dair irade, Mösyö Galan'ın Seyhan Nehri ve Tekfur gölü keşif ve muayene raporu, bununla ilgili Nafia Nezaretî'nin 6 Şubat 1875 tarihli emirleri, yol mühendisi Rumer Efendi ile yapılan keşfe dair harita ve rapor da eklenmişti (BOA, ŞD., 500/35: 4/1).

Bu (Ek 1) haritadan ve rapordan da anlaşılacağı üzere göl, Tekfur denilen dağın tepesinden gelen suları toplayan büyük bir hark tarafından beslenmekteydi. Ancak bu hark temizlenmediğinden zaman içinde toprakla dolmuştu. Hark üzerine sonradan inşa edilmiş olan köprüler toprak içinde kalmıştı. Su akacak mecra bulamadığından kabarmış ve dağın etrafını istila ederek bir göl şeklini almıştı. Rapora göre bu göl yerli ve doğal bir göl değildi. Öyle ki eski yatağın temizlenmesinden sonra Akdeniz'e akmaya ve yavaş yavaş boşalmaya başlamıştı. Fakat fırtınalı havalarda denizin kabarmasıyla su köprüye kadar gelmekte olup, temizlenmemesi halinde kanalın önü kumlarla dolmaktaydı. Bu yığıntıyla gelen tıkanıklığı önleyebilmek için gölün denize yakın bir mahallinden Göksu Nehri'ne yeni bir kanal açılması halinde, kabaran denizin sürüklediği kumlarla bu kanalın ağzı kapanmış olsa da suyun nehre akışı sağlanacağından yeni bir tıkanma meydana gelmeyecekti(BOA, ŞD., 500/35: 4/1). Göksu Nehri'ne açılması düşünülen kanalın uzunluğu dağlardan gelen suyun membaından Boğaz denilen mahalle yani denize döküldüğü mevkiye kadar yaklaşık 6.250 metre idi(BOA, ŞD., 500/35: 4/1). Bu harkın dışında 8 metre genişliğinde 1,25 cm derinliğinde yeni bir kanal daha açılması düşünülmüştü. Bunun uzunluğu ise 35 bin metre idi. Buna bağlanmak üzere iki ayrı kanalın daha açılması tasarlanmaktaydı. Bunların her biri 4 bin metre idi. Bu iki kanaldan biri dağın tepesinden eteğine kadar, diğeri etekten Akdeniz'e kadar uzanacaktı. Bundan başka icap eden mahallere de büyük kanala katılmak üzere 16 mahalden genişliği 2 m derinliği 1 m olan ayrı ayrı kanalların açılması gerekmektedir(BOA, ŞD., 500/35: 4/1). Bütün bu kanalların toplam uzunluğu 91 bin metre civarında olacaktı. Bu kanallar sayesinde su istilasından kurtarılacak arazinin yaklaşık 17 bin dönüm civarında olacağı tahmin edilmekteydi(BOA, ŞD., 500/35: 4/1).

Ancak söz konusu yılın Mart ayı sonlarına doğru başlayan şiddetli yağmurlar sebebiyle bu 17 bin dönüm arazinin büyük bir kısmı yeniden su altında kalmıştı.

Bölge ahali su altında kalan bu arazinin yaklaşık 4 bin dönümünün kendilerine ait olduğunu iddia ederek, arazinin teslimini istemişlerdi. Mösyö Galan, köylülerin bu iddiasına itiraz etmişti. Bunun için suyun çekilmesi beklenilecekti ve bundan sonra yapılacak temizlik sayesinde arazinin tamamı ortaya çıkmış olacaktı. Ancak bundan sonra arazi sahiplerine ait itirazlar Defter-i hakani kayıtlarıyla karşılaştırıldıktan sonra değerlendirilebilecekti (BOA, ŞD., 500/35: 4/1).

Gölün temizlenmesi hususunda bölge ahalisinden tedarik edilecek amelenin yanı sıra bazı karyelerin de bu temizleme işine gönüllü olarak dâhil olmaya eğilimli oldukları tespit edilmiştir. Gönüllü olarak çalışmak isteyen karyeler arasında Tekfur, Bürhendi ve Turande de vardı. Bu konuda ahali ile daha önce yapılmış olan anlaşmalara rağmen ıslahatın büyüklüğü, söz konusu ahalinin işin altından kalkamayacağını ortaya koymuştur. Bununla beraber açılacak arazinin hazine kadar bölge ahali için de büyük faydalar sağlayacak olması işin hızlı bir şekilde sonuçlandırmasını gerekli kılmaktaydı. Bu sebeple Silifke ahalisinden bölgeye amele sevk edilerek hafriyatın çıkarılmasının 12 Temmuz 1875'e kadar tamamlanmasına karar verilmişti (BOA, ŞD., 500/35: 4/2). Bu karara rağmen yağın yağmurlar göl seviyesinin yükselmesine ve hafriyat işinin Nisan ayı başlarına kadar ertelenmesine sebep olmuştur. Şura-yı Devlet ahalinin itirazını da dikkate alarak Defter-i hakani memurunun bataklığın temizliğinden sonra ortaya çıkan araziye mutlaka tetkik etmesini ve defterlerinin hazırlanarak İstanbul'a gönderilmesini emretmiştir (BOA, ŞD., 500/35: 4/2).

Tekfur Gölü Bataklığı'nın kurutulmasıyla ilgili bu çalışmanın neticesi hakkında detaylı bir bilgi elimizde olmamakla beraber bu işin tamamlandığı yaklaşık 14 yıl sonra yani 26 Mart 1889'da Mersin Şosesi'nin inşaatı sırasında, gölün tesviyesinin daha önce amele tarafından tamamlanmış olduğuna dair verilen bilgiden anlaşılmaktadır. Bu belgede her ne kadar tesviyesi tamamlanan gölün adından bahis olmasa da, Mersin'de benzeri bir göl olmaması, söz konusu gölün Tekfur Gölü olduğuna işaret etmektedir. Belgede ayrıca göl hakkında Maliye Nezareti'ne gönderilen bir mazbata ve haritadan bahsediliyor olması da bu ıslahatı çağrıştırmakta olup, yukarıda sözü edilen Mösyö Galan ve yol mühendisi Rumer Efendi'nin hazırladığı keşif defteri ve haritanın Tekfur Gölü haritası olabileceği kanaatini kuvvetlendirmektedir.

Yapılan işin Mersin Tekfur Gölü ve Bataklığı'na ait olup olmadığı hususunda tahminler bir yana, Mersin'de yapılan şosenin göl yatağından ayrılması için inşa edilen seddin tamirinde kullanılmak üzere 1875 yılında Maliye Nezareti'nin 125 bin kuruş ihale bedeli ayırmış olduğu tespit edilmiştir. Bu bedelin 70 bin kuruşu yolu kullananlardan alınan vergiden karşılanacaktı. Ancak söz konu verginin 1875 yılına ait olan kısmı vilayet masraflarına dâhil edilmişti. Oysaki seddin yol üzerinde bulunması sebebiyle tamir işi ve masrafları da aslında Nafia Nezareti'ne aitti. Öyle ki yol ıslahı gibi harcamalar daha önce de Nafia Nezareti'ne ait olmakla beraber sonradan alınan bir kararla, bu masraflara mahallin beledi gelirleri karşılık olarak gösterilmek istenmiştir. Ancak, bu doğru bir karar olmadığından, söz konusu seddin inşasının Nafia ve Ticaret Nezareti tarafından yapılmasına karar verilmiştir (BOA, DH.MKT., 1611/6).

Şura-yı Devlet, Mersin şosesinden ayrılan ve göl mıntıkasından geçen ve tamamlanmamış yol tamirat masrafların yoldan istifade edenlerden alınan

vergiden mahsup edilmesinin münasip olacağını belirtilmesi üzerine, seddin tamiri için yolu kullananlardan talep edilen bu verginin, masraflarına tahsisinin tetkikini 26 Mart 1889'da Nafia ve Ticaret Nezareti'nden talep etmişti.

Nezaret, bu durumun geçici olduğunu, vilayet defterdarı tarafından bu seneye mahsuben böyle bir karar alındığını bildirmiştir. Ancak hükümet bahsi geçen seddin tamiratında olduğu gibi benzeri tamiratların da kendi karşılıkları olan vergi alanlarından tesviyesini istemiştir. Buna karşılık şosedan alınmakta olan verginin amacına uygun olarak vilayet masraflarına tahsisi emredilmiştir (BOA, DH.MKT., 1611/6).

Bütün bu çalışmalar Tekfur Gölü ve Bataklığının kurutulmuş olduğunu göstermektedir. Buna rağmen kış mevsiminde biriken suların İçel yolunu tehdit etmekte olması, yol ile gölü birbirinden ayıracak bir set inşa edilmesini zorunlu hale getirmiştir. Ancak bu sed bedelinin hangi hazineden ödeneceği konusunda hazineler arasında bazı anlaşmazlıkların yaşandığının tespit edilebilmesi, projenin başarıyla tamamlanmış olduğuna işaret etmektedir (BOA, DH.MKT., 1611/6).

7. Adapazarı Gökçeören Gölü ve Bataklığı Islahı

Bütün olumsuzluklara rağmen Sultan Abdülhamid hükümetleri ülke menfaatlerine uygun olarak proje üstüne proje üretmekteydi. Bir taraftan nehir ulaşımını geliştirmek, diğer taraftan bataklıkları verimli arazilere dönüştürerek ekonomiyi güne kadar hiç olmayan bir şekilde canlandırmak gayreti içindeydi. Bu çabalara uygun olarak 1890'da Adapazarı Gökçeören Gölü ve Bataklığının kurutulmasına dair yeni bir projenin kapısını araladı.

Adapazarı'nda Çark Suyu denilen derenin döküldüğü Gökçeören Gölü ve Bataklığı 40 bin dönüm araziyle Rhegma ve Kaz Gölü projelerinden biraz daha Tekfur Gölü ve bataklığı projesine benzerleri bir kaderi paylaşmış ve başarılı olmuştur.

Osmanlı Devleti Gökçeören Bataklığının ıslahına yönelik ilk imtiyazları (12 Mart 1890-1 Ekim 1893) üç ayrı müteşebbise ihale etti (BOA, BEO, 995/ 74595, lef: 3; BOA, YPRK.MYD, 23/ 91, lef: 1). Bu mukavelelerden bir sonuç alınamadı. Sonunda Fransız Emil Bodovi'ye verilen imtiyaz başarıya ulaştı (Sarı-Ünal, 2014: 143-144). Emil Bodovi 6700 metre uzunluğundaki Çark Suyu kanalı inşaatını 1 Ekim 1893'te bitirerek elde ettiği 24 bin dönüm araziye yıl boyunca buğday, mısır, sebze ve meyvelerin yetiştirildiği bir yere dönüştürdü (Sarı- Ünal, 2014: 146; BOA, Y.PRK.MYD, 23/91, lef: 1).

Osmanlı Devleti, Emil Bodovi'ye her ne kadar göl işletmesiyle ilgili imtiyaz vermiş olsa da gerçekte hedef, 93 Harbi'nin sebep olduğu büyük yıkım sebebiyle İstanbul'a akın eden muhacirlere yerleşim alanı açmaktı (Sarı-Ünal, 2014: 144-148). Ancak bölgeye yerleştirilmeye başlanan muhacirler kısa bir süre sonra Emil Bodovi'nin kuruttuğu arazileri talan etmeye ve bir dizi kanunsuz mücadeleye girişince, bataklık kurutma çalışması bir anda uluslararası bir mesele haline dönüşüverdi (BOA, BEO, 681/ 51069, lef: 3). Osmanlı Devleti muhacirler ile müteşebbis arasındaki çatışma sürecini yönetmek için iki yıl uğraşmasına rağmen 7 Aralık 1899'da mesele Fransa ile diplomatik bir krize dönüşünce iki ülke arasındaki dostluğu korumak adına Bodovi'ye zararlarının tazmini karşılığında arazilerden ve projeden çekilmesini teklif etti (BOA, Y.A.HUS, 421/117, lef: 3). Emil Bodovi,

bundan sonra bir şey vaat etmeyeceğini tahmin ettiği projeyi, muhacirlerin giderek daha fazla bölgeye geleceğini, zararının şimdikininkin birkaç kat daha fazla olabileceğini hesap ederek, projeyi terk etmesi karşılığı olarak Osmanlı Devleti'nin teklif ettiği 10 bin lirayı alarak, Gökçeören Gölü ve Bataklığı projesinden çekilmişti (Sarı-Ünal, 2014: 154).

Osmanlı Devleti, Mösyö Galan'ın yönettiği Tekfur Gölü ve Bataklığı Projesinden sonra ikinci defa Emil Bodovi ile Gökçeören Gölü ve Bataklığı Projesi sonucunda belirli bir arazinin kurutulmasına ve ziraate açılmasına muvaffak olmuştu.

8. Konya Ovası ve Çevresi Bataklıkları Islahı

Osmanlı Devleti, yukarıda bahsi geçen başarılı göl ve bataklık kurutma çalışmalarından elde ettiği verimli arazi kazanmaya yönelik verileri kullanmak suretiyle Konya Ovası'nı su ile buluşturmak ve daralan verimli arazilere yenilerini ekleyebilmek için düğmeye basmıştı (Hanılçe, 2018: 62-63).

Sultan II. Abdülhamid, günün tabiriyle *Konya Ovası İrvâ ve İskâ (Sulama ve İskan) Projesi*'ni yürürlüğe sokarak yüzyılın sonlarında başlayan kuraklık ve kıtlıklar sebebiyle halkın başka yerlere göç etmesine sebep olmaktaydı (Kızılkaya- Akay, 2014: 12). 1887 kıtlığı büyük bir göç hareketine sebep oldu. Göçün önünü alabilmek için Konya Meclis-i Umumisi, bir fon oluşturmak ve bu fonda biriken paralar ile dışarıdan getirilecek zahirenin ahaliye dağıtılmasına karar vermişti. Sultan II. Abdülhamid tarafından nakdi olarak desteklenen bu fon sayesinde Suriye'nin Havran kazasından temin edilen zahire ile yaraların sarılmasına çalışılmıştır (Kızılkaya- Akay, 2014: 16).

Konya valisi Hafız Paşa, 1862'de yaptığı bir keşif sonucunda Beyşehir Gölü sularının ovaya akıtılarak ovanın zirai verimliliğinin artırılabilceğini ileri sürmüştü. Hükümet bu fikri hemen hayata geçirdi. Bu sayede hem göl ve bataklık ıslah edilecekti hem de zengin mineralli araziler elde edilmiş olacaktı (Kızılkaya- Akay, 2014: 18). 1866'da başlanan proje 93 Harbi'nden kaçan muhacirlerin yerleştirilmesi meselesi projenin önünü tıkamıştı. Her ne kadar proje durmuş olsa da muhacirlerin ucuz ve kaliteli işçi ihtiyacını karşılayabilecek olması projenin yeniden hayat bulmasını sağlamıştır. 19 Temmuz 1896'da başlanan demiryolu hakkıyla kurulan Hububat Hattı, Eskişehir-Konya arasındaki irtibatı sağlayarak ürünlerin pazarlara akışının önünü de açmıştı (Efe, 2005: 108).

Konya Ovası'nın ulaşım sorunlarını gideren Sultan II. Abdülhamid'e rağmen Konya Ovası Sulama Projesi 30 Nisan 1908'de yapılan yeni bir mukavele ile proje, Beyşehir Gölü'nden açılacak bir kanalın göl sularını Konya Ovası'na taşımasına karar verilmişti (Kızılkaya- Akay, 2014: 44).

Sultan II. Abdülhamid özel bazı şartlar koydurduğu mukavele ile yabancı iskânını ve ova dâhilinde emlak ve arazi satışını engellemiş, özellikle Almanların faaliyetlerine önlem almak istemişti. Padişah, 1899 yılında, Münih'te Alman Koloni Derneği toplantısında dile getirilen "*Küçük Asya'da Alman Kolonizasyonu*", adlı demeçten duyduğu rahatsızlığı açıkça dile getirmişti. Padişah, yabancı işgalinin önünü almak için muhacir durumuna düşürülen Müslümanları bu topraklara yerleştirerek, acılarını paylaşmak istemekteydi (Kızılkaya- Akay, 2014: 53, 55).

Konya Ovası Sulama Projesi kapsamında tespiti yapılan arazinin tamamı 1913'e kadar 24 bin dönüm idi. Proje kapsamında Karaviran Gölü ve bataklıkları kurutulmuş 580 bin dönüm tarıma elverişli arazi elde edileceği gibi Beyşehir Gölü suyu ile de Konya Ovası suya kavuşacaktı (Kızılkaya- Akay, 2014: 75-76). Sulama projesi 1 Temmuz 1908'de Waldrop adlı bir Almanca altı ayda bitirilmesi şartıyla ihale edilerek buradan 20-24 bin dönüm arazi elde edilecekti (Kızılkaya- Akay, 2014: 78).

Konya Sulama Projesi inşaatı, sermayesinin önemli bir kısmı Alman merkez bankası Deutsche Bank'ın girişimiyle kurulan Anadolu Demiryolu Şirketi tarafından tamamlanmıştır (Efe, 2005: 110). Proje tamamlandıktan sonra devlet tarafından teslim alındı. Ancak eleman sıkıntısı ve maddi yetersizliklerden dolayı proje, 6 Kasım 1913 yılında Osmanlı Hükümeti ile Anadolu Demiryolu Şirketi arasında yapılan mukavele ile 5 yıl daha uzatılmıştır (Kızılkaya- Akay, 2014: 98).

9. İzmit Körfezi ve Çevresi Bataklıkları Islahı

Osmanlı Devleti'nin bataklık kurutma çalışmalarındaki en önemli tecrübesi Konya Ovası Sulama Projesi olmuştur. Devlet, aynı tarihlerde Haydarpaşa-İzmit demir yolu hattı ile uğraşmaktaydı. İzmit Mutasarrıfı Mühendis Sırrı Paşa (1890), bölgedeki tuzla ve bataklıkları büyük oranda ortadan kaldırmıştı (Ayrıbaş, İzgi, Ünal, Kumral, 2015: 2-3). İzmit halkının kötü koku ve hastalıklara karşı vermiş olduğu mücadele Sırrı Paşa'nın bu başarısına büyük katkı sağladı (Ayrıbaş, İzgi, Ünal, Kumral, 2015: 3). İzmit Körfezi'ni dolaşan Vital Cuinet (1890), İzmit çevresindeki bataklıkların kurutulmasında İzmit Mutasarrıfı Sırrı Paşa'nın önemli bir yer tuttuğunu, sıtma hastalığının onun sayesinde ortadan kaldırılmış olduğunu belirtir (Ayrıbaş, İzgi, Ünal, Kumral, 2015: 8). Alınan bu başarı Kandere (Kandıra) bataklıklarının temizlenmesini de gündeme getirmiştir. İhaleye en uygun teklifi veren Viçin Acemyan Efendi, İzmit Körfezi boyunca var olan bütün bataklıkları kurutmak amacıyla bir şirket kurmayı ve ıslahı gerçekleştirilecek bölgelerin haritalarını çıkararak düzenli bir ıslah girişimi tasarlamaktaydı. Buna göre yaklaşık 2800 dönüm arazinin 780 dönümünün kurutulacaktı. Nafia Nezareti kurulacak şirket sayesinde tedarik edilecek sermaye ile bütün bataklıkların kurutulabileceğini düşünmekteydi. Ancak, söz konusu bataklıklar üzerinde hissedar olanların açtıkları davalar ihalenin bir süre akamete uğramasına sebep olsa da mukavelenin 18. maddesiyle kurutulan arazinin bir parçası veya bedelinin dava sahiplerine verileceği haberi, davaların düşmesini sağlamıştır. Viçin Acemyan Efendi İzmit kasabası, demiryolu ve Çuha fabrikası arasında bulunan Kilis Irmağı ile sınırlandırılmış bir bölgedeki arazileri ıslah edecekti (Geçili, 2017: 614-616).

Osmanlı Devleti, Viçin Acemyan Efendi ile mukavele şartlarında anlaşmasına rağmen, imtiyaz sahibinin Osmanlı Bankasına teminat akçesi olarak bir ay içerisinde yatırması gereken yüz elli lirayı yatırmaması, mukavelenin feshine sebep olmuştu. Ancak mukavelenin 15. Maddesi, talep olunması halinde ihalenin başka birine verilmesinin önünü açmaktaydı. Bu maddeye dayanılarak, ihale 20 Kasım 1886'da Taşçıyan Serkez Efendi'ye (Geçili, 2017: 617), 23 Haziran 1895'te Emekli Piyade Mirliva Mahmud Paşa, eski Maarif azası Ali Selahaddin, İzmitli İsmail Beyzade Ahmet Müfit ve Divan-ı harp azalarından Binbaşı Osman Sabri Bey'den oluşan yeni bir gruba verildi. Bu defa detaylı bir harita yapılması şart koşularak, bataklık hududunun sabitlenmesine, hazırlanacak haritada sazlık

arazinin ve ziraate elverişli yerlerin birbirinden ayrılabilmesi için farklı renkler kullanılmasına karar verildi (Geçili, 2017: 618). İmzalanan bu mukavele ile İzmit ve bölgedeki diğer bataklıkların kurutulması da gündeme geldi. 18 Ekim 1884'te Mühendis Mösyö Nemulman ve mühendis Sami Efendi tarafından yapılan incelemeler sonucunda İzmit Körfezi ve Sapanca Gölü arasındaki bazı yerler ile Kumla Çiftliği bataklıklarının doldurulması gerektiği kanaatine varılmıştı. Diğer bir bataklık ise 1889 yılında J. L Sabuncu'ya ihale edilmişti. Bu ihale sonucunda 39.675 dönüm arazinin kurutulması tasarlanmaktaydı. Yapılan mukavele şartları gereği kazanılan toprağın 3/4'ü bataklıkları kurutan müteşebbise verilecekti (Geçili, 2017: 618-619).

Körfezdeki Çataköprü ve Hendek bataklıklarının kurutulması halinde, elde edilecek zirai alanların imara açılması, Hendek'te bulunan tophane fabrikası askerlerinin erzak nakliyatının karşılanması, halk sağlığında iyileşme sağlanması, Sapanca-İstanbul boğaz ulaşım ağı ve Karadeniz-Marmara ulaşım ağı projelerinin yapılabilirliğinin devreye alınması gibi faydalar sağlanacaktı (Geçili, 2017: 620).

10. Beyşehir Gölü ve Bataklığı Islahı

Beyşehir Gölü kuraklığın hâkim olduğu bir bölgede bulunmakla beraber zaman zaman yağın şiddetli yağmurlar ve uğranılan sel baskınlarının oluşturduğu bataklıklar insan sağlığını tehdit edici boyutlara ulaşmıştı. Bu bataklıkları, Konya Ovası Sulama Projesinden kaynaklı su kaybı oluşturmuştur (Üçüncü, 2014: 30-32). Çevreye yayılan kötü koku, su kalitesindeki düşüş ve sıtma salgınları göl ve bataklığın ıslahını zorunlu hale getirmiştir. İlk defa 1883 yılında başlanılan (Üçüncü, *a.g.t.*, s. 27; Muşmal, 2015: 11-28) Beyşehir Gölü ıslahı için hazırlanan raporlar, gölde meydana gelen bu ani değişmelerin sebep olduğu salgın hastalıkların nüfusun büyük bir kısmının yok olmasına sebep olduğuna işaret etmekteydi (Üçüncü, 2014: 31). 1909'da Kırelî Köyü'ne bir seyahat düzenleyen Ahmet Şerif adlı bir gezgin, bataklıklar sebebiyle havanın kötü ve sıhatsız olduğunu, azalmış olması sebebiyle buraya Anadolu'nun Yemen'i denildiğini, 1900'lü yıllarda 5-6 yüz ev olan köyde şimdilerde 2 yüz ev kaldığını bildirmekteydi (Ahmet Şerif, 1999: 43).

Osmanlı Devleti, İstanbul'dan göndermiş olduğu birliklerle 1883 ve 1909 yıllarında bu bataklıkların kurutulması için iki ayrı teşebbüste bulundu. 1910 yılına kadar sürdürülen çalışmalar sonucunda göl suları kontrollü olarak akıtılmış ve bataklıklar kurutularak meydana gelen ölümlü vakaların önü alınabilmiştir (Üçüncü, 2014: 32).

11. Samsun Terme ve Çarşamba Bataklıkları

Osmanlı Devleti, nehirlerin temizliğinden yeterince veri elde edememesine rağmen göl ve bataklıkların temizlenmesiyle ilgili veriler gelmeye başladıkça daha iyi sonuçlar alınmaya başlandı. Beyşehir gölü ve çevresindeki bataklıkların kurutulmasına yönelik yapılan çalışmalar uzun soluklu da olsa, nihayetinde iyi sonuçlar vermişti. Buradan elde edilen bilgi ve tecrübe ülkenin diğer bölgelerindeki bataklıkların kurutulmasında da kullanılmıştır.

Zaman zaman büyük salgınlara sebep olan Terme ve Çarşamba bataklıklarının kurutulabilmesi için 1903 senesinde başlatılan dolgu çalışmaları 13 Ağustos

1916'ya kadar devam etmiştir. Bu hususta Osmanlı Devleti hiçbir fedakârlıktan kaçınmayarak Samsun ve Çarşamba'nın yaşanabilir bir yer olmasını sağlamaya çalışmıştır (Kılıç, 2012: 136). Bu çalışma sırasında kanallar ve suyun taşmasını engelleyecek toprak bentler yapılarak, su seviyesini ayarlamak için kapak sistemi geliştirilmiştir. Kapak sistemi suyun Yeşil Irmağa taşınması için önemli bir vasıta olmuştur. Uzunlukları 350 m ile 900 m'yi bulan bu kanalların etrafı çim ile örtülerek pekiştirilmeye çalışılmıştır (Kılıç, 2012: 137).

12. Hotamış Bataklığı Islahı

Konya ovasının yaklaşık 50 km. doğusunda bulunan Hotamış Bataklığı, 13.615 hektar alanıyla geniş ve sık sazlıklarla kaplıdır. Göl sularının kanallar ile Tuz Gölüne akıtılması sebebiyle beslenemeyen göl kuruma noktasına geldiği için bu alanlar ziraata açılmıştır (*Göller ve Sulak alanlar Eylem Planı (2017-2023)*, 2017: 60). Yaklaşık 80 km²'yi bulan arazisiyle Hotamış Bataklığı kurak zamanlarda küçük göllere dönüşmekteydi (Arđos, (1986-1987): 117; Muşmal, 2015: 15; Yılmaz, 2010: 145-163).

Konya Ovası'nda 1950-1970 yılları arasında tarım alanı açmak ve taşkınları önlemek için 21 adet sulak alan kurutma çalışması yapılmıştır. Bunlardan Avlan, Kestel, Aynaz, Yarma, Gavur Gölleri, Hotamış ve Eşmekaya sazlıkları tamamen kurumuştur (Akday, Akarsu, Kumbur, 2018: 47). Hotamış bataklığının 3,5 km güneyinde Acıgöl yer almaktaydı. 1,5-2 m derinliğe ulaşan göl suları yağışlı dönemlerde Beyşehir gölüne, Suğla Gölüne oradan da Çarşamba Çayı ile Konya ve Çumra ovasına akardı (Muşmal, 2008: 225).

Konya Ovası Sulama ve İskân Projesi, 1911 yılında Meclis-i Mebusan'da alınan bir kararla yürürlüğe girmiş olup ovanın ıslahına başlanmış ve 580 bin dönüm arazinin sulanması hedeflenmiştir. Bu ıslah çalışması, 80 bin dönümü bulan Karaviran Gölü Bataklığının kurutulmasını ve buradan elde edilen arazinin tarıma elverişli hale getirilmesini içermekteydi.

Meclis-i Mebusan'da yapılan görüşmeler sırasında söz alan Konya mebusu Mehmed Emin Efendi, kalan 500 bin dönüm bataklık arazinin 250 binini Çumra havalisinde olduğuna dikkat çekerek, diğer 250 bin dönüm arazinin ise Hotamış Kırısı denilen bataklıkta bulunduğunu ifade etmiştir. Söz konusu alanların kurutulması için daha önce alınmış olan bir kararın varlığına dikkat çeken Mehmed Emin Efendi, Hotamış Kırısı bataklığında yapılacak ıslahın memlekete hayırdan çok zarar getirebileceğine karar verildiğini bu ıslahtan vaz geçilmesini temin etmiştir (Meclis-i Mebusan, 1911: 517).

Hotamış Gölü ve Bataklığının kurutulması çalışmaları Osmanlı Devleti tahliye olup, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da hükümetleri uğraştıran temel meselelerden biri olmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ikinci intihap devresinin "1341 tarihli Muvazene-i Umumiye Kanun Layihası" ve "Muvazene-i Maliye Encümeni Mazbatası" hazırlıkları sırasında Hotamış bataklığı kurutma çalışmaları yeniden gündeme getirilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1341: 7; TBMM Zabıt Ceridesi, 1341: 375).

13. Hayfa Bataklıkları Islahı

Osmanlı döneminde güney bölgelerde de yani Arap çöllerinde bataklık kurutma çalışmalarının yapılmış olduğunu tespit edebiliyoruz. 1884 yılında Hayfa'da yapılan bataklık kurutma çalışması, o tarihe kadar bu bölgede görülmüş bir husus değildi. Osmanlıların bataklık kurutma çalışmalarından el ettikleri en önemli tecrübe ilaç sanayiinde kullanılan okaliptüs ağaçlarının önemini anlamak olmuştur. Bu sayede ilk defa Hayfa gibi geniş çöl arazilerinde yeni bir yaşam alanı kurulabilmiştir.

Rusya ve Doğu Avrupa'dan gelen Yahudiler, Hayfa'nın 50 km. güneyinde, daha önce Çerkezlerin yerleştirilmiş olduğu Gedera'da yeni bir koloni inşa ettiler. Bu bölge, sıtma hastalığının yaygınlaşması sebebiyle boşalmış ve terk edilmişti. Bunun üzerine Yahudiler bölgedeki bataklıkları kurutarak sıtma hastalığının önünü aldılar. Avusturya'dan getirilen okaliptüs ağaçlarıyla sıtma salgını ortadan kaldırılarak kendilerine rahat bir yaşam alanı oluşturdular (Özgün, 2013: 10).

İsrail'in kurulmasından sonra da bataklık kurutma çalışmaları devam etmiştir (Yasa, 2014: 10) Günümüzde ülke nüfusunun %12'sinin yaşadığı bayındır yerler bu bataklıklardan elde edilmiştir (Şahin, 2012: 216).

14. Muğla Dalaman Bataklıkları Islahı

Önemli bir tarım havzası olan Fethiye, Köyceğiz, Gökova ve Dalaman ovaları çöküntü havzaları olmaları sebebiyle büyük bölümleri bataklıklardan oluşur. Bu bataklıkların bugünkü yüzölçümleri yaklaşık 135 km²'dir (Temel, 2008: 165).

Dalaman Bataklıkları, kuzeyden güneye yaklaşık 19 km uzunluğundaki kıyı şeridinde yer alırlar. Düşük drenaj alanlarının olması başta tarım olmak üzere ovada diğer ekonomik faaliyetleri olumsuz yönde etkiler. Dalaman ovasında drenaj çalışmaları 1900'lü yıllardan itibaren başlatılarak bataklıkların büyük bir kısmı kurutulmuştur (Çeker, 2016: 34).

Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa, 1905'te Dalaman sahillerine geldiğinde, Sarsala Koyu'nu çok beğenince burada bir iskele, depo ve koydan Dalaman'a kadar uzanan bir yol inşa ettirdi. Hidiv, Mısır'da bataklıkların kurutulmasında kullanılan okaliptüs ağaçlarından getirterek bu yolun her iki tarafına diktirmişti (Bardakçı, 2004). Dr. Esad Bey, Hidiv Abbas Hilmi Paşa'nın Muğla, Dalaman ve Kapukargın dereleri arasındaki bataklıklarına okaliptüs ağacı diktirerek 5-6 senede bataklıkların %60'ının kurutulmasıyla köylerin de kötü havadan kurtarıldığını bildirir (Özgün, 2013: 14).

Esad Bey'in bu raporunu dikkate alan Abbas Hilmi Paşa, Dalaman Ovası'nı yeniden dizayn etmek ve ovada bulunan bataklıkları ortadan kaldırarak yaşanılabilir bir yer oluşturmayı amaçlamaktaydı. Osmanlı Devleti de daha sonra Milas, Gökabad, Köyceğiz ve Fethiye kazaları ve bu kazaların yakın çevresinde bulunan bataklık alanları okaliptüs ormanı haline getirerek ıslah ettirmiştir (Bardakçı, 2004).

Muğla ve çevresindeki bataklıkları kurutmak amacıyla yüzyılın son çeyreğinde de okaliptüs ağacı dikilmeye devam edildi. Yapılan bu çalışma Dalaman olarak bilinen bu arazilerin hem havasını değiştirmiş hem de ziraate açılmasını sağlamıştı (Özgün, 2013: 14; Gölbaş, 2018).

15. Basra Vilayeti Bataklıkları Islahı

Osmanlı Devleti, Anadolu'da sürdürülen bataklık ıslah çalışmalarını belirli bir aşamaya getirirken, güney vilayetlerindeki çalışmalara da devam etmiştir. Uzun süren savaş yıllarında ihmal edilmiş olan Irak ve Suriye vilayetlerinde ecnebi devletlerin ilgilerini artıran yerüstü ve yeraltı kaynaklarının keşfi sonrasında pek çok alanın yeniden değerlendirilmesi gerekmiştir. Bu değerlendirmenin yapıldığı alanlardan biri de Basra Vilayeti'ndeki bataklıklardı. Bu bataklıklar bölgede sağlık sorunlarına sebep olduğundan Basra valisi Ticaret ve Nafia Nezareti'ne bir mektup göndererek, bu duruma dikkat çekti ve bataklıkların sebep olduğu sağlık sorunlarını tek tek izah etti. Vali daha önceki tecrübelerden elde edilen bilgilere dayanarak en kısa zamanda bu bataklıkların kurutulabilmesi için gereken alet edevatın yanı sıra okalıptüs fidelerinin de gönderilmesini talep etti. Bu talep üzerine Dâhiliye Nazırı, 3 Aralık 1908'de Nafia Nezareti'nden daha önce İzmir'de Abbas Hilmi Paşa'nın başlattığı bu çalışmanın Basra'da da yapılmasını isteyerek, okalıptüs fidelerinin ülkenin her neresinde bir bataklık var ise buralara mutlaka gönderilmesini emretti. Osmanlı yöneticilerinin bu tip yenilikleri ülke çapında öneriyor olmalarına rağmen henüz bu ağacın nasıl dikileceğinden haberdar olmadıkları "Havası Basra gibi olan İzmir'in Torbalı nahiyesinde fenni usullere uygun olarak dikilen ve uyum sağlayan okalıptüslerin araziye nasıl dikildiklerinin öğrenilmesinin"(Özgün, 2013: 15) Nafia Nezareti'nden talep edilmiş olmasından anlaşılmaktadır.

16. Selanik Vilayeti Vodina Kazası Ladve Gölü ve Bataklıkları Islahı

Osmanlı Devleti bir taraftan kendi imkânlarıyla bataklıkları kurutup halkın sağlığını tehdit eden sıtma hastalığından kurtulmaya çalışırken, diğer taraftan bu hastalığın ortadan kaldırılmasında önemli bir yeri olan okalıptüs ağaçlarının dikilmesi, yetiştirilmesi ve çoğaltılması için çaba sarf etmekteydi.

Selanik Vilayeti, etrafında bulunan birçok bataklığın salgıladığı kötü kokular ve barındırdığı sinekler ahalinin hayatını zorlaştırmakta olduğundan, sürekli dışarıya göç vermekteydi (Yılmazçelik-Erdem, 2017: 962-964). Devlet hayat şartlarını iyileştirerek buralardan elde edilecek araziler ile topraksız kalan göçerlere yeni hayat alanları açmaya çaba sarf ediyordu (Yılmazçelik-Erdem, 2017: 961-962).

Selanik sahillerinde 1500'lü yıllarda inşa edilen bir burç ile suların sahili tahrip etmesinin ve yeni bataklık alanlar oluşturmasının önüne geçilmeye çalışılmış ancak, zamanla bu kule unutulmuş devreden çıkarılmıştı. Selanik sahilinde uzunluğu 1350 metreye, genişliği 80 bin zira olan bir alanın bataklıktan kurutulmasını isteyen Sultan II. Abdülhamit, Maliye Nazırı Agop Paşa'yı görevlendirmişti (Yılmazçelik-Erdem, 2017: 962-964).

Osmanlı Devleti, birçok bataklığı ahalsinin sağlığını ve zirai imkânlarını kolaylaştırmak amacıyla kurutmaktaydı. Ancak Selanik bataklıklarının kurutulması aşamasında Osmanlı Devleti'nin Bulgar çetelerine karşı yürüttüğü mücadelenin gerekçeleriyle (Yılmazçelik-Erdem, 2017: 967), 1817-1858 yılları arasında Seminole yerlilerine karşı verilen mücadelede Amerika Birleşik Devletleri'nin Florida Eyaleti bataklıklarının kurutma sebepleri arasında benzerlikler kurulabilir (Pearcy, 2006:123). Ancak burada Seminole yerlileri bataklıkları verdikleri ölüm kalım mücadelesinde güçlü bir sığınak addederlerken, Bulgar çetelerinin

bataklıkları tehdit ettikleri Osmanlı Devleti'ne karşı bir saldırı mekânı olarak kullanmaları dikkat çekicidir (BOA, İ.DH., 1295/4/102262, 24 Ekim 1885). Bir tarafta hayat mücadelesi veren bir millet, diğer tarafta bütün Balkanları tehdit eden eşkiya çetelerinden bahsedilmektedir.

Osmanlı Devleti bu aşamada Amerikalıların yaptığı gibi bataklıkları oraya sığınmak zorunda kalanlar için bir mezar haline getirmeyi değil, imar ve iskan ederek toplumun hizmetine sunmayı tercih etmekteydi.

Selanik Sancağına bağlı Vodina Kazasındaki Ladve bataklıkları da Osmanlı Devleti ile Bulgar çeteciler arasında sürüp giden çatışmalar sebebiyle gündeme gelmiş olmakla beraber, kurutulduktan bedelsiz olarak emlak-ı mahsûsa eklenmek üzere ıslah edilmelerine karar verilmişti. 1880'de ıslah edilmeye başlanan Ladve bataklıkları, bir taraftan Hazine-i Hassa Nezaretine gelir sağlayacak, diğer taraftan da Bulgar çetelerinin barınağı olmaktan çıkarılmış olacaktı.

Bu açıdan bakıldığında Ladve Bataklığı'nın kurutulması, zirai maksatlar yanında askeri maksatlara da hizmet etmiştir. 1880'de Vodina Kazası bataklıkları İsmail Hakkı ve İsmail Said Efendilere ihale edilmiştir (BOA, ŞD., 00503/00016, 1 Temmuz 1880). Yapılan ihale anlamasına göre; 5000 dönüm araziye oluşan bataklığın meydana gelen seller sebebiyle bölgedeki arazilere, insanlara ve hayvanlara büyük zararlar vermekteydi. Devlet bu ıslahı, masrafını da kârını da imtiyaz sahiplerine yüklemek suretiyle şekillendirmek niyetindeydi (Yılmazçelik-Erdem, 2017: 966-968).

Osmanlı Devleti, daha önce verilen ihalelerden ve imtiyazlardan bir hususu çok iyi anlamıştı. Bu husus imtiyaz sahiplerinin zaman zaman ortaya çıkan mali güçlükleri devlete mal edebilmek için verdikleri taahhütleri yerine getirmekten imtina etmeleriydi. Bu sebeple ihale sürecini başlatmak için gereken belgelerin tam ve eksiksiz olarak yerine getirilmesi şart koşulmuştur. Devlet öncelikle imtiyaz sahiplerinin ilk aşamada sadece keşif çalışması yapmalarına izin vererek ıslah için gereken harita ve layihaları hazırlattıktan sonra işin ihale aşamasına getirilmesine izin vermişlerdi. İhale süreci bütün bu hususlar yerine getirildikten sonra Heyet-i Umûmiyye'nin önüne getirilmeye başlanmıştır. Ladve Bataklığı ihale süreci de aynen bu şekilde takip edilmiştir (Yılmazçelik-Erdem, 2017: 969).

Nafia Nezareti, imtiyaz taliplilerinin sundukları harita ve evrakı altı ay içerisinde tetkik ederek karar vermek zorundaydı. İhale süreci talipliler tarafından kabul edilse de yeni tekliflere açık idi. Buna mukabil imza tarihinden itibaren altı ay içinde inşaatı başlatmak ve üç yılda tamamlamakla yükümlü kılınacaktı (BOA, İ.MMS., 0073/003331, 30 Ekim 1880). Böylece ihaleyi alan kişi ve kurumlar kurutulan araziler tarıma elverişli hale getirilmiş olacaktı. Ladve Bataklıklarının ıslahı her ne kadar askeri amaçlara matuf olsa da devletin asıl hedefi bataklıkların azami derecede tarıma elverişli hale getirilmesiydi (Yılmazçelik-Erdem, 2017: 968-969; Yılmazçelik- Erdem, 2014: 125-148).

Osmanlı Devleti, bataklıklara ait haritaların hazırlanması işinin on dört ay içerisinde tamamlanmasını istemiştir. Haritalarda araziler birbirine bağlantılı olarak ve aşamalı rakamlarla gösterilmesini, temizlenecek mahallerdeki suların akış yönlerini, yıkıp döktükleri alanları, suyun miktarını ve inşa edilecek kanalın ve hafriyat çalışmalarının yönünü tek tek gösterilecekti. Haritada kanalların yönleri

Tekfur Gölü Haritasında (Harita 1) olduğu gibi kırmızı mürekkeple ve inşa edilecek diğer yapıların yerleri de gereken işaretlerle gösterilecekti(Yılmazçelik-Erdem, 2017: 969-970).

Osmanlı Devleti, bu alandaki çalışmalara başladığı andan itibaren içeriği en iyi şekilde tetkik edilen ilk bataklık alan Vodina-Ladve bataklıkları olduğu, ortaya konulan verilerden anlaşılmaktadır. Ancak Vodina-Ladve bataklıkları üzerinde yapılan ıslahatın tamamlandığına dair elimizde herhangi bir bilgi olmamakla beraber, ıslah çalışmalarının sadece Yenice Gölü'nde yapılmış olduğu ve çalışmanın ekonomik olmaktan ziyade askeri amaçlara hizmet etmeye yönelik olduğu anlaşılmaktadır (Yılmazçelik-Erdem, 2017: 971-978).

17. Bandırma/Erdek Belkıs Gölü ve Bataklığı Islahı

Belkıs Gölü ve Bataklığı, Bandırma-Erdek yolu üzerinde Edincik yakınlarında bulunmaktaydı. 1909 yılında Karesi Mutasarrıflığından ruhsat talep etmesine rağmen bir sonuç alamayan Bandırma Belediye Reisi Hüseyin Vehbi Efendi, 1911 yılında İstanbul'a bur arzuhal göndererek bataklığın hava kirliliğine, hastalıklara ve ölümlere sebep olduğunu ileri sürerek gölün kurutulmasını talep etmiştir. Dâhiliye ve Nafia nezaretleri tarafından bölgeye gönderilen keşif ekibi bataklığın haritalarını çıkardılar (Çağman, 2018:109-110). Karesi Mutasarrıflığı ile Hüseyin Vehbi Efendi arasında 1911 yılı sonuna doğru bir anlaşmaya varılabilmektedir. Bandırma Belediyesinin hazırladığı rapora göre, bataklığın kurutulmasının altı veya yedi yüz lira civarında olabileceğini, bu meblağın da Hüseyin Vehbi Efendi tarafından karşılayabileceği ifade edilmiştir. Meclis-i Vükelâ 12 Eylül 1911'de Belkıs Gölü ve Bataklığı ıslahını Hüseyin Vehbi Bey'e vermişti. Vehbi Bey, 29 Eylül'de Karesi Mutasarrıflığına başvurarak işin teslimini istemiş ve bu hususu bir yazıyla Maliye Nezareti'ne bildirmiştir. Bunun üzerine Karesi Livası Meclis İdaresi 3 senelik bir çalışma sonucunda bitirilmesi şartıyla Belkıs Gölü temizliğinin Vehbi Efendi'ye ihale edildiğini bildirmiştir (14 Haziran 1912) (Çağman, 2018:110-112).

Vehbi Bey, ihaleyi almakla beraber, ıslah işinden ziyade gölden elde edeceği gelirleri ön plana aldığından, nezaret ile aralarında bazı anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Bununla beraber devletin kendi kurumları arasında da bazı tezatlar olduğu görülmüştür ki, bu gelirlerin hangi hazinelere ait olacağı hususu muallakta kalmıştır. Yapılan incelemeler Vehbi Efendi'nin işi takip yerine gölden elde ettiği gelirleri zimmetine geçirmek gibi yanlış yollara saptığını göstermiştir. Mukaveleye aykırı davranışlar sergilemesi sebebiyle imtiyaz anlaşmasının sonlandırılmasına karar verilmişti. 1911 yılı sonlarına doğru başlanılan Belkıs Gölü ve Bataklığı ıslah çalışması 1912 yılı ortalarına kadar devam etmekle beraber, ıslahına başlanılan bataklığın bütün uğraşılara rağmen sadece 750 dönümlük bir kısmının ıslah edilebilmiş ve tarıma elverişli hale getirilebilmiştir (Çağman, 2018:113).

Belkıs Gölü ve Bataklığı ıslah çalışmasıyla on altı göl ve bataklığın kurutulması ve tarıma kazandırılmasına dair yapılan tecrübeler göstermiştir ki Osmanlı Devleti ilk dönem ıslah çalışmalarını tecrübesizliğinin bir eseri olarak genellikle mültezimlerin ve ihale taliplilerinin taleplerine göre imzaladığı mukavelelerle beklentilerini karşılayacak sonuçlar alamadan kapatmak zorunda kalmıştır. Oysaki özellikle 1890'lı yıllardan sonra başlatılan ıslah çalışmaları genellikle devletin kontrolünde sürdürülmüş ve istenilen sonuçlara ulaşılmasında imzalanan

mukavele şartlarına eklenen zorlayıcı maddeler beklentilerin çoğunlukla elde edilmesini temin etmiştir.

18. Sonuç

Osmanlı Devleti, dünyada 1840'lı yıllarda başlayan nehir, göl ve bataklık ıslah çalışmalarına eş zamanlı olarak kendi dinamiklerini de devreye sokmuştur. Ancak Batı Avrupa'da başlayan nehir ıslah çalışmaları kısa bir süre sonra yerini göl ve bataklıkların direne edilmesine bırakmıştır. Şehirlerin çevresindeki hastalık kaynakları tek tek ortadan kaldırılırken, göllerin ve bataklıkların işlevlerine göre ıslah edilmesine başlanmıştır. Bazı yerlerde sıtma, dizanteri gibi hasatlıklara karşı önlem amacıyla kurutulan göl ve bataklıklar, bazı yerlerde ise güvenlik nedeniyle kurutulmuş olmuştur. Amerikalıların Seminole tehlikesine karşı Florida bataklıklarını kurutması gibi, Osmanlı Devleti de Bulgar eşkıyalarının yatağı haline gelmiş olan Selanik bataklıklarını benzer gerekçelerle kurutmuşlardır.

Avrupa ve Amerika'da teknoloji ve sanayi ilerledikçe göller ve bataklıklar bu gelişmelerin yönlendirdiği şekilde yeni kullanım alanlarına dönüştürülerek, pamuk gibi değerli tarım ürünlerinin yetiştirildiği mecralara dönüştürülmeye başlanınca Osmanlı Devleti de bu gelişmelerden etkilenmiştir. On dokuzuncu yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı topraklarında üretimi denenen bu ürün zaman içerisinde Osmanlı tekstil sanayiinin de vazgeçilmez bir malzemesi olmaya başlayınca Anadolu, Rumeli ve Arap vilayetlerinde birçok göl ve bataklık ıslah edilerek pamuk tarımına açılmaya başlanmıştır. Avrupalıların tarım arazilerini geliştirmek için başlattıkları bu çalışmalar Osmanlı ülkelerinde de karşılığını bulurken, özellikle 93 Harbi gibi büyük felaketler sonrasında dikkatler tarımdan ziyade Balkanlar ve Kafkaslardan akın akın gelen muhacirlerin yerleştirilmesi için gereken verimli toprakların ortaya çıkarılmasına dönmüştür. Bu topraklar ülkenin az bir bölgesinde olması sebebiyle özellikle yeni alanlar açmak için göller ve bataklıkların kurutulması yöntemi denenmeye başlanmıştır. Bu hususta Adapazarı Gökçeören Bataklığı, Mersin Tekfur Gölü ve Bataklığı, Tokat Kaz Gölü ve Bataklığı, Konya Beyşehir Gölü ve Bataklığı gibi geniş alanların iskana açılması için yapılan kurutma çalışmaları taleplere cevap vermeye başlanınca devlet bu konuda elden gelen her hususu seferber etmiştir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden elde edilen birkaç rapor Osmanlı Devleti'nde bataklıklar üzerinde yapılmış olan ıslah çalışmaları hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

Savaşlardan kaçan muhacirlerin Anadolu'da oluşturduğu tehdidi savuşturmak amacıyla başlatılan bataklık ıslah çalışmaları Osmanlı Devleti'nin kendi bilgi ve görgüsüyle yapılamaz duruma gelince yabancı devletlerden uzmanlar getirmek mecburi hale gelmiştir. Bu uzmanların yapmış oldukları hizmetler mukabilinde ıslah edilen bataklıklardan elde edilen arazilerin bir bölümünün kendilerine tahsis edilmesi sebebiyle bu uzmanlar ile muhacirler arasında toprak kavgalarının çıkması gecikmemiştir. Özellikle Gökçeören Bataklığı ıslahında müteşebbis Emil Bodovi ile Tekfur Gölü ve Bataklığında ise Mösyö Galan ile yaşananlar, iskana açılmak istenen bataklık alanların ıslahında nasıl bir problemle karşı karşıya kalındığını göstermesi açısından önemli bilgiler sunmaktadır. Bu problemlerin

zaman zaman Gökçeören’de olduğu gibi Osmanlı Devleti ile ecnebi ülkeler arasında diplomatik problemlere sebep olması da problemin bir başka yönüdür.

Sultan II. Abdülhamid döneminde, halkın sağlığını ilgilendiren bataklıkların kurutulması konusunda büyük bir ivme kaydedildiği gibi, 93 Harbi sebebiyle başlayan Balkan ve Kafkas muhacereti sebebiyle Anadolu’ya gelen yüzbinlerce muhacirin yerleştirilebileceği alanların yanı sıra, bu insanların işlerini sağlamak üzere gereken verimli arazilerin temini de yine bu ıslah çalışmalarıyla temin edilmeye çalışılmıştır. Bununla beraber, bu hususta önemli bir başarının sağlandığı söylenemez. Bu dönemde başlatılan çalışmaların büyük bir kısmı Cumhuriyet döneminde yeniden ele alınarak büyük oranda tamamlanmıştır.

Kaynakça

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA)

- BEO*, 681/51069.
BEO, 995/74595.
DH. MKT, 1611/6.
İ.DH., 1295/4/102262.
İ.MMS., 0073/003331.
ŞD., 00503/00016.
ŞD., 500/35 .
Y. A. HUS, 421/117.
YPRK.MYD, 23/91.

Telif Eserler

- Düstur*: I. Tertip, Cilt: 5-6, Ankara 1950.
Düstur: III. Tertip, Cilt: 31, Ankara 1950.
İmtiyazât ve Mukâvelât, C. 2, Matbayı Osmaniye, İstanbul, 1302.
Meclis-i Mebusan, (1911). İctima: 98, 2 Mayıs 1327, Cilt: 2.
Resmi Gazete, Sayı: 7413, 23/1/1950.
TBMM Zabıt Ceridesi, (1341), Cilt: 13, İctima: 43.

Araştırma ve İncelemeler

- Acar, K. (2013), *Osmanlı Devleti'nde Bir İdârî Reform Denemesi: Tuna Vilâyeti (1864-1867)*, (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi SBE), Ankara.
- Ahmet Ş. (1999), *Anadolu'da Tanin I*, (Haz. M. Çetin Börekçi), Ankara.
- Akbay, H. E.G., Akarsu C. & Kumbur H. (2018), "Dünyada ve Türkiye'de Sulak Alanlar: Faydaları, Yönetimi, İşletimi, Sorunlar ve Öneriler", *I. Uluslararası Akdeniz Sempozyumu, Bildiri Tam Metinleri Kitabı*, Cilt: 1, (Edit. Durmuş Ali Arslan), Mersin, s. 43-56.
- Alleaume, G. (1999), "An Industrial Revolution in Agriculture? Some Observations on the Envolution of Rural Egiypt in the Nineteenth Century", *Proceedings of the British Academy*, Vol. 96, s. 331-345.
- Ardos, M. (1986-1987), "Hotamış Bataklığı (Konya) ve Yararlanma İmkânları", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Coğrafya Dergisi*, Sayı: 2, s. 117-120.
- Ayrıbaş, D., İzgi, R., Ünal, M. & Kumral, İ. (2015), "İzmit Yöresinde Sıtma Mücadelesi", *Hacettepe Üniversitesi Faculty of Health Sciences Journal*, Vol. 1, No. 1, s. 1-13.
- Bardakçı, M. (2004), "Trenin uğramadığı dünyadaki tek istasyon, Dalaman'dadır", <http://www.hurriyet.com.tr/dalaman>, (Erişim: 18.01. 2019, Saat: 09:35)
- Başkaya, M. (2011), "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Samsunda Sağlık Alanında Karşılaşılan Sorunlar", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 11, s. 73-92.
- Çağman, E. (2018), "20. Yüzyılın Başlarında Belkıs Gölü Bataklığı'nın Temizlenmesine Dair Bir Teşebbüs", *Uluslararası Bandırma ve Çevresi Sempozyumu, Tam Metin Bildiriler Kitabı I: Tarih, arkeoloji, Göç Hareketleri, Önemli Şahsiyetler, Kültür ve Folklor, Edebiyat ve Eğitim*, (Edit. Zekai Mete, Ahmet Aydın, Gülnil Aydın, Yunus Emre Gürbüz), Balıkesir, s. 108-114.
- Çeker, A. (2016), "Doğal Ortamın (Jeomorfoloji-Hidrografiya) Tarımsal Faaliyetlere Etkileri Bağlamında Bir Alan İncelemesi: Dalaman Ovası Örneği", *Yeni Fikir Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 16, s. 29-51.
- Çelik, B. (2005), "Gerçekleşmemiş Bir Yol Hikayesi: 19. Yüzyıl'ın Son Çeyreğinde Menderes Nehrinin Ulaşımına Açılması Projesi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 9, Ankara, s.113-130.
- Çoruh, H. (2018), "Osmanlı Devleti'nde Nehir Islahı Ve Taşkın Organizasyonu (Meriç/Enez Limanı, Savreyn, Seyhan/Ceyhan, Sakarya/Mudurnu)", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 12, Temmuz, s. 167-185.

- Değerli, A. (2014), "Osmanlı Dönemi'nde Suğla Gölü'nün Islah Çalışmaları ve Suğla Mukataası", *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Yıl: 7, Sayı: XVIII, Haziran, s. 319-336.
- Dinçer, C. (1968-1971), "Osmanlı Vezirlerinden Hasan Fehmi Paşa'nın Anadolu'nun Bayındırlık İşlerine Dair Hazırladığı Lâyiha", *Belgeler: Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, V-VIII/9-12, s.153-176.
- Efe, A. (2005), "Almanya'ya Verilen İkinci Demiryolu İmtiyazı: Hububat Hattı", OTAM, . S. 18, 2005, s. 95-117.
- Hasan E. (1972), "Suğla", *Türkoloji Dergisi*, Sayı: IV, Ankara, s. 93-96.
- A Florida Wars Foundation (2015), *Seminole Wars Heritage Trail*, (Edit. John and Mary Lou Missal), A Florida Heritage Publication, .
- Geçili, D., (2017), "İzmit'te Bataklıkların Kurutulması İçin Yapılan Çalışmalar", *Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu, IV (24-26 Mart 2017)*, Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli, s. 611-623.
- Gökmen, E. (2016), "Gediz Nehrinden İstifade İle Menemen Ovasını Sulamaya ve Köylerine İçme Suyu Temin Etmeye Yönelik Bir İmtiyaz Teşebbüsü", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, Yıl: 14, Sayı: 20, Bahar, s. 115-140.
- Gölbaş, A. (2018), "The Eco Trails-Karya ve Likya Ekoloji Rotaları", <https://theecotrails.com.tr/bolge-degerleri/arkeoloji/> (Erişim: 19.01.2019, Saat: 10:05)
- Orman ve Su İşleri Bakanlığı (2017), *Göller ve Sulak alanlar Eylem Planı (2017-2023)*, Ankara.
- Gürbüz, A. (2015), "19. Yüzyılın Sonlarında Menderes Nehri'nin Islahı ve Ulaşım Açılması Tasarısı", *Osmanlı Devleti'nde Nehirler ve Göller*, II, (Hrz. Şakir Batmaz-Özen Tok), Kayseri, s. 503-511.
- Hanılçe, M. (2018), "Osmanlı Devleti'nin Bataklık Kurutma Uygulamalarına Bir Bakış: Tokat Kaz Gölü Örneği (1870-1892)", *Türk Dünyası Araştırmaları (TDA)*, Cilt: 119, Sayı: 235, Temmuz-Ağustos, s. 49-88.
- Kılıç, P. İ. (2012), "H. 29 Zilhicce 1341 (12 Ağustos 1923) Tarihli Haritaya Göre Çarşamba Kazası", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 13, Ocak, s. 131-140.
- Kızılkaya, O., Akay, T. (2014), *II. Abdülhamid'in Tarımsal Kalkınma Hamlesi*, İstanbul.
- Littlefield, D. R. (2017), "Transportation and the Environment, Early Efforts to Reclaim the San Joaquin Valley's Swamplands", *California History*, Vol. 94, Number 3, s. 37-61.
- Meindl, C. F. (2003), "On the Eve of Destruction: People and Florida's Everglades from the Late 1800s to 1908", *Tequesta*, No. 63, s. 5-36.

- Meindl, C. F., Alderman D.H. & Waylen P. (2002), "On the Importance of Environmental Claims-Making: The Role of James O. Wright in Promoting the Drainage of Florida's Everglades in the Early Twentieth Century", *Annals of the Association of American Geographers*, 92/4, December, pp. 682-701.
- Muşmal, H. (2015), "Konya Ovası Sulama Projesi Fikrinin Ortaya Çıkışı Ve Projeye İlgili İlk Çalışmaları", *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)*, Number: 33, Spring I, p. 11-28.
- Muşmal, H. (2008), "XX. Yüzyılın Başlarında Beyşehir Gölü ve 1910-1911 Yılları Büyük Taşkın Hadiseleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 23, Konya, s.219-262.
- Oğuz, İ. (2006), *Mersin Kenti'nin Kuruluş Öyküsü*, (Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi SBE), Mersin.
- Özgün, C., (2013), "Osmanlı Ağaç Kültüründe Yeni ve Egzotik Bir Tür: Okaliptüs", *ÇTTAD*, XIII/26, (Bahar), s. 5-29.
- Pearcy, Matthew T. (2006), "The Ruthless Hand of War": Andrew A. Humphreys in the Second Seminole War, *The Florida Historical Quarterly*, Volume: 85, Number: 2, pp. 123-153.
- Sarı, M. & Ünal B. (2014), "Adapazarı'nda Gökçeören Bataklığını Kurutma Çalışmaları ve Muhacirlerle Yaşanan Sorunlar (1890-1908)", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 2, s. 137-158.
- Satılmış, S. (2015), "1891 Kışında Büyük Menderes, Gediz, Küçük Menderes, Bakırçay Nehirleri'nde Yaşanan Taşkınlar ve Afet Yönetimi", *Osmanlı Devleti'nde Nehirler ve Göller*, II, (Hrz. Şakir Batmaz-Özen Tok), Kayseri, s. 627-641.
- Şahin, G. (2012), "Kolektif İşletme Tiplerine Tipik Bir Örnek: Kibbutzlar", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 9, Haziran, s. 213-229.
- Temel, M. (2008), "I. Dünya Savaşı Yıllarında Muğla'daki Ekonomik Kalkınma Faaliyetleri", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, Sayı: 21, s. 163-180.
- Uca, A. & Ülker A. (2015), "Karaman Suğla Gölü Hakkında Çıkarılan Bir İrâde-i Seniyye ve Verilen İmtiyaz", *Osmanlı Devleti'nde Nehirler ve Göller*, Cilt: 2, (Hrz. Prof. Dr. Şakir Batmaz, Doç. Dr. Özen Tok), Kayseri, s. 589-615.
- Uğuz, S. (2011), *I. Meşrûtiyet'ten Cumhuriyet'in İlk Yıllarına Tarsus (1876-1926)*, (Doktora Tezi, A.Ü., SBE), Erzurum.
- Üçüncü, B. B. K. (2014), *Tarihi Süreçte Beyşehir Gölü Adalarında İskan, Nüfus ve Sosyo-Ekonomik Faaliyetler*, (Yüksek Lisans Tezi, S.Ü., SBE), Konya.

- Yasa, İ. (2014), "Kibbutz'un Toplumsal İdeolojisi ve Yapısı", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 27, Sayı: 4, Ankara, s. 9-15.
- Yılmaz, M. (2010), "Karapınar Çevresinde Yeraltı Suyu Seviye Değişimlerinin Yaratmış Olduğu Çevre Sorunları", *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, s. 145-163.
- Yılmazçelik, İ. & Erdem S. (2017), "Hazine-İ Hassa İşletmelerinden Olan Selanik, Beyazkule ve Vodina Kazası Bataklık Alanının Kurutulması Ve Devlet Ekonomisine Katkıları", *Osmanlı Dönemi Balkan Şehirleri*, (Zafer Gölen-Abidin Temizer), Ankara, s. 955-987.
- Yılmazçelik, İ. & Erdem S. (2014), "II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı Devletinin Balkanlar'da Yürüttüğü Bataklık Alanların Kurutulması ve Yeni İskân Alanlarının Oluşturulması Çalışmaları", *Uluslararası Sultan II. Abdülhamid Sempozyumu, 20-21 Şubat 2014, Selanik, Bildiriler*, Cilt. II, TTK, Ankara, s.125-148.

**Journal of Strategic Research in Social Science
(JoSReSS)**

ISSN: 2459-0029

www.josress.com

© All Rights Reserved

Journal of Strategic Research in Social Science (JoSRess)

www.josress.com

ISSN: 2459-0029

Year: 2019

Volume: 5

Issue: 1

Our Composers, who Left his Mark on Ottoman/Turkish Musical History

Hüseyin Bülent AKDENİZ¹ & Ayşe Özlem AKDENİZ²

Keywords

Ottoman, Ottoman Music, Turkish Music, Music, Ottoman Composers, Our Composers.

Abstract

Ottoman Music is a great synthesis art, which is colored and enriched with the participation of a wide variety of ethno-cultural elements that are built in the military, religious-sufism, palace and elite circles directly related to the music as the music of the Empire. The secret to the rapid development, and to the digest of the influence within itself as well as around it, is the perfect synthesis.

Since the second half of the sixteenth century, new cultural centers have gradually replaced the earlier cultural centers of Islamic geography such as Damascus, Tabriz or Baghdad. The composers and performers of the period begin to grow in Istanbul, Bursa and Edirne. A new style of music appears and thus begins to appear in Ottoman / Turkish music. In addition to the value they add to the music, these composers have been the ones who have done their music in different maqams and forms, the theorizing of this music and the students who have stamped Ottoman / Turkish music in terms of the students they educated.

In this study, composers, who left their mark on Ottoman/Turkish music, are investigated and their contributions on the development of our music are tried to be explained.

Article History

Received
23 Mar, 2019
Accepted
27 Mar, 2019

Osmanlı/Türk Musiki Tarihine Damgasını Vuran Bestekârlarımız

Anahtar Kelimeler

Osmanlı Musikisi, Türk Müziği, Müzik, Osmanlı Bestekârları, Bestekârlarımız.

Özet

Osmanlı Musikisi, bir İmparatorluğun musikisi olması bakımından musikiyle doğrudan ilgili askeri, dini-tasavvuf, Saray ve elit çevrelerde müessesleşmiş, ayrıca mozaik meydana getiren çok çeşitli etno-kültürel unsurların katılımıyla renklenmiş ve zenginleşmiş büyük bir sentez sanatıdır. Gerek hızla gelişmesinin, gerekse hem kendi içinde, hem çevresindeki etki gücünün kolayca hazmedilip yaygınlaşmasının sırrı, bu sentezdir.

On altıncı yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeni kültür merkezleri giderek Şam, Tebriz ya da Bağdat gibi İslam coğrafyasının daha önceki kültür merkezlerinin yerini alır. Dönemin bestekâr ve icracıları artık İstanbul, Bursa, Edirne'de yetişmeye başlar. Yepyeni bir müzik üslubu belirir ve böylece Osmanlı/Türk musikisinde belli isimler öne çıkmaya başlar. Bu bestekârlar musikiye kattıkları değer yanı sıra, gerek değişik makam ve formlarda yapmış oldukları besteler, gerek bu musikiyi kuramlaştırmaları ve gerekse yetiştirmiş oldukları öğrenciler bakımından Osmanlı/Türk musikisine damgalarını vuran kişiler olmuşlardır.

Bu araştırmada, tarihimiz boyunca Osmanlı/Türk musikisine damgasını vurmuş olan bestekârlar araştırılarak musikimizin gelişimine yapmış oldukları katkılar açıklanmaya çalışılmıştır.

Makale Geçmişi

Alınan Tarih
23 Mart 2019
Kabul Tarihi
27 Mart 2019

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0003-4128-898X, Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı, hbakdeniz@anadolu.edu.tr

² ORCID: 0000-0003-2383-7121, Doç., Anadolu Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı, ozakdeniz@anadolu.edu.tr

1. Giriş

Türk Musikisi klasiklerinin elde bulunan en eski örneklerini, Osmanlı devletinin kuruluş yılı olarak kabul edilen 1299 tarihinden yaklaşık olarak 400 yıl öncesine kadar dayandıran görüşün taraftarları az sayıda değildir. Ancak o dönemlerden başlayarak Osmanlı devletinin ilk birkaç yüzyılını da içine alan uzun tarih dilimi içerisinde Türk Musikisi için, kimliğini kesin hatlarıyla ortaya koyduğundan, bir sanat olarak alt yapıyla ilgili oluşum süreçlerini tamamladığından, temellerini ve geleneğini tam anlamıyla kurmuş bulunduğundan söz edilemeyeceği açıktır.

Esasen tam yerleşik bir hayat tarzının, daha doğru bir ifadeyle “şehirleşmiş olmak” la ilgili bir kültürün uzantısı olarak kabul edilmek gereken Klasik Türk Musikisi için sözü edilen dönemler, devletçikler ve beylikler biçiminde teşkilatlanmış bulunan Türk topluluklarının, henüz devletleşme yolunda siyasî alt yapılarını oluşturmaya yönelik büyük çaplı çabalarının sürdüğü yıllardır. Önce nispeten küçük yapılı teşkilatların güçlü ve büyük olana biat etmesi, daha sonra da güçlenmiş yapılar olarak fetihler yoluyla coğrafyada genişlemek görüntüsünü veren bu yüzyıllar içerisinde askerî ve siyasî olanın yanı sıra her ne kadar sanat ve kültürle ilgili yapılarda medeniyet çapında/derinliğinde gelişme ve temelleşme süreçleri yaşanıyor olsa da, Türk musiki sanatının gerçek biçimde gelişme ve yükselme trendini yakalayabilmesi için en azından 1453 yılının beklenmesi gerekecektir (Güntekin, 2018:1-3).

Bu dönemin en önemli olayı, Klasik Türk Müziği tarihine Büyük Hoca olarak geçen Abdülkaadir Meragi'nin (1399-1435) var oluşudur. O, yapıtlarında Klasik Türk Müziği'nin klasik kuramına ve o dönem İslam Müziği'ne ilişkin çok değerli bilgiler verdiği gibi, Kenz'ul Elhan (Ezgiler Hazinesi) adlı yapıtında yüzlerce Klasik Türk Müziği yapıtını ebcele notasıyla yazmış ve gerçek bir müzik hazinesi bırakmıştır (Ancak bu eser şu anda kayıptır ve bulunduğu önemli bilgilere ulaşılmış olacaktır). Günümüze birçok eser bırakan Abdülkaadir, bu eserlerinde çok değerli bilgiler vermiştir (Gümüştekin, 2000:12).

Türklerin, İstanbul fethedilip bu “müjdelenmiş” beldede yerleşip yaşamaya başladıktan sonra gerçek anlamda şehirleşmiş oldukları üzerine şüphe duyulamayacağı açıktır. Bir şehir musikisi olan Klasik Türk Musikisi de bu paralelde temellerini tam anlamıyla kurmaya ve kendine özel geleneğini oluşturup kimliğini belirgin hatlarla ortaya koymaya başlamıştır. Bu süreç de kısa sayılamayacak bir zaman zarfında gerçekleşecek, Klasik Türk Musikisi zirve noktasını ve aslî mayasını, XVII. yüzyılın sonlarında, XVIII. yüzyıla doğru, Buhûrîzâde Mustafa İtrî Efendi'nin (1640-1712) şahsında somutlaşan bir musiki ikliminde ve kıvamında tutturacaktır (Güntekin, 2018:1-3).

Türk Musikisinde meşk kurumu, bu sanatın yazısız anayasa kurallarından biri ve belki de en önemlisi olarak XX. yüzyıla kadar belirleyici bir disiplin biçiminde varlığını sürdürmüştür. Meşk, sistematik bir olgu halinde beliren kimliğiyle, Türk klasik kültürüne ait evrenin, kendine has bir şifreleme düzeniyle alt birimlerinin her dalına şamil olarak kurguladığı dünya görüşünün, musikinin intikali formasyonuna yüklediği kaçınılmaz, doğal, belirleyici ve bağlayıcı özellikleri göz ardı edilemez bir görevdir (Güntekin, 2018:5).

Türk musikisinde müzik yazısının çok kullanılmamış olması ve geleneğinde var olan meşk sistemi sebebiyle, bestelerin asıl hallerini koruyup koruyamadıkları bilinmemektedir. Ustaya olan saygıdan ötürü, bir öğrenci yaptığı besteyi ustasına atfetmiş ve onun adını tarihe geçirmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Türk Musikisi nota örneklerine, Ali Ufki Bey yani Wojciech Bobowski (1610-1675) ve Dimitri Kantemiroğlu'nun (1673-1723) dönemin Osmanlı Saray Musikisi 'ne ait birçok eseri derlemeleri ile ulaşılabilmektedir. Bu da geleneğin takibini ancak 17. yüzyıla sınırlı kalmasına sebep olmaktadır (Vural, 2017:93).

Avrupa'da edebiyat, müzik ve kültürel kurumlar burjuva devrimleri sonucunda dönüşürken, Osmanlı İmparatorluğu'nda III. Selim ile birlikte siyasal, kültürel yapı değişime uğramaya başlar. Fransa'daki devrim rüzgârının Avrupa'yı sarmakta olduğu, insanların özgürlük, eşitlik ve kardeşlik sloganları etrafında feodal monarşilere ve üretim ilişkilerine başkaldırdığı bir dönemde Osmanlı tahtına çıkan III. Selim, I. Mahmud ve I. Abdülhamid döneminde görülen reform çabalarını daha ileriye taşımıştır. Siyasi kimliğinin ötesine bakıldığında Selim'in entelektüel davranış, incelik, his, düşünce ve reformculuk zaruretini anlama açısından Avrupa'da aydınlanma dönemi hükümdarlarıyla benzerlikler göstermesi şaşırtıcı değildir. İlhami mahlasıyla, şiirler yazmış, Kırmızıade Kamil Efendi'den müzik eğitimi almıştır. Sır Kâtibi Ahmed Efendi'nin verdiği bilgiye göre opera izleyen ilk hükümdardır. İzlenimleri olumlu olmasa bile Batı müziğine olan meraklı tavrı devam etmiştir. Lale Devri'yle başlayan müzikal tarz ve ifade III. Selim'in de katkılarıyla gelişme gösterir. Birçok eser besteleyen Selim döneminin bestekârları arasında Sadullah Ağa, Şakir Ağa, Zeki Mehmed Ağa, Abdülbaki Nasır Dede, Numan Ağa ve nihayet İsmail Dede gibi büyük isimler dikkat çekmektedir. Bu devirde saraydaki küme fasıllarının aranılan isimlerinden biri de Sultanın tanbur hocası İzak'tır. Viyana Sefiri Ebubekir Râtib Efendi'nin Nizam-ı Cedid olarak tanımladığı değişimler Sultanın büyük bağlılık duyduğu müzikte de etkilerini gösterecektir. Birçok makam terki eden Selim, Rast-ı Cedid, Hüzzam-ı Cedid gibi makamları yeni bir müzikal anlayışla düzenleyecektir (Beşiroğlu, 2010:654-664). Bununla birlikte III. Selim'in müzikal dünyası gelenele iç içedir ve ondan beslenmektedir. III. Selim, aydınlanma dönemi hükümdarlarından biri olmakla birlikte devrimci bir kimliğe sahip olmayıp radikalizmden uzak durmuş ve kültürel kurumların gelişim sürecine sert müdahalelerden kaçınmıştır (Beydilli, 2010:31-34).

Birçok Türk musiki bilginine göre 17. yüzyıl, Türk musikisinin Orta Asya ve Orta Doğu'ya ait edadan kurtuluş dönemidir. Bu fikri destekleyen Alaeddin Yavaşca, "Osmanlı bestekârlarının Meragi ve takipçilerinin müzik eserlerindeki mehter havası etkisinden, 17. yüzyılda kurtularak Türk müziğini günümüzdeki hüviyetine kavuşturduklarını dile getirmektedir" (Yavaşca, 2002:747).

XVII. yüzyıldan sonra Türk musikisinde belli isimler öne çıkmaya başlamıştır. Mevlevî Yusuf Dede, Merdek Dede, Hafız Post, Derviş Recep, Hafız Kumral, Aheni Mehmet Çelebi bu dönemin en önemli bestekârlarıdır. Bu yüzyılda İstanbul sanat merkezine dönüşmüştür. Çevre eyaletlerden müzisyenler İstanbul'a gelerek tekkelerde, saray ve konaklarda, vakıflarda, medreselerde müzik yapmaya başlamışlardır. XVII. yüzyılın ikinci yarısında gelişme iyice hızlanmış, bu dönemde beste biçimleri çoğunlukla dinsel olmuştur. "İlahi", "ayin", "tevşih", "durak" gibi dinsel biçimlerin bu dönemde ortaya çıktığı sanılmaktadır (Yavaşca, 2002:26).

Bu yüzyılın en önemli bestekârı hiç şüphesiz Buhûrîzâde İtrî Efendi (1640-1711)'dir. Hatip Zâkirî Efendi, Çömlekçizâde Recep Çelebi, İtri'nin hocası olan Hâfız Post (1630-1694), Solakzâde, Gülşenî şeyhi Ali Şîr-u Gani Efendi, Küçük İmam denen Mehmet Efendi, Yusuf Dede, Eyyûbi Mehmet Çelebi, Şeştâri Murâd Ağa, Zurnazenbaşı İbrahim Ağa, Seyyid Mehmet Nûh'u bu yüzyılın dikkat çeken bestekârları olarak anılmaktadır.

XVIII. yüzyılda Türk musikisi klasikleşmeye doğru gitmiş, Bekir Çavuş, Nizam Çelebi, Derviş Ali ile Vardakosta Ahmet Ağa, XVIII. yüzyılın ilk akla gelen bestekârlar olmuşlardır. XVIII. yüzyıl müziğinde dikkati çeken nokta, tekke ve cami musikilerindeki ilerlemedir. Bu sırada ilahi, naat, gazel, murabba, rubai, şarkı ve münacat gibi dinsel ve dindışı eserler üretilmiş, Divan şairlerinin eserleri bestelenmiştir. Bir başka nokta; Mevlevî dervişlerinin yanı sıra, Gülşenî, Halvetî tarikatı üyesi bestekârlar öne çıkmaya başlamıştır. Bu dönemin bestekârları; Derviş Ali, Şeyh Müstakim, Osman Dede ve Hafız Şeyda Dede'dir (Vural, 2017:102).

18. yüzyıla gelindiğinde musikide Nayi Osman Dede'nin (1652-1730), Lale Devri'nin (1711-1730), III. Selim'in (1761-1808), Abdûlbâkî Nâsır Dede'nin (1765-1820) ve Hamâmîzâde İsmâil Dede Efendi'nin (1778-1846) izleri hissedilmektedir. Nayi Osman Dede kendi geliştirdiği müzik yazısıyla mecmualar yayınlamıştır. Onun müzik yazısı harflere dayanmaktadır. Perde ismini anımsatan harfler ile kodlama yapmıştır. Süre değerleri sayılar ile gösterilmeye çalışılmış ve sadece saz müziği notaya almakta kullanılmıştır(Doğrusöz,2007:231).

Musiki söz ilişkisi derin anlamlara taşınmış, melodiler ve müzikal formlar alışmış sınırlarını zorlamaya başlamıştır. Çok sayıda makam bu yüzyılda Türk Musikisine kazandırılmıştır. Musiki nazariyatı ve nota yazımı temellerini bulmuş ve eserlerin kaybolmalarının önüne geçilmiştir. Mehter geleneği artık tüm Osmanlı topraklarına yayılmış ve dünyanın görmüş olduğu en büyük mehter takımı bu dönemde ortaya çıkmıştır. 1683 yılında Viyana Kalesi'ni ablukaya alan Osmanlı ordusu içindeki 3000 kişilik kadroya sahip mehter takımı yenilgi ile sonuçlanan savaşta esir düşmüştür (Vural, 2017:102).

XVIII. yüzyılın Osmanlı sarayı, devletin sona doğru gidişinin hızlandığı bir dönemi yaşamaktadır. Yüzyılın sonlarına doğru kültürel alanda kullanılan tercih Batı yönünde olmaya başlamıştır. İstanbul'un fethinden sonra başa geçen padişahlar arasında III. Selim'den başka IV. Murad, II. Mustafa, I. Mahmud ve II. Mahmud musikiye özel önem veren sultanların başında gelirler. Bu padişahlar zamanında sarayın musikiye ilgisi resmî bir ilgiyi çok aşmıştır. Padişahlar dışında şehzâdeler, hanım sultanlar ve öteki hanedan mensupları arasında da sayısız musikici ve musiki heveslisi çıkmıştır. Buna karşılık, musikiden hiç hoşlanmayan padişahlar da olmuştur: bunların başında III. Osman gelir. IV. Mustafa'nın kısa saltanatı sırasında da saraydaki musiki meclislerine son verilmiştir. Daha sonra tahta geçen II. Mahmud zamanında geleneksel musikinin saraydaki son parlak dönemini yaşadığı söylenebilir.

Enderûn, Osmanlı saray musiki hayatının en önemli kurumudur. Enderûn'da padişahın özel hizmetinde bulunan ağalar Seferli, Kiler, Hazine ve Has odalarında yaşamaktadırlar. Musikiciler ise Seferli Odasında toplanmıştır. Seferli Odası IV.

Murad zamanında kurulmuştur. Bu oda kurulmadan önce musiki eğitimi ve icrası için “büyük” ve “küçük” odalar kullanılmıştır.

Musiki sarayın harem bölümünde de öğretilmekte ve icra edilmektedir. Haremdeki cariyelerin musiki hocaları hem saray içinde, hem de kendi evlerinde ders verebilmektelerdir. Osmanlı sarayında kadınlar arasından yüzyıllar boyunca sayısız musikici çıkmıştır; ancak, bunların pek azının adları ve eserleri bilinmektedir. Sarayın en ünlü kadın bestekârı XVIII. yüzyılın ortalarında yaşayan Dilhayat Kalfa’dır (Yener, 2018:1).

Osmanlı’da batılılaşma hareketleri bu evrede zirveye çıkmıştır. Osmanlı’nın Batıya ilk yönelişi, III. Ahmet’in sadrazamı, Amcazade Hüseyin Paşa’nın askeri ve diğer bazı konularda ıslahat hareketine girişmesidir (1703 ile 1730). Osmanlı’nın yine Batılı toplumlara ilk elçi göndermesi bu dönemde olmuştur. Osmanlı ıslahatlarının tamamına yakını halkın isteklerine dayalı olarak değil, padişah ve yine padişah destekli sadrazamlar tarafından vücut bulmuştur (Karal, 1940: 19).

1826 yılında II. Mahmut tarafından gerçekleştirilen “Vaka-i Hayriye” ile Cumhuriyet’ten sonra Türk tarihinin en büyük reformunun yaşandığı bilinmektedir. Artık yeniçeri ocağı kapanmıştır. Yeniçeri ocağının bir parçası olan mehter takımı kaldırılmış hatta mehterlere ait mezar taşları bile yıkılmıştır. Artık Avrupa ordusu, Avrupa müziği ve Avrupa dili evresine girilmiş ve kültürel olarak bir bölünmenin ilk adımları atılmıştır. Saray musikisi büyük oranda Batılı tarzda musikiye dönerken, padişah ve çevresindeki soylular artık piyano çalmaya ve opera dinlemeye meyil etmişlerdir. Avrupa müziğinin saraya girmesi ve gördüğü büyük ilgi sonucunda Türk musikisi saraydan uzaklaşmış ve şehir musikisi halini almaya başlamıştır. Dede Efendi ve Dellalzade (1797-1869) gibi üstatlar eski ekolü devam ettirseler de Batılı anlamda musikinin etkilerini bestelerine yansıttıklarını söylemek doğru olacaktır. Sonuçta hâkim olan siyasal elitin Batılı musikiye ilgi duyması, Türk musikînasların kabul görebilmek için onlara yaklaşmalarını gerektirmiştir. Nitekim Dellalzade’nin 1847’de Mızıka-i Hümayun’da hanendelerin başına getirildiği bilinmektedir. Dellalzade’ye ait birçok eserinin günümüze ulaşması bu topluluk içinde notaya alınabilmesi sayesinde olmuştur (Vural, 2017:13).

Abdülmecid döneminde Muzıka-i Hümayun’un yöneticisi Donizetti’nin çalışmalarıyla Batı müziği Osmanlı sarayına taşınmaya başlamış, Sarayda bandonun yanı sıra bir de salon orkestrası kurulmuştur. Donizetti Paşa Osmanlı sarayındaki Türk öğrencilerine notayla İtalyanca şarkılar söylemeyi öğretmiş, zamanla gelişen saray orkestrası İtalyan operalarından parçalar çalarak; önce sarayda, sonra da şehirde Batı müziği zevkinin ilk temellerini atmıştır (Pekin, 1999:12).

XIX. yüzyıl hem Doğu, hem Batı dünyası için çok önemli bir zaman dilimidir. “Klâsik Çağ” kapanmış, yeni anlayışlara ve gereklere göre yeni sanat akımları gelişmiş, edebiyat, resim, musiki, heykel gibi güzel sanat kollarında bambaşka karakterde eserler ortaya konmaya başlanmıştır. Türk kültür hayatına otuz-kırk yıl gecikerek gelen bu akım en belirgin şekilde Türk Musikisinde etkisini göstermiş, derin yankılar uyandırmış, yüzyılın ortalarından itibaren musiki sanatımızda “Romantik Edebiyat” doğmuştur. Ülkemizde güzel sanatların her dalında ekimi yapılan bu

yenilik ve değişiklik isteği filizlenip yeşerirken, bu düşünce ve uygulamanın geleneksel sanatımız üzerine yapabileceği olumsuz etkiler hiç akla gelmemiştir. Nitekim Batı kaynaklı Ampir, Barok, Rokoko gibi sanat akımları mimarîde, süslemede, çinçiliğimizde etkisini daha önceleri göstermiş, hiçbir sınıfa sokulamayan melez bir sanat anlayışı doğmuş, eski Türk sanatının soylu ve olgun üslubunun yozlaşmasına sebep olmuştur. Musiki ustaları her ne kadar “Klâsik Okul” un bütün kurallarına bir ölçüde bağlı kalmışlar, bazı yeni duyuş ve anlayış çerçevesinde eserler vermişlerse de, sayılı birkaç kişinin dışında, musiki sanatımız eski ihtişamını kaybetmiştir. Divan Edebiyatı şairleri kendi vadilerinde eser vermeye devam etmelerine rağmen, Sultan III. Ahmed gibi bir hükümdarın, Nedim gibi ünlü bir Divan şairinin halk edebiyatına yönelmiş olması üzerinde önemle durulması gereken dikkat çekici bir noktadır. Bu yönelişi daha sonraları yaşamış olan şairlerde, şair bestekârlarda da görmek mümkündür. İşte bu düşünce ve davranış XIX. yüzyılda daha ileri bir düzeye ulaşmıştır. Ünlü bestekârlarımızın bu yüzyılda yaşayanlarının en ünlüleri halkın zevkine ve şiir anlayışına eğilerek mani, koşma, güzelleme vb. şekillerde şiirler yazarak halk türkülerine benzeyen eserler ortaya koymuşlardır. Sultan III. Selim, Sultan II. Mahmud gibi hükümdarlar, Numan Ağa, Hamamîzâde İsmail Dede, Dellal-zâde, Şakir Ağa, Lâtif Ağa gibi büyük bestekârlar bütün bunların en güzel örneklerini vermişlerdir (Özalp, 2000:5).

XIX. yüzyılda İsmail Dede Efendi, Zekâi Dede, Hacı Ârif Bey, Hacı Faik Bey, Şevki Bey, Rıfat Bey, Bolâhenk Nuri Bey, Şakir Ağa gibi bestekârlar dönemin musiki anlayışını sürdürmüşlerdir. Bu yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Türk musikisi değişime uğramaya başlamış, klasik müzikte direnenler bulunsa da, bestekârların çoğu şarkı biçiminde hafif eserler üretmiştir. Sadece Mevlevî ve Bektâşi müziğinde belli bir ilerleme görülmüştür.

19. yy'ın en dikkat çekici isimlerinden biri olan Hacı Arif Bey (1831- 1885) haremde uzun yıllar cariyelere, Mızıkâ-i Hümayun'da ise asker müzisyenlere hocalık yapmıştır. Şarkı formunun yaygınlaşması ve gelişmesinde önemli bir role sahip olan Arif Bey, Kürdilihicazkâr Makamı ve Müsemmen Usulünü terkip etmiştir. O, bu yüz yılın önemli bir yüzüdür. Uslu'ya göre, Hacı Arif Bey'den sonra Klasik üslupta besteleme geleneği devam etse de, eski rağbetini artık kaybetmiştir (Uslu, 2015:94). Bu yüzyılın bir diğer önemli olayı ise kadın bestekârların gün yüzüne çıkmasıdır. Leyla Saz (1850-1936) eserleri halen sevilen bir kadın bestekârdır.

Osmanlı Devleti gerileme kısılcasına kapılıp, siyasi ve ekonomik sıkıntılar içine girdikçe, musiki daha sonraki planlara itilmeye başlamıştır. Artık ülkede geçim sıkıntısı ve açlık hâkimdir. Devlet hâkim olduğu tüm coğrafyada savaşlar ile uğraşmaktadır. Bu evrede artık musiki ve musikişinaslar kendi hallerinde hayatta kalma dönemine girmişlerdir. Özellikle Batılı etkiler ile Tango, Opera ve Kanto gibi müzikler soylular arasında rağbet görmüş, Türk'ün sanat musikisi can çekişmeye başlamıştır. İsmail Hakkı Bey (1883-1923) Rahmi Bey (1864-1924) dönemin önemli bestekârlarıdır. Bu zorluklar içinde ortaya çıkan son ilham perisi şüphesiz ki Tanburi Cemil Bey (1873-1916) olmuştur. Kayıt altına alınma imkânı bulan geleneksel tavrı ile Osmanlı Musikisinin günümüze ulaşmasına vesile olmuştur.

Bu dönemde artık saray dışındaki sanat müziği yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu sebep ile saray müziği tabiri bu dönemde kaybolmuş, şehir müziği kimliğini

almıştır. Hatta saray müziği olarak Klasik Batı Müziği karşımıza çıkmaya başlamıştır (Vural, 2017:104).

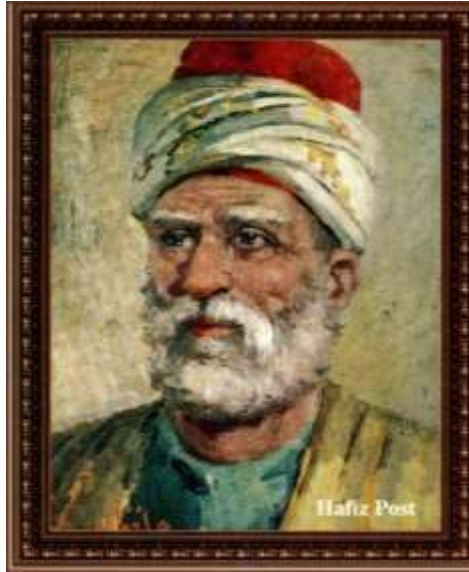
XX. yüzyıl başlarında Osmanlı Türk musikisi iyice gerilemiştir. Bu dönemle birlikte Muzika-i Hümâyun'un kurulmuş olmasına karşın, hâlâ usta-çırak ilişkisi içinde ve kulaktan aktarmaya dayalı geleneksel Osmanlı sanat musikisi kuramsal temellerine oturtulmaya çalışılmıştır. Makam, usul, nota yazısı belli kurallara bağlanmış; tarihi müzik (dinsel ve dindışı) derlenmiş ve notaya alınmıştır (Kaygısız, 2000:148).

2. Osmanlı/Türk Musikisine Damgasını Vuran Bestekârlarımız

2.1. Hâfız Post (? - 1694)

Üsküdar'da doğmuş olan Hâfız Post İstanbulludur. Asıl adı Mehmed, mahlası Hâfız, Post ise lâkabıdır. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber 1630 civarında bir tarih olduğu tahmin edilmektedir. Esad Efendi'nin ifadesine göre "Post" lâkabı kendisine, vücudunun baştan ayağa kadar gür ve sık kıllarla örtülü olmasından dolayı verilmiştir. Musiki tarihimizin bazı kaynaklarında adından Tanburî Mehmed ya da Hanende Mehmed Çelebi olarak söz edilir (Öztuna, 1987:84).

Şekil 1. Hafız Post

Hâfız Post'un babası bir imamdı; bu yüzden İmam-zâde Hâfız Post diye de anılır. Çok iyi bir öğrenim gördüğü, genç yaşında Hâfız ve Hacı olduğu bilinmektedir. Sultan IV. Mehmed döneminin bu büyük ustası Klasik Musikimizin en dikkate değer siması, musiki geleneğimizi büyük bir başarı ile İtrî'ye ulaştırmıştır denebilir. Saray'da yapılan fasillara sazı ve sesi ile katılmış, bütün çağdaşları gibi Selim Giray Han'dan yardım ve ilgi görmüş, bu sanatsever devlet adamının tertip ettiği edebiyat ve musiki toplantılarına katılarak sanatkâr kişiliğinin gelişmesini sağlamıştır. Gençliğinde resmi görev almamış, son zamanlama Divan hocaları zümresine katılmış, daha sonra Bîrun Kâğıt Eminliği'ne getirilmiştir. Musikiye genç yaşında başlayarak kabiliyet ve yeteneği musiki, şiir, hattatlık gibi muhtelif güzel sanat şubelerinde kendini gösteren Hâfız Post'un asırlar arasından süzülüp gelen şöhretini, onun müsikîşinaslığı, bestekârlığı temin etmiştir. Musiki üstadı kendi

ifadesi ile (Pîr-i Cihandîde Kasımpaşalı Osman Efendi)'dir. Kasımpaşalı Osman Efendi'den sadece musiki dersi almakla kalmamış; hocasının engin kültüründen her yönü ile yararlanmıştı. Tanburi ve hanendeydi. Esad Efendi onun sesinin güzel olmadığından söz ederse de Safaî, okurken (bûlbülleri susturduğunu) söyler. Tanbur çalmasını Selim Giray Han'dan öğrendiği sanılmaktadır.

“Hâfız Post dinî ve lâdinî mahiyette yüzlerce eser bestelemiştir. İlahilerinden başka yalnız Murabba Beste, Semâî, Nakış, Şarkı şeklinde besteledikleri bin'e yaklaşır; fakat elimizde bulunanlar sekiz-on parçayı geçmez. Klasik Müsikî repertuarımızın en güzellerinden olan bu eserler, onun bestekârlıktaki maharet ve ince duygusunun en parlak delilidir. Bu eserlerde kendisinden öncekilerine göre bir yenilik ve hareketlilik vardır. Güfte seçmekteki titizliği ve şiirlerin sanat değerinin yüksek oluşu, iyi bir edebiyat kültürünün olduğunu gösterir. Özetle Hâfız Post, “Klasik Musikinin şekillenmesine, formlaşmasına büyük katkıda bulunmuş bir bestekârimızdır (Ak, 2014:86-87).

Bugün elimizde Tevşih, Durak, Beste, Ağır Semâî, Yürük Semâî olmak üzere on eseri bulunmaktadır. Özellikle dinî eserlerinde “İlâhi bir neşvenin şen duyguları” hâkimdir.

Dinî eserlerine Halvetî şairlerinin, özellikle Niyazi Mısrî'nin şiirlerini seçmiştir. Yaşadığı çağda ve daha sonraki yüzyıllarda ünü yalnız Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde kalmamış, bütün İslâm ülkelerine yayılmıştır (Öztuna, 1976:54).

Şair tezkireleri Hâfız Post'un güzel şiirleri, rağbet kazanmış sözleri ve tarih söylemekte hayli mahareti olduğunu yazar. Divan nazımının mühim simalarından biri olan meşhur Nailî'nin talebesinin bu güzel şiirlerinden, rağbet kazanmış sözlerinden ancak yedi mısra vardır. Şüphesiz bunlar onun edebî şahsiyeti hakkında bir hüküm vermemiz için yeterli değildir (Ak, 2014:89). Kendi döneminde ve daha sonra yazılan çeşitli tezkirelerde sanattaki üstün vasfı övülen Hâfız Post, padişahın ve saray çevresinin alâkasına mazhar olmuştur. Hâfız Post'un, besteleri gibi şiirlerinin de maalesef bir kaç tanesi bilinmektedir (Karagöz,2018:20).

Türk güzel sanatlarının önemli bir kolu olan Hat sanatına da merak salmış, çağının değerli hattatı Tophaneli Mehmed Efendi'den Talîk, Sülûs, Nesih türü yazı meşk ederek “icâzet” almıştır. Mustakîm-Zâde Sâdeddin Efendi, “Tuhfe-i Hattatin” adındaki eserinde Hâfız Post'un "Hüsn-i kitâbet ve imlâ" ile ünlü olduğunu söylemektedir. Nitekim "Hâfız Post Mecmüası" adı ile bilinen eserini Talik hattı ile yazmıştır. Bununla birlikte hattatlığı musikişinaslığı kadar başarılı değildir (Ak, 2014:88).

Hâfız Post'un Divan, tasavvuf, âşık ve halk edebiyatının her tür şiir şekline beste yapmış olması dikkat çekicidir. Beste tekniği açısından da eşsiz bir başarıya ulaşmıştır. Yazma mecmualardaki kayıtlara bakılırsa, büyük formlarda olanlardan çok halk zevkini okşayan, nispeten daha kısa eserleri unutulmaktan kurtulmuştur. Hicri 1105 (m. 1693-1694) tarihinde vefat etmiş ve kimi kaynaklara göre talebesi olan Itrî (ö. 1711) tarafından vefatına tarih düşürülmüştür.

2.2. Itrî (?-?)

17. yüzyılın en önemli bestekâarı hiç şüphesiz Itrî mahlasıyla bilinen Buhûrîzâde Mustafa Efendi'dir. Türk musikisinin cami, tekke ve klasik musiki alanlarında peşrev, saz semâisi, kâr, beste, semâi, âyin, na't, durak, tevşîh, tekbir, salâ ve ilâhi olmak üzere hemen her formunda eser vermiş nadir sanatkârlarından olan Itrî'nin eserleri alışılmışın dışında bir melodi örgüsüne sahiptir (Özcan, 1999:221).

Besteci İstanbul'da doğmuş, aynı kentte ölmüştür. Çağdaşlarının, ölümüne tarih düşürmek amacıyla kaleme aldığı mısralar ile bestelediği eserlerde güfte olarak kullandığı şiirlerin yazılış tarihlerine göre, yaklaşık 1630 ile 1640 yılları arasında doğduğu sanılmaktadır. Çeşitli kaynaklarda ölümü için 1711 ve 1712 tarihleri gösterilmektedir. Asıl adı Mustafa'dır. Itrî, şiirlerinde kullandığı mahlastır. Buhurîzade Mustafa Efendi diye de anılmıştır. Buhurîzade adının kendi lakabı mı, yoksa aile adı mı olduğu bilinmemektedir. Yaşamı üstüne bilinenler de, eski ve yeni kaynaklardaki çoğu birbiriyle çelişen bilgilere dayanır (Ak, 2014:99).

Şekil 2. Buhurîzade Mustafa Efendi (Itrî)

Misk ü amber ve çiçek tütsüleri satan bir ailenin oğluydu. Şiirlerinde kullandığı “güzel ve latif çiçek kokusu” anlamına gelen mahlası Itrî de bu musiki dehası çocuğun yüzyıllar sonra daha nice gönlü ıtır kokan latif besteleriyle ferahlatacağının habercisiydi.

Hayatı hakkında tartışmalı ve pek az bilgiye rağmen şair, muamma ustası, hattat, hânende, bahçevan olan Itrî, büyük bir bestekâardır (Alvan-Alvan, 2016:169). Şeyhülislam Esad Efendi'ye göre, bestelediği 1000'den fazla eserden günümüze sadece 40 kadarı ulaşabilmiştir (Behar, 2010:230). Itrî'nin cami ve tekke musikisi yanında din-dışı klasik Türk musikisinde de hemen her formdaki bestelerinin sıra dışı bir melodik yapısı vardır. Mevlevî âyînlerinden önce okunan Rast Na't-ı Mevlânâ'sı ve Segâh Aîyîn-i Şerifi de Mevlevî Musikisinin şaheserlerindedir. Segâh Tekbîr, Segâh Salât-ı Ümmiye, Dilkeşhaveran” Salâ, Mâye Cuma Salâsı, pençgâh,

rast, rehâvî ve nühüft tevşihleri dinî musiki alanındaki meşhur eserlerindedir (Alvan-Alvan, 2016:169).

Selâtin camiilerinde kılınan Enderün usûlü terâvih namazında rekât aralarında farklı makamda ilahi okuma geleneğini Itrî'nin başlattığı bilinmektedir (Özcan, 1999:221). "Câm lâ'lindir senin âyîne ruy-ı enverin" ve "Her gördüğü perîye gönül mübtelâ olur" mısraıyla başlayan büselik bestesi, "Gamzen ki ola sâkî-i' çeşm-i siyeh-i' mest" diye başlayan bestenigâr bestesi, "Dil-ı' pür-ıztırâbım mevce-ı' seyl-âbdır sensiz" diye başlayan hisar ağır semâîsi ile Nefî 'nin "Tutî-ı' mucize-guyem ne desem lâf değil" gazeline yaptığı segâh yürük semâî klasik Türk musikisinin en seçkin eserlerindedir. Bunca güzel eserin her birinin perspektifinden Itrî 'nin sanatı hakkında çok şey söylenebilir. Ancak bunlar arasında Itrî'nin Hâfız-ı Şirâzî 'den bestelediği Nevâ-Kâr'ın müstesna bir yeri vardır. Nevâ-Kâr, makam ve usulleri arasındaki geçişleri ve ahengiyle Türk Musikisine yeni bir üslup kazandıran efsanevî bir eserdir. Klasik kâr'ların aksine Nevâ-Kâr'a terennümsüz, doğrudan güfteyle başlanması eserin orijinal bir özelliğidir (Alvan-Alvan, 2016:170).

Zamanına göre iyi bir öğrenim görmüştür. Ustalarından birinin Hâfız Post olduğuna kesin gözüyle bakılır. Nasrullah Vâkîf Halhalî, Kasımpaşalı Koca Osman Efendi, Derviş Ömer Efendi gibi 17 yy. bestekârlarından da yararlandığı sanılmaktadır. Çağının kaynakları, onun Mevlevî olduğunda birleşirler. Mevlevî tekkelerinde okunmak üzere bir âyin ile bir naat bestelemiş olması da, bunun bir kanıtıdır. Söylentilere göre, Yenikapı Mevlevîhanesi'nin o zamanki şeyhi Câmî Ahmed Dede'ye (? 1671) kapılanmış, müzik sevgisiyle Mevlevî olmuştur (Özalp, 1986,161).

Itrî beş padişah dönemi görmüştür. Sultan IV. Mehmed zamanında tanınmış, huzurda düzenlenen fasıllara hanende olarak katılmış bestelediği eserlerle padişahlardan büyük yakınlık görmüştür. Yakınlık gördüğü bir başka devlet adamı da, şiirleri ve müzik sevgisiyle tanınan Kırım Hanı I. Selim Giray'dı (1634-1704). Itrî, IV. Mehmed'le yakınlığının bir sonucu olarak, padişahın kendisine "Esirciler Kethüdalığı" görevinin verilmesi dileğinde bulunmuş, bu dileği yerine getirilmiştir. Bazı kaynaklar, onun bu dileğini, İstanbul'a gönderilen esirlerin ülkelerinin müziği üstüne bilgi edinmek, içlerinden müziğe yeteneği olanları da yetiştirmek istemesine bağlarlar.

Itrî uzun yıllar Enderun'da müzik öğretmenliği ve hanendelik ettikten sonra, elli yaşına doğru emekli olarak saraydan ayrıldı. Ancak müzikteki ünü Lâle Devri'nde daha da artarak sürdü. Meyvecilikle çiçekçiliğe meraklı olduğu, kendi adıyla anılan İstanbul'un ünlü "Mustabey armudunu" ilk kez onun yetiştirdiği de söylenir. Divan şairlerinden Şeyhî'nin yazdığına göre, ölümünden sonra "Mevlevihane Yenikapusu" haricine gömülmüştür. Mezar taşı kayıptır (Ak, 2014:99-100).

Itrî'nin bir musikişinas olarak en önemli yönü bestekârlığıdır. Türk musikisinin dini ve klasik musiki alanlarında peşrev, saz semâîsi, kâr, murabba, semâî, ayin, naat, salâ, tevşih, tekbir, ilahi olmak üzere hemen hemen her formunda eser vermiştir. Ayrıca bugün tamamen unutulmuş olan müberka, necd, rekb, selmek gibi makamlara kadar bestelediği pek çok eserine çeşitli el yazması güfte mecmualarında rastlanmaktadır (Özcan, 1999:222).

Itrî zamanının tanınmış şairlerindedir. Divan ve âşık tarzlarında şiirleri vardır. Naatlar, gazeller, tahmisler, nazireler, tarih düşüren beyitler ve şarkılar dışında, hece ölçüsüyle türküler de yazmıştır. Bestelediği eserlerde şiirlerinin pek azını güfte olarak kullanmış, Nâbî, Bakî, Nazim, Naili, Nefî gibi ustaların şiirlerini bestelemeyi yeğlemiştir. Şiirlerini topladığı Divan'ı kayıptır. Şiirlerine şua tezkirelerinde, yazma şiir derlemelerinde rastlanır.

Itrî aynı zamanda talik yazı yazan bir hattattır. Edebiyat ve hat öğretmeni Siyahi Ahmed Efendi'dir (?-1697). Yazdığı talik yazı örnekleri, Hâfız Post'un güfte derlemesine eklediği güftelerde görülür. Neyzen olduğu da söylenir. Saz eserleri bestelemesi, ney ya da başka bir saz çaldığını gösterir. Çağının kaynaklarında, kuramsal bilgilerinin çok üstün bir düzeyde olduğundan söz edilir. Ama bizim için asıl önemi, bestekârlığındandır. Eserleriyle bir çığır açmış, Klasik Türk musikisinin kurucusu olmuştur. Ondan önceki bestekârlarda, bir ölçüde de olsa, Orta ve Yakın Doğu müziklerinin izleri sezilir. Bu etkiler onda bütünüyle silinmiş, klasik Türk musikişi diye adlandırılan, Osmanlı-Türk üslubu en belirgin çizgileriyle ortaya çıkmıştır. Klasik üsluba bağlı kalmış pek çok bestekârda, az ya da çok onun etkisi vardır. Itrî, Abdülkadir Merâği ve Hammâmîzade İsmail Dede Efendi'yle birlikte, Türk musikisinin gelişimini yönlendiren üç önemli bestekârlarından biri olmuştur(Ak, 2014:100).

Itri, geçmiş ile bağlantı kurabilen belki de bu son dönemin en önemli bestekâr ve üstatlarından biri olarak, gerek ortaya koyduğu yeni ezgisel ve ritmik tasarımlar gerekse de mevcut ve yeni formlar içinde bulunduğu yenilikler ile XVII. Yüzyıldaki müzikal üretim zenginlik ve hareketliliğini sağlayan en önemli kişiliklerden biri olmuştur. Itri'nin üretimleri geniş bir icracı, bestekâr ve dinleyici profili tarafından sahiplenilerek etrafında adeta bir "okullaşma" ortaya çıkmış, pratik tercihleri bu ortak kabulden dolayı yazılı kaynaklara nüfuz etmiş ve bugüne dek aktarılabilmektedir (Güray- Tokaç, 2013:205).

Günümüze ulaşan eserlerinin çoğunda mistik bir hava vardır. Bu yönü, bir ölçüde Mevlevî olmasına bağlanabilir. Seçtiği formlar için en uygun anlatımı bulan Itrî, cami müziği olarak bestelediklerinde, derin bir dindarlık duygusunu, Mevlevî müziği eserlerinde, tasavvufi bir içe dönüş heyecanını dile getirmiş, din dışı eserlerinde ise, yoğun müzik cümleleri arasında beliren düşünceli ve düşündürücü bir tavrı benimsemiştir.

Sanatı değerlendirilirken, üslubunun niteliği ile eserlerinin teknik özellikleri birbirine bağlı iki düzey olarak ortaya çıkar. Itrî'nin müziği 17. yy'da henüz oluşum aşamaları içindeki bir müzik üslubunda "Klasik" diye nitelendirilebilecek özellikler taşır. Kişisel duygu ve düşüncelerini dile getirmediği, bütünüyle kendine özgü, kişilikli bir anlatım yaratabilmiştir. Müziğinin dengeli, oturmuş bir yapısı vardır; eserlerinin en dokunaklı bölümlerinde bile, duygusallıktan, abartmadan, gereksiz süslemelerden kaçınırmıştır; cümleleri açık seçik ve berraktır (Ak, 2014:102).

2.3. Hamamîzâde İsmail Dede Efendi (1778-1846)

Türk musiki tarihinin önde gelen ve XIX. yüzyılın da önemli musikişinasları arasında yer alan İsmail Dede hanendeliği, hocalığı özellikle bestekârlığı ile tanınmıştır. Türk Sanat Musikisi çevrelerinde Derviş İsmail, Dede, Dede Efendi, Hammamîzâde İsmail Dede Efendi, İsmail Dede gibi isimlerle anılan bu dâhi musikişinasımız, 9 Ocak 1778 tarihinde İstanbul'un Şehzâdebaşı semtinde doğdu. Babası, uzun süre Sayda Vâlisi Cezzar Ahmed Paşa'nın mühürdarlığını yapan Süleyman Ağa, annesi Rukiye Hanım'dır. Kurban Bayramının birinci gününde doğduğu için "İsmail" adı verilmiştir. Devrinin kaynaklarında "Derviş İsmail"; musiki dünyasında, Mevlevîyye tarikatına mensup olması münasebetiyle "İsmail Dede", "Dede Efendi", babasının hamam işletmesinden dolayı "Hammamîzâde" sıfatı ile anıldı.

Şekil 3. Hamamîzâde İsmail Dede Efendi

Sekiz yaşına gelince Hekimoğlu Ali Paşa Camii'nin bitişiğindeki Çamaşırca Mektebi'ne devam etmeye başladı. Burada kısa süre içerisinde kabiliyeti ve güzel sesiyle dikkatleri üzerine çeken küçük İsmail, mektebin "ilâhicibaşı"lığına getirildi. Bu sıralarda zamanın mûsiki üstatlarından Anadolu Kesedarı Uncuzâde Seyyid Mehmed Emin Efendi (ö. 1811) ile tanıştı. Emin Efendi'nin çocuklarından birinin aynı mektebe başlaması münasebetiyle yapılan merasimde Emin Efendi, İsmail'in musiki kabiliyetini sezerek onu talebeleri arasına aldı. İsmail Dede'nin musikideki ilk hocası olan Uncuzâde onu kendi çocuklarından ayırmadı. Bu arada ilköğretimini tamamlayan İsmail, on dört yaşlarında hocasının da yardımıyla Defterdarlık'ta Başmuhasebe Kalemi'nde kâtip muavini olarak çalışmaya başladı. Yedi yıl kadar hem bu vazifesine hem de Uncuzâde'nin derslerine devam etti(Yektâ,1925:126-127). Bu arada Pazartesi ve Perşembe günleri de Yenikapı Mevlevîhanesi'ne devam ederek o tarihlerde postnişîn olan Şeyh Ali Nutkî Dede'den (ö. 1804) mûsiki dersleri almaya başladı.

Bir yandan memuriyete ve hocasının derslerine bir yandan da musikiye karşı " olan ilgisi, kendisini Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Ali Nutkî Dede'nin derslerini

izlemeye itiyordu. Burada âyin dinliyor,“ bilgisini ilerletiyor, sanat yolunda ilerlemeye çabalıyordu (Ak, 2014:155). Şeyh Ali Nutki Dede'nin dışında, kardeşi Abdülbaki Nasır Dede ile devrin ileri gelen musikişinaslarından da faydalanarak kendini yetiştiren İsmail Dede'nin ney üflemeği Abdülbaki Nasır Dede'den öğrendiği söylenir.

Bu dersler ve memuriyet hayatı da yedi yıl sürdü. 1797'de resmen “Mevlevî” oldu. Semâ meşkini ise 1798 tarihinde tamamladı. Sultan III. Selim'in Dede'yi saraya çağırması ve fasillara katılmasını emretmesi üzerine Ali Nutkî Dede'nin izniyle, 1001 günlük “Çile” süresini tamamlamadan 1799 tarihinde “Dedeler” safına katıldı (Ak, 2014:156).

Düzenli olarak devam ettiği Yenikapı Mevlevihane'sinde İlk bestelerini Sultan III. Selim devrinde vermeye başlamış ancak onun musiki hayatındaki en parlak dönemi Sultan II. Mahmud devri olmuştur. Bu dönemde 1824-1839 yılları arasında yedi Mevlevî âyini besteleyerek musikideki kariyerini ispat etmiştir (Özcan, 2003:94).

1801 yılında bir saraylı hanımla evlendi. Bir yandan evinde öğrencileri ile uğraşıyor, Mevlevîhanedeki görevini sürdürüyor, bir yandan da Padişahın her gün biraz daha dikkatini çekiyordu. Kendisini hatırlayarak saraya davet eden Sultan II. Mahmud'a musahip oldu. İkinci kez saray hizmetine giren Dede Efendi, sanat açısından en verimli yıllarını bu dönemde yaşadı (1812). Bu yıllar onun en güzel, en sanatlı bestelerini yaptığı yıllardır. Bundan kısa bir süre sonra da “Müezzin başı” oldu. Kendisini çok takdir eden Padişah, yalnız devlet adamlarına verilen bir nişanı bizzat takmış, Ahırkapı'da bir konak hediye etmişti.

Sultan II. Mahmud'un ölümü üzerine tahta geçen Sultan Abdülmecid, babasının derin bir sevgi ve saygı ile bağlı bulunduğu bu değerli musikişinastan ilgisini esirgemedi; Dede Efendi müezzinbaşılık görevini sürdürdü. Ancak Enderun değer ve önemini iyice yitirmeye başlamış adı “Muzika-i Hümayün” olmuş, Saray teşkilatı değiştirilmiş, batılı müsikîşinastara rağbet artmış, Padişah operet ve opera parçaları dinler olmuş, Osmanlı Sarayını Batı sazları istila etmiş, Avrupa'dan piyanolar getirtilmiş, orkestra ve bando takınılan kurulmuştu. Sayılı birkaç ustanın dışında yüzyılların geleneklerine pek aldırış eden yoktu. Abdülmecid bile, Türk musikisini iyi bilmediğinden, Dede Efendi'den basit ve sanat değeri olmayan eserler istiyordu. Bütün bunlar Dede gibi bir musiki ustasının katlanacağı şeyler değildi. Nitekim bu duygu ve düşüncelerin etkisi ile öğrencisi Dellâl-zâde İsmail Efendi ile sarayın bahçesinde dolaşırken “İsmail, bu oyunun tadı kaçtı” demişti. Bu olanların etkisi ve yaşının ilerlemesi nedeni ile çoktan beri Hacca gitmeye karar vermesi bu kırgınlığa bağlanabilir (Ak, 2014:156-158).

O yıl Mekke'de kolera salgını vardı. Mekke'de bu hastalığa yakalanan Dede Efendi, Hac farızasını yerine getirdikten sonra, Kurban Bayramının birinci günü, öğrencisi Mutfazâde'nin kolları arasında, 1845 yılında hayata gözlerini kapadı. Cenazesi Hazreti Hatice'nin mezarının ayakucuna defnedildi. Dede'nin ölümü İstanbul'da olduğu kadar bütün İslâm dünyasında da derin bir üzüntü yarattı. Bunlardan da anlaşılacağı gibi İsmail Dede Efendi bir Kurban Bayramında doğmuş, 71 yıl sonra yine bir Kurban Bayramında ölmüştür (Özalp, 1986:214-222).

Hamamizâde İsmail Dede ayin-i şeriften, kârdan, köçekçeye kadar geniş bir yelpazede eserler vermiş, 500'den fazla bestesinden 276'sı zamanımıza ulaşmıştır. Dede Efendi, İtrî'den sonra klasik dönemlerin en büyük bestekârı sayılır. Bestelerinde dikkati çeken en önemli özellik klâsik üslubun korunmuş olmasıdır. Meselâ Sultan II. Mahmud'un isteği üzerine yapmış olduğu ferahfeza eserler: "Kasrı Cennet" adını verdiği karı, "Ey kaş-ı keman tir-ı müjen canıma geçti" mısraıyla başlayan bestesi, "Bir dilber-i nadide bir kamet-i müstesna" mısraıyla başlayan ağır semaisiyle, "Bu gece ben yine bülbülleri hamuş ettim" mısraıyla başlayan yürük semaisi onun en seçkin besteleri arasındadır. Güfte, melodi ve ritim unsurlarının uyuşmasına verilecek bu en güzel örneklerde Dede aynı zamanda makamı, bütün yönleriyle tarif eder, anlatır. Ayrıca kendi terkip ettiği sultaniyegâh makamında bestelediği "takım"ı da klâsik anlayışın canlı örneklerindedir (Salgar, 2010: 36-38). İsmail Dede'nin musiki sanatındaki bütün estetik değerlerin yer aldığı ve bilhassa melodik çeşitlilikle akıcılığın gözlendiği eserlerinde geleneğe ve bağlılığın yanında yeni arayışlar da dikkati çeker. Hepsisi rast makamında olan "Gözümde dâim hayal-i cana" mısraıyla başlayan "kar-ı nev"i, "Yine bir Gülnihal aldı bu gönlümü" mısraıyla başlayan "şarkı"sı ile sözleri kendisine ait, "Yüzündür cihanı münevver eden" mısraıyla başlayan şarkısı Batı müziği etkisinin görüldüğü bu arayışların ifadesidir. İsmail Dede, klâsik üslubun hâkim olduğu büyük formdaki eserlerinin yanında musikiyi daha geniş kitlelere yaymak için şarkı ve köçekçe gibi küçük formlarda da eserler bestelemiş, ayrıca türkülerıyla halk zevkine ve sanatına verdiği değeri ortaya koşmuştur. Hüzün ve coşkunun ruh âleminde meydana getirdiği yankılar, farklı bir melodik yapı anlayışıyla İsmail Dede'nin şarkılarında hissedilir.

Kendisinden sonra gelen birçok sanatkârı etkilemiş, musikiye yeni bir üslup ve kimlik kazandırmış olan İsmail Dede ayrıca hafızasındaki eserlerle (mahfuzat) geçmiş ve gelecek arasında köprü vazifesi görmüş ve birçok eserin yeni nesillere ulaşmasını sağlamıştır (Özcan, 2003:94).

2.4. Dellal- zâde İsmail Efendi (1797-1869)

Dellâl-zâde İsmail Efendi 1797 yılında İstanbul'da Fatih'in Sarıgüzel semtinde doğdu. Saray dellalı Mustafa Ağa'nın oğludur. Sahip olduğu olağanüstü ses güzelliği çevresinin dikkatini çektiğinden, bu yüzyılın büyük musikişinası Dede Efendi'ye takdim edildi. Çocuktaki yeteneği sezen Dede Efendi, yaşı çok küçük olduğu için, on sekiz yaşına kadar Çilingir-zâde Ahmet Ağa ile bu öğrencisinin de öğrenimine özen gösterdi. Bu sıralarda Enderun'da hoca olarak Dede Efendi ile Şakir Ağa gibi İki büyük musikişinas bulunuyordu. Dede Efendi bu yetenekli öğrencisi ile yakından ilgilendi ve bu beraberlik on yıl kadar sürdü. Dellâl-zâde bir yandan derslere devam ederken, bir yandan da padişahın huzurunda yapılan küme fasıllarına katılıyor, çok etkili ve parlak bir sesi olduğundan, II. Mahmud'un dikkatini çekerek iltifat ve ihسانlara gark oluyordu.

Şekil 4. Dellal- zâde İsmail Efendi

Dellâl-zâde İsmail Efendi bir olaydan duyduğu üzüntü nedeniyle on bir yıl süreyle saraydan ayrılmıştır. Bu sıralarda (15 Haziran 1826) Yeniçeri isyanı başlamış ve arkasından bu isyan bastırıldıktan sonra Yeniçeri Ocağı ile birlikte Mehterhâne kapatılmış, Padişah İtalya'dan müzisyenler getirtmiş, Batı müziği böylece önem kazanmıştı. Sarayda yapılan fasılların eski önemi de kalmamıştı. Enderun'un en seçkin öğrencileri Donizetti'nin emrine verilmişti. Bütün bu olaylar hem Dede Efendi'yi hem de Dellâl-zâde'yi fazlasıyla üzüyordu. Bu ve buna benzer düşüncelerin etkisi sonucu Dede Efendi, İsmail Efendi, Mutaf-zâde Ahmet Efendi Padişah'tan izin alarak Hacca gittiler. Dede'nin Mekke'de ölümü üzerine, Dellâl-zâde büyük acılar içinde İstanbul'a döndü ve Enderun'daki görevine başladı (Ak, 2014:173-176).

Dellâl-zâde, Çilingir-zâde Ahmed Efendi'nin ölümü üzerine 1862 yılında müezzinbaşılığa terfi ettirildi. Yedi yıl bu görevi yerine getirdikten sonra 1869 yılında ve yetmişiki yaşında, Beşiktaş Karakol sokağındaki evinde öldü; Yahya Efendi mezarlığında toprağa verildi.

Dede'nin açmış olduğu bestekârlık çığırının en kudretli temsilcilerinden biridir. Rauf Yekta merhum, onun üslup ve edasının hocası gibi olduğunu yazdıktan sonra, ayrıca dikkate değer bir özelliğinin de olduğunu ekler. Sadeddin Arel bu konuda bir gün-Şiirimizde zarafet ve belagat harikası olan Nedim gibi, Dellâl-zâde de eserlerinde zarafet ve güzellik yaratmıştır-sözleri ile belirlemiştir. Sözün kısası Dellâl-zâde eserlerinin melodik kuruluş ve edasındaki zarafet ve güzellikleriyle, daima ustasının sağında yer almıştır.

Rauf yekta Bey, bir zamanlar unutulmuş olan Karcığar makamının "İki turnam geliyor allı, karalı" güfteli şarkısı ile İsmail Efendi tarafından yeniden ihya edildiğini yazar. Büyük, küçük çeşitli makam, ritim ve formlarda birçok eser bestelemiştir. Yegâh makamındaki iki murabba ile ağır ve yürük semâileri en nefis eserlerindedir. Karcığar makamını yeniden ihya ederek bu makamdan bestelemiş olduğu iki murabba ile iki semâi de en muvaffak eserleri arasındadır.

Bunlardan başka, sūznâk bestesi, şehnaz şarkısı ve diğer eserleri klâsik repertuarımızın en güzel eserlerini teşkil eder. Bilinen eserleri, iki ilahî, iki kâr, on üç beste, yedi ağır semâî, on yürük semâî, bir peşrev, bir zengin semâî ve kırk şarkıdan ibarettir. Dellâlzâde İsmail Efendi'nin halk musikisini de sevdiğini, halk edebiyatı formunda şiirler yazdığını ve bunları halk musikisi beste formlarına benzeyen bir üslupla bestelediğini görüyoruz (Özalp, 1986:227-228).

2.5. Zekâî Dede (1824-1899)

Mehmet Zekâî Dede, 1824 yılında İstanbul'un Eyüb semtinde doğdu. Babası mahalle camiinin imamı ve Eyüb'te bulunan okulun yazı öğretmeni olan Süleyman Hikmeti Efendi'dir. Zekâî Dede, 8 yaşlarında Kalenderhâne Dergâh'ına bitişik olan Lâl-i zâde Abdülkâdir Efendi İlkokulu'nda öğrenime başladı. Amcası bu okulun başöğretmeni idi. Zekâî Dede, amcasından hıfz, babasından yazı derslerine başladı; 19 yaşlarında hâfız oldu ve babasından hattatlık icâzet'i aldı.

Şekil 5. Zekâî Dede

Mehmet Zekâî Dede, bu derslere devam ederken, bir yandan da o yıllarda Eyüb'te oturmakta olan, Balıklı Hoca Ali Efendi'den medrese dersleri alarak İslâmî ilimleri öğrendi (Özalp, 2000: 618).

Zamanın ünlü hattatı Kazasker Mustafa İzzet Efendi, kendisine yazı dersleri almak için başvuran genç hâfızı geri çevirmemiş, önce bir ilahî okutarak beğenmiş sonra yazı derslerine başlatmıştı. Böylece bu büyük hat ve musiki ustasından sülüs ve nesih gibi yazı türlerinin inceliklerini öğrenmiş, ayrıca hocasının musiki ile ilgili takdir ve teşviklerine mazhar olmuştu. Daha o yıllarda Zekâî Dede'nin ünü yaygınlaşmış ve musiki çevrelerinin, sanattan anlayanların dikkatini çekmeye başlamıştı. (Ak,2014:205).

Zekâî Dede'nin ciddi manadaki musiki çalışmaları, bu dönemlere rastlamaktadır. Zekâî Dede, Dede Efendi'nin seçkin öğrencilerinden olan Eyyûbî Mehmet Bey'den musiki öğrenmeye başladı. Musiki alanında oldukça ilerleyen Zekâî Dede'yi hocası Eyyûbî Mehmet Bey, ders alması için Dede Efendi'nin yanına götürdü. Zekâî Dede'yi dinleyen Dede Efendi, bu genç yeteneği çok beğendi. Böylece Dede Efendi gibi bir dehadan meşke başlayan Zekâî Dede, ondan ilk eser olarak;

“Çeşm-i meygûnun ki bezm-i meyde cânân” mısraî ile başlayan,

Zaharya'nın segâh bestesini geçti. Yaklaşık on ay kadar devam eden dersler 1845 yılının Mayıs ayına kadar sürdü. Bu kadar süre içerisinde bile Dede Efendi'den öğrendikleri, Zekâî Dede'nin musiki ufkunun genişlemesinde çok önemli bir rol oynadı. Bu tarihten sonra Zekâî Dede Mısır'a gitti. Kendisini Mısır'a götüren Prens Mustafa Fâzıl Paşa, ününü duyduğu Zekâî Dede'yi tevşih okumak için davet etti ve sarayında musiki hocalığı yapmasını istedi. Zekâî Dede'de bu teklifi kabul ederek prensin sarayında bir daire edindi ve derslere başladı. Mustafa Fâzıl Paşa Kahire'ye gidince Zekâî Dede'de onunla gitti (Salgar, 2005: 236-237).

1868 yılında yani 44 yaşında iken Yenikapı Mevlevihane'si şeyhi Osman Selahaddin Dede'ye intisap ederek “Mevlevî” oldu. Yenikapı Mevlevî hanesinde âyinhanlığından başka Bahariye Mevlevîhanesi'nde kudümzen başı oldu ve “çile”sini doldurarak “Dede”lik unvanı verildi. Bütün bunlardan başka 1884'te tayin edildiği Darüşşafaka Lisesi Musiki öğretmenliğine son günlerine kadar devam ettirdi.

Zekâî Dede, H. İsmail Dede Efendi'nin sanat yolunda açtığı çığıra kendi yeteneğinden doğan bir anlayış ve kavrayışla ritim, melodi, şekil olarak birtakım yeni buluşlar ve özellikler katmıştır. Buna ayrıca Hicâzkâr makamına vermiş olduğu melodik seyir ve hareketin karakteristiğini ve estetiğini de ilave edebiliriz. Hicâzkâr Yürük Semâî ile Ferahnâk makamındaki beste tam bir klasik form anlayışı ile bestelenmiştir. Ancak Ferahnâk yürük semâînin ritmik ve melodik özelliği onun ritim ve melodi zevkinin güzel bir örneğidir. Bundan başka her iki eserde de Ferahnâk makamının seyir ve hareketine verdiği karakter, Şakir Ağa ve H. İsmail Dede Efendi'den sonra bu makama daha akıcı, daha orijinal bir renklilik getirmiştir.

Zekâî Dede'nin bestekârlık üslubunda Dede Efendi Tavrının tesirleri olmakla beraber, o bu tavır ve üsluba söylediğimiz gibi birtakım yenilikler ve Özellikler katmak suretiyle Klasik Mektebin oluşmasında en son rolü oynamış ve bu yolun son temsilcisi olmuştur.

Zekâî Dede, eser çokluğu bakımından üstadı Dede Efendi'den sonra birinci dereceyi alır. Çeşitli makam ve usullerde âyin, nakış, ilahî, durak, kâr, beste, şarkı gibi yüzlerce eser bestelemiştir. Hicâz-Aşiran, BayatiBûselik makamları onun buluşlarıdır.

Ali Şirügâni'den sonra en çok dinî eser besteleyen “Üstat”lık mertebesine ulaşmış bir “Hoca” bestekârdır. Günümüze 260 kadar bestesi gelmesine rağmen 500'den çok eser bestelediği bilinmektedir.

Bazı gözlemlere dayanılarak nota bilmediği ileri sürülmüştür. Bazılarına göre ise Batı ve Hamparsum notasını bilirdi. Eski geleneklere bağlı bütün ustalar gibi Zekâî

Dede'de nota bilmesine rağmen bilmez görünmüş ve notaya sıkı sıkıya bağlı kalmanın doğru olmadığını anlatmak istemiş olabilir (Ak, 2014:205-206).

Zekâi Dede'nin bir özelliği de eski ve değerli musiki eserlerimizi en doğru şekliyle bilmesi ve bunları yetiştirdiği öğrencilerine öğretmiş olmasıdır. Başlıca öğrencileri şunlardır: Oğlu Ahmet Irsoy, Beylikçizâde Ali Aşkî Bey, Hüseyin Fahreddin Dede, Şevki Bey, Ahmet Avni Konuk, Dr. Suphi Ezgi, Dr. Arif Ata, Muallim Kâzım Bey, Ahmet Râsim Bey ve Rauf Yekta Beey'dir (Özalp,1986:262).

2.6. Hacı Ârif Bey (1831-1884)

Asıl adı Mehmet Arif olan Hacı Arif Bey, 1831 yılında İstanbul'un Eyüp Sultan semtinde doğdu. Babası Eyüp'ün eski "Şeria Mahkemesi" kâtiplerinden Bekir Efendi'dir. Daha ilkokul çağlarında sesinin güzelliği çevresinin dikkatini çekmiş, o zamanlar pek genç ve geleceğin büyük bir musiki ustası olacak olan Mehmet Zekâi Efendi'den musiki derslerine başlamıştı. Eyyubi Mehmet Bey o yıllarda Arif Bey'in okuduğu ilkokulda ilahî hocasıydı; aynı zamanda Muzika-i Hümayün'da musiki dersleri veriyordu. Mehmet Bey in öğrencisi olan Mehmet Zekâi Efendi (Dede) aracılığı ile Arif Bey'i de öğrenciliğe kabul etti (Ak, 2014:195-196).

Ârif Bey Dede Efendi'ye gidince Dede Efendi Ârif Bey'e çok iltifat etmiş,

Şekil 6. Hacı Ârif Bey

- Bir şey okurlar mı? demiş ve yanına çağırılmış. Ârif Bey ilahiye başlayınca Dede Efendi hayrette kalmış,
- Gel oğlum diyerek yanına çağırılmış, Elinden tutmuş orada bulunan tilmizlerine (talebesine)
- Efendiler bu çocuk hepimizi geçecektir demiş.

Bu hadiseyi Ârif Bey'in kendisi tilmizi Servet Bey'e anlatmış, Servet Bey de Dürri Turan [1883-1961]'a nakletmiştir (Edib, 1941:503-507).

Mehmed Bey tarafından Muzıka-i Hümâyün'un Türk musikisi kısmına kaydettirilen Ârif Bey, aynı zamanda Bâb-ı Seraskerî Kalemî'nde kâtip yardımcısı olarak göreve başladı (1844). Muzıka-i Hümâyün'da Mehmed Bey'in meşklerine, ayrıca Hâşim Bey'in derslerine katıldı. Sarayda devrin hünkârı Sultan Abdülmecid'den yakınlık gördü ve yirmi yaşlarında ona mâbeyinci oldu (Sezgin, 1996:440-442).

Sultan Abdülmecid'in 1861 yılında ölümü üzerine tahta geçen Sultan Aziz, aynı zamanda musiki ile uğraşan, ney ve lavta çalan bir padişahı. Şehzâdeliğinden beri Hacı Arif Bey'i yakından tanır ve takdir ederdi. O sıralarda saray dışında bulunan bu büyük musiki ustasını hatırlayarak "şef hanende" olarak göreve getirilmesini emretti. Sarayın fasıl heyetinin başında ise ünlü bestekâr Rıfat Bey bulunuyordu. Hacı Arif Bey bu görevinden başka, yine eskisi gibi haremde bulunan saraylı kızlara meşkhane ders vermeye başladı. Pertevniyal Valide Sultan'ın hazinedarlarından Nigârnîk ile üçüncü evliliğini yaptı. Kimseden çekinmemesi, dehâsından kaynaklanan pervasızlığı, sözünü esirgememesi, kimseye boyun eğmeyen tabiatına ek olarak, dedikodulu üç aşk macerası yaşaması gibi nedenlerle emekli edilerek saraydan uzaklaştırıldı. Bunun üzerine çiftliğine çekilerek münzevi bir hayat sürmeye başladı. Ara sıra saraya uğruyor, bazen ders veriyor, Sultan Aziz'e bestelerini sunuyor, bunlara büyük ihsanlarla karşılık veriyordu.

Sultan II. Abdülhamid zamanında Hacı Arif Bey son kez saraya girişinde eski rütbesinden düşük bir rütbeyle Muzıka-i Hümâyün'a tayin edildi. Artık sarayda Türk musikisinin eski ihtişamlı durumunu göremiyor, bu sanata aynı önem verilmediğini üzüntü ile izliyor, Sultan Hamit'in musikimizden bir şey anlamadığını da biliyordu. Nitekim bir gün Sultan Hamit'in huzurunda bir şeyler okumasını istemesini, hastalığını ileri sürerek reddetmesi ve ikinci emri getiren mâbeyinciye Hacı Arif Bey: "Sanatta emre tahammül edilemez; kaldı ki ben kendisinin babasına hizmet ettim. Şimdi Padişah oldum diye bana şunu çal bunu söyle diyemez. Henüz kiri pisliği üzerimde duruyor" diyebilmişti. Bu sözlerle Sultan Hamit'in şehzâdeliğinde geçmiş olan bir olayı ima etmişti. İyice hiddetlenen hükümdar onu Muzıka-i Hümâyün'un bir odasına hapsedirmiş ve bu mahkûmiyeti elli gün kadar sürmüştür.

Ölümünden önce kalp hastalığına yakalanması, arkası gelmeyen hayal kırıklıkları ve türlü sıkıntılarla hayattan büsbütün bezen Hacı Arif Bey'i, hapsedilme olayından sonra Valide Sultanların aracılığıyla bağışlanması ve ailesiyle ilgilenilmesi bile tatmin etmedi. Nihayet 28 Haziran 1884'de meşk odasında fenalaştı ve kısa bir süre sonra vefat etti (Ak, 2014:196-200). Mezarı Beşiktaş'ta Yahya Efendi dergâhındadır.

Hacı Ârif Bey'in Çeşmidilber Hanım'la izdivacından Cemil (1861-1926) ve Nebiye adlı bir oğlu ile bir kızı olmuştur. Zülfünigâr Hanım'dan Rabia, üçüncü eşi Nigârnîk'ten ise Hayriye adlı bir kızı doğmuştur (Öztuna, 1969:62). Ailesinden ve çocukları arasından kendi çapında bir musikîşinas yetişmedi. Oğlu Cemil, Batı Musikisi dalında çalışarak viyolonselist olmuş ve Muzıka-i Hümâyün'da bulunmuştur.

Hacı Arif Bey bir musiki aletini çalmasını ve nota okumasını öğrenmedi. Müstesna ses güzelliği, üstün bir musiki yeteneği ve tanrı vergisi bir sanat anlayışı ile birleşince ortaya eşsiz bir icra üslubu çıkmıştı. Daha yirmi yaşında bir delikanlı iken dinleyenleri şaşkına çevirirdi. Eski hanendeler gibi “ elini kulağına atmadığını, yüzünde hiç zorlama belirtisi bulunmadığını ve ifade değişikliği olmadığını, en dik perdelerde bile çok rahat o an kendisini dinleyenler nakletmişlerdir.

Hacı Arif Bey'in bestelediği şarkıların sayısının bine yaklaştığı söylenir. Bunlardan ancak 336 sı günümüze gelebilmiştir. Bu sayı bile başka bestekârlara göre yine de kolay kolay ulaşılabilecek bir rakam değildir.

Arkası kesilmeyen mutsuzluklar, saraydan ayrılma ve geri dönmeler, musiki anlayışının değişmesi ve buna benzer olaylar bu büyük sanatkârı mutsuz ve huzursuz yapmıştı. O belki Allah'ın verdiği bu üstün kabiliyetinin herkes tarafından yeteri kadar değerlendirilememesinden rahatsızdı.

Bu nedenle bütün teselliye sanatına dönmekte ve beste yapmakta aramıştı. Günde 7-8 şarkı bestelediği, bunların hepsini geçmeye fırsat bulamadığı, bu gür nağme kaynağına söz bulmakta güçlük çektiği çeşitli kaynaklardan anlaşılmaktadır.

Yetiştirdiği Öğrenciler arasında Kanuni Mehmet Bey, Zati Arca, Lemi Atlı sayılabilir. Onun sanatının asıl varisi, sanat anlayışının en kudretli temsilcisi Şevki Bey'dir. Leon Hancıyan'ın da öğrencisi olduğu hakkındaki söylentiler yanlış olsa gerektir. Leon Hancıyan, Hacı Arif Bey ile sanat arkadaşlığı yapmış, çok sayıda eserini Hamparsum notasına almış, bunların unutulmasını önlemiştir.

Bir bestekâr olarak etkilenmiş denebilir. Aslında bu dahi bestekâr o günden bu güne kadar her şarkı bestekârını değişik ölçülerde etkilemiştir. Müsemmen ve Türk aksağı usulü onun ritim anlayış ve zevkinin güzel bir örneğidir (Özalp, 1986:246).

1850'lerde başlayan bestekârlığı ile musikimizde yeni bir devir açılır. Ârif Bey ekolüne “romantik ekol” veya “neoklasik ekol” dememiz mümkündür. Artık şarkı formu kesin bir öncelik kazanmıştır. Beste ve semâî yapan bestekârlar azalmıştır. Ârif Bey'den sonra klasik ekol gittikçe rağbetten düşmüş ve Zekâî Dede, son klasik olmuştur. Klasik ekolü devam ettirmek isteyen bestekârlar, XX. Asra kadar gelmişlerdir. Ancak şarkı formu, Arif Bey ve Şevki Bey ile sonra gelenlere iyiden iyiye yerleşmiştir. (Öztuna, 1976:40).

2.7. Şevki Bey (1860–1891)

Şevki Bey son yüz senenin yetiştirdiği en büyük şarkı bestekârlarından biridir. Hocası Hacı Ârif'in yolunda ilerlemiştir. Hacı Arif Bey'in şarkı bestekârlığında açtığı çığırı genişleten, tamamlayan ve bunu erişilmez yüksekliğe ulaştıran Şevki Bey olmuştur. Şarkılarında Batı etkisi de görülmektedir. Usûl değişikliği, modülasyon (ritim ve ezgi değişikliği de diyebiliriz), bu etkinin sonucu eserlerine yansımıştır. Şevki Bey'in 600 şarkısından 200 kadarı bilinmektedir. Diğerleri kaybolmuştur.

Rüşdiye tahsilinin ardından Muzıka-i Hümayun'a hanende olarak giren Şevki Bey, bir süre sonra saray hayatından sıkıldığı için görevinden ayrıldı ve Rüşumat Nezaretinde kâtipliğe başladı. Bu görevini Harbiye Nezaretine Evrak Kalemi'nde devam ettirdi. Kendine has tavrıyla devrin önemli hanendeleri arasında yer alan

Şevki Bey asıl ününe şarkı bestekârlığıyla ulaştı. İlk musiki bilgilerini Ticaret ve Nafia Nezareti kâtiplerinden Necmeddin Bey'den aldı ve ardından girdiği Muzika-i Hümayun'da kendini yetiştirdi, burada özellikle Hacı Arif Bey'den faydalandı. Şevki Bey, Türk musikisinde klasik ekolün Hacı Arif Bey'den sonra en önemli şarkı bestekâri kabul edilir.

Şekil 7. Şevki Bey

Ustalaştıktan sonra sarayın fasıl heyetinde hanendelik yapmaya başlamıştır. Sarayın disiplinli hayatına alışamayan Şevki Bey, istifa ederek saraydan ayrıldı ve ölünceye kadar Gümrük Nezaretinde kâtiplik yaptı. Otuz bir yaşında kalp durmasından dolayı vefat etmiştir.

Şevki Bey'i şarkılarında gösterdiği harikulâde özellikleriyle, kendisinden altmış yıl önce ölmüş olan modern lied'in yaratıcısı Franz Schubert'e benzetebiliriz. O da Schubert gibi hislerinin bütün sıcaklığını, inceliğini şarkılarıyla terennüm etmiş, 1000'e yakın şarkı bestelemiş ve nihayet o da Schubert gibi genç yaşında ölmüştür.

Şevki Bey muhtelif makamlardan yüzlerce şarkı bestelemiştir. Yalnız Uşşak makamından 200'den fazla eseri vardır ki, bir makam çerçevesi içerisinde birbirine benzemeyen bu kadar eser besteleyebilmek ancak müstesna bir kabiliyetin işidir. Bu özellik başka bir bestekârda yoktur (Ak, 2014:244).

Bestekârlık yeteneğinin çok güçlü olduğu, yarım saatte bir beste, hatta günde sekiz-on eser bestelediği söylenir. Nitekim Şevki Bey ölümüne yakın bir tarih de;

Arz'a layık değil amma hünerim,

Nâçizane bini buldu eserim.

demıştır. Çok iyi hanende olduğunu temiz ve güzel üslubunu çeşitli kaynaklar belirtmektedir. Otuz bir yıllık bu genç ömrün, on yıllık süresi içinde ortaya koymuş olduğu 1000 eserden günümüze bir beste, bir yürük semâî olmak üzere 210' a yakın şarkısı gelebilmiştir (Özalp, 1986:260).

2.8. Tanbûrî Cemil Bey (1871- 1914)

Hacı Ârif'in ses devrimini Tanbûrî Cemil'in saz devrimi izlemiştir. Bir SaintSaens, bir Paganini, bir Mozart gibi, sanat ufkunda yüzyıllarda bir gelip geçen kuyruklu

yıldızlar misali Türk mûsikîsi semâlarını aydınlatan Cemil Bey, 45 yıl süren yaşamı içinde eline aldığı hemen bütün Türk mûsikîsi sazlarını o ana kadar tasavvuru dahi imkânsız olan bir müzikalite ve dinamizmle çalmış, bu dünyadan ayrıldıktan sonra da, Türk mûsikîsinin hemen bütün dal ve sanatçıları üzerinde silinmez izler bırakmıştır. 1871 yılında İstanbul'da doğmuş olan sanatkârı, bu sebeple, hiç ölmemiş kabul etmek mübalağa sayılmaz. Başlı başına bir form haline getirdiği 'taksim bestekârlığının, ilk borulu gramofon plaklarına sığdırabildiği küçük şaheserleri, büyük İtalyan şairi Leopardi'nin şiirlerindeki coşkun melalin mızrab ve yay dilinden ifadesi gibidir. Hem şahsî, hem içtimaî kaderinin müteverrim melali içinde Osmanlı musikisinin en muhteşem mersiyesini yazan Cemil Bey, aynı zamanda Türk saz mûsikîsinin "yeni çağı"nı başlatmıştır. Batı mûsikîsinin melodik ve ritmik felsefesine hep daha müsamahakâr bestekârlar, modern peşrev diyebileceğimiz medhal formunu getiren Cemil öğrencileri R. Ş.Fersan (1893-1965), Udî Nevres (1873-1937), Ş.M. Targan (1892-1967), Mes'ud Cemil (1902-1963) ve R. Aysu (d. 1910), Tanbûrî Cemil'in açtığı ışıklı yolu 20. yy'a taşıyan kilometre taşları olmuşlardır (Tanrıkorur, 2003:109).

Şekil 8. Tanbûrî Cemil Bey

Tanburi Cemil Bey 9 Mayıs 1871'de İstanbul Molla Gürani'de doğdu. Babası Mehmet Tefvik Bey, annesi Zihniyar Hanım 'dır. Babasını erken yaşta kaybetmiş ve Amcası Refik Bey gözetiminde yetiştirilmiştir. İlk ve orta öğrenim sırasında Fransızca da öğrenmiş, daha sonra başladığı Mekteb-i' Mülkiye-i' Şahane 'ye bir yıl devam edip bırakmıştır. Bundan sonra tamamen musikiye yönelen Cemil Bey Kemani Aleksan 'dan Hamparsum ve Batı notasını öğrenmiştir. Tanbur icrasına getirdiği yenilikle tanınır. Her türlü enstrümanı ustalıkla çalabilmesine rağmen en çok tanbur ve kemençe ile ilgilenmiştir.

Elimizdeki kayıtlara göre, musiki tarihimizin gelmiş geçmiş en büyük virtüözüdür. Başlamış olduğu tanbur metodu, kemençe metodu ve Fransızcadan roman çevirisi günümüze ulaşamamıştır. Cemil Bey 1912 yılında açılan Dar-ül-Bedâyi'ye Musiki Muallimi olarak getirilmiştir. 1901 Yılında Defter-i Hakani müdürlerinden Nazif Bey'in kızı Şerife Saide Hanım'la evlenmiştir. Bu ayrı dünyaların insanları arasında

uyumlu bir evliliğin bulunmadığını oğlu Mesut Cemil Bey'in verdiği bilgilerden anlıyoruz. Son yıllarında çevresinde bulunan insanlardan uzaklaştı, evinin bahçesinde "Uzletgâh" dediği ayrı bir evde yaşamaya başladı. 1916 yılında yakalandığı verem hastalığından kurtulamayarak vefat etti.

Musiki çalışmalarına hangi yıllarda başladığını kesin olarak bilmiyoruz. Bize bu konuda oğlu Mesut Cemil bazı ipuçları vermekte, aile büyüklerinden ve babasının çevresinde bulunanlardan işittiklerini özetleyerek bazı değerlendirmeler yapıyor: Cemil Bey'in gizlice mutfağa gidip su bardaklarını değişik oranlarda su doldurup bir çubukla bunlara dokunduğunu ve bir "Gam" oluşturduğunu, kendi kendine bir şeyler çaldığını anlatıyor. Çevresindeki insanları dikkatle dinlediğini, ilkokuldaki çocukların okuduğu ilahî nağmelerini evdeki Çerkez kadınların türkülerini karıştırarak beste yapma oyunlarına devam ettiğini belirtiyor. Hatta lastik örgülü ayakkabılardan lastik teller çekerek bunları bir tahtaya çakılı çivilere bağladığını, akort ettikten sonra kopuncaya kadar çaldığını söylüyor. Yeni bir çalgı yapma merakının olgunluk yaşlarında da geçmediğini, bir ömür boyu bu arayış içinde dolaştığını yine bu anılardan öğreniyoruz (Ak, 2014:288-289).

Yaşadığı devir, Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamasının devam ettiği, ancak kültürel değerlerin yok olmadığı; öte yandan da batı ile temasların giderek arttığı devirdir. Klasik müziğimizin son zirvesinin yaşandığı III. Selim ve II.Mahmud sonrası, klasik formlara rağbet azalırken, Hacı Arif Bey ve takipçileri ile "şarkı" giderek yaygınlaşmıştır. Cemil Bey'in devrinde de, şarkı artık çoğunlukta idi, ancak saz eserleri, klasik formlar bugünden daha fazla rağbetteydi. Konaklardaki toplantılarda, solistlik ön plana çıkıyor, gazel ve taksim, başlı başına bir tür olarak da sevilerek dinleniyordu. Cemil Bey icrasıyla yeni bir enerji, geleceğin üzerine kurulacağı bir dünya yaratırken, çevresiyle ve geçmişle bağlantıları hep sağlam kuran bir sanatkârdır. Çevresinde yaşanan müzikle yetişmiş olmasına rağmen, klasik devre hayranlığı ve ilgisinin yanında, batı müziği ve halk müziğiyle de beslenmiş, müziğinde bu tesirlerin avantajlarını kullanmıştır (Torun, 2016:18).

Amcası Refik Bey'in evi sanat ve edebiyat adamlarının bir uğrak yeri idi. Cemil için çok renkli ve zevkli bir ortamdı. Musikin teknik yönlerini ilk kez burada öğrenmeye çalıştı. Bir yandan Ahmet Bey'den genel bilgiler elde ederken diğer yandan büyük amcasının oğlu Mahmut Bey'e keman dersleri vermeye gelen Kemani Aleksan Ağa'dan Hamparsum ve Batı notasını öğrendi. Aynı zamanda yeni ve bilinmeyen bir üslupla tanbur çalmasını ilerletiyordu. Musiki çevreleri artık bu genç ve muktedir sanatkârdan söz ediyordu (Ak, 2014:289).

Doğuşu ve yetişmesi, şahsiyetindeki özellikler, özellikle olağanüstü kabiliyeti, çalışma isteği ve gücü gibi; gramofonun o sırada kullanılmaya başlaması da O'nun müziğinin yücelmesinin sebeplerindedir. Çünkü Cemil Bey, kendi kayıtlarını dinliyor, değerlendiriyordu. Küçük not defterinde, "iyileri", "daha az iyileri" ve "fenâları" şeklinde işaretlemiş, bazılarında "pek kesik kesik olmuş", "biraz acele olmuş" gibi notlar almıştır. Mes'ud Bey'in tâbiriyle, "Kendi kendini tenkid" etmiştir. Plaklarını dikkatle dinlediği, (not almasa da) icralarını ve taksimlerinin kompozisyonlarını değerlendirdiği ve sonraki icralarında bu göz emlerinden faydalandığı kesindir (Torun, 2016:19).

Bir gün Mahmut Beyle birlikte gittiği bir mecliste Tanburi Ali Efendi ile tanıştırdı. Ali Efendi Cemil Bey'i hayranlıkla dinlemiş, titreyen elleri ile onun yüzünü Okşamış, alnından Öpmüş, "Evladım! Bunca senedir bu sazı çalardım; eh, şöyle böyle biraz yendik de sanırdım. Şimdi seni dinledikten sonra bir daha tanburu elime almayacağım" gibi sözler söylemişti. Bu büyük ustanın sözleri sadece orada bulunanları şaşırtmakla kalmamış, Cemil Bey'in sanatının çevresinde bir "efsane yaratılmasına, bu yeni çalış tekniğine karşı çıkanların susmasına da neden olmuştu. Bundan sonra Cemil Bey, çoğu kez Ali Efendi'nin bulunduğu meclislerde bulundu, doğrudan ders almamakla birlikte genel musiki bilgisi ile klasik okulun asıl karakterine ait incelikleri Ali Efendi gibi büyük bir ustadan öğrendi.

O zamanki İstanbul'da biraz musiki bilmek, özellikle Piyano çalmak görgülü insan olmanın başlıca şartıydı. Yerleşen bu gelenek küçük Cemil'i de musikiye doğru itmiş, küçük yaşından beri sanatkâr ruhunu beslemişti. Refik Bey'in evinde birkaç Piyano bulunur, ailenin gençleri mükemmel bir şekilde Piyano çalarlardı. O asıl ilerlemesini, dönemin ünlü musiki ustaları ile tanıştıktan ve onlarla sanat arkadaşlığı yaptıktan sonra, tükenmez bir gayretle sürdürdüğü bir arayışla elde etti. Musiki ile ilgili her konuyu sabırla inceledi; en basitinden en mükemmeline kadar bu sanatın her türünden yararlandı. Musikin bilimsel yönlerini kendi çabası ile öğrendi. Cemil Bey, Hamparsum notasının bizim musikimizin perdelerini daha iyi belirttiğini söyler ve onu tercih ederdi. Her iki notada da olağanüstü melekesi vardı; yazı yazar gibi nota yazardı.

Tanburi Cemil Bey'i, Cemil Bey yapan sihir neydi acaba? Onun çaldığı her sazın perdesinden çağlayıp akan o gür pınarın coşkunluğu nereden kaynaklanıyordu? Bu soruların karşılığı bulmakta güçlük çekmiyoruz. Cemil Bey, içinde yaşadığı o günün dünyasında ses sanatımıza ait olan her unsurdan yararlandı. Bunları musikimizin gelenekleri içinde yoğurarak, bugün unutulmaya yüz tutan perdelerden ses çağlayıcı halinde akıtmasını bilmiştir. Türk Musikisinde keşif yapan bu büyük sanatkârın bulduğu yeniliklerin iyi değerlendirildiğini ileri süremeyeceğiz. Mesut Cemil Bey'e göre Tanburi Cemil Bey'in Musiki sanatındaki en büyük özelliği ne onun bestelediği saz eserleri ne de onun harikulâde icrasındır. Onun en önemli mirası belki romantik ruhunun kalıp halindeki ölçülerinden, zamanımızdaki en modern musiki anlayışlarına pek uygun olan taksimleridir (Ak, 2014:290-292).

Cemil Bey, mühim bestekârlarımızdandır. Ancak isminin her geçişinde icracılığı öne çıkmış ve beste gücünün görülmesini engellemiştir. Hacı Arif Bey' den hemen sonraki kuşakta olan Cemil Bey' in sözlü eserleri, yaşadığı devrin üslubunu taşımaktadır. Yılmaz Öztuna, 23 şarkısını olduğunu yazıyor (Öztuna:1990:286). Biri hariç hepsi de zemin-nakarât-meyan-nakarât (ABCB) biçimindedir.

Cemil Bey'in saz eserlerinin çoğunda klasik üslubun devamı hissedilir. Bazılarında ise yirminci yüzyıl saz eseri bestekârlığındaki yeniliklerin ilk örneklerini vermiştir. Peşrevleri ve saz semaileri genel olarak devrinin üslubundadır. Adeta sözlü eserler gibidir. Yani söz yazılsa, şarkı gibi, sözlü bir beste gibi okunmaya uygundur. 8 Peşrev ve 7 saz semaisinden Şedaraban ve Ferahfeza Saz Semaisinin özellikle dördüncü haneleri, yer yer saz için yazıldığı belli olan bir üsluptadır.

Cemil Bey' in bütün taksimleri, birer eser olarak ele alınabilir. Her taksimin, yapıldığı sırada bestelenmiş olan bir kompozisyon tarafı vardır. O' nun taksimleri, form, melodi, ritim gibi müziği meydana getiren elemanlar (biçim, cümle-periodları, makam, geçkiler, ritmik yapı) açısından kompozisyon dersi olacak özelliktedir. Bütün bu elemanları, müziğin hizmetinde kullanmış olduğu da unutulmamalıdır. (Torun, 2016:19).

3. Sonuç

Osmanlı devletinin ömrü kadar uzun bir geleneği vardır ki o da; Osmanlı Hanedanı'nın ilim, kültür ve sanata dair beslediği büyük ilgi ve merakıdır.

Bugün dünyadaki mevcut uluslararası en fazla kültürel varlığa ve kültürel birikime sahip ulusların başında "Türk Ulusu" gelir. Yüzyıllardır tarih sahnesinde var olan Türk ulusu, çok geniş bir coğrafyada varlığını devam ettirirken kendi kültür değerlerini yaratmış, bununla yetinmeyerek Çin, Hint, Fars, Arap, Bizans kültürleri gibi insanlığın en köklü kültürleri ile ilişkiye girmiş, bazen onları etkilemiş bazen de onlardan etkilenerek yeni sentezler meydana getirmiş ve bugün sahip olduğumuzdan dolayı övündüğümüz zenginliğe ulaştırmıştır. Türk kültürünü oluşturan unsurların en başında hiç şüphesiz "Türk Müziği" gelmektedir.

XVII. yüzyıl itibariyle dönemin icracılarının İstanbul ve civarına yerleşmeye başlamasıyla beliren yeni müzik üslubu Osmanlı/Türk musikisinde belli isimlerin öne çıkmaya başlamasına neden olur. Bu dönem, aralarında padişahların da yer aldığı önemli müzisyenlerin, bestekârların yetiştiği ve pek çok yeni makamın icat edildiği bir dönemdir. Bu bestekârlar, gerek değişik makam ve formlarda yapmış oldukları besteler, gerek bu musikiyi kuramlaştırmaları ve gerekse yetiştirmiş oldukları öğrenciler bakımından Osmanlı/Türk musikisine değer katarak damgalarını vuran büyük üstatlardır.

Bugün bizlere miras bıraktıkları olağanüstü güzellikteki ve sanat değeri çok yüksek, klasik Türk musikisine büyük ölçüde hizmetleri geçmiş olan bestekârlarımız başlattıkları musiki hareketi ile musiki tarihimizin en verimli yıllarını yaşatmışlar ve bu hususta temel teşkil etmişlerdir.

Bu bestekâr ve üstatlar, gerek ortaya koydukları yeni ezgisel ve ritmik tasarımlar gerekse de mevcut ve yeni formlar içinde bulunduğu yenilikler Osmanlı/Türk musikisinin müzikal üretim zenginlik ve hareketliliğini sağlayan önemli karakterlerdir.

Osmanlı/Türk Musikisi, Türk kültürünün ve Türk sanatının önemli bir parçasıdır. Bu bestekârların iyi bilinmeyen, iyice anlaşılmamış yönleri vardır. Türk Musikisi dünyasının lokomotif kişilikleri olarak kabul edilen, müziğimizin gelişim sürecinde önemli katkılar sağlamış, Türk kültürünü temsil eden önemli bestekârlarını iyi tanıyarak anlayabilmek ve hak ettikleri saygıyı göstermek gerekmektedir. Bunun için yapılan çalışmaların çoğalmasa kültürümüz ve müziğimiz açısından önem arz etmektedir.

Osmanlı/Türk Musikisine damgasını vurmuş olan önemli bestekârlarımızın eğitimleri, bestekârlıkları, icracılıkları ve musikiye olan katkılarının bir araya toplandığı araştırmaların yetersizliği dikkat çekmektedir. Bu makalede Osmanlı/Türk Musikisi tarihine büyük katkıları bulunan bestekârlarımızın

önemleri vurgulanmaya çalışılmış ve bundan sonra yapılacak çalışmalara ışık tutması amaçlanmıştır. Aynı zamanda çalışmanın, besteci adaylarına, teorisyen ve kompozisyon eğitimcilerine yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Türk müziğini bütün yönleri ile araştırmak her müzik eğitimcisinin aslî görevi olmalıdır. Çünkü Türk kültürü var olduğu sürece Türk ulusu da hayatîyetini devam ettirecektir.

Not

Bu makale V. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Sempozyumu (ISMS), 16-17 Kasım 2018, Ankara/Türkiye’de bildiri olarak sunulmuş ve özet bildiri olarak yayımlanmıştır.

Kaynakça

- Ak, A.Ş. (2014), Türk Musikisi Tarihi, Akçağ Yayınları, İstanbul.
- Alvan, T. ve Alvan, M.H. (2016), Saz ve Söz Meclisi, Şule Yayınları, İstanbul.
- Behar, C. (2016), Aşk Olmayınca Meşk Olmaz, YKY, İstanbul.
- Behar, C. (2015), Osmanlı/Türk Musikisinin Kısa Tarihi, YKY, İstanbul.
- Behar, C. (2010), Şeyhülislamın Müziği: 18. Yüzyılda Osmanlı Türk Musikisi ve Şeyhülislam Esad Efendinin Atrabü'l-Asarı, YKY, İstanbul.
- Beşiroğlu, Ş. Ş. (2010), III. Selim’in Bestekârlığı, Nizâm-ı Kadîm’den Nizâm-ı Cedîd’e III. Selim ve Dönemi, Seyfi Kenan (Ed.), İSAM Yayınları, İstanbul, sayfa: 654-664.
- Beydilli, K. (2010), III. Selim: Aydınlanmış Hükümdar, Nizâm-ı Kadîm’den Nizâm-ı Cedîd’e III. Selim ve Dönemi, Seyfi Kenan (Ed.), İSAM Yayınları, İstanbul, sayfa:27-58.
- Doğrusöz, N. (2007). Müzik Yazısının Nesiller Arası Yolculuğu: Nayî Osman Dede ve Abdülbaki Nasır Dede. 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS), 10-15 Eylül, Ankara.
- Edip, E. (1941), İslâm-Türk Ansiklopedisi, Asar-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, C:I, İstanbul, sayfa:503-507.
- Gümüştekin, A. (2000). Kültürel İşlev ve Müzik. Gaziosmanpaşa Ün. İİBF. İşletme Kulübü Dergisi, Ocak, sayfa:12.
- Güray, C. ve Tokaç, M.S. (2013). XVII. Yüzyıl Osmanlı Müzik Geleneği ve Buhurizade Mustafa İtri Efendi. CIU, Folklor/Edebiyat, cilt:19, sayı:75, sayfa:193-210.
- Karal, E. Z. (1940), Tanzimattan Evvel Garplılaşma Hareketleri, Tanzimat I, İstanbul.
- Kaygısız, M. (2000), Türklerde Müzik, Kaynak Yayınları, İstanbul.

- Özalp, M. N. (2000). Türk Mûsikîsi Tarihi. Milli Eğitim Yayınevi, C.1, İstanbul, sayfa:299-502.
- Özalp, M. N. (1986). Türk Mûsikîsi Tarihi (Derleme). TRT Müzik Dairesi Başkanlığı, Yayın no:34, C:I-II, Ankara.
- Özcan, N. (2003). Buhûrîzâde İtrî Efendi. İA, C. 22, Ankara.
- Özcan, N. (1999), İtri Efendi, DİA, İstanbul.
- Öztuna, Y. (1976). Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi, Milli Eğitim Yayınevi, C.1, İstanbul, sayfa: 17-103.
- Öztuna, Y. (1976). Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi. Milli Eğitim Yayınevi, C.2, İstanbul, sayfa: 2-343.
- Öztuna, Y. (1987), Türk Mûsikîsi Teknik ve Tarih, Kent Basımevi, İstanbul.
- Pekin, E. (1999), Sarayda Mûsikî, Sultan Bestekârlar CD/Kitap, Kalan Müzik, İstanbul.
- Salgar, M. F. (2005), 50 Türk Müziği Bestekârı, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Sezgin, B.S. (1996), Hacı Ârif Bey, DİA, XIV, İstanbul, sayfa:440-442.
- Tanrıkarur, C. (2003), Osmanlı Dönemi Türk Mûsikîsi, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Torun,M.,(2016), Tanburi Cemil Bey Besteleri, FRS, Afyonkarahisar.
- Vural, T. (2017). Türk Müzik Tarihi Dönem Anlayışına Yeni Bir Yaklaşım. ZfWT Vol:9, No: 3, sayfa:89-107.
- Yavaşca, A. (2002), Türk Musikisinde Kompozisyon ve Beste Biçimleri, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Yektâ,R., (1925). Esâtî-i, Elhân, Dede Efendi. Cüz: 3, İstanbul, sayfa:126-127.

İnternet Kaynakları

- Güntekin,M. (2018). Osmanlı Döneminden 21.Yüzyıla Türk Musikisi. <http://alaturkarecords.com/kebicek/osmanli>, (22.10.2018).
- Yener, S. (2018). Musiki Tarihi. <http://www.musikiklavuzu.net/?/blog/makaleler/musiki-tarihi>, (21.10.2018).
- <https://sultanabdulaziz.com/abdulaziz-donemi-bestekarlar/osmanlida-musiki-sanati/>, (18.10.2018).

Görsel Kaynaklar

- <http://www.eksd.org.tr/dellalzade-ismail-efendi/>
- <http://osmanli.site/onemli-osmanli-bestekar-beste-muzisyen-muzik-musiki-nota/hamamizade-ismail-dede-efendi/hammizade-ismail-dede-efendi-kimdir-musiki-hayati-kisa-biyografisi/>

<http://osmanli.site/sanat-osmanli-sanatci/ttasavvuf-dusunce-ve-kisileri-islam/hafiz-post-kimdir-hayati-eserleri/>

<https://www.yenisafak.com/ramazan/buhurizade-mustafa-itri-efendi-2486698>

<https://islamansiklopedisi.org.tr/zekai-dede>

<https://islamansiklopedisi.org.tr/haci-arif-bey>

https://www.facebook.com/permalink.php?id=397162307024960&story_fbid=722858884455299

<https://www.peramuzesi.org.tr/Aktivite-Detay/Tanburi-Cemil-Bey-Anisina/443>

Journal of Strategic Research in Social Science (JoSRess)

ISSN: 2459-0029

www.josress.com

© All Rights Reserved